ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

Науково-дослідна частина
Наукове товариство студентів та аспірантів

ЗБІРНИК
наукових праць студентів,
аспірантів і молодих вчених

«МОЛОДА НАУКА-2012»

Том V

Секція №12 «Філологічні науки»
Секція №13 «Біологічні науки»

Запоріжжя
2012

УДК: 001(063)
ББК: Ч21л0

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Бондар О.Г. – в.о. ректора ЗНУ
Грищак В.З. – проректор з наукової роботи
Меняйло В.І. – начальник науково-дослідної частини
Доброскок С.О. – голова Наукового товариства студентів та аспірантів
Оспіщева І.В. – завідувач відділу науково-технічної інформації та комерціалізації науково-дослідної частини
Борисенко О.В. – фахівець науково-дослідної частини
Ващенко Л.І. – фахівець науково-дослідної частини
Леонтьєва В.В. – заступник декана з наукової роботи математичного факультету
Багрійчук О.С. – заступник декана з наукової роботи фізичного факультету
Богдановська Н.В. – заступник декана з наукової роботи факультету фізичного виховання
Линенко А.В. – заступник декана з наукової роботи економічного факультету
Лютіков П.С. – заступник декана з наукової роботи юридичного факультету
Ткалич М.Г. – заступник декана з наукової роботи факультету СПП
Мацегора І.Л. – заступник декана з наукової роботи філологічного факультету
Олійник О.М. – заступник декана з наукової роботи факультету менеджменту
Гугнін Е.А. – заступник декана з наукової роботи факультету соціології та управління
Копійка В.В. – заступник декана з наукової роботи біологічного факультету
Ігнатуша О.М. – заступник декана з наукової роботи історичного факультету
Чернявська Л.В. – заступник декана з наукової роботи факультету журналістики
Семенчук А.Б. – заступник декана з наукової роботи факультету іноземної філології
Ель Гуессаб Карім – відповідальний за наукову роботу кафедри філософії
Носик М.О. – заступник директора Економіко-правничого коледжу

Збірник укладено за результатами V університетської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Молода наука-2012», що проходила в Запорізькому національному університеті 10-12 квітня 2012 року.

Автори публікацій несуть відповідальність за достовірність фактичних даних, чіткість викладу тексту, цитування, а також за мовно-стилістичний рівень написання матеріалів.

Збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених «Молода наука-2012» : у 7 т. / Запорізький національний університет. – Запоріжжя : Поліграфічний центр «Copy Art», 2012. – Т. 5. – 368 с.

УДК: 001(063)
ББК: Ч21л0

© Запорізький національний університет, 2012
© Автори публікацій, 2012

СЕКЦІЯ №12 ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Алиева Шахсанам
студентка IV курса филологического фак-та
Научн. рук.: д.пед.н., профессор Иваненко В.К.

ВЫСКАЗЫВАНИЕ-ПРЕДЛОЖЕНИЕ И МЕЖФРАЗОВОЕ ЕДИНСТВО КАК ЕДИНИЦЫ ТЕКСТА

Понятие сложное синтаксическое целое, вошедшее в практику изучения текста и связанное с именем И. А. Фигуровского, сыграло свою положительную роль [5]. Понятие межфразовое единство более четко характеризует исследуемую нами единицу текста [1, 2, 3].

Всякий текст заключает в себе речемыслительную деятельность создателя его, отправителя, автора, адресанта, рассчитанную на восприятие читателем, получателем, адресантом, слушателем. Значит, кроме результата деятельности автора, текст – это и материал для деятельности читателя. Двунаправленность текста рождает много проблем при попытке охарактеризовать его, и Н.С. Валгина справедливо подчеркивает: «В теории текста еще много нерешенных проблем» [1].

Современная лингвистика утверждает, что текст– это информативное единство, состоящее из нескольких предложений; целостное и связанное коммуникативное произведение; творческий акт автора, вызываемый определенной целью материал для восприятия читателем, для интерпретации его.

Заметим, что предложение – единица языка и основная единица синтаксиса. При помощи предложения мы выражаем свои мысли, чувства, обращаемся друг к другу с вопросами, советами и просьбами. Следует также отметить, что любое высказывание – это предложение, отличающееся многообразием форм

По мнению Н. С. Валгиной, высказывание-предложение представляет собой наименьшую единицу текста, может являть различные по цели выражения мысли и интонация предложения.

Кстати, среди предложений могут быть и построения с чужой речью, сложные предложения различной структуры, простые предложения, отличающиеся многообразием форм.

Межфразовое единство – это единица более высокого уровня. Несколько высказываний, объединяясь по смыслу и грамматически, образуют межфразовое единство, где обычно находим, кроме зачина и основной части, еще и концовку. Каждый из таких компонентов может иметь одно или несколько предложений[3]. Конкретизируя понятие о тексте, отмечаем, что текст –это несколько предложений, связывающихся не только по смыслу, но и грамматически, а образующих межфразовое единство. Так можно охарактеризовать понятие высказывание-предложение и межфразовое единство.

Следовательно, в тексте, кроме высказываний -предложений, надо видеть межфразовые единства, которые могут объединиться во фрагмент[2].

Например, рассказ А. И. Куприна «Искусство» –это шесть предложений, представляющих одно межфразовое единство, где первое предложение –зачин, следующие два –основная часть, а последующие три –концовка.

У одного гениального скульптора спросили: «Как согласовать искусство с революцией?»

Он отдернул занавеску и сказал: «Смотрите».

И показал им мраморную фигуру, которая представляла раба, разрывающего оковы страшным усилием мышц всего тела.

И один из глядевших сказал: «Как это прекрасно!»

Другой сказал: « Как это правдиво!»

Но третий воскликнул: «О, я теперь понимаю радость борьбы!» [4].

Связь первого предложения с заглавием обеспечивается повтором слова *искусство,* связь же второго с первым —личным местоимением *он*, а третьего с предыдущими –не только сочинительным союзом *и*, но и неполнотою.

Для связи предложений концовки характерно привлечение как союза *и,* так и числительного *один,* а также синонима *глядевших* (четвертое предложение); числительного *другой* и повтора глагола *сказал* (пятое предложение); союза *но,* числительного *третий* и синонима *воскликнул* (шестое предложение).

«Золотой луг» М. Пришвина –это повествование, где два межфразовых единства: один из них –это *забавы мальчиков*, а другой –*детское открытие*. Кстати, на связь второго единства с первым указывает последнее высказывание первого: *«Но раз мне удалось сделать открытие»*.

«Родник в мелколесье» –это не одно, не два межфразовых единства, а восемь, которые объединяются в два фрагмента: один из фрагментов –раздумья *писателя о поэтичности русских слов*, а второй –*повествование о роднике*.

Подводя итог, заметим, что надо учиться строить не только высказывания –предложения различной структуры, но и межфразовые единства, обеспечивая надлежащую связность отдельных высказываний –предложений в межфразовом единстве.

Например, при анализе фактов языка следует стремиться к тому, чтобы создавались необходимые межфразовые единства. Показываем это на примере морфемного -смыслового анализа одного лишь слова.

Нас спрашивают: « Какой морфемный состав слова ***предутренний,*** *а также его значение?»*

Отвечая, говорим, что это слово –имя прилагательное, имеющее окончание ***-ий,*** *а основу* ***предутренн-.***

В оцениваемой основе, кроме корня ***-утр-****, находим суффикс* ***-енн-,*** *приставку* ***пред-****.*

*Следовательно, анализируемое имя прилагательное имеет в своем составе приставку****пред-****, корень слова****-утр-****, суффикс* ***-енн-****, окончание****-ий****.*

Завершая анализ, мы, уважаемые собеседники, значение анализируемого имени прилагательного объясняем так: «Предутренний –значит такой, который бывает перед наступлением утра».

Литература

1.Валгина Н. С. Теория текста: Учебное пособие. – М: Логос, 2003. – 280с.
2.Иваненко В. К. Предложение-высказывание, межфразовое единство и фрагмент как единицы текста // Вестник Запорожского национального университета. Филологические науки. – 2011. № 1. – С. 107–109.
3. Иваненко В. К., Иваненко С. В. Инновации в обучении целесообразной речи// Актуальные проблемы педагогической инноватики: Материалы международной научно практической конференции / Под ред. В. П. Делия. ИСЭПиМ, 22–23 апреля 2009. – Балашиха, 2009. – С. 179–185.
4.Куприн А. И. Собрание сочинений в 9 томах. –Том 4. М.: Худ. литература, 1971. 308 с.
5.Фигуровский И. А. Синтаксис целого текста и ученические письменные работы. – М.: Учпедиз., 1961. –171 с.

Бабич Дар'я
студентка 3 курсу філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.пед.н., доц. Слижук О.А.

МАЛЕНЬКИЙ ЕТЮД ІЗ СВІТЛА, КВІТІВ І ПОЧУТТІВ (НОВЕЛА «ЦВІТ ЯБЛУНІ» М.КОЦЮБИНСЬКОГО НА УРОКАХ ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ У 10 КЛАСІ)

Одним з найважливіших та найскладніших у сучасній методиці викладання літератури залишається питання про уроки позакласного читання. Велику роль у формуванні культурних, моральних, світоглядних позицій школяра відіграє література. Сучасне шкільне виховання ґрунтується на естетичному та етичному формуванні читацьких смаків, що неможливе без розуміння того, як учні сприймають та усвідомлюють прочитане. Урок позакласного читання дає учителеві великі можливості для розширення читацького кола учнів, допомогти зрозуміти не тільки особливості окремих творів, а і літературного процесу загалом, такі уроки допомагають поглиблювати знання з теорії та історії літератури.

У шкільній програмі з літератури для 10 класу чільне місце у розширенні читацького кругозору учнів відведено творам для позакласного читання, які представлені великим різноманіттям зразків літературних напрямків та течій. На позакласне ознайомлення виносяться, зокрема, твори майстра імпресіоністичного малюнку Михайла Коцюбинського. Творчість цього письменника досить складна для самостійного вивчення учнів 10 класу. Тому головна мета учителя-словесника у процесі підготовки до позакласного читання полягає в доступному й ґрунтовному поясненні школярам особливостей стилю письменника.

Для того, щоб десятикласники змогли усвідомити ідейно-естетичне наповнення творів, а головне відчути їх стильову особливість, вчителю-

словеснику потрібно ґрунтовно підготувати свою роботу. Хоча цілісне усвідомлення художньої та естетичної цінності художнього твору в учнів десятого класу повністю сформоване, однак, не знаючи тонкощів та особливостей імпресіонізму як напряму в мистецтві, вони не тільки не зможуть повністю осягнути величі прочитаних творів, а й просто зрозуміти їх.

Особливістю вивчення творів М.Коцюбинського є необхідність проведення вступного заняття, яке найдоцільніше проводити у формі лекції з елементами бесіди. Доцільним у вивченні творчості цього письменника буде проведення інтегрованого уроку з літератури та образотворчого мистецтва.

Свою розповідь учитель повинен починати з ознайомлення учнів з основними положеннями та особливостями імпресіоністичного напрямку в мистецтві.

Зародження цього напрямку першочергово пов’язують з іменем видатного французького художника Клода Моне, який мимоволі дав йому ідентифікуюче визначення в своїй картині «Impression. Soleil levant» («Враження. Схід сонця»), показаній на першій виставці групи імпресіоністів 15 квітня 1874 року в паризькому ательє фотографа Надара. Саме слово impression, стало не тільки назвою течії, а й його смисловим кодом. «Моя заслуга тільки в тому, що я писав безпосередньо з природи, намагаючись передати свої враження від непостійних та змінних явищ» [3; с. 7] – такими словами в 1926 році, наприкінці довгого життєвого шляху, Клод Моне описав свою працю. У них закладено основний зміст імпресіонізму – передача відображення постійного руху, мінливості оточуючого світу та найтонших порухів людської душі за допомогою кольорів, гра контрастів, звуку, глибока філософська наповненість творів цього напрямку.

Жінка з парасолькою.
1886 р. Масло. Париж.

Започаткований в мистецтві модернізму, імпресіонізм швидко виявився та поширився у літературі, де позначився на творчості багатьох письменників. Однак найвищого розвитку на українському ґрунті імпресіонізм досяг у творчості М.Коцюбинського. На ранньому етапі літературної діяльності письменник ще належав до реалістів, однак скоро, вирісши із рамок старої прози, він відмовляється від традиційних об’єктів зображення (етнографізму селянського життя, бідкання над нещастями нижчих прошарків населення), і стає на новий шлях. Будучи високоосвіченою людиною, Коцюбинський зростав у дусі культурних здобутків нового часу. А тому не міг ігнорувати поширення нових тенденцій в мистецтві, а зокрема, імпресіонізму. Йому імпонув їхній заклик до сучасності, звернення до природи, висунення на перший план сприйняття світу та глибинні порухи душі під впливом цього сприйняття. Імпресіоністичне письмо вимагає від митця великого таланту, особливої чутливості до будь-яких, навіть найдрібніших, змін, вміння писати

лаконічно та образно. Цими талантами у повній мірі володів і М.Коцюбинський. Найкращим імпресіоністичним твором митця з усього творчого доробку справедливо вважається етюд «Цвіт яблуні».

Одним з основних принципів у методиці викладання літератури є принцип наочності. Учитель не досягне повного розуміння в учнів під час пояснення складного теоретичного, а тим більше практичного матеріалу, оперуючи лише незрозумілими для учнів поняттями. Використання ілюстративного матеріалу різного характеру сприяє не тільки швидкому та глибокому його розумінню, а й запам'ятовуванню.

Для пояснення учням особливостей твору «Цвіт яблуні» доцільним буде використання такого наочного матеріалу, як картини імпресіоністів, наприклад, картина Клода Моне «Жінка з парасолькою» (1886 р.). Такий аналіз допоможе учням виділити основні риси імпресіонізму як напрямку, а також долучитися до одного з кращих зразків модерного живопису.

Вже сама назва жанру «Цвіт яблуні», подана самим автором «етюд» – виявляє зв'язок з малярським мистецтвом, в контексті якого зародився цей напрям. Цікавим є і назва картини Клода Моне етюд «Жінка з парасолькою».

Характерною стильовою ознакою є композиція твору. Він складається з великої кількості швидкоплинних почуттів найрізноманітнішого ґатунку, що змінюються як у калейдоскопі. Кожне почуття, кожен психологічний порух головного героя – це окремий мазок фарби на картині, неповторний та особливий своєю індивідуальністю.

Усі засоби створення малюнку підпорядковані саме чуттєвому, а не візуальному сприйняттю полотна та новели.

Моне не вимальовує детально риси обличчя жінки, вони не важливі, уникає він і чітких контурів фігури, згладжуючи переходи між фігурою жінки та тлом мазками, що створює ефект розчинення її у просторі неба. Цьому сприяє кольорова гама одягу жінки (насичений білий колір, з додаванням червоного пігменту, створює невловимий відтінок рожевий кольору) – вона здається однією з легких хмаринок, контрастуючи чистотою білого кольору з глибиною блакиті. Така ж кольорова гама використана і в етюді Коцюбинського: «*крізь білий цвіт виднілось синє небо, а на траві гралось веселе сонце*» [1; с. 279]. Використовує М.Коцюбинський у своїй палітрі і рожевий колір «*Рожеві платочки од грубого дотику руки обсипаються і тихо падають додолу*» [1; с. 279]. Автор не подає звиклого для нас портрету персонажа, його зовнішніх рис, він лише нечіткими штрихами, ніби мазками фарби, змальовує розмиту та нечітку фігуру головного героя. Для митця головним є не передача реальної дійсності, а розкриття внутрішнього стану людини через чуттєве сприйняття читача. Саме тому автор не подає чіткого портрету головного героя твору (і на картині, і новелі), такий портрет тільки заважатиме та відволікатиме читача від сприйняття.

Буяння фарб, чистота та насичення кольору створюють враження легкості та спокою: сяє золотими барвами сонце, цвітуть квіти, погляд губиться у блакиті неба – ідеалістичні пейзажі обох творів створюють враження радості та оптимізму. Засоби створення цього ефекту у Коцюбинського доповнюється ще

й звуковим елементом: тихенько гудуть бджоли та щебечуть пташки. Однак на фоні такого пейзажу виділяється людина. Виділяється вона не фігурально, а саме чуттєвим враженням, що досягається за допомогою засобу контрасту. Жінка на картині Моне, нагадуючи ефемерне, напівреальне створіння, вирізняється із загального тла тим, що в її фігурі відчувається самотність (вона закрилася від усього світу парасолькою), невимовний сум, вона ніби втікає від усіх, що контрастує з основним настроєвим насиченням тла. Усе це сприймається лише інтуїтивно, адже виразу обличчя та й самих його рис, як і у Коцюбинського, у жінки не видно.

Головний герой етюду Коцюбинського також втікає на лоно природи у сад, щоб там на самоті розібратися у вирієві думок, які заполонили його змучене серце. Самотність у єднанні з природою стає тлом розгортання його душевного монологу. Коцюбинський передає внутрішні переживання не через зовнішні ознаки, а через внутрішні монологи. Його стан підкреслюється особливою пунктуацією твору. Подрібнення фраз великою кількістю крапок, риторичними питаннями – все це створює ефект нечіткості, напруженості сприйняття. «Особливість стилю Коцюбинського полягає в тому, що він, як правило, не змальовує раціональної сфери психіки людини. Психічний світ персонажів Коцюбинського постає насамперед у зовсім іншому вимірі – емоційно-чуттєвому» [2; с. 47]. Саме передача психічного стану через загальний емоційно-чуттєвий настрій твору і є головною рисою, яка вирізняю імпресіоністичні твори серед усього розмаїття інших.

М.Коцюбинський та Клод Моне постають художниками глибинної блакиті небес, невловимого сприйняття змінної природи, художниками світла, кольору та руху.

Однією з основних особливостей імпресіонізму є намагання вхопити та відобразити рух, рух життя, рух миттєвості. Повною мірою вона відобразилась і в творах Клода Моне та М.Коцюбинського.

Рух на картині зображено через пориви вітру і видно у хвилюванні спідниці жінки та квіток.

В етюді М.Коцюбинського руху надається одне з головних засобів розкриття внутрішніх явищ головного героя, його емоційний стан: «*я щільно причинив двері*» [1; с. 274], «*я ходжу*» [1; с. 274], «*я й так бачу все*» [1; с. 274], «*я падаю*» [1; с. 278], «*геть із дому якомога швидше*» [1; с. 279], «*я біжу*» [1; 278], «*я мчусь наосліп, все перекидаю, б'юсь руками об двері*» [1; с. 278].

Першопричина чаруючої сили мистецтва Клода Моне та М.Коцюбинського, мабуть, криється в тому, що їм вдалося вловити, а головне передати, ту силу почуттів, найтонших порухів душі, які роблять людину людиною.

Клод Моне увійшов в історію як засновник імпресіонізму та родоначальник нової поетики миттєвості й ліричного сприймання матерії та її форми, а М.Коцюбинський, будучи гідним спадкоємцем, підніс своєю творчістю імпресіонізм на небачені вершини в літературі.

Таким чином, зародившись у живописі, імпресіонізм поширився і на інші види мистецтва, зберігаючи свої основні риси.

Саме поєднання живопису та літератури під час вивчення М.Коцюбинського, як найяскравішого письменника-імпресіоніста в українській літературі, на уроках позакласного читання творчості сприяє глибокому розумінню цього стилю, а отже й розуміння стилю письменника.

Література

1. Коцюбинський М. Цвіт яблуні // Коцюбинський М. Цвіт яблуні: Оповідання, новели, повісті. – К.:Радянська школа, 1989. – С.274-281.
2. Кузнєцов Ю. До проблеми вивчення стилю М. Коцюбинського // Радянське літературознавство. – 1988. - №3. – С. 40-52.
3. Никозия Фьорелла. Моне. Сокровищница мировых шедевров / Пер. с итал. А.Подпятникова. – Харьков: «Клуб семейного досуга», 2010. – 160.
4. Энциклопедия импрессионизма и постмодернизма / Сост. Т.Г.Петровец. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2001. – 320 с.

Бабич Дар'я
студентка 3 курсу філологічного фак-ту
Наук. кер.: к. філол. н., доц. Ільченко І.І.

АГІОФОРМУЛИ ІМЕН СВЯТИХ В «КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКОМУ ПАТЕРИКУ»

Однією з проблем сучасного мовознавства є створення і дослідження мовної картини світу, концептуальної за своєю природою. У цій картині значне місце посідають мовні одиниці на позначення такого різновиду суспільної свідомості, яким є християнство. Саме тому вивчення такого ономастичного класу як агіоантропоніми набуває актуальності.

Поняття святості і сакральності завжди були важливими для свідомості віруючої людини. Тому в процесі організації суспільного життя, при ономастичної номінації людьми рухаютьментальні, духовно-моральні уявлення. Святість, як однез фундаментальних понять християнського віровчення, за своїм походженням є набагато давнішим ніж саме християнство. В основі лексеми «*святий*» лежить праслов'янський елемент *svkt- (=*svent-), що походить від індоєвропейської основи *k'uen-to-, яке мало значення зростання. З прийняттям християнства на язичницькому ґрунті склалося уявлення про новий тип такого зростання – духовного, який розуміється як певний «надлюдський» благодатний стан.

Християнське розуміння святості сприйняла Київська Русь. Однак під впливом доволі потужного шару ще живих язичницьких уявлень вона здійснює певну його переакцентацію, що яскраво простежується в особливостях канонізації святих. Так правила канонізації святого у Київоруській державі основувалися не на прийнятому на VII Нікейському Вселенському соборі у 787 р. вченні, а підпорядковувалися власній традиції. Ключовими при наданні подвижнику статусу святого були такі елементи – дар чудотворіння, нетління мощей та віра народу у святого. Довгий час, святі проголошені лише Києво-Печерською лаврою, не були офіційно визнані Церквою. Створений ще на

початку XII ст. «Києво-Печерський патерик», багаторазово переписували, доповнюючи новими фактами, а отже, розширюючи його агіоантропонімікон.

Агіоантропонім – ім'я святої особи, канонізованої Церквою. Цей онім є мінімально двокомпонентною лексичною одиницею, чим і протиставляється простим антропонімам, з якими часто формально збігається у межа одного тексту. Багатокомпонентний склад агіоантропоніма включає в себе:

1) обов'язкові елементи – чин святості та ім'я. Для «Києво-Печерського патерика» є характерним усічення обов'язкового елемента до компонента імені, тобто, при творенні агіоантропоніма компонент «чин святості» найчастіше опускається;

2) факультативні елементи – диференціатор [5]. Диференціаторами виступають номінатор, дескриптор, локалізатор, лексеми на позначення церковної посади, державного титулу, етнонім, патронім.

Однин і той самий агіоантропонім може складатися з різних факультативних елементів з різними варіантами їх розташування та графічного зображення, які утворюють багатий синонімічний ряд, що дозволяє запобігти тавтології у тексті. Саме за іменем святого та особливістю диференціатора, його структури та семантики аналізовані найменування поділені на групи. Основними агіоантропоформулами у «Києво-Печерському патерику» є такі:

1)***Чин святості + ім'я.*** **Ця формула є найбільш продуктивною та варіантною у патерику.** Це такі агіоантропоніми як, наприклад, ***свя*тый Антоніе** [4, с. 104], **бл*а*женый Ѳеодосіе** [4, с. 26], ***бла́же*ному Даміану** [4, с. 95], **бл*а*женый Іоаннъ** [4, с. 139], та їх розширені та графічно змінені варіанти (***свя*тый от*е*ць нашь Антоніе** [4, с. 139]; **бл*а*женнаго и д*у*ховнаго отца нашего Ѳеодосіа** [4, с. 46], **бл*а*женый отць Дамиян** [4, с. 133], **бл*а*женный же Іоаннъ** [4, с. 139].

Досить поширеним є варіант цієї формули, у якому спарені два різні агіоантропоніми, які функціонують у варіанті подвійної чи доповненої мотивації чину святості: ***свя*тых Антоніа и Ѳеодосіа** [4, с. 109], ***свя*того Бориса и Глѣба** [4, с. 16] та ***свя*тою и бл*а*же*н*ою страстотръпцю Бориса и Глѣба** [4, с. 20].

2)***Ім'я + номінатор***: **Григорій Чудотворець** [4, с. 126], **Іоаннѣ Затворницѣ** [4, с. 141]. **Лаврентіи Затворницѣ** [4, с. 127], **Никите Затворнѣце** [4, с. 124], **Пиминъ Постникъ** [4, с. 126], **Ефрем Каженикь** [4, с. 36].

3) ***Ім'я + дескриптор***: **Никонъ Сухый** [4, с. 110], **Матѳѣй Прозорливець** [4, с. 126], **Онисиоръ Прозорливець** [4, с. 126], **Пименъ Многострадальний** [4, с. 230], **Предтечу Іоанна** [4, с. 143], **Сава Освященный** [4, с. 230].

4) ***Ім'я + церковна посада***: **Акиндинъ, архімандрит Печерського манастиря** [4, с. 227], **Никонъ, ігумен Печерського манастиря** [4, с. 229],**Ѳеодосію, Ер*у*с*а*лимскому архимандриту** [4, с. 21].

5) ***Ім'я + локалізатор***.За словами В.Горського «Свята людина органічно пов'язана зі святим місцем. Відсвіт од її діянь падає на ту місцевість, де вона жила і вершила свій подвиг» [1, с. 145]. Одним з таких святих місць була Печерська Лавра. Невипадково, досить поширеною формулою творення імен святих Печерського монастиря стала формула.Лексема ***печерник***,по-перше, вказувала на приналежність святої особи Печерському монастирю, а по-друге, давала подвійну номінацію святості: **Антоній Печерський** [4, с. 227], **Марка Печерника** [4, с. 161], **Исакій с*вя*тый Печерникъ** [4, с. 126], **Преподобном Марьцѣ Печерницѣ** [4, с. 156], ***свя*тых пр*е*п*одо*бных от*е*ць наших Антоніа и Феодосіа Печерьскых** [4, с. 193].

6) ***Ім'я + етнонім***. Святе місце, оповите ореолом чудес, завжди збирає навколо себе всіх, хто прагне спасіння. Києво-Печерський монастир «розглядається як святий центр землі Руської» [1, с. 146], а його слава сягає далеко за межі земель Київської Русі «въ конц*е*х вс*ел*енныя сл*а*вно бысть н*а*реч*е*ніе ея» [4, с. 91]. Використання в імені Печерського святого вказівку на його походження, давало змогу показати як широко розповсюдилась слава про цю обитель у всьому світі: **Моисеи Угринѣ** [4, с. 149], **лѣчьца хитра вел*ь*ми, именем Петра, родом Сириянина** [4, с. 114], **Петръ Сіриянин, лічець** [4, с. 230], **Ѳеодосій Великий Єрусалимский, подвижник** [4, с. 231], **старца Печерьскаго, инока Алексѣя Вълынца** [4, с. 193].

7) ***Чин святості + ім'я + державний титул***:**св. мученик Борис Володимирович, князь** [4, с. 227], **пр*е*п*одо*бнѣмь Святоши, князи Черниговьском** [4, с. 113] (**бл*а*женый кн*я*зь Святоша** [4, с. 114] / **бл*а*женый же кн*я*зь Святоша** [4, с. 117] / **бл*а*женнѣмъ князи Святоши** [4, с. 118]). Ця агіоформула є відображенням давньої грецької традицією, за якою до лику святих зараховувалися певні класи людей, до одного з яких входила невелика група царів та цариць, яких увінчали ореолом святості через особливі заслуги перед самою церквою, або ж за доброчинне особисте життя.

8) ***Ім'я + патронім***: ***Варлаамѣ, сына болярина Іоана***[4, с. 32]. Особливістю цієї групи є наявність у тексті складних багатокомпонентних варіантів: **бл*а*женаго Варлаама, с*ы*на болярина**I**о*а*на** [4, с. 36], **бл*а*женый и бл*а*говѣрный кн*я*зь Святоша, именемъ Николае, с*ы*нъ Дав*и*довъ, внукъ Святославль** [4, с. 113].

Отже, в основі творення агіоантропоніма лежить принцип поєднання стрижневих слів (обов'язкового компонента) – *чин святості + ім'я та диференціатора* (факультативного компонента). Такими диференціаторами можуть виступати будь-які оніми (номінатор, дескриптор, локалізатор, церковна посада, державний титул, етнонім). Характерною особливістю вживання імен Печерських святих є усічення форми агіоантропоніму до вживання лише стрижневого імені, що зближує візуально його з простим антропонімом. Однак ці форми не сприймаються як власне антропоніми, адже ці імена все ж мають ознаку святості, що досить чітко простежується у

контексті пам'ятки. Найбільш частотними та продуктивними у патерику є формули: ***чин святості + ім'я, ім'я + дескриптор, ім'я + церковна посада, ім'я + локалізатор***. Мало чисельними, однак, варіантними у творі виступають такі агіоантропоформули: ***чин святості + ім'я + державний титул, ім'я + номінатор, ім'я + етнонім, ім'я + державний титул, + патронім***. За допомогою доповнення ускладнення та графічного варіювання значно розширюються кількість найменувань, які утворюють великі синонімічні ланцюжки.

Література

1. Горський В.С. Святі Київської Русі. – К.: Арбис, 1994. – 176 с.
2. Догматичне богослів'я: Підручник / За ред. М.М.Новосада. – Чернівці: Рута, 2002. – 543 с.
3. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / Ред. кол. О.С.Мельничук (голов. ред.) та ін. Т. 5: Р-Т / Уклад.: Р.В.Болдирєв та ін. К.: Наукова думка, 2006. – 704 с.
4. Києво-Печерський патерик. Репринтне видання. – К.: Час, 1991. – 280 с.
5. Обозначения святости в ономастическом пространстве русского языка. Режим доступу: http://www.ipages.ru/index.php?ref_item_id=1201&ref_dl=1
6. Топоров В.Н. Святость и святые в русской духовной культуре. Т. 1. Первый век христианства на руси. – М.: Гносзис, 1995. – 875 с.
7. Хведченя С. Кабанець Є. Деякі питання історії канонізації Печерських святих // Збірник наукових праць Ін-ту історії Украхни НАНУ. – К. – 2004. – №11. – Ч.2. – С. 121-136.

Бабич Дар'я
студентка 3 курсу філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.філол.н., доц. Горбач Н.В.

ОБРАЗ-АРТЕФАКТ ЯК КОМПОЗИЦІЙНИЙ ЦЕНТР РОМАНУ Н.ГУМЕНЮК «БІЛИЙ ВОВК НА ЧОРНОМУ ШЛЯХУ»

Історія народної картини «Козак Мамай» нараховує кілька століть. Це унікальний феномен національної української культури. Наповнена глибоко символічними елементами, картина презентує ментальність, емоційний та духовний рівень, естетичну свідомість нашого народу. Внаслідок складних історичних обставин протягом XVIII–XIX ст. надії українського народу на вільне життя були пов'язані з козацтвом. Тому не дивно, що представник цього стану – козак-характерник – на довгі століття став для українців символом захисту.

Невідомий художник. Козак-бандурист. XVIII ст. Національний художній музей

Народна картина неодноразово ставала предметом уваги мистецтвознавців, про що свідчать дослідження К.Костенка, П.Клименка,

С.Таранушенка, Я.Затенацького, Ф.Уманцева, Г.Логвина, К.Широцького, Д.Щербаківського, П.Жолтовського, П.Білецького, О.Найдена та ін. Сьогодні вже виокремлено напрямок у мистецтвознавстві, який отримав назву «мамаєзнавство». Дослідники підкреслювали, що за тривалий час існування картини зображений на ній козак Мамай втрачає індивідуальні риси. Він перетворюється на збірний образ-символ козацької вольниці, лицарської відваги, доблесті, найкращих загальнолюдських рис. Звідси і канонічність його зображення, суворе дотримання сюжету та елементно-символічного наповнення.

Допоміжними засобами у розкритті образу козака Мамая слугують складники композиції картин, що мають глибоко символічний характер: дуб (окультне дерево, символ життя, сили, здоров'я), зброя (готовність до боротьби), кінь (символ Сонця, руху життя, швидкості, волі), бандура (уособлення пісенності, віри в перемогу народу), спис із прапорцем (знак доблесті та героїчної смерті, оскільки спис ставили на місці козацької могили), штоф, чарка, ріжок-порохівниця (символи швидкоплинності життя, козацької долі, в якій загроза смерті в бою була повсякденною реальністю). Це символи-архетипи, в яких крім візуального віддзеркалення дійсності простежується й міцний зв'язок картини з українським фольклором та народною символікою.

Невідомий художник. Козак Мамай. 1728 р. Одеський художній музей.

Свідченням невмирущості образу Мамая є створені нині Центр народознавства «Мамаєва Слобода» (Київ), історико-культурологічний фестиваль «Мамай-fest» (Дніпродзержинськ), художній фільм «Мамай» (режисер О.Санін), скульптурні композиції та пам'ятники козаку Мамаю (Київ, Запоріжжя, Дніпродзержинськ), мистецькі виставки «Козак Мамай» (Національний художній музей України та інші музеї), численні роботи митців.

Образ козака Мамая став досить популярним і в літературі. Народна картина «Козак Мамай» відтворена у російськомовній повісті Т.Шевченка «Музыкант». Відомі роман О.Ільченка «Козацькому роду нема переводу, або ж Мамай і Чужа Молодиця», драма А.Вишневського «Мамай і ключі до Раю». До цього образу звертався Д.Павличко в елегії «Козак Мамай» із ліричної книги «Ностальгія». Використовували образ українського козака-лицаря і російські письменники. Так, народний образ козака Мамая став прототипом Петра Петровича Мамая – героя повісті «Мамай» Є.Замятіна. Не оминула цю тему і сучасна українська література. Знаходимо своєрідну інтерпретацію козака Мамая у творі «Козак Ямайка» Ю.Андруховича, «Білий вовк на чорному шляху» Н.Гуменюк.

Н.Гуменюк передусім відома як поетеса, в доробку якої збірки «Однокрил», «Тайнопис тиші», «Голос папороті». Саме за поетичний доробок вона відзначена преміями імені Агатангела Кримського, «Благовіст». А ще в її художньому арсеналі книжки оповідань, повістей для дітей. Починаючи з «Казки про козака Ярка і Яринку-Живинку», Н.Гуменюк плідно розробляє козацьку тему – у творах «У янгола під крилом», «Буслик хоче до Світязя» тощо. Помітною віхою в розробці цієї теми став і роман «Білий вовк на Чорному шляху». Не випадково він привернув увагу журі літературного конкурсу на кращий історичний твір для юного покоління, оголошеного Лігою українських меценатів і видавництвом «Ярославів вал», і здобув другу премію (перша премія – за романом «Чорний Ворон» В.Шкляра).

У романі Н.Гуменюк відбувається «схрещення» трьох часових площин – XVII ст., сучасності і майбутнього, головна функція якого – наголосити, з одного боку, на проблематичності та суб'єктивності повного знання історії та потенціальній можливості нових інтерпретацій, а з іншого – на важливості цього знання як передумови духовної еволюції суспільства.

Завдяки своєрідній мандрівці головного героя Маркіяна крізь час і простір читач може побувати на Запорозькій Січі, штурмі Дюнкерка, в битвах під Жовтими Водами, Корсунем, Пилявцям і навіть відчути «смак перемоги» під Берестечком, незважаючи на історичну поразку українського війська в 1651 році.

Своєрідним композиційним стрижнем роману виступають поліфункціональні образи історичних та культурних пам'яток – картина «Козак Мамай», персонаж якої у романі здобуває ім'я Грицько Оман, та літопис від Луки, що здатен «прозирати» й моделювати майбутнє.

Як у найкращих українських традиціях картина «Козак Мамай» займає центральне місце в інтер'єрі кімнати головного героя роману, тобто продовжує виконувати свою функцію захисту оселі: «…на екрані відбилася картина «Козак Мамай», що висить на протилежній стіні Маркіянової кімнати, над канапою … Тій картині вже хтозна скільки років – її ще дідусь повісив, а дідусеві його дідусь передав, а тому… ні далі вже Маркіян не знає» [1, с. 4]. Сам герой картини зовні нічим не відрізняється від традиційного зображення козака Мамая: «…начисто виголена голова з довгим чубом-«оселедцем», закинутим за ліве вухо <…> на плечах у козака, який сидить під деревом, схрестивши ноги. В руках у нього – бандура. За плечима – кінь» [1, с. 4]. Канонічною залишається і композиція картини: «…зеленів дуб, під ним стояв вороний осідланий кінь. На траві лежали шабля, пістоль і бандура, неподалік від них – шапка» [3, с. 5]. Але на цьому схожість закінчується. У творі Мамай – не просто образ-ідеал справжнього лицаря, це вже об'ємна фігура, що сходить із двовимірної площини картини і стає людиною, яка живе справжнім життям: «Маркіян наче остовпів… Переводив погляд… А тоді – вгору, знову на картину. На ній все так же зеленів дуб, під ним стояв вороний осідланий кінь, на траві лежали шаблі, пістоль і бандура, неподалік від них – шапка. А от Мамая не було» [1, с. 5].

Крізь увесь роман образ Грицька-Мамая проходить ніби чарівна захисна сила. Він з'являється у найнебезпечніших ситуаціях, рятуючи головних героїв твору: «З-за зимівника нечутно, ніби безтілесна примара, появився вершник. Той самий – на вороному коні, у синіх шароварах та білій сорочці. Маркіян хотів розгледіти його обличчя. Але місяць світив у спину козака, і тому на тлі неба чітко окреслювалася тільки його горда, наче з мармуру висічена постава з шаблею в руці та світлий жупан, перекинутий ззаду через сідло. Певно, козак добряче погарцював цієї ночі, аж спекотно йому стало, от і роздягнувся до сорочки» [1, с. 42]. Про сильну особистість Грицька говорить і та деталь, що він став кращим учнем Сірка, який вважався одним із найвідоміших козаків-характерників: «А от Грицько…Ото Характерник! Він таким і вродився. А ще як у Сірка повчився…» [1, с. 57].

Своє бойове хрещення Грицько Оман отримав під час військової кампанії Б.Хмельницького у Франції, яка на той час була у стані війни. У 30-40-х рр. XVII ст. уряд Франції здійснив кілька спроб поповнити чисельність своєї армії найманцями з Речі Посполитої. І попри те, що питання причетності українських козаків до облоги Дюнкерка залишається спірним у сучасній історіографії, Н.Гуменюк не відмовляється від введення в тканину твору незадокументованих подій. За її задумом, саме з подіями Тридцятирічної війни пов'язана драматична сторінка життя Грицька – його нещасливе кохання. Реалізується ця історія у творі через мотив метаморфози: «Бачили нібито люди, як дивний вовк над озером бігав – білий-білий, як лунь» [1, с. 83-84]. Перетворення дівчини на вовка має символічне значення. Взагалі ця тварина має подвійну символіку: з одного боку вона є уособленням жорстокості, підступності, жадібності, зла, а з іншого – хоробрості, перемоги. У романі ж Н.Гуменюк вовк виступає месником і провісником кари за вкрадене щастя та занапащену долю закоханих. Не випадковим видається й колористичне означення вовка, адже білий уже в давнину був виділений як особливий колір, символічні значення якого в основному позитивні: він означає радість, чистоту, здоров'я, мир, згоду. Натомість семантика чорного кольору, яким означена дорога, в основному негативна: чорний символізує невідомість, темні сили, заздрість, злість.

Героями, які в творі Н.Гуменюк мають здатність сприйняти і зрозуміти зов минулого, закодований в історичних пам'ятках, стають сучасні підлітки, зокрема Маркіян Козаченко. Хлопець (на що вказує його прізвище) є ніби сучасною реінкарнацією козака Мамая. Саме з образом Маркіяна пов'язана авторська концепції Н.Гуменюк, згідно з якою історична пам'ять на підсвідомому рівні закорінена в кожній людині. Намір підлітків розкрити таємниці минулого, приносять їм не тільки радість відкриття, але й страждання, моральні й фізичні, ставить їх на грань життя й смерті. Намагання знайти літопис стає випробуванням їх сили й волі. Героям роману не лише вдається здійснити мандрівку від Січі до Берестечка, врятувати літописну пам'ятку, за якою полювали вороги, визволити з полону самого Б.Хмельницького тощо їх головне досягнення – власне духовне й моральне очищення, здатність адекватно з відстані історичного часу оцінити свою добу та її закони.

Прикметно, що на відміну від авторів «дорослих» історичних романів, Н.Гуменюк не віктимізує українську історію. Бо якщо у сюжетах цих романів намагання героїв відшукати, зберегти артефакт часто приречені на невдачу через протидію тоталітарної системи, злочинну байдужість влади, інертність сучасників тощо, то в романі Н.Гуменюк герої здійснюють переможну ходу крізь століття.

Отже, пам'ятки – дійсна і вигадана авторкою – стають ідейно-художнім та композиційно-сюжетним центром роману, що синтезує різночасовий сюжетний матеріал у художню цілісність. За допомогою твору народного живопису авторка не лише наголошує на необхідності збереження історичної пам'яті, але й утверджує оптимістичну думку про можливість її акумулювання на підсвідомому рівні.

Література

1. Гуменюк Н. Білий вовк на чорному шляху / Н.Гуменюк. – К., 2010. – 142 с.

Бєлєва Ольга
студентка 1 курсу Економіко-правничого коледжу ЗНУ
Наук. кер.: Широбокова О.О.

КОНЦЕПТ КОХАННЯ В ЛЮБОВНІЙ ЛІРИЦІ С.О. ЄСЕНІНА

Активізація досліджень творчості Сергія Єсеніна, що відбулася в останні роки за сприяння єсенінського сектору Інституту світової літератури, виявила нагальну потребу в оновленні не тільки змісту наукових пошуків, але і самої їх методології, в тому числі принципів інтерпретації творчості поета. Це було викликано почасти і тим, що в рамках традиційних підходів виявилося скрутним вирішити цілий ряд герменевтичних (герменевтика – теорія розуміння) проблем на рівні сучасного гуманітарного знання у світовій філологічній науці.

Актуальність даної роботи полягає у тому, що на рубежі століть серйозний імпульс до розвитку отримало вивчення творчості видатного російського поета першої половини XX ст. Сергія Олександровича Єсеніна на основі розширення його історико-культурного контексту і виявлення різноманітної системи художніх «кодів»: ритуально-міфологічного, біблійного, іконографічного, діалогічного, любовного і т.п.

Свій внесок у розвиток нових наукових напрямів досліджень творчості С.Єсеніна внесли такі видні зарубіжні вчені, як Гордон Маквей (Англія), Марія Павловські (США), Мішель Ніке (Франція), Серджо Пескаторі (Італія), Леонард Кошут (Німеччина), Тіе Ош (Японія) , Єжи Шокальський (Польща), Едуард Мекш (Латвія), та багато ін. [1].

Твори С.О. Єсеніна неодноразово ставали об'єктом досліджень у вітчизняній науці. Так, О. Волков у своїй роботі «Художні шукання Єсеніна» (1976 р.) наголошує, що багато віршів С.О. Єсенін присвячував природі. Природа у його творах виступає як жива істота, з якою поет нерозривно пов'язаний. Інший дослідник В. Коржан у роботі «Єсенін і народна поезія»

вказує, що С. Єсенін використовує елементи народної творчості. Народна обрядовість залучається поетом в основному з метою розкриття внутрішнього світу людини. П. Юшин, досліджуючи творчість С.О. Єсеніна, вказує на особливість його любовної лірики. Отже, ми бачимо, що кожен з дослідників творчості Сергія Єсеніна відкриває в його віршах щось цікаве і важливе для себе.

Нездоланний рух часу. Одне покоління змінює інше. Русь радянська вже не існує. Росія сьогоденна, розгортаючи перебудову, вступила у XXI століття… Рухається і живе за своїми власними законами світ поезії – Всесвіту душі людства. Безперервно народжуються й спалахують у цьому чудесному світі нові поетичні зірки і зірочки. Одні згорають і назавжди затухають ще за життя їхнього «господаря». Світло душі від інших доходить до нас протягом десятиліть, і лише окремі, одиничні зігрівають народну «живу душу» у віках, розгораючись з часом усе яскравіше і яскравіше. Ім'я однієї з таких яскравих, променистих зірок у безсмертному поетичному сузір'ї Росії – Сергій Єсенін. Це ім'я вічне.

Сергій Олександрович Єсенін прожив коротке життя, що трагічно обірвалося у тридцять років. Воно було емоційно насиченим та цікавим. Народився С. Єсенін 3 жовтня 1895 року в селі Костянтиново Рязанської губернії у селянській сім'ї. закінчив сільське училище, а потім школу у Спас-Клепиках. В 1912 році С. Єсенін приїздить до Москви і півтора року слухає лекції в Народному університеті Шанявського. У цей період він багато читає російської та зарубіжної літератури, маючи напрочуд рідкісну пам'ять, вивчає фольклор і міфологію багатьох народів світу.

У 1915 році відбулася зустріч Сергія Єсеніна із Олександром Блоком, яку він вважає знаковою. Значно пізніше поет напише: «З нього й почався мій літературний шлях» [2, 89]. Його стрімка поява в літературі багато дослідників порівнювали з дивом, з раптовим проблиском комети. «Усезагальне визнання відбулося буквально у декілька тижнів», – пригадуватиме потім Рюрік Івнєв [3, 18].

Геніальний поет завжди сучасний. Він улюбленець народу, яких би сторін його творчості ми не торкнулися, до яких би його віршів не звернулися. Скільки в цих віршах сокровенного, власне єсенінського, особисто пережитого і, одночасно, скільки загальнолюдської доброти і сердечного тепла, котрого сьогодні так не вистачає нашій планеті.

Перш ніж розкривати основну тему дослідження, необхідно уточнити зміст і сутність терміну «концепт». Концепт (в перекладі з латини – conceptus) – означає теж саме, що і «поняття». У філологічний науці концепт – це стійка мовна або авторська ідея, котра має традиційний вираз, іноді розглядається як те саме, що й мотив. Таким чином, ми будемо досліджувати мотиви кохання у ліриці С.О. Єсеніна.

Уся лірика Сергія Єсеніна тісно пов'язана з темою любові. Вона ніби не існую без цього високого почуття, зверненого до всього світу. Поетична душа Єсеніна не могла не палати пристрастю, не захоплюватися, не любити.

У різні періоди життя та творчості поет своєрідно відчуває і переживає це прекрасне, піднесене і, в той же час, гірке почуття. Його любовна лірика сповнена драматизму: від першого юнацького почуття до складних душевних переживань. Спочатку вона звучала у творах фольклорно-поетичного, іноді стилізованого характеру, наприклад «Подражание песне». В ній стилізовані усі елементи вірша, і авторське «Я» неминуче сприймається як традиційне «Я» народної ліричної пісні. Тому поезія Сергія Єсеніна кревно близька нам – сучасникам, нашому часу. Вона торкається корінних, істинно глобальних проблем сучасної епохи. Яких би глибинних питань сучасного народного життя, сучасної дійсності ми б не торкнулися, все більш упевнюємося, що про все це болісно розмірковував Єсенін, тривожно дивлячись з надією і вірою у майбутнє Росії.

Вже у вранішніх віршах С.О. Єсеніна тема любові звучить постійно. В них чітко виявилися чисто єсенінські, не схожі ні з чим, мотиви, що поєднували воєдино поетику любові з поетикою природи, передаючи одухотвореність почуття і його цнотливість. Так, наприклад, у вірші «Зелена зачіска» порівнюється дівчина зі струнокою, що заглядається у ставок, берізкою, її коси – з гілками, що пронизані місячною гребінкою. Уся єсенінська природа пронизана любов'ю.

Глибоким ліризмом пронизані його вірші про любов до жінки. Любов пристрасна, безоглядна, любов, що допомагає пізнати усю повноту і принадність життя, вона знайшла у Сергії Єсеніні співця палкого і натхненного. Багато з його віршів охоплені «голубою пожежею», в якій не тільки жива й гаряча біль, але й вогонь, що очищує, «світла таємниця».

В 1916 р. молодий поет написав маленьку поему «Мрія» і дав їй багатозначний підзаголовок «Вірші про любов». У поемі Єсенін зобразив ідеальний образ, котрий притягує його до себе не стільки тілесною пристрастю, а саме душевною красою і якоюсь звеличеною духовністю.

Власне, можна сказати, що Сергій Єсенін не уявляв своє життя без любові, вона надихала поета, надавала йому сил. Однак у ліриці співця любові немає тієї піднесеної витонченості, яка б віддаляла його від читача. Єсенін близький, земний, тому зрозумілий більшості читачів. Ліричну творчість поета можна умовно розділити на два періоди. На початку творчого шляху Сергій Єсенін ставиться до жінки з більш ніжним почуттям. Із кожного свого любовного захоплення, чи то серйозного, чи швидкоплинного, він брав помалу і зрощував одне велике Почуття до усіх жінок. Будучи дуже конкретним в описанні своїх сердечних переживань, він умів сказати про почуття так, щоб навіть у не коханої жінки защемило серце.

Для єсенінської творчості більш пізнього періоду характерні зовсім інші настрої. Жінка стає не предметом поклоніння, а джерелом насолоди, живих хвилин радощів. І таке практичне ставлення до жінки у деяких віршах переростає у грубість. Тим не менш вони, як правило, закінчуються словами проникливого покаяння. Спалах хмільного гніву змінюється почуттям провини перед жінкою. Подібне ставлення можна зустріти у віршах із циклу «Москва кабацкая».

Діапазон чуттєвих переживань поета незвичайно широкий, іноді він навіть опускається до низинних сфер. В них Єсенін відшукує джерела тонких благородних почуттів. Ніхто не міг так точно виразити тонкі почуття людської душі. У деяких поетів мова йде про жінку, котра продовжує залишатися ідеалом, Вічною Жіночістю. У Єсеніна жінка «дається» ліричному герою тоді, коли її хтось вже кохав, говорячи стилем поета «излюбил», «измучил». Природно, що в низинному рівні не можливо досягти висоти почуття. Але, не дивлячись на низькість відношень, можна сказати, що це новаторство поета – про подібні почуття ніхто раніше не писав. Отже, лірична поезія С. Єсеніна вирізняється з поміж інших багатством переживань, котрі посилюються у межах одного вірша. Достатньо пригадати вірш «Сукин син». В ньому спогади про дівчину у білому будять у душі ліричного героя тонкі почуття. Багатство переживань породжено багатством деталей. Рівень дійсності, рівень людських взаємовідносин у більшій мірі наближений до побуту простого народу. Однак у цій побутовій повсякденній плинності життя поет зумів розкрити, розгорнути, ствердити почуття, переживання, емоційні стани, які виявилися не тільки рівними почуттям «ідеальної» лірики, але й часом у багато разів перевершували їх.

Неперевершеним зразком любовної лірики С.О. Єсеніна є цикл «Перські мотиви». Тут прозвучало щире почуття оновленого серця автора. Стрій віршів співучий і мелодійний. Єсенін не наслідує ні Сааді, ані Фірдоусі. Він створює вірші за традиційними канонами. Здається сам Схід дихає вустами Єсеніна.

Будучи знавцем людських душ, С.О. Єсенін не приховує від читача жорстку правду про те, що любовні переживання проходять з часом, як і усе на світі, як і саме життя. У пошуках «вічного щастя» його ліричний герой знаходиться у постійному пошуку своєї неповторної та єдиної жінки.

Завершуючи, хотілося б сказати, що творчість С.О. Єсеніна – це одна з найяскравіших, глибоко хвилюючих сторінок російської і світової поезії, сповнена любові до людей, краси рідної землі, проникнута добротою,почуттям постійної турботи за долю народу та усього живого на землі. Поезія Сергія Єсеніна пробуджує в нас усі найкращі людські якості. Із далеких 20-х років минулого століття поет незримо зробив крок у наш час і далі у майбутнє.

Література

1. Адамович Г. Сергей Есенин // Российское зарубежье о Есенине: воспоминания, эссе, наброски, рецензии, статьи / В 2-х т. / Составитель, вступит. ст. и коммент. Н.И. Шубникова-Гусева. – М.: Изд-во «Русская література», 1993. – Т. 1., С. 235 – 241.
2. Воронова О.Е. Світове есеніноведеніе: сучасні аспекти інтерпретації творчості С. Єсеніна // Філологічні науки. – 1992. – № 2. – С. 88 – 96.
3. Ивнев Р. Часы и голоса. – М.: Советская Россия, 1978. – 346 с.

Богуславська Лілія
студентка 4 курсу філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.філол.н., доц. Проценко О.А.

Р.ГОРАК «У ПОШУКУ НОВИХ ІСТИН…» (ЗА ПОВІСТЮ «ТРИЧІ МЕНІ ЯВЛЯЛАСЯ ЛЮБОВ»)

Художній життєпис – «специфічний метажанр із сюжетно-подієвою та асоціативно-психологічною основою, характеризується поєднанням реальних фактів та вірогідної вигадки» [1, с. 139].

Зародження української біографічної прози припадає на кінець Х століття – початок ХІ століття, втім як явище художньої літератури її починають досліджувати в І половині ХХ століття. Саме в цей час у періодичних виданнях почали з'являтися статті, в яких літературознавці з'ясовували художні особливості окремих українських біографічних творів кінця ХІХ – І половини ХХ століття.

Особливості розвитку, специфіку творення та жанрову своєрідність біографічної прози осмислено в працях Є.Барана, І.Братусь, О.Галича, Г.Грегуль, І.Данильченко, О.Дацюка, Б.Мельничука, А.Меншій, М.Сиротюка, І.Ходорківського тощо.

На сучасному етапі розвитку українського літературознавства доробок Романа Дмитровича Горака – автора творів «Тричі мені являлася любов», «Задля празника. У сутінках», «Лесь Мартович», «Городок», «Легенди Нагуєвич», «Целіна, родом з Трускавця». «Марія. МатиФранкова» тощо – залишається малодослідженою сторінкою.

За об’єкт висвітлення взято біографічну повість Р.Горака «Тричі мені являлася любов» (1987), присвячену життєвому та творчому шляху І.Франка. Мета статті полягає в розкритті творчої лабораторії митця. Завданнями передбачено виявити засоби асоціативно-психологічної організації біографічного матеріалу; дослідити естетичне та композиційне навантаження документів у відтворенні подій, характерів.

Побудова твору зумовлена роллю чотирьох жінок у житті І.Франка. Перший розділ «Одна несміла, як лілея, біла...»присвячено Ользі Рошкевич, другий «Явилась друга – гордая княгиня…» – Юзефі Дзвонковській, третій «Явилась третя… – і очам приємно…» – Целіні Зигмунтовській. Тож, у перших трьох розділах повісті Р.Горак виступив митцем-дослідником, який проливає світло на спалахи кохання відомої особистості. В четвертому ж розділі «Жінка, котра була поруч…» змодельовано сімейне життя І.Франка й Ольги Хоружинської.

Символічно, що кожен розділ починається своєрідною експозицією – знайомством з головною героїнею. Так, наприклад, перший розділ відкриває портретна характеристика Ольги Рошкевич, однак, не молодої красуні, а самотньої жінки:«Час був безжалісним до неї. Колись великі мудрі очі вицвіли, втратили блиск і відвагу, полишивши тільки біль і розчарування. Сиве, як молоко, волосся, покрите чорною хустиною, вибивалось на високе, в глибоких зморшках чоло. Чорна сукня, чорний в дрібні квітки фартушок, білий комірець,

запнутий срібною брошкою з дрібними камінцями. Зажурена, без усмішки. Ніби боялась людей і не чекала від них нічого доброго» [2, с. 6]. Варто підкреслити в цьому моделюванні домінування чорного й білого кольорів.

Вдалою складовою повісті є добір фактичного матеріалу: Довідуємося, що «шлюб Ольги Рошкевич з Володимиром Озаркевичем відбувся в Лолині 14 вересня 1879 року. Ні Ольга, ні Франко не знали, чому Володимир Озаркевич, син посла, громадського діяча, згодився одружитись на «підупалій в громадській опінії», бідній дочці провінційного священика Ользі. Тільки потім все стало ясно…» [2, с. 34]. Автор подаєй власну інтерпретацію згаданого факту: «Володимир нехтуючи своєю кар'єрою, переносячи глузування близьких, свідомо протягнув руку колишній Франковій нареченій. Протягнув з пошани і поваги до Франка. Він дав можливість Ользі працювати, займатись корисною роботою, перекладати, писати. Його дім завжди був відкритий для друзів Франка в найскрутніші хвилини» [2, с. 34].

Інколи у творі простежується надмірна фактографічність (докладні біографії Михайла Рошкевича, Ольги Рошкевич, Володимира Озаркевича тощо), яка полягає в прагненні автора донести до читача якомога більше інформації.

Повість характеризується лінійним рухом часу, що сприяє об’єктивному висвітленню дійсності. Події розгортаються в хронологічній послідовності – від зародження першого кохання І.Франка й Ольги Рошкевич і до відомостей про смерть дружини (Ольги Хоружинської). Шляхом вплетення до канви біографічного твору спогадів про письменника І.Белея, М.Деркач, Г.Дашинського відбувається розширення часового простору.

Зважаючи на роль і значення листування для реконструкції життєпису відомої особистості, Р.Горак широко використав епістолярій, поєднавши різні форми його транспонування в художню тканину твору. Переважна більшість – це листуванняІ.Франка з О.Рошкевич, В.Озаркевичем, М.Павликом, Ц.Зигмунтовською, Ю.Дзвонковською тощо.

Творчий доробок І.Франка-лірика в корінений у тексті повісті за допомогою цитування поезій («Від того дня вже другий рік пройшов», «Я й забув, що то осінь холодна», «Не схиляй своє личко прекрасне», «Розвійтесь з вітром листочки зів’ялі», «Чого являєшся мені у сні?» та інші). Р.Горак у світлі відомих фактів вказує на велику долю автобіографічності поезій «Зів'ялого листя», адже біль за втраченим коханням «вдарив чарівними струнами» у збірці:«Три жмутки – три періоди любові, кожен з яких починається якимсь фактом, якоюсь подією і закінчується теж якимсь фактом чи подією. Зустріч, знайомство, любов ліричного героя, і «не надійсянічого», з уст героїні, –зміст першого жмутка. Другий жмуток – смуток за втраченим, оплакування... Третій– відчай за втраченим назавжди, коли вже нічого чекати, після чого вже не варто жити» [2, с. 90].

Автор досконало освоївши специфіку біографічного жанру, творчо дослідив праці літературознавців проник у глибокий зміст численних документів про письменника. В контекст роману введені рецензії, відгуки літературознавців, критиків, друзів. Наприклад, відгук О.Партицького на

повість «Захар Беркут»:«… ціла «купка» претензій. Тут занадто оплюгавлено прибічників князя, там замало показано їхлицарства і мужності перед монголами; тут забагато вихвалено селюків; то тут не так, то там не так» [2, с. 57]. Подано й чемну відповідь І.Франка: «Ця повість моя, і я ставлю під нею свій підпис, а не Ви» [2, с. 57].

Згадано думки М.Возняка з приводу опублікування оповідання І.Франка «Із записок недужого» («твір у якому відбилося перше кохання поета»), М.Коцюбинського щодо збірки «Зів'яле листя» («одна з кращих збірок»). Наведено уривок зі статті В.Щурата «Літературні портрети. Др. Іван Франко».

Пейзажні замальовки зустрічаємо зрідка в повісті:«Весна тільки розпочиналась. Вже мали би зацвісти вишні, а за ними й яблуні. Опале ще з минулої осені листя лежало в саду грубою, неприбраною верствою, через яку вже пробивалась молода трава, а на відсонні цвіли дрібні стокротки»[2, с.72]. Інколи пейзаж слугує засобом психологізму: «Сонце поволі сідало за липи та акації, поверталась з пасовиська худоба, видзвонювали вівці малими дзвониками на шиях, тріскотіли коники у травах... Думка перебивала думку. Спогади сплутувались, рвались, як старе прядиво, що залежалось у скрині, і вона ніяк не могла дати собі з ними ради»[2, с.5]. Невесела картина вечірніх сутінок підкреслює розпач та смуток О.Рошкевич.

Отже, в повісті «Тричі мені являлась любов» Р.Горак дотримується епічного стилю для передачі мовою художнього документа достеменних сторінок біографії І.Франка.

Авторська увага закцентована на художньому аналізі документально-засвідчених біографічних фактів, послідовному дотриманні достовірності й обмеженні міри використання художнього домислу.

Література

1. Літературознавча енциклопедія: У 2-х т. / Авт.-укл. Ю.Ковалів. – Т. 1: А-Л. – К.: Академія, 2007. – 608 с.
2. Горак Р. Тричі мені являлася любов. – К.: Дніпро. – 1987. – 272 с.

Волнухина Надежда
студентка 5 курса филологического фак-та
Научн. рук.: к.филол.н., доц. Мацегора И.Л.

СПОСОБЫ СЛОВООБРАЗОВАНИЯ ЖАРГОННЫХ ГЛАГОЛОВ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ К XX СТ.

Исследование аффиксальной структуры глагола с различных точек зрения не раз становилось предметом специальных научных исследований [5, 7]. Однако лишь в роботах некоторых отечественных языковедов находим реальное отображение современного состояния исследуемой проблемы [2]. Аспекты изучения аффиксальной структуры жаргонных глаголов [3] на сегодня описаны недостаточно. Это предопределяет актуальность темы исследования.

Учение о молодёжном жаргоне в лингвистике складывалось в соответствии с логикой развития идеи о социальной стратификации языка.

Молодёжный жаргон, наряду с другими формами «вертикального членения языка» [цит. по 2, 14], изначально рассматривался как разновидность общенародного языка, существование которой обусловлено объективными (прежде всего – социально-культурными) факторами.

В середине XX столетия на молодёжный жаргон смотрели как на «испорченный» язык, рассматривали как объективный, но нежелательный для общества феномен [8, 46]. Однако на рубеже веков начинает не только признаваться право молодёжного жаргона на существование, но и отмечается его значимость для различных сфер речевой коммуникации [4, 10]. Однако в отмеченных работах преимущественное внимание уделяется особенностям семантики, метафоризации и концептуализации молодёжного сленга. Грамматические особенности, в том числе и особенности морфемного состава таких лексем, предметом специального изучения не становились.

Целью статьи является анализ продуктивных способов словообразования жаргонных глаголов, зафиксированных в словаре молодёжного сленга «Так говорит молодёжь» [6].

Под термином «сленг» в современной лингвистической литературе понимается следующее: 1) то же, что *жаргон* (в отечественной литературе преимущественно по отношению к англоязычным странам) [10, 145];2) Совокупность жаргонизмов, составляющих слой разговорной лексики, отражающей грубовато-фамильярное, иногда юмористическое отношение к предмету речи. Употребляется преимущественно в условиях непринуждённого общения: «*блат*», «*мура*». Сленг состоит из слов и фразеологизмов, которые возникли и первоначально употреблялись в отдельных социальных группах и отражает ценностную ориентацию этих групп. Став общеупотребительными, эти слова часто сохраняют эмоционально-оценочный характер, хотя «знак» оценки может измениться (например, первоначально среди артистов «*халтура*» −«*приработок*»). Элементы сленга либо быстро исчезают из употребления, либо входят в литературный, язык, приводя к возникновению тонких стилистических и семантических различий: «*диск*» (в отличие от «*пластинки*») содержит запись преимущественно лёгкой музыки [10, 146].

В другом понимании, сленг часто рассматривается как составная часть жаргонной лексики. «Жаргон − социальная разновидность речи, характеризующаяся, в отличие от общенародного языка, специфической (нередко экспрессивно переосмысленной) лексикой и фразеологией, а также особым использованием словообразовательных средств» [цит. по 3, 5]. Жаргон является принадлежностью относительно открытых социальных и профессиональных групп людей, объединённых общностью интересов, привычек, занятий, социального положения и т. п. (например жаргон моряков, лётчиков, спортсменов, музыкантов, учащихся, актёров) [3, 6]. В нестрого терминологическом смысле слово «жаргон» употребляется для обозначения искажённой, вульгарной, неправильной речи.

Морфемный состав, в том числе и способ словообразования глагола в ряде случаев может усиливать сему «жаргонности». На материале словаря

молодёжного сленга была проведена статистическая обработка продуктивных и непродуктивных способов образования таких лексем.

Продуктивным способом, при помощи которого образованы глаголы, зафиксированные в словаре, является суффиксальный (почти 60 %), это такие глаголы как*: апгрейдить, аскать, аскнуть, бородоваться, ботать, бычить и* др. Например: **ботатьшк., студ.** в значении. Прилежно учить уроки, зубрить.*Кончай* ***ботать****, тебя ж сегодня спросили*. 2. Говорить на жаргоне, близком к уголовному. *Гопники − они* ***ботают****, а мы нормальным языком сникаем*. 3. Идти, двигаться куда-л. *Куда* ***ботаете****, метёлки?* [6, 126]. На долю других способов приходится примерно 9 %.

Глаголы, образованные при помощи префиксально-суффиксального способа составляют 32 %. Среди них можно отметить такие как: *влупить*, *вмазаться, вдолбиться, встебужить, взлабнуть, вдевать, выхильнуть* и пр. Например:***В-луп-и-ть*****, -**Включить (музыку).*Ну-ка,* ***влупи*** *вчерашний хиток.***В-стебуж-и-ть**, Выпить (чаще − об алкогольных напитках). *Карел, ты долю* ***встебужил****? Возьмём пару бутылочек персиковой (шутл. название «Пепси-колы»), на Дворцовой её* ***встебужим*** [6, 189].

Статистические результаты представлены в таблице 1.

Таблица 1. Продуктивность способов словообразования жаргонных глаголов.

способ / статистика	количество	процентное соотношение
префиксальный	224	62 %
префиксально-суффиксальный	114	32 %
другие	25	6 %

Литература

1. Балаян Э.В. Организация лексики семантической сферы социальных отношений в современном молодёжном жаргоне (на материале глагольной метафоры)/ Э.В. Балаян // Известия Саратовского университета. Т.7. Серия филология и журналистика. −2007. − Вып.2. – С.29-32.

2. Балаян Э.В. Роль метафоры в формирования языковой картины мира: на материале современного молодёжного жаргона: дисс…кандидата филол. наук: 10.02.01 / Балаян Элина Вагифовна – Саратов, 2008. – 221 с.

3. Бахтина М.Б. Эмоционально-оценочная картина мира современной молодежи (на материале жаргонной лексики к.XX-нач. XXI ст.): автореф. дисс. на соискание научной степени канд.филол.наук: спец.: 10.02.01 «Русский язык» / М.Б. Бахтина. – Абакан, 2011 – 20 с. Беликов В.И., Крысин Л.П. Социолингвистика М.: РГТУ, 2001. – 439 с.

4. Ермакова О.П. Источники пополнения и семантические группы жаргона / Ермакова О.П., Земская Е.А., Розина Р.И. // Слова, с которыми мы все встречались: Толковый словарь русского общего жаргона.− М.: Азбуковник, 1999 – С.9-18.
5. Никитевич В.М. Семантика производного слова. Словообразовательный тип и номинативный ряд / В.М. Никитевич // Словообразовательные типы и гнезда в индоевропейских языках. – Владивосток: ВДУ, 1986. – С.5-14.
6. Никитина Т.Г. Так говорит молодёжь: Словарь сленга. По материалам 70-90-хх гг. / Т.Г. Никитина. – СПб: Фолио- Пресс, 1998. – 592 с.
7. Олійник І.С. Іменники з суфіксом –ець- на позначення назв осіб / І.С.Олійник // Дослідження з словотвору та лексикології. – К.: Знання, 1985. – С.12-20.
8. Скворцов Л.И. Об оценках языка молодежи (жаргон и языковая политика) / Л.И. Скворцов // Вопросы культуры речи. Вып. 5. – М.: Наука, 1964. - С. 45-70.
9. Скворцов Л.И. Профессиональные языки, жаргоны и культура речи / Л.И. Скворцов // Русская речь. 1972. − № 1. − С. 48-59.
10.Сленг // Русский язык: Энциклопедия / Отв.ред .Ю.Н. Караулов. – СПб.: Фолио-Пресс, 2001. – С. 145.

Гриценко Ольга
здобувач 3 року навчання філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.ф.н., доц. Шевченко Т.Г.

ФОНЕТИКО-ПРАВОПИСНА СИСТЕМА «ДУМОК ТА ПІСЕНЬ» А. МОГИЛИ

Амвросій Могила – визначна постать в історії української етнографії. Його збірка «Думки и пѣсни та шче де-шчо» надрукована у Харкові 1839 року. Робота поділена на п’ять частин, серед яких, крім текстів творів, є роздуми автора щодо української мови. А. Метлинський багато працював «для розвою української мови» [3, с. 135]. Питання історичного розвитку і функціонування мови є актуальним і на теперішній момент. Історію мовних явищ вивчали І.К. Білодід, Л.А. Булаховський, А.А. Москаленко, В.В. Німчук, І. Огієнко, які у контексті вивчення української мови XVIII – поч. XIX ст. принагідно згадують зазначену етнографічну працю.

Мета роботи – з’ясувати правописні та фонетичні особливості «Думок та пісень». Для досягнення поставленої мети необхідно виконати ряд завдань: проаналізувати фонетичні особливості української лексики твору та способи передачі її на письмі; встановити природу фонетичних явищ у зв’язках з сучасною літературною мовою і її говорами; розкрити закономірності правопису збірки А. Могили.

У розділі «Замѣтки относительно южнорусскаго языка» [2, с. 3 – 38] автор порушує ряд цікавих питань, зокрема говорить про давнину української мови: «южнорусскій языкъ, на которомъ отцы наши воспѣли…жизнь и славу

Южной Руси, … языкъ, на которомъ, вѣроятно, звучали рѣчи Князей Кіевскихъ, прародителей нашихъ Царей православныхъ, котораго слова и выраженія и донынѣ звучатъ въ Святомъ Писаніи» [2, с. 3]; її занепад: «Южнорусскій, говорю, языкъ со дня на день забывается и молкнетъ – и – придется время – забудется и смолкнетъ…» [2, с. 3], тому метою збірки є збереження дорогоцінного скарбу для нащадків (до речі, аналогічну думку мав О Павловський); вказує відмінності української мови, звертає увагу на її милозвучність («доброгласность»), порівнюючи її з ароматом квітів і пояснює хибність думки про грубість мови; розповсюдження української мови та її носіїв [2, с. 9]; діалектну розмежованість мови.

Є також зауваження автора про правописні системи: «оно еще не установилось: одни придерживаются правописанія Великорусскаго языка или Словеноцерковныхъ книгъ; другіе стараются выражать произношеніе словъ Южнорусскаго языка буквами, слѣдуя выговору ихъ въ Великоруссіи» [2, с. 11], далі зазначає, що «самымъ удобнымъ былъ бы середній путь, при которомъ правописаніе намекало бы на корень словъ, но и не затрудняло бы ни пишущаго, ни читающаго многочисленностію своихъ правилъ и исключеній» [2, с. 11]. А. Могила вбачає мінуси етимологічного правопису у тому, що буде незрозуміло простим людям, а фонетичного – забудеться минуле слів. Принагідно автор зазначає діячів, «*оказавшіе Южноруссамъ услуги теоретическою или практическою разработкою ихъ языка*», де згадує І. Котляревського, О. Павловського та ін. – наводить варіанти правописів.

До складу збірки входить словничок *«Объясненіе Непонятныхъ для Великороссіянъ Южнорусскихъ словъ и выраженій»* [2, с. 191] Про такого типу словнички згадують автори Курсу історії української літературної мови, вбачаючи причину їх появи у взаємному обміні «творами художньої літератури і фольклору» між росіянами та українцями [1, с. 195-196], називають їх «додатками» [1, с. 196].

Усього надруковано у збірнику 56 творів, писаних українською мовою, до яких автор додає *«Объяснение произношенія»,* використаного у роботі правопису, де порівнює вимову українських звуків з російськими та латинськими, наприклад: українське *г* = російському *(г+х)/2*=латинському *h*; *ф =хв = chv* [2, с. 180 - 181] відповідно. У вимові голосних значну роль відіграє позиція: «*Южнорусское*» *и* «*послѣ согласной*» передається як «*Великорусское*» *ы*, *и* на початку слова – *и*, *и* після голосної – *йи*, *ы* та *ѣ* – *и*, *ы* та *ѣ* на початку слова – *йи*, *е* на початку слова та після голосної – *ѣ*, *е* після приголосної – э [2, с. 180]. Всі інші літери, за словами етнографа, *«всегда выговариваются, какъ пишутся»* [2, с. 180], а відтак у збірці основним є фонетичний принцип правопису. Серед великої кількості прикладів, що підтверджують вказані особливості, присутні винятки, які стали об’єктом роботи. Отже, проаналізувавши всі частини збірки, врахувавши зауваження автора стосовно правопису та вимови, можна назвати основні фонетико-правописні принципи.

Для позначення звука [и] використовуються літери *ы* (414 слів) та *и* (983), поряд на позначення вказаного звука можуть вживатися паралельно ы або и: воны [2, с. 133] – вони [2, с. 48]. Ймовірно, позиція літери и зумовлена місцем и в російському відповіднику (врости-бъ [2, с. 74]), літера ж ы в інших випадках (вороный [2, с. 142]), але в займенниках ти, ви послідовно вживається ы (вы [2, с. 39], ты [2, с. 100]). Слова типу у гости [2, с. 42], кости [2, с. 42], въ крови [2, с. 70] відображають діалектну рису, яка зберігається й у сучасних українських говорах. Для позначення звука [і] використовуються літери і, и, ѣ, ы. Вживається і перед [й] (бій [2, с. 112]), в словах, де відбувається пом'якшення – діалектна риса (міряне [2, с. 59]). И послідовно позначає [і] на початку слова (и [2, с. 40], иншого [2, с. 61]). Звук [і] в переважній більшості слів передається літерою ѣ в різних позиціях: въ свѣтлицѣ [2, с. 52]. ы - друга літера по частотності на позначення [і], так само функціонує в різних позиціях: лытали [2, с. 52], нѣмцы [2, с. 49], ныжъ [2, с. 146]. Один раз на позначення [і] використано е^ - де^брывонька [2, с. 64]. У текстах не зафіксовано однакових слів з різними знаками на позначення голосного [і].

О, е послідовно переходить в і в закритих складах: звѣры [2, с. 133], військо [2, 131]. Проте є певна кількість слів, де чергування голосних не відбулося, таке написання слів, мабуть, може підтримуватися книжною традицією: *возьми* [2, с. 42], *одъ Бога* [2, с. 45], *домъ* [2, с. 86], *поклонъ* [2, с. 125]. Варіантів слів такого типу або паралельного їх вживання у текстах немає.

А. Могила уточнює, що *«если буква е переходитъ въ йо (jo), то употребляется ё, если же другая буква, то іо»* [2, 179-180].У збірці наявні певні відхилення: звукосполука *–йо-* передається через *ё* (*ёго* [2, с. 39]), але *-ьо-* функціонує у варіантах *–ё-* (*про нёго* [2, с. 61] – переважає), *-іо-* (*люліокъ* [2, с. 94]), *-е-* (лише 1 слово – *слезы* [2, с. 40]).

Літера *щ* використовується послідовно (*блищить* [2, с. 53]), але зрідка на її місці наявні інші комбінації букв (*-шч-, -жч-, -сч-*), вони використовуються при написанні сполучників, займенників та ін.: *шчобъ* [2, с. 37], *шче-й* [2, с. 37], *шчось* [2, с. 50], хоч *ны-навыщо* [2, с. 111], *дожчикъ* [2, с. 70], *красчи* [2, с. 49].
Для позначення твердості попереднього приголосного та подвійності наступного голосного (на місці сучасного апострофа) послідовно вживається *ь* (після кореневих –п-, -в-, -м-, -б-, -р- перед я, ю, є): впьять [2, с. 52], зовьяне [2, с. 56], зьѣла [2, с. 65], кровью [2, с. 70], вьеться [2, с. 88].

Подовження передається з ь: про житьтя [с. 40] в деяких лексемах подовження взагалі відсутнє (зъ Запорожья [с. 114], пролью [с. 159]). Подвоєння в поодиноких випадках не відповідає сучасним нормам правопису: отто [2, с. 45], оддамо [2, с. 63], лучче [2, с. 67], не до утренны [2, с. 95], сонны [2, с. 166].

Властиві українській мові ознаки, хоч з деякими відхиленнями, мають підтвердження у тексті: л – в (вовки [2, с. 47]); дзвінкість приголосних (одже [2, с. 99], прудко [2, с. 135], хоч вохкій [2, с. 84]); випадне е (хлопче [2, с. 47], шинкъ [2, с. 94] – шинокъ [2, с. 94]); м'якість кінцевого [ц'] (чернець [2, с.59]);

лексеми з протетичним приголосним павутину [2, с. 50] поряд з углемъ [2, с. 45], орѣхъ [2, с. 76]; твердість сполуки [ри] з реалізацією через ри та ры (говорила [2, с. 37], зрывала [2, с. 70]) не спостерігається у словах зъ хрестом [2, с. 45] і похідних від нього, гремѣло [2, с. 133] – гримне [2, с. 116]; африкати [дж] та [дз] у словах бджылки [2, с. 80], дзвоны [2, с. 48] та відсутність [дж] у чергуванні дієслів знаряжали [2, с. 148]; повноголосся зеленѣла [2, с. 37], ворогывъ [2, с. 42] та використання старокнижних форм – вражы [2, с. 49]); системна твердість губних приголосних, шиплячих, фрикативних, глоткового та [р] (степъ [2, с. 46]; на помычъ [2, с. 68], але очяхъ [2, с. 142]; могила [2, с. 37], руки [2, с. 42]; звыръ [2, с. 118], але въ манастырь [2, с. 113]).

В дієсловах –ть, -ться послідовно пишеться з ь: лытать [2, с. 45]. Серед знайдених прикладів присутні бѣлѣеся [2, с. 80], не вештаеся [2, с. 79] – всі вони повинні мати кінцеве –ться, тому можна вважать це асиміляцією з оглушенням. Дієслівний суфікс –ува- переважає над діалектним –ова-: попанувавъ [2, с. 60] – выспѣвовавъ бы [2, с. 39], будуть глумовати [2, с. 41].
Префікси у своєму правописі дещо різняться від сучасних норм: з- вживається перед глухими приголосними *–к-, -п-, -т-, -х-(зкине* [с. 74]); префікси та прийменники *од*-та *від*- використовуються з привалюванням першого, що є відбиттям діалектного південно-східного мовлення у літературному вжитку – одцурались [2, с. 49], выддавали [2, с. 49], выдъ кары [2, с. 64], одъ бѣды [2, с. 126]. У тексті переважає прийменник з, із: зъ батькомъ [с. 46], хоч є випадки позиційного оглушення: съ милою [с. 124], съ пѣвнемъ [с. 97].

Зазначимо відмінні від сучасного правопису написання лексем: іменника (по`-полю [2, с. 68], дѣтвара [2, с. 76], по`-лѣсу [2, с. 135]), прикметника (красчи [2, с. 49], въ синье [2, с. 73]), дієслова (будьте-здоровы [2, с. 41], знахорювала [2, с. 111], не можно [2, с. 126], опениться [2, с. 199]), займенника (до панывъ-тыхъ [2, с. 42], ось-такъ [2, с. 59], оншо [2, с. 99], въ отсѣмъ [2, с. 113]), числівника (три-дны [2, с. 68], обидвѣ [2, с. 146]), прислівника (по моему [2, с. 67], по`-полю [2, с. 68], коли-се [2, с. 72], на`-свѣтѣ [2, с. 72], до-дому [2, с. 143], *до дому* [2, с. 156], *докупы* [2, с. 192], *до-купочки* [2, с. 167]), вигука *(добра`нычъ* [с. 166] – *добра-нычъ* [с. 166]).

Правопис частки *не*- в переважній більшості своїй є нормативним, проте з винятками: *нечисть* [2, с. 49], *небуло* [2, с. 59]. У написанні слів з частками *б, би, ж, же* немає системності*: хочъ бы хто* [2, с. 60]*, врости-бъ* [2, с. 74], *ёму жъ* [2, с. 39], *шчо-жъ то* [2, с. 58]. Взагалі серед часток багато тих, що мають відмінності від сучасної норми, а саме: *й* (*шче-й* [2, с.37]), *лиш, лишень* (*мене-лишень* [2, с.107]), *бозна* (*бознашчо* [2, с.112]), *де* (*де-хто* [2, с.48]), *що* (*шчодня* [2, с.111], *шчо-страхъ* [2, с.56]), *ні* (*нычого* [2, с.60]; *ны за шчо* [2, с.62], *ны навышчо* [2, с.169]; *ны-навыщо* [2, с.111]), *бути* (*було ночне* [2, с.114], *було-возимъ* [2, с.85]). Складні та складені за будовою сполучники та прийменники також різняться з сучасним їх правописом: *шчобъ* [2, с. 67], *якъ шчо* [2, с. 67],

якъ-бы [2, с. 98] – *затее* [2, с. 96], *по-пыдъ* [2, с. 48], *про-межъ* [2, с. 48], *по-надъ* [2, с. 170], *зъ-промежъ* [2, с. 61], *зъ по-за-хмары* [2, с. 64], *по-за селомъ* [2, с. 77], *зъ-за горъ* [2, с. 80], *зъ-межъ нихъ* [2, с. 80] – *изъ пыдъ ворога* [2, с. 103].

Текст передає форми слів, в яких спостерігається збереження асиміляційних процесів, що відбивається у правописі і, очевидно, характеризують автора як вихідця з певної території: за м'якістю (*въ паньськы* [2, с. 41], *завзятьтя* [2, с. 111]), за способом творення (*снуеся* [2, с. 72] (ться), *паноче* [2, с. 108], за дзвінкістю-глухістю (*ростане* [2, с. 100], *одже* [2, с. 99]).

Таким чином, робота А. Могили цікава з точки зору етнографії як збірка народних творів, лексикографії як словничок перекладного та тлумачного спрямування, історії мови як мовна писемна пам'ятка часткової історії українського правопису. Збірник засвідчив функціонування української народної живої мови початку XIX століття, відбив її фонетичні, лексичні, морфологічні, стилістичні та діалектні риси. Правопис твору переважно фонетичний, хоча не оминув автор традиції та існуючих правил (етимології).

Література

1. Курс історії української літературної мови. Т.1 / Дожовтневий період / [за ред. І. К. Білодіда]. – К.: АН УРСР, 1958. – 592 с.

2. Могила А. Думки и пѣсни та шче де-шчо Амвросія Могилы. – Харьковъ: въ Университетской типографіи, 1839. – 204 с.

3. Огієнко І.І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови [упоряд., авт.. іст.-біогр. нарису та приміт. М.С. Тимошик] / І.І. Огієнко. – Либідь, 1995. – 296 с.

Гроссу Наталія
студентка філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.філол.н., доц. Томиліна Г.Я.

ФУНКЦИИ АНТРОПОНИМОВ В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ПРОЗЕ А.Н. ТОЛСТОГО

Имена собственные литературных персонажей художественного произведения (литературные антропонимы) являются «неотъемлемым элементом формы художественного произведения, слагаемым индивидуального стиля писателя, одним из средств, создающих художественный образ» [1, 4].

Ономастика художественной речи привлекает внимание таких лингвистов, как А.В. Суперанская, Ю.А. Карпенко, Л.И. Колоколова, Т.И. Крестинская, М.В. Карпенко, И.Э. Ратникова, Э.П. Магазанник и др.

Поэтические, или художественные,антропонимы в прозе А.Н. Толстого представлены именами, отчествами, фамилиями, прозвищами, псевдонимами, историческими онимами.

Выбор собственных имен персонажей, как и формирование в целом антропонимического пространства,– это сложный и трудоемкий процесс, сочетающий знание традиций, обычаев, творческую фантазию автора, ориентированность на реальных прототипов и «житейский» прагматизм [2,164].

Антропонимы в художественном произведении могут «нести ярко выраженную смысловую нагрузку» и «обладать скрытым ассоциативным фоном» [1,4]. В силу своей семантической емкости литературный антропоним– это весьма экономное средство непосредственной и косвенной характеристики персонажа, которая обычно раскрывается в контексте либо этимологически.

Антропонимическое пространство, его словарный состав или антропонимикон, взаимодействие антропонимов с контекстом определяются законом жанра, художественным методом писателя, родом и видом литературного произведения и законами его построения, соответствием содержанию текста, эстетической нагрузкой имени в ближайшем и широком контексте и многими неповторимыми особенностями индивидуального стиля писателя в целом. Созданный мастером слова антропонимический мир органически входит во «внутренний мир художественного произведения, знаки которого служат для образного отражения действительности и соединяются друг с другом в некоей определенной системе, живут в своем художественном времени и пространстве» [3,38].

Антропонимический мир художественной прозы А.Н. Толстого позволяет проникнуть в творческую мастерскую автора, понять его работу над образом и осознать особенности собственных имен произведения.

Основная функция онимов – номинативная, то есть антропонимы выступают средством называния действующих лиц. Эта функция тесно связана с различительной, благодаря которой мы можем отличать одного персонажа от другого в рамках одного художественного текста.

Произведения А.Н. Толстого отличаются от других прежде всего антропонимическим составом – это в основном имена и фамилии реально существовавших исторических лиц, которые в большинстве случаев были ими унаследованы от предков и утратили роль характеристики героя (*Апраксин, Голицын, Деникин, Керенский, Колчак, Махно, Петр I, Ян Собесский, Наполеон)*. Благодаря им писатель художественно воссоздает реальную картину жизни общества в описываемый период.

Исторические онимы в произведениях А.Н. Толстого делятся на две группы — Петровская эпоха и период Октябрьской революции и гражданской войны. Очень важна для исторических онимов хронологическая функция. Каждый из них относится к определенному времени. Так, Петровскую эпоху в жизни России (конец XVII — первая четверть XVIII в.) характеризуют антропонимы: *Голицыны, Одоевские, Милославские, Лефорт, Мазепа и другие («Петр Первый»).*

Генеалогическая функция реализуется в историческом романе А.Н. Толстого «Петр Первый» при установлении кровных отношений, связывающих ряд поколений, например, он из Голицыных*: « В другом конце палаты, в сумраке под сводами, шепталась большая царская родня... -- князь Василий Васильевич Голицын –писаный красавец: кудрявая бородка с проплешинкой, вздернутые усы, стрижен коротко...»*

Идеологическая функция проявляется в псевдонимах *Ленин, Сталин («Хлеб»),* которые стали символами советской эпохи.

Смысл социальной функции заключается в традиционной закрепленности определенных антропонимов за представителями известных общественных групп при возможном переходе имен от одной группы к другой, в общественной оценке отдельных имен, во влиянии образа человека, названного данным именем, на индивидуальную и общественную оценку антропонима. Характерным примером может служить эпизод, в котором Петр Іпоощряет купца: *«Петр блестел на него глазами…– А сам поедешь с товаром?.. Молодец!...Андрей Андреевич, пиши указ… Первому негоцианту-навигатору… Как тебя, -- Жигулин Иван, а по батюшке?.. Жигулин раскрыл рот, поднялся, глаза вылезли, борода задралась. – Так с отчеством будешь писать нас?... Да за это – что хочешь! И как перед спасом, коему молился об удаче дел, повалился к царским ножкам…» («Петр Первый»).*В XVI — XVIII вв отчествами на -ич, -ович называли лишь царей, князей и лиц, приближенных к ним. Функцию отчества у представителей простого народа выполняли формы притяжательных прилагательных на -ов, -ин, образованные от имени отца.

Социальная функция антропонимов проявляется и в том, что автор подчеркивает с их помощью низкое происхождение персонажей *(Телегин, Тетькин, Шляпкин).* Фамилии на -ск (ий) нередко носят люди дворянского происхождения *(« ...княгиня Белосельская-Белозерская, графиня Бобринская, князь и княгиня Лобановы-Ростовские,...») («Похождения Невзорова, или Ибикус»).*

В художественных произведениях, где большую роль играет вымысел, право выбора фамилий принадлежит автору: они выполняют определенную функцию, подчиненную жанру, содержанию произведения и замыслу писателя. Поэтому при выборе собственного имени в художественном произведении очень важен психологический аспект: антропоним выражает в определенной степени мировоззрение автора, его образ мыслей и последовательность рассуждений.

В художественных произведениях А.Н. Толстого основной выступает характеризующая функция. Фамилиии указывают на национальную принадлежность: *чех Ян Бочар («Маша»);* на свойства характера: *доктор Григорий Иванович Заботкин (Роман «Хромой барин»);* на профессию и род занятий: *инженер Труба («Старая башня»);* на место проживания: *Давыд Давыдыч Завалишин («Овражки»).*

Они могут обозначать также особенности поведения героя: *Собакин («Архип»).*

Характеристику по внешнему виду можно назвать ассоциативной, так как при произнесении и восприятии подобной фамилии рождается соответствующий облик персонажа. Ассоциативно-характеризующая функция прозвищ близка к сравнительному обороту: *«Длинный парень, по имени Оглобля, глядя, как птица, сверху вниз» («Соревнователь»).*

Эстетическое назначение несут в себе фамилии, образованные от названий предметов природы (птиц, растений, животных), наименований признаков, состояний: *Ремезов, Рощин, Свежев, Бессонов.* Прием разрушения

эстетичности имени проявляется в присоединении к «красивым» именам «будничных» отчеств и фамилий с целью создания контраста, что вызывает комический эффект: *«… зовут Вакхом Ивановичем. Он тоже стихи пишет. Чудак ужасный» («В гавани»).*

Проявление эстетического критерия обнаруживает сложность природы оценок речи и оценок личных имен, в частности, в художественном тексте: эстетический аспект в оценках имен нередко пересекается с социальным (а последний со стилистическим), выявляя в их сочетании неоднозначность, многогранность мотивировок личных имен. Оценки личных имен в художественном тексте вторичны, поэтому они, будучи отражением антропонимической нормы, выполняют эстетическую функцию, выступая как элемент образной структуры художественного произведения.

Для решения стилистических задач А.Н. Толстой также использует антропонимы: *«Семен Иванович Невзоров, сидя как-то с приятелем в трактире...»; «...Одетый прилично, с кошельком, набитым разбойничьим золотом, с честным паспортом на имя греческого подданного, Семилапида Навзараки»; «Симеон Иоаннович граф Невзоров»; «Например: Симон де Незор – вполне подходит» («Похождения Невзорова, или Ибикус»).* В этом случае антропоним изменяется в зависимости от того, какой социальный статус и национальную принадлежность выбирает для себя герой произведения. Стилистическая функция здесь объединяется с комической.

Стилистическая функция антропонима также проявляется и в формах имени — разговорной, просторечной и книжной: *Алексашка, Петруша («Петр Первый»).*

Образная функция выступает в прозвищах и прозвищных фамилиях:

Гадюка — прозвище главной героини одноименного рассказа А.Н. Толстого: *« Ольга Вячеславовна действительно была живуча, как гадюка», «За женщину ее мало кто признавал, была уж очень тоща и зла, как гадюка».*

Образная функция иногда сочетается с комической: *« Кучерище — было прозвище, данное, не знай почему, слуге, который был худ от рождения, долгонос и белобрыс, а выражаться любил высоким слогом» («В лесу»).*

Экспрессивная функция проявляется в подобных прозвищах, а также вговорящих фамилиях. Антропонимы приобретают или усиливают черты образности: *«–Прошу не волновать дам–кричал председатель Человеков»(«Похождения Невзорова, или Ибикус»).*

В некоторых случаях автор с помощью фамилии выражает отрицательную оценку персонажа:

*«Утром... зашел к ней старый знакомый, Семен Семенович Говядин, земский статистик»; «...подходит поручик Жадов»; «Это был начальник особого отдела полка, товарищ Гымза» («Хождение по мукам»).*Прозвищная фамилия Гымза происходит от диалектного глагола гымзать «гнусить» (сравн.: гамзатый «гнусливый») [4, 343с.] и отражает особенности голоса персонажа.

Функцию комического выполняют говорящие фамилии:

«Капитан Тетькин, стоявший с биноклем...»;«...подпоручик Убейко»; «То были протоиерей Словохотов, ...помещик Куроедов» («Хождение по мукам»);

а также прозвища: *«Великий Могол, – так называли горничную Лушу за широкоскулое, как у идола, сильно напудренное лицо» («Хождение по мукам»).*

Этикетная функция антропонима выступает в различных ситуациях общения. Сложность состава русского имени создает определенные трудности при выборе отдельных его компонентов для обращения: *«Поручик Шляпкин! -- заорал капитан»(«Хождение по мукам»).*

Имя собственное в художественной прозе А.Н. Толстого служит не только прямому своему назначению – называть, но и позволяет автору решать ряд важнейших задач, а именно, выполнять достаточно разнообразные и многочисленные функции: эстетическую, экспрессивную, образную, стилистическую, социальную, генеалогическую, комическую, хронологическую, важнейшими из которых являются номинативная и характеризующая.

Литература

1. Горбаневский М.В. Ономастика в художественной литературе: Филологические этюды. – М.: Изд-во Ун-та дружбы народов, 1988. –87 с.
2. Фролов Н.К. Функции антропонимов в художественном тексте //Духовная культура Сибири. – Тюмень: Изд-во Тюменского университета, 2005. –164 с.
3. Фонякова О.И. Имя собственное в художественном тексте. Учебное пособие. – Л.: Наука, 1990. – 103 с.
4. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка в 4-х томах..Т. 1: А – З. - М.: Русский язык, 1999. – 699 с.

Гринь Юлія
студентка 4 курсу філологічного фак-ту
Наук.кер.: д.філол.н., проф. Павленко І.Я.

РОЛЬ ДУХОВНОГО СТИХА В СТРУКТУРЕ РОМАНА Д.Л. МОРДОВЦЕВА «ТЕНЬ ИРОДА. ИДЕАЛИСТЫ И РЕАЛИСТЫ»

Вся русская литература 18 века и первой половины 19 века была направлена на утверждение мифа о Петре-просвещённом монархе, но уже во второй половине 19 века в некоторых произведениях, среди которых и роман Д.Л. Мордовцева «Тень Ирода. Идеалисты и реалисты» (1876), происходит демифологизация деятельности Петра.

Структурную основу романа составляет фольклорная эсхатологическая легенда, восходящая к «Откровению Иоанна Богослова». Включение отрывков из духовных стихов в текст анализируемого произведения усиливает оценку описываемой эпохи и передачу свойственных ей эсхатологических ожиданий, а также даёт нравственную характеристику героям и событиям, раскрывает причины, истоки и характер духовного сопротивления. Как правило, в романе духовные стихи исполняют святые люди – калики перехожие и представители раскола, стремящиеся, как и паломники, к спасению души.

«Духовные стихи – эпические, лирико-эпические или чисто лирические песни религиозного содержания» [3]. Ф.И. Буслаев – один из первых

исследователей этого жанра – называет основной его функцией посредничество между книжной христианской и устной народной культурой [1, с. 217].Исполняли духовные стихи калики перехожие – паломники во Святую землю, а потом – бродячие слепые певцы, сохраняющие для народа «назидательное содержание его религиозной поэзии» [1, с. 307].

Выделяют две группы духовных стихов: «старшие» и «младшие»[4]. К «старшим» относятся эпические повествования, созданные на основе сюжетов Ветхого и Нового завета и житийной литературы. «Младшие» стихи проникли в русский фольклор через Украину из Польши, часто назывались «псальма» или «кант», что указывает на их связь с библейской традицией и массовый характер исполнения. К «младшим» принадлежат и духовные стихи, возникшие в старообрядческой среде. Именно в них часты эсхатологические мотивы.

Как отмечает Г.П. Федотов, центральное место в эсхатологической поэзии занимает «Страшный Суд с его трагическим диалогом, прототип которого дан в Евангелии» [6, с. 106]. Отношение к Страшному Суду в легенде и духовном стихе едва ли не кардинально противоположное. Если в легенде отражён страх перед Страшным Судом, то в духовных стихах Страшный Суд – последняя надежда угнетённых, в произведениях «слышится мотив социального возмездия» [6, с. 110].

В анализируемом романе цитируются как «старшие», так и «младшие» духовные стихи. «Старшие» проводят параллели между книжными, евангельскими и житийными, событиями и событиями в романе. «Младшие» выражают отношение раскольников к петровскому времени. Б. Соколов выделяет целый цикл старообрядческих духовных стихов, имеющих «сатирический обличительный характер: обличение недостатков жизни, обычаев, гражданских порядков и всякого рода «новшеств» господствовавшей церкви, а также обличение недостатков старообрядческой бытовой жизни» [3]. К этому циклу можно отнести псальму, звучащую в экспозиции романа, являющуюся своеобразным камертоном к восприятию всего произведения и указанием на то, что распространяются греховные дела и чувства, следовательно, приближается и конец света:

«Ох, как и жили грешницы на белом свету,
Они ели, пили, проклажалися,
Телесам своим грешным угаживали,
Грехи тяжкие не замаливали,
Нищим, убогим не давывали...» [2, с. 10]

В пении калик говорится о распространении греха, развитии физиологических потребностей и игнорировании духовной жизни и морали, что, безусловно, должно привести к покаранию. Характерно, что впервые в романе упоминания о «последних временах» и предчувствие конца света проявляются в Киеве, поскольку в украинской культуре не было идеализации Петра, да и его победа в Полтавской битве однозначной оценки не имела, о чём хорошо знал Д.Мордовцев-историк и фольклорист.

Взаимоотношения Петра с сыном Алексеем становятся основой одной из сюжетных линий романа. Роман открывается сценой встречи Алексея, который,

возвращаясь из-за границы, проезжает через Киев. Судьба наследника престола порождает мысли о греховности власти его отца и о «последних времен приближении».Эсхатологические предчувствия передаются как при помощи реплик эпизодических персонажей, так и цитированием текста, исполняемого каликами перехожими. На площади звучит псальма (украинский аналог духовного стиха) об «Алексее человеке Божем»:

«Ой на неби великая сила!
Женив батько неволею сына,
Та не хтив сын та из жинкоюжити,
Та й пишов же вин по свиту блудити.
***
Ой, Олексіечку, та Хрищатый барвинку,
Олексіечку единый мій сынку!» [2, с. 10]

Произведение созвучно судьбе царевича Алексея, которого Пётр принудил жениться на немке. Тем самым имплицитно проявляется мысль о святости Алексея и о надеждах, возлагаемых на него народом. Несмотря на то, что судьбы героя псальмы и героя романа складываются по-разному, в романе Алексей предстаёт как человек, находящийся в поисках духовного начала, скитающийся по миру и живущий как чужой в доме родителей.

С церковной реформой, начатой ещё Никоном при Алексее Михайловиче, а позже поддержанной и Петром, по мнению героев романа, грех проникает в церковь. Происходит послабление строгости быта для священнослужителей, им было позволено есть мясо, пить, курить табак, не держать пост и т.д.

Вромане «старая» и «новая» вера сопоставлены как оппозиция «праведность/греховность». Так, Фомушка юродивый исполняет духовный стих на паперти у Петропавловского собора, где вёл богослужение знаменитый сторонник церковных реформ Феофан Прокопович, обличая церковнослужителя, а также законы «новой», «антихристовой» веры:

«Сей грех
Вырос на небесах
И весь пост в воде мок,
Чтоб я его ясти возмог.
А Феофан делал не так -
Весь пост нюхал табак,
А ноне обедню читает,
А черт перед ним на скрыпочке играет» [2, с. 151].

Распространение курения табака (в соответствии с легендами, это дьявольское растение) противоречит аскетическим нормам поста. Звук скрипки ассоциируется со светскими развлечениями и также может рассматриваться как дьявольское наваждение. Тем самым усиливается ощущение «последних времён», когда чёрт проникает в церковь.

В петровскую эпоху велось активное преследование староверов, их считали раскольниками, противниками официальной власти (учение о незаконности правления царя-антихриста наиболее широко было распространено именно в раскольничьей среде), подвергали казням. Они, не

желая покориться официальной власти, уходили в скиты, и даже подвергали себя самосожжению. Одна из таких сцен изображена в романе.

Левин, оказавшись в скиту, встречает разных людей, которые убеждены в незаконности правления Петра. Молодой, но фанатично преданный вере Азарьюшкарассказывает о самосожжениях, и даже показывает присутствующим золу от сгоревших староверов, их «нетленные косточки».

Параллельно с этой сценой звучит духовный стих о жене милосердной [2, с. 241-242] в полном объёме (согласно варианту «Жена милосердная», представленному в сборнике «Стихи духовные» [5, с. 67-69]), а также его логическое продолжение – духовный стих, принадлежащий, вероятно, уже к «младшему» типу. В нём утверждается мысль о том, что жертвование собой/своими близкими в земной жизни ради Христа, праведной веры и неподчинение антихристу приведёт к блаженству в загробной жизни.

Дальше подряд звучат несколько стихов, являющихся призывами к уходу в скиты и самосожжению, объясняющие и мотивирующие поведение скитников. Согласно этим стихам, лишь немногие, сумев противостоять антихристу в период его царствования, спасут свои души для загробной жизни.

Левина, как и его возлюбленную Евдокеюшку, пугает фанатичная готовность скитников «погореть за веру». Когда за скитниками приходят солдаты, они поджигают себя в скиту и погибают с криками «Не покоримся антихристу!» [2, с. 253].

Позже и сам Левин – главный герой романа начинает проповедовать идеи старообрядчества, рассказывая о прегрешениях, которые творятся в Петербурге, и призывая всех уходить в леса и спасаться от антихриста. Его проповеди об антихристе в Пензе предшествует духовный стих:

«Уже жизнь сия скончавается
И день судный приближается.
Ужаснись, душе, суда страшного
И пришествия преужасного,
Окрились, душе, крилы твердости,
Растерзай, душе, мрежи прелести...» [2, с. 274-275]

Этот духовный стих, который звучит в конце романа, – одновременно предвестие окончания жизни Левина, знак начала открытого правления антихриста и скорого Страшного Суда. Для Левина это произведение – своеобразный толчок к сохранению своей души, распространению апокрифного знания, приобщение его к сонму избранных, тех, кто через страдание очистит душу.

Таким образом, духовный стих даёт достаточно однозначную оценку петровской эпохи как апокалиптической, а сам монарх представлен не мудрым правителем, а антихристом или же его предтечей на земле. Через духовный стих передаётся психологическая атмосфера описываемой эпохи, а также формируется читательский взгляд на неё, характерный для современников ПетраI.

Исполнение духовных стихов старообрядцами в романе усиливает ожидание героями конца света и Страшного Суда, однако наряду с этим звучат

призывы уходить в скиты и даже «пострадать за веру», приняв мученическую смерть. Соответственно, деятельность старообрядцев-скитников, устраивающих массовые самосожжения, но нежелающих покориться официальной власти, осознаётся как единственная возможность противостояния антихристу и спасения своей души для загробной жизни.

Литература

1. Буслаев Ф. О литературе: Исследования; Статьи / Сост., вступ. статья, примеч. Э. Афанасьева. – М.: Художественная литература, 1990 – 512 с.
2. Мордовцев Д.Л. Идеалисты и реалисты. – М.: Книга, 1989. – 352 с.
3. Соколов Б. Духовные стихи // ФЭБ: Фундаментальная электронная библиотека «Русская литература и фольклор» – Режим доступа: http://feb-web.ru/feb/litenc/encyclop/le3/le3-6073.htm
4. Соколов Ю. Духовные стихи // ФЭБ: Фундаментальная электронная библиотека «Русская литература и фольклор» – Режим доступа: http://feb-web.ru/feb/slt/abc/lt1/lt1-2301.htm
5. Стихи духовные / Сост., вступ. ст., подгот. текстов и коммент. Ф.М. Селиванова. – М.: Сов. Россия, 1991. – 336 с.
6. Федотов Г.П. Стихи духовные (Русская народная вера по духовным стихам) / Вступ. ст. Н.И. Толстого; послесл. С.Е. Никитиной; подг. текста и коммент. А.Л. Топоркова. – М.: Прогресс, Гнозис, 1991. – 192 с.– (Традиционная духовная культура славян / Из истории изучения).

Дмитренко Анна
аспірантка 2 року навчання
Наук. кер.: к.філол.н., доцент Хом'як Т.В.

ХРОНОТОПІЧНА ОПОЗИЦІЯ МІСТО-СЕЛО В ПОВІСТІ Б.АНТОНЕНКА-ДАВИДОВИЧА «СМЕРТЬ»

Відомо, що поетика – це сума певних системно-структурних рівнів або ж категорій, які у єдності є цілісним утворенням – художнім текстом. Однією зі складових поетики є категорія хронотопу, тобто художнього часу та простору.

Проблематика часопростору починає активно розроблятися радянськими вченими на початку 20-х рр. XX століття, до того часу статті, присвячені питанням художнього часу та простору, були нечисленними. У 20-х рр. XX ст. хронотоп розглядається не тільки як фундаментальна категорія філософії, а й естетики, й мистецтвознавства, а, отже, й художньої літератури.

Об'єктом нашої уваги стала повість Б. Антоненка-Давидовича «Смерть». Описані в творі події відбуваються в часи воєнного комунізму в одній із парторганізацій українського повітового містечка. «Смерть» - соціально-психологічна повість, через змалювання тогочасної суспільної дійсності автор зробив спробу зануритися в найприхованіші, найпотаємніші закутки душі та свідомості своїх персонажів, пояснити причини та наслідки їхніх дій, учинків, думок та поведінки.

У центрі «Смерті» – Кость Горобенко – колишній петлюрівець. Колись засновував «Просвіти», «Нацсоюз», але, чи то зневірившись у їхніх ідеалах, чи з

якихось інших причин, він формально порвав із петлюрівщиною, з часом став членом більшовицької партії.

Письменник докладно, психологічно переконливо дослідив процес переходу Горобенка в іншу «віру», простежив і обґрунтував хід думок та «логіку» його вчинків, проте автор не розкрив причин, які спонукали його «героя» рішуче порвати зі своїм сумнівним минулим і вступити до лав РКП(б). З подальшої поведінки персонажа можна здогадатися, що призвели до цього його егоїстичні кар'єристські устремління – захотілося бути членом правлячої партії, навіть якщо для цього знадобиться відцуратися й прокляти рідного батька й поховати в думках ще живу матір, навіть якщо для цього знадобиться розстріляти невинних людей.

Слід наголосити, що «Смерть» – це глибоко психологічний твір, у ньому психологізованими є не тільки образи персонажів, а й часопросторові складові – місто, село, базар, вулиця, кімната, ранок, ніч тощо – це все підпорядковане основній ідеї – моральна деградація людини під впливом більшовизму.

Невелике повітове містечко стає ареною, де Кость Горобенко день за днем, хвилина за хвилиною в голові виношує ідею стати справжнім більшовиком, він усім своїм єством ненавидить місто, але тільки за допомогою нього може здійснитися його мрія: «Це кляте повітове місто з його безглуздими брудними завулками, шопою на базарі, незграбними рожевими купецькими домами, місто, де всі знають про кожного всяку дрібницю й одне одному осточортіли, це місто – свідок. Воно знає все» [4, с. 50].

Майже на всіх реаліях міста лежав відбиток тогочасної доби: «Тепер базар був мертвий. Огидливо стирчали гнилими кроквами напівзруйновані ятки. *Це жертви боротьби комун відділу з приватним торгом…*» [5, с. 50] або: «Горобенко перейшов бруковану широку головну вулицю і ступив на східці парадного ходу. Тут був колись банк…, тепер – це робітничий клуб. Тут, звичайно, через брак великої зали в повітпарткомі, *бувають загальні збори організації*» [4, с. 51].

Місто в повісті ніби знаходилося в кайданах більшовизму, було підпорядковане життю комуністичної партії, всі його мешканці стали існувати за нормами й канонами комуни, у постійному страху щось не те сказати чи вдіяти, в страху безпідставних арештів і конфіскацій: «Він намагався уявити собі до деталей атмосферу осиротілого після піаніно дому… – і це давало йому якусь злісну втіху… Він якимось способом діставав адреси реєстрованих і нереєстрованих піаніно, збудив питання реквізувати приватні колекції книжок, і цілий тиждень рипіли по центру міста навантажені вози» [4, с. 76]. Тільки за межами міста можна було на деякий час відчути полегкість: «Стало навіть радісно й легко, коли кінчилося місто і зблизька долетів бадьорий сосновий дух» [4, с. 58], але Кость Горобенко не мав права довго насолоджуватися пахощами природи, бо повинен стати «справжнім більшовиком». Він зневажав усіх, хто був перешкодою на його шляху, майже всі викликали в ньому відразу, огиду й ненависть. Горобенко зневажав навіть власну національну приналежність і вбачав у ній причини своїх життєвих негараздів: «Ах, яке це

безглуздя, що між ним і партією може стояти нація. Та нація, що вигадала тільки бандуру й плахту! Це справді нісенітниця. Це анекдот» [4, с. 68].

Можна твердити, що художній простір виходить за межі міста й набуває масштабів усієї нації, оскільки на прикладі конкретного повітового містечка, конкретного персонажа, письменник зняв завісу з тогочасної дійсності й розкрив її жахливу суть, коли людина, яка сліпо вірила у «світле майбутнє», навіть зневажала себе за те, що є українцем: «Горобенко похопився, швидко одійшов од стола й сів на першого стільця. «Чому я одразу не сів? Ну, звісно: перед секретарем стояв – «начальство». Це правду хтось казав: «Щось є лакейського в психіці кожного українця!..» [4, с. 69].

Поряд із цим слід наголосити на семантиці села, яке є опозицією місту. Якщо для Горобенка останнє було добре відомим, оскільки там все відбувалося за законами більшовицької партії, то з селом все навпаки: «Я зовсім тебе ще не знаю, село. Ти така сама загадка, як і вся химерна нація. Ти чуже мені, село, – чуже, далеке і незрозуміле… Одначе, знай, село, – мене й не вабить, власне, тебе пізнавати. Я зовсім не вклоняюсь перед твоїми опоетизованими хатами, садочками, звичайнісіньким «місяченьком» та іншими твоїми неодмінними аксесуарами. Мені байдужісінько до них зараз, а іноді… іноді я розтрощив би це все к чорту… Але я таки загнуздаю тебе, село!» [4, с. 105].

Для села місто – це щось страшне, це те, що порушує нормальний ритм життя селянина, намагається нав’язати свою ідеологію, примусити існувати за своїми порядками: «Ці бородаті лиця не віщували нічого доброго. Їхні очі бачили на кожному возі, що приїздив із міста, тільки ворогів. Відтіля приїздили до сумирних хат із розкладками, контрибуціями, арештами й розстрілами. Село прокляло їх і зарилось у свої нори» [4, с. 105].

«Загнуздати» село так і не вдалося, бо саме тут антигерой Кость Горобенко зазнав повного морального падіння й духовного зубожіння, розстрілявши декількох сільських дядьків. Постійно поряд із думками персонажа фігурує слово «смерть», спочатку це просто безглузде слова, потім воно поступово переростає у нав’язливу ідею – «треба вбити».

Б.Антоненко-Давидович показав загибель душі людської, яка сліпо вірила в комуністичні ідеали, що панували на початку ХХ століття, й нехтувала моральними настановами – поважати батька й матір, бути щирим, шанобливо ставитися до своєї нації, до ближнього і ні в якому разі не вбивати, тим паче, щоб стати справжнім більшовиком.

Повістю «Смерть» Б. Антоненко-Давидович гостро засудив нічим не виправдану жорстокість щодо народу й показав, до яких сумних наслідків можна довести суспільство, якщо новий соціалістичний світ будуватимуть такі «діячі», як агресивно налаштований Горобенко, який здатний будь-яку ідею – національну, більшовицьку тощо – спотворити, вклавши в неї свій обмежений, егоїстичний, руйнівницький зміст.

Література
1. Кодак М. Поетика як система. Літературно-критичний нарис / М. Кодак. – К.: Дніпро, 1988. – 159 с.
2. Каган М. Пространство и время в искусстве как проблема эстетической науки / М. Каган. Ритм, пространство и время в литературе и искусстве. – Л., 1974. – 86 с.
3. Антоненко-Давидович Б. Смерть / Борис Антоненко-Давидович // Смерть. Сибірські новели. Завищені оцінки. – К., 1989. – 560 с.
4. Антоненко-Давидович Б. Твори: В 2-х т. – Т. 1: Повісті та романи / Б. Антоненко-Давидович. – К.: Наукова думка, 1999. – 744 с.

Доброскок Світлана
аспірантка 3 року навчання
Наук. кер.: к.філол.н., доцент Кравченко В.О.

АВТОР-ГЕРОЙ: МОДЕЛІ ВЗАЄМОДІЇ В ПРОЗІ РОМАНА ФЕДОРІВА

Проблема біографічного автора для Р.Федоріва є знаковою, адже значний корпус його творів репрезентує самого письменника в різні періоди його життя. У художніх творах авторська свідомість виявляється насамперед на рівні їх суб'єктної організації. У багатьох текстах із першоособовою формою нарації оповідач близький автору, постає його творчим самовираженням. Так, наприклад, повість «Змій, коронований у Горопахах» з аналізованого триптиху «Містерії з інших світів» будується як першоособова оповідь самого Романа Федоріва (у творі – Зенона Середи) про знайомство з Ільком Цюцяком. Підкреслений автобіографічний характер твору виявляється насамперед у структурі оповіді, в якій домінує креативне «я». Автор, звичайно, розраховував на те, що образ оповідача буде проектуватися на його особистість. Відповідно до авторського задуму, оповідач підкреслено ототожнюється з біографічним автором, однак його ім'я не збігається з авторським, хоча оповідач також постає як творча особистість. Як письменник Зенон Середа Р.Федорів постає також в романі «Палиця для прокажених», а в романі «Пустеля без броду» – як Зіновій Поліний.

У повісті «Дерево, що пам'ятало зло» з триптиху «Містерії з інших світів» головний герой письменник Богдан Стрижак теж чимось схожий на самого Федоріва. Він, як і Федорів, є письменником, який написав повість «Чорна Свіча» про спадкову відповідальність, по-справжньому покохав лише другу дружину, значно молодшу за себе, Оксану Ткач, Саню, як він сам її називає. З біографії самого Р.Федоріва відомо, що його друга дружина, лікарка Ольга (Олюнею називає її письменник), теж була молодшою за нього. Дружина для письменника виступає берегинею натхнення. Богдан Стрижак зізнається своїй Оксанці: «Як мені гарно пишеться, коли ти поруч. Я працював би так цілу ніч… Ти таки мій ангел» [1, с. 16]. На що дружина йому відповідає: «Я цілу ніч буду отут стояти за твоїми плечима… й цілу ніч, ні, ціле життя хотіла б бути для тебе потрібною» [1, с. 16]. Свою ж дружину Ольгу Федорів згадує в повісті «Кларнет із лісу на піщаних горбах» з того ж триптиху. Вона побоюється за

чоловіка, якому чується звук кларнету, який кличе письменника до лісу, вбачаються душі італійських вояків, які не можуть знайти собі спокою та повернутися на Батьківщину. Письменник називає все це не мареннями, а «письменницькою містерією». Натомість дружина застерігає його: «Із тим кларнетом, чоловіче, не жартуй… ти вже доходиш до краю, до рубежа, який переступити, гадаю, навіть письменникові, не дозволено…Я думаю, що твій настрій… твій кларнет, твої роздумування справді якось пов'язані з італійськими вояками… Вони відчули, що ти взяв до серця їхню скруту й готовий їм допомогти, тому вхопилися за тебе й не хочуть відпускати… Той кларнет… може його музика – це квеління душі?» [2, с. 24].

Виявилося, що допомігши душам цих вояків відправитися до Італії, Федорів «надибав на особу, яка виявилася не просто краянином із Прикарпаття, а й близьким родичем – Теодором Федорівим» [2, с. 29], двоюрідним братом письменника. Р.Федорів, змальовуючи такі часом фантастичні події, звісно побоюється звинувачень читачів в неправдивості, але «змушений сказати всім недовіркуватим й заперечити також власні сумніви: описана містерія таки відбулася» [2, с. 26]. І доказом цьому можуть слугувати ті фактографічні елементи, які письменник гармонійно вплітає в свою оповідь. Справді, окрім батька письменника, Миколи, на італійському фронті воював його молодший брат Теодор, який згодом пропав. «З роками його й перестали виглядати з війни, поки й пам'ять про нього в родині зблідла…» [2, с. 29]. А виявилося, що він не помер, одружився на італійці, народився в нього син, якого теж назвали Теодором. Це і був той, двоюрідний брат письменника, італійський вояка, неприкаяну душу якого письменник зустрів у лісі. І знову письменник апелює історичними фактами: нібито перед кінцем війни в Італії, яка воювала на боці Німеччини, стався переворот, Муссоліні заарештували, владу в країні перейняв король Еммануїл, який перейшов на бік альянтів. Німецьке командування кинуло до концтабору усіх італійських вояків, які були на Східному фронті. Італійських солдат було названо зрадниками, дезертирами і, звісно, розстріляно. Серед них був і брат Р.Федоріва.

Сам письменник не заперечує схожості зі своїми героями: «Запевняю вас, що міг би прибрати інше ім'я, та не в моїй волі було змінити, переінакшити його життя, і я маю підозру, що він трохи схожий на мене… принаймі про це свідчать деякі біографічні дані» [3, с. 15]. В образі автобіографічного героя Зенона Середи реалізовані риси характеру, звички й уподобання самого письменника: лірична вдача, іронічність, самозаглибленість. Між автором і героєм помітна не тільки естетична, а й ідейно-світоглядна єдність.

В романі «Палиця для прокажених» є багато епізодів, які повертають нас до попередніх творів письменника, додаючи до вже колись розказаного, то воскрешаючи постаті, які досі не дочекалися свого гідного пошанування. З «перевтілених» можна назвати Віру Григорівну Гребенюк, учительку Р.Федоріва, дочку священика, що певним чином ідентифікується з учителькою-полькою з попередніх творів, яка теж намагалася вибити з голови хлопця – Юрашка Поліного (Романа Федоріва) – фантазії стати письменником, але вже з іншої причини – була польською шовіністкою, переконаною, що література –

не для хлопа. Щодо «воскресіння», то запам'ятовуються також вчитель Володимир Степанович Острожський та його дружина Єлизавета Петрівна, втілення найкращих рис української інтелігенції старої школи. Вчитель насправді мав реального прототипа, й романіст у його прізвищі дописа лише одну літеру, бо справжнього вчителя Романа Федоріва звали Володимир Островський (про це згадував письменник в одному зі своїх інтерв'ю.)

Найсильнішим фактором впливу на формування творчої особистості Р.Федоріва вважаємо родину. В одному зі своїх інтерв'ю, відповідаючи на питання журналіста «Коли Ви відчули потребу творити?» письменник відповідав: «Я постійно був у стихії народної культури. Це розвивало фантазію… Я швидко залишився без матері: місяць мав, як мама померла, а батько помер, коли мені було 7 років… Сирітський світ інший: він глибший, чуйніший, уважніший. Я не раз дивлюся, коли мама цілує дитину: мені тої ласки материнської і того батьківського погладжування по голові, чи навіть ремінця – бракувало. І вже під впливом цього, будучи в другому класі, я написав перше оповідання…» [4, с. 1].

З цього приводу слід зазначити, що в контексті прози Р.Федоріва ім'я персонажа стає своєрідним номінативним кодом. Обираючи романне ім'я для забутої в історії жінки, Р.Федорів називає її «Анною» (це ім'я матері письменника, у перекладі з давньоюдейської мови означає «всемилостива» і на семантичному рівні несе в собі елемент материнського начала). Анна недаремно є янголом-охоронцем князя Володимира Ярославовича (роман «Отчий світильник»), даруючи йому не лише тепло родинного вогнища, а й магічний захист від повсякденних негараздів: «...Вона зуміла стати для Володимира Ярославовича не лише любою жінкою, а й сестрою також, матір'ю, бальзамом на його рани, вона оберігала його від вітрів, що над ним звихрювалися, стерегла од високої хвилі і лікувала від самотності» [5, с. 60]. Образ Анни в романі «Отчий світильник» також несе певне символічне навантаження – віра в краще майбуття, продовження Чагрового роду. Зустрічаємо це жіноче ім'я і в повісті «Чорна свіча від Їлени»: Анна – ім'я дружини Николи Поліного, «удовця по другій жінці… Анни, з дому Логин» [6, с. 349].

У «Палиці для прокажених» батькове вуличне прізвище теж Поліний, і ця нитка родоводу не тільки з'єднує дві іпостасі авторського персонажа-протагоніста, а й «дописує» залишене поза кадром у попередніх творах з огляду на те, що не все тоді можна було сказати. Але від того, що було сказано, ні автор, ні його повірник не відмовляються.

Повість «Житіє ізографа Штефана» письменник присвятив своїй матері. Образ дівчини Анни, головної героїні повісті, злився в уяві митця з образом Марії з Назарету. А роман «Пустеля без броду» присвячено першій дружині письменника – Ліді, яка через хворобу померла. Проблему ролі жінки в мистецтві письменник порушував вже в повісті, а трохи пізніше розвинув у романі «Єрусалим на горах», бо проникнути в жіночу сутність – важливо, але не всім митцям це вдавалося зробити. Одні відступали перед загадковістю жіночої посмішки, зваби, другі – ототожнюючи жінку з божеством,

поклонялися їй та її тілу, треті – «зривали з жінки-богині німб й жбурляли на стирловані простирадла борделів» [6, с. 195].

Отже, на основі зіставлення таких літературознавчих категорій, як «автор» і «герой», виявлено характерні риси авторської стратегії: частковий збіг імен, наділення героя і рисами свого характеру, і звичками, й уподобаннямя, художнє осмислення пережитого самим автором.

Література

1. Федорів Р. Містерії з інших світів: Триптих / Роман Федорів // Дзвін. – 2001. – №3. – С. 2-28.
2. Федорів Р. Містерії з інших світів: Триптих / Роман Федорів // Дзвін. – 2001. – №4. – С. 3-34.
3. Федорів Р. М. Палиця для прокажених. Роман / Р. М. Федорів. – Львів : Червона калина, 2000. – 424 с.
4. Пасічний О. Життєвий аргумент Романа Федоріва / О. Пасічний // Поступ. – 2000. – 1 грудня. – № 197 (641). – С. 1.
5. Федорів Р. Пустеля без броду // Лисиці брешуть на щити. Роман та повісті / Роман Федорів – Львів : Червона калина, 1997. – С. 37-218.
6. Федорів Р. М. Чорна свіча від Їлени. Історичний роман і повісті / Роман Федорів. – Львів : Червона калина, 1996. – 516 с.

Дорофєєва Вікторія
студентка 4 курсу філологічного фак-ту
Наук. кер.: к. філол. н., доц. Кучеренко Л.І.

АНТРОПОЕТОНІМИ-ОКАЗІОНАЛІЗМИ: ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ

Останнім часом помітно посилилася увага мовознавців до лексико-семантичних неологічних процесів, зокрема індивідуально-авторської мовотворчості, яку яскраво репрезентує процес продукування оказіональних антропонімів.

Неузуальні антропоетоніми стали предметом досліджень багатьох вітчизняних і зарубіжних мовознавців (М.Бакіна, Л.Белей, Г.Вокальчук, О.Габінська, В.Герман, О.Земська, С.Ізюмська, В.Калінкін, М.Калніязов, Ж.Колоїз, Д.Мазурик, О.Муромцева, О.Розен, Н.Сологуб, О.Стишов, Л.Струганець, І. Трищенко, І.Улуханов, О.Фонякова, В.Чабаненко,Т.Юрченко та ін.).

Актуальність статті зумовлена потребою наукового осмислення особливостей творення антропоетонімів-оказіоналізмів та їх ролі в художній літературі.

Мета дослідження – визначення специфіки творення неузуальних антропоетонімів та їхніх функціональних можливостей.

Антропоетонім – власна назва особи, що в мові художнього твору, крім номінативної, виконує характеристичну, стилістичну та ідеологічну функції [6, с.12].

Оказіоналізм – новоутвореннийматеріальний репрезентант, що є результатом реалізації мовної потенції, характеризується категорією оказіональності/узуальності, нульовим рівнемадаптації в „мовному просторі" та нульовим ступенем відтворюваності впросторі власне комунікативному [7, с. 75].

Як засвідчило дослідження, найбільш продуктивними для творення неузуальних антропонімів є неморфологічні способи деривації. Досить значну в кількісному плані групу становлять власні назви осіб, утворені лексико-синтаксичним способом, який ґрунтується на зрощенні двох або більшої кількості слів одного синтаксичного словосполучення. Мотивувальними в цьому разі можуть бути різні за структурою компоненти: *Дурибога*[11; 194]*, Ламайребро* [10,с.11]*, Которийгепнувсязконя* [1, с. 107].

Твірними для продукування неузуальних антропоетонімів часто бувають фразеологізми. Наприклад: *Задерихвіст*[1, с. 196](від *«задерти хвіст»* – ставитися до всіх з презирством, поводитися гонористо, самовпевнено); *Крутихвіст* [1, с. 75](від *«крутити хвостом»* – хитрувати, лукавити, лицемірити).

Онімізація також зарекомендувала себе як продуктивний спосіб творення антропоетонімів-оказіоналізмів. Апелятивною базою для таких неузуальних одиниць можуть бути назви тварин, рослин (*Пролісок*[4, с. 189]*, Метелик*[9, с. 154]); назви природних об'єктів (*Ліс, Круча*[3, с. 293]); назви предметів (*Кепка*[10, с. 20]*,Жуйка*[8, с. 29]*, Халабуда*[9, с. 92]); назви абстрактних понять (*Ідеал*[11, с. 305]*, Анапест*[13, с. 39]).

Серед морфологічних способів деривації антропоетонімів-оказіоналізмів найпоширенішою є афіксація. Найпродуктивнішими при творенні власних назв осіб є форманти **-енк-о** (**-єнк-о**) та **-к-о**(*Ячейченко* [3, с. 107]*,Деваляєнко*[9,с. 71]); **-ець** (*Хапунець* [4, с. 184]*, Даринець* [9, с. 70]); **-л** (*Обіцяйло, Заливайло*[5, с. 54]); **-ень**(*Сидень, Виторопень).*

Осново- і словоскладання – продуктивні способи творення неузуальних власних назв осіб композитів та юкстапозитів, наприклад: *Ложкодеря* [1, 205]*, Гризодуб* [4, с. 59], *Жартун-Жартуновський* [11, с. 514]*, Сквозняк-Чорнослив*[12, с. 64]*, Наперсток-Наперстовський*[11, с. 413].

Оказіональні антропоніми є яскравим експресивним засобом художнього твору. Власні назви такого типу виконують не тільки номінативну функцію, а є й одночасно важливим характеристичним засобом і дуже рідко бувають стилістично нейтральними.Продукуючи антропоетоніми-оказіоналізми, автор закладає в них певну оцінку, характеристику. Тим самим він має змогу використати власні імена як додатковий художній засіб для вираження ідейно-естетичного задуму.

Функції антропонімів-оказіоналізмів безпосередньо пов'язані з їх інформативністю.Одні й ті ж найменування здатні виконувати одну чи кілька функцій одночасно залежно від контексту і семантичної структури самого імені.

Наявність у творі індивідуально-авторських антропонімів-новотворів надає йому особливого колориту та збагачує загальний емоційний фон. Так,

часто автори гумористичних творів дають своїм персонажам власні імена, які створюють виразну жартівливу атмосферу: *Виступає шофер радгоспу «Широка балка»* ***Побігайчик***[8, с. 183]; ***Ікс-плюс-Ігрек****, він же Петро Петрович* [12,с. 74]; *Товаришу Іване Кіндратовичу* ***Недодериматня****, а якої ви трясці не вгноювали попелом ріллі своєї*[3, с. 31]?

Вводячи у твір позитивних дійових осіб, письменник намагається відповідно і промовисто назвати їх, щоб найточніше схарактеризувати всі їх привабливі риси: *За голову у тому колгоспі править дуже добрий та дуже щедрий чолов'яга Степан Сильвестрович* ***Серденько***[8, с. 53].

Емоційно найбільш наповненими є власні імена негативних персонажів, які використовуються для жартівливого висміювання ганебних рис людського характеру: *Завідувач молочнотоварною фермою Кузьма Кирилович* ***Сорняк****, така собі завалища, хоч і з великим гонором людина, що потрапила на такий пост тільки через те, що доводилася голові правління племінником у других*[5, с. 62]; *В одному районі по різних колгоспах та головували собі три товариші-друзі. Один товариш на прізвище був* ***Обіцяйло****, другий товариш на прізвище* ***Заливайло****, а третій товариш на прізвище* ***Окозамилювайло***[4, с. 320]; *Іван Петрович* ***Дрімлюк*** *– голова колгоспу «*Нова путь»[5, с. 20].

Вагомою знахідкою є використання оказіональних антропонімів, які підкреслюють якусь специфічну рису персонажа: *Хоч лягла на Вас гора праці днів негожих, – міць така в* ***Ламайребра****, що все переможе*[10, с. 11]; *Олег* ***Трійченко****, учень 6-го класу, чорнявий, хвацький хлопчина, що курив уже не тільки «Труд», а навіть «Катюшу», а іноді й «Казбека», зустрівся з приятелем своїм, учнем 6-го класу, тільки з другої школи, Ігорем* ***П'ятьорським*** [5, с. 193].

Кількісно значну групу становлять неузуальні власні імена, що вказують на рід занять літературного героя: *Він добував смолу, ми так і звали його* ***Смолярем****, бо іменем його ми не цікавились, а сам* ***Смоляр*** *про себе нічого не оповідав, видно, ліс і робота відучили старого вести щирі розмови, я тільки й довідався, що походить з-під Галича* [11, с. 362]; *Турбує вас кандидат філологічних наук Іван Іванович* ***Крапказкомою***[3, с. 343];*Виступає хореографічний гурток колективу сторожів артілі з Дніпропетровщини! Сен-Санс, «Умираючий лебідь». Виконує сторожиха* ***Сторожка*** *Наталочка-Весняночка*[5, с. 123].

Однією з найважливіших функцій індивідуально-авторських антропонімів у художньому творі, що суттєво відрізняє оказіональні імена від реальних, є їхня характеристична роль: *Василь* ***Метелик*** *мляво пересувався по рингу і люб'язно давав можливість суперникові набирати очко за очком*[9, с. 154]; *Іншого, може, каліцтво пригнобило б, засмоктало б у повсякденній зажурі, замурувало у світ замкненістю, а Данило, немов усупереч біді, виростав веселим і кмітливим хлопцем, у Галичі не розшукаєш серед парубоцтва городянського і кавалерів шляхетських родів балясника і весельчака більшого, ніж старостинський пастух. Його звали Данилом* ***Жартуном-Жартуновським*** [11, с. 514].

Неузуальні антропоетоніми можуть повідомляти про соціальний статус чи соціальне становище персонажів:*Не незаможник тепер Іван*

Безстріхихата**, а середняк… І прізвище змінив… Тепер він уже Іван **Ізстріхоюхата[2, с. 176].

Отже, антропоніми-оказіоналізми є важливим засобом досягнення виразності й образності мови. Такі одиниці є емоційно наповненими, виконують важливу характеристичну функцію, створюють особливу й неповторну атмосферу твору.

Література

1. Весела Січ. – Запоріжжя: Дніпровський металург, 2008. – 238 с.
2. Вишня Остап. Твори в 4-х томах Т. 1./Остап Вишня – К.: Дніпро,1988.–526 с.
3. Вишня Остап. Твори в 4-х томах Т. 2. /Остап Вишня –К.:Дніпро,1988.– 461с.
4. Вишня Остап. Твори в 4-х томах Т. 3./Остап Вишня – К.:Дніпро,1988.–398 с.
5. Вишня Остап. Твори в 4-х томах Т.4. / Остап Вишня – К.: Дніпро,1988.–532 с.
6. Калінкін В. М. Теоретичні основи поетичної ономастики: Автореф. дис…канд. філол. наук. – К., 2000. – 36 с.
7. Колоїз Ж. В. Українська оказіональна деривація. / Ж. В. Колоїз – К.: Акцент, 2007. – 310 с.
8. Маківчук Ф. Ю. Штрихи до портретів. / Ф. Ю. Маківчук – К.: Радянський письменник, 1977. – 387 с.
9. Прокопенко Ю.Т. Зустріч з прибульцем: Фантастично-гумористична повість, гуморески. /Ю.Т. Прокопенко –К.: Молодь, 1986. – 224с.
10. Ребро П. П. Козацькі жарти. Книга шоста. / П. П. Ребро– Запоріжжя: Хортиця, 1998. – 106 с.
11. Федорів Р. М. Твори в 2-х томах Т. 1./Р. М. Федорів – К.: Дніпро,1980.–535 с.
12. Чорногуз О.Ф. Сіамський слон :Гуморески. / О.Ф. Чорногуз – К.: Рад.письменник,1966. –169 с.
13. Чорногуз О.Ф. Твори в 2-х томах Т.1./О.Ф.Чорногуз– К.: Дніпро,1986.–535 с.

Калюкін Костянтин
студент 1 курсу Економіко-правничого коледжу ЗНУ
Наук. кер.: Дмитренко А.В.

СЕКСУАЛЬНІСТЬ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРОЗИ ЛЮБКА ДЕРЕША

Як давно ви відчували щось гарне? Що для вас прекрасне? Як давно ви сприймали молоде, руйнівне, бурхливе, сильне, сексуальне, українське? У нашому дослідженні ми хотіли б розкрити проблему двох останніх параметрів й з'ясувати, що таке українська сексуальність, яка тягне за собою всі наступні плюси, а, може, й мінуси сучасної української літератури, що нині знаходиться під активним полем зору багатьох літературознавців.

Сексуальність. Якщо узагальнити більшість думок, то можна сформулювати й навести таке масове сприйняття – щось фізичне, приємне, округле та тепле. Опираючись на народну мораль, ми звикли, що подібні слова, особливо з уст якогось малолітнього «недостудента», цензурувалися б як щось вульгарне, сороміцьке, неодмінно б засуджувалося або невблаганно

висміювалося, оскільки такі думки самі по собі ламають моральні норми, якими більшість завжди обмежувалася.

Але це все умовно, це версія наших інстинктів та споконвічних моральних принципів, тому в нашій роботі ми хочемо донести до загалу саме красу та естетизм, психологічність та емоційність цього людського «таланту».

У сучасній українській літературі рисою непереробного, людяного та в той же час емоційного сексу можна охарактеризувати авторів, які є найбільш поширеними серед людей проміжком віку до 19-ти: Любко Дереш, Ірена Карпа, Софія Андрухович, подекуди Сергій Жадан. Саме ці представники літературного бомонду змальовують найближче, найбажаніше та найясніше для вищевказаного віку. Звісно, це не єдині автори, які торкаються такої теми, але інші є вже занадто «дорослими» й сформованими та серйозними для хаотичного сприйняття інформації молодим шаром населення.

Любко Дереш. До його подекуди метафізично-психодилічної творчості, яка гідно може сприйматися на сто відсотків тільки вузькими колами, дуже дбайливо приєднана затишна, приємна, гріюча тематика взаємин у напрочуд різних обставинах. У його першому романі «Поклоніння ящірці», який був написаний у 15 років, ми бачимо дуже яскравий приклад сприймання дівчат, стосунків та кохання у період формування повної соціофобної, руйнівної сили людей віком першаків коледжу.

Напрочуд інтимне, тонке, трепетне ставлення до «бажаного», фантастичні сцени найпершого того, чим запам’ятовується літо: «Я відчував думки Дзвінки, а вона відчувала мої. І вона знала, що я ніколи б не наважився почати – нізащо в світі, але вона й розуміла мене найкраще зі всіх, кого я знаю… Біло-бузкові спалахи дають секундну можливість побачити її оголену красу, і складається враження, що я зімлів би від її тіла в світлі дня. Я бачу Дзвінчині очі, широко розплющені, і починаю розуміти: її очі, наче два чорні отвори на блакиті неба… Серце зупинилось і кров зараз вибухне з гарячих вен. Дзвінка скрикує, як сполохана птаха, але у крику, крім переляку й болю, чути щось третє. Воля насолоди й насолода волею. За її криком настає вистріл грому. Знайомий, але тепер нічим не стримуваний спалах всередині сліпить на якусь хвилину, і я не можу нічого збагнути, випливаючи зі скажених глибин шоку…» [2, с. 47].

Відчувається не гаряча молоднецька пристрасть, не тріумф, не просто здійснення «бажаного». У цьому уривку відчувається синхронність, відносність почуттів людей окремих і пари, мозкова дисфункція, коли верх беруть емоції. Жодної причини для відрази, критики тваринності тощо.

Ще один яскравий приклад становить для нас більш пізній твір автора «Намір», де йде поглиблення до строкатих недоторканих коридорів підсвідомості, до шарів пам’яті і самої її суті. Ми розглядаємо главу, де прослідковуються стосунки з оригінально названою героїнею Гоцею Дралою, яка спочатку володіє увагою, а потім здається читачеві безсилим втопленником. Стосунки дуже точно змальовуються нам у сценах кохання, де символом є саме процес. На початку цієї всієї радості автор доносить до реципієнта ті стосунки – початкові, нервозні, таємничі, що залишаються назавжди в серці: «Раз, оголюються її сідниці, два, її трусики опускаються до колін, три, наша шкіра на

стегнах притискається. Раз, гострий біль у кілку, два, ніби м'який удар мастихіном, три, опливають всі фарби. Раз, вир прибуває, два, її пальці втискаються в шкіру, три — я виливаюсь терпким окропом. Наші тіла немов упізнали одне одного після тривалої розлуки. Тримаючи її на своїх колінах, м'яку й досягнуту, я втягнув носом запах, що стояв над тілами. Відтепер я завжди зможу розпізнати серед штучних ароматів її потаємну жіночну складову, її багатозначний секрет, що й перетворює штучні запахи у букет» [1, с. 84] або «Із шумом злетіли голуби, що спостерігали на балконі. Вона була гаряча і суха, і ці три рухи, котрі ми зробили назустріч, були такими ж болісними, як цвяхи в ранах Христових. Я зійшов на неї росою мученика і відчув, як уся моя сила, завдяки якій оберталося колесо ситуації вилилася на нейлонові стіни.» [1, с. 149].

У цих епізодах більше почуттів, емоцій, ніж у томах мильних якої-небудь «незадоволеної» авторки, що нічого не розуміє в почуттях, яка вже застаріла морально для цього.

Із вище вказаного вимальовується висновок, що молодий український автор має відчуття прекрасного настільки глибоко, що здатен показати будь-який момент життя у декількох абзацах сексу, здатен до особистісної містифікації та культивізації саме прекрасного, а не інстинкту [4, с. 29].

У творах з яскраво вираженою сексуальністю читач, на нашу думку, має звертати увагу на такі вислови, як «…відтепер я завжди зможу розпізнати серед штучних ароматів її потаємну жіночну складову, її багатозначний секрет, що й перетворює штучні запахи у букет…» або «…її очі, наче два чорні отвори на блакиті неба» чи подібні.

Читаючи літературу сексуальну, освічена людина помітить такі високомистецькі художні засоби, як метафори («кров зараз вибухне», «тіла упізнали одне одного»), епітети («гострий біль», «потаємна жіноча складова», «вона була гаряча і суха») чи порівняння («три рухи були такими ж болісними, як цвяхи в ранах Христових», «я зійшов на неї росою мученика», «виливаюсь терпким окропом»), а не на слова – «цицьки», «труси», «кілок» тощо. Обмежена людина тільки й зверне увагу на ці лексеми, а вдумлива, яка мислить сучасно, сприйме адекватно такі контрасти висловлювань і не буде вишукувати нечасті для цензурованої літератури уривки, які є високохудожньою формою, що дійсно приносить естетичне задоволення, призводить до відчуття можливості творити прекрасне.

Література

1. Дереш Л. Намір / вступ.ст. Ю.Р.Іздрика. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2009. – 272 с.
2. Дереш Л. Поклоніння ящірці / Л. Дереш. – Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2002. – 240 с.
3. Стрижак Аліна. Любко Дереш: Я не можу вдавати кокетку, ніби піар — це не для мене, а для продажної сволоти / А.Стрижак // Україна молода. - № 6. – 2006. – С.18-21.
4. Цуканова Мария. (Не) предсказуемый Любко Дереш / М.Цуканова // Зеркало недели. – №19. – 2003. – С. 27-30.

Кліпіліна Дар'я
учениця Запорізького навчально-виховного комплексу №23
Наук. кер.: вчитель укр. м. та літ. Панфілова М.О.
Наук. консульт: к. філол. н., доцент Хом'як Т.В.

СИМВОЛІКА В РОМАНІ ПАНАСА МИРНОГО «ПОВІЯ»

Проблемі символу присвячено велику кількість наукових праць. У них символіка розглядається з точки зору етнографії, літературознавства, стилістики, семіотики і т.д. (Я.Боровський, В.Кухаренко, О.Потебня та ін.). Разом з тим, єдиного, універсального визначення символу не існує. Це пояснюється як багатозначністю самого терміну, так і різницею у підходах до проблеми.

У сучасній науковій літературі символ розглядається як синонім метафори чи її різновид (В.Вовк, Н.Пєлєвіна), як різновид знака (О.Ахманова), як окремий вид образу (Л.Новіков, І.Арнольд). Проте такі трактування не повною мірою відповідають вимогам теорії та практики перекладу, оскільки не дають можливості відрізнити символ від суміжних явищ, таких як метафора, знак чи образ.

Усе найчастіше літературознавча наука прагне розкрити таємниці символічного значення, котре панує на глибинному рівні, визначити символічну «якість» художнього твору, оскільки символіка завжди становить глибинну систему, «каркас» будь-якого художнього твору.

Обравши матеріалом дослідження особливості символіки в романі Панаса Мирного «Повія», ми виходили з того, що помітною рисою новітньої української літератури є поглиблений інтерес до функціонування символів у контексті художнього твору, а також відсутності загальноприйнятої чи навіть достатньо широко апробованої методики аналізу символіки в художньому творі.

Наукова література, присвячена розробці загальних і окремих теоретичних аспектів творчості Панаса Мирного представлена такими дослідниками, як Є.Кирилюк [2], М.Пивоваров [3], М.Сиваченко [4], П.Хропко [5], В.Черкаський [6] та ін.

Щодо вивчення символіки в романі «Повія», то воно обмежується кількома роботами, зокрема частковий аналіз подається в «Історії української літератури XIX ст. (70 – 90 – ті роки)» за редакцією О.Гнідан, Л.Дем'янівської, «Історії української літератури XIX ст.» за редакцією М.Яценка, «Історії української літератури у 8 – ми т.» за редакцією Є.Кирилюка.

Твори прозаїка ставали об'єктом уваги літературознавців, але через широту творчого доробку письменника, можна говорити про те, що ґрунтовне висвітлення отримали лише деякі аспекти, що зумовлює необхідність вивчення одного з аспектів наукового бачення роману Панаса Мирного «Повія».

При дослідженні символіки роману «Повія» використано концептуально вагомі праці О.Лосєва [7], М.Пивоварова [3], М.Грицая [8] та ін.

Символ – це предметний чи словесний знак, який умовно виражає суть певного явища. Він має філософську смислову наповненість, тому не є

тотожним знакові та тяжіє до певного узагальнення, на відміну від алегорії, яка проявляється в конкретному образі. Символ базується на поза художніх, передусім філософських потребах езотеричного знання.

Походження символу дуже давнє, але в історичних умовах виникають і нові символи або ж змінюється їхній смисл. Символ завжди був наявний в українській літературі, але не в значенні тропа, а як універсальна категорія пізнання духовного єства.

Згідно з класифікацією Олексія Лосєва символи поділяються на такі розряди:

1. Наукова символіка.
2. Філософська символіка.
3. Художня символіка.
4. Міфологічна символіка.
5. Релігійна символіка.
6. Символіка, що пов'язана з природою та суспільством.
7. Символіка, що пов'язана з образом людини.
8. Ідеологічна та спонукальна символіка.
9. Зовнішньо-технічна символіка.

Зрозуміло, що символіка, представлена в романі Панаса Мирного, являє собою художню символіку. Її можна розділити на символіку тваринного та предметного походження, символіку назви та символу-деталі твору, а також окремо виділяємо символічність кольору в романі.

Назва роману глибоко символічна. Головна героїня Христя пов'язана з усіма персонажами, а ті, в свою чергу, – один з одним і своїм минулим. Характер і результат цього зв'язку розкриває перед читачем галерею соціальних, політичних і моральних «повій-можновладців» села й міста – від куркуля Грицька Супруна до генерала й чотириразового предводителя дворянства Лошакова. Кожний із них свого часу «продався» і продовжує «продаватися» за гроші, за маєтки, за кар'єру, за владу.

Єдність «потомствених» дворян і новонароджених поміщиків у пограбуванні народу та знущанні над ним Панас Мирний викрив у сатиричній сцені бенкету через одну символічну деталь – спеціально підготовлений торт з двома (дворянським і земським) гербами. Але зрозуміло, що ця єдність не заважає кожному з них ненавидіти один одного, намагатися знищити за допомогою компромату.

Першим з розглянутих нами символів тваринного походження є вовк. Він явився Прісьці (матері Христі) у сновидінні: «Що се за сон? Що він віщує? Вона знала, що коли собака сниться – то напасть. А вовк же то? То вже, видно, горе, велике горе» [10,199]. Щодо символіки цієї тварини, то вовк вважається однією з найбільш міфологізованих тварин. Вовк був пов'язаний з нечистою силою; його вважали посередником між людьми і богами, йому було приписано функцію «захисника від зла».

У народних повір'ях вовк частіше всього пов'язаний з нечистою силою. Так, наприклад, в розповідях деяких місцевостей вовки протистоять людині

якнечисті духи, їх відганяють хрестом, молитвою або іншими священними предметами.

Якщо слідкувати за текстом, то зрозуміло, що той вовк у сні Пріськи символізував великі проблеми і горе в родині Притики, а саме – Христю забирають служити в Загнибіди ніби за те, що її батько перед смертю найняв доньку за десять рублів у рік і «вельми нуждаючись у грошах, узяв у нього п'ять рублів за півроку вперед…» [10,201]. Саме з цього і починається шлях Христі до морального зламу.

Інший тваринний символ, що зустрічається в романі – павук: «Страшенний чорний павучище, мов копиця, сидів на вербі і дивився на неї своїми блискучими витрішкуватими баньками…» [10,404]. Він наснився Христі, коли вона ввечері сіла перепочити після того, як подала панам самовар.

Павук є символом зла і диявола, який плете павутиння для душ грішників. Символ жадібності і скупості. Також це символ нервового вузла в людському тілі.

У романі цей символ вжито з метою показу того, до чого призвело кохання Христі і Проценка. Проценко і є тим павуком, що вп'явся в Христю, і саме він є проміжним ланцюжком у шляху Христі до життя повії. Саме він підштовхнув дівчину до аморальних вчинків і «допоміг» їй опуститися ще на один щабель нижче.

Щодо символів предметного походження, то в романі зустрічаємо їх тоді, коли Прісьці приносять речі, що залишилися після смерті її чоловіка: чобітки, хустка та клунок солі.

Хустка – символ прихильності, любові; переходу в інший соціальний стан; вірності в коханні; прощання, скорботи; квітучої душі українки. Найбільш правдивим для трактування цього символу в романі «Повія» є пояснення його як символу любові, а в нашому випадку, батьківської любові до Христі, бо саме їй була призначена ця хустка, а з іншого боку, хустка є символом прощання, адже коли батько Христі йшов на ярмарок, то знав, що може трапитися за такої негоди і, мабуть, ця хустка символізувала побажання доньці заміжнього життя.

Чобітки – символ достатку, родинної злагоди; соціальної приналежності до певних верств населення; могутності; державної сили народу; волі. Сап'янці – святкові жіночі чоботи з особливої шкіри – сап'яну – червоного, зеленого, жовтого кольорів із трохи задертими носами, невисокими халявками і вищими, ніж у чоловічих чоботях, підборами. Виразно оформлені орнаментом сап'янці носили головним чином дуже заможні жінки. З того, що було написано вище, можна сказати, що батько, купуючи доньці червоні чобітки, ще раз доводив те, що дорогі речі можуть носити не лише заможні жінки, а й такі трудолюбиві дівчата, як його Христя. Цим він виражав свою гордість за таку гарну, працьовиту, покірливу доньку. Більш умісним є пояснення цієї речі як символу волі.

Сіль – символ гостинності: бажаних, очікуваних гостей зустрічали хлібом-сіллю. Також – символ дружби і вірності. Можна зробити висновок, що сіль в романі символізує гостинність родини Притики, а також вірність кожного з членів його сім'ї.

Роман «Повія» відзначається високою художньою майстерністю, справжньою народністю. Композиційній манері Панаса Мирного притаманно починати твори пейзажним описом. Наприклад, розділ «У селі» відкриває осінній, смутний пейзаж. Він передує тим тяжким подіям у житті героїв, які на них очікують.

У творі переважають такі кольори, як жовтий, сірий, червоний, кожний з яких має своє символічне навантаження.

Жовтий колір у романі символізує зраду, ревнощі, брехню, боягузтво; хворобу [9, 364].

Червоний колір пов'язаний зі світлом, вогнем. Це колір кохання; найбільш агресивнй колір, колір живої текучої крові [9, 365].

Сірий колір в прийнятій у католиків символіці означав примирення. У романі сірий колір – символ непомітної, пересічної людини [9, 367].

Взагалі роман відзначається цілісністю композиційної будови. Всі чотири частини підпорядковані розкриттю ідейного задуму письменника: показати страдницьку долю жінки на широкому соціальному тлі. У зв'язку з цим у романі поруч з образом Христі діють десятки персонажів, що репрезентують майже всі тогочасні класи і стани. Отже, можна сказати, що кожний соціальний тип також має символічне значення.

Панас Мирний – тонкий психолог. У романі «Повія» він створив свою особисту символіку, яка підпорядкована розкриттю ідейного задуму письменника, – через сни, роздуми, переживання показати складну долю жінки в суспільстві, її страдницьке життя.

Література

1. Шама І. Функціонування символу в художньому тексті: порівняльний і перекладознавчий аспекти. Автореф. дис. канд. філолог. наук. – Одеса, 1993. – 16 с.
2. Кирилюк Є. Слово, віддане народові. Вибрані праці. – К.: Дніпро, 1972. – 399с.
3. Пивоваров Н. Реализм П. Мирного. Творчество 70-х годов. Автореф. – К., 1962. – 32 с.
4. Сиваченко М. Корифей української прози. – К.: Наук. думка, 1967. – 215 с.
5. Хропко П. Українська драматургія першої половини XIX ст.: Навч. посібник. – К.: КДПІ ім. О.М.Горького, 1972. – 130 с.
6. Черкаський В. Вивчення творчості Панаса Мирного: Посібник для вчителів. – К.: Рад. школа, 1982. – 192 с.
7. Лосев А. Проблема символа и реалистическое искусство. – М.: Искусство, 1976. – 367 с.
8. Грицай М. Панас Мирний: Нарис життя і творчості. – К.: Дніпро, 1986. – 191 с.
9. Шейнина Э. Энциклопедия символов. – М.: Изд-во АСТ., Харьков: Торсинг, 2003. – 591 с.
10. Мирний П. Зібрання творів у 7-ми томах. Т.3. – Ред. колегія: М.Є.Сиваченко. – К.: Наук. думка, 1969. – 529 с.

Козлова Олеся
студентка 2 курсу Криворізького фак-ту ЗНУ
Наук. кер.: асистент Литвин Н.В.

ПОЕТИКА ВІЗУАЛІЗАЦІЇ У ДРАМАТУРГІЇ

Драматургія виступає особливим родом художньо-літературної творчості. Вона обов'язково має розвинути конфлікт, драматичну дію і діалогічну форму тексту, а також виділяється суттєвими особливостями як у способах донесення до адресата (глядача) відтворюваних мовними засобами образів і подій, так і в мовній організації тексту літературного твору, призначеного для акторського відтворення в просторі сцени.

Ситуації та образи драматургічного твору даються глядачеві у спосіб сприймання реальної (умовно-реальної), відтвореної на сцені ситуації, а також з участю двох рецепторів – зорового і слухового.

Драматургія – художнє моделювання життєвих колізій за відсутності авторських характеристик дійових осіб [1].

Базисом драматургії є активне саморозкриття характерів дійових осіб через низки подій, колізій та конфліктів. Найчастіше це відбувається шляхом діалогу. Діалог за своєю природою – це основна і найзвичайніша форма, через яку здійснюється комунікативна функція мови. Природно, що ця форма, як ніяка інша, набула в процесі розвитку мови особливо важливих і цінних якостей, необхідних для всебічного задоволення потреб комунікації. Основні з цих якостей: динамічність; лаконізм, природність, реалістичність і доступність мовного акту; широкі можливості передачі багатства емоційних відтінків мови того, хто говорить.

Діалогічне мовлення – найвиразніший і найпоширеніший тип спілкування і розкриття характерів у драматургії. Одиницею діалогічного мовлення є репліки, які бувають різними за своїм змістом і функціональним значенням.

Можливості драматургії найповніше розкриваються завдяки сценічному втіленню та грі акторів, тому такий текст композиційно членується на сценічні епізоди. Драматургія часто обмежена в просторі та часі, але це не є її недоліком.

Текст драматургічного роду літератури зорієнтований не тільки на словесне відтворення зафіксованої у писемній формі картини дійсності. В основі драматургічного тексту лежить принципово інший художньо-естетичний принцип зображення. Драматургічний текст розрахований на глядача, а відтворювана на його основі сценічна дія сприймається двома шляхами – візуально і у формі реального мовлення дійових осіб. Автор тексту у процесі втілення останнього в сценічну дію свою присутність нічим прямо не виявляє. Персонажі п'єси повинні діяти в заданих письменником умовах, брати участь у вирішенні життєвих проблем і самохарактеризуватись [4].

Все це зумовлює суттєву специфіку мовної організації драматичного твору, особливості його поетики. Слово тут виступає і як дія, і як вихідний матеріал для організації цієї дії в сценічних умовах.

Поетика – один із найдавніших термінів літературознавства, який постійно зазнавав внутрішньої змістової переакцентуації у зв'язку із еволюцією художньої літератури. Подеколи поетикою називають, на відміну від теорії літератури, ту частину літературознавства, яка вивчає її конкретні сегменти (композиція, поетичне мовлення, версифікація тощо), наявні спроби замінити її одним із напрямів теорії літератури — стилістикою, присвяченою висвітленню поетичного мовлення. Інколи поняття поетики використовується для обслуговування певних локальних потреб розкриття жанру (роман у віршах, притча та інші), цілісної системи творчих засобів письменника, стильових тенденцій або літературних напрямів, зокрема історичних закономірностей їхнього розвитку.

Висвітленню теоретичних проблем поетики присвячені праці зарубіжних та вітчизняних учених: Б. Томашевського, В. Виноградова, Г. Клочека, Б. Гончарова, М. Кодака, А. Ткаченка та ін.

У сучасному літературознавстві є багато визначень поетики.
Проаналізувавши деякі з них, Г. Клочек називає такі значення цього терміна:

1) художність;
2) система творчих принципів;
3) художня форма;
4) системність, цілісність;
5) майстерність письменника.

У даній роботі за базове беремо наступне визначення: поетика – наука про систему зображально-виражальних засобів у письменстві [3]. Поетика зосереджена на осмисленні «художнього у всій повноті цього надскладного питання», залученні світоглядних моментів, єдності форми і змісту (Г. Клочек)

Основна мета поетики – вивчити звукову, словесну та образну структури тексту, встановити повний систематизований перелік прийомів.

На відміну від інших видів мистецтва, література, а особливо драматургія має право показувати негативні риси людини (як зовнішні, так і внутрішні) і змішуючи їх з позитивними, поєднувати два елемента в єдине ціле.

Про поетику візуалізації драматургічного твору можна судити якнайкраще з ремарок (авторське пояснення умов та часу дії, зовнішнього вигляду й поведінки дійових осіб) та вказівок (точні зауваги автора щодо місця, часу дії, а також позиції та гри дійових осіб). Елементами поетики візуалізації драматургічного твору можна назвати:

1) портрет – засіб характеротворення, типізації та індивідуалізації дійової особи, що описує його обличчя, фігуру, одяг, манеру поводитися і є складником композиції поряд з пейзажами, інтер’єрами, монологами, діалогами. Спираючись на міметичні принципи зображення, письменники (в тому числі і драматурги) змальовують зовнішній вигляд персонажів у конкретних ситуаціях, у взаєминах між ними, окреслюють психічні стани, відображені у міміці, жестах, у динаміці мовлення (інтонація, темпоритм, тембр голосу), диханні тощо, розкриваючи таким чином внутрішній світ людини. У драматургії портрет подається у ремарках та через слова інших дійових осіб.

2) міміка та жести – обов'язкові елементи у сценічному втіленні драматургічного твору. Міміка – рух м'язів обличчя, що передають внутрішній стан людини, різноманітність її почуттів, емоцій, оцінне ставлення; є невербальним аспектом спілкування. Жести – рухи тіла, які можуть супроводжувати мову чи замінювати її. Жести та міміка створюють насолоду для глядача. Хоча у Давній Греції (а згодом і у класичній драматургії) до цих невербальних засобів ставилися дуже обережно, щоб не створити у глядача відрази.

3) у сценічному втіленні твору невід'ємними від портрета є грим (або маска) та театральний костюм, які надають акторові схожості з персонажем (чи то конкретна історична особа, чи узагальнений тип, чи навіть міфологічна істота).

4) пейзаж – художнє змалювання краєвиду, нерідко служить прологом, розширенням експозиції, стимуляцією зав'язки, загостренням дії, розв'язкою. За тематикою розрізняють сільський, степовий, лісовий, урбаністичний, індустріальний, гірський, морський (маріністичний), а також пов'язані з інтер'єром та екстер'єром. У драматургії він нерідко змінюється.

5) інтер'єр та екстер'єр. Інтер'єр – внутрішній простір будівлі. Опис умеблювання внутрішнього оздоблення певного приміщення, яке характеризує добу, етнічну культуру, соціальний статус та смаки дійових осіб. Екстер'єр – зовнішній вигляд споруд, будівель та інших об'єктів.

Предмети пейзажу, інтер'єру та екстер'єру в театральній виставі показуються у декораціях.

6) Декорація – оформлення сцени, що сприяє організації простору спектаклю і формуванню його художнього образу. Декорація має бути функціональною в тому розуміння, що тривимірний простір спектаклю, який вона організовує, має бути максимально комфортним для виконавців та зрозумілим для глядачів. Нерідко до декорацій додаються аксесуари – дрібні предмети бутафорії або реквізиту, що вважаються другорядними деталями оформлення спектаклю.

Реквізит – сукупність копій справжніх та бутафорських речей, необхідних для вистави.

Бутафорія – назва приблизних копій справжніх речей (дерев, меблів, посуду, зброї та ін.), зроблених для спектаклю із легкого дешевого матеріалу задля створення у глядача необхідного зорового ефекту.

Отже, художня література загалом, на відміну від інших видів мистецтва, має змогу показати «живу» картинку, яка виникає в уяві читача. Драматургія має великий потенціал стосовно показу образів у сценічному втіленні. Так ці образи стають впізнаваними для багатьох людей. Хоча поетика візуалізації у драматургії не розкривається так, як, наприклад, в епічних творах, де авторського слова може бути значно більше, вона має не меншу силу, і тим самим не навантажує текст. Візуалізація у драматургії дає свободу уяві читача.

Література

1. Баканурський А., Корнієнко В. "Театрально-драматичний словник XX століття" Київ: Знання України – 2009.

2. Лессинг Г. Э. "Лакоон, или о границах живописи и поэзии" Избранные произведения, Москва – 1953.
3. Літературознавча енциклопедія / Ковалів Ю. І. – Т. 1, 2. Київ: видавничий центр "Академія" – 2007.
4. Слюсар Наталія Олександрівна. Структурно-функціональні особливості драматургійних текстів: дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Дніпропетровський національний ун-т. – Д., 2004.

Кокіна Ірина
провідний фахівець НДЧ ЗНУ

ГОСПОДАРСЬКА ЛЕКСИКА У КОЗАЦЬКИХ ЛІТОПИСАХ

Невід'ємною частиною української національної історії стала доба Козаччини, яка і до сьогодні вимагає всебічного дослідження, оскільки деякі її аспекти ще залишаються маловивченими.

Актуальність теми визначається необхідністю дослідження системних зв'язків в окремих групах слів, що дозволяє краще пізнати системну організацію лексики в цілому, так і важливістю вивчення лексики, яка безпосередньо віддзеркалює форми господарювання, побуту, історію матеріальної і духовної культури українців.

У цій галузі зроблено вже чимало, описано, зокрема у діахронічному плані різні тематичні групи української лексики: назви спорідненостей і свояцтва (А.Бурячок), назви одиниць виміру та ваги (В.Винник), назви одягу, уборів (Г.Войтів), назви кольорів (М.Чікало), назви осіб (О.Кровицька), назви часових понять (М.Кочерган), назви грошей та грошових одиниць (Є.Чернов), назви церковних чинів та посад (С.Бібла), географічна номенклатура (П.Чучка), юридична лексика (Б.Стецюк), назви богослужбових предметів (Н.Пуряєва), торговельна лексика (Л.Бойко), весільна лексика (В.Шевченко), педагогічна лексика (О.Зелінська).

Детальнішого висвітлення потребує прошарок господарської лексики запорозького козацького вжитку. Адже господарська лексика української мови XVI-XVIII ст. ще не була об'єктом спеціального вивчення, хоча є вагомою частиною словникового фонду і тісно пов'язана з розвитком історії та культури української нації.

Об'єктом нашого дослідження є історичні твори, присвячені добі Козаччини, звідси їх умовна назва — «козацькі» літописи**,** хоч від літописів у традиційному розумінні вони дещо відрізняються. До наших днів дійшли три найвизначніші козацькі літописи – Самовидця (про події 1648-1702 років, вірогідний автор – Роман Ракушка-Романовський), Грабянки (1710, про події від виникнення козацтва до 1709) та Самійла Величка (1720, про події в Україні 1648-1700 років).

Джерелами козацьких літописів були давні українські літописи, власні спостереження, спогади сучасників, документальні матеріали (урядові офіційні і приватні листи, акти, грамоти, універсали), твори чужоземних істориків, народні легенди, перекази тощо. Мова більшості літописів – книжна, близька

до народнорозмовної. Тому обрані для дослідження пам'ятки є цінними й при дослідженні господарської лексики запорізького козацького вжитку.

Такий соціально-історичний феномен, як українське козацтво, не міг не відбитися в українській мовній дійсності. Реконструювати процес формування і розвитку лексико-семантичної системи української мови можливо тільки за умови докладного вивчення окремих лексичних груп.

У козацьких текстах господарську лексику класифікуємо на вісім лексико-тематичних терміногруп:

1. Скотарська лексика.

а) лексеми на позначення худоби та її сукупності: ***баран, бик, кінь, осел; бидло, стадо.*** Наприклад: *Є така давня людська приказка: «Посол як осел, він носить те, що на нього накладено»* [ЛВел, І, 117]; *«Тоді хан виказав Хмельницькому пошанування, наказавши відіслати на його кватирю зі свого дому три куфи вина, п'ять биків і п'ятнадцять баранів»* [ЛВел, І, 25]; *Над посполством зась, любо во всем жили обфито в збожах, в бидлах, в пасіках, але однак чего не звикла была Україна терпіти, вимисли великіе были от старостов и от намісников, и жидов* [ЛСам, 46]; *... слободи попустошил и Хвастов опалив по самий город, що било коней, бидла – усе позабирали* [ЛСам, 155]; *Мав той народ звичаї грубі та жорстокі, як татари нині, образ лиховісний, як у калмиків, і жив у незлічених неметах, мандруючи з місця на місце заради пасовиськ стадам своїм* [ЛГраб, 6].

б) лексеми на позначення продуктів тваринницького виробництва: ***масло, молоко, сир***. У літописі С.Величка зафіксовано: *Він суворо наказав йому, моєму батькові, щомісяця не для себе, а для хортів, братів своїх, вистарчати по три відрі сиру і по четвертому масла* [ЛВел, І, 292]; *Це був той край, який правдиво колись, уже шкодуючи за втратою його, називали й проголошували поляки раєм світу – був він перед війною Хмельницького немовби друга обітована земля, що кипіла молоком і медом* [ЛВел, І, 293-294].

в) лексема на позначення особи, що займалася скотарством: ***пастух.*** Наприклад: *Бо відомо здавна — справа пастуха /Від отари гнати хижого вовка* [ЛГраб, 3].

2. Рибальська лексика.

Цю лексико-семантичну групу складають слова на позначення назв пересувних засобів, що використовувалися рибалками: ***човен, липа, байдак, шкути, струги.*** Наприклад: *Войску казано готоватися на Запорожже под городки Ослам городок и Казикермен и липи и байдаки на борошно за пороги провадити...* [ЛСам, 147]; *Що запорожці якоби послухали царского росказання и тих килка козаков поймали и того столника отпустили з честю з коша, и поехали в річи опроважати чолнами...* [ЛСам, 101]. Лексеми «струги» і «шкути» зустрічаємо у літописі С.Величка: *Король, його милість, чув, виправив каравани до Гданська, а сам з королевою мав їхати туди ж таки рікою Віслою на шкутах* [ЛВел, ІІ, 420]; *...чинять їм численні утяження, збитки і образи, бо в них беруть підводи і на будівництво ліс, а струги, озера, ловитви, сінокоси відібрано від них...* [ЛВел, ІІ, 111].

3. Землеробська лексика.

а) лексеми на позначення процесів дії: ***орати/пахати.***

Наприклад: *А знову, хто конми пашет, от коня по полкопи а по осмачці жита* [ЛСам, 99]; *...виехали от его царского величества списчики на усю Україну, которіе переписовали усіх людей на Україні, мешкаючи и по городах, и по селах: и синов хто мает, и хто чим пашет* [ЛСам, 99].

б) лексеми на позначення об'єктів землеробства: ***хліб, збіжжя; ярина, озимі (хліба), жито, овес, коноплі, татарка***. Змальовуючи події 1690 року літописець Самовидець, пишучи про нашестя саранчі, зафіксовано лексеми «хліб», «збіжжя», «ярина», «жито», «овес», «коноплі»: *А барзо* [авт. саранча] *ишла широка и московских краев займала поза Свинском и Комарицкую волость зопсовала, збоже и усю ярину потравила, и жита, которіе застала непожатіе, усе поела...* [ЛСам, 151]; *... и так учинила дорожнету у збожжу: жито стало осмачка по золотих три и овес в той же цені, которого и мало било у Сівери, але з України доставали* [ЛСам, 151]; *Того ж року червяки чорніе, а зростом як гусениця, были множество и коноплям и инному зіллю барзо шкодили, але збожу нічого не вредили* [ЛСам, 142].

У літописі Самійла Величка, коли мова йшла про нашестя саранчі, також зустрічаємо лексеми «озимі», «татарка»: *Пробула вона* [авт. саранча] *на Україні тижнів зо два і, либонь, озимим хлібам, уже вижатим, не зашкодила, однак хліби ярові, ще не вижаті, і всі невикошені трави виїла дощенту і вчинила малоросійським людям превелику втрату й печаль...* [ЛВел, II, 379]; *...Пан Бог всемогучий оборонив польські краї, бо вона з'явилася на той час, коли люди прибрали з поля збіжжя, татарок однак пошкодила, а де впала на рівну землю, то було її в грубизну тієї маси на півліктя* [ЛВел, II, 380].

4. Мисливська лексика.

а) слова на позначення процесів дії: ***мисливство, полювання, промисел, здобич.*** Наприклад: *Виїхавши ото в поле, коли розпустив мисливство і як злякано було пару зайців, то один його, Геродовського, служка прибіг і звелів братові моєму спустити з прив'язі хортів…* [ЛВел, I, 293-294]; *... козаки, знову розплодившись і примноживши у руських провінціях та землях, почали виходити з домів своїх і селитися по дніпровських островах нижче порогів, ловлячи тут рибу й полюючи на звір*а [ЛВел, I, 39]; *Це почувши й подякувавши за військового наказа, козаки розійшлися й роз'їхалися на свої рибні та звірині промисли і здобичі* [ЛВел, I, 59].

б) слова на позначення об'єктів мисливства: ***лисиця, соболь, заєць, свиня (дика), кішка (дика), коза, рись; хутро, шкірка.*** Наприклад: *И так юже на своеволю почали знову заробляти, запомнівши так великую ласку царскую ку себі, же оним и слал соболями, сукнями, грошми, борошном* [ЛСам, 101]; *...а Семенові Палію сукно кармазин, мірою шість аршин, три косяки блискучих китайських камок, дві пари соболів, пара по 15 рублів, хутро хребтове горлатних лисиць...* [ЛВел, II, 435-436]; *Виїхавши ото в поле, коли розпустив мисливство і як злякано було пару зайців…*[ЛВел, I, 293-294]; *Тут і там, мов одинець хрющить в гущавині / Маври разом з абизом, мов дикії свині* [ЛВел, II, 228]; *Хоча Веспасіян Коховський і виводить назву козаків від кіз диких, оскільки тільки з ними в час битви проворство їхнє зрівняти можна і оскільки ловлею*

кіз невтомно займаються [ЛГраб, 8]; *Тільки тоді козаки до поживи кинулись, коли побачили, що ляхи тікають без оглрядки, отоді й почали без розбору брати — шкури рисячі, дорогоцінні хутра, соболів*…[ЛГраб, 16].

У літописі Самійла Величка наведена поема О.Бучинського-Яскольда «Чигирин», в якій змальовано епізод полювання на кота та лиса: *А отам запорожець, й під листом він чує,/ Як найліпший мисливець уважно чатує / На кота а чи лиса, і де оком скинув,/ Ниже ціль із гвинтівки і б'є безупинку* [ЛВел, ІІ, 228].

5. Садівницька лексика.

У козацьких літописах не знаходимо лексем, що належать до цієї лексико-семантичної групи слів, окрім лексеми ***яблуко.*** Наприклад: *Той польський король, маючи в собі й дружбі з собою кримського хана з усіма його ордами, сердечно жалів з усією Короною на втрачену, як золоте яблуко, Україно з козаками* [ЛВел, ІІ, 9].

6. Бджільницька лексика.

Ця лексико-семантична група представлена лексемою ***мед.*** Наприклад: *Це був той край, який правдиво колись, уже шкодуючи за втратою його, називали й проголошували поляки раєм світу – був він перед війною Хмельницького немовби друга обітована земля, що кипіла молоком і медом* [ЛВел, І, 293-294].

7. Огородницька лексика.

Представлена лексемами на позначення об'єктів огородництва: ***овоч, ягода, капуста, боби, горох, коноплі, гречка.*** Наприклад, у літописі Самійла Величка це слово зафіксоване при описі нашестя шкідників городини: *...так як оті мотилі, які залишають на капусті своє насіння, з якого множиться немала кількість гусені, і то стільки її, що в малому часі обертають унівець капусту й інші (хай і в полі) ярини* [ЛВел, ІІ, 380]. У літописі Самовидця засвідчено: «*В том же року суша и горачость слонца великая была, от которой повисихали води и трави посхли, с которой сухоти робацтво умножилось, и позедавши капусти та боб, горохи, коноплы повиедали и гречку, з ниви на ниву стадом ходили»* [ЛСам, 133]; *Того ж року у Полскій землі восени, по Святом Семіоні, около Ярославля, знову овощ и ягоди в полях породилися, которих, власне, як серед літа, обфитость великая била* [ЛСам, 139].

8. Свійська птиця.

Це лексико-семантична група представлена лише двома словами: ***кури, гусі.*** Наприклад: *И от того смроду саранчі коні хоріли и издихали и всякое бидло, бо с травою и саранчу пожирали, же и мясо їх смерділо саранчею, - и кури и гуси* [ЛСам, 151].

Отже, козацькі літописи – цінні джерела для дослідження та вивчення господарської лексики запорозького козацького вжитку. Кожна з терміногруп господарської лексики репрезентується у різному складі. Найбільша – на позначення об'єктів землеробства. Менші – бджільницька та садівницька терміногрупи. Варто зазначити, що господарська лексика запорозького козацького вжитку сформувалася переважно на основі власних (праслов'янських і питомих українських) лексичних ресурсів, а також шляхом

прямих та опосередкованих лексичних запозичень з німецької, польської, французької, російської та інших мов.

Література

[ЛВел] Величко С. Літопис. – Т. 1-2. – К. : Дніпро, 1991.
[ЛГраб] Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки. – К. : Знання, 1992. – 192 с.
[ЛСам] Літопис Самовидця. – К. : Наукова думка, 1971. – 208 с.

Куянцева Оксана
аспірант кафедри російської філології
Наук. кер.: д.філол.н., проф. Погребна В.Л.

ТИП ІНСТИТУТКИ В ОПОВІДАННІ Є.Я. ПАНАЄВОЇ «ПІВЕНЬ»

Творчість Є.Я. Панаєвої, письменниці та мемуаристки другої половини XIX ст., на сьогоднішній день потребує детального вивчення, оскільки проблематика її творів залишається актуальною для сучасного читача. У літературознавстві детально були проаналізовані її великі твори – романи та повісті (праці У.М. Долгіх, К.С. Курової та С.В. Татаркіної). Оповідання «Півень» (1891), яке є одним з останніх опублікованих творів письменниці, досі не ставало предметом спеціального літературознавчого аналізу.

Серед творів письменниці це оповідання викликає особливий інтерес, тому що це єдиний твір, у якому письменниця зображує літературний тип інститутки. Варто відзначити, що проблема виховання дівчат, які б склали «еліту» дворянства, постала у російському суспільстві наприкінці XVI ст. У дусі ідей Просвітництва вважалось, що виховання досконалої особистості може відбутися лише за умови її «ізоляції» від зовнішнього світу, обмеження її інтересів колом «правильної» літератури.

У Росії ця проблема вирішувалася шляхом відкриття численних інститутів для жінок на зразок Виховного товариства шляхетних дівчат, заснованого в Петербурзі Катериною II у 1764 р. Історик А.Ф. Білоусов відзначає, що подібні освітні установи «хоча і не створили «нову породу» світських жінок, але сформували оригінальний жіночий тип» [1, 51]. Дослідник також зазначає, що представники окремих літературних напрямів і течій підкреслювали різні достоїнства інституток: «класицисти – серйозність та освіченість, сентименталісти – природність та безпосередність» [1, 55], для романтиків вихованки інститутів були ідеалом краси, вони захоплювались відстороненістю дівчат від буденної суєтності.

Показово, що цей літературний тип був багато в чому ідеалізований, інститутки представлялись чистими, непорочними створіннями, зазвичай письменникам імпонувала така риса їх характеру, як інфантильність. Образи інституток у своїх творах показували таки письменники, як Н.Г. Помяловський («Молотов»), А.В. Дружинін («Полінька Сакс») та ін.

Письменниці, навпаки, часто виступали з критикою системи інститутської освіти. Жінки розуміли, що відсутність практичних знань та навичок ставала перешкодою для повноцінного життя інституток після випуску

з освітнього закладу. Подібні погляди знайшли відображення в повістях, романах та мемуаристиці С. Закревської («Інститутка: Роман у листах»), Н. Лухманової («Інститутка»), Н. Хвощинської («Пансіонерка»), Є. Водовозової («На зарі життя»), Марко Вовчок («Інститутка») та ін. Ці письменниці демонстрували непідготовленість інституток до реального життя.

Традиційно в літературі зображувалось життя героїнь в стінах інституту, сам процес навчання. Новаторство Є.Я. Панаєвої полягає в тому, що вона показала безцільне і пусте життя інституток через багато років після випуску. Письменниця актуалізує проблему, наскільки важко вихованкам інститутів влаштувати своє подальше життя.

Є.Я. Панаєва у оповіданні «Півень» зображує двох жінок (за інститутською звичкою вони звертаються одна до одної на французький манер – Катіш і Надін), які живуть разом через багато років після закінчення інституту. Одна виявилась нездатною працювати гувернанткою, інша залишилась вдовою після нещасливого шлюбу. Ще в стінах навчального закладу у дівчат формуються такі риси характеру, як несамостійність і пасивність.

Крім того, вихователями вітається манірність та інфантильність. Описуючи одну зі своїх сорокарічних героїнь, письменниця підкреслює: «дівчину Хажанову здалеку можна було прийняти за дівчинку тринадцяти років, настільки вона була мініатюрна; але поблизу видно було на її крихітному обличчі безліч дрібних зморшок, точно штришків на гравірованій картинці» [2, 332].

Інтереси дівчат обмежуються спогадами з інститутського життя, вони плекають дитячі мрії, проживаючи бездіяльно день за днем. Письменницю обурює, що навіть звичка читання не здатна викликати в них прагнення до корисної діяльності, вільнодумства. Ізольоване виховання негативно позначається на характер інституток, вони існують в ідеальному світі, не знаючи людського обману, підлості, низості. Життя вносить свої корективи, і жінки стають жертвами Хажанова, рідного брата Надін. П'яниця і гравець, він приїжджає погостювати до сестри, порушуючи спокійне життя інституток. Згадуючи про юнацьку закоханість Надін, він пробуджує в жінці забуті почуття, щоб мати можливість обікрасти інституток, привласнивши їх останній капітал. Справжній злочин Хожанова полягає в тому, що він викрав улюбленця Катіш, дресированого півня Петю, для участі в півнячих боях. У Петрусеві жінка бачить свою єдину відраду, сприймаючи його, як друга, порадника, захисника.

Знівечений після бою півень – своєрідний символ розтоптаних переконань Катіш. У вияві почуттів інститутки відрізняються дитячою наївністю. Описуючи переживання головної героїні, Є.Я. Панаєва вдається до численних літературних штампів: «З Надін стався страшний істеричний напад, вона то сміялася, то плакала, рвала на собі ліф, своє волосся. Вдова ледь змогла справитися зі своєю мініатюрною подругою, щоб вона не задушила себе, стискуючи собі руками горло» [2, 396].

Після втечі Хажанова жінка лікує свого улюбленця-півня, вона настільки наївна, що шукає найнеймовірніші виправдання для брата, продовжуючи писати йому листи і висилати гроші. Тим самим письменниця демонструє, що переконання, сформовані в інституті, є дуже стійкими. Омани дівчат нерідко стають причиною їх драм у дорослому житті, вони не дають їм поглянути на світ об'єктивно, і інститутки стають жертвами підступних чоловіків. Є.Я. Панаєва зі співчуттям розповідає історію своїх героїнь, але в той же час піднімає цілий ряд проблем: викривленого виховання в навчальних закладах, непристосованості інституток до життя, асоціальності цього типу людей, їх бездіяльності та інфантильності. Очевидно, подібні героїні не можуть виступати за соціальні зміни, проявляти себе в тих сферах трудової діяльності, які пов'язані з непривабливою стороною життя, вони не здатні реалізуватися в ролі дружини і матері, оскільки їх уявлення про любов обмежуються юнацькими мріями.

Література

1. Белоусов А.Ф. «Как некий новый род»: смолянки, монастрыки и институтки // История Петербурга. – 2003. – № 4. – С. 51-56.
2. Панаева А.Я. Петух // Нива. – 1891. – Ноябрь. – С. 331-404.

Литвин Наталя Володимирівна, асистент
Криворізький факультет ЗНУ
Пальонна Ганна Леонідівна
соціальний педагог, Криворізька ЗШ № 61

ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У СТАРШОКЛАСНИКІВ ПРИ ВИВЧЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Основним завданням учителя-словесника є вироблення у школярів умінь і навичок комунікативно виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях, під час сприймання, відтворення і продукування висловлювань, однаково розвивати усі види мовленнєвої діяльності, акцентуючи увагу зокрема на аудіюванні й говорінні, оскільки їм на уроках мови приділяється менше уваги, ніж читанню і письму.

До найважливіших умов, що складають основу мовленнєвої компетенції учня основної школи, належить здатність адекватно сприймати діалогічне мовлення на слух, вести діалог з додержанням вимог українського мовленнєвого етикету (у дружньому колі, в розмові з однолітками, зі старшими чи з молодшими за віком, у контактному або дистантному спілкуванні).

Проблема навчання діалогічного мовлення у різних його аспектах неодноразово порушувалась науковцями: описано понятійну систему теорії діалогу, розроблено методики навчання цього виду мовленнєвої діяльності, визначено об'єкти контролю рівня володіння діалогічного мовлення, досліджено особливості навчання культури міжособистісного спілкування.

Діалогічне мовлення характеризується певними комунікативними психологічними й лінгвістичними особливостями. Діалогічне мовлення – це

процес взаємодії двох або більше учасників спілкування. Тому в межах мовленнєвого акту кожен з учасників по черзі виступає як слухач і як мовець [37, 69].

Розглянемо комунікативні, психологічні та мовні особливості цього виду мовленнєвої діяльності.

Діалогічне мовлення виконує такі комунікативні функції:

1. Запит інформації – повідомлення інформації;

2. Пропозиція (у формі прохання, наказу, поради) – прийняття/неприйняття запропонованого;

3. Обмін судженнями/думками/враженнями;

4. Взаємопереконання/обґрунтування власної точки зору.

Кожна з цих функцій має свої специфічні мовні засоби та є домінантною у відповідному типі діалогу.

Діалогічне мовленнєве спілкування психологи розглядають як особливий вид мовленнєвої діяльності. О.О.Леонтьєв вказує на те, що мета і мотив стимулюють, спонукають до мовлення, визначають зміст мовлення і його форму [2, 22]. Діяльність характеризується певним мотивом і певною метою. Все, що ми говоримо у повсякденному житті, ми «говоримо чомусь (мотив) і для чогось (мета). По суті, за певними мотивом, метою та обставинами діяльності ми не можемо не сказати сказаного» [24, 15].

Діалогічне мовлення завжди вмотивоване. Проте в умовах навчання мотив сам по собі виникає далеко не завжди. Отже, необхідно створити умови, за яких у школярів з'явилося б бажання та потреба щось сказати, передати почуття, тобто, за висловом К. Станіславського, слід поставити їх у "запропоновані обставини". Крім того, сприятливий психологічний клімат на уроці, доброзичливі стосунки, зацікавленість у роботі сприятимуть вмотивованості діалогічного мовлення.

Діалогічне мовлення, як і монологічне, характеризується зверненістю. Спілкування, як правило, проходить у безпосередньому контакті учасників, які добре обізнані з умовами в яких відбувається комунікація. Діалог передбачає зорове сприйняття співрозмовника й певну незавершеність висловлювань, що доповнюються позамовними засобами спілкування (мімікою, жестами, контактом очей, позами співрозмовників). З їх допомогою мовець виражає свої бажання, сумніви, жаль, припущення. Отже, їх не можна ігнорувати в навчанні іншомовного спілкування.

Однією з найважливіших психологічних особливостей діалогічного мовлення є його ситуативність. Ситуативним діалогічне мовлення є тому, що часто його зміст можна зрозуміти лише з урахуванням тієї ситуації, в якій воно здійснюється.

Іншими словами, існує чітка співвіднесеність діалогічного мовлення з ситуацією, що, однак, не слід розуміти буквально. Справа в тому, як зазначає Ю. І. Пассов, що власне зовнішніх обставин ситуації у момент мовлення може не бути, проте вони існують у свідомості комунікантів. Це можуть бути якісь минулі події, відомі лише співрозмовникам, їхні переживання, життєвий досвід, спільні відомості. Класичним прикладом ситуативності є репліка "Іде!", яка в

школі може означати, що йде вчитель і учням слід негайно заходити до класу й сідати на свої місця й т. п.

Слід зазначити, що в процесі навчання нас цікавлять не будь-які ситуації дійсності, а лише такі, що спонукають до мовлення. Такі ситуації називають мовленнєвими, або комунікативними. Вони завжди містять у собі стимул до мовлення.

Питаннями ситуативності мовлення й створення навчальних комунікативних ситуацій займалося багато вчених: Є. П. Шубін, Й. М. Берман і В. А. Бухбіндер, В. А. Скалкін і Г. А. Рубінштейн, Є. М. Розенбаум, В. О. Артемов, Ю. І. Пассов, А. Хорнбі та багато інших.

Проте ніхто доступніше за В. О. Артемова не сформулював компонентного складу комунікативної ситуації, аналізуючи комунікативні ознаки мовленнєвих вчинків: "...для актуалізації мовленнєвого вчинку важливо враховувати: хто, кому, що, навіщо, за яких обставин і з яким ставленням повідомляє й наказує, пропонує тощо". Спираючись на це, можна конкретніше визначити компоненти комунікатвної ситуації:

- комуніканти та їх стосунки (суб'єкти спілкування);
- об'єкт (предмет) розмови;
- ставлення суб'єкта (суб'єктів) до предмета розмови;
- умови мовленнєвого акту.

Навчальні комунікативні ситуації створюються на уроці за допомогою вербальних і різних невербальних аудіовізуальних засобів. Вони мають стимулювати мотивацію навчання, викликати інтерес до участі у спілкуванні, бажання найкраще виконати завдання.

Характерною особливістю діалогічного мовлення є його емоційна забарвленість. Мовлення, як правило, емоційно забарвлене, оскільки мовець передає свої думки, почуття, ставлення до того,про що йдеться. Це знаходить відображення у відборі лексико-граматичних засобів, у структурі реплік, в інтонаційному оформленні тощо. Справжній діалог містить репліки подиву, захоплення, оцінки, розчарування, незадоволення та інше.

Іншою визначальною рисою діалогічного мовлення є його спонтанність. Відомо, що мовленнєва поведінка кожного учасника діалогу значною мірою зумовлюється мовленнєвою поведінкою партнера. Саме тому діалогічне мовлення, на відміну від монологічного, неможливо спланувати заздалегідь. Обмін репліками відбувається досить швидко, і реакція вимагає нормального темпу мовлення. Це й зумовлює спонтанність, непідготовленість мовленнєвих дій, потребує досить високого ступеня автоматизму та готовності до використання мовного матеріалу.

Діалогічне мовлення має двосторонній характер. Спілкуючись, співрозмовник виступає то в ролі мовця, то слухача, який повинен реагувати на репліку партнера. Іншими словами, обмін репліками не може здійснюватись без взаємного розуміння, яке відбувається через аудіювання. Отже, володіння діалогічним мовленням передбачає володіння говорінням та аудіюванням, що вимагає від учасників спілкування двосторонньої мовленнєвої активності та ініціативності.

Виходячи з цього, в учнів необхідно розвивати вміння ініціативно розпочинати діалог, реагувати на репліки співрозмовника та спонукати його до продовження розмови.

Характерними мовними особливостями діалогічного мовлення є його еліптичність, наявність "готових "мовленнєвих одиниць, слів— заповнювачів пауз, а також так званих "стягнених форм".

Діалогічне мовлення школярів необхідно збагачувати новими словами. На уроках учитель повинен проводити словникову роботу, постійну увагу приділяючи визначенню рівня сформованості в дітей основних навичок говоріння. Говоріння має бути правильним, свідомим, виразним.

Усне мовлення учнів має бути грамотним, виразним, емоційним, що передбачає:

– розпізнавання ними відтінків лексичних значень слів, словосполучень, фраз та усвідомлення змісту всієї розповіді;

– уміння в темпі, нормальному для сприймання співрозмовником, передати, доповнити, продовжити сказане чи почуте, застосовуючи художні засоби виразності, та вживання синонімів із метою уникнення повторення слів;

– знання дітьми норм етики спілкування.

Навчання школярів мовлення, зокрема діалогічного, ґрунтується на врахуванні педагогічних закономірностей і таких лінгвометодичних принципів:

– взаємозв’язок у навчанні, вихованні та розвитку молодших школярів;

– функціонально-комунікативна спрямованість;

– стилістична диференціація;

– взаємозв’язок розвитку усного і писемного мовлення;

– оцінка виразності мовлення;

– розвиток чуття мови;

– взаємозв’язок мовлення і мислення;

– системний підхід до мовленнєвого розвитку;

– активне керівництво процесом розвитку мовлення; безперервність і наступність в мовленнєвому розвитку;

– оптимізація у виборі методів, прийомів та засобів навчання мовлення.

Для формування діалогічномовленнєвих умінь і навичок запропоновано систему комунікативних вправ: мовно-мовленнєві, умовно-мовленнєві і власне мовленнєві [4, 103].

Мовно-мовленнєві вправи спрямовані на засвоєння мовного матеріалу, який є будівельним для продукування діалогічних реплік за зразком (сконструювати репліку за зразком, за моделлю; замінити одну конструкцію іншою за аналогією, за прикладом тощо), за інструкцією (побудова, аналіз, порівняння реплік для використання у відповідних ситуаціях; побудова реплік із дібраними синонімами (антонімами, метафорами тощо) для образного висловлювання змісту; добір звертань до співрозмовників, порівнянь, фразеологізмів, прислів’їв тощо), за завданням (побудувати репліку на вимогу вчителя: погодьтеся..., перепитайте..., уточніть..., дізнайтеся... і т.п.).

Умовно-мовленнєві вправи скеровані на побудову переважно діалогічних єдностей, що виражають запит інформації, уточнення, захоплення, радість тощо. Завдання цих вправ: – Відреагуйте на... – Дайте відповідь... – Попросіть вибачення... тощо.

Власне мовленнєві вправи передбачають побудову учнями діалогічних текстів за певними одиничними або парними допоміжними опорами. Цими опорами є ситуації, природні або вербально описані, ілюстрації чи їхні серії, початкові діалогічні єдності або діалогічні репліки, тема діалогу, кінофільми, художня література, моделі діалогів тощо. Вони стимулюють мовленнєву діяльність кожного учня індивідуально або в парах. Наприклад, пропонується завдання побудувати діалог: 1) за вербально описаною ситуацією; 2) за вербально описаною ситуацією і малюнком; 3) за темою; 4) за природною ситуацією; 5) за змістом художнього тексту тощо.

Література

1. Когут О.І. Інноваційні технології навчання української мови та літератури / Укладач О.І.Когут. – Тернопіль: Астон, 2005. – 204 с.
2. Леонтьев А.А. Деятельность и общение // Вопросы филологии. – 1997 - №5 – С. 22-25.
3. Мунтян С. Методичні реалії розвитку діалогічного мовлення учнів // Українська мова і література в школі. — 2006. — №6. — С.2-5.
4. Палихата Е.Я. Методика навчання українського усного діалогічного мовлення учнів основної школи. – Тернопіль: ТДПУ імені Володимира Гнатюка, 2002. – 271 с.

Литвин Наталя Володимирівна, асистент
Криворізький факультет ЗНУ

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ

Від сучасного навчального закладу вимагається запровадження нових підходів до навчання, що забезпечують розвиток комунікативних, творчих і професійних компетенцій та стимулюють потребу майбутнього фахівця у самоосвіті на основі змісту та організації навчального процесу.

У сучасній педагогіці існує багато різноманітних форм та методів інноваційного навчання, спрямованих на якісне засвоєння знань студентами, розвиток їх розумової діяльності, виявлення умінь та навичок критичного осмислення проблем, набуття досвіду самостійного опрацювання навчального матеріалу, пошукової роботи, набуття якостей, які стануть у нагоді в подальшому розвитку самоосвіти і самореалізації.

Проблема впровадження інноваційних технологій у вищій школі досліджувалася такими вітчизняними та зарубіжними вченими, як Г. Шевчук, О. Пєхота, Л. Новікова, О. Зінченко, І. Дичківська, А. Нісімчук, Б. Бобохуджаєв, Б. Авво та ін.

Інноваційні технології навчання – це процес впровадження нових гнучко керованих систем розвиваючого навчання, орієнтованих на сучасні ідеї та засоби;

це активні методи й нові форми організації навчального процесу, що гарантують досягнення запланованих результатів [3]. Таке визначення технології припускає її сучасність і орієнтацію не лише на стандарти освіти, але й на творчу інноваційну діяльність педагога, на розвиток особистості тих, кого навчають.

Технологія використання інноваційних форм навчання являє собою поетапне, логічно побудоване використання форм активного навчання від простіших до складніших і включає в себе: засвоєння ігрових прийомів шляхом введення їх в практику проведення занять; розширення використання на уроках ігрових ситуацій, елементів дискусій, обговорень, проведення в ігровій формі підсумкових занять з теми.

Сьогодні багато викладачів віддають перевагу інтерактивній моделі навчання як інноваційній технології. Інтерактивна модель передбачає створення зручних для студентів умов навчання, в яких вони могли б активно взаємодіяти між собою. Саме використання цієї технології навчання викладачем на своїх заняттях говорить про його інноваційну діяльність. Інтерактивне навчання включає в себе моделювання життєвих ситуацій, проведення рольових і ділових ігор, колективне розв'язання проблем на основі аналізу обставин і ситуації, проникнення інформаційних потоків у свідомість, що викликає її активну діяльність.

До інтерактивних технологій належать: проблемне навчання, метод "мозкового штурму", дискусії, кейс-метод, робота в групах, ділові та рольові ігри, метод анкетування, проектне навчання, методи типу „мереживна пилка", „обери позицію", „шкала думок" тощо. Інтерактив передбачає технологію навчання, в якій процес передачі знань базується на таких принципах навчання: можливість неформальної дискусії, довільного викладу матеріалу, менша кількість лекцій, але більше семінарських занять, активність студента, групові завдання, виконання письмових робіт, контроль знань впродовж усього семестру.

Однією з перепон, яка стоїть на шляху успішного оволодіння українською мовою в вищому навчальному закладі, є недостатня, а інколи й відверто низька мотивація студентів до вивчення мови. Саме тому особливий інтерес представляють інтерактивні технології, метою яких є створення комфортних умов навчання, за яких кожен студент відчує свою успішність, інтелектуальну спроможність. В основу такого навчального процесу закладено співробітництво і продуктивне спілкування, спрямоване на спільне розв'язання проблем, формування здібностей виділяти головне, ставити цілі, планувати діяльність, розподіляти функції, відповідальність, критично міркувати, досягати значимих результатів. Тому, на нашу думку, потрібно більше активізувати процес навчання українській мові, використовуючи відповідні інтерактивні технології.

Слід зазначити, що використання інтерактивних форм навчання під час вивчення української мови у вузі буде ефективним, якщо зміст навчального процесу буде перегукуватися з майбутньою професійною діяльністю студентів. Викладач повинен зважати на рівень володіння мовою студентами, на рівень сформованості комунікативних навичок. Потрібно слідкувати, щоб теоретичні знання в процесі активного навчання ставали усвідомленими, щоб студент розвивав і удосконалював не лише знання з мови, а й міг пов'язувати їх з

майбутньою професійною діяльністю. Досконале, ґрунтовне володіння українською літературною мовою в повсякденно-діловій діяльності є обов’язком кожного фахівця. Цьому сприяє введення до навчальних планів курсу "Українська мова професійного спрямування".

Вивчення курсу “Українська мова за професійним спрямуванням” у ВНЗ реалізує компетентісний, функціонально-діяльнісний та особисто-орієнтований підходи до навчання української мови, що відповідає сучасним суспільним запитам, запропонованого Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти. Мета навчання полягає у формуванні інтелектуально розвиненої, морально досконалої, національно свідомої, духовно багатої мовної особистості, яка вільно володіє виражальними засобами сучасної української літературної мови, її стилями, різновидами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності, відзначається готовністю до подальшого професійно-орієнтованого навчання, спроможна самостійно визначити цілі самоосвіти, самовиховання й саморозвитку та діяльнісно їх реалізувати. Отже, вивчення курсу “Українська мова за професійним спрямуванням” спрямоване на розв’язання комплексу завдань навчання, виховання й розвитку сучасної, конкурентноспроможної на ринку праці особистості.

Так, використання рольових ігор, в яких студенти спілкуються в парах або в групах не лише дозволяє зробити заняття більш різноманітним, а й дає можливість студентам проявити мовленнєву самостійність, реалізувати комунікативні вміння та мовленнєві навички. Вони можуть допомагати один одному, успішно коригувати висловлення своїх співрозмовників, навіть якщо викладач не дає такого завдання.

У рамках навчальних занять з української мови досить активно використовуються прийоми взаємного навчання. У зв'язку з цим особливого значення набуває такий вигляду діяльності, як підготовка елементів лекцій студентами. Цей прийом є дуже актуальним у контексті посилення складової самостійної роботи в навчальному процесі.

Не менш затребуваною є група методик, пов'язаних з інформатизацією навчального процесу в цілому, а також використання різноманітних технічних засобів. У рамках цього напряму широке поширення отримали презентаційні методики, які дозволяють за допомогою технічних засобів максимально реалізувати потенціал навчального зайняття.

Практикуються також такі прийоми, як складання логічних схем, підготовка рефератів, об'єднання лекційного і семінарського зайняття, написання есе, робота з ребусами та кросвордами.

Так, при вивченні окремих тем української мови у якості домашнього завдання студенти моуть виконувати вправу "сенкан" (Яцик І.С.). Сенкан — це вірш, що складається з 5-ти рядків.

1-й рядок має містити слово, яке позначає тему (звичайно, це іменник).

2-й рядок — це опис теми, який складається з 2-х слів (два прикметники).

3-й рядок визначає дію, пов'язану з темою; він складається з трьох слів (дієслів).

4-й рядок є фразою, яка складається з 4-х слів і виражає ставлення до теми, почуття з приводу обговорюваного.

Останній рядок складається з одного слова; в ньому висловлюється сутність теми, ніби робиться підсумок.

Дієвим різновидом групової діяльності є метод „мереживна пилка”. У створеній навчальній ситуації студенти виступають у ролі педагога, передаючи один одному засвоєну інформацію. Навчальна діяльність здійснюється у групах з 6 чоловік для роботи з певними частинами навчального матеріалу, який об’єднаний у блоки за змістом і логікою. Кожен член групи опрацьовує свою частину матеріалу, потім представники різних груп, що вивчали одне й те саме питання, зустрічаються і обмінюються інформацією. Такий обмін називають „зустріч експертів”. Після цього „експерти” навчають власні групи тому, що дізналися. У свою чергу інші члени групи аналогічним чином опрацьовують власну частину матеріалу, як зубці однієї пилки. Засвоїти матеріал та отримати цілісне уявлення про явище, що вивчається, можливо лише уважно слухаючи колег і роблячи відповідні записи, тому студенти будуть зацікавлені у сумлінному виконанні власної та спільної частин роботи. Цікаво те, що звітує з теми як кожний окремо, так і група в цілому. На завершальному етапі викладач пропонує будь-якому члену групи питання за темою.

На заняттях доцільними будуть такі форми і методи роботи зі студентами:

– оглядові та евристичні лекції, семінари-колоквіуми, самостійне вивчення навчальної літератури та виконання індивідуальних контрольних робіт, передбачених навчальним планом; робота з довідниковими джерелами, зокрема з Інтернет-ресурсами;

– завдання на мовне вправляння (різноманітні вправи (значною мірою для самостійної роботи), тести, складання конспектів, анотацій, рецензій);

– завдання дослідницько-пошукового характеру, спрямовані на розвиток комунікативно–мовленнєвих умінь; корекція та редагування текстів;

– моделювання ситуацій; виконання проблемно-пошукових завдань;

– підготовка повідомлень, доповідей, рефератів, виступів у науковому стилі; участь у предметних олімпіадах.

Отже, інтерактивні технології навчання при вивченні української мови потребують від усіх учасників навчального процесу розвитку комунікаційних умінь, навичок роботи в парах і групах, вмінь аргументувати й дискутувати тощо. В цілому інтерактивне навчання спілкуванню українською мовою створює сукупний ефект, який виявляється в тому, що на фоні програмного засвоєння знань формуються:

1. вміння співпрацювати, продуктивність якого характеризується зміною стратегії взаємодії, можливості залучати студентів у навчальну взаємодію і характером групової взаємодії;

2. комунікативна компетентність, що визначається зміною стилю спілкування, усвідомленням бар’єрів спілкування, характером вирішення комунікативних завдань;

3. толерантність, яка характеризується сприйняттям інших людей і забезпечує повноту та адекватність спілкування в різних ситуаціях [1].

Таким чином, очевидно, що розвиток України, європейської спільноти і їх систем освіти призводить до об'єктивної необхідності зміни методик викладання. Зберігаючи усе позитивне, що було напрацьовано раніше і, наповнюючи процес викладання новими методиками, які більшою мірою відповідають специфіці студентської свідомості, динамізму громадського життя і можливостям розвитку суспільства в умовах глобалізації, система освіти ефективніше може реалізувати свій потенціал.

Література

1. Гейхман Л.К. Искусство быть и общаться с Другим (Интерактивное обучение). – Пермь: Центр развития образования, 2001.
2. Зінченко О. П. Активні та інтерактивні технології // Директор школи. – 2005. – №7. – С. 22-23.
3. Освітні технології [Текст] : навч.-метод. посібник / О. М. Пєхота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; За ред. О. М. Пєхоти. – К. : А.С.К., 2001. – 255 с.
4. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. – К., 2002.
5. Сучасні освітні технології у вищій школі: Матеріали міжнар. наук.-метод. конф. (Київ, 1-2 листопада 2007 року): Тези доповідей: У 2 ч. – Ч. 2 / Відп ред. А.А. Мазаракі. - К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. – 259 с.

Матрос Анастасія
студентка 4 курсу філологічного фак-ту
Наук.керівник: к.пед.,н., доц. Дітькова С.Ю.

НАЦИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ИЗОБРАЖЕНИЯ ДВОЕМИРИЯ В ПОВЕСТИ АНТОНИЯ ПОГОРЕЛЬСКОГО «ЧЁРНАЯ КУРИЦА, ИЛИ ПОДЗЕМНЫЕ ЖИТЕЛИ»

Понятие двоемирия традиционно связывают с литературой романтизма. Но романтики заимствовали эту идею из античной философии, где первое понятие о двух мирах мы встречаем в учении Элеатов. Согласно этой гипотезе, существует мир вещный, реальный, который мы видим каждый день, и мир идеального бытия, который доступен только человеческой мысли, однако скрыт от людских чувств. Платон эту, уже существующую концепцию положил в основу своей доктрины. Вещный мир Платон называл «тюрьмой души». Истинным есть только «мир идей», постигнуть который обычный человек не может. Только философы, способные мыслить абстрактно, могут усилием мысли проникнуть в него.

Йенские романтики сделали двоемирие основой романтического мировоззрения, хотя сам термин ввел в русский язык В.Ф. Одоевский, находившийся, как и многие другие русские романтики, под влиянием немецкого романтизма.

В немецком романтизме остро ощущался трагический разрыв между недостижимой мечтой и реальностью. Этому способствовали разочарование в

идеалах Просвещения, в результатах Великой французской революции, отрицание утилитаризма современной действительности, принципов буржуазного практицизма, жертвой которых становилась человеческая индивидуальность. Россия пребывала в ином состоянии: феодальный порядок в первой половине XIX века в ней оставался незыблемым, утилитаризм и практицизм не нашли себе применения. Поэтому мы поставили перед собой цель исследования национальных особенностей русского двоемирия.

Объектом исследования стала повесть Антония Погорельского «Черная курица, или Подземные жители», одно из первых в русской литературе произведений, созданных по законам взаимодействия двух миров и первое, написанное для детей. Критики-современники (Н. Полевой, С. Шевырев и др.) обвиняли А.А.Перовского в отсутствии самобытности и в абсолютном копировании образов и сюжетов немецких романтиков, в частности Эрнста Теодора Амадея Гофмана. В большей степени критика касалась цикла «Двойник, или мои вечера в Малороссии», но таким образом, печать «подражателя» нависала над всем творчеством русского писателя. Но это не совсем так. Хотя рассматриваемое нами произведение, действительно, создано в духе Гофмана. Проявляется в нем приём обытовлённой фантастики, просматривается чёткий хронотоп, предметность и точность изображения реального мира, и противостояние «филистерского» мира взрослых романтическому миру Алёши. Сюжетным прототипом «Чёрной курицы, или подземных жителей» считается «Щелкунчик» Э.Т.А.Гофмана. Действие у Погорельского также происходит в районе Рождества (*«Это было во время вакаций, между Новым годом и Крещеньем»*[1, 52]*),* история с «бесполезной» курицей напоминает историю со сломанным, и потому, таким же «бесполезным» Щелкунчиком. Мари и Алёша спасают Щелкунчика и Чернушку и оба, в благодарность, оказываются в волшебной стране.

Одна из ярких особенностей, которая сближает Погорельского в изображении художественных миров с Гофманом это, как мы уже выше упоминали, чёткий хронотоп: дело происходит на Первой линии Васильевского острова, упоминается Адмиралтейство, Исаакиевский мост, Исаакиевская площадь, монумент Петра Великого. У Погорельского хронотоп исключительно петербургский, конца XVIII века, когда ещё только велась первоначальная застройка Васильевского острова. Писатель пытается представить нам мир, в котором живёт Алёша, неустойчивым, неустроенным, туманным, да и сам топос способствует: очертания строившегося Петербурга едва видны в болотных туманах. Собственно говоря, обратившись к изображению этого города, из его истории и «души» можно почерпнуть столько фантастического и тайного, что нужда в немецкой готике исчезает сама по себе.

Кроме того, Погорельский показывает многоязычие города, которое проявлялось благодаря многонациональному населению. Кухарка ругается по-чухонски, и говорит по-русски с сильным акцентом *« - Руммаль пойсь! – кричала она. – Вот-та я паду кассаину и пашалюсь. Шорна курис нада режить…Он ленива…Он яишка не делать, он сыплатка не сижить…»*[1,53]

Нужно вспомнить, что город изначально не совсем русский: строился на отвоёванных у шведов землях, называвшихся Ингерманландией, и закономерно, что в нём проживало очень много немцев, голландцев, финнов. В произведении много деталей специфического петербургского быта, например в описании местной кухни: белая архангельская телятина (еда совсем не русская, но для Петербурга характерная – в город завозили её непосредственно из Архангельска, где было тоже много немцев, голландцев и скандинавов), окорок из Милютинских лавок (упоминание торгового ряда, выстроенного на Невском проспекте Алексеем Милютиным в 1735 году).

И этот быт есть частью двоемирия, относится к филистерскому миру, представленному кухаркой, учителями и другими взрослыми, которые обитают только в материальной действительности и воспринимают её однобоко (Чернушка для кухарки это бесполезная курица, пользу от которой можно получить, лишь зарезав её). Им противостоят энтузиасты (по Гофману) – существующие как в материальном, так и духовном романтическом мире (Алёша, Чернушка).

Русский автор центром повествования в своём произведении взял не национальную игрушку (как это сделал Гофман), а живое существо – курицу, к тому же чёрного цвета. Этот персонаж – непосредственный участник в создании двоемирия: Чернушка является проводником в подземное королевство, и сама имеет двойственную природу (в петербургском мире представляет собой чёрную курицу, в мире подземного королевства – важного министра). То есть, персонаж явно изначально таинственный. Связано это со старинными славянскими поверьями, которые живых существ чёрного цвета наделяли мистическим ореолом.

В традиционной славянской культуре символика «черного» участвовала в раскрытии двухмерности мирового пространства, связывалась с проявлением качеств «потустороннего» существования. По О.В. Беловой «Черного Цвета были обычно демонологические персонажи (появляются также в виде черного животного или предмета): черт, банник, овинник, полевой дух «удельница» (рус.)…ведьмы превращаются в черных кошку, собаку, свинью. Появление черного животного после смерти чародея — свидетельство того, что из него вышел черт (серб.)» [2]. Что касается непосредственно курицы чёрного цвета, то находим следующие заметки: «черную курицу приносили в жертву чуме в день св. Афанасия (18.1) (болг.); яйцо черной курицы, носимое при себе, помогало от куриной слепоты (бел.)»[2]. Кроме этого «У болгар известны жертвоприношения, призванные задобрить Змея, чтобы он охранял село от непогоды: три обнаженные вдовы молча замешивают тесто и пекут три каравая. На следующее утро после восхода солнца, ставят намазанные медом караваи под дерево, которое считается его жилищем, и закалывают там черную курицу»[2], чтобы отнять охоту вредить у банника, ему в дар приносят чёрную курицу «…Выстроив новую баню такую курицу не ощипывая перьев, душат (не режут) и закапывают под порогом»[3]. Пожилые люди рассказывают, что дабы навести порчу на кого-то, нужно было зарезать чёрную курицу, выпотрошить

кишки и бросить их ночью во двор тому, кому задумал сделать недоброе. Кроме этого, целебным считался жир чёрной курицы.

Итак, чёрная курица понималась как существо, связанное с чёртом, однако следует отличать чёрта в православной традиции, где он предстаёт забавным, иногда полезным существом, от католической, где он воплощает лишь зло, а сотрудничество с ним – только грех. Вера в спасительную силу чёрных существ, которые являются как бы родственниками Дьявола, и через которых с ним можно договориться – чисто славянская.

Таким образом, мы пришли к выводу, что Антоний Погорельский прилагает немецкий сюжет к российской культуре, сознательно внося характерные особенности, соответствующие русскому народу.

Литература

1. Погорельский А. Черная курица, или Подземные жители // Сказки русских писателей / сост., вступ. ст. и ком. В. П. Аникина. – М.: Правда, 1985. – С. 51–110.
2. Белова О.В. Цвет. [Электронный ресурс]: Энциклопедия славянской мифологии «Дом Сварога». – Режим доступа: http://pagan.ru/slowar/c/cwet8.php
3. Банник [Электронный ресурс]: Википедия. – Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/БАННИК

Неізвєстна Вікторія
студентка магістратури філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.філол.н., доц. Слижук О.А.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ЧИТАЦЬКОЇ САМОСТІЙНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») [1], Національній доктрині розвитку освіти особлива увага відводиться культуротворчим аспектам, які передбачають прилучення учнів до здобутків літератури, яка має неоціненне значення в одержанні учнями якісної освіти і сприяє всебічному розвиткові особистості. У зв'язку з цим потребують удосконалення методичні шляхи і підходи до осягнення художньої літератури.

Крім цього, у «Концепції літературної освіти в 12-річній загальноосвітній школі» наголошується, що «Одна з цілей вивчення літератури в школі – формування читацьких якостей учня: емоційності, розвиненої відтворюючої і творчої уяви; здатності до співпереживання, естетичної насолоди; вміння «читати» словесні образи, бачити художню деталь, сприймати твір у його художній цілісності та єдності, осмислювати створені ним характери, конфлікти, ідеї, позиції, усвідомлення індивідуальності письменника; самостійності та обґрунтованості оцінок, уміння зіставляти, аналізувати й оцінювати твори і творчість письменників; володіння навичками усного й писемного мовлення» 2]. Важливим є виховання потреби в читанні високохудожньої класичної спадщини українського письменства. Для формування вміння учнів спілкуватися з твором та його автором, висловлювати

власне ставлення до прочитаного, залучаючи та збагачуючи власний життєвий досвід, важливою є ефективна організація читацької діяльності.

Питання організації читання старшокласників порушується у методичних дослідженнях Т.Бугайко, О.Дорошкевича, Г.Токмань, В.Неділька, Т.Пахомової, О.Сафонової, Г.Сидоренко, Б.Степанишина та ін. Вивченню читацьких інтересів старшокласників приділяють увагу Н.Волошина, Є.Пасічник та ін.

У психолого-педагогічній науці висвітлено питання про шляхи впливу потреб та інтересів на процес навчально-пізнавальної діяльності учнів (Н.Бойко, М.Гриньова, Л.Жабицька, В.Корнєєв, Г.Костюк, О.Леонтьєв, В.Моргун, О.Никифорова, В.Онищук, С.Рубінштейн, Б.Скоморовський, Н.Чепелєва, В. Ямницький та ін.), які мають важливе значення для дослідження потреби в читанні художніх творів.

Значний внесок у вирішення проблеми читання як засобу активізації пізнавальної діяльності школярів та джерела їх духовного розвитку зробили вітчизняні педагоги, письменники та громадські діячі І.Франко, Леся Українка, Х.Алчевська, М.Драгоманов, С.Русова, Б.Грінченко, С.Васильченко, І.Огієнко та ін. Проблеми становлення методики класного й позакласного читання знайшли також відображення в наукових працях К.Ушинського, Н.Світловської, Г.Підлужної, Г.Ткачук, О.Джежерей, Н.Світловської та ін.

Дослідження процесу безпосереднього осягнення художнього твору старшокласниками знаходиться в колі наукових інтересів багатьох науковців та методистів. Останніми роками проблема читання і сприйняття школярами художніх творів досить актуальна. Її дослідженням займаються Н.Волошина, О.Ісаєва,В.Неділько,С. Сафарян,О. Слижук,А.Усатий,О.Шкловська та ін.

Термін «читацька самостійність» належить Н. Світловській, яка розглядає читацьку самостійність як особистісну властивість кваліфікованого читача. Вона характеризує читацьку самостійність як «постійну потребу і здатність читати книжки за вільним вибором, застосовуючи в процесі читання всі знання, вміння й навички з читання, якими володіє читач до моменту діяльності з книжкою» [3, с.9]. Саме дослідження Н.Світловської зробили фундаментальний переворот в теорії і практиці формування читацької самостійності школярів у навчальному процесі, починаючи з уроків у початкових класах та завершуючи шкільний цикл у випускному класі.

Відомий дослідник К. Ушинський зазначав, що читацька самостійність – це здатність читача зрозуміти зразковий твір і відчути його [4, с. 15].

Дослідник Н. Рубакін стверджував, що читацька самостійність – це особистісна властивість, що характеризується наявністю в читача мотивів, що спонукають його звертатися до книг, і системи знань, умінь, навичок, що дають йому можливість з найменшими витратами сил і часу реалізувати свої спонукання відповідно до суспільної та особистої необхідності [5, с. 25].

Дослідник Г. Наумчук стверджував, що читацька самостійність - це здатність читача користуватися книгою як джерелом знань та інформації [6, с. 43].

У своїй праці О.Богданова дала таке визначення терміну «читацька самостійність» – це вміння і бажання вкладати в читання «працю душі»,

роздуми над книгою ще до читання, сприйняття змісту, обдумування прочитаного, коли книга вже закрита [7, с. 6].

Аналіз визначень поняття «читацька самостійність» дозволяє зробити висновок про те,що читацька самостійність–особистісні властивості школярів, які можна вважати кінцевою метою і об'єктивним показником діяльності учнів з читання. Читацька самостійність виявляється у стійкій потребі звертатися до книг,в усвідомленому виборі матеріалу для читання, у здатності ефективно застосувати в процесі читання набуті знання, уміння та навички. Крім цього, «читацька самостійність» – це особистісно-психологічний феномен, який складається з двох аспектів:1)мотиваційного(бажання читати й перечитувати художні твори) і 2) виконавчого (здібності сприймати художню реальність, освоювати її сенс, авторські ідеї, робити висновки,які можуть мати значення для життєвої орієнтації читача і його самосвідомості яку практичному,такі в естетичному відношеннях).

Показником читацької самостійності можна вважати готовність і здатність до читання, спрямованого на задоволення духовної потреби самопізнання і самовизначення,до пошуку життєвих ціннісних орієнтацій через літературні джерела.

Психологи стверджують, що багато учнів-читачів, знайомлячись із твором, читають його поверхнево, звільняючи себе від труднощів абстрактного мислення. Зрозуміло, що, якщо читач не розуміє художньої образності, не може критично оцінити думку автора, то в нього не розвинене абстрактне мислення. Тому завдання методики викладання літератури – забезпечити майбутнього вчителя необхідним арсеналом методів, прийомів, засобів, що сприяють розвитку активного читача.

Від учителя-словесника, безперечно, значною мірою залежить формування літературних смаків його вихованців, їх уміння дати художньому творові правильну ідейно-естетичну оцінку, яка б ґрунтувалася не лише на безпосередньому сприйнятті, а й на аналізі твору, вмінні свідомо й аргументовано визначати його ідейно-художню якість. Підлітки вбирають у себе і осмислюють навколишній світ, звертаючись до нього передовсім серцем.

Коло інтересів учнів змінюється у підлітковому віці. Стан душевної рівноваги, самооцінки визначається ставленням до них ровесників, стосунками між однокласниками. Спілкування з однолітками стає важливою умовою пізнання світу і самопізнання. Вони більше цінують думку ровесників, аніж дорослих, менше зважають на оцінки вчителів і зауваження батьків. Вдовольнити запити у цьому віці можуть художні твори, в яких є приклади відваги, мужності, винахідливості, героїчних вчинків і поведінки. Висока пізнавальна активність, прагнення зіставити прочитане у творах із власним життєвим досвідом – основні ознаки ставлення підлітків до художніх творів.

Читати художній твір по-справжньому – означає активно уявляти картини, образи, події, створені письменником, і роздумувати над ними. Уроки літератури спрямовуються на розвиток в учнів почуттів і розуму, образного і логічного мислення, задані проблемні запитання потребують не лише логічного розв’язання, а й емоційного осмислення, освітленого думкою переживання.

Учитель-словесник має бути зацікавлений у тому, щоб у його учнів був стійкий, досить широкий і глибокий інтерес до художньої літератури, який легко поєднується з різноманітними особистими інтересами.

Старшокласники звертаються до реалістичних творів, які глибоко проникають у психологію людей і зображують становлення особистості. Молодь цікавиться романами, філософською лірикою, трагедіями, а також захоплюється яскравими, романтичними творами. У 16-17 років юні читачі вже звертаються до «дорослої літератури». Саме в цей період формується світогляд молодої людини, тому надзвичайно великого значення набуває своєчасно прочитана книга.

Читацькі інтереси старшокласників не складаються стихійно, а формуються під впливом навколишнього середовища, особливо у процесі виховання і навчання. Яскравість, багатство, сам зміст уявлюваних учнями образів залежить від рівня їх свідомості. Тому й трапляється у недосвідчених, мало підготовлених читачів поверхневе або викривлене розуміння художнього твору. Це означає, що вчителю-філологу слід спрямовувати читацькі інтереси учнів.

При підготовці до занять учитель літератури має враховувати індивідуальний підхід. Тобто, проводячи урок, філолог має використовувати такий засіб впливу на учнів, як матеріал уроку та способи його викладу. Учитель літератури має широкі можливості збудити самостійну думку учня, привчити його виробляти власні погляди, читацькі інтереси, виявляти своє особисте ставлення в оцінках і характеристиках літературних явищ і фактів життя. Словесник має виховувати в учнів ініціативу, здатність до самостійних рішень, наполегливість у перемаганні труднощів. Засвоєння літературного матеріалу передбачає вміння і прагнення проникнути в ідейно-художній задум письменника, відтворити прочитане, емоційно відчути його, розібратися у тих думках, що висловлені у творі засобами мистецтва.

Отже, читацька самостійність підлітків формується і розвивається на основі особистісного духовного самозаглиблення юних читачів, що включає в себе самопізнання і вибір морально-естетичних критеріїв-орієнтирів у процесі співтворчості з читаним твором за допоміжної ролі посередників,інтерпретаторів,порадників в освоєнні змісту джерел. Організатором читання художньої та літературно-критичної літератури виступає вчитель,який веде провідний діалог зі своїми вихованцями,що вимагає не тільки культурно-літературної ерудованості, але й творчих педагогічних здібностей, на яких ґрунтується його авторитет у спілкуванні з класом. Вибір літератури, уміння опрацьовувати її, інтерпретувати, усно і письмово висловлювати свої роздуми стосовно того чи іншого літературного явища вказують на наявність читацької культури та її рівень в практичній діяльності, спрямованій на опанування самостійним читанням.

Література

1. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») [Електронний ресурс] / http://zakon.rada.gov.ua

2. Концепція літературної освіти в 12-річній загальноосвітній школі (Проект) / Волошина Н., Савченко О. та ін. // Дивослово. – 2002. – № 4. – С. 59–66.
3. Светловская Н., Пичерол Т. Внеклассное чтение на начальном этапе формирования читательской самостоятельности / Н.Светловская. – М. : Академия, 1999. – 160 с.
4. Ушинский К. Избранные педагогические произведения. – М. : Педагогика, 1968. – Т.2. – 238 с.
5. Рубакин Н. Психология читателя и книги : Краткое введение в библиопсихологию / Н. Рубакин. – М. : Книга, 1977. – 264 с.
6. Наумчук Г. Виховання в школярів інтересу до книги // Початкова школа. – 1987. – №11. – С. 43-46.
7. Богданова О. Развитие мышления старшеклассников на уроках литературы. : Автореф. … дисс. докт. пед. наук. – М., 1979. – 74 с.

Омельченко Вікторія
студентка 2 курсу філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.філол.н., доц. Горбач Н.В.

РЕЦЕПЦІЯ ТРАДИЦІЙ ШКІЛЬНОЇ ДРАМИ В П'ЄСІ ЛЮДМИЛИ СТАРИЦЬКОЇ-ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ „МИЛІСТЬ БОЖА"

Твори Л.Старицької-Черняхівської стали доступними для широкого загалу лише трохи більше десяти років тому. Саме цей факт спричинив те, що коло її поціновувачів і дослідників є не таким широким, яким могло б бути. Зокрема, йдеться про Л.Барабан, Г.Немченко, Л.Процюк, Ю.Хорунжого та І.Чернову. У їхніх роботах основна увага звернена на історичні проблеми, образи історичних осіб, національні ідеї у творчості письменниці. З-поміж творів Л.Старицької-Черняхівської детальний і системний аналіз у цих дослідженнях здобули лише п'єси „Іван Мазепа" та „Гетьман Дорошенко".

До питання взаємодії драми „Милість Божа" та її прототексту зверталася лише Л.Скорина [4], проте дослідниця подає аналіз тільки текстуальних трансформацій у п'єсі Л.Старицької-Черняхівської порівняно з драмою „Милість Божа" (1728) невідомого автора, а на інших аспектах шкільної драми увага не акцентується.

Тому маємо на меті розглянути використання інших елементів шкільної драми у творі, дослідити їхню художню трансформацію, текстуальні зміни твору-першооснови, структуру п'єси.

У літературознавчій енциклопедії знаходимо таке визначення шкільної драми: „Шкільна драма – жанр латиномовної релігійної драматургії, що виник на межі XV–XVI ст. в країнах Західної Європи. Вона мала канонічну композицію, складалася з прологу, розвитку фабули та епілогу; містила переважно п'ять актів, після кожного з яких виступав хор, дев'ять сцен, участь у яких брали до чотирнадцяти дійових осіб" [1, с. 587].

Найвиразніше шкільна драма реагувала на важливі політичні події першої половини XVIII ст., тому відповідно традиційна тематика шкільних драм поступово розширювалася за рахунок творів на тему національної історії

(„Володимир” Ф.Прокоповича, „Милість Божа” невідомого автора, „Розмова Великоросії з Малоросією” С.Дівовича), але в цілому вони зберігали жанрову специфіку релігійної драми.

Л.Старицька-Черняхівська освоїла різні способи творення драматичного тексту. Поряд із оригінальними драмами письменниця використовувала досвід інсценізації, яка, за словами Л.Процюк, „передбачає переробку поетичного чи прозового твору для сценічного втілення. Відповідно могли зміщуватися акценти в конфліктах, зображенні характерів тощо. Це давало можливість пристосувати твір до вимог сцени й актуалізувати текст по-новому, відповідно до громадсько-політичних реалій доби, інтерпретувати архаїчний матеріал вертепної чи шкільної драми” [3, с. 6].

Використовуючи прийом „п’єси в п’єсі”, Л.Старицька-Черняхівська у драмі „Милість Божа” звертається до тексту шкільної драми 1728 року з однойменною назвою. Хоч твір невідомого автора є невід’ємним структурним компонентом метатексту Л.Старицької-Черняхівської, проте письменниця по-новому, індивідуалізовано розкрила сутність тих подій, про які мовиться у прототексті.

Структура драми „Милість Божа” Л.Старицької-Черняхівської є складною через її жанровий синкретизм. Однак часте переривання дії одного рівня дією іншого рівня не шкодить загальній організаційній стрункості, навпаки, вони зберігають жанрову чистоту, створюють поєднання в одній п’єсі ірреального з реальним, комічного з драматичним.

Жанрова специфіка „п’єси в п’єсі”„Милість Божа” зумовила її оригінальну композиційну будову – твір має три власних дії та п’ять, запозичених із твору невідомого автора.

Одразу помітним є те, що п’єса „Милість Божа” Л.Старицької-Черняхівської є більшою за обсягом, ніж прототекст, оскільки структурний рівень твору поширюється трьома інтермедіями, які також є „текстом у тексті”. Інтермедії вдало вплітаються в загальну картину будови твору, вносять додатковий колорит, „розбавляють” історизм.

Проте творчий внесок Л.Старицької-Черняхівської не обмежується її новаторством побудови „п’єси в п’єсі”. Якщо уважно дослідити віршові рядки, то на сторінках драми знайдемо відображення й інших поетичних творів. Зокрема, у першій яві першої дії бачимо повчальний вірш „Конверсацій жен прилежно блюдися”:

Конверсацій жен прилежно блюдися
І розмов з ними тікай, бережися,
Не дивися на них, буди встанливійший,
Тече звідти в душу яхидни яд злійший.
І до сердця доходить, розлитий во члени,
Всю красу душ губить той пломінь геєни [5, с. 332].

Також Л.Старицька ввела пісні для хору, які в минулому були кантами:

Не бачиш, поляче,
Хто на тебе плаче,

Кого обіждаєш,
Кому досаждаєш?
Славу ти сотворших,
Побіди порожджих,
Тщися погубити,
Славу іспразднити… [5, с. 340];
Доброгласних муз прекрасних
Що за гласи
В цій часи?
Встріч зібрані красні ліки
Грімлять славу ритор кліки,
Яснійшому пану Зацному гетьману! [5, с. 336].

На відміну від вертепу, який має вертикальну двоповерхову структуру, драма орієнтована як по вертикалі, так і по горизонталі: художній простір має триплощинну конструкцію, центром якої є сцена, а бічними частинами – глядацький зал та лаштунки. Важливою відмінністю п'єси Л.Старицької від шкільної драми є те, що персонажі її твору не мають закріпленого місця на сцені, тому можуть вільно переміщатися по ній.

Особливої уваги заслуговують текстуальні зміни у п'єсі Л.Старицької-Черняхівської, порівняно з однойменною драмою невідомого автора. На нашу думку, одразу варто зауважити, що наявні текстуальні трансформації несуттєво змінюють оригінал, вони покликані удосконалити прототекст. Усі текстуальні зміни можна об'єднати у три групи: скорочення; зміни в структурі драми; покликані наблизити її до вимог драматургії нового часу; зміни мовної структури.

Скорочення у Л.Старицької-Черняхівскої є досить логічними і вмотивованими, адже її драматичний твір має свої часові рамки. Письменниця вводить у п'єсу багато сюжетних ліній, яких ми не спостерігаємо у прототексті, дає характеристику дійових осіб. Так, досить часто зустрічаємо характеристику однієї дійової особи іншою, наприклад, коли Настя говорить Палазі про бригадира: *„Не піду ж я за нього. Ой страшний же він та лихий… ”* [5, с. 352] або *„Ой, страшний він, ой не любий!”* [5, с. 350].

Також варто зазначити, що Л.Старищька-Черняхівська, скорочуючи твір-основу, не „стягувала” його шляхом переказу змісту, а відкидала окремі рядки. Такого скорочення зазнав монолог Б.Хмельницького (дія 2 ява 1). Обсяг першоджерела – 101 рядок тексту, а у Л.Старицької монолог зменшений до 56 рядків, зокрема, драматург прибрала 7, 8, 25-35, 37-47, 49-55, 59-69, 76-80, 90-94, 98 рядки твору.

До другої групи текстуальних трансформацій, що мають на меті наблизити п'єсу до вимог драматургії нового часу, сучасного читача і глядача, належать введення коментатора у твір, який розтлумачує деякі елементи тексту, завершує драму своїм монологом; наявність ремарок, у яких знаходимо або переклади з латинської, або конкретизацію певних фактів. Наприклад, під

реплікою гетьмана *„Не журіться, ваша чесність: вже ж колегію скасовано”* знаходимо ремарку: *„Йдеться про Малоросійську колегію, заведену в Україні Петром І і тимчасово скасовану його онуком Петром ІІ, за правління якого відбувається дія”.*

Третім рівнем письменницького втручання у прототекст є зміни мовної побудови. Л.Старицька-Черняхівська заміняє, „українізує” лише окремі лексеми, а не перекладає увесь текст сучасною українською літературною мовою. Наприклад у дії 5 яві 2 знаходимо такі відмінності:

Прототекст:

Соторжествуйте мні всі нині росіяне,
Радуйтеся зо мною і всі християне,
Іже не повреженні злочестія ядом,
З малим в союзі єсьте благовірним стадом.
Скорб моя отложися: радость водворися,
Супостати падоша, рог мой возвисися.
Дивна се ізміна єсть вишняго десниці,
Лях побіжден і прогнан за своя границі [2, с. 320].

Текст Л.Старицької-Черняхівської:

Соторжествуйте мені усі росіяне,
Радійте і зі мною і всі християне:
Скорб моя відложися, радість водворися,
Супостати падоша, ріг мій возвисися.
Дивна бо ознака є Вишнього десниці:
Лях тіка, загнали його за свої границі [5, с. 379].

Як бачимо, з прототексту вилучено 3 і 4 рядки, які у творі-першооснові були відгуком на історичні події. Л.Старицька опускає їх, бо її драма створена пізніше, коли історія з плином часу де в чому переосмислилась.

Отже, драма „Милість Божа” Л.Старицької-Черняхівської є новаторською за своєю формою, адже письменниця, об’єднавши два твори в єдине ціле, створила ефект художнього обрамлення. Але п’єса все-одно нерозривно пов’язана зі шкільною драмою, бо в основу твору покладений принцип вертепності. Також слід зазначити, що драма Л.Старицької написана для постановки на сцені, тому це також певною мірою вплинуло на внесені зміни до тексту твору-першооснови.

Література

1. Літературознавча енциклопедія: У 2 т. – Т. 2 / Авт.-уклад. Ю.Ковалів. – К.: ВЦ „Академія”, 2007. – 608 с.
2. „Милость Божія” // Українська література XVIII століття / За ред. В.Крекотня. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 306-324.
3. Процюк Л. Трудівниця. До 140 річчя з дня народження Людмили Старицької-Черняхівської / Л.Процюк // Літературна Україна. – 2008. – 25 вересня (№ 37). – С. 1, 6.
4. Скорина Л. Інтерпретація драми Л.Старицької-Черняхівської„Милость Божа”: інтертекстуальний та антиколоніальний підходи” / Л.Скорина. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/N159/N159p131-148.pdf

5. Старицька-Черняхівська Л. Милість Божа / Л.Старицька-Черняхівська // Старицька-Черняхівська Л. Драматичні твори. Проза. Поезія. Мемуари / Упорядн. Ю.Хорунжий. – К.: Наукова думка, 2000. – С. 330-387.

Оришкевич Тетяна
студентка магістратури філологічного фак-ту
Наук. кер.: к. філол. н., доц.. Денисенко Л.П.

СТИЛІСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ПОРІВНЯЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ТВОРАХ ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО

Перед кожним письменником стоїть завдання художньо відтворити факт, передати історично-побутовий колорит, нарешті,виробити особливу мову, яка б відображала певну історичну епоху. Серед різноманітнихзасобів мовної стилізації значну роль відіграє порівняння, а тема твору і стилістична манера оповідача диктують свої закони у виборі тихчи інших мовно-стилістичних засобів.

Дослідженням порівняння як категорії мовної системи займалося багато українських вчених, зокрема І.Огієнко, В.Сімович, М.І.Вихристюк, І.К.Кучеренко, М.С.Заоборна, В.Г.Мараховська, Н.П.Шаповалова, С.Рошко.

Сьогодні творчість Павла Загребельного привертає увагу як мовознавців, так і літературознавців. Символіку прози письменника досліджували О.Галич і С.Нестерук. Роль порівняння в романах «Диво» й «Роксолана» досліджувала Л.В.Голоюх.

Метою нашого дослідження є обґрунтування стилістичної значущості порівняльних конструкцій у творах Павла Загребельного. Аналіз конкретного мовного матеріалу, що дозволяє виявити характер порівняння, його вплив на емоційний темпоритм художнього твору.

Одним із лейтмотивів художньої творчості П. Загребельного є зображення краси рідноїземлі.Досліджуваний текст доводить, що письменник вміло використовує для цього порівняння*: Білий, чистий і м'який сніг лежав…і вабив до себе,* ***мов давно не бачена кохана дівчина***[2, с.52]; *…і тоді весь яр і вдень і вночі звучав,* ***мов велетенська казкова скрипка***[3, с.26]. Стилістика порівнянь дає змогуавторові своєрідно, оригінально передати і почуття, і переживання своїх героїв: *І ось тут зродилось оте й проскочило поміж нами,* ***мов електрична іскра***[3, с.27]; *Цей поцілунок і досі сидить у мені,****як докір сумління***[3, с.28].

П. Загребельний часто звертається до традиційного поетичного порівняння при зображені жіночої краси: *Вона блондинка і дуже висока й гнучка,* ***як лозина***[3, с.24]; *Ті вирізнялися якоюсь строгою красою…, відповідно до цього вони велися,* ***мов ті казкові Несміяни***[3, с.9].

Порівняння допомагають увиразнити позитивну й негативну оцінку. Позитивно маркованим є порівняння в реченнях: *… і сам,* ***мов рідний батько****, стежив, як Андрієві накладали пов'язку на очі…*[2, с.32]; *Вона м'яка, ласкава і ніжна,* ***мов пісня*** [2, с.51].

Негативна оцінка втілюється в порівняннях: як *війна, як шуліки над беззахисним курчам, як паскудний школяр, мов невдоволений кіт* та ін.: *Вони покинули конаючу станцію і пролетіли над ешелоном,**як шуліки над беззахисним курчам***[2, с.21]; *Рани відкривалися**, мов якісь пекельні пляшки***[3, с.25]; *Зима була жорстока, **як і війна*** [2, с.45].

Авторська оповідь Загребельного тяжіє до лірично-філософських роздумів. Значне місце вних посідають абстрактні, багатоасоціативні порівняння, що допомагають письменниковірозкрити філософську думку через суб'єктивні, оригінальні асоціації, напр.: *...і людина повинна рватися з його пут, **як альпініст у прагненні до верхів'їв***[3, с.43]; *Важить не те, що ти вигадуєш, важить самий процес, тут є щось **мовби наркотичне**, воно затягує, засмоктує тебе, а найголовніше – дає незалежність* [3, с.16].

Стиль прози П. Загребельного можна відчути за характерною структурою порівнянь. Своєрідністю творчого почерку письменника є ампліфікація — нанизування і градація порівнянь, напр.: *Крім шурхотіння, він розрізнив ще й гупання, **так ніби хтось стрибав навколо нього на одній нозі**, **як кріль, як заєць**, **як оте австралійське кенгуру**...*[2, с.99]; *Він затуляв очі, щоб не бачити отого чорного, **як осіння ніч**, диму над біло – жовтими пшеницями, щоб не бачити в пшеницях червоного, **як кров**, полум'я і крові червоної, **як полум'я найбільших у світі пожеж***[2, с.22]; *…мене викинуло, **як шмаркача, як дерев'яний цурпалок, як незграбне опудало в метр вісімдесят шість завдовжки*** [3, с.25].Таке нагромадження порівняльних структур формує й своєрідну ритмомелодику індивідуальної авторської оповіді.

Спостереження над вживанням у творах Павла Загребельного порівняльних конструкцій свідчить, з одного боку про багатство, різноманітність їх стилістичних можливостей і, з другого – про майстерність письменника у використанні цих можливостей. Уміле вживання їх є одним із засобів, за допомогою яких пожвавлюється розповідь, активізується сприймання читача, створюються умови більш образно й конкретніше усвідомлювати інші явища об'єктивної дійсності.

Література

1. Голоюх Л.В. Порівняння як структурно-стилістичний компонент художнього тексту (на матеріалі суч. укр. істор. прози): Дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.01/ НАН України. – К.– 1996. – 225 с.
2. Загребельний П.А. Дума про невмирущого: Історія недокінченого життя. – К.: Веселка, 1991. – 191 с.
3. Загребельний П.А. З погляду вічності. Три романи про Дмитра Череду. – К.: Дніпро, 1976. – 670 с.
4. Кучеренко І.К. Порівняльні конструкції мови в світлі граматики / І.К. Кучеренко. – К.: Вид-во Київськ. ун-ту, 1959. – 107 с.

Орлова Людмила
студентка 4 курсу філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.філол.н., доц. Кучеренко Л.І.

ФЕМІНАТИВИ З ФОРМАНТОМ -ИН-Я В КОНТЕКСТІ ҐЕНДЕРНОЇ СИМЕТРИЧНОСТІ ОСОБОВИХ НАЗВ

У контексті антропоцентричного підходу сучасної лінгвістики до явищ мови актуальними є дослідження особливостей номінування осіб. На особливу увагу заслуговує процес творення й функціонування фемінативів насамперед у плані подолання ґендерної асиметрії назв істот. Серед учених, які зверталися до цієї проблеми, – М.Брус, З.Валюх, О.Горошко, М.Навальна, А.Нелюба, Н.Озерова, Я.Пузиренко, С.Семенюк, О.Семиколєнова, Л.Ставицька, Т.Сукаленко, О.Тараненко, А.Шиліна та інші.

У статті зроблено спробу визначити особливості мовної ідентифікації жінки за допомогою суфікса **-ин-я** на тлі чоловічих назв осіб з огляду на андроцентричність мови.

Найменування людини як такої в застосуванні до особи жіночої статі, теоретично можливе в усіх тих випадках, що й у застосуванні до особи чоловічої статі, часто, однак, виступає в конкурентному співіснуванні з позначеннями її саме як жінки (маються на увазі випадки з акцентуванням на соціальних, моральних, інтелектуальних якостях особистості) [9, с. 13].

Жіночі назви осіб, незважаючи на те, що виступають, як правило, відповідниками до співвідносних чоловічих, мають деякі особливості творення і функціонування.

Іменники-фемінативи утворюються за такими моделями: 1) приєднання до безсуфіксного іменника чоловічого роду суфікса, який утворює іменник жіночого роду; 2) приєднання до суфіксального іменника чоловічого роду суфікса, який утворює іменник жіночого роду; 3) заміна суфікса при творенні іменника жіночого роду від іменника чоловічого роду [2, с. 6].

В останні десятиліття продукування фемінативів помітно активізувалося, і тому номени осіб жіночої статі виділилися в окрему систему іменникових лексем, для яких характерні специфічні деривaційні й лексико-семантичні ознаки.

Функціонування назв осіб жіночої статі в мові сучасної періодики, телемовленні, новітній художній літературі стало досить помітним явищем, яке спричинене насамперед активною позицією жінок в українському суспільстві. Вони розширюють сферу своєї професійної діяльності, ведуть активне громадське життя, обіймають керівні посади, які раніше були пріоритетом тільки для чоловіків, тощо [5, с. 226]. «Очевидно, ні на одній словотворчій категорії, як на категорії роду, – зазначає А.Загнітко, – не позначилися такою мірою соціальні фактори, які зумовили не тільки необмежене розширення іменникових особових кореляцій, а й семантичні нашарування на певних родових формах» [4, с. 158].

Основним, найпоширенішим, живим і продуктивним способом утворення співвідносних особових іменників у сучасній українській мові виступає

суфіксальний різновид афіксальної деривації. Він є панівним при формуванні паралельних утворень жіночого роду від іменників чоловічого роду на позначення особи [3, с. 70].

У сучасній українській літературній мові для утворення іменників на позначення осіб жіночої статі використовують такі форманти та їх похідні: **-к-а/-анк-а, -янк-а, -енк-а, -івк-а** (*родичка, приятелька, полтавчанка,)*, **-иц-я/ -лиц-я,-ниц-я, -чиц-я, -щиц-я***(щасливиця, робітниця)*, **-ин-я**/**-ен-я** (*філологиня, німкеня*), **-ес-а/-ис-а***(поетеса, актриса*), **-ш-а** (*банкірша, губернаторша),***-их-а***(двірничиха, плавчиха)*. Форманти **-ин-а, -овн-а/-евн-а, -ов-а/-ев-а, -і-я, -ух-а/-юх-а, -ун-я, -ад-я, -н-а, -ул-я, -х-а, -ал-я, -еп-а, -ит-а** представлені у словотворі поодиноких лексем, які не беруть участі у родовій диференціації нових іменників на позначення осіб [2, с. 6].

На початку XXI століття у процесі номінування осіб помітно активізується суфікс **-ин-я**. Цей формант має два значення: 1) дружина особи, названої мотивувальним словом (первісне значення (*бояриня, княгиня)*; 2) особа жіночої статі відносно до особи чоловічої статі (*героїня, монахиня*). Іноді ці два значення поєднуються, наприклад, у лексемі *господиня* та діалектному відповіднику *ґаздиня.* Словотвірний тип із цим суфіксом у першому значенні непродуктивний, натомість останнім часом спостерігається процес появи фемінативів, утворених за допомогою форманта у другому значенні, що сприяє певною мірою подоланню ґендерної асиметрії в номінуванні осіб, адже донедавна мова віддавала перевагу чоловічим формам для позначення осіб будь-якої статі.

Іменники-фемінативи продукуються від співвідносних назв чоловічого роду за різними моделями. Формант **-ин-я**приєднується: до повних основ мотивувальних іменників чоловічого роду, наприклад: *імунологиня, олігархиня, педагогиня, педіатриня, політологиня, психологиня, соціологиня, фахівчиня, філологиня, філософиня,шефиня* тощо; до усічених суфіксальних іменників чоловічого роду з суфіксом **-ер**, наприклад: *майстер – майстриня.* Різновидом форманта **-ин-я** є поліморфемний суфікс **-кин-я**, у сучасній мові він репрезентований у лексемах *мисткиня* (← заст. *мистець*), *членкиня* (← *член*). Слід відзначити, що з наведених фемінативів зафіксованими в лексикографічних працях є лише лексеми *кравчиня* (СУМ, 4, с. 319)*, майстриня* (СУМ, 4, с. 600), це пов’язано з низькою продуктивністю форманта в минулому. Наразі ж необхідність найменування жінок зумовила розширення звичних словотвірних меж суфікса. Адже незважаючи на багаті словотвірні можливості української мови, лише цей формант має повну монополію у творенні дериватів від основ на **-ія, -логія** та **-лог** (*зоологиня, наркологиня, нумерологиня, саєнтологиня* тощо), може приєднуватися до твірних основ з найрізноманітнішим значенням. Такі номени функціонують переважно у сфері мови засобів масової інформації.

Є підстави вважати, що поява інноваційних фемінативів з формантом **-ин-я**, співвідносних із маскулінативами, раніше гальмувалася не мовними чинниками, а пізнавально-творчими можливостями мовців та соціально-політичними особливостями попередньої доби.

Напрям до симетрії в номінування осіб чоловічої й жіночої статей простежується найбільшою мірою при утворених фемінативів за допомогою словотвірного типу із формантом **-ин-я** на позначання жінок за різними видами професійної діяльності: *імунолог– імунологиня, педагог – педагогиня, педіатр – педіатриня, політолог – політологиня, психолог – психологиня, соціолог – соціологиня, філолог – філологиня, філософ – філософиня* тощо. «Саме родова співвіднесеність відкриває можливості для творення в українській мові похідних із модифікаційним значенням «особа протилежної статі» практично від кожного іменника – найменування особи за професією, а відтак, і здатність слугувати базою для творення співвідносних за значенням назв осіб жіночої статі», – стверджує З.Валюх [1, с. 102].

Усунення ґендерної непропорційності відбувається й при номінуванні осіб за суспільно-політичним становищем, функціональною ознакою: *олігарх – олігархиня, фахівець – фахівчиня, член – членкиня, шеф – шефиня* тощо. Але в офіційно-діловому стилі все ще є нормою вживання маскулінативів, оскільки зазначені слова є надто незвичними для мовців, вважаються випадковими, оказіональними, хоча О.Пономарів стверджує, що «…і тут, мабуть, настав час ламати традицію» [7, с. 185].

Представлені лексеми демонструють незвичність не змісту похідного слова, а лише його форми (порівн. нормативні відповідники цих слів *жінка-філолог / педагог, педіатр, психолог, соціолог, філософ, член* тощо).

Фемінативи з цим суфіксом свідчать про можливість множинної (подвійної) мотивації дериватів, множинність їхнього словотвірного значення, обидва мотиватори і словотвірні значення є тотожними, порівн.: *політикиня* (← політика) «жінка, яка займається політикою» і *політикиня* (← політик) «жінка-політик»; *нумерологиня* (← нумерологія) «жінка, яка займається нумерологією» і *нумерологиня* (← нумеролог) «жінка-нумеролог» тощо. З огляду на це А.Нелюба виокремив два різні мотиваційні вияви: 1) традиційний, наявний: *жінка-політик* і 2) новий, зароджуваний: *жінка, яка займається політикою* [6, с. 119].Отже, розглядані назви осіб жіночої статі можуть утворюватися: 1) від назв осіб чоловічої статі; 2) від тих самих основ, що й назви чоловічої статі.

На окрему увагу заслуговують фемінативи *покупчиня, продавчиня*, які є синонімічними до традиційних слів *покупниця, продавщиця* і поступово витісняють з ужитку ці лексеми. Це пояснюється тенденцією до дерусифікації, актуалізацією словотвірних можливостей української мови, явищем пуризму.

Отже, на початку XXI століття інтралінгвальні та екстралінгвальні чинники зумовили тенденцію до називання особи жіночої статі відповідним іменником-фемінативом, що є яскравим свідченням подолання ґендерної дискримінації в мові. У контексті вивчення ґендерної симетричності назв осіб формант **-ин-я** виявляє потужні можливості продукування новітніх фемінативів.

Література
1. Валюх З. Словотвірна парадигма іменника в українській мові / З.Валюх. – К. – Полтава: АСМІ, 2005. – 356 с.
2. Воловенко І. Диференціація родової належності нових іменників на позначення осіб в українській літературній мові: Автореф. дис. … канд. філол. наук: 10.02.01. – К., 2010. – 18 с.
3. Загнітко А. Корелятивність іменників – назв осіб чоловічого і жіночого роду / А. Загнітко // Українське мовознавство. – К.: Вища школа. – 1987. – № 14. – С. 67–74.
4. Загнітко А. Теоретична граматика української мови: Морфологія: Монографія. – Донецьк, 1996. – 437 с.
5. Навальна М. Нові іменники зі значенням жіночої статі в мові української газетної публіцистики // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». – 2008. – Вип. 7. – С. 226-229.
6. Нелюба А. Явище економії в словотвірній номінації української мови. – Харків, 2007. – 303 с.
7. Пономарів О. Іменники жіночого роду в назвах за професіями // Філософсько-анропологічні студії 2001. Спецвипуск. – К.: Стилос, 2001. – С. 183-186.
8. Словник української мови: В 11 томах. – К.: Наукова думка, 1970-1980.
9. Тараненко О. Принцип антропоцентризму в системі мовних координат і сучасний ґендерний рух / О. Тараненко // Мовознавство. – 2005. – №1. – С. 3–25.

Осипенко Ніна
студентка 4 курсу філологічного фак-ту
Наук. кер.: к. філол. н., доц. Кучеренко Л.І.

ТРАНСОНІМИ В СТИЛІСТИЧНІЙ ПАРАДИГМІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Трансонімізація як явище формування та поповнення лексичного складу мови все частіше перебуває в полі зорулінгвістів.

Питанню творення власних назв таким шляхом приділяли увагу як українські, так і російські вчені. Зокрема, цієї проблеми торкалися в своїх роботах Ю.О. Карпенко, І.І. Ковалик,А.П. Корепанова, Є.С. Отін, Н.М. Павликівська, Н.В. Подольська, О.В. Суперанська, В.М. Телія, Т.В. Чуб, М.В. Яковенко.

Але, незважаючи на те, що це явище мови давно привертає увагу мовознавців, процес трансонімізації в системі художньої мови залишається недостатньо вивченим. Актуальність статті полягає у визначенні місця трансонімів у стилістичній палітрі художнього тексту.

Мета статті – з’ясувати стилістичний потенціал трансонімів у художньому мовленні.

У «Словнику російської ономастичної термінології» Н.В. Подольської явище трансонімізації визначається як «перехід оніма одногорозряду в інший» [5, с. 152].

Процес творення трансонімів може відбуватися на основі переходу онімів різних розрядів. Основними репрезентантами пропріальних одиниць виступають такі макрокласи:

1) антропоніми (власні особові імена людей); 2) топоніми (власні географічні назви), які поділяються на певні тематичнігрупи: ойконіми, гідроніми, ороніми тощо; 3) зооніми (клички тварин); 4) теоніми (власні назви різноманітних божеств); 5)міфоніми (власні назви міфічних істот); 6) хрематоніми (власні назви матеріальних предметів та витворів духовної культури).

Прийнято виділяти два види переходу онімів з одного розряду в інший: міжвидовий та внутрішньовидовий.

Міжвидова трансонімізація – це утворення власних назв на основі їхнього переходу з одного класу онімів в інший, наприклад:теонім *Аполлон*→ антропонім (ім'я)*Аполлон*;топонім *Волга* → хрематонім *«Волга»*; топонім *Каховка*→ хрематонім*«Каховка»*; міфонім *Колобок*→ антропонім (прізвище)*Колобок*; гідронім *Мацеста* → антропонім (ім'я) *Мацеста*; теонім *Посейдон*→хрематонім *«Посейдон»*; антропонім *Руслан* → зоонім *Руслан*.

У межах внутрішньовидової трансонімізації – переходу онімів усередині одного розряду – виділяються транстопонімізація (*р. Солониця* (гідронім) →*с. Солониця* (ойконім)), трансантропонімізація (прізвище *Міняйло*→ прізвисько *Міняйло*;прізвище *Менделєєв*→ прізвисько *Менделєєв*; ім'я *Стьопочка*→ прізвище *Стьопочка*).

Трансоніми, як і всі інші власні назви, являють собою важливий компонент змістової та стилістичної організації художнього твору.

Вони використовуються не лише у своїй первинній функції ідентифікаторів об'єктів, а й для створення максимально образних стилістичних моделей, що загалом збагачує потужний стилістичний потенціал цього лексичного класу. Розглядані літературно-художні оніми стають важливим полісемантичним та поліфункціональним компонентом. Використовуючи той чи інший трансонім, письменник акцентує увагу на ролі персонажа у творі, висвітлює своє ставлення до героя, відтворює колорит епохи, місце зображуваних подій.

Номінаційний простір художнього твору відображає весь комплекс наявних у мові та створених автором способів іменувань. Однією з найважливіших функцій трансонімів, зокрема, при найменуванні персонажів у художньому творі є їхня характеризувальна роль.

Враження читача посилює та характеристика персонажа, яку містить використаний письменником антропонім-транспозит: *І то була б правда, бо Геннадій* ***Колобок*** *(прізвище, як нікому іншому, пасує нашому герою, бо він таки чимось схожий на випещеного Колобка, котрий котиться собі та й котиться життям і ніде йому на дорозі і ніщо не загрожує) і справді – інженер, навіть старший, і справді одружений*[8, с. 5].*Так, невдячна доця*

Прохара Назаровича Наріжного прозвала її ***Мальвіною****, і треба сказати, що ця надія сім'ї з глибокими торговельними традиціями виявилась досить спостережливою. Справді, на тулубі заввишки під метр дев'яносто, сиділа голова казкової дівчини Мальвіни –кругле личко, губки бантиком, брівки, великі, блакитні очі*[1, с. 46].

Емоційно-експресивного значення набувають у художньому творі зооніми, утворені від людських імен: *Ме-е-е! –знов підтвердила свій розпач* ***Ізабелла*** *й шалено забігала навкруг секретарки-друкарки, мов питаючи в неї –а де ж подівся мій годувальник*[8, с. 63]*?Оцю сороку,* ***Варею*** *її звати, ще жовторотим пташенятком з гнізда узяв*[8, с. 78].

Серед уживаних автором трансонімів на позначення назв осіб є такі, що асоціюються з божествами грецької та слов'янської міфологій.У семантиці такого трансоніма поєднуються відомості про адресата мовлення, а також позамовні енциклопедичні дані (наприклад, знання з міфології):*Наполіг, щоб назвали хлопця* ***Аполлоном****, так і виріс* ***Аполлоном****, тезкою молодого давньогрецького бога. А чим вони схожі між собою…про це поки що утримаюсь* [9, с. 423].

Антропонім іншомовного походження може вживатися поряд зі слов'янським прізвищем. Автор не прагне досягти милозвучності: відповідність між ім'ям і прізвищем ігноруються. Це створює ефект стилістичної невідповідності та надає емоційно-експресивного забарвлення висловлюванню: *Здавалося, пряма дорога вела їх до сільської ради, де вічний секретар* ***Аполлон Гарбуз*** *своїм підписом об'єднував людські долі* [3, с. 164].

Антропоніми (прізвища), утворені від слов'янських імен,у художній текст вносять відчуття природності, невимушеності вситуаціях спілкування персонажів, мають відтінок розмовності. Назви, похідні від зменшено-пестливих імен, створюють комічний ефект:*Петро* ***Стьопочка****, переступаючи з ноги на ногу, пильно вивчав візерунки килимової доріжки*[8, с. 66].*Скаржився Петро* ***Грицик*** *невідомо й чого: наче посаду мав непогану, за два роки роботи* [4, с. 88].

Окремі трансоніми вказують на рід діяльності героя, як наприклад, прізвища → прізвиська:*Іду мимо школи, а вони, враженята, повискакують та й кричать: «****Менделєєв*** *пішов. Ходіть до нас на хімію»*[6, с. 115].

Експресивне значення мають особові власні назви, мотивувальними словами для яких є топоніми. Деякі з трансонімів набувають у такий спосіб оказіонального характеру, стають індивідуально-авторськими утвореннями: ***Мацеста*** *Єлізарівна придбала у знайомої перукарки шиньйон, який нагадував віхоть соломи, вирваний бурею із стріхи хліва*[9, с. 210].

Номінативну функцію у творі виконують хрематоніми, утворені від топонімів, теонімів, антропонімів:*Пароплав в Одесі* ***«Швеція»****. Турне навколо Європи*[2, с. 429]. *Коли Єва стала астронавткою, коли її зарахували до складу екіпажу* ***«Геліоса»****, він від радощів та гордощів за свою дочку був сам не свій*[7, с. 73]. *–Васюня! Яке чудове ім'я! Можна написати твій портрет, назвати його –****«Васюня»***[6, с. 73].

Отже,трансонімізація пропріальної лексики є одним із способів використання готових номінаційних одиниць. Оніми, утворені в такий спосіб, мають розгалужене конотативне значення, у тексті передають ідіостиль автора та створюють загальне стилістичне тло твору.

Література

1. Білкун М. Роман про самотніх невдах: Сатиричний роман, повісті /М.Білкун – К.: Рад. письм., 1990. – 399с.
2. Довженко О. Зачарована Десна. Оповідання. Щоденник (1941–1956)/О.Довженко – Дніпропетровськ: Дніпро, 2008. – 502 с.
3. Дудар Є. Антифас: Гумор і сатира / Є. Дудар – К.: Дніпро, 1987. – 519с.
4. Дудар Є. Директор без портфеля: Гумор та сатира / Є. Дудар – К.: Рад. письм., 1985. – 229с.
5. Подольская Н. Словарь русской ономастической терминологии / Н. Подольская – М.: Наука, 1978. – 200с.
6. Тютюнник Г. Климко: Казки, оповідання, повісті / Г.Тютюнник – К.: Веселка, 1981. – 189 с.
7. Чемерис В. Приречені на щастя: Фантастичний роман про Адама і Єву та про їхню любов / В.Чемерис – К.: Рад. письм., 1985. – 279 с.
8. Чемерис В. Як стати мудрим:Повісті, оповідання, гуморески / В.Чемерис – Дніпропетровськ: Промінь, 1984. – 255 с.
9. Чорногуз О. Твори: В 2-х т.– Т.1: Гуморески, оповідання, веселі поради повісті, літературні пародії / О.Чорногуз– К.: Дніпро, 1986.– 535 с.

Письменна Юлія
студентка 2 курсу філологічного фак-ту
Наук. кер.: к. філол. н., доц. Горбач Н.В.

ВЕРТЕПНА КОНСТРУКЦІЯ П'ЄСИ МИКОЛИ КУЛІША «ПАТЕТИЧНА СОНАТА»

Довгий час драма Миколи Куліша була відома читачам за «дніпровським» виданням 1969 року. Пізніше (1990-го року) цим таки видавництвом було випущено у світ двотомник, що був істотно збагачений текстуально та прикнижковою акциденцією. Саме із цієї публікації склалося нове уявлення про «Патетичну сонату» як про новаторський твір не лише за змістом, а й за формою.

Вивченням п'єси займалися С.Гординський, О.Когут, М.Кодак, М.Кудрявцев, І.Лисенко, Т.Плахтій, В.Працьовитий та ін. В основному вони зосереджували увагу на проблематиці, символіці, поетиці, ідейному спрямуванні твору, характеристиці образів, натомість конструкція твору відходила на другий план чи взагалі не розглядалась. Тому метою нашої розвідки є дослідження вертепної структури драми.

На думку О.Боярчук, «Патетична соната» М. Куліша формально нагадувала «вертепний короб, у якому зіткнулись різні політичні погляди, угрупування» [1, с. 35].

Щоб зрозуміти значення терміну «вертеп», звертаємось до літературознавчої енциклопедії: «Вертеп (давньослов. печера) – народний ляльковий театр, різновид шкільної драми. Був поширений на Україні з XVI ст. (задокументована згадка в 1573), переважно на землях Гетьманщини (Батурин, Сокиринці, Межигір'я, Глухів, Полтава та ін.), хоч маріонеткові дійства були відомі ще за Київської Русі» [4, с. 168-169].Так, вертепна вистава розігрувалась у гарно оздобленому з дерева чи картону будиночку, що мав два поверхи, які за християнською традицією трактувались як «небо» й «земля». З часом вертеп із лялькового театру перетворився на справжній вуличний театр: ляльки зникли, тоді як усі ролі почали виконувати актори-аматори. Водночас сценки стали більш рухливими, сюжети – емоційно насиченішими.

Східноукраїнський ляльковий вертеп на відміну від інших його варіантів, що функціонували паралельно або передували йому, характеризується такими ознаками як тісний зв'язок двоповерхової структури будиночка із сакрально-профанною дихотомією вертепної драми; статичність релігійних персонажів (натомість у західних виставах сакральним постатям часто приписувалися такі несподівані якості, як рухливість та енергійність, оскільки профанація релігійних персонажів була припустимою); недоторканість сакральної сфери й водночас відкритість побутової для різноманітних інновацій, що були пов'язані із соціально-політичною ситуацією у країні та інтересами народу; особливостями поклоніння й піднесення дарів Новонародженому (не передбачені біблійним сюжетом побутові персонажі не могли йти на поклін до Христа) тощо.

На всіх етапахрозвитку східноукраїнського вертепу змінювалася кількість поверхів будиночків, характер героїв та їхняінтерпретація, відбувались різні сюжетні перетворення, зміни яскраво простежувалися у співвідношенні його «верху» та «низу». Незмінноюж залишалась бінарна структура та архітектура цього дійства, в якій могли гармонійно співіснувати як канонічні, так і народні образи.

Вертеп відіграв значну роль у становленні нової української драматургії, письменники різних часів активно використовували й використовують окремі теми, потрактування образів, своєрідність поетики давніх українських драматичних творів.

У п'єсі «Патетична соната» М.Куліш впроваджує вертепну сценічну конструкцію, що й визначила соціальну розмежованість персонажів – представників різних соціальних станів. Перед читачамивідкривається двоповерховий будинок.На його першому поверсі проживає вчитель Ступай-Ступаненко зісвоєю донькою Мариною, на другому поверсі– запеклий монархіст генерал Пероцький із сім'єю, на горищі знаходиться романтик-поет Ілько Юга та безробітна модистка Зіна, якаторгує власним тілом. Персонажі, «поселені» автором на горішньому поверсі – безнадійні мрійники: студентпрагне «вічного кохання», зневажена ж проститутка сподівається вирватися з морального дна й дочекатися «світу, як цвіт», «милого, як сонечко» [3, с. 176]. Темний підвал відданий представникам найбільш безправнихі беззахисних соціальних низів: Насті, яка є взірцем подружньої вірності й

любові, а своїм жертовним життям-чеканням поглиблює трагічність ситуації, втілює долю маленької людини, поглинутої суспільною несправедливістю, та її чоловікові Овраму, що повернувся з фронту безногим інвалідом, знівеченим не лише фізично, а й морально.

Згодом, під час революційних подій в Україні, ці представники різних прошарків суспільства репрезентуватимуть ідейно-політичну розмежованість всього народу, що опиниться у кривавому протистоянні класових ідей.

Марина та її батько належать до національно-патріотичної інтелігенції, яка, незважаючи ні на що, прагне вибороти власну самостійну державу; генерал Пероцький із синами – російські великодержавники-монархісти; Лука, Судьба, Гамар – палкі апологети класової боротьби та пролетарського інтернаціоналізму. Саме до останніх зі щирою надією на прийдешню справедливість приєднаються найнещасніші й найбезправніші «суспільні ізгої» [2, с. 5] Зінька, Оврам, Настя. Перед нами, нарешті, і трагічна доля ідеалістів-мрійників, представником яких є Ілько Юга. Студент перетворився в реалізатора пролетарської диктатури, став заручником фальшивої ідеї,що врешті-решт і призвело до його морального знищення.

Так, в образі Ілька М.Куліш показує трагедію всієї інтелігенції, яку вир революційних подій штовхнув на криваву стежку братовбивчої війни, тим самим знищивши в людині найкращі якості, помисли, навіть причетність до роду й нації. Про причину цього Марина говорить перед смертю: «Ми не жили, зрозумійте ж ви, національним життям, ми ще не дихали, ми не творили, ми ще не знаємо, хто ми і де наш власний шлях в історії, а ви пропонуєте зректися себе заради соціалістичних експериментів і бути матеріалом для лабораторії. Яка трагедія!» [3, с. 259].

Образ Марини є уособленням трагедії українського визвольного руху, розстріляного більшовизмом. «Як чайка над розораним бурею морем, підноситься образ молодої Марини супротивними стихіями і елементами української революції, виростаючи поза власні межі у всеосяжність, спростовуючи й об'єднуючи всіх патетичною сонатою українського відродження», – писав літературознавець української діаспори Ю.Лавріненко [цит. за:2, с. 8].

Учитель Ступай-Ступаненко символізує крах наївної національної романтики, трагедію тієї частини інтелігенції, яка намагалась на засадах гуманізму дійти до своєї мети, але виявилася безсилою перед страшною силою революції.

Майстерно змальовані у п’єсі представники соціальних низів, які, прагнучи змінити своє соціальне становище, пішли за більшовиками, опинились у вирі нещадної політичної боротьби, що руйнує не лише фізично, а й духовно. Змальовуючи образи Луки, Гамара, Судьби, автор яскраво показує фанатизм, властивий революційним масам, в окремому індивіді. Все ж перед нами трагічні постаті доби, які шляхом крові й руйнації прагнули прокласти дорогу в «нове» життя.

Генерал Пероцький із синами, а також епізодичні образи панства (Зіньчин гість, Дама, професор, голова суду) яскраво представляють шовіністів-великодержавників.

Як бачимо, із вертепу М.Кулішем була запозичена лише його структура, використавши яку авторові вдалося яскраво відтворити не лише становище представників усіх прошарків суспільства, а й репрезентувати ідейно-політичну розмежованість всього українського народу, який опинився у кривавому протистоянні ідей.

Література

1. Боярчук О. «Вертеп» А.Любченка – «театр» рухомої рівноваги та життєствердження / О.Боярчук // Слово і час. – 2002. – №11. – С.32-40.
2. Кудрявцев М. Драма Миколи Куліша «Патетична соната»: сучасне прочитання / М.Кудрявцев // Українська література в загальноосвітній школі. – 2004. – № 7. – С.4-12.
3. Куліш М. Патетична соната / М.Куліш // Куліш М. Твори: В 2 т. – Т. 2: П'єси, статті, виступи,документи, листи, спогади / Упор. Л.Танюк. – К.: Дніпро, 1990. – С. 173-260.
4. Літературознавча енциклопедія: У 2 т. – Т.1. / Авт.-уклад. Ю.Ковалів. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 608 с.

Процик Ірина
асистент кафедри українознавства ЗНУ

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИЙ ТЕРМІН „АРХЕТИП": ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ

Сучасна літературознавча наука продуктивно залучає надбання психології. Інтерпретація художніх текстів стає глибшою та відповідає вимогам часу. Якщо терміни З. Фройда є загальновизнаними, то терміни К.-Г. Юнга викликають полеміку в наукових колах. Причиною цього є, насамперед, неоднозначність тлумачення самим автором аналітичної психології терміна *архетип*. З іншого боку, така увага до терміна виразно свідчить про його доречність і велику роль в утвердженні превалювання духовного в людині.

Про вплив несвідомої сфери психіки (давши їй назву „нижня свідомість") на творчість чи не першим у вітчизняному літературознавстві зауважив І. Франко у трактаті „Із секретів поетичної творчості" [див. 13, 61].

Погоджуємося з думкою С. Коршунової, що літературознавство вибудовує на основі вчення К.-Г. Юнга власний термін – літературний архетип, який робить можливим пошук інтертекстуальних зв'язків у творчості письменників різних творчих генерацій. Літературний архетип „…формується в надрах світової чи національної літератури у формі образу-архетипу, сюжету-архетипу, мотиву-архетипу тощо" [8, 3].

М. Моклиця зазначила, що архетип є синонімом до слова образ, який пов'язаний із міфічним світосприйняттям і „виносить на поверхню зв'язок людини з первісним світовідчуттям" [10, 24]. Але не кожен образ є архетипним, а стає ним лише тоді, коли „…митці оживляють давні прошарки *змісту слів*

(виділення наше – І. П.) у художніх текстах, вони тим самим виходять на глибинні, тобто архаїчні або ж архетипні образи”[10, 24 – 25].

Зважаючи на три рівні архетипу, виявлені К.-Г. Юнгом, предметом дослідження літературознавців зазвичай стають архетипи національного та загальнолюдського рівня. Важливими рисами архетипу є: здатність утворювати своєрідну модель; типологічна повторюваність; відтворення першообразу; успадкування. К. Дронь ототожнила поняття образу-символу міфопоетичної моделі світу – міфологеми – міфообразу [6].

Поняття архетипу асоціюється у В. Халізєва з „буттєвими началами”, які „складають багатий і багатоплановий комплекс вічних тем, багато з яких „архетипові” [14, 51]. Розширене тлумачення поняття архетипу стає наслідком неможливості вкласти його функціонування в чітко встановлені межі. Є. Мелетинський асоціював літературний архетип із образом, персонажем, меншою мірою із сюжетом [9, 42]. А. Есалнек ототожнює та співвідносить архетип із мотивом [3, 535]. Таку ж думку висловив В. Бачинін [див. 2, 33]. Отже, архетип у літературі може виявлятися на різних рівнях: ідейному, змістовому, сюжетному, хронотопному.

Сам К.-Г. Юнг виокремив і пояснив шість архетипів: Матері, Дитини, Мудрого Старого, Духу, Трикстера та Переродження, кожен із яких має вияви. О. Свєчнікова вважає, що теоретично кількість архетипів не можна вирахувати [див. 11, 67]. Один із найзначущіших – Архетип Матері – виявляється в образах, пов’язаних з ідеєю родючості. Але проблема полягає в тому, що кожен з цих образів приховує в собі багато значень, які нашаровуються одне на одного. Кожен архетип втілюється в низці символічних образів, та шлях до цього в кожного художника слова свій, неповторний. Кожен з архетипів поєднує в собі суперечливі риси, ознаки: Архетип Матері – це одночасне поєднання любові й прихильності з жорстокістю та вимогливістю. У індійців богиня Калі – дружина Шиви – це грізна й любляча матір. Крім того, архетипи взаємопов’язані між собою, що зумовлює існування своєрідної комплементарної пари. Архетип Матері може існувати автономно й разом з тим пов’язаний із Архетипом Дитини.

„Контекстуальність архетипу висуває проблему його інтерпретації: вона, за Юнгом, не може бути довільною або універсальною, а вимагає пояснення архетипу в той спосіб, на який указує вся життєва ситуація індивіда, якому вона належить…” [4, 10], на думку О. В’ячеславової. Інтерпретація архетипу може мати відмінності не лише в літературних текстах, які належать до різних культур, а й у тих, які належать до однієї культури. З цього випливає проблема порівняльного та компаративного аналізу архетипів, вияв і взаємодія яких у різних культурах дасть змогу повніше й чіткіше окреслити їхні спільні та неповторні, індивідуальні риси.

Архетип, незважаючи на трансформацію під впливом часу й обставин, історичних і культурних умов, має константу – те змістове ядро, що є в ньому поза всіма зовнішніми чинниками. Процес інтерпретації залежить не лише від етнічної належності того, хто аналізує, а й від його світогляду, індивідуальних рис характеру, виховання. Така обумовленість тлумачення низкою факторів є

виразником плюралізму й релятивізму сучасної науки (за висловом Р. Гром'яка), в якій співіснують різноманітні концепти, кожен із яких не заперечує, а доповнює один одного. В. Бакусєв розглядав ініціацію як одне з архетипних виражень зростання Самості [див. 1, 15], що відповідає поглядам К.-Г. Юнга, в той час, як М. Караменов пов'язав її з архетипом Батька [7, 55 – 56].

М. Караменов порушив ще одну проблему: одиничних архетипів, на зразок архетипу землі, не існує, оскільки цей образ – поєднання властивостей Архетипу Матері з Архетипом Пітьми [див. 7, 57]. Звідси – можливість існування мікро- й макроархетипів, перший з яких, залежно від контексту, може лишатися в межах цього макроархетипу, а може існувати, на нашу думку, автономно. Ймовірно, що саме з позиції структурного поділу архетипу на складники розглядав Архетип Матері О. Демчук [5].

Л. Тарнашинська при аналізі „прозопростору" Б. Харчука виокремила архетипи чотирьох стихій, кожну з яких презентують сили природи. Архетип розглядається нею як певне семантичне гніздо за аналогією до мовного: „У семантичному гнізді архетипу *вогню*, крім образу сонця, знаходимо ще й образ *попелу*" [12, 16]. Сад осмислено дослідницею як міфологему з архетипальним образом плодів, які, у свою чергу, є символом. Для Л. Тарнашинської поняття міфологеми та архетипу, певно, ідентичні [див. 12, 21].

Т. Шестопалова вважає, що розгортання архетипного образу в синтагматичному плані зумовлює появу уламка міфу, ремінісценції з нього або ж посилання, що є ознаками міфологеми. Внаслідок парадигматичного розгортання архетипного образу з'являється символ, який передбачає „цілісноміфічне оточення" [15, 39].

Архетип у літературному тексті тлумачиться як комплексна парадигма, для осмислення якої потрібно залучити знання з різних галузей науки.

Утвердження архетипу як літературознавчого терміна у словесному оформленні *архетип* ускладнюється, тому що в літературознавстві сам термін проектується не на структуру психіки окремої людини, а на вияви цього складника в художньому образі. Архетип К.-Г. Юнга виявляється не прямим шляхом через несвідоме, як у З. Фройда, а через індивідуальне несвідоме, яке пов'язане з колективним несвідомим.Отже, шлях від психіки митця до його витвору в К.-Г. Юнга значно складніший, причина цього – в ускладненні структури особистості.

Для уникнення тавтології літературознавці останнім часом надають перевагу висловам „архетипний образ", „архетипна символіка" (бо ж архетип виявляється через символ), „архетипні вияви". Т. Шестопалова стверджувала, що використання поняття архетипу недоречне в літературознавстві, оскільки він є „позавербальною субстанцією" [15, 38], а вислів „архетипний образ" є матеріалізованим, словесно оформленим аспектом змісту архетипу. Архетип – це гіпотетичне існування можливого в очевидному. Незважаючи на свою амбівалентну природу, він є цілісним утворенням, і завдяки цьому виконує об'єднуючу функцію як у синтагматичному відношенні (між представниками сім'ї, нації), так і в парадигматичному (між представниками різних народів).

Складність усвідомлення самого терміна архетип, його зв'язок із поняттями рецепції, індивідуального й колективного досвідів, духовності, культури, етнопсихології ще має означитися. Неможливість раціонального пізнання архетипу зумовила відсутністьйого чіткої дефініції. Архетип у літературознавстві ще не усталився остаточно, але кількість наукових розвідок, спрямованих на його виявлення у текстах та на спроби конкретизації його визначення, свідчить про велику увагу наукових кіл до цієї проблеми. Незаперечним є той факт, що функціонування поняття архетипу в багатьох галузях науки сприяє активному полілогу науковців та акумуляції знань. Повернення до першооснов буття, відродження традицій, відтворення архаїчних уявлень про світ у творчості є запорукою духовного відродження.

Література

1. Бакусев В. „Тайное знание": архетип и символ / В. Бакусев // Литературное обозрение. – 1994. – № 3 – 4. – С. 14 – 19.
2. Бачинин В. А. Философия. Энциклопедический словарь / В. А. Бачинин. – СПб. : Изд-во Михайлова В. А., 2005. – 288 с.
3. Введение в литературоведение: учеб. пособие / [Чернец Л. В., Хализев В. Е., Эсалнек А. Я. и др.] ; под ред. Л. В. Чернец. – М. : Высшая школа, 2004. – 680 с.
4. В'ячеславова О. Міфологічна логіка як логіка мистецького мислення. Естетико-мистецтвознавчі аспекти міфологічних концепцій у психоаналізі та структуралізмі / О. В'ячеславова // Образотворче мистецтво. – 2005. – № 3. – С. 8 – 15.
5. Демчук О. Про деякі бінарні архетипи в українській та єврейській літературах / О. Демчук // Наукові записки. – Т. 17. – Філологічні науки. – [упор. В. П. Моренець]. – К. : Національний університет „Києво-Могилянська академія", 1999. – С. 95 – 99.
6. Дронь К. Модифікація міфообразу землі-матері в художній творчості Івана Франка / К. Дронь // Дивослово. – 2008. – № 6. – С. 36 – 42.
7. Караменов М. І. Вплив учення К. Г. Юнга на мистецьку діяльність / М. І. Караменов // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2001. – №6.– С.55 – 57.
8. Коршунова С. Літературний архетип як спосіб пізнання тексту / С. Коршунова // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2004. – № 6. – С. 3 – 4.
9. Мелетинский Е. Аналитическая психология и проблема происхождения архетипических сюжетов / Е. Мелетинский // Вопросы философии. – 1991. – № 10. – С. 41 – 47.
10. Моклиця М. Основи літературознавства : [посібник для студентів] / М. Моклиця. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2002. – 192 с.
11. Свечникова Е. Врожденное знание : [учение К. Г. Юнга об архетипах] / Е. Свечникова // Аспирант и соискатель. – 2003. – № 6. – С. 66 – 68.
12. Тарнашинська Л. Ритм та система символів як засіб організації художнього простору в прозі Бориса Харчука / Л. Тарнашинська // Слово і час. – 2003. – № 2. – С. 13 – 21.

13. Франко І. Із секретів поетичної творчості / І. Франко // Франко І. Твори : У 50 т. – [ред. кол. М. Д. Бернштейн, Г. Д. Вервес, А. Т. Гордієнко та ін.]. – Т. 31. – К. : Наукова думка, 1981. – С. 45 – 119. – (Академія наук Української РСР, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка; Редакція художньої літератури. Література і мистецтво).
14. Хализев В. Е. Теория литературы : учебник / В. Е. Хализев ; [4-е изд., испр. и доп.]. – М. : Высшая школа, 2007. – 405, [1] с.
15. Шестопалова Т. Кореляція понять ,,архетипний образ – міфологема –символ – міф" (на прикладі поезії П. Тичини) / Т. Шестопалова // Наукові записки. – Т. 17. – Філологічні науки. – [упор. В. П. Моренець]. – К. : Національний університет ,,Києво-Могилянська академія", 1999. – С. 37 – 41.

Рагріна Жанна
студентка магістратури філологічного факультету
Наук. кер.: д.філол.н, проф. Павленко І.Я.

АНТРОПОНИМИКА ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ПРОЗЫ Е.В.АЛАДЬИНА

Внимание к системе имен собственных, в частности, антропонимов, определяется их особым положением как слов, развивающихся по законам языка, но, помимо лексического компонента, включающих также этнографический, исторический, социальный, культурологический аспекты информативности.

«Антропоним – вид онима. Любое собственное имя, которое может иметь человек (или группа людей) в том числе личное имя, отчество, фамилия, прозвище» [6, 30]. Занимая особое положение в лексической системе языка, антропонимы могут выполнять различные функции. Прежде всего, в качестве элемента художественного произведения они являются одним из важных средств создания образа. Одновременно с этим играют значительную роль в формировании непосредственной идеи произведения, позволяя объективно анализировать его эстетические и идеологические особенности. По замечанию И.Б. Ходыревой, "Точный выбор имени собственного во многом определяет смысловую и эмоциональную направленность текста в целом"[9, 127]. Становится очевидным, что изучение языка художественной литературы невозможно без исследования имен собственных, заключенных в том или ином тексте. Изучение имен собственных в тексте художественного произведения представляется значимым и актуальным в современной русистике, о чем свидетельствуют многочисленные работы, касающиеся исследования структурной организации антропонимического пространства, стилистических функций, их ассоциативных связей, соотнесенных с реализацией конкретного образа, авторской позиции, замысла произведения.

Произведения многих авторов уже были изучены с этой точки зрения, однако творчество Е.В.Аладьина, прозаика и поэта первой половины XIX века, до сих пор не попало в их круг. Поэтому, новизна исследования в том, что проза Е.Аладьина впервые анализируется в аспекте функционирования в ней

антропонимов. Цель – рассмотрение особенностей наименования персонажей в произведениях писателя.

Система антропонимов художественной прозы Е.Аладьина состоит из личных имен, полностью заимствованных автором из уже существующего в культуре запаса, личных имен, которые из уже существующего в культуре запаса заимствуют только звуко-графическую оболочку и личных имен, полностью придуманных автором.

К первой группе относятся антропонимы, план содержания и план выражения которых взяты писателем из уже существующего в культуре запаса без всякого изменения, то есть, Аладьин заимствует их из общего культурно-языкового арсенала. В текстах произведений это имена исторических деятелей (генеральный секретарь *Василий Кочубей* из одноименной повести), царей, гетманов, князей (*Иоанн Грозный* в повестях «Тысяча вторая ночь», «Кум Иван», *Петр I, Иван Мазепа* – повесть «Кочубей», *Даниил Галицкий* – повесть «Владислав и Александра»). Употребление данных антропонимов характерно для исторической прозы Аладьина, исторических повестей, в частности.

Во второй группе собраны антропонимы, звуко-графическую оболочку которых писатель взял неизмененной, но вложил в нее свое авторское содержание. Сюда относятся общеизвестные имена *Мария, Александра, Марфа, Дуня*. Внутренняя форма таких имен не всегда прозрачна и говоряща, тем не менее, выбор того или иного имени чрезвычайно важен для писателя-романтика, уделявшего большое значение символике. Остановимся, например, на имени дочери Василия Кочубея – *Марии*. По историческим сведениям, дочь Кочубея звали *Матрона* (в украинском варианте *Мотря*), что в переводе с латинского языка означало *«почтенная замужняя женщина»*. Е.В.Аладьин сознательно изменяет имя героини, ибо Мария – имя не только более благозвучное (что имело немаловажное значение для эстетики романтизма), но и несущее другой, более глубокий смысл. В переводе с древнееврейского *Мария – «печальная, горькая»* [5]. Более того, считалось, что читатель был хорошо ознакомлен с христианской литературой и знал библейские сюжеты, поэтому возможно было проведение параллелей с Пресвятой Девой Марией. Писателю важно было подчеркнуть то, что, как и библейская героиня, Мария проходит трагический жизненный путь.

Употребление большинства антропонимов данной группы характерно для светских повестей писателя.

К третьей группе антропонимов относим те, которые являются индивидуально-авторскими, оригинальными, то есть, придуманы (созданы) писателем непосредственно для конкретного произведения. В творчестве Е.Аладьина такие имена встречаются довольно редко, выполняют экспрессивно-оценивающую, характеризующую функцию (например, Красноносый Кади из одноименной восточной сказки).

Таким образом, в художественной прозе Е.В.Аладьина необходимо отметить разветвленную систему антропонимов, специфическое размежевание их по произведениям, особенности употребления и функционирования, символику. Использование отдельных антропонимов помогает писателю

воссоздать колорит эпохи, возможно, указать на хронологические рамки происходящих событий (связь с историей), подчеркнуть определенные качества персонажа, выделить его из общей массы.

Литература

1. Аладьин Е.В. Повести Егора Аладьина/ Е.В.Аладьин : в 2-х ч. – Ч.1. – С-П. : Тип. К.Крайа, 1833. – 276 с.
2. Аладьин Е.В. Повести Егора Аладьина / Е.В.Аладьин: в 2-х ч. – Ч.2. – С-П. : Тип. К.Крайа, 1833. – 358 с.
3. Ефремова Т.Ф. Толковый словарь онимов русского языка / Т.Ф.Ефремова. – М. : Издательство АСТ, 2007. – 1408 с.
4. Литературная энциклопедия терминов и понятий / под ред. Николюкина А.Н. – М.: Интелвак, 2003. – 1600 с.
5. Петровский Н.А. Словарь личных имен / Н.А.Петровский. – М. : Русские словари, 1995. – 480 с.
6. Подольская Н.В. Словарь ономастической терминологии / Н.В.Подольская. – М. : Наука, 1978. – 198 с.
7. Русская повесть 19 века. История и проблематика жанра / под ред. Мейлаха Б.С. – Л.: Наука, 1973. – 565 с.
8. Суперанская А.В. Общая теория имени собственного / А.В.Суперанская. – М.: Наука, 1973. – 365с.
9. Ходырева И.Б. Ономастическая лексика в современной прозе / И.Б.Ходырева // Ономастика Поволжья. Материалы Седьмой конференции по ономастике Поволжья. – М.: Институт этнологии и антропологии Российской Академии Наук, 1997. – С. 127-132.

Сєчіна Карина
учениця 11-А классу гімназії № 2
імені Лесі Українки м. Запоріжжя
Наук. кер.: вчитель-методист Новицька Л.О.
Наук. консультант: доцент Хом'як Т.В.

ХУДОЖНЄ ОСМИСЛЕННЯ ІСТОРІЇ В ПОЕМІ Г.БЕВЗА «ЕНЕЇДА»

Звернення до історії завжди на часі. Поема Г.Бевза ще недостатньо проаналізована літературознавцями, отож осмислення історії та художнього втілення її в творі є актуальним, оскільки в ній яскраво виражений історичний колорит. Це події другої світової війни, непу, голоду на Україні 1932-33 років, хрущовської відлиги, перебудови тощо. Твір став своєрідною енциклопедією життя українців у XX і XXI століттях, набув характеру громадянського документа. Саме через осмислення історії подано і модель тоталітарної системи в країні.

У 2011 році друком з'явилась друга частина збірки Г.Бевза «Думка», в якій вміщено і дописані п'яту та шосту частини «Енеїди». На сьогодні твір ще не став належно об'єктом дослідження літературознавців. Є лише кілька статей Т.Хом'як [1,2], тези К.Сєчіної [3,4] і стаття у співавторстві [5].

Художній світ «Енеїди» Г.Бевза відкриває нові естетичні виміри та інтерпретації, приховані смисли. Твору притаманна орієнтація на достовірність зображення світу та співіснування реального і фантастичного.

Енеєві – головному герою поеми – випало жити у XX і XXII століттях, а про реалії XXI століття він дізнається з розповідей інших – Марі, філософа.

Двопланово в поемі змальовано період Великої Вітчизняної війни: реалістично з відтворенням тих жахів, які довелося пережити людству, і з елементами гумору, іронії – через розповідь Енея про один із найяскравіших фронтових епізодів, коли він «брав язика» – фашистського бауляйтера і його коханку. Уже у XXII столітті «воскреслий» Еней на запитання Марі («Оте вселенське бойовище / ти бачив близько чи здаля?» [6,17]) відповідає: «Так близько, що не можна ближче: / державу тілом затуляв» [6,17].

Пережити жахи війни не раз доводиться Енеєві і під час спогадів, розповідей іншим, а то й спостерігаючи за кадрами на екрані.

Події, описані в «Енеїді» Г.Бевза, – це реалії XX століття, фантастичні уявні картини життя у XXI і XXII століттях. Друга частина поеми містить розповідь про Енея через багато років потому. Г.Бевз з умовно-гротескового, прогностично-візійного тла, із сплетених воєдино різночасових та різнопросторових подій вибудовує реальну картину, актуалізуючи найгостріші проблеми, а центральною серед них є доля України і життя українського народу. Уявне перетворення дійсності дозволяє створити картину, віддалену від реалій, параметри якої зорієнтовані на специфіку естетичної свідомості героя. Про XX століття Еней розповідає тим, хто живе у XXII-му (у 2105 році). Для них XX століття – це вже історія. Марі, аспірантка із Замостя, детально розпитує Енея про все, бо вважає, що він «найправдивіший із свідків», бо бачив, що і звідки «з'являлося в суспільстві тім», багато чого й сам пережив. Герой стверджує: «важка робота – ознака давньої доби» [6,15].

Ніби в калейдоскопі перед Енеєм «пропливає історія»: роки життя «за Хрущова», «за Леоніда» (тобто Брежнєва), за двох «старих дідів» (за Андропова і Черненка), «за реформатора Михайла»(Горбачова). Головну увагу автора зосереджено на Україні. Показана роль Л.Кравчука – першого Президента незалежної України («Такий був чоловік – кмітливий, далекоглядний і сміливий, / і хитрий, і не без умінь» [6,24]), всенародного Руху, депутатів у Раді, Майдану… В останніх розділах поеми, нових, йдеться про події, які вже встигли стати історією: про Л.Кучму, В.Ющенка, Ю.Тимошенко, В.Януковича. Минуле в «Енеїді» Г.Бевза змальоване через переорганізацію різних ліній української історії. Твір повноправно аргументує утвердження національної свідомості. Автор наголошує, що ніякі катаклізми не зможуть подолати дух і міць українця. Через таку художню деталь, як збереження роду («Хоч схема ще не зовсім повна, / бо пошуки не завершив, / а все ж відкрилась родословна ста сорока п'яти Божів» [6,23]), показано, що усі наміри зруйнувати рід виявились марними. Характеристика руйнації роду має виразно соціальний, історичний плани (доля роду зумовлена соціальними подіями). Ключовими при цьому є образ хати, мотив рідної домівки та повернення до неї.

Історичні реалії певної доби допомагає передати хронотоп, особливо час. Г.Бевз уникає точного датування, окреслюючи часові і просторові координати художнього світу твору ніби збоку, з позиції людини ХХІІ століття, і навпаки – ХХ століття. Лише кілька вказівок на конкретне означення часу наявні в поемі: «А був голодний сорок шостий…» [6,6], «Врахуй, одначе, що сьогодні – / дві тисячі сто п'ятий рік» [6,10]. Здебільшого вказівка на час здійснюється опосередковано, з натяком на певну історичну подію, ознаку певної доби, що дозволяє без затруднень встановити, коли ж конкретно відбувались події, зіставляючи це зі знанням історії.

Описуючи умови перебування в ГУЛАГу, Г.Бевз зауважує і хто там знаходився. Поряд з головорізами знаходились інтелігенти-інтелектуали, цвіт нації. І це також натяк на певні історичні події: «А збоку іншого був Скорик, / наук якихось кандидат, / філософ, мабуть, чи історик / бо пам'ятав мільйони дат; / і діячів давно покійних, і революції, і війни – / локальні, більші, світові – / і СВУ, троцькістів справи…» [6,6].

Часом у поемі подається не історія, а власне версія її. Події ХХІ століття в Україні, свідками яких є ми, і які ще будуть до кінця століття (подано з елементами фантастики) з позиції ХХІІ століття сприймаються Енеєм і Марі уже як історія.Показово, що в поемі подано і авторську оцінку подіям, історичним постатям: «Тоді тривала ера Кучми, / пора стабільності» [7,83].

Епоху ХХІ століття автор порівнює із Содомом («Щось стало схоже до Содому» [7,85]). Ознаки доби змальовано реалістично й із підтвердженням фактів, зокрема уже нам відомих: історія про «Таращанське тіло» (з Ґонґадзе), «Мельниченкові стрічки», отруєння В.Ющенка тощо.

В «Енеїді» Г.Бевз вибудовує модель тоталітарної системи і художньо осмислює її. У п'ятій і шостій частинах це зроблено в аналітичний спосіб. Марі з Енеєм досліджують наукову тему «Аналіз політичних гасел і еволюція понять». Розгляд і осмислення гасел розпочинається з античних часів, що уже в самій своїй суті є історією. Розкриваючи сутність гасла «Дотримуй міри», наприклад, Еней апелює до історичних реалій доби ХХ століття, стверджуючи, що воно не діяло. Історично різні епохи настільки часом неспівмірні, що Еней навіть не може зрозуміти зміст певних реалій: « - А наркомани – це наркоми? / - Та що ти! Зовсім інша суть» [6,84].

Розкрити модель тоталітарної системи в поемі допомагають численні літературні ремінісценції і досить складний хронотоп, особливо переплетіння часу як реального, так і умовного, фантастичного. Художньо це здійснено через образи Енея, Марі, авторські відступи.

Література

1. Хом'як Т. Модель світу-України крізь призму бачення Енея в «Енеїді» Г.Бевза // Література. Фольклор. Проблеми поетики. Зб. наук. праць. Вип. 33. – Ч. 2. – К.: Твім інтер, 2009. – С. 703-716.

2. Хом'як Т. Часопросторова організація поеми Г.Бевза «Енеїда» // Вісник Ужгородського національного університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. – Ужгород: Вид-во Ужгор. НУ «Говерла». – 2011. – Вип. 26. – С. 149-154.

3. Сєчіна К. Образ Енея в поемі «Енеїда» Григорія Бевза // Збірник матеріалів університетської науково-практичної конференції студентів та молодих учених «Молода наука – 2010». – Запоріжжя: ЗНУ, 2010. – С. 189-191.
4. Сєчіна К. Стильова своєрідність поеми Г.Бевза «Енеїда» // Молода наука – 2011. Збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених. – Т. IV. – Запоріжжя, 2011. – С. 258-262.
5. Хом'як Т.В., Сєчіна К. В. Художнє моделювання історії в поемі Г.Бевза «Енеїда» // Т. Хом'як, К.Сєчіна // Вісник ЗНУ. Філологічні науки. – 2010. – № 2. – С. 340-345.
6. Бевз Г. Енеїда: Перелицьована вдруге. Примовки-римовки. – К.: Педагогічна преса, 2005. – 64 с.
7. Бевз Г. Думка. – Ч. 2. – К.: 2011. – С. 80-111.

Скрипник Валерія
студентка 1 курсу Економіко-правничого коледжу ЗНУ
Наук. кер.: Труш Н.В.

УКРАЇНСЬКА МОВА НА ТЕЛЕБАЧЕННІ:СЬОГОЧАСНА СИТУАЦІЯ

Загальновідомо, що у цивілізованому суспільстві культура мови є однією з важливих складових загальної культури людини. Адже достатньо послухати когось упродовж буквально декількох хвилин, щоб мати загальну уяву про рівень його культури (недарма ж кажуть: "Заговори, щоб я тебе побачив").

Звісно, що мова кожного народу, навіть порівняно нечисленного, може мати свої місцеві діалектні відмінності, які ускладнюють спілкування між носіями різних діалектів. Для уникнення такого роду казусів найбільш поширений (як правило, столичний) діалект мови кожного розвиненого народу стає загальноприйнятою нормою − літературною мовою.

Послуговуватися літературною мовою у офіційному спілкуванні є догмою. Принаймні, для кожного, хто претендує на те, щоб його вважали елементарно культурною людиною.

Мова засобів масової інформації є особливим, важливим різновидом літературної мови зі своїми закономірностями в змісті та формі. Увагу дослідників завжди привертала взаємодія літературної мови та форми її виявлення в ЗМІ, які мають провідні позиції в плані впливу на розвиток літературної мови, бо як говорив І. Драч: "Диктори та журналісти ЗМІ не тільки добрі знавці мови, вони активні учасники її розвитку й оновлення". На практиці ж у мові ЗМІ спостерігається постійне невиправдане порушення норм української літературної мови: кожна помилка диктора завдає великої шкоди справі боротьби за піднесення культурного мовлення.

Саме цій проблемі − висвітленню причин порушення унормованого слововживання - присвячено наше дослідження.

Тема, обрана нами для дослідження, є актуальною, оскільки окремі випадки засмічення мови сьогодні перетворилися вже на епідемію, яка охопила майже всі канали.

На вітчизняному телебаченні мовна культура ведучих, за незначними винятками, є досить низькою. Це ж стосується і мови рекламних спотів та субтитрування фільмів.

Отже, мета нашої роботи – з'ясувати причини помилок у мовленні ведучих українських телеканалів; дослідити мовлення дикторів каналу СТБ; спробувати знайти наукове пояснення змінам в словах.

Для досягнення поставленої мети, ми окреслили ряд завдань:

1.Ознайомитись із сучасним станом мас-медіа України

2.Вивчити основні закони щодо мовної цензури українського телебачення

3.Спостерігати над мовленням ведучих українських каналів

4.Зафіксувати часто вживані помилки і з'ясувати причини їх вживання

Історія сучасного мас-медіа починається з ухвалення 1992−1994р. закону України "Про телебачення і радіомовлення". Згідно з законом, аналітичні функції щодо радіо і телебачення виконує Національна рада України в той час, як Державний комітет телебачення і радіомовлення України у складі національних теле- і радіокомпаній здійснює оперативне управління теле- і радіопростором України.Здавалося б не повинно бути помилок, але все одно ведучі українських каналів порушують мовні норми.

Останнім часом мовну проблему на телебаченні досліджують і обговорюють на різних рівнях. Журналісти, письменники, громадські діячі у своїх виступах, статтях закликають ужити конкретних заходів для виправлення ситуації з українською мовою в телепросторі. Час від часу лунають заяви політиків, урядовців з висловами занепокоєності ситуацією.

Невже більшості байдужа ця проблема чи настільки з нею звиклися, що вже не звертаємо на неї увагу, а може всім зрозумілі ці вирази і всі вважають, що саме так і треба розмовляти українською мовою? Але ні! Більшість глядачів занепокоєні станом української мови на телеекранах. Про це свідчать обговорення у блогах каналів.

В програмах телебачення нерідко можна спостерігати порушення орфоепічних норм.(спина, граблі) У мовленні дикторів найбільше вражають слух помилки фонетичного плану. Зокрема, це порушення правила чергування у−в, і−й, варіантів прийменника з, із, зі. Мало що залишається від славнозвісної милозвучності української мови. Щодо інших помилок можна сказати, що вони все- таки трапляються у мові телебачення через всеохоплююче засилля російської мови у радянський час, внаслідок чого українська відійшла на другий план і їй не приділялася пильна увага, тому і маємо різноманітні кальки та суржик.

Крім того, чимало помилок у мові ЗМІ пов'язано з порушенням норм керування. Цих помилок припускаються тоді, коли не враховують розбіжностей у варіантах керування в українській і в російській мовах. Наприклад: Хочу подякувати телеглядачів за увагу. Головне – не зраджувати собі.

Найпоширенішими орфографічними помилками, які допускають у своєму мовленні телеведучі є: Еспанія, Европа, спеціальний, міліціянти, у метра, Севастопіль, ноу-гау, такси, керманич; Лексичні: тиждень-неділя; граматичні: я рахую-я вважаю,на протязі-протягом, маратон (марафон), доляр.

Виникає питання: телеведучі СТБ хочуть показати себе новаторами в українській мові чи хочуть підкреслити своє особливе ставлення до української мови?.. Дуже болісно, коли чуєш, що такі слова, як: авто, метро, депо відмінюються... А нащо використовувати слова англійського походження, хіба в українській мові недостатньо слів, аби виразити власну думку?

Окремо хочемо зазначити щодо виправданого і невиправданого вживання слова "на разі". На разі (вислів польський, до речі, його треба окремо писати) у перекладі українською означає "поки що", а не "зараз", як вважають деякі автори газетних публікацій, теле- і радіопередач. Відтак — це "потім, після того", а не "отже, тому, тож", як гадають ті, хто будує фразу на зразок: "Степанчук добрий футболіст. Відтак і забиває часто м'ячі в матчах". Тут варто було б сказати: "Тому (через те) і забиває часто м'ячі в матчах".

Аналізуючи всі коментарі глядачів, мовознавців, ми вирішили відшукати у правописах можливе пояснення вживання певних слів ведучими каналів українського телебачення. З'ясувалося, що в 1928 р. було затверджено Харківський правопис або Скрипниківку. Саме цей правопис радить зберігати автентичне звучання літери Gg в словах іншомовного походження. У словах грецького походження класичний правопис радить передавати літеру ф завжди через "т": катедра, міт, арифметика; зберігати літери "е" в словах іншомовного походження: Европа, Еспанія, Ефіопія; вимовляти пом'якшено літеру "л": баляда, балянс, міліціянти; дифтонги au, ou згідно з вимовою передавати через ав, ов: авдиторія, авдієнція, автограф, локавт, бравнінг, фавна, Фауст; зберігати суфікс -піль у назвах міст: Маріупіль, Мелітополь тощо.

За "Правописом" 1928 р. запозичені іменники на -о рекомендовано відмінювати як відповідні українські середнього (за термінологією «Правопису» 1928 р. − ніякого) роду: авто, бюро, депо, кіно, мотто, трюмо.

Можна припустити, що редактори каналу наслідують правопис 1928 року, вважаючи його найправильнішим, тим, що відбиває автентичні правила вживання слів.

Галина Стойкова, одеський філолог, вважає:" Нині чинний "Український правопис" потребує серйозного доопрацювання. Ця робота буде ефективною, якщо до неї залучать не тільки теоретиків, а й практиків. Проект нового "Українського правопису" прагне повернути українській мові природні елементи, які було відібрано від літературної норми, але збереглися в живому мовленні".

Телебаченню ж вже незалежної України належить повернути українському народові його солов'їну калинову мову, без якої саме існування української Держави є вкрай примарним. Для цього, у першу чергу, потрібно, щоб редакційна політика телеканалів − незалежно від форми власності - не допускала тиражування неоковирних мовних зворотів на мільйонні аудиторії.

Адже мова нації – це генний код нації. Якщо ми її не маємо, не підтримуємо, то з нами теж відбуваються деякі процеси, про які ми можемо казати, що ми не нація, що ми "розмиваємося". Тому ми теж стоїмо на засадах захисту. І вважаємо, що держава повинна застосовувати всі можливі інструменти щодо того, щоб ця мова, державна мова, укріплювалася, розвивалася.

Плекати мову потрібно і боротися за її чистоту також, тож не забуваймо, що ми – українці і це наш незмінний святий обов'язок.

Стрюк Тетяна
студентка 3 курсу філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.філол.н., доц. Сабліна С.В.

СИНОНІМІЧНАЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЦИЗМІВ У СУЧАСНИХ ТЛУМАЧНИХ СЛОВНИКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Незаперечним є той факт, що англійська мова стала мовою інтернаціональною, а процес запозичень з англійської мови в українську має постійну тенденцію зростання. З цього приводуЛ.Ф. Чернікова та Т.І. Смілик стверджують, що " наприкінці ХХ – ХХІ ст. активізувалися також українсько-англійські мовні контакти, результатом яких стала значна кількість запозичень у різних сферах діяльності " [12, с. 129]. У зв'язку з цим мовознавці виділяють ряд проблем, пов'язаних із функціонуванням нових запозичень з англійської мови:

- виникнення потреби збільшити реєстр орфографічного словника української мови за рахунок лексичних запозичень, давши їм відповідне оформлення, унормувати їх правопис;
- встановити чіткі критерії зарахування запозичень до складу української мови;
- фіксація контекстів, у яких вживаються англіцизми, визначення засад етимологічної ідентифікації [цит. за 12, с. 129].

Дослідниці Г.Ю. Атанова та І.Є. Намакштанська висловлюють ще песимістичніше припущення, що українська мова починає розвиватися "в тіні" англійської у зв'язку з тим, що словниковий склад української мови активно поповнюється новими одиницями – переважно англіцизмами при тому, що українська мова має потужні внутрішні ресурси. Дослідниці схиляються до думки, що користуватися лексикою іншомовного походження потрібно без зловживань [цит. за 1, с. 250].На неоднозначність сприйняття асиміляції іншомовних одиниць вченими " (Б. Ажнюк, Ю. Безрукова, В. Бєлоусова, С. Головащук, А. Зеленько, Р. Зорівчак, Л. Кислюк, О. Пономарів, С. Федорець та ін.)" [8, с. 91] вказують Н. Попова, О. Петрова.

І.С. Терещенко визначає роль запозичень у становленні лексичної синоніміки української мови, звертає увагу, що збереженню синонімії сприяє паралельний процес виникнення у синонімії пар переносних значень. "Сучасна українська мова активно використовує успадковані з попередніх періодів розвитку синонімічні ряди з іншомовними компонентами, проте слід підкреслити, що синонімізація за рахунок запозичень відрізняється меншою активністю, поступаючись нульовій синонімізації, за якої іншомовне слово частіше не має синонімічного відповідника"[11, с. 2].

П. Селігей у статті "Питоме і чуже в термінології: Гармонія чи конфлікт?"зазначає, що "запозичення усувають синкретичні значення, дають змогу відмежовувати наукову думку від ненаукової" [9, с. 21].Мовознавець закликає критично ставитися до запозичень.

Мета статті – розглянути синонімічні співвідношення між англіцизмами та питомою лексикою, зрозуміти основні мотиви запозичень. Об'єктом дослідження є Великий тлумачний словник української мови. Аналіз наукової літератури свідчить, що наразі актуальним залишається питання доцільності використання англіцизмів при наявності відповідників у мові-реципієнті.

Потік англіцизмів є постійним. Словники не встигають їх зафіксувати, додати до синонімічного ряду. Слова по-різному адаптуються до умов нового функціонального середовища. Наприклад,слово комфорт (від англ. comfort "зручність, комфорт, відпочинок, спокій"[6, с. 90]) –"найзручніші побутові умови, сукупність побутових вигод; вигоди, затишок" [3, с. 562]) має досить відповідників з різним стилістичним навантаженням.

Синонімізація побудована на ряді асоціацій, так флірт (від англ. flirt – "фліртувати, кокетка, флірт"[6, с. 160]) –"залицяння, кокетування"[3, с. 1540] входить до синонімічного ряду іменника женихання: "залицяння, зальоти, упадання, припадання, фіглі-миглі, флірт"[4, с. 110]. У цьому ряді є різнорідні стилістичні відповідники. Так само і поняття бедлам (від англ. bedlam – "бедлам, гуртожиток" [6, с. 54])– "1.притулок для людей з психічними розладами. 2. розм. хаос, безладдя" [3, с. 65]. Іменник набув переносного значення "порушення порядку де-небудь, брак будь-якого ладу". У процесі адаптації в нашій мові термін зазнав розширення смислового навантаження, а відтак синонімізувався зі словом безладдя: "хаос, анархія, нелад, кавардак, гармидер, розгардіяш, безладність, шарварок"[4, с. 24]. Еквівалентні до нього розмовні слова плутанина, сумбур, мішанина, плутаниця також репрезентують цей ряд.

Українське поняття "рух" має втілення у запозиченні нон-стоп (від англ. non-stop <non "без" – і stop "зупинка") – "безперервно; видовище, яке триває, повторюється безперервно і яке можна будь-коли подивитися"[3, с. 791] і може замінюватися такими українськими відповідниками: "безнастанно, безперестанно, безперестанку, безперестань, безперестану, безугаву, невпинно, безупинно, безустанно, ненастанно, безперервно, невгаваючи, весь час, без упину, без угаву, без спину, нескінченним потоком" [4, с. 24]. Початок руху – старт (англ. start)[10, с. 544] – "1. Початковий момент спортивних змагань // перен. Початок чого-небудь. // Початковий момент зльоту літального аппарата. // Сигнал про початок спортивного змагання або зльоту літального апарата" [3, с. 1386].Маємо відповідники у різних сферах використання "початок, почин, зачинання, перший крок, старт, (пісні) заспів, (думи) зачин, (твору) вступ, пролог, зав'язка і т. ін."[4, с. 321]. Кінець руху – стоп (англ. stop "зупинятися") – "1. Уживається як команда для припинення руху, роботи в знач.: стій! зупинися! // Уживається як наказ припинити що-небудь робити в знач.: годі! облиш! 2. у знач. присудк. сл., розм. Уживається на позначення припинення руху, роботи. 3. у знач. ім., невідм. Назва покажчика, сигналу для зупинення механізму, транспорту"[3, с. 1396].Фініш (англ. finish)[10, с. 616] – "1. Заключна, вирішальна частина спортивних змагань на швидкість і витривалість. 2. Кінцевий пункт дистанції в спортивних змаганнях. 3. Певна відстань перед кінцевим пунктом спортивного змагання (у перегонах)" [3, с.1538]. Синонім до

“кінець” [4, с. 439]. Процес утворення синонімів характеризується високою активністю і варіативністю, побудований на процесі осмислення та асоціацій.

Розглянемо ряд синонімів, які позначають стани та дії, пов’язані з людиною. Зовнішня та внутрішня характеристика зумовлена різними соціальними чинниками. Поняття “зовнішність” втілене у англіцизмі імідж – (англ. image “імідж”) – “1. Рекламний, представницький образ кого-небудь, що створюється для населення. 2. Уявне зображення предмета в геометричній оптиці”[3, с. 492]. Від поняття утворилася назва професії, іміджмейкер – (англ.image-maker < англ. image “імідж” та англ. maker “творець”, “виробник”) – “спеціаліст із питань створення іміджу державного діяча, публічного політика, громадського діяча і т. ін.”[3, с. 492]. Більш прийнятними українськими еквівалентами є “ вигляд, зовнішність, образ, подоба” [4, с. 40]. Іменник денді (від англ.dandy“франт, денді” [6, с. 109]) – “вишукано, пишно і модно одягнена людина; франт” [3, с. 284] синонімізується із питомими словами “чепурун, чистьоха, чистюк, чистун, акуратист, (модник) дженджик, хлюст, піжон, чепурна, чепурко”[4, с. 458].

На позначення внутрішніх характеристик людини використовують поняття лідер (від англ. lead“керувати”, leader“керівник”) – “1. Той, хто стоїть на чолі політичної партії або іншої певної суспільно-політичної організації; вождь, керівник. 2. Про того, хто посідає провідне місце серед інших, подібних. 3. Особа чи група осіб, що йде першою в якому-небудь змаганні” [3, с. 617] . Відповідно до тлумачення слова вживаються його українські синонімічні еквіваленти “провідник, керівник, проводир, передовик, ведучий” [4, с.189] враховуючи контекстуальні особливості. Партнер (від англ. partner“спільник”) –“1. Той, хто бере участь у якійсь грі разом із ким-небудь; учасник гри // Компаньон, товариш у якій-небудь справі, у якому-небудь занятті. 2. Про державу, громадське угрупування, підприємство і т. ін., з якими здійснюється якась спільна діяльність. Діловий партнер. Торговий партнер” [3, с. 890]. Цей іменник доцільно займає ключове місце у синонімічному ряді “співучасник, компаньйон, товариш, напарник, гравець” [4, с. 274]. На практиці виявлено, що пізніші запозичення набули більше еквівалентів в українській мові, розширили своє семантичне поле.Підтвердженням цьому є поширене в науковому обігу поняття нонсенс (від англ. non “без”і англ. sense “ сенс”) – “безглуздя, нісенітниця” [3, с. 791]. Спостерігаємо синонімічні відношення з словами “абсурд, безглуздя, нісенітниця, несусвітенність, безглуздість, нісенітність, неподобність, недоладність, бридня, абракадабра, глупство, дурниця, чортна-що, чорти батька-що, маячня, парадокс, анекдота, анекдотичність ”[4, с. 10]. Таким є і термін стандарт (англ.standart) – “1) норма, зразок,мірило.2) Прийнятий тип, що відповідає певним вимогам за якістю, хімічним складом, фізичними властивостями, вагою,розміром, об’ємом тощо. 3) Нормативно-технічний документ, що встановлює вимоги до продукції, її зберігання тощо. 4) Загальноприйнятий взірець у мові. 5) Переносно – те, що не містить у собі нічого оригінального, творчого, шаблон, трафарет ”[10, с.543].

Отже, причиною інтенсивного проникнення англіцизмів у питому українську лексику є глобалізація. На даному етапі українська мова знаходиться

в конкурентних умовах з англійською. Англіцизми повинні адаптуватися до семантичного, виразового, комунікативного та орфоепічного рівнів української мови. Цей процес відзначається швидкістю, що засвідчують похідні утворення від англіцизмів. Уникнути впливу англійської мови практично неможливо, тому тільки подальше дослідження даної проблеми допоможе повністю вивчити цей процес.

Література

1.Атанова Г. Ю., Намакштанська І. Є. Функціонування запозиченої лексики в українській мові //Вісник ДНФБА: Матеріали VIII Міжнародної наукової конференції молодих вчених, аспірантів і студентів. – Випуск 5(79). – 2009. – С. 249 – 251.

2. Безулик О.М. Синонімія запозичених і питомих термінів у мові сучасних чеських документів.Режим доступа:http:// www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/slzb/ 2006_12/12_SlZb12_Bezulyk.pdf

3.Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови250 000 слів. / В.Т. Бусел.— К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2005. — 1720 с.

4.Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. / С. Караванський. – Вид. 2-ге вип. і доп. Близько 17 000 синонімічних рядів. – К.: «Українська книга», 2000, 480 с.

5.Кочерган М.П. Вступ до мовознавства: підручник. – 2-ге вид. / М.П. Кочерган. – К.: ВЦ «Академія». – 2010. – 368 с.

6. Новий англо-український та англійсько-український словник / В.Ф. Малишев. – Х.: “Єдиноріг”, 2000. – 576 с.

7.Полюга Л.М. Словник синонімів української мови. 3-тє вид./ Л.М. Полюга. – К.: Довіра, 2007. – 477 с.

8.Попова Н.О., Петрова О.Б. Особливості структури і застосовуваних способів словотвору в мові-реципієнті та мові-джерелі (сучасні українська та англійська мови) // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – № 9 (220) . – 2011. – С. 90 –95.

9.Селігей П. Питоме і чуже в термінології: Гармонія чи конфлікт? // Вісн. НАН України, 2007. – № 9. – С. 20 – 28.

10.Словник іншомовних слів / Уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. – К.: Наук. Думка, 2000. – 680 с.

11.Терещенко С.І. Роль запозичень у становленні синоніміки української мови. – Режим доступу: http://polka-knig.com.ua/article.php?book=24&article=2690

12. Чернікова Л.Ф., Смілик Т.І. Англіцизми в сучасній українській мові // Вопросы духовной культуры: филологические науки. –Режим доступа:http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/knp/152/knp152_129-133.pdf

Стрюк Тетяна
студентка 3 курсу філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.пед.н., доц. Слижук О.А.

АВТОБІОГРАФІЧНА ПОВІСТЬ “ГУСИ-ЛЕБЕДІ ЛЕТЯТЬ” ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ЖИТТЄПИСУ МИХАЙЛА СТЕЛЬМАХА

Серед джерел вивчення життєпису письменника автобіографії та автобіографічним творам належить особливе місце. Більшість дослідників визначають автобіографічність як естетичну категорію. М. М. Хорошков зосереджує увагу на осмисленні автобіографічного підґрунтя творів письменників ХХ століття. Жанр автобіографічної повісті є специфічним, позначається на особливостях творення образної системи, центрального образу і заслуговує на увагу літературознавців. До вивчення життєвого та творчого шляху М. Стельмаха зверталися І. Буторина, М. Іщук, П. Кононенко, М. Марко, М. Марченко, Т. Пастущак, Т. Поліщук, М. Ткачук, М. Хорошков, Г. Штонь та ін. І. Синиця наголошує на таланті Михайла Стельмаха дивитися на світ очима дітей, розкривати психологію дітей у повісті. Л. Кудіна репрезентує традиції та звичаї українського народу у повісті “Гуси-лебеді летять”.В. Алєксєєнко розкриває формування характеруМихайлика, головного героя повісті, як особистості.

Актуальність. Хоча творчість Михайла Стельмаха широко досліджувалася, але біографія письменника не переосмислювалася у контексті повісті “Гуси-лебеді летять”. У сучасних підручниках з української літератури його біографія подається фрагментарно, основна увага спрямована на короткий огляд творів, нагороди, участь у суспільному житті. Вивчення згаданої повісті вимагає відтворення учнями 7 класу дитячих років Михайла Стельмаха, адже семикласники вивчають лише короткі біографічні відомості. Проблема автобіографічності повісті “Гуси-лебеді летять”потребує детального розгляду.

Метою нашої статті є зробити біографічний аналіз повісті Михайла Стельмаха “Гуси-лебеді летять”, визначити, які особи та події відіграли важливу роль у становленні майбутнього письменника, проаналізувати життя Михайлика на фоні його оточення.

“Михайло Стельмах – один із найяскравіших знавців багатств української мови і її необмежених зображально-виражальних можливостей” [5, с. 8]. Він був дуже працьовитою людиною, не втрачав жодної думки, усе направляв у плідну течію художнього слова. Про це свідчать факти з дитинства письменника, описані в автобіографічній повісті.

У життя Михайлика поступово входять люди, які або надихають його, або збентежують. Так і в реальному житті письменника було безліч потрясінь та злетів душі. Блакитний брід дитинства органічно втілюється у повісті “Гуси-лебеді летять”. Повість має присвяту: “Моїм батькам – Ганні Іванівні й Панасу Дем’яновичу з любов’ю і зажурою”.

Назва твору є невипадковою. Лебедині крила наспівували Михайлу Стельмаху натхнення. “Вони летять нижче розпатланих, обвислих хмар і струшують на землю бентежні звуки далеких дзвонів…мені теж хочеться

полетіти за лебедями, тому й підіймаю руки, наче крила. І радість, і смуток, і срібний передзвін огортають та й огортають мене своїм снуванням ” [4, с. 7 – 8]. Гуси-лебеді – казковий персонаж. Тому письменник і звертається до їхнього образу. Читач не може вловити де кінчається реальність, і починається казковий світ мрій. Мова повісті легка до сприйняття, невагома і ритмічна. Промовистий заголовок повісті сповіщає читачеві, що саме є початком невичерпного таланту митця, “ті гуси-лебедята, що на своїх крилах виносять з біди малого хлопця”[4, с. 8] і летять на “на тихі води, на ясні зорі” [4, с. 10].

Цікавим є образ качки – безмовного свідка. Вона все розуміє, та не може сказати, змінити хід розповіді. Напевно, це читач, спостерігач за подіями.

Михайлик, як і усі звичайні діти міг “схопити маминого запотиличника” [4, с. 11], “відхопити зайвого духопелика” [4, с. 13] і за ним теж плакала “подруга з мідною пряжкою”[4, с. 11] і з нього “вибивали дурування” [4, с.12]. Рідні його називали “ махометом, вариводою, лоботрясом” [4, с. 11], “бузувір, опришок, урвиголова, харциз, каламут і навіть химород…одчайдух…безклепковий внук”[4, с.13], “ халамидник”[4, с. 19], “наш годувальник”[4, с. 96].

Малий Михайлик жив у бідній сім’ї і навіть не мав власних чобіт, але це його не засмучувало. Він з надією дивився на життя, бо у нього буда любляча родина. Дід згадав, що і Шевченко до школи босоніж ходив. Після витівки хлопчика із ночовками, які він використав для ковзанки, бабуся вирішила повести його до церкви, щоб покаявся. Вона показала йому страшний суд, але “тут не було тих дурноп’ятих, які босоніж спускалися б у ночовках”[4, с. 16].

Михайло Стельмах говорить про дідуся й бабусю: “Я ніколи не бачив дружніших людей, як мої діди. В селянстві, та ще в нестатках, усього доводилось мені надивитись і научитись. Але жодна крихітка житейського бруду не виповзла з двору моїх дідів, недобре слово з їхніх уст не торкнулося жодної людини”[4, с. 99]. Дід був Михайликові справжнім товаришем. Навчив хлопця істинам життя: “Найдорожчим для бідного чоловіка є земля, вірна жінка і пісня” [4, с. 78].

“Батько – колишній кочегар на крейсері “Жемчужний” під час російсько-японської війни. Згодом був нагороджений Георгіївським хрестом” [цит. за 5, с.8]. Мати була неписьменна, тому листи від чоловіка прочитати не могла. Читав їх дядько Микола, якого по-вуличному прозивали Бульбою. Він часто воював з нечистою силою, мав жінку Ликерію і не вважав себе бідним, а говорив, що він середньомаючий хлібороб.

Згадує письменник і Петра Шевчика, який вважав себе поважнішим, бо пас уже три корови. Життя сільських дітей нерозривно пов’язане з природою. Хоч деякі хлопці глузували з Михайлика, але він не піддавався й влучним словом відбивав усі напади. Так і в дорослому житті письменник вдавався до цієї зброї.

Усі пророкували Михайлу Стельмаху славетне майбутнє. “Дід говорить, що з мене щось буде, бабуся охоче з ним погоджується, а мати – коли як; частіше вона похитує головою і каже зовсім не те, що всміхалося б мені”[4, с. 35]. Хлопчик із задоволенням допомагав дідусеві пасти коняку, рубати дрова,

матері – садити і полоти город. “За спання не купиш коня”[4, с. 140], – повчає дід.

З повісті дізнаємося, що у дев’ять років Михайло Стельмах прочитав “ “Кобзаря” і “Ниву”, казки і якісь без початку і кінця романи, “Задніпровську відьму, або Чорний ворон і закривавлена рука” і “Три дами й чирвовий валет”, а також різні книжечки, видані петлюрівцями, січовими стрільцями та Червоною Армією. І вже тоді мені одні слова сяяли, мов зорі, а інші туманили голову”[4, с. 36]. Вміти читати в той час – уже було запорукою великого шляху. Але мати не була у захваті від того заняття, вона боялася “книжної погорди до селянина і його кревної праці”. Читав він вночі при каганці. Михайлик постійно шукав змоги купити або знайти книжку. Це був найдорожчий скарб. За “Три торби реготу” дав крамареві п’ять крашанок, а дядьку Юхриму треба було дати чотири склянки гарбузового насіння за “Пригоди Тома Сойєра”.

Михайлик сам тягнувся до знань, його ніхто не примушував. Саме це і сприяло підвищеному інтересу до навчання. Багато почерпнув письменник із фольклору. “З щедрівок, які взимку виспівувались під вікнами добрих людей, я знав, що за плугом навіть сам бог ходив, а богоматір носила їсти орачам” [4, с. 37]. Тому він порівнював жінок зі святою, берегинею родини.

Великим потрясінням була зустріч Михайлика із жебрачкою та її дитиною. Він дав хлопчаку гарбузового насіння, яке хотів віддати Юхриму за книжку. Старчиха була вдячна йому за доброту й заплакала. “Мене так вразили її сльози й слова, що я теж мало не заплакав з жалю…А може, то не жінка,а моя глибока селянська доля приходила до мене!?”[4, с. 63]. Це людське страждання надовго засіло у думці дитини.

На ярмаркуванні з дідом купили, помилившись, кобилу. Михайлику доручили відповідальну справу – випасати Обмінну біля Якимівської загорожі, де він зустрів дівчинку Любу. Вона дуже зацікавила його і стала першим дитячим захопленням. Вони були як дві стихії: один мрійник, а інша – практична і хазяйська.

У четвертому розділі знайомий Михайлика Петро ставить під сумнів його читання: “Читай не читай, грамотяко, все одно попом не будеш”[4, с. 104]. Та це зовсім не бентежить хлопця, у нього є своя думка. Описує письменник і попадю, яка постійно повчала та сварила наймичку Мар’яну за маловірство. Дівчина товаришувала із матір’ю Михайлика. Подобається розмовляти хлопчику із дорослими. Попович навіть дав йому почитати книгу “Космографія” . Хлопчик ніяк не міг збагнути її. Сторож дядько Шевко порадив йому їсти більше каші, щоб зрозуміти мудру книгу. Дядько Себастіян розтлумачив, що це книга про небо. “Та нам зараз головне – знати землю, знати і ділити її бідним людям” [4, с.137]. Дядько ніби повертав його з небес на землю, до селянської дійсності. Але у тій простоті було щось глибоко філософське й житейське. Згодом попович дав йому “Тараса Бульбу”.

Михайлику подобалося, що Дядько Себастіан ставився до нього як до дорослого, на відміну від дядька Стратона. Дядько Себастіян читав разом з ним розумну книжку й висловив припущення: “Сьогодні ти, дитя убогих, не маєш навіть у чому до школи ходити, а перегодя, дивись, зможеш у науку піти і

навіть учителем стати, бо таке время настало” [4, с. 156]. Михайло Стельмах із вдячністю пише: “Дядьку Себастіяне, мій перший добрий пророче, моя радість і смуток!” [4, с. 157].

Михайлик згадує, що “в перші роки після революції страшні нестатки впакували їх у стару дідівську клуню”[6, с.116]. Хлопчик був свідком історичних подій: “Коли настала революція, селяни давали розщот панам – забирали в них і землю, і що на землі”[4, с.134].

Мати бачила талант сина, і просила батька віддати його у школу селянської молоді, що була за двадцять верств від села. Батько повів його до школи й учня записали відразу у другу групу. Він сам собі готував чорнило із бузини та дубової кори. У цьому ж році його відзначили та перевели у третю групу. Але коли Михайлик закінчив сільську чотирирічку, “батько вирішив віддати його в науку до глухого й скаженого шевця” [4, с. 117]. Продали корову, а Михайлик таки пішов вчитися далі. Сьомий розділ має епіграф: “Зоря іде – долю веде”[4, с. 177]. Все життя М. Стельмаха вабили зорі. Перший раз у житті він побачив театральну виставу й це викликало великий інтерес до п’єс, їх осмислення. Усе це в подальшому визначило творчий шлях письменника.

Отже, автобіографія Михайла Стельмаха дійсно є важливим джерелом вивчення його творчості. Центральний образ повісті – Михайлик у хронологічній послідовності розповідає про перипетії свого зростання. Іноді важко зрозуміти, чи це говорить хлопчик, чи дорослий письменник коментує дії Михайлика. Усе, що відбувалося у дитинстві М.Стельмаха відбилося на його творчості.

Література

1.Алексєєнко В. М. Стельмах. Повість “Гуси-лебеді летять”. Формування характеру Михайлика як особистості // Українська мова та література. – число 41 – 42 (681 – 682). – 2010. – С. 12 – 14.

2.Кудіна Л.М. М. Стельмах “Гуси-лебеді летять”. Уроки літератури в 7 класі// Вивчаємо українську мову та літературу. – № 12 (268) квітень. – 2011. – С. 12 – 16.

3.Марченко М.П. Біографічна інформація у виданнях для дітей у контексті сучасних завдань біографістики // Українська біографістика (зб. наук. праць). – №7. – 2010. – С. 105 – 143.

4.Стельмах М. “Гуси-лебеді летять” / М.Стельмах. – К.: Рад. письменник, 1964. – 213 с.

5.Ткачук М. Михайло Стельмах // Українська мова та література. – 2000. – № 46. – С. 8 – 9.

6.Хорошков М.М. Автобіографічність як естетична категорія прози другої половини ХХ століття (на матеріалі повістей І.Чендея). – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Natural/vkhnu/Filol/2011_936/index.html

Турчан Інеса
студентка 5 курсу філологічного фак-ту
Наук.кер.: к.пед.н., доц. Слижук О.А.

ВИКОРИСТАННЯ ПРОЕКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Метод проектів – педагогічна технологія, орієнтована не на інтеграцію фактичних знань, а на їх застосуванняй набуття нових (іноді шляхом самоосвіти). Активне включення школяра у створення тих чи інших проектів дає йому можливість опановувати нові способи людської діяльності в соціокультурному середовищі. Метод проектів допомагає не тільки сформувати певний набір знань, але й спонукати учнів до самоосвіти, реалізації своїх здібностей.

В основі технології проектування – розвиток пізнавальних навичок учня, творчого мислення, уміння самостійно систематизувати свої знання. Підготовка проекту з української літератури орієнтує на творчу діяльність як учителя, так і учня. Метод проектів дозволяє створювати на уроках з літератури творчу атмосферу, активний пізнавальний процес, залучити до якогоможливо кожного учня в класі.

Джерелом мотивації роботи учнів під час створення проектів є використання сучасних видів обробки інформації, зокрема застосування комп'ютера як засобу вирішення конкретних завдань. Наприклад, комп'ютерне оформлення робіт, створення мультимедійних презентацій або ж організація комп'ютерного експерименту для наочного супроводу доповіді.

Навчальний проект – організаційна форма роботи, яка спрямована на засвоєння навчального матеріалу. Важливим є чітке планування етапів проекту. Робота над проектом передбачає визначення теми, план підготовки до реалізації задуму, розробку організаційного плану, визначення основних інформаційних джерел, виконання, форми захисту, термін реалізації, підбиття підсумків. Таким чином, досягається виконання низки різнорівневих дидактичних, розвивальних і виховних завдань.

С.Сисоєва виділяє такі етапи методу проектів:

- вибір теми проекту, його типу, кількості учасників;
- вибір варіацій проблем;
- розподіл завдань за групами;
- самостійна робота учасників проекту з вирішення індивідуальних чи групових дослідницьких, творчих завдань;
- захист проектів [3, 12].

Для ефективного практичного використання методу проектів на уроках літератури важливим є дотримання таких принципів роботи:

- проблемність - визначення й розв'язання актуальних проблем учнями;
- варіативність, коли учням надається повна самостійність під час роботи над проектом;
- зацікавленість, коли учні засвоюють більший обсяг матеріалу, якщо процес навчання їм подобається.

Для представлення результатів роботи над проектами ефективним є використання презентації як основного джерела наочності, поступово навчаючи учнів застосовувати її для оформлення самостійної дослідницької діяльності. Презентація повинна відповідати навчальнійметі проекту, допомагати у розкритті поставлених у ньому проблем. Вона неповинна бути великою і нагадувати інформаційний довідник із обраної теми. Колір шрифту та фон мусять узгоджуватися, легко сприйматися. Презентація повинна відображати дослідницьку діяльність учнів у навчальному проекті, оскільки використовувати її необхідно для наочного подання результатів самостійної діяльності.

Комп'ютернітехнології дозволяють використовувати на уроці наочність вищого рівня – відеоматеріали, анімаційні фрагменти, інтерактивні моделі тощо, які дають змогу продемонструвати на уроці ті явища, які в реальному світі побачити неможливо. Інформаційні технології допомагають індивідуалізувати та диференціювати навчання. Цього досягають не тільки завдяки різнорівневим завданням, а й за допомогою самоосвіти учня. Використання саме комп'ютерних технологій робить проект динамічним, яскравим і, звичайно, набагато результативнішим.

Урок з узагальнення матеріалу можна провести у вигляді проекту із застосуванням мультимедійних презентацій. Наприклад, під час доповідей представників дослідницьких груп, можливе створення презентацій з різних аспектів життя та творчості Т.Г.Шевченка у дев'ятому класі. На уроках з української літератури доцільно застосовувати групові проекти, оскільки вони відрізняються від індивідуальних більшою змістовністю та оригінальністю художнього оформлення.

Метод проектів варто розглядати і як колективну творчу діяльність. Подібні моделі навчання вже існували в практиці шкіл. У 80-ті роки XX століття користувалися популярністю технологія колективної творчої справи (методика педагога Іванова). В основі – підготовка, проведення й аналіз яскравого, емоційно насиченого, колективно підготовленого заходу. Уся робота була організована за логікою проектного навчання [3, 13].

Використання інноваційних педагогічних технологій формує стійкий інтерес до навчання, сприяє розвитку творчості, спрямованої на використання та підвищення мотивації учнів, розвиток навичок високого рівня та практичних життєвих навичок. Отже, практичне застосування методу проектів на уроках з української літератури показало, що школярі виявляють зацікавлення новою технологією, розкриваючи свій творчий потенціал.

Таким чином, навчальне проектування орієнтоване насамперед на самостійну роботу – індивідуальну або групову, яку учні виконують упродовж визначеного часу, а також передбачає використання педагогом сукупності дослідницьких, пошукових, творчих методів, прийомів та засобів. Проектну технологію вважають технологією XXI століття, а вміння застосовувати метод проектування у своїй педагогічній діяльності – показником високої кваліфікації вчителя.

Література
1. Барзацька Л. Організація проектної діяльності учнів // Дивослово. – 2004. - №18. – С. 10-19.
2. Кобрин В. Практичні поради щодо проектного методу навчання // Укр. мова і літ. – 2006. - №46. – С. 9-11.
3. Нищета В.А. Технологія життєтворчих проектів на уроках української мови та літератури: Навчальний посібник. – Харків: Основа, 2009. – 153с.

Шапаренко Анастасія
студентка 4 курсу філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.пед.н., доц. Дітькова С.Ю.

МОТИВ ПРЕВРАЩЕНИЯ НА ОСНОВЕ АНАЛИЗА ПОВЕСТЕЙ Н. ГОГОЛЯ «НОС» И М. БУЛГАКОВА «СОБАЧЬЕ СЕРДЦЕ»

Исследование в данной работе поднимает вопрос мотива превращения в творчестве Н. В. Гоголя и М. А. Булгакова. В самом первом приближении повествовательный мотив можно определить как традиционный, повторяющийся элемент фольклорного и литературного повествования. В рамках подобной трактовки можно говорить, например, о мотиве преступления, мотиве превращения (или метаморфозы) в той или иной повествовательной традиции.

В литературоведении к мотиву как категории обращаются уже достаточно долгое время. Большое значение в рассмотрении данного вопроса имеет «Поэтика сюжетов» А. Веселовского. Предыстория бытования самого термина «мотив» в русской литературной критике XIX века рассмотрена Г. Красновым в работе «Мотив в структуре прозаического произведения» [1]. Также проблеме, функциям, разновидностям и значению мотива посвящены работы А. Бема, О. Фрейденберг, В. Шкловского, В. Виноградова и других.

В ходе рассмотрения вопроса мы придерживаемся понимания мотива, предложенного А. Веселовским: «Под мотивом я разумею простейшую повествовательную единицу, образно ответившую на разные запросы первобытного ума или бытового наблюдения» [2, 500]. Следовательно, мотив превращения подразумевает перемены, изменения, которые происходят с литературным героем.

Некоторые критики обращались к проблеме гоголевских традиций в творчестве М. А. Булгакова и выделяли явные приметы творчества и даже личности самого Н.В.Гоголя. В качестве примера можно назвать имена следующих исследователей: В.Г.Боборыкин, З.Г.Галинская, М.Чудакова.

О том, что творческим образцом для М.А.Булгакова был Н.В.Гоголь свидетельствуют данные П.С.Попова, первого биографа М.А.Булгакова: «Михаил Афанасьевич с младенческих лет отдавался чтению и писательству. Первый рассказ «Похождение Светлана» был им написан, когда автору исполнилось всего семь лет. Девяти лет Булгаков зачитывался Гоголем, - писателем, которого он неизменно ставил себе за образец и…

любил наибольше из всех классиков русской литературы» [3]. Действительно, проза Булгакова призывает вспоминать гоголевскую фразу: "Человек такое дивное существо, что никогда не может исчислить вдруг всех его достоинств, и чем более всматриваешься, тем более является новых особенностей, и описание их было бы бесконечно"[4, 239].

Исследуя феномен, сближающий Гоголя и Булгакова, мы убеждаемся в том, что великие идеи, однажды возникнув, уже не покидают мир, а развиваются и воплощаются в новых формах. Если у Гоголя —метаморфоза дискредитирует героя социально, то у Булгакова дискредитируется социальное устройство мира. Гоголевский герой действует, желая вернуть себе прежний облик-статус; герой Булгакова пытается найти место и закрепиться в социальной сфере, отыскав себе подобных.

Выявление мотива превращения (или метаморфозы) обусловлено наличием весьма важных элементов поэтики. Прежде всего, нарочитая акцентировка объективности и правдивости всего происходящего. Здесь необходимо отметить мотив сна, который вплетается в мотив превращения. Конечно, этот момент играет определенную роль у Гоголя; само совмещение различных обликов персонажей и перетекание одного в другой заимствуют свою логику у сновидений. Данное утверждение применимо особенно к гоголевской повести, ведь именно наутро майор Ковалев обнаруживает определенные абсурдные изменения в своей внешности: «Коллежский асессор Ковалев проснулся довольно рано и сделал губами: "брр..." - что всегда он делал, когда просыпался, хотя сам не мог растолковать, по какой причине. Ковалев потянулся, приказал себе подать небольшое стоявшее на столе зеркало. Он хотел взглянуть на прыщик, который вчерашнего вечера вскочил у него на носу; но, к величайшему изумлению, увидел, что у него вместо носа совершенно гладкое место! Испугавшись, Ковалев велел подать воды и протер полотенцем глаза: точно, нет носа!» [5]. Интерпретация случившегося как сновидения заведомо предотвращается совпадением реакции не одного только «претерпевшего», но и всех остальных лиц: чиновника газетной экспедиции, полицейского, врача; и в этом случае каждый из персонажей видит свою часть, свой «сектор» совершающегося события. Создается жесткая система связей, предписывающая каждому собственную «объективную» линию поведения. Если бы это был сон, то пришлось бы признать, что это такой сон, который одновременно снится многим лицам. У Гоголя рубеж пробуждения приобретает еще более важную роль: с него начинается не только новый хронологический отрезок времени, но и новый строй взаимоотношений и связей, начинается новая реальность — ирреальная реальность.

У Булгакова же внешний облик персонажа после совершившегося превращения дан более устойчиво, что достигается автором благодаря введению записи истории болезни Шарика-Шарикова: «Тетрадь доктора Ивана Арнольдовича Борменталя. Тонкая, в писчий лист форматом тетрадь. Исписана почерком Борменталя. На первых двух страницах он - аккуратен, уборист и четок, в дальнейшем - размашист, взволнован, с большим количеством клякс» [6]. И здесь можно отметить, что мотив превращения у М. А. Булгакова

раскрывается не через сон, а через научный эксперимент. И все логически обосновано.

В своей статье «Проблема гоголевского юмора. Нос» [7] И. Анненский выделяет три превращения. Первое превращение — Нос оказывается запеченным в хлеб; превращение второе – Нос – статский советник, и он делает визиты; третье превращение Носа может быть названо мистическим, т.к. его перехватили по дороге, когда он уже садился в дилижанс, чтобы уехать в Ригу.

Относительно повести Булгакова «Собачье сердце», следует выделить два превращения, совершенных при помощи науки: из собаки в человека и из человека в собаку, причем они совершаются постепенно, детально раскрываются автором. Несмотря на научную подоплеку, читатель попадает в мир метаморфоз, т.к. в свою очередь, Шариков превращает жизнь в квартире Преображенского в кошмар.

В рассматриваемых произведениях проявляется качество, которое Ю. Манн в своей работе «Встреча в лабиринте (Франц Кафка и Николай Гоголь)» назвал «нефантастической фантастикой» [8]. Мир Гоголя перевёрнут: в нём беспрепятственно, наряду с обывателями, непричастными к духовности, сосуществуют нелюди, и эти античеловеческие силы вполне органично входят в общество и без труда находят себе место в его иерархическом строе. Замечательной же особенностью булгаковского сюжета становится такая деталь: бывшая бродячая собака получает должность заведующего подотделом очистки города от бродячих животных; и в социальной сфере Шариков быстро находит себе подобных.

И Гоголь, и Булгаков через мотив превращения выносят сатирический приговор обществу. У Гоголя – Нос старше по званию, и Ковалев его боится, у Булгакова Шариков занимает руководящие посты, ибо происхождение у него самое что ни есть пролетарское. Шарик был милым псом, пока находился в своей природе, занимал в жизненной цепочке свое естественное место. Когда же его превратили в человека – получился отвратительный человек.

Итак, очевидна актуальность проблематики произведений Гоголя и Булгакова, но решение авторами проблемы человека в мире при некотором внешнем сходстве имеет качественные различия. Мотив превращения у Гоголя более мистично, сказочно трактуется, а Булгаков более научен и рационален. Гоголь трагическое преодолевает посредством комического: смеясь, читатель освобождается от абсурда пошлости. Булгаков же иронизирует по поводу попыток человека насильственно переустроить мир, по поводу революционного переустройства.

Литература

1. Краснов Г. В. Мотив в сруктуре прозаического произведения: к постановке вопроса /Г. В. Краснов // Вопросы сюжета и композиции. – Горький: Изд-во Горьковск. ГУ, 1980. – С. 69-81.
2. Веселовский А. Н. Историческая поэтика / А. Н. Веселовский/ вступ. ст., сост., примеч. В. М. Жирмунского. – Л.: Наука, 1940. – 555 с.

3. Земская Е. А. Михаил Булгаков в семье [Электронный ресурс]: Все о творчестве М. Булгакова. — 2011. — Режим доступа: http://www.m-a-bulgakov.ru/v_semye.html
4. Ананьев Б.Г. Задачи психологии искусства// Сб. Художественное творчество. – Л., 1982. – С. 236-242.
5. Николай Васильевич Гоголь. Нос [Электронный ресурс]: Публичная электронная библиотека. — 1998. — Режим доступа: http://public-library.narod.ru/Gogol.Nikolai/nos.html
6. Михаил Булгаков. Собачье сердце [Электронный ресурс]: Публичная электронная библиотека. — 1997. — Режим доступа: http://public-library.narod.ru/Bulgakov.Mikhail/sobachye.html
7. Анненский И. Проблема гоголевского юмора. Нос. [Электронный ресурс]: Gogol.ru. — Режим доступа: http://www.pasikova.gogol.ru
8. Манн Ю. Встреча в лабиринте (Франц Кафка и Николай Гоголь). [Электронный ресурс]: Франц Кафка. — Режим доступа: http://www.kafka.ru/kritika/read/vstrecha-v-labirinte

Шаруда Ольга
студентка 4 курса филологического фак-та
Науч. рук.: к.филол.н., доц. Томилина Г.Я.

ПОТЕНЦИАЛЬНЫЕ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫЕ И ПРИЛАГАТЕЛЬНЫЕ В ПОЭЗИИ Е. ЕВТУШЕНКО

Одной их «вечных» проблем лингвистики является проблема взаимодействия языка и речи как во всей языковой системе в целом, так и на её лексическом и словообразовательном уровнях в частности.

Важнейшая сторона этой проблемы – анализ соотношения и взаимодействия между каноническими словами (узуальными) и окказиональными, а также потенциальными. При этом следует учитывать то, что узуальные слова – это единицы языка, а окказиональные (или их разновидность – потенциальные) – это единицы речи [3, 4].

Потенциальные слова – новообразования, возникающие в речи по продуктивным словообразовательным моделям: *дельфин - дельфиниха, рак - ракиня, тусклый – тусклость* [1, 85].

Потенциальные окказиональные слова представляют собой интересную и очень своеобразную категорию лексических единиц, находящихся в зоне наиболее интенсивного взаимодействия между языком и речью и обладающих целым рядом только им присущих свойств и особенностей.

Стилистико-изобразительное использование потенциальных слов в речи вообще и в художественной речи в частности – очень важная и интересная, но ещё недостаточно исследованная область науки. Полный и всесторонний анализ современного русского языка, а особенно таких его разделов, как лексика и словообразование, невозможен без теоретического осмысления потенциальных слов, которые занимают в системе речи значительное место как весьма своеобразное изобразительное средство.

Ф.П.Филин писал, что “слово передает информацию о чем-либо, закрепляет накопленные знания, доставляет наслаждение и вызывает неудовольствие, лечит и убивает, воодушевляет и разочаровывает, приказывает и выражает какое-либо желание…” В полной мере это относится и к потенциальным словам, которые особенно важны для изучения индивидуального стиля писателя [3, 11].

Обратимся к проблеме употребления потенциальных слов в творчестве выдающегося поэта современности Е.А.Евтушенко.

Среди них представлено немало существительных.

Особое место в образовании потенциальных существительных занимает суффиксальный способ.

Считается, что суффикс *–ость* – единственный по существу продуктивный суффикс, регулярно образующий в русском языке нашего времени существительные со значением отвлеченного признака, мотивированные именами прилагательными. Почти от каждого прилагательного можно образовать такое существительное.

В качестве мотивирующих выступают суффиксальные прилагательные с различными морфами суффикса *–н-:*

и листья и *лунность* меняешь на *людность,*

«Я старше тебя на твои тридцать три»;

префиксально-суффиксальные прилагательные с приставкой *не-:*

…И я трусливо ускользал в *несложность.*

«Неразделенная любовь»;

префиксально-суффиксальные прилагательные с приставкой без- (бес-)

Я уезжаю от *бездонности,…*Я уезжаю от *бездомности.*

«В вагоне шаркают и шамкают».

В качестве мотивирующего может выступать сложное суффиксальное прилагательное:

А ты *белоснежностью*

крепенькой притягивая.

«А на Командорах».

Индивидуально – стилистические неологизмы могут мотивироваться отглагольным прилагательным со значением результата действия:

…его кидая в необъятность…

оплачивая *неоплатность.*

«Предощущение стиха»

Все авторские образования на –ость в поэтическом творчестве Е. Евтушенко характеризуются оценочностью, преимущественно негативной:

Страх гласности – от ужаса *невластности* удерживать закопанную власть
и только при посредстве *сладкогласности* по-ханжески кормить сограждан
всласть. «Страх гласности»

Следует сказать о том, что В.Д.Пятницкий, автор статьи “Их нет в словарях”, приводит большой список подобных образований с суффиксом

–ость, которые, по его наблюдениям, употребляются уже настолько часто, что их следует включить в толковые словари. В своем комментарии к этой статье профессорЮ.С.Сорокин подчеркивает, что существующие словари далеко не исчерпывают всего круга таких легко возникающих, вполне возможных и даже достаточно распространенных и обычных образований именно в силу часто формального их характера [4, 15].

В качестве мотивирующего может изредка выступать и модальное слово, употребление которого наряду с производным существительным позволяет поэту передать тончайшие нюансы человеческих чувств:

Подобная *наверность* -

Судьбы моей неверность. «Бухта провидения»

Менее продуктивна в поэзии Е. Евтушенко группа существительных, образованных с помощью абстрактного суффикса *–ств(о)* . Существительные, мотивированные глаголами, образованные при помощи этого суффикса, обозначают действие. В качестве мотивирующих используются глаголы 1 типа, несовершенного вида, с основой на *–а* :

Как безудержны мы в лести, *в лобызательстве!* Мы безудержны

И в мести, и в *лизательстве.* «Безудержность»

Существительные, мотивированные прилагательными с этим суффиксом, могут иметь значение “предмет, явление, характеризующиеся признаком, названным мотивирующим словом”:

Допотопство - иначе сказать не могу - допотопство.
«Допотопство».

Существительные на –ств(о), мотивированные существительными, относятся к следующей подгруппе:

Они обозначают свойство или занятие лица, названного мотивирующим словом:

… И у этого нашего допотопства дух жилой *полубарства* и
полухолопства. «Допотопство»

Эти потенциальные слова образованы с помощью префиксоида *полу-* по высокопродуктивным моделям. Полубарство –«половина этого барства». Префиксоид полу- вносит оттенок неполноты признака в антонимичные существительные.

Свободно образуются “по заказу” речевой ситуации существительные с так называемыми суффиксами субъективной оценки: например,

уменьшительно- ласкательными, увеличительными. Если речь идет о более мягком, незначительном предмете, употребляются суффиксы *–ишк(а), -инк (а), -оньк (а)* и др. Во многих художественных произведениях часто встречаются экспрессивные существительные с суффиксом *–инк(а),*образованные от именных основ, например: сумасшедшинка (А.Толстой), чудинка (М.Шолохов). Д.Н. Шмелев говорит, что в этих словах «психологическая ассоциация с моделью «чаинка» ощущается достаточно явно, а стилистическая "отмеченность" образований *голубинка* заставляет в них видеть скорее потенциально возможные, чем реально закрепившиеся слова языка [3, 64]. Подобные авторские новообразования употребляются и в поэзии

Е. Евтушенко.

Мне бы – только клевера *сладинку*...Мне бы – только малую *слабинку*.

«Зашумит ли клеверное поле…»;

...*Надеждинку* выжить, подыхаю ползком,

готовый попасться на любую *заманинку*…«А на Командорах».

Все эти существительные на –инк(а) носят отвлеченный характер в отличие от общеупотребительных вещественных имен (соломинка, горошинка). Желая подчеркнуть огромные размеры предмета, о котором идет речь, носители языка обычно используют суффикс *-ищ-*: магазинище, лампища. Причём родовая характеристика мотивирующего слова сохраняется: слова женского рода имеют окончание *–а*; среднего рода *–е.* У Евтушенко:

Прет *толпища* пребольшая к равнодушием удушенному…
«Безудержность»;

…Грязный и разодранный, как Зорба, празднуя *позорище*, пляши.

«Спасибо».

К потенциальным словам относятся и отвлеченные существительные на *-ние*. Они всегда обозначают действие как процесс и мотивируются глаголами: снимание, экспонирование, осчастливливание:

Я вспоминаю *вечерние* ещё сегодняшнего дня, и медленное *воцарение*
дыханья около меня. «В вагоне шаркают и шамкают».

Однако окказионализм *вечерние,* мотивированный относительным прилагательным, называет время дня.

Некоторые потенциальные слова образуются префиксальным способом. Например, существительные с префиксом *не-*, которые обозначают отсутствие того признака, который назван мотивирующим словом:

Немолодость и молодость сошлись.

«Сквер величаво листья осыпал»;

Этот тип высокопродуктивен. Только в отличие от канонических слов (неурожай, неудача) эти слова отличаются небольшой степенью необычности, новизны и свежести.

Менее продуктивны в поэзии Е. Евтушенко префиксально-суффиксальные существительные. Их основную массу составляют авторские неологизмы, мотивированные существительными. Существительные, образованные с помощью конфикса без *–j-* (ье), обозначают явление, состояние, характеризующееся отсутствием того, что названо мотивирующим словом:

Когда есть друг, то *безлюбовье* не страшно нам…

«Упала капля и пропала»;

Бездружье пропастью не станет, когда любовь

стеной перед обрывом ставит свою ладонь.

«Упала капля и пропала».

От абстрактных существительных любовь и дружба поэт образует производные имена, характеризующие особое состояние человека. Конфикс

без – ье вносит особую экспрессию.

Свободно образуются сложные существительные с первым компонентом префиксоидом *само-*, обозначающие действие, направленное на того, кто его производит или испытывает. У Евгения Евтушенко авторский неологизм перекликается с однокоренным словом и в то же время противопоставляется ему:

Быть поэтом не *самораскрытие*, а *самовскрытие*, и поэт –

это *самохирург.* «Нет событий важнее людей»

Слова самораскрытие, самовскрытие характеризуются наличием того действия, которое названо опорной основой существительного и конкретизировано в первой основе (основе местоименного прилагательного *сам*). Слово *самохирург* метафорически обозначает субъекта действия.

Очень выразительны потенциальные прилагательные, среди которых особый интерес представляют составные слова. Это сложные образования, создаваемые путем соединения основ двух и более различных прилагательных. Возможности такого соединения поистине неисчерпаемы. В поэзии Евтушенко они, как правило, выражают негативную оценочность:

Слушай, девочка, Ты извини за *перонно-базарный* стиль… «Прощание»;

Но избегайте *приторно-святочной* благотворительности, как блуда.

«Фуку!»

Словообразовательные ряды подобных прилагательных, — пишет А.Г.Лыков, — практически ничем не ограничены, кроме как “здравым смыслом”, логикой вещей и “заказом” самой действительности [2, 77].

Обращается Евтушенко и к прилагательным с суффиксами субъективной оценки. Такими являются их формы с суффиксом *–оньк-* (орфографически обычно *–еньк-*). Они выражают некоторое усиление признака с оттенком ласкательности. В роли мотивирующих выступают качественные прилагательные. Этот тип особенно продуктивен в разговорной речи. Поэт употребляет подобные формы качественных прилагательных в уменшительно-ласкательном значении. Такие формы субъективной оценки прилагательных отличаются разговорной стилистической окрашенностью и нередко негативной оценочностью.

…И, в частности от *злобненькой*несчастности всех тех, чья тайна, что – они ничто. «Страх гласности».

Данная группа совмещает объективное обозначение степени обнаружения признака с его индивидуальной оценкой поэтом.

Проанализировав потенциальные слова (имена существительные и прилагательные) в словотворчестве Е. Евтушенко, можно сделать вывод, что больше всего в произведениях поэта потенциальных слов, относящихся к имени существительному, образованных главным образом при помощи суффиксации и сложения. Также часто встречаются сложные существительные с сочинительным отношением основ: в большинстве используются элементы *полу-, само-*. Немного реже встречаются сложные прилагательные и их формы субъективной оценки.

Эти слова выполняют различные функции в тексте: номинативную, экспрессивную, оценочную, характерологическую, стилистическую, аллюзивную (являясь средством языковой игры). Активно взаимодействуя с окказионализмами и семантическими неологизмами, они составляют важную особенность индивидуального стиля Евгения Евтушенко.

Литература

1. Жеребило Т. В. Словарь лингвистических терминов. – Назрань: Пилигрим, 2005. – 376 с.
2. Лопатин В. В. Рождение слова. Неологизмы и окказиональные образования. – М.: Наука, 1973.
3. Лыков А. Г. Современная русская лексикология (рус.окказ. слово). – М.: Наука, 1976.
4. Пятницкий В. Д. Их нет в словарях. // Русская речь . – М. – 1969. - №3.
5. Евтушенко Е. Стихотворения. Режим доступа: http://www.litera.ru /stixiya/ authors/evtushenko/all.html

Алєксандрова Ксенія
студентка 4 курсу філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.філол.н., доц. Ніколаєнко В. М.

СИМВОЛІКА ЧОРНОГО КОЛЬОРУ В РОМАНІ ПАНАСА МИРНОГО ТА ІВАНА БІЛИКА «ХІБА РЕВУТЬ ВОЛИ, ЯК ЯСЛА ПОВНІ?»

Життя людини протікає серед різноманітних символів. «Символ – одна із могутніх підвалин культури» [4, с. 3]. Будь-що можна передати за допомогою знаку. Кожна людина сприймає світ по-своєму, створює асоціації, передає зміст життя метафорично. Таке світобачення особливо притаманне свідомості митця. Однією з найсильніших груп символіки виступає кольорова палітра. Здавна люди ототожнювали свої удачі та негаразди, почуття, переживання з певними кольорами. Якщо хвилювання радісне, то й кольори оточуючого середовища для людини здаються світлими, яскравим, теплими. Якщо ж на душі тяжко, то і світ бачиться похмурим, безрадісним, темним, сірим, чорним.

Актуальність. Роман Панаса Мирного та Івана Білика «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» є соціально-психологічним. І тому одним із найяскравіших виразників душевного стану, вчинків головного героя, світовідчуття інших героїв, самого життя слугує кольоровий спектр. Роман Панаса Мирного та Івана Білика «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» наснажений символічним звучанням. Питання ролі кольору в житті героїв твору набуває особливого значення. Тому дослідження символіки кольору в цьому романі є важливим внеском в характеристику майстерності Панаса Мирного як письменника, адже цей аспект твору на сьогодні залишається недослідженим.

Мета дослідження полягає у спробі простежити значення чорного кольору в романі «Хіба ревуть воли, як ясла повні?».

В ході роботи вирішатимуться такі завдання :

- простежити еволюцію смислового навантаження кольорової гами у романі Панаса Мирного та Івана Білика «Хіба ревуть воли, як ясла повні»;
- розкрити символічне навантаження чорного кольору;
- визначити роль чорного кольору у творі.

Питання значення кольору в житті людини та його вплив на людину завжди цікавило представників різних наук – літературознавців, психологів, фізиків. Значний внесок у розвиток теорії символіки кольору зробили такі дослідники як Н. Аркушин, М. Дмитренко, Е. Конрой, Дж. Купер, М. Пилипчук, О. Потапенко, Г. Щокін та ін.

З покон віків чорний колір був одним з основних символів, що використовувалися в народній творчості. Цей колір завжди викликав подвійні асоціації в свідомості українського народу. З одного боку, він асоціюється з журбою, сумом, горем, а з іншого – це колір землі, годувальниці українського народу. Як стверджує О.Потапенко, чорний колір майже в усіх культурах виступає символом темряви, зла, смерті, диявола, пекла [5, с. 72].

У психології чорний колір є кольором суму, занурення у внутрішній світ [Див. 3]

Чорне – це первозданна темрява, пустота, зло, відчай, горе, печаль, приниження. Чорне позначає час жорстокий, безжальний та ірраціональний [1, с. 357].

У романі «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» чорний колір є одним з найбільш вживаних. Він часто використовується авторами на позначення бідності, злиденного існування, постійного недоїдання: «Хлопці підводяться, ховають у торби своє чорно хлібне снідання…» [2, с. 32], «Хліб той – чорніший землі…» [2, с. 117], «На ній – лиця було не знать, так вона схудла, аж почорніла…» [2, с. 301].

Символом неохайності, занедбаності виступає чорний колір у творі: «… хата осунулась… Стіни чорні, аж цвіллю взялися од води, що дощі поналивали крізь лиху оселю…» [2, с. 21], «Як та пустка, стояла вона сама собі на край села, облупана, чорна…» [2, с. 216].

В усі часи пияцтво вважалося непристойним заняттям. Останньою справою було вирішувати свої справи за допомогою горілки. Тому і автори стверджують всією ідеєю роману, що пияцтво – це погане заняття, що завжди закінчується лихом. Як наслідок – це завжди бідність, неохайність, недогляд дітей батьками: «Зосталося тільки те, що на йому: латана свитка, драні штани та одним одна сорочка – чорна, як у дьоготь вмочена» [2, с. 164], «Перше всього послав Чіпка за горілкою; побігла чорномаза дівчинка, Гальчина дочка» [2, с. 301], «З-за дверей висунулось двоє дітей – чорні, замурзані, в яких ганчірках замість сорочок, котрі вони якось соромливо позводили на грудях чорними рученятами – бо застібок не було…» [2, с. 147].

Часто в народній уяві чорний колір є символом біди, що може в будь-який момент застати людину. Тому кожна сім’я намагалася бути готовою до всього. Такий час, коли раптово приходить біда, в народі називають «чорним днем»: «Сестра зжалилась, вийняла з скрині тридцять карбованців – останні гроші, які вона про чорний день ховала від свого недбайливого чоловіка, – оддала братові» [2, с. 385].

Чорний колір може виступати виразником, суму, страждання, хвороби: «… у віччю в неї почорніло, затуманилось…» [2, с. 135], «Аж недужа від того стала, аж почорніла…» [2, с. 321]; страх: «Страх – не страх, якесь темне почуття холодить серце» [2, с. 189] – в цьому випадку, як і впродовж всього твору, епітет *темний* є синонімом до лексеми *чорний.*

Темними тонами змальовується безпросвітна доля героїв, їх нелегкий життєвий шлях, сповнений труднощів, негараздів: «Ти – як зірочка зійшла над моєю задуреною головою – і освітила мені темну стежку, мій неутертий шлях!..» [2, с. 275]; «Воля… для невільника – мед – п’яне чоло. Воно… тільки й сяє, й гріє по темному шляху його темного життя…» [2, с. 200].

Але чорний колір є і носієм позитивної семантики. Чорноброві, з довгою чорною косою, чорноокі дівчата чи чорняві хлопці – народний еталон краси: «Хто ж буде вичісувати, заплітати їх довгі чорні коси?» [2, с. 86], « – Ось піди назнарошне подивися: який з його красень! Широкоплечий; волос, як галка, чорний; а очі… карі, ясні та блискучі» [2, с. 240], «Лушня був широкоплечий парнище, високий, бравий, з хорошим панським личком, з чорними гарними

усами, з карими веселими очима…» [2, с. 159], «Карі його очі заглянули і їх у серце…» [2, с. 130-131].

Часто вважали, що дівчина з темно-карими очима має чаклунські здібності: «В її чорних блискучих очах втопилася моя згага!» [2, с. 66], «Вона осміхнулася, навела на його свої чорні очі – гладила ними, вабила…» [2, с. 53].

Як стверджує О. Потапенко, колір є промовистим символом соціального статусу [5, с.72]. Так і в романі Панаса Мирного та Івана Білика «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» чорний колір подекуди виступає символом достатку: «У порога, як стовп, стояв лакей, у чорному сюртуці, у манишці з брижалами, при часах» [2, с. 86], «З довгополого, засмальцьованого демикотонового балахону убрався Лейба в чорний ластиковий…» [2, с. 81].

Також чорний колір в позитивному значенні виступає як епітет в описах зовнішності іноземних, незвичних і загадкових для ока українських людей: «Узяв собі дочку в а ш о г о – чорну-чорну, аж плащувату циганку, тонку та високу…» [2, с. 318], «Не такі дочки у Василя Семеновича: якісь циганки повдавалися! З чорними очима, з довгими, як кендюхи, носами, з циганським кучерявим волоссям, а чорні ж та чорні, як у сажу вмазані!» [2, с. 97].

Отже, у романі Панаса Мирного та Івана Білика «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» колір має важливе значення як виразник емоційного стану героїв, суспільних явищ, світосприйняття персонажів та самого життя українського народу. У творі відтінки чорного кольору мають подвійний смисл: з одного боку він є виразником негативних явищ життя, а з іншого – в позитивному значенні – виразником краси, символом молодості, здоров’я, достатку.

Література

1. Купер Дж. Энциклопедия символов. – М.: Золотой век, 1995 – 412 с.
2. Мирний Панас Зібрання творів: У 7 томах. – Т. 2 – К.: Наукова думка, 1969. – 451 с.
3. Пилипчук М. Символіка кольорів // Режим доступу: http://mistgrani.com/
4. Словник символів / Ред. Дмитренко М. – К.: Редакція часопису «Народознавство», 1994. – 141 с.
5. Словник символів / Ред. Потапенко О. – К.: Редакція часопису «Народознавство», 1997. – 156 с.

Андрушко Оксана
студентка 4 курсу філологічного фак-ту
Наук. кер.: д.філол.н., професор Білоусенко П.І.

ІЗ СПОСТЕРЕЖЕНЬ ЗА СЛОВОТВІРНОЮ СТРУКТУРОЮ ЗАПОЗИЧЕНИХ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ

Медична термінологія останнім часом інтенсивно поповнюється, що зумовлюється як стрімким розвитком медицини, так і формуванням власної української терміносистеми. Її основний корпус на сьогодні вже сформувався, однак ідуть ефективні процеси впорядкування і нормалізації.

Способи і засоби термінотворення досліджено в працях В.Я. Греб, Г.Ф.Шанаурова. Проблеми унормування медичної термінології розробляли

О.Кіцера, М.Павловський, Л.Петрух, Я.Коржинський. Значна частинаукраїнських медичних терміноодиниць запозичилася з грецької або латинської мов, у яких в одних випадках на українському мовному ґрунті вичленовуються словотворчі суфікси, в інших - фонетично тотожні фіналі такої здатності не мають, оскільки в мовному континуумі української мови до таких запозичень неможливо дібрати мотивувальні основи.

Метою цієї статті є опис медичних термінів, які мають іншомовні словотвірні суфікси або ідентичні фіналі, які на українському мовному ґрунті не є словотворчими афіксами.

В українській мові на позначення процесів серед медичних термінів трапляються слова з суфіксами **–ац(ія), -яці(я)**: *девазація* (1, 99) «процес видалення кровоносних судин» (*девазувати* «видаляти»); *епіляція* (1, 492) «процес видалення волосся разом із волосяною цибулиною з косметичною або лікувальною метою» (*епілювати*);*аглютинація* (1, 7) «склеювання та випадання в осад бактерій, формених елементів крові» (*аглютинуватив*ний) та ін. Поряд з ними функціонують запозичені слова,які не можна вважати словотвірно членованими:

- назви симптомів захворювання чи самих хвороб: *коругація* (1, 168) «зморщування»; *корускація* (1, 168) «мерехтіння, миготіння, мигтіння в очах»; *корускація* (1, 195) «блимання (миготіння) в очах»; *мацерація* (1, 63) «вимочування, процес розм'якшення тканин при тривалому впливі на них рідин»; *люксація* (1, 187) «вивих суглоба»;

- назви симптомів, які виникають при пошкодженні внутрішніх органів: *вакциляція* (1, 474) «хитання; хитка хода, при ураженні мозочка»; *евентрація* (1, 478) «випадіння внутрішніх органів через пошкодження черевної стінки»;

- назви різних відчуттів: *густація* (1, 98) «відчуття смаку»; *крепітація* (1, 169) «відчуття хрусту при вислуховуванні легенів»; *мордифікація* (1, 206) «відчуття кусаючого болю».

Серед медичних термінів виділяється цілий ряд слів з суфіксом –**іт**, що позначають запалення різних органів: *хондрит* (1, 467) «запалення хряща» від *хондроз*«хрящ»; *перикардит* (1, 344) «запалення перикарда» (перикард «сердечна сумка, зовнішня оболонка серця»); *бронхіт* (1, 42) «запалення бронхів» (*бронхи*) тощо. Словотвірно нечленованими є такі терміни: *спленіт* (1, 410) «запалення селезінки»; *струміт* (1, 419) «запалення тканини вузлуватого евтиреоїного зоба»; *тифліт* (1, 437) «запалення піднебінних мигдаликів»; *перитоніт* (1, 282) «запалення очеревини» і т.д.

Суфікс –изм (-ізм)творить назви, якими позначають різні види отруєння: *ерготизм* [1, 493] «отруєння людини ріжками, що потрапляють у борошно; характеризується розладом травлення, місцевим змертвінням тканини, загальним збудженням, непритомністю» від *ергот*«рожок», *фосфоризм* [1, 461] «хронічне отруєння фосфором». Фіналь **–ізм**вичленовується в ряді термінів іншомовного походження, до яких в українській мові немає мотивувальної основи. Вони, зазвичай,позначають:

- хворобу: *фагеденізм* [1, 455] «властивість різних виразкових процесів, які призводять до значного омервіння тканин», *страбізм* [1, 418] «розлад зору, при якому очі дивляться в різних напрямках»;

- властивості, ознаки живих організмів: *альбінізм* [1, 11] «відсутність пігменту з народження» тощо.

Суфікс –іятворить слова на позначення різних симптомів: *емболія* [1, 486] «закупорка кровоносної судини емболом» від *ембол* «патологічне утворення (маса) невизначеної структури і складу, що циркулює вкровоносній системі і здатне викликати закупорку кровоносних судин». Словотвірно нечленованими є іменники на позначення:

- симптомів: *френалгія* [1, 462] «біль у діафрагмі»;

- хвороб: *хроматопсія* [1, 468] «спотворення колірних відчуттів, при якому сприймається лише один з основних кольорів», *екмнезія* [1, 480] «відсутність чи втрата пам'яті», *езотропія* [1, 478] «збіжна косоокість»;

- процесів: *фрикція* [1, 462] «втирання, тертя»;

- ознаки того, що у людини добре самопочуття: *ейстезія* [1, 479] «добре самопочуття», *евтимія* [1, 479] «гарний настрій».

Суфікс –оз, -аз, -оз(а)творить слова, які позначають різні процеси, що призводять до хвороби та психічні захворювання: *психоз* [1, 339],*тромбоз* [1, 442], *невроз* [1, 219].Словотвірно нечленованими є назви:

- різних хвороб та симптомів захворювання: *склероз* [1, 399] «затвердіння, ущільнення органа, зумовлене заміною клітинних елементів сполучною тканиною»; *епіхроз* [1, 493] «пігментація шкіри»; *фізіноз* [1, 459] «хвороба, спричинена впливом фізичних факторів (чинників)» і т.д.

Суфікс –ома в медичних термінах виступає в назвах пухлиноподібних розрощень тканин у людини, напр.: *фіброма* [1, 459] «доброякісна пухлина з волокнистої сполучної тканини» від *фібра* «волокно». Непохідними є такі терміни на **-ома**: *саркома* [1, 378] «злоякісна пухлина сполучної тканини», *холонгиома* [1, 465] «рідкісна пухлина, що розвивається з жовчної протоки», *хористома* [1, 467] «пухлиноподібне утворення, що розвивається з хористії», *хондрома* [1, 467] «доброякісна пухлина, що характеризується утворенням зрілого, зазвичай гіалінового, хряща», *тератома* [1, 430] «пухлина, що утворюється з гоноцитів, найчастіше в яєчниках у жінок, в яєчках у чоловіків, в крижово-куприковій області у дітей, а також в мозку»,*цитобластома* [1, 471] «загальна назва пухлин, що складаються з малодиференційованих клітин неясного походження» тощо.

Отже, у багатьох запозичених медичних термінах часто трапляються іншомовні за походженням словотворчі афікси, а в інших запозиченнях вичленовуються тотожні, часом регулярно повторювані структурні елементи слова, які в українській мові не набули словотвірної сили, вони за своїми функціональними властивостями наближаються до суфіксів, але не беруть участі в процесах словотворення.

Література
1. Присяжнюк М.С. Російсько-український медичний словник професійної мови фахівців з внутрішніх хвороб (із тлумаченням термінів): 20000 слів, - К.: Вид. дім «KMAcademia», 1995. – 504 С.

Бабанина Анна
студентка 4 курса филологического фак-та
Научн. рук: к.филол.н., доц. Дука Л.И.

СИНОНИМИЯ СИНТАКСИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ В СОВРЕМЕННОМ РУССКОМ ЯЗЫКЕ

В настоящее время не утрачивают актуальности проблемы терминологии, связанные с номинацией новых понятий и уточнением обозначения уже устоявшихся в той или иной отрасли человеческой деятельности.

Исследование терминов и их групп в лингвистическом аспекте – одна из задач лексикологии, где дано определение термина как языкового явления и перечислены его признаки как лексической единицы. Термином называется «слово или словосочетание, обозначающее понятие определенной области деятельности, соотнесённое с другими наименованиями в этой области и образующее вместе с ними специальную терминологическую систему, служащую для обеспечения профессиональной коммуникации» [1].

Разработка вопроса о месте терминов в составе лексики современного русского языка отражена в фундаментальных трудах Г.О. Винокура, В.В. Виноградова, С.Д. Лотте, В.М. Лейчика, Б.Н. Головина, Б.Х. Борлыковой и др. В результате анализа различных подъязыков науки и техники были названы признаки, характеризующие данную лексическую единицу: определённая структурная оформленность, номинативность, соответствие понятию, системность, устойчивость и воспроизводимость в речи (обязательные), а также однозначность, дефинитивность, стилистическая нейтральность и контекстуальная независимость (факультативные) [1]. Кроме того, были сформулированы требования к точности, однозначности термина, отсутствия у него синонимов и т.д. [1], которые носят весьма условный характер и в полном объёме редко выполняются на практике.

Избыточность наименований наряду с полисемией является одним из нарушений упорядоченности исследуемой лексической подсистемы. Целью данной работы стал анализ синтаксической терминологии и определение аспектов их параллельного функционирования в современном русском языке.

Синонимия терминов характерна для структурного и семантического синтаксиса. Отдельные случаи параллельного употребления встречаются в терминологии коммуникативного синтаксиса.

В структурном синтаксисе параллельно функционируют термины, обозначающие типы синтаксической связи, синтаксических отношений, элементы структуры предложений, наименование наклонений и т.д. Так, «синтаксическая связь, осуществляемая при помощи различных … элементов:

союзов, союзных сочетаний, служебных слов, используемая для выражения различного рода пояснительных отношений в структуре простого предложения» [5, с. 300] называется *релятивной*, или *относительной*; «регулярно проявляемая связь стержневого слова с другими словами (словоформами других слов) в словосочетании, определяемая семным составом его содержательной структуры»[5, с. 292] –*облигаторная*, или *обязательная*; «отношения между компонентами словосочетания, стержневой (главный) член которых является информативно недостаточным, а второй – конкретизирующим, уточняющим, раскрывающим семантику информативно недостаточного слова» [5, с. 287] – *комплетивные*, или *восполняющие*; «разновидность пояснительных отношений, представленных как логические отношения частного и общего, разновидность, формальным показателем которых являются служебные слова и сочетания типа: *например, в том числе, в частности, особенно* и т.д.» [5, с. 281 – 282] –*интродукция*, или *включение*; «сочетание субъектива и предикатива с синтаксическими местами последнего» [5, с. 282] –*грамматическое ядро предложения*, *ядро предложения*, *грамматическая основа предложения,грамматический центр*. Кроме того, тождественными являются такие термины, как *индикатив – изъявительное наклонение*, *императив – повелительное наклонение*, *оптатив – сослагательное наклонение, гипотаксис – сочинение, предикативный центр – предикативное сочетание* и др.

Среди параллельно функционирующих терминов семантического синтаксиса нужно выделить следующие: *агенс – субъект* («один из смысловых компонентов пропозиции, называющий одушевлённый предмет, являющийся производителем действия» [5, с. 278]); *сирконстант – ситуант – партиципант* (компонент семантической структуры предложения, выражающий обстоятельственное значение); *диктум – пропозиция* («конкретная мысль, часть содержательной структуры предложения, информирующей о фрагменте внеязыкового мира» [5, с. 299]) и др.

В сфере коммуникативного синтаксиса дублируют друг друга термины *высказывание – предложение* («единица речевого общения, которая в отличие от … структурной схемы простого предложения обладает такими важнейшими признаками, как адресованность, т.е. как обращённость к кому-либо, целенаправленность, зависимость от предшествующих и последующих звеньев речевого общения, связь с ситуацией и т.д.» [5, с. 281 – 282]); *инверсия – обратный порядок* (перестановка местами темы и ремы, а также подлежащего и сказуемого, определяемого слова и определения и т.д.); *адресант – говорящий* («отправитель данной речи» [5, с. 278]); *адресат – собеседник* («получатель речи» [5, с. 278]) и др.

Избыточность наименований компенсируется путём сохранения наиболее удачного варианта и вытеснением остальных за пределы научного стиля. Причинами избыточности номинации являются:

а) употребление заимствованной лексемы и её кальки: *аппозиция* (от лат. *apposito – приложение*) и *приложение*; *копула* (от лат. *copula – завязка*, *связь*) и *связка*; *номинативное предложение* (от лат. *nominativus – именительный*

падеж) и *назывное предложение* (ср. укр. *називний відмінок – именительный падеж*); *факультативная связь* (от фр. *facultatif – необязательный*) и *необязательная связь* и т.д. Термины-кальки представляются наиболее уместными в научно-учебной литературе, в то время как употребление их аналогов иноязычного происхождения характерно для академического подстиля (в монографиях, диссертациях, научных статьях и т.д.);

б) смещение акцентов в определении и выдвижение на первый план различных характеристик одного и того же понятия: *предложение* (определяется с учётом многообразия аспектов изучения) и *высказывание* (определяется с позиции коммуникативного аспекта); *знаменательная связка* (обладающая самостоятельным лексическим значением) и *вещественная связка* (указание на понятийную основу значения); *дуплексив* (указание на двойственность структуры) и *глагольно-именной определитель* (уточнение морфологической природы компонентов) и т.д. Выбор варианта терминообозначения понятия в данном случае обусловлен семантически и контекстуально;

в) создание новых терминов-дублетов отдельными учёными: *диктум* (Ш. Балли)– *пропозиция*; *модель предложения* (Г.А. Золотова)– *структурная схема предложения*; *сирконстант* (Л. Теньер)– *партиципант – ситуант*. Подобные терминообозначения функционируют в первоисточнике как авторские неологизмы; в процессе разработки исследуемой проблемы в трудах других лингвистов они могут быть закреплены в общенаучном употреблении или отвергнуты как несоответствующие сути понятия. Так, Ч. Филлимором был предложен термин *глубинныепадежи* для обозначения компонента семантической организации предложения, обладающего предметным значением; ему соответствуют следующие наименования данного понятия: *предикандумы* (С.Д. Кацнельсон), *имена*, или *аргументы* (У. Чейф и др.), *предметные места* (Т.П. Ломтев), *актанты* (Л. Теньер). Последний вариант является наиболее распространённым на сегодняшний день [4, с. 117].

При наличии разных точек зрения на понимание термина важна отсылка к первоисточнику, на который опирается автор, что способствует преодолению многозначности лексемы в пределах текста, например: *«Вслед за В.А. Белошапковой, семантической структурой предложения считаем обобщённое типовое информативное содержание, свойственное не одному отдельному предложению как единице речи, а обширному классу однородных предложений [34, 118]»* [4, с. 114].

Нужно также заметить, что в пределах одного научного текста обозначение понятия различными терминами допустимо лишь в исключительных случаях.

Итак, развитие лингвистики нуждается в появлении новых понятий и в уточнении известных. В результате данного процесса периодически появляются взаимозаменяемые термины структурного, семантического и коммуникативного синтаксиса. Калькирование, различие семантических акцентов и появление авторских обозначений–основные причины синонимии и параллельного функционирования терминов.

Литература
1. Борлыкова Б.Х. Калмыцкая музыкальная терминология: дисс. ... канд. филологических наук: 10.02.22 / Б.Х. Борлыкова; [Место защиты: Калмыц. гос. ун-т].–Элиста, 2009.–186 с.: ил. РГБ ОД, 61 09-10/783..–Режим доступа: http://dslib.net.
2. Гвоздев А.Н. Современный русский язык / А.Н. Гвоздев.–М.: Просвещение, 1964.–328 с.
3. Дудников А.В. Современный русский язык / А.В. Дудников. – М.: Высшая школа, 1990.–424 с.
4. Иванова Л.П. Структурно-фукнкциональный анализ простого предложения: Монография / Л.П. Иванова. – К.: Вища школа, 1991. – 167 с.
5. Казарина В.И. Современный русский синтаксис: структурная организация простого предложения: Учебное пособие / В.И. Казарина.–Елец: ЕГУ им. И.А. Бунина.–329 с.
6. Стародумова Е.А. Синтаксис современного русского языка / Е.А. Стародумова.–Владивосток: Издательство Дальневосточного университета, 2005.–142 с.

Безсмертна Ольга
студентка 3 курсу філологічного фак-ту
Наук. керівник: к.філол.н., доц. Денисенко Л.П.

ПРОТЕТИЧНІ ПРИГОЛОСНІ В ГОВОРАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Українська мова успадкувала від діалектів давньоруської мови тенденцію до усунення збігу голосних, що діяла ще в мові спільнослов'янській. Протетичні на її ґрунті розвивались перед початковим голосним, якщо попереднє слово теж закінчувалося на голосний звук. Виникнувши як засіб уникнення нехарактерного для української мови міжслівного збігу голосних, протетичний поступово закріплювався в звуковому складі слова, і слово з цим протетичним починає вже функціонувати в будь-якій позиції. В українській мові функціонують такі протетичні приголосні:[в], [й] та [г]: *видра, вим'я, яблуко, ягня, їсти,є, юний,гайда, геть.*

У вживанні протетичних приголосних майже всім сучасним східнослов'янським мовам властива діалектна диференціація. Широко відома вона в українській мові. Розвиток протетичних приголосних, як відомо, не пов'язаний зі зміною семантичної природи чи його граматичного значення, тобто протеза щодо значення слова завжди нейтральна. Її виникнення викликається й зумовлюється фонетичними причинами..

Протетичний [в] виникає в українській мові звичайно перед початковим [у]:*вус, вус, вухо, вулиця, вулик, вузол, вугіль, вузько*. Зумовлюється це насамперед артикуляційними причинами, місцем і характером творення білабіального [в] і лабіалізованого [у]. Імовірно, [в] розвивався спершу лише перед наголошеним [у] , тобто таким, що репрезентував фонологічно сильну позицію, отже, виразніше виявляв диференціальні ознаки голосної фонеми, а вже потім за аналогією він поширився у позиції перед ненаголошеним: *вужі*за

аналогією до *вуж*, *вусатий* за аналогією до *вус*, *вузький* за аналогією до *вузько* і т.д. Пізніше зв'язок виникнення протетичного [в] з наголосом втрачається і він починає закривати початковий [у] незалежно від цієї ознаки: *вугор, вудила, вузда, вуздечка, вуста, діал.вуд.* Проте перед голосним [у], що належить до префікса, протетичний не розвивався: *ув'язь, уклад, уряд, усміх, успіх, уставка, участь, також увага, угар, угода, удав, уклін* тощо. Протетичний [в] перед [у] засвідчує, хоч і не дуже часто, ще в давньоруських південного походження та староукраїнських писемних пам'ятках: *воужась, вутра, на вутрие, вулици*і послідовно розвинувся в українській мові протетичний [в] перед секундарним [і] з етимологічного [о]: *він, вітчизна, вівця, вітчим, вікно, вільха, вівця, вістря, вісь*. Вживання протетичного [в] перед [о], що пізніше розвинувся в новому закритому складі в [і], зрідка відбивають ще давньоруські пам'ятки південного походження: *ворьли, вовца*. Протетичний [в] вживається перед [о] також в іменнику *огонь*, хоч для його виникнення в цій позиції фонетичні умови теж відсутні. Проте [в] перед [а], [о], [у] у відкритому складі: *вармійа, вобід, вутка, вуремйа* помічено лише в говірках [1,9]. Але більшість слів з початковим [а], які в українській мові, крім вигуків та сполучників іншомовного походження, вживаються без протези: *агонія, альфа, Андрій, анахорет* та ін..

У кількох словах протетичний [г] усталився в позиції перед [о] як наголошеним *гострий*, так і ненаголошеним *горіх*. Однак слова з початковим [о] звичайно протези не одержують: *осінь, озеро, обід, орати, останній*. Припускають, що протетичний у такій позиції в українській мові взагалі не властивий і що в іменнику *горіх*він виник за аналогією до *горох.* З цього погляду залишається загадковим лише слово *гострий*, в якому [г] відомий значній більшості говорів української мови і засвоєний у літературному вживанні, хоч його виникнення тут пояснити аналогічними причинами немає можливості.

Протетичний [г] особливо широко представлений в ряді південно-західних діалектів, зокрема в подільсько-волинських, а також у волинсько-поліських говірках: *гоко, горати, гувечка, гиндик, гикати, гобідати, гомін, горел, гулица, Гантін* [2,83]. Поширений протетичний [г] в деяких вигукових словах, як перед [а], так і перед [е] та [и] з [і]: *гайда, га, гай-гай, гам, гей, ген-ген, геть, гикати*. Але в інших словах перед [е] та перед [і] протеза не розвинулась: *етика, екзамен, іти, істина, інший, індик, іржа, історія*.

Протиставляються діалекти й характером протетичних приголосних в одних говорах переважає або й послідовно вживається протеза [в], як-от: *вострий, воріх, ворать* (у багатьох говорах Львівської, Тернопільської, Хмельницької обл..), в інших - [г] *гулиця, гулик, гузький, газарт, гепат, гиржа, гострий, горати, гобід* і навіть *гогонь*(с.Вишнів Долинського р-ну Ів.-Франк. обл.,), *гогірок* (с.Пониковиця Заболт. р-ну Львів.обл.) [2,83].

Функціонування протетичних у сучасних українських діалектах здебільшого залежить від словесного оточення. Проте трапляються говори, в яких така залежність ще зберігається. У говорі, наприклад, с. Миляча Дубровського р-ну Рівенської обл.. початковий [о] звичайно не закривається протетичним, але після префікса і прийменника він обов'язковий: *острий* але

вигострити, *орати* але *виорати*, *озеро* але *гдзера* [2,84]. У діалектах з поширеною протезою вона обіймає не тільки давні слова, а й нові, запозичені з інших мов, наприклад: *гаптека, гатака, гелеватор, гінспектор*. Це свідчить про те, що явище протези в таких діалектах належить до живих процесів на сучасному етапі їх розвитку. В українських діалектах спостерігається і зворотній процес, а саме відпадання етимологічного приголосного [в] та [г] в позиції перед [о], напр.: *орох, орон (горох, ворон)* у покутських, буковинських, гуцульських говорах, *олуб'ята (голуб'ята), оробець (горобець)* – у деяких західнополіських та у багатьох південно-східних говорах. Явище втрати етимологічного приголосного перед [о] пояснюється, певно, аналогією до інших слів, як-от *орох з горохом до оріх* тощо. Поширене воно в основному тих говорах, у яких нові протетичні не вживаються або вживаються дуже рідко.

Приставний [й] фіксується у позиції перед наголошеним і ненаголошеним [і], напр.: *істик – їстик , ізок – їзок, Іванчик – Їванчик.*

Протезу [л] можна кваліфікувати як секундарний протетичний, що виник на ґрунті іншого фонетичного явища – типових субститутивних змін. На вторинний у переважній більшості випадків характер л – протези вказують: поодинока фіксація таких змін, відсутність чітко окреслених ареалів, часте співфункціонування утворень з протетичними [в],[г],[й] і [л] не лише в мікроареалі, а й у тій говірці. *Л*-протеза відзначена не лише в надсянських говірках , у яких розглядається в контексті польських впливів, а й у північно-західній частині наддністрянських ,у говірках лемк. – *лутава* в ареалі *вутава* і територіально близько до *готава ' отава'*[2,84].

Отже,в поширенні протетичних приголосних українські діалекти не становлять єдності. В окремих з них протетичні, що виникли вже на українському ґрунті, представлені одиничними прикладами, а в інших — протеза майже обов'язкова перед кожним початковим голосним. Не поширена протеза, за винятком окремих слів (*гострий*), у більшості південно-східних говорів української мови. Майже не відома вона лемківським і закарпатським говорам, що межують з словацькою мовою . Зате дуже поширена протеза в багатьох південно-західних говорах, зокрема наддністрянських, волинських та подільських, а також у західнополіських говорах північної діалектної зони.

Література

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К.: Вища школа,1980. – 246.
2. Гриценко П.Ю.Ареальне варіювання лексики. – К. : Наукова думка, 1990. – 272 с.
3. Діалектні групи і говори української мови. Методичні матеріали з курсу української діалектології. – Одеса,1975. – 52 с.
4. Закревська Я.В.Явище протези в західних говорах української мови // Дослідження і матеріали з української мови. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – Т. 4. – С.66-73.

Бережной Валентин
студент 4 курса филологического фак-та
Научн. рук: д.филол.н., проф. Павленко И.Я.

ФУНКЦИИ ПЕРСОНАЖЕЙ СОВРЕМЕННОГО УКРАИНСКОГО ПОЛИТИЧЕСКОГО АНЕКДОТА

Анекдот – один из наиболее продуктивных жанров современного фольклора, он оперативно отражает отношение людей к текущим событиям, явлениям, деятелям истории и политики. Все многообразие объектов изображения в анекдоте можно условно объединить в несколько тематических блоков (например, бытовые, социальные, политические, профессиональные и др.). Большой популярностью сейчас пользуются политические анекдоты – короткие смешные рассказы о политических ситуациях, поведении и чертах характера лидеров или представителей политических партий.

Политический анекдот (как и любой другой) характеризуется умышленной гипертрофией черт и ситуаций, вплоть до абсурдизации, что способствует выявлению определенных (как правило, отрицательных – с точки зрения создателей и трансляторов произведений) сторон политической жизни.

Украинские политические анекдоты как описывают видение современной политической ситуации в общих чертах, не фокусируя взгляд на конкретных личностях и, так и объединяются вокруг имён конкретных политических деятелей. Как правило, это наиболее «нашумевшие» политики, использующие много средств на свой пиар и хотя бы некоторое время находившиеся у власти, занимая посты президента, премьер-министра, министра, спикера и т. п. В связи с этим, считаем необходимым разграничивать политические анекдоты как тематическую группу и в составе этой группы анекдоты о политиках.

Политический анекдот в современной науке не получил достаточного освещения.В советской фольклористике проводилось ретроспективное изучение анекдотов, публиковались и анализировались только тексты дореволюционного периода, когда в широкой народной среде существовал социальный анекдот, политический функционировал преимущественно в среде интеллигенции. В наши дни он стал массовым явлением, поскольку сами политические процессы входят в сферу интересов все большей части населения страны.

В современной украинской фольклористике активизировалось изучение анекдота: исследуется генезис жанра, некоторые особенности функционирования и способы создания комического [4], [5], [6]. Однако, многие аспекты функционирования жанра и динамики смены персонажной парадигмы по-прежнему остаются вне поля зрения.

Проанализировав политические анекдоты, опубликованные в сети Интернет [1], [2], [3], выделяем основные функции персонажей анекдота, черты и периодфункционирования, расположив их по шкале возрастания негативной оценки:

1. Народный защитник, мститель. Весьма позитивная оценка. Функции: обладает желанием и потенциалом наказать внешне- и внутриполитических

врагов, в т. ч. и нынешнего «плохого правителя», реже – улучшить благосостояние граждан. Период: противостояние прототипа и действующей власти или же первое время после прихода прототипа к власти.

2. Обличитель. Умеренно позитивная оценка. Функции: критикует власть, внутри- и внешнеполитические отношения в государстве. Период: противостояние прототипа и действующей власти.

3. Провокатор. Нейтральная оценка. Функции: создание ситуации, провоцирующей другого персонажа к действию. Период: снижение активности прототипа в реальной жизни (уход из политики, заключение под стражу и т. п.).

4. Плохой человек. Умеренно негативная оценка. Функции: выполняет негативные действия по отношению к стране и просто окружающим, но воспринимается как «неизбежное зло», с которым пока можно мириться. Период: практически все время нахождения прототипа на политической арене.

5. Виновник, заслуживающий наказания. Весьма негативная оценка. Функции: сделал много плохого для страны и продолжает делать; его ожидает возмездие, лишение свободы, казнь; он готовится скрываться, бежать за границу и т. д. Период: ближе к завершению прототипом срока властных полномочий.

Как правило, в фольклоре функции персонажа фиксированы и определяют собой развитие сюжета. В анекдоте о политиках наблюдается динамика персонажей и функций. Это обусловлено жанровой природой анекдота, предполагающей мгновенную реакцию на действительность, что ведет к смене функциональной парадигмы персонажа: с изменением отношения к прототипу изменяется и отношение к персонажу (и, соответственно, его функции).

Литература

1. Анекдоты [электронный ресурс]. – Режим доступа: http://politfun.net/index.php
2. Анекдоты [электронный ресурс]. – Режим доступа: http://durdom.in.ua/ru/main/anecdotes.phtml
3. Анекдоты [электронный ресурс]. – Режим доступа: http://censor.net.ua/ru/jokes/all
4. Бойко Алла. Архетипи народної сміхової культури в українських політичних реаліях XXI ст. // Электронная библиотека Института журналистики. Режимдоступа: journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2041
5. Бріцина Олеся, Головаха Інна. Карнавал революції // Критика. – 2005. – Березень. – С. 17 –19.
6. Гончаренко Н. Анекдот: походження та розвиток українського анекдоту // Нариси української популярної культури. – К.: УЦКД, 1998. – С. 25 –41.

Біла Надія
студентка 5 курсу філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.філол.н., доц. Січкар О.М.

АВТОРСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПСИХОЛОГІЇ ЗЛОЧИНУ В ДЕТЕКТИВНИХ РОМАНАХ І.РОЗДОБУДЬКО ТА А.КОКОТЮХИ

Актуальність теми пов'язана з посиленням уваги сучасного літературознавства до проблем психологізму, вивченням його теоретичної основи, категоріального апарату та історії трактування.

Психологізм як істотну рису стильової манери І.Роздобудько було помічено такими дослідниками її творчості, як Н.Герасименко, Я.Голобородько. У прозі А.Кокотюхи знаходимо лише елементи психологізму.Відтак у дослідженні творчості І.Роздобудько та А.Кокотюхи застосовуємо методологію психологічних досліджень. Спостережень над психологічною майстерністю цих письменників обмаль. Найчастіше це лише поодинокі згадки домінування психологізму у їхній творчості.

Останнім часом проза І.Роздобудько стала об'єктом різноаспектних студій (А.Вегеш, У.Воліковська, Н.Герасименко, Я.Голобородько, Л.Горболіс, Т.Качак, Т.Терещенкова та ін.). Проза А.Кокотюхи мало досліджена (студії Є.Баран, С.Філоненко). Але чимало питань, проблем, що стосуються прози цих письменників, потребують глибшого осмислення і дослідження. Зокрема, ще не була предметом досліджень прози І.Роздобудько та А.Кокотюхи типологія персонажів-злочинців, їх психологічний і соціальний аналіз, хоча деякі аспекти цієї проблеми принагідно порушувалися в окремих статтях.

Особливістю творчого доробку письменниці І.Роздобудько є наявність жанру психологічного детективу. Із всіх елементів психологічної структури злочинного діяння найповнішу інформацію про психологію злочинця дає суб'єктивна сторона, а в ній – характеристика мотивів злочину. Особливістю досліджуваних романів є те, що герої не відчувають своєї провини за скоєні злочини, не відбувається акту катарсису. Визначаємо такі основні мотиви персонажів-злочинців у романах І.Роздобудько за типологією В.Бедь:

1) спроба збагачення (це Жан Дартов, Портянко, Атонесов, Араменко («Останній діамант міледі»), Лілі, Аліна, Вовчик, Анатолій, Заріна, Ярослава («Мерці»);
2) помста (Жанна («Останній діамант міледі»), Лана («Ескорт у смерть»);
3) самозахист (Влада «Останній діамант міледі»)
4) намагання приховати правду (П.Заславський («Ескорт у смерть»);
5) немає чітко визначеного мотиву (Марина («Ескорт у смерть»)).

На відміну від І.Роздобудько (у творчому арсеналі якої лише 3 детективи), А.Кокотюху можна по праву назвати корифеєм українського детективу та трилера.

Основні мотиви злочинів у детективах А.Кокотюхи:

1) моральна насолода від вчинення насилля (вітчим Толіка («Нейтральна територія»)
2) психологічне виснаження, самозахист (Толік («Нейтральна територія»)

3) спроба збагачення (Коля Пузир і його банда, Денис Коновалов («Аномальна зона»)
4) немає чіткого мотиву, кожного разу – новий мотив: нажива, моральна насолода, помста і т.д (Богдан Баглай, Ріг, Дора, Кузьма, Скляр («Повзе змія»)

Деякі мотиви, якими керуються злочинці, у детективах І.Роздобудько і А.Кокотюхи схожі: це спроба збагачення та відсутність чітко визначеного мотиву антисоціальних вчинків, що пов'язано або з психологічною неврівноваженістю людини, або з постійною внутрішньою потребою убивати.

Також схожим мотивом у детективах «Нейтральна територія» А.Кокотюхи та «Останній діамант міледі» І.Роздобудько є самозахист. Але Влада («Останній діамант міледі») здійснює самозахист безпосередньо у момент нападу, Толік («Нейтральна територія») же не чекає цього моменту, постійна психологічна і фізична наруга з боку вітчима штовхає Толіка на вбивство ще до нападу.

У романах А.Кокотюхи знаходимо доповнення мотивів злочину. Наприклад, моральна насолода від насилля («Нейтральна територія»). Персонажі детективів І.Роздобудько під час скоєння злочинів керуються конкретною метою, письменницею не передано, що хтось із злочинців насолоджується вбивством чи насиллям. У А.Кокотюхи ж усе навпаки. Так, вітчим у детективі «Нейтральна територія» пишається власним авторитетом у родині, ображає і принижує інших, отримуючи від цього задоволення.

Вивчення особистості злочинців включає в себе дослідження їх внутрішнього світу, потреб, інтересів, мотивів, які визначають вчинки, дії людини. За типологією особистості злочинців, запропонованою В.Бедь, персонажів розподіляємо таким чином:

1) антисоціальний тип (злісний) – Жан Дартов, Араменко, Атонесов, Портянко («Останній діамант міледі»), Лілі («Мерці»);
2) корислива категорія – Аліна, Вовчик, Заріна, Ярослава («Мерці»), Лана («Ескорт у смерть»);
3) випадковий тип – Марина («Ескорт у смерть»), Жанна і Влада («Останній діамант міледі»);
2) корисливо-насильницька – Жан Дартов, Портянко, Атонесов, Араменко («Останній діамант міледі»), Анатолій («Мерці»), Петро Заславський («Ескорт у смерть»).

На відміну від аналізу персонажів І.Роздобудько, де використано лише класифікацію В.Бедь, для аналізу персонажів А.Кокотюхи використовуємо ще типологію В.Сулицького, що відповідає специфіці зображення злочинів у детективах цього автора.

За типологіями В.Сулицького і В.Бедь персонажів у детективах А.Кокотюхи розподіляємо таким чином:

1) упертий, організований, епізодичний, антисоціальний тип – Богдан Баглай («Повзе змія»);
2) збуджений, епізодичний, антисоціальний тип – вітчим Толіка і Наталки («Нейтральна територія»);

3) випадковий тип – Толік («Нейтральна територія»);
4) дезорганізований, корисливо-насильницький тип – Коля Пузир («Аномальна зона»);
5) упертий, корисливо-насильницький тип – Акула Ден («Аномальна зона»).

Типи особистостей злочинців у романах обох письменників схожі між собою: у детективах наявні антисоціальний, корисливо-насильницький, випадковий і корисливий типи злочинців. Відмінність спостерігаємо у тому, що І.Роздобудько заглиблюється в розкриття внутрішнього світу злочинців, також подає їхні біографії, портрети, описує умови життя, обґрунтовує мотиваціюзлочинів. А.Кокотюха майже не заглиблюється у внутрішній світ злочинців, а тому не так багатогранно постає перед реципієнтом особистість злочинця, як у детективах І.Роздобудько.

Детективи А.Кокотюхи та І.Роздобудько інтригують, читаються на одному подиху. Їхні детективи виходять поза свої жанрові межі. У І.Роздобудько – це поєднання жанру класичного і психологічного детективу з яскравим домінуванням останнього. У А.Кокотюхи – це переважно класичний детектив, трилер.

Значно більші відмінності у творчій манері цих письменників. У І.Роздобудько спостерігаємо домінування ознак психологічного детективу. Зазвичай розслідується злочин, скоєний через особисті мотиви (заздрість, помста, нажива), а основним елементом розслідування стає вивчення персональних особливостей підозрюваних, їхніх уподобань, больових точок, з'ясування минулого. Письменниця заглиблюється в розкриття внутрішнього світу персонажів, найменших порухів їхньої душі, аналізує мотиви вчинків, описує їхнє життя до і після скоєння злочину.

У А.Кокотюхи все більш прозоро. Його персонажі в значній мірі позбавлені своєрідності, їх психологія і поведінкові моделі достатньо прозорі, передбачувані. Переважають стереотипні мотиви вчинків і злочинів персонажів. Іноді дії персонажів залишаються невмотивованими, психологічно не обґрунтованими.

У детективах І.Роздобудько головне – дослідити причини, мотиви злочинів, особистість злочинця. А А.Кокотюха у своїх детективах більший акцент робить на подіях, ситуаціях.

У роботі висвітлено психологію особистості злочинця і феномен злочину. Встановлено, що відмінність кожного персонажа-злочинця зумовлена їх цілісними орієнтирами, поглядами, соціальними установками і умовами життя (від дитинства і до моменту скоєння злочину).Злочинна поведінка зумовлена взаємодією особистості із соціальним середовищем. Політичні, соціально-економічні, духовні сторони суспільства справляють зовнішній вплив на формування механізму злочину, а психічні особливості формують механізм злочину зсередини. Важливо підкреслити, що будь-які соціальні, зовнішні умови проявляються в злочині, переломлюючись через особистість, тобто через її внутрішній світ.

Література
1. Бедь В. Юридична психологія: Навчальний посібник.– К.: МАУП, 2004. – 436 с.
2. Герасименко Н. Особливості творчої манери Ірен Роздобудько// Слово і час. – 2005. – №11. – С.36-39.
3. Голобородько Я. Українська Fashion- література: Тексти і цінності Ірен Роздобудько// Вісник Національної академії наук України. – 2010. – №1. –С.44-50.
4. Занюк С. Психологія мотивації: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Либідь, 2002.– 304 с.
5. Кокотюха А. Аномальна зона. – К.: Нора-Друк, 2009. – 246 с.
6. Кокотюха А. Нейтральна територія: Роман. – Львів: Кальварія, 2002. – 160 с.
7. Кокотюха А. Повзе змія. – К.: Нора-Друк, 2005. – 432 с.
8. РоздобудькоІ. Ескорт у смерть. – Харків: Фоліо, 2007. – 159 с.
9. Роздобудько І. Мерці.–К.:Кальварія, 2001. – 177 с.
10.Роздобудько І. Останній діамант міледі: Авантюрний детектив. – Харків: Фоліо, 2007.–222с.
11.Сулицький В. Психологічний портрет злочинця // Соціальна психологія.– 2005.– №6.– С.166-182.
12.Терещенкова Т. Ірен Роздобудько: «Писати книжку треба так, ніби граєш на роялі» // Березіль. – 2008. – № 3-4. – С.6-14.
13.Філоненко С. «Давня легенда оживає і вбиває!» Гендерні моделі готичного детективу в романах Андрія Кокотюхи // Слово і час. – 2011. –№ 3. –С. 59-68
14.Шляхова Н. Психологічний напрям в українському літературознавстві: здобутки, втрати, перспективи//Філологічні семінари. – К.: Київський університет. – 2000.–Вип.3.–С.34-39.

Величко Дар'я
студентка магістратури філологічного фак-ту
Наук. кер.: д.філол.н., професор Білоусенко П.І.

КОНФІКСИ З ПРЕПОЗИТИВНИМ КОМПОНЕНТОМ НА-В СТРУКТУРІ УКРАЇНСЬКОГО ПРИСЛІВНИКА ПОЧ. ХХ СТ.

Прислівники становлять специфічну частину мови, склад якої постійно поповнюється за рахунок власних національних утворень. Окремі проблеми прислівникового словотвору сучасної української мови розглядали П.Білоусенко, М. Вербовий, В.Німчук, М.Жежеря, Г.Мукан, Т.Назарова, І.Ощипко, І.Чапля та ін. Однак, у загальних описах динаміки творення прислівників української мови є деякі прогалини, оскільки до недавнього часу мовознавцям не були доступні словозбірки поч. ХХ ст., багатий мовний матеріал яких не був залучений до аналізу.

Мета статті – здійснити опис словотвірних типів прислівників цього періоду, у словотворчій структурі яких вичленовується конфікс з препозитивним компонентом **на-**.

Цей тип прислівників і прислівникових сполук виникли унаслідок адвербіалізації форм знахідного відмінка з прийменником *на* [3, с. 401]. Препозитивний компонент **на-** поступово зрісся з основами субстантивованих частин мови, ставши елементом двокомпонентних морфем.

1. В обстежених джерелах задокументовані численні адвербативи з конфіксом **на-…-о**,які структурно і семантично співвідносні з прикметниками. Це головним чином утворення зі значенням способу дії: *наголо*[2, 207]; *набіло*[2, 38]; *начорно*[2, 61]; *насухо*[2, 221]; *насильно*[2, 221]; *начисто*[2, 223];*начетверо*[2, 223]; *наново*[2, 435]“знову, ще раз”; *намертво* [4, 1312]“так, що настає смерть; до смерті”; *насліпо*[4, 1327]“наосліп”; *надрібно*[4, 1311]; *нагрубо*[4, 1200]; *надаремно*[4, 1354] “марно, безрезультатно”;*нарівно* [4, 1365] “на рівні частини, в однаковій кількості; порівну” та ін.

Ряд таких дериватів вказують на спрямування дії: *нарізно* [2, 57]“окремо, порізно”; *наліво*[2, 409]; *направо* [2, 452].

Поодинокі утворення належать до перспективно-часових прислівників: *намало*[2, 189]; *надовго*[2, 208]; *навічно* [2, 206]. Такі прислівники вказують, на який час у майбутньому планується (очікується) дія.

2. Утворення з конфіксом **на-...-у** мають значення способу дії, вони співвідносяться з дієсловами: *напливу*[4, 1342]. Зрідка такі прислівники передають ознаку за станом: *напідпитку* [4,1252]“у стані незначного сп’яніння”. Ці деривати можуть творитися від іменників і вказувати на спосіб, місце, напрямок дії: *насилу* [2, 219]“з великими труднощами; ледве”;*нагору*[2, 38]; *наверху*[2, 206]“у верхній частині чого-небудь”; *напослідку* [2, 212]“наприкінці, позаду”. Вряди-годи трапляються прислівники відприкметникового походження з цим формантом: *наостанку*[2, 212]“в кінці”; *нашвидку*[2, 219]“квапливо, поспіхом, похапки”; *наблизу*[2, 26]

3. Конфікс **на- …-и (-ки)** утворює прислівники з широким спектром значень. Це переважно адвербативи віддієслівного походження зі значенням способу дії: *навтіки*[2, 475] “бігом від кого-, чого-небудь, швидко тікаючи”; *напомацки* [2, 274]“за допомогою дотику, не бачачи нічого; обмацуючи”; *науверти*[4, 1723]“натяками, наздогад”;*наперегони*[4, 1187]“наввипередки”. Відприслівникові утворення передають значення місця та способу дії:*напрямки*[2, 217] “по прямій лінії, найкоротшим шляхом; навпростець”. Відіменникові деривати вказують на час дії: *навіки* [2, 38]“назавжди”.

4. З формантом **на-…-і**задокументовано відіменникові похідні зі значенням місця або способу дії: *насподі*[2, 47] “*у* нижній частині, у глибині чого-небудь, на дні”; *нагорі*[2, 38];*назовні* [4, 1376]“на зовнішній бік; на межі чого-небудь”; *навидноці*[2, 44] “на видному, освітленому місці”; часу: *напередодні*[4, 1264]“у попередній день, або взагалі у попередній час”;*напровесні*[2, 398]“на початку весни, ранньою весною”, від *провесна*; способу дії: *наяві* [2, 1480]“насправді, у дійсності”. Віддієслівні утворення мають значення способу дії: *напохваті*[2, 44] “під рукою”;*на-розвидні* [4, 1327].

5. Фіксується також дериват з конфіксом **на-…-ака,** співвідносніз прикметником: *натощака* [4, 1433]“не поївши, на порожній шлунок”.

6. Утворення з конфіксом **на-…-ом**співвідносні переважно з дієсловами, що передають значення способу дії: *напругом* [2, 217] “наполегливо, рішуче”; *нахрапом*[2, 219] “нахабно, безцеремонно”; *натовпом*[2, 24] “неорганізовано і у великій кількості”; *назирком*[4, 1256]“слідом, у слід за ким-, чим-небудь, не відстаючи”; *нахлюпом*[4, 1341]; *натрусом*[4, 1437]; *наступом*[4, 1415]; *наскоком*[4, 1377]; *нападом*[4, 1377]; *навалом*[4, 1377].

7. Досить активний в творенні прислівників конфікс з початковим елементом **на-** та кінцевим компонентом, що не має матеріального вираження. Це деякі відіменникові прислівники зі значенням способу дії:*навіч* [2, 206] “своїми очима, особисто”;“завжди, вічно”; *наруч*[4, 1377] “збігаючись із чиїмось інтересами, бажаннями”. Віддієслівні похідні теж представляють утворення зі значенням способу дії: *насторч* [2, 453] “у вертикальному положенні; сторчма”; *навгад* [2, 222] “наугад, як завгодно, навмання”; *наспіх* [2, 220] “швидко, не подумавши”; *напереріз*[2, 215]; *наосліп*[2, 222]; *наповал* [2, 216]; *напереверт*[2, 349]; *напростіб* [4, 1357]; *наскіс* [4, 1283]; *навиворіт*[4, 1324];*навідліг* [4, 1328]“розмахнувшись із силою; з розмаху”; *наперестріт*[4, 1333]; *наперекір* [4, 1333]“протилежно до того, чого можна було б сподіватися чи бажати”; *наповал*[4, 1312]; *навиворіт* [4, 1326]; *навиліт*[4, 1391]; *наруч*[4, 1377] “збігаючись із чиїмось інтересами, бажаннями”; *нарозхрист* [4, 1367]“з розстебнутими ґудзиками або розхристаними полами”.

Досліджувані адвербативи надзвичайно строкаті у плані словотвірної будови, оскільки вони походять від різних форм іменників з прийменником *на*. Вони мають переважно значення способу дії, або вказують на спрямованість, чи місце дії. Такі похідні, пройшовши шлях адвербіалізації, творяться за устаткованими моделями, активно поповнюючи склад прислівників української мови.

Література

1. Вихованець І.Р. Теоретична морфологія української мови: Академічна граматика української мови / І. Вихованець, К. Городенська; [за ред.. І.Вихованця]. – К.: Унів. вид-во “Пульсари”, 2004. – 400с.

2. Іваницький С., Шумлянський Ф. Російсько-український словник. – Київ: Обереги, 2006. – 528 с.

3. Німчук В.В. Прислівник // Історія української мови. Морфологія. – К.: Наук. думка, 1978. – С. 342 – 412.

4. Російсько-український словник. За ред. А Кримського та С. Єфремова. – К.: Держ. вид-во України – УАН, 1924–1933. – Т. 1 – 3. Електронна версія: (підготував Олександр Телемко) – К.: К.І.С., 2007

Гаркуша Анна
студентка 3 курсу філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.пед.н., доц. Слижук О.А.

ПОВІСТЬ «МАРУСЯ» КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА – ЕНЦИКЛОПЕДІЯ НАРОДНОГО ПОБУТУ ТА ЖИТТЯ

Література формує моральні, культурні та патріотичні позиції учнів. Урок з позакласного читання є вагомою ланкою у вивченні літератури як світової так і української. Він дає змогу вчителю всебічно та ґрунтовно ознайомити учнів з твором, допомагають школярам глибше усвідомити, зрозуміти не тільки біографію письменника, текст твору, але й весь літературний процес, пов'язати отриману інформацію з теорією літератури та історією.

Шкільна програма позакласного читання для 9 класу містить твори, які всебічно розвивають та розширюють кругозір учнів, наприклад, Г.Сковорода та його філософія «сродної праці» вчить дітей вибирати майбутню професію за своїми можливостями та вподобаннями, що є дуже актуальним, бо саме після закінчення 9 класу деякі учні покидають школу та йдуть у доросле самостійне.

На позакласне вивченнявиносяться твори Г.Квітки-Основ'яненка, який він описував народний побут, життя та традиції українського народу. Тому головною метою учителя-словесника у процесі підготовки до позакласного читання є доступність, наочність та ґрунтовність при поясненні творчості письменника.

Життя та побут українців вивчається протягом всього періоду навчання в школі, тому для учнів 9 класу логічно буде нагадати про звичаї та побут села. Для вивчення повісті «Маруся» Г.Квітки-Основ'яненка є необхідність проведення заняття з теми «Українське звичаї», яке краще підготувати в формі лекції, де вчитель може подати основні етапи весілля, похорону з поясненням. За допомогою наочних засобів можна показати в картинках, пояснити, розповісти про побут, звичаї, щоб школярі могли виявити в творчості письменника особливості змалювання обрядів.

Почати вчитель може з бесіди з учнями про значення обрядової спадщини українського народу та особливості її відображення в літературі, зокрема в творі Г.Квітки-Основ'яненка «Маруся». Поширений в методиці викладання української літератури принцип наочності, допоможе вчителеві доступно пояснити матеріал та донести до дітей мету позакласного заняття.

Визначну роль у становленні нової української літератури відіграв Григорій Квітка-Основ'яненко– перший український прозаїк.

Повість «Маруся» – перша повість письменника, була написана у 1834 році. В основі твору лежить соціальний конфлікт: бідність Василя, загроза солдатчини, що і є головною перешкодою до щастя та одруження. Цим письменник робить перші спроби розкрити внутрішній світ героїв, приділяє значну увагу їх переживанням, вчинкам, які психологічно вмотивовує. Письменник довів, що можна писати «і звичайне, і ніжненьке, і розумне, і полезне» українською мовою.

Повість «Маруся» позначена гуманним ставленням письменника до селянства, прославленням народних звичаїв та обрядів. Письменник звернувся до основних мовно-стилістичних засобів сентименталізму: ліризму, пестливих форм слів, прекрасних українських пейзажів, чутливих і ніжних натур, зворушливих драматичних ситуацій, народних обрядів і звичаїв.

Змалювання поетичних народно-національних обрядів сватання, весілля як високохудожніх дійств зі своєю режисурою, своїми ролями є заслугою автора, і саме це повинен зазначити вчитель на уроці позакласного читання.

Повість «Маруся» вражає етнографічно-точним описом народних звичаїв, побуту селян. Це насамперед стосується весілля, на якому познайомилися Маруся й Василь. І дружки, і бояри, і старости, котрі діють на сторінках повісті, – це образи, які автор взяв із реального життя. А мова їх пересипана народно-поетичними висловами, приказками, прислів'ями, порівняннями: «Василечку, голубчику, соколику мій! Не випитуй же в мене, чи люблю я тебе; я сього тобі зроду не скажу, щоб ти не посміявся надо мною...» Так говорила Маруся до Василя, а той відповідав: «Марусенько, моя лебідочко, зірочко моя, рибочко, перепілочко!».

Цікавими для розгляду учнівє два головні обряди в повісті: весілля і похорон. Звернення до фольклору виправдовується бажанням реальніше відтворити колорит епохи, спосіб життя, а також мову головних героїв, бо саме мова багато говорить про людину.

Сватання Марусі й Василя – ще один із обрядів, який детально відтворює цю українську традицію напередодні весілля: перед дверима тричі стукнуло по три рази, господарі запалили свічку, на стіл поставили хліб. А тоді проговорив Наум традиційні слова: «Коли добрі люди та з добрим словом, то просимо до господи» [1]. Обряд сватання витриманий письменником у дусі народнопоетичної творчості відповідно до традиції.

Треба зауважити те, що з початку твору письменник описує традиційне українське весілля з усіма його етапами,а в кінці зазначає особливість опису похорону Марусі, який нагадує весілля з дружками, нареченою та молодим: «Із церкви винесли святий хрест і корогви, а за ними йшли аж три попи, диякон та з десятка два дяків. А там поперев'язувала дружка і піддружого раз рушниками довгими-довгими, з плеча аж до долівки, та усе повишивані заполоччю орлами та квіточками; а далі і по другому навхрест, білого полотна, довгі, так що аршинів по чотири, і усе пообшивані заснівками. Такими ж рушниками поперев'язували і свашок, та ще їм і по квітці прикололи до очіпків. Старост теж поперев'язували по одному рушнику, по одному, та хорошому. Світилочці зробили меч, як таки водиться на весіллі: нав'язали ласкавців, чорнобривців, васильків і позолоченої шумихою калини, і свічечку ярого воску засвітили; і меч обв'язали, і світилочку перев'язали рушниками, тож гарними і усе вишиваними. Боярам понашивали на шапки шовкові квітки і праві руки поперев'язували платками, усе бумажними, красними, як один, і такими, що по три копи жоден. Ту хустку, тож бумажну, що малося молодим руки під вінцем зв'язати, ту подали на срібний хрест, що піп у руках несе, а таки окремо кожному попові і диякону на свічечку подали платки бумажні, сині, і усякому

дяку дали по хусточці. Відібрали, як на весілля, бояр, дружок, старостів, свашок та світилку, а молодого не знадобилось вибирати – це був Василь, посватаний наречений Марусі» [1]. Поєднання весілля та похорону привносить в текст оригінальне авторське бачення зустрічі після довгої розлуки коханих людей.

Так, в повісті письменник майстерно використовує жанр обрядового плачу на похоронах. Плач батька за втраченою дочкою підсилює емоційне звучання твору, для передачі внутрішнього стану людини в момент її страждань, чого і прагнув письменник.

Отже, Г.Квітка-Основ'яненко зумів правдиво й реально відтворити побут, традиції і звичаї простих людей, показати, що й вони здатні на глибокі й сильні почуття.

Література

1. Квітка-Основ'яненко Г.Ф. Маруся //Зібр. творів: У 7 т. К.:1981.Т: 7.– 530 с.
2. Пасічник Є.А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти. – К.: Ленвіт, 2000. – 384 с.

Головачёв Артём
студент 3 курса филологического фак-та
Научн. рук.: к.пед.н., доцент Дитькова С.Ю.

Т. ДЕ КУИНСИ И Ф.М. ДОСТОЕВСКИЙ: ВОПРОС ВЛИЯНИЯ

Главное в человеке — это не ум, а то, что им управляет: характер, сердце, добрые чувства, передовые идеи.
Любовь столь всесильна, что перерождает и нас самих.
Ф.М. Достоевский

Преступая к исследованию вопроса о влиянии произведений Т. де Куинси на творчество Ф.М. Достоевского, следует акцентировать внимание на таких аспектах: описание города и «городского дна» и святая грешность.

В своих воспоминаниях современники молодого Федора Михайловича упоминают о том, что он высоко ценил «Исповедь англичанина, принимавшего опиум» Т. де Куинси. И советовал её своим знакомым наряду с книгами Гофмана.

Этот английский писатель был, своего рода, образцом для А. де Мюссе, Ш. Бодлера и О. Уайльда. Его ставят в один ряд с таким первоклассными мастерами фантастической прозы и новеллы ужасов, как: Э.Т.А. Гофман, Э. По, Ж. де Нервиль. Такой список имён, выдающихся писателей своего времени, объясняет живой интерес Ф.М. Достоевского к творчеству Т. де Куинси.

Л.П. Гроссман писал: «В этой «книге мрачного содержания» («Исповедь…») определённо звучат ноты, родственные господствующим темам будущего творчества Ф.М. Достоевского» [2, 33].

Так в чём же проявляется влияние английского писателя на русского классика? Уже в самом начале «Исповеди…» мы погружаемся в описание

картин мрачного Лондона, человеческих страданий, нищеты и страсти. «Преступление и наказание» также начинается с описания таинственного, туманного и серого Петербурга с его трущобами, грязными трактирами…

Главными героями данных произведений становятся представители «городского дна». Это яркие, высокообразованные личности со своим мировоззрением, целями и мотивами. В своей «Исповеди…» Томас де Куинси сам становится героем произведения, а у Фёдора Михайловича Достоевского — это Родион Раскольников. Даже при описании героев можно провести некую параллель. Оба героя высокие, худощавые, болезненно выглядящие и голодающие из-за отсутствия денег. И герой «Исповеди…», и герой «Преступления и наказания» пытаются что-то изменить в своей жизни. Они приходят к этому решению по разным причинам, но желания у них схожи. Также нужно отметить, что оба персонажа бредят во сне, совершенно теряются в пространстве и времени. Но единственное различие в том, что англичанин теряет связь с реальностью из-за употребления опиума. «Чувство пространства, а,в конце концов, и чувство времени были сильно нарушены. Строения, пейзажи представлялись мне столь безмерными, что глаз мой отказывался их воспринимать. Пространство разрасталось и распространялось до бесконечности неизъяснимой. Сие, однако, беспокоило меня гораздо меньше, чем неимоверное растяжение времени: порою мне казалось, что в единую ночь жил я до семидесяти, а то и до ста лет…» [4, 407]. А Раскольников же бредил из-за психического и физического состояния, связанного с убийством процентщицы.

Влияние де Куинси на Ф.М. Достоевского проявилось и в персонажах, которые повлияли на жизнь главных героев. Это Анна и Соня Мармеладова. Не смотря на то, что они жили за счёт продажи своего тела, они были чисты душой. И именно эта внутренняя красота — по мнению Фёдора Михайловича — спасёт мир. Эти девушки единственные, кто понимал и хотел помочь Томасу и Родиону. И Анна, и Соня готовы были пожертвовать всем ради них. Так Анна за последние деньги купила вина и сухарь для Томаса, когда тот упал в голодный обморок. Соня настояла на том, чтобы Родион признался в преступлении и пришёл к Богу. Не будь этой святой грешности добрых и отзывчивых сердец этих девушек, то Томас де Куинси умер бы с голоду на улицах Лондона, а Родион Раскольников окончательно бы помешался.

В ходе исследования были проанализированы произведения двух великих мастеров слова — «Исповедь англичанина, принимавшего опиум» Т. де Куинси и «Преступление и наказание» Ф.М. Достоевского.

Но, несмотря на значительное влияние Томаса де Куинси на творчество Фёдора Михайловича Достоевского и некоторое сходство произведений, роман «Преступление и наказание» остаётся самобытным русским произведением.

Литература

1. Алексеев М.П. История английской литературы: в 4-х тт./ Алексеев. М.П. — М.: Издательство АН СССР, 1943. – Т.1. – 397 с.
2. Гроссман Л.П. Поэтика Достоевского / Гроссман Л.П. – М., 1926. – С. 28-35.

3. ДостоевскийФ. М. Преступление и наказание. Фёдор Михайлович Достоевский / М.: Наука. 1970. – 808 с.
4. Т де Куинси. Исповедь англичанина, принимавшего опиум. / Перевод с английского Сухарёва С.Л. – М. 2000. – 422 с.

Дворна Ганна
студентка 4 курсу філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.філол.н., доц. Стадніченко О.О.

ПСИХОЛОГІЗМ У РОМАНІ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО “ҐУДЗИК”

Літературний психологізм належить до таких особливостей художньої форми твору, які обумовлені певним змістом, необхідністю більш глибокого втілення моральної проблематики, розкриття ідейних, філософських, етичних пошуків героя, його внутрішнього світу. Мета психологічного аналізу — створення повноцінного художнього образу у творі з певним типом проблематики, намагання передати складність людського характеру [2, с. 41].

Метою нашої роботи є висвітлення засобів, прийомів та форм втілення психологізму в романі Ірен Роздобудько “Ґудзик”.

Наукова новизна полягає в детальному аналізі засобів, прийомів та форм втілення психологізму в романі Ірен Роздобудько “Ґудзик”.

Комплексним вивченням засобів, прийомів та форм втілення психологізму в романах Ірен Роздобудько займалася О.М. Січкар. Але дослідженням цього роману ще ніхто не цікавився, тому представлена робота має безперечну наукову новизну.

Літературознавці виділяють окремі форми психологічного зображення. Перша форма – “пряма” і передбачає висвітлення характеру героя “зсередини”, шляхом пізнання його духовного світу з допомогою внутрішньої мови, образів пам’яті і уяви, потоку свідомості і т.ін. Друга форма — зображення характеру героя, його психології “ззовні”, через зовнішні симптоми внутрішнього психологічного стану, фіксації міміки, жестів. Інтерпретацію письменником мови, поведінки персонажів [6, с. 4]. Умовно назвемо цю форму “непрямою”, на відміну від “прямої” [2, с. 41].

Щодо прийомів і засобів втілення психологізму, то за О.Січкар, ми можемо говорити про те, що “кожна із форм послуговується своїм “набором” прийомів і засобів” [цит. за 4, с. 46] . Так, пряма форма може реалізуватися за допомогою таких прийомів:

– внутрішній монолог; внутрішній діалог; психологічне авторське зображення; сни, марення; сповідь; “потік свідомості” тощо.

Непряма форма послуговується такими прийомами та засобами:

– жести, рухи, пози, міміка; інтонація; психологічний портрет; психологічний пейзаж; психологічний інтер’єр, екстер’єр; психологічна деталь тощо.

Послуговуючись схемою засобів втілення психологізму в українській літературі, створеною О. Січкар, та художнім часом та простором, розглянутим у статті М. Стасика, ми розглядатимемо твір з двох підходів: пряма і, власне,

непряма форми реалізації психологізму та їхні засоби втілення у творі; висвітлимо художні особливості часопросторових сюжетних колізій; та спробуємо визначити, яка з форм втілення психологізму превалює в романі.

Пряма форма реалізовується в романі І.Роздобудько "Ґудзик" за допомогою таких прийомів:

– *внутрішній монолог*:

думки Дениса щодо Ліки: "Зненацька я подумав, що все одно любив би її! Вона мені випала, як карта, – тоді й тепер. Я вже любив її, коли дізнався, що в Лізи є дитина. Безперечно! Любив би в будь-якому разі й від цього, мабуть, нікуди не подінешся. Отже, так тому й бути! Я любитиму й берегтиму її"[3, с. 100];

– *ауто-діалог:*

Денис у своїх роздумах про Лізу: "Чому життя – не кіно, котре можна змонтувати на свій розсуд?! Адже так буде, скажімо, через рік, міркував я, то навіщо ж тоді втрачати дорогоцінний час?"[3, с. 35];

– *сповідь:*

а саме сповідь Дениса перед самим собою, коли він розуміє, що може у своєму житті покохати лише одну жінку: "Я сказав їй, що – однолюб. Але тоді ще не знав, що то була правда" [3, с. 39].

Непряма форма у розглянутому романі простежується за допомогою таких прийомів та засобів:

– *жести, рухи, пози, міміка, інтонація:*

розмова Дениса з Лізою промовисто окреслює теоретичне підґрунтя цього засобу психологізму:

"– Не пам'ятаю… – відказав якомога байдуже.

– Гаразд, ходімо далі! – наказала вона. – Інакше, справді, загубимось"[3, с. 31];

– *психологічний портрет:*

Денис,від слів Лізи, про те, що він "гарний", намагається перебороти себе: "Перед тим, як відповісти, я здолав купу різних емоцій, а головне ще й глухоту, яка на мить охопила мене (серце калатало прямо в голові!)"[3, с. 30];

– *психологічний пейзаж:*

передамо через сприйняття навколишньої природи Денисом:

"…Ранок видався прохолодним, мав гіркуватий присмак осені, що наближалася. Цей присмак був особливо відчутний у вранішні години" [3, с. 27];

– *психологічна деталь:*

вогник як символічна деталь у сприйнятті Ліки: "А сенс людських стосунків було втрачено. Сенс – вогник, що блимає в темряві. Запалюється вдалині – ми рухаємося, радіємо, відчуваємо смак, прагнемо дійти до нього, вхопити, втримати. Коли він згасає – усе вмирає разом із ним" [3, с. 176].

Цікавим символом постає в уяві Дениса трава, з якою він порівнює Лізу: "Вона й сама була травою, що задурманила мене, подряпала з ніг до голови, до крові, що виступила на спині та ліктях…" [3, с. 39].

Ще одним “непрописаним”, але, як на мене, важливим засобом втілення психологізму в романі І.Роздобудько “Ґудзик” є контрастні символічні порівняння, які вплітаються у психологічний портрет героїв, але є окремим вагомим доповненням до характеристики, без таких порівнянь психологічний портрет виглядав би “тьмяно” і “не привертав би уваги читача”. Наведемо цитату з твору, де письменниця переплітає психологічний портрет з контрастними символічними порівняннями і ауто-діалогом Єлизавети Тенецької: “Ліза відчувала себе самотнім човном, що безглуздо б’ється об чужий берег. Спрага життя ворушилася в ній, як… як каміння в нирках. Якби можна було розчинити, перемолоти їх у собі. Тоді б усе її єство наповнилося веселими повітряними кульками і вона б злетіла разом із ними туди, де… «Де – що?» – подумала Ліза. Де панує радість, природна радість від буття, від насолоди повітрям, вином, запахом лісу… «Так буде!» – сказала собі Ліза. Але не зараз, не тепер. Таємничий ліс – свіжий і веселий, із прозорими джерельцями та рясними дикими черешеньками ще прийме її у свої обійми. Треба тільки зачекати. Раптом вона задихнулася від спогаду про запах сіна там, га горищі, в хліві-курятнику… Хлопчик-студент обіцяв чекати. Чекати – чого? Яка різниця! Адже вона чекає. То нехай чекає й він” [3, с. 46].

Композиційно твір вивершений складно для повноцінного сприйняття, тому автор залучає читача до роздумів над долями героїв, котрі то переплітаються воєдино, то розходяться назавжди. Так вимальовує для себе час головна героїня роману, починаючи з другої половини твору, наведемо цитату з думок Ліки, коли вона “загубилась від усіх” і опинилась у горах, живучи зі старенькою бабусею, тому час для неї: “Час щез. Минуле висіло над моєю головою, ніби чавунна куля на тоненькій нитці, але вона, ця нитка, чомусь не рвалася. Якби розірвалася – куля розчавила б мене… Мабуть, я мала жити”[3, с. 177].

Ліка з ходом подій у творі спочатку сама змінює своє ім’я, намагаючись відсторонитись від усього світу, на – Ієланум (“…Ієланум – той, хто збожеволів за власним бажанням” [3, с. 183]), а потім, ніби відродившись з попелу, у новій країні, з новим чоловіком (якого так і не покохала) і відновлюваним психологічним станом, уже новий чоловік змінює їй ім’я на – Енжі (у перекладі з англ.– ангел), щоб вона могла знов відчути, що жива. Це є не менш важливою, аніж внутрішній ауто-діалог чи внутрішній монолог, чи будь-який інший засіб, деталлю для зображення психологічного портрету героїні, бо ці зміни імені зумовлюють і зміни психічні в її стані та психологічні у сприйнятті навколишньої дійсності.

За допомогою аналітично-пошукової роботи ми розпізнали в романі І. Роздобудько “Ґудзик” такі засоби втілення психологізму (за схемою О. Січкар) як: внутрішні монологи, якими послуговується авторка при “написанні портретів” своїх героїв, їх душевних переживань; дуже цікавими є ауто-діалоги, якими буквально переповнений твір, бо герої постійно знаходяться у протиборстві з власними думками, почуттями, емоціями і через своєрідні розмови з самим собою намагаються вирішити хоч малу часточку окреслених у їх головах проблем, які щохвилини не залишають їх у спокої;

сповіді мають чільне місце у творі, бо частково перегукуються з внутрішніми монологами, але все ж їх також можна відрізнити і виокремити як такі; жести, рухи, пози, міміка і інтонації невід'ємні складники цього роману, оскільки вони доповнюють "яскраву психологічну картину" героїв, додаючи до неї "нові відтінки й барви"; психологічний портрет розкриває героїв читачеві і допомагає зрозуміти їх душевні поривання в омріяне щасливе майбутнє; психологічний пейзаж і інтер'єр займають проміжне місце, але за створених письменницею обставин додають вагоме розуміння картини твору; роман достатньо насичений психологічними деталями, які довершують психологічну характеристику кожного з героїв. У творі, на нашу думку, превалюють обидві форми втілення психологізму: як пряма, так і непряма.

Щодо часопросторових особливостей, то письменниця заплутує читача сюжетними колізіями твору. Ми можемо спостерігати вже з початком твору душевні переживання та емоції головного героя, цим самим починаючи надавати важливості кожній наступній події у творі, та зазначати, що І. Роздобудько тримає реципієнта у постійному психологічному напруженні, бо треба відслідковувати кожну деталь, кожен найменший порух, щоб "прожити" з героями ці моменти їхнього життя. Письменниця вправно вводить до сюжету розповіді Дениса й Ліки, часом ці розповіді переплітаються, розповідаючи про одну і ту ж подію, але поглядом двох людей, чоловіка і жінки, їхньою рецепцією сприйняття навколишньої дійсності і стану життєвих ситуацій, бажання чи небажання боротися й надалі за таке життя.

Окрім засобів втілення психологізму, ми провели дослідження психологічних символів у творі, часопросторових особливостей, контрастних символічних порівнянь, уплетених у психологічні портрети героїв роману, зміну імен як зміну психологічних станів героїні-Ліки.

Отже, використовуючи різноманітні засоби психологічного зображення у романі, письменниця розкрила внутрішні світи героїв, надала їм ширшого значення та відкрила їх для читача.

Література

1. Літературознавча енциклопедія: У 2 т. / Авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. – К.: ВЦ "Академія", 2007. – Т.2: М-Я. – 624 с.
2. Мацапура В. Літературний психологізм та його роль у художньому творі. Основні форми і прийоми // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2000. – № 1. – С. 41-43.
3. Роздобудько І. Ґудзик. – Харків: Фоліо, 2008. – 222 с.
4. Січкар О. Форми, прийоми і засоби втілення психологізму // О. Січкар. Психологізм в українській літературі: Навчально-методичний посібник для студентів філологічного факультету. – Запоріжжя: ЗНУ, 2010. – С. 43-50.
5. Стасик М. Художній хронотоп: теоретичний аспект // Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки. – 2008. – № 3. – С. 13-16.
6. Страхов В. Психологический анализ в литературном творчестве / В. Страхов. – Саратов: Издательство СГУ, 1973. – Ч.1. – С. 4.
7. Юнг К.-Г. Об отношении аналитической психологии к поетико-художественному творчеству // Зарубежная эстетика и теория литературы XIX-

XX вв. Трактаты, статьи, эссе. – М.: Изд-во МГУ, 1987. – С. 214-231.

Євтушенко Тетяна
студентка 4 курсу філологічного факультету
Наук. кер.: к.філол.н., доцент Стасик М.В.

РОМАН УЛАСА САМЧУКА «МАРІЯ» – ЕНЦИКЛОПЕДІЯ НАРОДОЗНАВСТВА

У наш час з'явилася можливість внести суттєві корективи у вивчення літературного процесу, що пов'язаний з дослідженням творчості тих митців, чиї твори тривалий час були під забороною. Одним із таких письменників є Улас Самчук.

Працюючи в різних царинах культурного життя, письменник значну увагу приділяв просвітницькій роботі, пошуку ефективних засобів виховного впливу на молодь. Улас Самчук постійно виявляв зацікавленість питаннями освіти і виховання. Його роман «Марія» сприяє вихованню цілісної особистості, формуванню характеру, волі, загальнолюдських та національних ідеалів. У творі прозаїка простежуємо цінні думки з питань освіти і виховання, які є особливо актуальними сьогодні.

Етнопедагогіка – відшліфована віками система виховання. Спостерігаючи за розвитком людини, мудреці з народу узаконювали повторювані явища, які скорегували дії та вчинки всіх і кожного в русло доброти, чесності, порядності. Порушення будь-якої складової цих чітко сформульованих принципів часто призводило до моральних втрат.

Саме так трактує духовну велич людини та її моральне звиродніння Улас Самчук у своєму творі «Марія», який можна назвати енциклопедією українознавства, оскільки біологічні ритми довкілля й внутрішні психічні процеси тут органічно переплітаються.

Земля і праця... Автор твору наголошує, що це – суть життя української сільської родини. За народною оцінкою, праця – першооснова життя суспільства, головний засіб створення матеріальної і духовної культури. Потреба у праці є однією з головних рис людини. Працьовитість – це традиційна риса українського народу.

Саме такими ми бачимо героїв роману: «Марія тішилася і працювала, як могла. А працювати вміла і не цуралася праці. Вміла варити, пекти хліб. Життя з повною силою обхопило Гната в своїобійми. Бігав, турбувався. Праці мав досить. Його майстерня так розрослася, що часто мусив брати помічну силу. Молоде й розхитане його господарство почало швидко розростатися. Засіки засипалися зерном, кадуби борошном, крупою...» [3, 180].

Зміст життя людини завжди становили праця, що була основним мірилом цінностей у суспільному бутті, та діти, як спадкоємці моральних і матеріальних надбань.

Високо цінувалась у народі честь сім'ї роду. Коли Марія, як та річка навесні, виходить з берегів, визначених народною мораллю, забуває про обов'язки дружини, веде розпусне життя, Одарка і Михайло обурюються: «Ми

не допустимо, щоб про нас люди таке говорили... Не допустимо, щоб нас викликали через твою жінку»[3, 189].

Робота, виконана на совість, приносить людині щастя, радість, задоволення. За традицією, люди працювали в будні, а в свята відпочивали. Цього ж вимагала і релігія. Не можна було покинути незакінчену роботу. Ставлення до роботи було дуже серйозним. Любов до землі, до праці прищеплювалася дітям змалку.

Улас Самчук акцентує нашу увагу на високій культурі побуту українського народу. Живописно представлені у романі описи вечорниць, заручин, весілля, проведення релігійних свят. Молодь гуляє на вечорницях: «Прийшли музики і гуртом зринули парубки. Цимбали брязнули, заянчала скрипка, забубонів бубон»[3, 69].

Кожна частина села, а то й кожна вулиця, мала свою хату, як і передбачалося традиціями українського народу, для вечорниць. Навіть на маленьких хуторах було не менше, як дві хати для вечорниць, бо вважалося, що ходити на одні й ті ж вечорниці рідним братам чи рідним сестрам не годиться. Український народ – оптимістичний. Без пісень, танців, жартів не обходилося жодне свято.

Одна з найважливіших подій у житті української родини – одруження. Початком весільної церемонії були заручини, оглядини. «Оглядини – це знайомство батьків молодят і домовляння про всі подробиці весілля. Найголовнішою дошлюбною угодою було питання про наділення рухомим і нерухомим майном молодих, що мало назву «вінування», – читаємо у О.Воропая [1, 178].

Приготувати скриню було обов'язком кожної дівчини та їїматері. Батьківське віно традиційно вважалося власністю дівчини. Ось чому при розлученні з Гнатом Марія забрала ту частку, яка належала їй.

Улас Самчук з великою любов'ю описує, як українська родина шанувала релігійні свята. Вони спонукали людей піднестися над буднями. Свято – це щось особливе. До найбільших християнських свят належать Різдво та Великдень. Вони одухотворюють людські почуття, зміцнюють родинну злагоду. Особливо яскраво Улас Самчук відтворює святкування Різдва в Україні.

«Народ віками виробляв правила поведінки для дитини, юнака і дівчини, одружених чоловіка і жінки, для старших за віком людей», – зазначає І.Грабовська[2, 58]. У цих правилах мудро збалансовувалися обов'язки кожного як члена і родини, і громади. На перше місце у своєму житті народ ставив сім'ю – там повинні панувати злагода і взаємопошана.

У третій частині роману «Книга про хліб» У. Самчук змальовує ціле покоління людей, яке випадає з усталених віками традицій, заперечує працю, не поважає батьків, насміхається над традиціями. Воно запрограмоване на руйнування. І Марія була матір'ю одного з представників цього проклятого Богом покоління – Максима.

Максим топчеться по терпеливо викоханих і шанованих народом звичаях, зневажає життя батьків, яке минуло в тяжкій праці, не шанує їхньої старості, виганяє їх з власної хати у стару сусідську, доносить на рідного брата.

Аморальність зводиться у життєву норму. Люди, подібні до Максима, руйнують у селян почуття господаря, сіють страх, заводять дикі порядки, які знищили б віками створювані народом принципи співіснування.

Загалом усе сімейне життя в минулому супроводжувалося різноманітними обрядами та звичаями, котрі в образній символічній формі виділяли певні етапи в житті людини. Основними з них були: родильні, які відзначали народження дитини; весільні, що освячували шлюб; поховальні і поминальні, пов'язані зі смертю людини і вшануванням її пам'яті. Розуміючи це, Улас Самчук наділяє своїх героїв тими особливостями психо-ментального рівня, які дають можливість стверджувати, що домінантою героїв письменника є етнічна мораль українства. Та етнічна мораль, яка вирізняє один народ з-поміж інших, яка робить можливим людині відчувати себе частиною свого народу.

Улас Самчук в останній частині роману показує трагедію руйнації Маріїної родини, усіх святинь, традицій і звичаїв народних, немов наголошуючи на тому, що треба цінувати і шанувати родину як найдорожчий скарб у житті кожної людини.

Отже, етнографічний матеріал став одним із важливих джерел у романі Уласа Самчука «Марія». Звичаї, родинне життя, речі домашнього вжитку акумулюють у собі дух народу, його характер, норми взаємин між людьми. Через речі, обстановку, обряди письменник передав самопочуття та поведінку своїх героїв у тій чи іншій життєвій ситуації, виділив збережене і знехтуване у традиціях українського народу.

Таким чином, роман Уласа Самчука «Марія» можна назвати енциклопедією життя української селянської сім'ї, з усіма її проблемами, турботами та негараздами, а також з великим і теплим щастям родинним.

Література

1. Воропай О. Звичаї нашого народу: у 2 томах. – К.: Оберіг, 1991.–Т.1. – 449 с.
2. Грабовська І. Проблема засад дослідження українського менталітету та національного характеру // Сучасність. – 1998. – №5. – С.58-70.
3. Самчук У. Марія. – К.: Дніпро, 1998. – 317 с.

Зуб Олена
магістрантка філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.філол. доц. Стовбур Л.М.

БІАСПЕКТИВИ В КОНТЕКСТІ ЗАГАЛЬНОДІЄСЛІВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ ВИДУ

Категорія виду здавна привертала і продовжує привертати увагу дослідників. Про це свідчать численні наукові праці, у яких запропоновано різні тлумачення теоретичних засад цієї категорії (В.В.Виноградов, Ю.С.Маслов, А.В.Бондарко, В.М.Русанівський, І.Р.Вихованець та ін.), а також

праці прикладного характеру, присвячені передусім практичним питанням формування видових кореляцій (К.Г.Городенська, А.Н.Тихонов).

Сучасний стан розвитку морфології тісно пов'язаний з ідеєю про необхідність аналізу внутрішньої структури власне дієслівних категорій, зокрема категорії виду як основної загальнодієслівної категорії.

Біаспективи становлять собою хоч і не досить продуктивний, але досить значний пласт дієслів української мови, який не став ще об'єктом спеціального дослідження. Це й зумовило актуальність наукової роботи.

Доцільність дослідження мотивується й активним використанням біаспективів в усному та писемному мовленні.

Двовидові дієслова, або біаспективи (лат. biЇ дво…, лат. aspectusЇ вид), – це вербативи, у яких та сама основа виражає одночасно значення недоконаного й доконаного виду[1, с.198].

Двовидові дієслова, або біаспективи є особливою групою в системі вербативів. Окремі з них є двовидовими лише історично. Це дієслова українського походження *дарувати, женити, мовити, клинцювати, колесувати, ночувати, розслідувати та ін*. У сучасній українській мові одні з них поєднуються з префіксами як виразниками лише значення доконаного виду (*дарувати – подарувати, женити – оженити, женитися – оженитися*), інші — з префіксами, що надають їм водночас видового й словотвірного значення (*мовити – вмовити, вимовити, замовити, намовити, промовити, підмовити, колесувати – поколесувати*), наприклад: *Одарко, ти мені* ***дарувала*** *оцю сорочку,* ***подаруй*** *краще її Іванові* [6, с.72]; ***Передарувати*** *книжки;* ***Роздарувати*** *свої речі бідним людям* [7, с.304].

Тенденція до формально не вираженого поєднання значення обох видів у формах біаспективів, яка закладена ще граматичними особливостями мови-джерела і має певну опору в наявності певної (тепер уже невеликої) групи питомих двовидових дієслів (*веліти, вінчати*, наприклад, «вінчати на царство», *дарувати, женити, колесувати, коронувати*– давнє запозичення, *мовити, наслідувати* заст. «одержати в спадщину», *обнародувати*, заст. *обслідувати, полонити, ранити, родити, розслідувати, рушити, хрестити* та деякі інші, втім, значення доконаного виду у більшості з них частіше вже виражається префіксальними формами), підтримується впливом російської мови, у якій група двовидових питомих дієслів збереглася порівняно повніше і норми якої в цьому, як і в ряді інших випадків засвоєння іншомовних одиниць, зорієнтовані на повніше збереження форм запозичень порівняно з іншими слов'янськими не тільки народними, а й літературними мовами [5, с.60].

З цього приводу у мові виникають додаткові проблеми, пов'язані з граматичною недостатністю двовидових дієслів, причому в українській мові вона виявляється суттєвіше, ніж в російській.

Протягом ХХ сторіччя в український мовний ужиток увійшло багато дієслів іншомовного походження (із західноєвропейських мов), які кваліфікуються як двовидові. У комп'ютерній базі Граматичного словника української мови (словозміна), який укладено у відділі структурно-математичної лінгвістики Інституту мовознавства ім. О.О.Потебні НАН

України, таких дієслів нараховано 689 із майже 37 тисяч одиниць (у тому числі 116 дієслів з **-ся**, які мають однакові основи з дієсловами без **-ся**). До бази Граматичного словника зараховано дієслова зі словників радянського періоду. Серед них є вузькоспеціальні (*азотувати, гудронувати, катетеризувати* і под., усього 126). Тільки двовидових дієслів на літеру «А» дібрано близько 50, а у Великому тлумачному словнику їх налічується понад 70. Отже, «входження» двовидових дієслів в український лексикон тільки розпочалося.

Значна частина двовидових дієслів є загальновживаними завдяки інтелектуалізації мови сучасних ЗМІ, які широко висвітлюють проблеми економіки, політики, науки, освіти, мистецтва, спорту.

Окрім того, біаспективи – це дієслова, видове значення яких можна з'ясувати лише за контекстом. Семантичною основою протиставлення граматичних значень доконаного і недоконаного виду є досягнення (чи недосягнення) або відсутність внутрішньої межі в позначенні дії, що формує значення цілісності дії як нероздільної сукупності початку, продовження і кінця позначеної дії – доконаний вид і значення нецілісності позначеної дії (без ознак сукупності початку і кінця у реалізації дії) – недоконаний вид [3, с.65]. Дієслова виявляють ці значення в певних контекстуальних і ситуативних умовах, семантиці та в комбінації видових форм з іншими граматичними формами.

Оскільки більшу частину біаспективів складають слова іншомовного походження, українська мова виробила засоби уникнення семантичної невизначеності запозичених дієслів, які увійшли в мову як двовидові,що сприяє їх однозначному зрозумінню в нормативних документах і науково-технічних текстах.Одним із продуктивних засобів на сучасному етапі розвитку мови є перфективація для утворення одновидових корелятів двовидових дієслів, зокрема з використанням видових префіксів **з-/с-** та **за-**, рідше Ї інших. Наприклад, *калькувати* (недок., док.) *–скалькувати* (док., видова пара), *вульгаризувати* (недок., док.) *–звульгаризувати* (док., видова пара), *кодувати* (недок., док.) *–закодувати* (док., видова пара),; префікс***по-****: інформувати* (недок., док.) *–поінформувати* (док., видова пара) [4, с.232], **від-, пере-, про-, роз-,** пор.: *коментувати* (недок., док.) *–відкоментувати* (док.), *адресувати* (недок., док.) *–переадресувати* (док.), *дозувати* (недок., док.) *–передозувати* (док.), *сигналізувати* (недок., док.) *–просигналізувати* (док.), *класифікувати* (недок., док.) *–розкласифікувати* (док.) [3, с.232].

Вираження значення недоконаного виду у двовидових дієсловах іншомовного походження з суфіксом **-ува- (-юва-)** за допомогою суфікса-**овува-** (з розумінням вихідних форм відповідних дієслів уже переважно як доконаних) є виявом тенденції до активізації процесів імперфективації, що посилилися останнім часом.

Та все ж найбільш продуктивним визнано перший спосіб,оскільки, на відміну від перфективації, імперфективація безпрефіксного двовидового дієслова не створить видової пари, а лише непотрібно додасть до наявного ще одне дієслово недоконаного виду (*компенсований + компенсовуваний*; *базований + базовуваний*).

Отже, двовидові дієслова є органічним складником граматичної системи. Зв'язок біаспективів із парновидовими вербативами полягає у впливові, який на них здійснюють останні з метою утворити видове протиставлення. Унаслідок цього процесу знаходить своє відображення тенденція до формального вираження видових відмінностей.

Література

1. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови: Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – 336 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун»,2005. – 1728 с.
3. Виноградов В.В. Русский язык(Грамматическое учение о слове). – М.: Высшая школа, 1986. – 675 с.
4. Вихованець І.Р. Морфологічні категорії? Словотвірні? Чи граматичні міжрівневі? // Актуальні проблеми українського словотвору / За ред. В.Ґрещука. – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – С. 13-18.
5. Городенська К.Г. Аспектологічні характеристики дієслів руху, переміщення // Актуальні проблеми граматики: Зб. наук. праць. – Кіровоград, 1997. – Вип. 2. – 219 с.
6. Джерела пружно б'ють: Хрестоматія з української літератури / Укладач Б. Степанишин. – К.: Освіта, 1998. – С. 215-342.
7. Марко Вовчок. Інститутка: Повість. – К.: Дніпро, 1979. – 108 с.
8. Словник української мови: В 11-ти томах. – К.: Наукова думка, 1970-1980.

Канюка Н.І.
студентка 3 курсу філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.пед.н., доц. Слижук О.А.

УКРАЇНСЬКА ЗАВОЙОВНИЦЯ МУСУЛЬМАНСЬКОГО СЕРЦЯ (РОМАН П.ЗАГРЕБЕЛЬНОГО «РОКСОЛАНА» НА УРОЦІ ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ У 8 КЛАСІ)

Позакласне читання є одним із важливих та пріоритетних напрямків роботи вчителя-словесника. У методиці вже давно небезпідставно панують положення про те, що позакласне читання сприяє розвитку читацької самостійності учня, формує його читацькі інтереси, розширює та розвиває індивідуальний читацький досвід, поліпшує літературний розвиток в цілому та сприяє морально-естетичному вихованню учнів. Ці та ряд інших факторів створюють сприятливе підґрунтя для подальшого розуміння учнями шкільного курсу літератури.

У плануванні та проведенні уроку позакласного читання у 8 класі першочергову роль відіграє осмислений підхід вчителя до цього питання. Так, обов'язково треба враховувати віковіта пов'язані з ними психологічні особливості учнів, які значною мірою впливають на коло зацікавлень, зміст знань, умінь, які вони вже мають у своєму розпорядженні. Більшість психологів наголошують на думці про те, що у восьмому-девятому класі мислення школярів має критичний характер. Значною мірою підвищується самокритика,

трансформується світобачення та світорозуміння, відбуваються пошуки свого місця у житті та суспільстві. Ці фактори зумовлюють, у свою чергу, підвищення інтересу до естетичних та моральних проблем, особливо відносно формування характеру, вчинків, мотивів поведінки окремої особистості . Відкликом на ці запити мають стати вдало підібрані художні твори, які повинні спрямовувати мислення учнів у потрібне русло. До таких творів, які рекомендовані програмою для ознайомлення на уроці позакласного читання у 8 класі, належить роман П.А.Загребельного «Роксолана».

Основна перевага прозаїчних жанрів полягає в тому, що вони дають змогу охопити велике коло розмаїтих проблем, а історичне минуле України в цьому плані служить невичерпним джерелом для реалізації творчих задумів будь-якого письменника. Павло Загребельний найвищої майстерності досягнув саме у царині історичної прози. Звертаючись до історичного минулого нашого народу та відтворюючи героїку минулих літ, П.Загребельний, в той же час, співвідносить їх із дійсністю, відповідає на питання людей свого покоління. Тому відношення минулого і сучасного носить також і практичний характер – відбувається повноцінне осмислення досвіду і культури минулих епох з метою творення життя сучасного.

Плануючи заняття за твором на історичну тематику, вчителю необхідно ретельно підготувати вступну частину уроку, яка спрямована на поліпшення сприйняття творуучнями. Доцільно у цьому випадку провести бесіду. Не зайвим буде також, якщо учні за попередньою вказівкою вчителя ознайомляться з критичною літературою. Вона допоможе їм розібратися у цінності твору, створить основу для повнішого розуміння центрального персонажу твору.

Постать Роксолани в українській та світовій історії є, без сумніву, легендарною, своєрідний культ якої створювався в Україні протягом тривалого часу. Її вивчення повинно здійснюватися в аспекті історичному, який спирається на документальні матеріали, а також з погляду міфічного, напіввигаданого, оповитого ореолом таємничості. Обидва аспекти повинні бути рівноцінно розглянуті вчителем під час знайомства учнів з цією історичною особою. П. Загребельний іде традиційним шляхом, використовує фактичний матеріал, відтворює біографію, але при цьому його Роксолана набуває нових психологічних особливостей, таких, що роблять її особистістю, виокремлюють індивідуальне «Я». «Власне, роман – це історія боротьби нікому не знаної дівчини й жінки за свою особистість, за те, щоб уціліти, зберегти і вберегти себе, а тоді вознестися над оточенням, може, й над цілим світом». [1;с. 567]. Автор спробував «повернути її психологію», розкрити глибинні душевні конфлікти своєї героїні, але участь і роль його власної позиції і думки в цьому розкритті мінімальна. Ця обставина надає її образу більшої наочності, життєвої правдивості. Особистість Роксолани проявляється у її власних діях і вчинках, самохарактеристиці, спостереженнях за нею іншими дійовими особами та, безпосередньо, її стосунками з ними. Таким чином, важливі злободенні соціально-економічні питання розв’язуються П.Загребельним шляхом зображення складного життя Роксолани, її почуттів, настроїв, роздумів. Все це

вчитель простежує з учнями на матеріалі твору за допомогою аналізу окремих епізодів та персонажів.

Відтворюючи характер головної героїні роману, поступово створюючи її психологічний портрет, П.Загребельний прагне роз'яснити для читача мотиви поведінки цієї жінки та, деякою мірою, виправдати її «зраду» перед українцями.Тому дуже важливо розкрити учням особливості епохи, яку обрав автор для написання роману, її жорстокість та суперечливість. Становище Роксолани було ускладнене і тим, що сама країна, до якої вона потрапила, була країною «суворих норовів». Турецький історик Бахріє Учок, за всю історію мусульманського світу нарахувала лише двадцять імен жінок-правительниць та тридцять регентш. Серед них згадується і Хуррем-султан, тобто наша Роксолана. Історик відзначає, що правовий статус жінки серед всього мусульманського світу був найнижчим. Тож важко навіть уявити собі, яких неймовірних зусиль коштувало Роксолані просто вижити, не зламатися духовно, з честю відстоювати свою людську і жіночу гідність у суспільстві, де це було практично неможливим.

Роксолані притаманний глибокий реалістичний погляд на дійсність. Вона наділена природною здатністю пристосовуватися до будь-яких складних умов. Коли дівчина потрапляє у полон, перш за все нею керує інстинкт самозбереження та нестримна любов до життя, оскільки її первинне рішення втопитися, одразу заступає бажання «…боротися, битися, штовхатися, гризтися, щоб звікувати життя хоч і в приниженні неминучім…» [2; 69]. Таким чином, налякана і розгублена Настуся стає в позицію оборони, готова дати відсіч у будь-яку мить. Закинута в чужий світ, вона, перш за все, рятувала своє життя. Природна розсудливість, сміливість та гострий розум не дають їй впасти у паніку серед чужого та ворожого для неї середовища. Саме розум допоміг їй стати найповажнішою жінкою, дружиною падишаха у наймогутнішій імперії, а також багато в чому послужив утвердженню права власного голосу у палаці султана, намаганням довести оточуючим свою потрібність та необхідність зрівнятися своїми правами з чоловіком.

Іноді важко простежити справжність і послідовність почуттів та переживань Роксолани. Часто кохання чергується з ненавистю, нищівне почуття провини замінюється прагненням контролювати ситуацію,нестримним бажанням вижити. Почуття провини випливає з усвідомлення нереалізованості тих уявлень про життя, які їй прищеплювалися з дитинства, і тих надій, які покладали на неї батьки. Це почуття, проте, не замикається у внутрішній сфері свого виявлення, воно стимулює героїню до пошуку шляхів своєрідної «спокути» цієї провини – Роксолана як могла піклувалася про свою батьківщину, докладала зусиль для звільнення своїх співвітчизників, запобігала нищівним набігам татар. Завдяки її зусиллям, політика султана стала помітно лояльнішою і м'якшою.

Чим же так вразила українська дівчина мусульманського керманича? Сам роман говорить нам про той факт, що «врода материна не перейшла до Настусі», підтвердження чому знаходимо також і в історичних джерелах. Турецькі писемні пам'ятки вказують на те, що дружина падишаха не була

красунею, але була молодою і витонченою. Опис зовнішності Роксолани зберігся і від Венеціанського дипломата П'єтро Брагадіна, який писав, що нова фаворитка «не могла похвалитися красою, проте була граціозною та елегантною». Він же вказав і на те,що вона була руденькою, з кирпатим носиком. І дуже, дужевесела ... Ця особливість зовнішності відтворена і на картині Паоло Веронезе «Весілля в Канах Галілейських», що являє собою полотно велетенських розмірів, на якому художник зобразив понад 130 історичних осіб, серед яких поряд із Сулейманом Пишним – кирпата білявка, яка, на думку дослідників, і є Роксоланою. Для посилення художнього сприйняття головної героїні варто показати учням портрети Роксолани того ж таки Веронезе, а також відому картину Тиціана.

На думку інших дослідників, її краса була більше душевною ніж фізичною, що, мабуть, і зіграло вирішальну роль у виборі Сулеймана Пишного. Свідченням цьому виступають листи від Хуррем до свого чоловіка, які показують теплі, щирі відносини одне до одного, надзвичайне порозуміння та справжнє кохання. Варто додати кілька слів і про психологічні характеристики особистості Сулеймана. Так, основною складовою його характеру, за думкою дослідниці Н.Зборовської є меланхолія. Він яскраво виражає «похмуру чоловічу сутність» звідси – пошук «витонченої естетики, а не грубої тілесності» [3; 49], яку він і знайшов в особі веселої, зовсім не схожої на всіх інших жінок, Хуррем. У ній бачив найліпшу свою розраду, вона замінила йому всіх: матір, сестру, коханку, стала для нього невичерпним джерелом натхнення, запорукою перемог і величі.

На матеріалі роману простежується еволюція образу головної героїні. Від початкового емоційного потрясіння до виявлення усієї сили її характеру, через такі емоційні сторони життя, як почуття любові й ненависті, відбувається становлення Роксолани, вже як принципово нової особистості. Вчинки головної героїні уже при султанському палаціпослідовні, вмотивовані. Розкриваються сильні сторони її характеру – незалежність, активність та «самоправність».

П.Загребельний у романі «Роксолана» висвітлює думку про те, що духовна скарбниця, зокрема, її пісенне багатство формує характер, світоглядні позиції особистості. Таким чином, через вираження колективного несвідомого, в цьому випадку через народну творчість, Роксолана до кінця лишається соловейком «що зітхає за вітчизною навіть і в золотій клітці» [2;с.425]. У трагічних обставинах виявляються етноментальні установки героїні. Вони єднають її з рідною землею і стають невід’ємним компонентом її роздумів. Вони виражають її складне духовне життя – психологічний стан на кожному новому етапі боротьби. Спочатку, пісні є захистом, надалі – передають пристосування до нового світу і поступове духовне змужніння.

Після розгляду всіх факторів, які впливали на становлення Роксолани як особистості, ставимо ряд проблемних питань, які допоможуть дати цілісну оцінку її образу: «Чи можна виправдати…». У системі широких і неоднозначних поглядів на постать Роксолани важливо допомагати учням формувати і висловлювати власні судження і думки. У цьому може допомогти застосування методу ПРЕС. Відповіді учнів на запитання повинні бути

аргументованими, а вчитель, у свою чергу, поступово підводить їх до узагальнених висновків.

Таким чином, повноцінний аналіз образу Роксолани допомагає розкрити становлення її особистості, реалізує навчально-пізнавальні і розвивальні можливості твору, допомагає формуванню в учнів власної думки, розкриває ряд морально-етичних проблем.

Література

1. Дончик В.Г. Істина – особистість: Проза Павла Загребельного. Літ.-крит. нарис. – К.: Рад. Письменник, 1984. – 248 с.
2. Загребельний П. Роксолана: Роман. – К.: Рад. Письменник, 1980. – 574 с.
3. Санакоєва Н.Д.Етнопсихологічна концепція особистості у прозі П.Загребельного. - Запоріжжя : Просвіта, 2010.
4. Фащенко В. П. Загребельний. Нарис творчості. К.: Дніпро, 1984. – 207 с.

Карташова Юлія
студентка 4 курса філологічного фак -ту
Наук. кер: д.філол.н., проф. Павленко І.Я.

ОППОЗИЦИЯ СОЛНЦЕ/ЛУНА, СВЕТ/ТЬМА В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ СТРУКТУРЕ РОМАНА М.А. БУЛГАКОВА «МАСТЕР И МАРГАРИТА»

В романе «Мастер и Маргарита» очевидны антагонистические отношения света и тьмы, солнца и луны. Можно составить две параллели светлых и темных сил это: солнце-свет-огонь и луна-тьма-гроза.

В библейские времена люди измеряли время фазами Луны. В анализируемом романе (и в библейском, иершалаимском, и в современном для героев, московском, планах) время исчисляется тоже в лунах. События романа «Мастер и Маргарита» происходят в пасхальное полнолуние. Свита Воланда пребывает в Москве 3 дня и 3 ночи, то есть 3 луны, с 1-го по 4-е мая 1929 года. Однако многие события хронологически маркированы по солнечному календарю: «Приказания прокуратора были исполнены быстро и точно, и солнце, с какою-то необыкновенною яростью сжигавшее в эти дни Ершалаим, не успело еще, приблизится к своей наивысшей точке…» [1, с. 299]. Из этого следует, что приказ о казни Иешуа Пилат принял в палящий полдень14 числа месяца нисана.Луна и тьма – это символы, противоположные солнцу и свету. Луна – мертвое холодное ночное светило, образ котрого – один из ключевых в романе, поскольку Булгаков явно отдает предпочтение луне и лунному свету, делая их сквозным символами романа, амбивалентными знаками, постоянно сопровождающими свиту Воланда.

Луна и лунный свет свидетели мистических происшествий, они становятся своеобразными связующими силами между событием и вечностью, миром обыденным и миром горним, прошедшим, настоящим и будущим. Из-за ошибки, совершенной в один день, прокуратор Иудеи Понтий Пилат обречён на сотни лет страданий, а вечное напоминание о содеянном – луна: «Двенадцать тысяч лун за одну луну, не слишком ли это много?» [1, с.654], однако она же оказывается и освободителем Пилата от мучений: по лунной

дороге к нему приходит отправленный им на казнь арестант Га-Ноцри и уводит его к луне. В романе луна – молчаливая свидетельницы всех событий, палач Понтия Пилата и других преступников-жертв, которым она веками не даёт покоя, и спасение их в одно и то же время.

Лунный свет часто ассоциируется с мраком и тьмой, однако в романе это полисемичный символ. Булгаков, осознающий единство сталкивающихся крайностей бытия, часто делает его знаком приближения к Истине. Берлиоз, отказавшийся познавать эмпирическую реальность и настаивающий на атеизме, в последний момент перед смертью видит развалившуюся на куски луну, следовательно, ему не дано познать истину которую дарит лунное свечение. А «выросший» из Иванушки Бездомного профессор Иван Понырев, познает истину в своих снах, которые исцеляют его память лунным светом.

В контексте анализируемой проблемы важен диалог Воланда и Левия Матвея о смысле света и тьмы в одной из заключительных глав романа со значимым названием «Судьба Мастера и Маргариты определена». В нём речь идёт об относительности света и тьмы, о том, что и солнце может быть разрушающей силой. Воланд утверждает, что голый свет (символизирующий в романе палящее солнце), к которому так стремится Левий Матвей, губителен для земли и людей. Таким образом, усиливается многозначность символа, с казалось бы, устойчивой положительной коннотацией.

Обычно солярный символ свидетельствует о начале новой жизни, плодородии, возрождении, обновлении. Но в романе Булгакова солнце – предвестник мучений и смерти. Майская жара мучает и героев ершалаимских, и героев московских глав. Из-за излишне теплой погоды Иванушка Бездомный и Берлиоз приходят на Патриаршие пруды, в тень, где и встречаются с Воландом.

Так начинается книга: «Однажды весною, в час небывалого заката, в Москве, на Патриарших прудах, появились два гражданина» [1, с. 272]. Многие события происходят и в связи с невероятной жарой и духотой и на их фоне. «В тот час, когда уж, кажется, и сил не было дышать, когда солнце, раскалив Москву, в сухом тумане валилось куда-то за садовое кольцо…» [1, с. 272]. «…знойный воздух сгустился перед ним…» [1, с. 273]. «…Иван, у меня сейчас едва удар от жары не сделался! Даже что-то вроде галлюцинации было…»[1, с. 273]. И это всего лишь на двух страницах!

Палящее солнце постоянно отвлекает Пилата от сущности происходящего, провоцирет головную боль и желание скорее завершить суд. В то же время солнце противостоит приговору над Га Ноцри и предвещает вечное наказание прокуратора. «Тут ему показалось, что солнце, зазвенев, лопнуло над ним и залило ему огнем уши. В этом огне бушевали рев, визги, стоны, хохот и свист» [1, с. 307]. Когда Пилат услышал имя помилованного Вар-раввана, а не Га Ноцри, что означало казнь последнего, «… потухло сломанное солнце в стекле» [1, с. 655].

Обращают на себя внимание сопоставление/противопоставление жестов Понтия Пилата и Иешуа Га Ноцри во время суда.

Философ возражал обвинителям: «…светло улыбаясь и заслоняясь рукой от солнца …» [1, с. 292]. Ложный свет солнца, заменяется светом улыбки

Иешуа, подчеркивая ложность света, которой исходит от солнца, Га-Ноцри во время допроса сторонится от солнца, потому что жгучие лучи несут ему скорую гибель. Закрывается от солнца и его оппонент: «Никто не знает, что случилось с прокуратором Иудеи, но он позволил себе поднять руку, как бы заслоняясь от солнечного луча, и за этой рукой, как за щитом, послать арестанту какой-то намекающий взор» [1, с. 295]. Жест Пилата вообще показывается как нечто выходящее за рамки дозволенного.

Оба героя заслоняются от солнца, как будто пытаясь отгородиться от его палящих лучей, что в какой-то степени объединяет их. В этой сцене солнце – безжалостный свидетель происходящего, правда кроется в тени, а при солнечных лучах происходит лживый спектакль, где герои обязаны играть какие-то роли.

Формами проявления амбивалентной солнечной символики в романе стал огонь, а луны и тьмы гроза. Оба эти явления в романе выполняют функцию катарсиса.

Подводя итог проделанного анализа романа, можно сказать, что один из самых главных аспектов семантики символики светил в романе – противостояние сверхличного миропорядка (символизируемого солнцем) и индивидуального бытия и самореализации. Это относится к полюсу луны, чьи лучи не сжигают и не ослепляют, а дарят свет мудрости и покоя. И такая амбивалентность символов является знаком своеобразной авторской стилистики и индивидуального мировидения создателя романа «Мастер и Маргарита».

Литература

1. Булгаков М.А. Избранные произведения. – К.: Дніпро, 1989. – 764 с.
2. Журавлева. О.Н. Политическая лингвистика. Гроза в свите Воланда. – Вып. 20. – Е., 2006. – 197 с.)
3. Иванов Г.В., Калюжная Л.С. Сто великих писателей. – М.: Вече, 2002. – 585 с.
4.Николюкин. А.И.Литературная энциклопедия терминов и понятий.- Режим доступа -https://mail.yandex.ua/message_part_proxy/НИКОЛЮКИН
5. Трессидер Дж. Словарь символов. – М.: Астрель, 1999. – 203 с.
6.Попов С. «Мастер и Маргарита. Зодиакальный круг бессмертного романа».Архангельская Астрологическая Ассоциаця. -Режим доступа- http://www.astrologya.ru/index.php?id=74

Мирошниченко Марина
студентка магістратури філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.філол.н., доцент Зубець Н.О.

КОНЦЕПТ "КРАСА" В ОБРАЗНОМУ АСПЕКСТІ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКИХ ПАРЕМІЙ)

Дослідження концепту – актуальний напрямок сучасної лінгвістики, оскільки він дозволяє розглядати слово в конкретному тексті культури, пізнання, комунікації.

Поняттю "концепт" у лінгвістичній науці приділено значну увагу, особливо з 90-х років XX ст. Посилення потенційності у плані наукової "привабливості" феномена "концепт" надає той факт, що характерною ознакою втілення концептуальних систем у мові, як зазначають дослідники, виступає здатність передавати той самий зміст альтернативними засобами [6]. Концепт – категорія мисленнєва, вона не піддається спостереженню, і це дає великий простір для її тлумачення. Концепт є узагальнювальним поняттям у розумінні певних явищ і формується на основі усвідомлень людини, її власного історично-культурного досвіду [5, с. 378].

В україністиці вже є ціла низка досліджень, присвячених аналізу концептів "понять", "розум" (В. Калько, Н. Мех), "людина" (А. Пікалова), "краса" (Ю. Мещерякова, І. Нічаєнко, Л. Ярова), "степ" (О. Єфименко), "час" (О. Задорожна), "дім" і "любов" (Е. Мінаєва), "свобода слова" (Т. Печончик), "сім'я" (В. Яковлєва), "воля" (О. Яцкевич) та ін. Дослідження концепту на прикладі прислів'їв і приказок допомагає звернутися до національних і культурних аспектів картини світу українців.

Концепт "краса" є одним із найбільш цікавих і важливих складників картини світу для будь-якого етносу. Він належить до лінгвокультурних феноменів і української ментальності.

В українській свідомості уявлення про красу та прекрасне набувають досить вагомого значення. Уявлення про прекрасне, красиве у світоглядній системі українського народу базується на морально-етичних принципах пізнання світу, де формуються естетичні соціальні цінності щодо поглядів на реальний світ. Одним із найважливіших аспектів світоглядної системи українського народу визначається категорія краси, прекрасного як основи життєдіяльності соціуму, що має свою цілісну систему понятійних концептів українського буття.

Паремійний фразеологічний фонд української мови – це потужне джерело для лінгвістичних досліджень, оскільки в ньому зафіксовано досвід народу, що передається від покоління до покоління, його традиції, звичаї, культуру, моральні й естетичні цінності, у синтезованій формі відображено всі універсальні та специфічні категорії і риси життєвої філософії етносу, національно-мовну картину світу. Мовознавці справедливо зауважують, що прислів'я є засобом засвоєння емпірично пізнаваної дійсності та її оцінки, що репрезентована в образах-еталонах, які мають безпосередній стосунок до умов життя носіїв української мови, до їхньої культури, оскільки "мова фразеологізмів несе в собі відбиток духовної і матеріальної культури народу" [3, с. 187].

Мета нашої розвідки – дослідити образний концепт *краса* на матеріалі українських паремій [4].

Проведений аналіз дозволяє говорити про те, що в українській мові можна виділити наступні типи поняттєвого вираження аналізованого концепту.
краса = волосся:

Коса – дівоча краса; *Волос довгий, та розум короткий*; *Хоч під лавою, аби з чорнявою*. Особливого значення в народі надавалося волоссю, особливо

косі – дівочій красі. Коса – символ дівочої цнотливості; символ дівування; охайності, чистоти, чепурності; внутрішнього єства, природної потреби краси і честі українки. Про дівчину формувалася громадська думка: "Яка коса – така й краса". Існував спеціальний весільний обряд розплітання коси. Прощання дівчини з косою символізувало прощання з дівоцтвом.

краса = обличчя:

Гарне личко, а погана душа; *З красивого лиця води не пити*; *Краснеє личко – серцю неспокій*, *Лице рум'яне, а серце в'яне*; *Личко біленьке, а розуму маленько*. У народі обличчю надавалося особливе значення. Воно було найголовнішим у визначенні, наскільки красива людина. Обличчя – це те, на що перш за все звертається увага при зустрічі. Але не у всіх пареміях говориться про красу обличчя, у деяких – про непривабливість "*Рожа і межи кропивою гожа"*; *"Такий блідий, що аж лебеді вхоплять"*.

краса = душа:

Борода сива, та душа красива, *Красиву душу здалека видно*. Українці велику увагу приділяли зовнішньому вигляду, одягу, проте головним залишалася внутрішня сутність людини, її душа.Красадуші – абстрактне поняття. Так можна говорити лише про ту людину, яку дуже добре знаєш. Цю красу можна визначити за тим, наскільки людина добра, привітна, відкрита з іншими. Зовнішність на це не впливає взагалі, лише – внутрішній світ.

краса = брови:

Хоч між дровами, аби з чорними бровами; *З коня злізай та дівку чорноброву сватай*; *Дарма, що дурна, аби чорноброва*; *Одна брова варта вола, другій брові й ціни нема*; *Увіп'ються чорні брови, як п'яний в душу*. Здавна чорні брови в дівчини були її окрасою. Вважалось, що вони є запорукою краси. Чорноброва дівчина завжди була еталоном. Читаючи твори українських письменників, зустрічаємо лише чорнобрових.

краса = мова:

Красне слово – золотий ключ; *Красная мова находить добрії слова*. Мова – найбагатший скарб будь-якого народу. Мова – одне із чудес, за допомогою якого люди передають найтонші відтінки думок і почуттів. Вона віддзеркалює душу народу, його історію... А яка ж красива, яка милозвучна рідна мова. Якабагата у висловах, порівняннях, метафорах, гіперболах тощо.

краса = ім'я:

Гарний коповик, гарні й дві копійки, добрий Панько, гарна й Оришка; *Вражена Ганна то в'яне, то гарна*; *Нашій Гарпині гарно і в хустині*; *Катря, Катря, Катерина – намальована картина*. З часів язичництва ім'я добирали за зовнішніми рисами, поведінкою, фізичним станом людини. Імена – кваліфіковані, в них закладалися найпримітніші ознаки зовнішності, характеру, звичок.

краса = одяг:

Яка гарна Параска, то й гарна запаска, коли ж вона, як мулиця, то не вабить і спідниця; *Люблю, щоб хустка на голові козирем дивилась*; *Не треба і запаски, коли в плахті гарно*; *Гарній дівці гарно і в ганчірці*; *Черевички нові, а п'яти голі*. Народний одяг формувався протягом тривалого часу становлення

української нації в конкретних природно-кліматичних, соціально-економічних та побутових умовах. Він регламентований: буденний, святковий, обрядовий. В одязі відображено престижність, естетичність, належність до певних соціальних груп. Норми і правила користування одягом залежать від віку, статі, сімейного стану, уявлень про межі дозволеного у проявах особистих смаків та уподобань.

краса = щастя:

Не родися красна, а родися щасна; *Хто красивий, той щасливий*; *Уродився не красним, а щасним*. Красазавжди протиставлялася щастю. Загалом врода не поєднується із щастям. Можна бути звичайною людиною (не виділятися із натовпу надзвичайною красою), але дуже щасливою в житті. Або навпаки: дуже гарною на вроду і нещасною в житті. Це є головна життєва істина.

Також поняття *краса* в прислів'ях і приказках ми можемо розглянути з точки зору гендерної лінгвістики. Більшість паремій зустрічається на позначення саме жіночої краси: *Гарна дівицею, гарна й молодицею*; *Дівчина, як квіточка: з нею рай, а чужої молодиці не займай*; *З гарної дівки – гарна й молодиця*. *Твоя жінка, як повітка, а моя, як квітка*; *Три речі скоро минають: луна, райдуга і жіноча краса*; *На красиву жінку гарно подивиться, а з розумною гарно жити*. Дівоча і жіноча краса– дуже різна між собою. Красу молодої можна порівняти із маленькою квіткою у зав'язі, а красужінки – з тою, що вже квітне буйним цвітом.

У меншій кількості зустрічаємо паремії на позначання чоловічої краси: *Гарний хлопець на натуру, добре грає й на бандуру*; *Всякий молодець на свій обранець*. *На красивого чоловіка дивитись гарно, а з розумним жити легко*; *Гарний чоловік і погану жінку красить*. Парубоча і чоловіча красатакож дуже різна. Красамолодого хлопця у силі, а чоловіка – у мудрості.

Таким чином можна зробити висновок, що жіноча й чоловіча краса відрізняється, тому що жінка не може мати такої сили, як чоловік, а чоловік не може мати такої вроди, як жінка.

Одним із найважливіших аспектів світоглядної системи українського народу визначається осмислення категорії краси, прекрасного як основи життєдіяльності. За результатами нашого дослідження образного аспекту концепту "краса" у пареміях, можна зробити висновок, що актуалізація аналітичного концепту "краса"має як позитивний, так і негативний план. А в деяких прикладах має місце стереотип твердження стосовно розрізнення чоловічої й жіночої краси.

Література

1. Бондар І. Концепт краса в англомовній картині світу // Студентські наукові записки. Серія: Філологічна. – 2010. – Вип. 3. – С. 19-20.

2.Іващенко В. Слово "концепт" у германських, романських та слов'янських мовах (з історії лексикографічної фіксації) // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. – К.: КНУ, 2002. – № 7. – С. 189-198.

3. Калько В. Репрезентація рівня інтелектуального розвитку людини в українських пареміях. – С. 187-192. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvkhdu/2010_X/39.pdf.

4. Прислів’я та приказки: Людина. Родинне життя. Риси характеру. / Упоряд. М.М. Пазяк. – К.: Наукова думка, 1990. – 528 с.
5. Ярова Л. Мовна репрезентація концепту "краса" в романі Оскара Уайльда "Портрет Доріана Грея" // Наукові Записки. Серія: Філологічні науки. – Вип. 89 (1). – С. 377-381. Режим доступу:
http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nz/89_1/statti/86.pdf.
6. Чернова А. Концепт як лінгвокогнітивний феномен: форма втілення, типологія, дефініційні моделі. – 2009. Режим доступу:
http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/vdpu/Movozn/2009_15/article/53.pdf.

Мосаева Инна
студентка 4 курса филологического факультета
Науч. рук.: к.филол.н., доц. Хейлик Т.А.

СОСТОЯНИЕ РУССКОГО ЛИТЕРАТУРНОГО ПРОИЗНОШЕНИЯ НА ФИЛОЛОГИЧЕСКОМ ФАКУЛЬТЕТЕ ЗНУ

В настоящее время проблема соблюдения орфоэпических норм представляетсявесьма важной. Несмотрянауровень ее разработанности в трудах Р.И.Аванесова, Н.С. Валгиной, Л.А. Вербицкой, И.Б. Голуб, К.С. Горбачевича, Т.М. Григорьевой, С.К.Пожарицкой, Д.Э.Розенталя идр.,на практике она остается неразрешенной.

Навыки осознанного употребления произносительных вариантов формируются в школе на уроках русского языка. Учитель несет большую ответственность за состояние русского языка, в связи с чем вопрос об орфоэпической грамотности приобретает особое звучание. Выбор темы объясняется тем, что произношение многих людей не является идеальным. Речь будущих преподавателей русского языка должна быть образцовой. Актуальность выбранной темы заключается в особом значении владения произносительными нормами для филологов. Несмотря на то, что студенты-филологи проходят курс орфоэпии, они не всегда соблюдают правила произношения в повседневной жизни, что было выявлено в результате проведенного исследования.

Для того чтобы понять, соблюдают ли студенты филологического факультета ЗНУ орфоэпические нормы, было проведено социофонетическое исследование, в котором приняло участие 60 респондентов: студенты 1-5 курсов филологического факультета, специальность-русский язык и литература. Это связано с тем, что совсем скоро студенты будут преподавать русский язык в школе. Возраст респондентов составляет 17-25 лет.

В анкету вошли следующие задания:

1.Расставьте ударения в данных словах:

Баловать, брала, верба, вечеря, водопровод, гусеница, дискурс, договор, жалюзи, закупорить, иначе, искра, каталог, квартал, крапива, маркер, мельком, новорожденный, огниво, плюсы, позвонишь, поняла, по средам, ржаветь, свекла, спала, столяр, творог, украинский, центнер, черпать, щавель.

2.Подчеркните правильный вариант произношения:

Афера-афёра; блеклый-блёклый; маневр-манёвр; уморенный-уморённый; брюнет-брюнэт; бутерброд-бутэрброд; крем-крэм; сепсис-сэпсис; сессия-сэссия; термин-тэрмин; тире-тирэ; экспрессия-экспрэссия; баночный-баношный; булочная-булошная; горчичный-горчишный; подсвечник-подсвешник; прачечная-прачешная; романтичный-романтишный; скворечник-скворешник; скучно-скушно.

Эти задания позволили выявить, насколько студенты усвоили курс орфоэпии, а также, какая норма преобладает в речи филологов. В анкету вошли слова, имеющие конкурирующие произносительные варианты, которые обычно вызывают затруднения у нефилологов.

Результаты анкетирования показали, что в речи студентов-филологов происходят отклонения от нормы. По нашему мнению, основным фактором отклонения в области акцентологии является влияние украинского языка. Филологи к русским словам применяют украинскую версию ударения. Например, в русском языке в словах верба и вечеря ударение стоит на первом слоге, а в украинском – на втором. Очень часто респонденты, произносят данные слова, ставя ударение на последний слог (верба-52%, вечеря- 95%).

Из-за того, что орфографические правила русского языка не требуют обязательного написания буквы Ё в тех словах, где она есть, начинают происходить отклонения от нормы. Где должен произноситься звук [о], филологи произносят звук [э]. В словах афера и маневр допускается только один вариант произношения – афера и манёвр. 55% респондентов придерживаются нормы, говоря существительное манёвр, а вот в слове афера - только 20% респондентов произносят правильно. В слове блеклый орфоэпический словарь под ред. Р.И. Аванесова допускает двоякое произношение. 81% респондентов произносят слово блеклый через Е.

Что касается иноязычных слов, то их произношение не вызывает затруднений у студентов. Это подтвердили результаты нашего социофонетического исследования: бутерброд-75%, крем-100%, сепсис-79%, термин-98,3%, тире-98,3%. У респондентов вызывает затруднение лишь существительное брюнет, т.к. всего 20% произносят данное слово согласно норме. В слове сессия орфоэпический словарь допускает двоякое произношение. 80% респондентов в данном слове предпочитают мягкое произношение согласного перед «е».

С давних пор существовало разное произношение сочетания *-чн-:*«[шн] в словах бытовых, повседневных и [чґн] в словах книжных, «высоких». Существовало также колебание в произношении многих слов с сочетанием *-чн-*. Как известно, сочетание *-чн-* произносится в соответствии с написанием,т.е. [чґн] *то̀чный*, *про̀чный*, *отлѝчный, вѐчный, антѝчный, начну̀, качну̀* и т.д. Однако, как отмечено в орфоэпических словарях, в некоторых словах на месте чн произносится [шн]: [канѐшнъ] (*конѐчно*), [ску̀шнъ] (*ску̀чно*), [наро̀шнъ] (*наро̀чно*), [йи^{е}ѝшницъ] (*яѝчница*), [пус^{ь}т^{ь}а̀шный] (*пустя̀чный*); [шн] произносится в женских отчествах на –ична : [са̀ввишнъ] (*Са̀ввична*), [никѝтишнъ] (*Никѝтична*), [фомѝнишнъ] (*Фомѝнична*), [ил^{ь}йѝнишнъ] (*Ильѝнична*) и др. »[2, с.676]

Орфоэпический словарь указывает, что «в ряде случаев допустимо произношение [шн] рядом с произношением [чн]: [бу̀лъшнъйъ] и [бу̀лъчнъйъ] (*бу̀лочная*), [мало̀шный] и [мало̀чный] (*моло̀чный*). В некоторых словах произношение [шн] устаревает: [слѝвъшный] (*слѝвочный*), [карѝшньвый] (*корѝчневый*). Следует отметить, что в новых словах на месте чн произносится только [чн]: *пото̀чный, лѐнточный, съѐмочный*» [2, с.676], *ба̀ночный, ра́мочный*. То, что некогда [шн] произносилось значительно шире, чем сейчас, видно из укрепления [шн] не только в произношении, но и на письме в таких случаях, когда смысловые связи с непроизводным словом, имевшем в своем составе [ч], ослабли и заметно утратились, например, *дото[шн]ый, дото[ш]ен* вместо этимологического доточен, доточен, фамилии *Калашников, Кирпишников, Шапошников*, с сочетанием [шн] в произношении и на письме, вместо этимологического -*чн*-[2, с.676].

Для того чтобы определить, какая же норма («старшая» или «младшая») преобладает в речи будущих преподавателей, были включены в анкету слова, в которых чаще всего допускаются ошибки: баночный, булочная, горчичный, подсвечник, прачечная, романтичный, скворечник, скучно. Из данного перечня слов двоякое произношение допускается лишь в слове булочная. 82% респондентов выбирают младшую норму - [чн]. У филологов не вызывает затруднения произношения слов баночный и романтичный (баночный- 100%, романтичный-98,3%). Данные социофонетического исследования показывают, что «старшая» норма (т.е. произношение [шн]) активно вытесняется «младшей» [чн]: горчичный-65%, подсвечник-71%, прачечная- 77%, скворечник-49%, скучно-63%.

В процессе наблюдения над речью студентов-филологов мы пришли к выводу, что незначительной части студентов 1-3курсов присуще оканье (кОмпОненты, пОтОму чтО, сказуемОе), яканье (Язык, пЯтак, пЯтнадцать) и произношение фрикативного [г] (говорить, город, лингвистика, многозначный). Было замечено, что во время занятий студенты стараются соблюдать правила произношения, однако вне учебной обстановки орфоэпические нормы часто они не соблюдают.

На наш взгляд, будущие преподаватели должны стремиться к идеальному произношению, ведь от того, как говорят учителя, зависит чистота русской речи наших школьников.

Литература

1. Горбачевич К.С. Словарь трудностей произношения и ударения в современном русском языке / К.С.Горбачевич. СПб.: Норит, 2000. — 304 с.
2. Орфоэпический словарь русского языка / под. ред. Р.И Аванесова – М.: Русский язык, 1983.—702с.
3. Орфоэпический словарь русского языка/ под ред. В.И. Круковер — СПБ.: ООО «Викторияплюс», 2009, — 320 с.
4. Словарь ошибок русского языка / под ред. Г.А. Крылова СПБ.: ООО «Виктория плюс», 2009 − 80с.

Новікова Анастасія
студентка 4 курсу філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.філол.н., доц. Костецька Л.О.

ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО В РОМАНІ Л. ДЕНИСЕНКО «САРАБАНДА БАНДИ САРИ»

Оригінальним і малодослідженим мистецьким явищем в українській літературі XXI ст. стала проза Л. Денисенко. Одним із яскравих прикладів її творчості є роман «Сарабанда банди Сари», що у 2009 р. був оголошений кращою українською книжкою в номінації «белетристика». На сьогодні існують лише рецензії та декілька статей, присвячених аналізу цього роману. (О. Клепикова, О. Романенко,І. Бондар-Терещенко, Т. Трохимова, Д. Шульга). Незважаючи на невелику кількість робіт, дослідники звертали увагу на комізм роману, проте систематизований аналіз засобів творення комічного відсутній.

Метою нашої роботи є дослідження комічного в романі Л. Денисенко, здійснення аналізу засобів творення комічного на різних рівнях його вживання (сюжетно-композиційному, образному та стильовому), виявлення особливостей використання засобів творення комічного.

Комічне народжується із зіткнення реального з ідеальним. Якщо, споглядаючи якесь явище в людському житті чи художньому творі, ми відчуваємо його неподобство, нікчемність, вульгарність, антиідеальність і висміюємо його, тобто знищуємо своєю насмішкою, іронією, сарказмом або хоча б посмішкою, явище стає комічним.

У художній літературі комічне реалізується за допомогою певних засобів. Російський вчений Я. Грудошніков [1] запропонував класифікацію засобів творення комічного, виокремивши три основні групи:сюжетно-композиційна (комічні ситуації, комічні обставини, комічні інтриги, конфліктність, комічні роздуми), образна (поведінка, мислення, світогляд, життєві цінності певних персонажів) та стильова (художні засоби, каламбури, прізвиська, смішні звукосполучення).

У романі «Сарабанда банди Сари» перед нами вимальовується історія тридцятидворічного Павла Дудника, до якого тимчасово переїхали родичі його коханки Сари. Після цього життя журналіста-інтроверта Павла радикально змінюється. Спокійне, розмірене існування, в якому панує тиша, вивірена послідовність дій героя, гармонія між зовнішнім і внутрішнім світом раптово змінюється на галас, динамічність та, певною мірою, абсурдність.

Роман має комічну сюжетно-композиційну структуру, в якій органічно зображуються комічні образи.

Роман Л. Денисенко складається з десяти розділів, кожен з яких починається однаковими словами, тобто своєрідною анафорою, яка вже з перших сторінок роману створює комічний ефект: «Щонайменше про ідеальний ранок, неідеальні шлюби, колишніх однокурсниць та родинний склеп «R. Yors & Kallmann», «Щонайменше про дитячі ребуси, програмування майбутнього, металеву колбу та Тимофія» і т.д.

На тлі комічного сюжету вимальовуються комічні образи Павла, Сари, Гестапо, Еміля, Тимофія, отця Макарія та ін.

Досить широке полотно роману займають комічні роздуми та спогади головного героя Павла Дудника.Комічні роздуми представлені у формах внутрішнього монолога, монологів-спогадів, монологів-роздумів: «Часто я вмикаю телевізор з метою почути щось цікаве або корисне, але таке трапляється вкрай рідко. Тобто телевізор я вмикаю майже щоранку, але цікаве чи корисне чув три місяці тому, – про це зазначено на ліпучці мого холодильника» [2, с.4], «коли погано спиш – чуєш навіть шепотіння кухонних фіранок. Про що вони взагалі можуть розмовляти? Яке воно, міжфіранкове життя?» [2, с.109].

У Павла є своєрідна звичка: він пише подумки книгу про своє життя від імені невідомого біографа, занотовуючи щось несподіване, неймовірне, абсурдне чи, навпаки, буденне: «Він вмер від задухи, яку спричинило гумове каченя» [2, с.47], «Він завжди ходив у шкарпетках, на яких було вигаптувано кроликів з конваліями. Його сучасники досі не знають відповіді, хто вигаптував йому ці шкарпетки, і що символізують кролики. Родючість?» [2, с.110-111].

Після розлучення з дружиною Інною Павло зустрічає Сару, колишню однокурсницю, яку він завжди недолюблював, бо вона вигадала йому прізвисько «Піддупник»,тому що він займався плаванням, був худий і «часто підсовував рушника собі під дупу, сидячи на лекціях» [2, с.12]. На одному образливому прізвиську Сара не зупинилася. Вона називала його також «розбещена дупа» та «і-на-тім-рушничко-оо-ві». Л. Денисенко творить комічний ефект не лише за допомогою новотвору-власної назви, а й за допомогою використання вульгарної лексики та трансформації семантики афористичного вислову із поезії А. Малишка «Пісня про рушник».

Ставлення Павла до Сари змінюється, він в неї закохується, адже Сара із «недоглянутої брудної вівці» [2, с. 12] перетворюється на красуню.

Сара є рушійною силою, «ключовим символом зав’язки твору, з нею у впорядковане життя Павла приходять раптовості і несподіванки» [3, с.228].

Комічна інтрига, тобто різкий поворот дій, лежить в основі зав’язки твору: Павло, підходячи до своєї квартири чує звуки фортепіано. Здогадки бентажать героя. На цьому «родинному склепі» можуть в його квартирі грати хіба що привиди, бо там нікого не має й не може бути. Але виявилося, що в цьому не було ніякої містики. Просто у родини Полонських зараз ремонт і їм треба десь жити. Тому Сара порадила на деякий час переїхати до її хлопця.

Гестапо – дядько Сари. Геннадій Станіславович Полонський – скорочено Гестапо (прізвисько як засіб творення комічного). Комічним є також те, що єврея іменовано назвою таємної держаної поліції нацистського режиму. Геннадій був розважливим, спокійним, врівноваженим. Павло причиною цього вважав його роботу, бо люди цієї професії, мають треновані нерви: неодноразові звинувачення в неправильності синоптичних передбачень загартовують нервову систему.

Еміль, або «мала потвора», «малий пришелепок», як казав на нього Павло, є найкомічнішим образом у романі. Він зображується, традиційно для

його національності, розумним, балакучим, нав'язкуватим, безпосереднім і відкритим хлопцем. Дванадцятирічна дитина з виглядом казкового принца насправді не є такою чудовою. Він говорить все, що спадає на думку («Сара, між іншим, не говорила, що ти таке гальмо» [2, с.28]). Словниковий склад його мови надзвичайно багатий: від вульгарних, жаргонних слів до наукової лексики («радіолокаційний», «екстраполювати», «циркумцізіо»).

Павла дратує те, що Еміль кожнього дня репетирує Сарабанду для струнного оркестру і фортепіано Г.-Ф.Генделя, «своїми щупальцями» вичавлюючи з родинного склепу «R. Yors & Kallmann» жахливі звуки.

Найбільше Еміль полюбляє розповідати про численних своїх родичів, їхні життєві комічні ситуації, повчаючи цим Павла. Історії Еміля нагадують вставні оповідання, кожне з них має сюжет і ідею й виголошується хлопцем доречно і у потрібний час («У нас був дядя Алік…» [2, с.29], «коли був живий Карл Петрович, це сусіда Саранських…» [2, с.55], «А от знаєш, що було з Гаріком?» [2, с.182], «Одного разу приятель Льоні…» [2, с.183]).

З перших розмов між Павлом та Емілем виникає комічний конфлікт, який реалізується в діалогах: «Якщо ти хочеш, щоб Террі тебе слухався, краще зви його Батерфляй, це його повне ім'я». «Ви назвали собаку іменем японської повії?». «Деяких людей псує знання класики» [2, с.35-36].

Еміль з батьком весь час повчають Павла, адже лише вони знають як правильно вчинити, чим треба харчуватися, та як одягатися: «у вас є ранковий одяг?» [2, с.48], «Не можна пити зелений чай в пакетиках. Це те саме, що харчуватися спаленим в крематорії трупом» [2, с.50], «Мий руки, вони після сирника завжди масні! Заляпаєш геть усе» [2, с.62], «ти псуєш собі шлунок цією кавою» [2, с.63].

З в'їздом родини Полонських до квартири Павла все в ній кардинально змінюється: у кабінеті колба зі святим повітрям з Єрусалиму, у спальні розклеєні папірці з написами про геніальні звершення Еміля Полонського, список з дивними скороченнями у туалеті, гумові іграшки Террі.

Комічним є також образ Тимофія, найкращого друга Павла. «Реальний придурок та латентний гомосексуаліст» – такий діагноз поставила Інна, колишня дружина Павла. Тимофій захоплюється фізикою та хімією, спілкується зі штативами, називає їх «жирафками» та навіть гладить їх. Роботу Тимофій змінював дуже часто. Зараз він працює у відділі звернень громадян в одній державній установі («головний по тарілочках»). Тимофій мав диплом фармацевта та навіть розробив пігулки від погладшання. Але від них худла лише голова, бо випадало волосся. Перед цим Тимофій працював на виноробному заводі, розробляв полуничне вино під назвою «Сестричка-полуничка», потім він займався антикварним бізнесом, певний час працював в магазині взуття, складав тести і гороскопи для одного модного жіночого журналу.

Комічний сюжетно-композиційний рівень доповнюють другорядні образи у романі. Їх можна поділити на два типи: сусіди (Нона; Тамара-ментяра; бабця Євгенія Петрівна; дядя, схожий на ММ) та колеги Павла (Таллій, охоронець-філософ Кіндратик, Рома Аврамович).

Як допоміжні засоби творення комічного на стилістичному рівні Л. Денисенко використовує порівняння (голос «тонкий, наче комарина голка, що намагається віднайти дірку у протимоскитній сітці» [2, с.16], «Гестапо дуже елегантно, наче збирався припасти до власної руки з поцілунками, підняв її та подивися на наручний годинник» [2, с.49], «мої вуха горіли так, ніби мене згадували всі китайці Планети» [2, с.67]); новотвори («піанінолог», «фортепіанопєд», «піаніліст», «курвовигукувач», «клепкодефіцитний», «зачереватив», «секретаркогріх», «кавоконьячнули», «сарабандист», «випіанінив»); фразеологізми, інколи трансформовані(«земля йому пухом з китайських пуховиків» [2, с.51], «тебе збагнути – легче півкраю відкосити» [2, с.60], «Саро, чорт тебе повертай!» [2, с.112]); гру слів («Тамарантонівські ключі, тарантинівські стрічки, тамариск, тарталетки, тарантас…» [2, с.115], «Я хилив до того, щоб вона хиляла додому» [2, с.155], «Павле, вам бракує впевненості, якщо хочете». «Хочу. Хто ж не хоче впевненості» [2, с.159]).

Комічною є сама назва роману. «Сарабанда банди Сари» стисло поєднала в собі і сюжет, і образи, адже йдеться і про Сару, і про її банду, тобто родину Полонських, і про Сарабанду для струнного оркестру та фортепіано Г.-Ф. Генделя, яку малий Еміль репетирував кожного дня. Отже, назва роману Л. Денисенко є двокомпонентною, з одного боку, частина її є назвою музичного твору, з іншого – словосполучення «банди Сари» можна тлумачити як вказівку на суб’єкт дії.

Л. Денисенко у романі органічно поєднує засоби творення комічного, вони переплітають та доповнюють один одного. В основі роману комічна ситуація,яка є рушієм сюжету: несподівано у головного героя з’являються співмешканці – гамірна, дружна родина Полонських. Кожен образ несе певний комічний ефект, кожна дійова особа є непересічною. Ці два комічні рівні доповнюють стилістичні засоби творення комічного: тропи, прізвиська, звуконаслідування, фразеологізми, вульгаризми.

Література

1. Грудошников Я. Приемы создания комического эффекта в русском народном поэтическом творчестве // Труды Воронежского университета, 1961.– Т. XIII. – С. 213-222.
2. Денисенко Л. Сарабанда банди Сари. Роман. – К.: Нора-Друк, 2008.– 240 с.
3. Клепикова О. Концепція світ як хаос у романі Л. Денисенко «Сарабанда банди Сари» // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: Зб. наук. праць Інституту повітряного і космічного права та масових комунікацій Національного авіаційного університету. – К., 2010. – Вип. 20. – С. 225-236.

Павловська Ірина
студентка 4 курсу філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.філол.н., доц. Ніколаєнко В.М.

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ ВІРШОВАНИХ КАЗОК Б. ГРІНЧЕНКА

Вивчення взаємозв'язків фольклору і літератури є одним із провідних напрямів досліджень у сучасному літературознавстві. Особливу увагу науковців привертає природа літературної казки.

Метою дослідження є комплексний аналіз українських літературних віршованих казок Б. Грінченка («Два морози», «Сопілка»).

Теоретичною базою дослідження послужили праці О. Гарачковської «Українська дитяча література 70–90-х років ХХ століття: сюжетно-образна структура, хронотоп», О. Горбонос «Теоретико-методологічні засади генології літературної казки», Л. Дунаєвської «Українська народна казка», Т. Леонової«Русская литературная сказка XIX века в ее отношении к народной сказке».

Звернення до творчої спадщини Б. Грінченка є особливо актуальним у останні роки, адже його творчий доробок досліджений недостатньо, проте він дуже вагомий, важливий для виховання порядної, духовної особистості.

Історія становлення і розвитку літературної казки розпочинається з обробки фольклорних сюжетів і введення їх до художнього письменства. Формування літературної казки в європейському художньому письменстві пов'язано з публікацією збірки італійського поета Д.Базіле (1575–1632) «Пентамерон», або «Казка про казки». В українському художньому письменстві жанр авторської казки започаткувала Марко Вовчок, продовжили працювати у цьому напрямку Б. Грінченко, М.Коцюбинський, І.Манжура, Панас Мирний, С.Руданський, Ю. Федькович, Леся Українка та ін. [1].

Т.Леоновананаголошувалана необхідності вивчення казок письменників у «єдностіелементів, які їх створюють (народнопоетичних і власне авторських), тобто саме елементівдвох художніх систем (фольклорної і літературної), об'єднаних у творі в одну жанрову систему» [4, 8].

У «Теорії літератури» за науковою редакцією О. Галича подається визначення дослідниці Л. Брауде: «Літературна казка – авторський, художній, прозаїчний або віршовий твір, заснований або на фольклорних джерелах, або цілком оригінальний; твір переважно фантастичний, чародійний, що змальовує неймовірні пригоди вигаданих або традиційних казкових героїв і, в окремих випадках, орієнтований на дітей; твір, в якому неймовірне чудо відіграє роль сюжетотворного фактора, служить вихідною основою характеристики персонажів» [5, 283–284]. Ми будемо послуговуватися саме цим визначенням.

Б. Грінченко здебільшого завіршовував народніказки, перекладаючи їх із прози на віршову мову, бо вважав, що читати казки віршем і легше, і цікавіше; таку казку швидше і напам'ять вивчити [2, 3].

«Два морози» – цечарівна казка з антропоморфними персонажами. Ніс Червоний та Синій уособлюють у собі двох людей, які вирішили «погратись,

Поморозити людей і звіра» [2,5]. Морози говорять, бігають, стрибають і водночас виконують свої природні функції:«Як стрибнуть по снігові м'якому, / Крижана кора стає на ньому; / Де билиноньку з-під снігу видко, / Подмухнуть на неї два морози, / У срібло її неначе вдягнуть» [2, 6]. Поряд з образами морозів, постають ще два персонажі – пан та мужик. Це традиційні персонажі соціально-побутових казок. Пан – багатий, а мужик – бідний. Казка дидактична, бо основний конфлікт твору – соціальна нерівність. Молодший мороз думає, що легше дошкулити мужикові, адже «На йому кожух в дірках та в латах, / Шапка вітром в мужика підбита…» [2,6], проте мужик, хоча і бідний, але працьовитий. Морозу легше подужати пана, який тільки горнеться в теплі одежі. Б. Грінченко закінчує казку перемогою праці, справедливості. Головна дидактична настанова казки: хто працює, той нічого не боїться. Отже, Б. Грінченко майстерно поєднав елементи чарівної та соціально-побутової казки.

Ритмомелодика казки особлива, вона поєднує риси суто авторські (п'ятистопний хорей) та фольклорні (ритміка твору). У казці чітко виражена стопа, немає поділу на строфи, немає виявлених тирад, відсутня рима.

Зразком соціально-побутової казки Б. Грінченка є «Сопілка». Основний конфлікт цього твору виникає у сфері побутових відносин: через заздрість та боязкість покарання дві сестри вбивають третю. Сюжет фольклорний, традиційно використано образ сопілки із калини, яка виростає на місці загиблого героя. Важливою у казці також є символіка чисел, адже числам у давнину приписували магічну дію. Число три виражене кількістю персонажів (три дочки, найменша – найкраща). Умовність вигадки зумовлює ігровий ритм оповіді, просту, але динамічну композицію: коротка експозиція, в якій повідомляється про дідуся з бабусею та їх дочок, які повинні назбирати ягід; зав'язка – похід у гай за ягодами. Дія розгортається стрімко: дві «більші» сестри не назбирали ягід, а третя – Галя – назбирала. Конфлікт казки полягає в розкритті злочину сопілкою із калини, під якою сховали убиту сестру. Напруженість уваги досягається типовими казковими поетичними засобами: градацією, ретардацією, сповільненням дії. На сопілці почергово грає вівчар, батько, мати, старша сестра, і всім сопілка розповідає про злочин сестер та трагічну загибель наймолодшої сестри Галі. Б. Грінченко використовує пісню-сигнал: «Ой, помалу-помалу, вівчарику, грай, / Та не врази мого серденька вкрай!..»[2, 17]. Пісні-сигнали в композиційному та ідейно-смисловому плані виконують функцію повідомлення про місцезнаходження знедоленого персонажа, розкривають таємницю його зникнення, готують слухачів до розв'язки дії [3, 96]. Піснею-сигналом говорить вбита сестрами Галя.

Мотив сестровбивства контамінується в казці з мотивом тотемістичним – культом дерев (дівчина виростає калиною). Віра в безсмертя людини, перевтілення її у вічно живому світі природи, трансформувалася у художній поетичний прийом – метаморфозу [3, 96]. Цей народнопоетичний прийом майстерно використав Б. Грінченко.

Казка має дидактичне спрямування: зло, а саме заздрість сестер, призводять до злочину, брехні. Але за кожне зло людина отримає покарання: злочин – викрито, а сестер прокляли батьки та вигнали з села. У казці

письменник порушує важливіпроблеми, пов'язані з призначеннямлюдини на землі; свободою вибору між добром і злом;взаєминами людей у родині; заздрістю, яка спричиняє до злочину.

Отже, віршовані казки Б. Грінченка «Два морози» та «Сопілка» адресовані дитячій аудиторії, це переважно малоперсонажні казки, з великим дидактичним струменем. Сюжети віршованих казок письменника запозичені з фольклору, проте багато авторських елементів. Важливими рисами стилю Б. Грінченка є простота, розмовні інтонації. Сюжет письменник будує навколо однієї події, яка виявляє сутність людини, її життєву позицію. Етнопедагогічна мудрість казок спрямована проти заздрості, ліні, злочину, брехні, і, навпаки, письменник звеличує такі риси як працелюбність та справедливість.

Література

1. Гарачковська О. О. Українська дитяча література 70–90-х років XX століття: сюжетно-образна структура, хронотоп: Автореф. канд. філол. наук:10.01.01. / Кіровогр. держ. пед. ун-т ім. В.Винниченка. Кіровоград, 2008. – 18 с.
2. Грінченко Б. Казки. – К.: Веселка, 1990. – 76 с.
3. Дунаєвська Л.Ф. Українська народна казка. – К.: Вища школа, 1987. – 128 с.
4. Леонова Т.Г. Русская литературная сказка XIX века в ее отношении к народной сказке (Поэтическая система жанра в историческом развитии). – Томск: Издательство Томского университета, 1982. – 183с.
5. Теорія літератури. – К.: Либідь, 2001. – 488 с.

Піддубна Ірина
студентка 4 курсу філологічного фак-ту
Наук. кер.: д.філол.н., професор Білоусенко П.І.

ОСОБЛИВОСТІ СУФІКСАЛЬНОГО ТВОРЕННЯ ІМЕННИКА В ГОВОРАХ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Лексику українських говорів Одещини вивчали Й. Дзендзелівський, О. Мельничук, А. Москаленко, О. Бондар, П. Гриценко, які уклали діалектні словники, підготували низку праць, присвячених говорам Одещини [див. 2, 3]. Однак суфіксальний словотвір іменників говірок Одеської області як цілість не вивчено, чим зумовлена актуальність цієї статті.

Метою роботиєдериватологічний аналіз іменників згаданих говорів та виявлення специфічних рис діалектного словотвору.

Аналіз мовного матеріалу досліджених говорів дає підстави стверджувати, що творення іменника говорів Одеської області загалом здійснюється за тими ж принципами, що й в літературній мові.

У словотворенні іменника говорів Одещини використовується інвентар словотворчих засобів , що й в літературній мові (–ник, –альник, –ок, –ак, –як, –ик–ар, –ач, –ер, –ка, –иця тощо). За допомогою цих формантівутворюються однакові лексико-словотвірні типи дериватів, наприклад: назви осібза видом діяльності: –ник *(гурник*[СУГО, 59] «рибалка, який бере участь у ловлі риби *гурою*«два великі човни, якими під час рибальства тягнуть за собою сітки»*)*;назви меблів та їх деталей: –иця*(стілниця*[СУГО, 68] «кришка стола»

стіл);назви речовин: –ка *(підводка*[СУГО, 153] «чорна фарба, якою підводять стіни будинку» від *підводити)*тощо.

Однак досліджений матеріал дає підстави стверджувати, що словотвір іменників Одеських говорів має свої особливості:

1. Специфічні варіанти афіксів, які не наявні в літературній мові: –чок (варіант суфікса –ок): *чорничок* [МСДОО, 75] «бичок чорного кольору, що водиться на дні водоймища» *(чорний), літничок* [СУГО, 119]*(літній)*; –нік (варіант суфікса –ник: *уторнік* [МСДОО, 72]«прилад, яким вибирають втори, куди вставляється дно діжки» від *втори*«заглибина, гніздо в предметі, деталі».

2. Притаманне відмінне від літературного фонетичне оформлення деяких суфіксів: –ан (замість –ань): *казарман*[СУГО, 38]*(казарма)* літ. відповідника не має; –арь (замість –ар): *ходарь*[СУГО, 73] «ходок» від *ходити*. (літ. *ходок*).

3. Форманти, які не використовуються для творення певних лексико-словотвірних типів літературної мови, активно вживаються у творенні іменників досліджуваних говорів. Зокрема, при творенні 1) назв осіб за соціальним станом: –ич *(приймич*[СУГО, 61]«зять, який іде жити в прийми до батьків своєї дружини» *(приймати)* літ. *приймит*; 2) назви місцин за рослинністю, яка там росте: –як *(кукурузняк* [МСДОО, 45] «площа, засіяна кукурудзою» *(кукурудзяний)*; 3) назви птахів:–ач *(довбач*[СУГО, 31] «дятел» *(довбати)*; 4) назви рослин та їх частин:–як *(коляк*[МСДОО, 42] «будяк» *(колоти)*;–ка *(осінка*[МСДОО, 54] «назва овочів, фруктів, що визрівають пізньої осені» *(осінь)*; –юшка *(ранюшка*«*рання* капуста»*)*; 5) назви одягу: –ук *(осінчук*[МСДОО, 144] «короткий кожушок» *(осінь)*;–ешка *(бабешка*[СУГО, 14] «жіноча кофта» *(баба)*; 6) назви побутових речей: посуду, тканин, меблів та їх деталей: –ар *(ладар*[СУГО, 47] «килимчик, рядно, яким накривають скриню» від *лада* «скриня»*)*; –арка *(бринзарка*[СУГО, 6]«дерев'яний ящик, який використовується для віджимання бринзи»від*бринзар* «людина, що займається виготовленням бринзи»*)*; –анка *(таганка*[МСДОО, 195] «посуд, у якому постійно готують тяг» від *тяг* «порошок, виготовлений з шлуночка молодої тварини, призначений для виготовлення бринзи»*)*; –ярка *(сілярка*[СУГО, 66] «солянка» *(сіль)*; 7) назви природних явищ:–ак, –як *(тишак*[МСДОО, 70] «гарна тиха погода» *(тиша),моряк*[МСДОО, 129] «південний вітер, вітер з моря» *(море)*;–ка *(полудьонка*[МСДОО, 60] «південно-західний вітер, що буває з 12 годин дня» *(полудень)*; 8) назви страв за способом приготування: –лик *(скрутлик* [МСДОО, 66] «вертута із здобного тіста» *(скрутити)*; 9) назви води у водоймищах: –янка *(морянка*[СУГО, 51] «морська вода, що підійшла до берегів лиману» *(море)*; 10) назви лісу за деревами, що в ньому ростуть: –ина *(липина*[МСДОО, 118] «ліс, в якому переважає *липа*» літ. варіант *липняк)*.

4. Характерною особливістю словотвору Одеських говірок є наявність у них іншомовних мотиваційних основ, які, трансформуючись за допомогою українських афіксів, отримують нове лексичне значення або новий експресивний відтінок. Мовами, із яких запозичено більшість слів, є румунська, молдавська та болгарська, що пояснюється географічним розташуванням Одеської області та історичними подіями, які відбувалися на її території: *бадіка* [МСДОО, 15] *(молд.)* «старший брат» від *бадя* «найстарший брат»; *барежик*

[МСДОО, 15] *(болг.)* «шерстяна хустка» від *бареж* «прозора, схожа на сітку тканина, що виробляється з вовняної, шовкової і бавовняної пряжі».

Отже, специфіка в словотворенні іменника досліджених говорів зумовлена, по-перше, їхнім географічним розташуванням: кордони по суші з Молдовою, Румунією та морські кордони з Туреччиною і Болгарією, що спричинює дуже велику кількість запозичених слів та українських похідних, твірною основою яких виступають іншомовні слова; по-друге, взаємодією південно-західного та південно-східного наріч.

Література

1. Москаленко А. Словник діалектизмів Одеської області. – Одеса, 1958. – 78 с.
2. Словник українських говорів Одещини / Редкол.: О. І. Бондар (голов. ред.), Л. І. Хаценко (заст. голов. ред.) та ін. – Одеса: ОНУ ім. І.І.Мечникова, 2010.–222 с.

Полякова Алина
студентка 2 курса филологического фак-та
Науч. рук.: к.пед.н., доц. Дитькова С.Ю.

КНИГИ Д. ЕМЦА О ТАНЕ ГРОТТЕР В КОНТЕКСТЕ МИРОВОЙ «ПОТТЕРОМАНИИ»

Популярность «поттерианы» Д.К. Роулинг является неоспоримым фактом. Но почему именно эта книга вызвала такой ажиотаж – вопрос открытый. Возможно, потому, что в книге реализуются мечты ребенка, такие как умение летать или свершение всевозможных подвигов; возможно, потому, что писательница помещает мир магии в современную, бытовую обстановку и читатели верят в то, что чудо совсем рядом, за ближайшим поворотом; возможно, дело в интертексте, расшифровав который каждый обнаружит для себя новые смыслы. Но факт налицо – книга стала бестселлером, и нашла не только своих читателей, но и подражателей. Среди них «Порри Гаттер» А. В. Жевалевского и И.Е. Мытько, «Харри Проглоттер» С. В.Панарина, «Порри Хоттер» К. С. Эллис.

Но самой известной пародией на популярную эпопею на территории СНГ является серия книг Д.А. Емеца «Таня Гроттер».Емец не ставит перед собой цель использовать чужую идею и заработать на этом денег. Он скорее пародирует. Причем пародирует качественно и иронично. «Таня Гроттер» – это авторская переработка Емецем «Гарри Поттера», основанная на отсылках к русскому фольклору, что можно проследить даже на примере имён.Баб-Ягун, Соловей О. Разбойник, Бессмертник Кощеев, поручик Ржевский, академик Черноморов – исконно русские, хоть и слегка измененные персонажи.

Главные герои произведения – «дети, которые выжили».Ситуации, в которые они попадают, раскрывают их моральный облик. ИТаня, и Гарри предстают перед читателем храбрыми, отважными и мудрыми. В ключевых моментах их биографии совпадают. Возможно, это идеальная модель поведения и взаимодействия с окружающей средой. Ведь таким хочет быть как ребёнок, так и взрослый.

При сравнении первых трёх книг обеих эпопей нами выявлено ряд сходств в описании биографии, внешности и т.д.:

«Гарри Поттер»	«Таня Гроттер»
Родители Гарри убиты злым волшебником Волан-де-Мортом.	Родители Тани убиты злой волшебницей Чумой-дель-Торт.
Он выжил, когда был младенцем, и злой волшебник исчез.	Она выжила, когда была крохой, и злая ведьма исчезла.
У него есть странный шрам на лбу.	У нее есть странная родинка на носу.
Его оставили у двери его родственников Дурслей.	Ее оставили у двери ее родственников Дурневых.
Они плохо к нему относились, но любили своего сына Дадли.	Они плохо к ней относились, но любили свою дочь Пипу.
Когда ему было 11 лет, его пригласили в Хогвартс, школу чародейства и волшебства.	Когда ей было 10 лет, ее пригласили в Тибидохс, школу магии и волшебства.
Он становится отличным игроком в квиддич, летая на метле.	Она становится отличным игроком в драконбол, летая на контрабасе.
Волан-де-Морт ищет философский камень.	Чума-дель-Торт ищет Талисман Четырех Стихий.
Действие происходит в школьном подземелье.	Действие происходит в школьном подвале.
Гарри и его друзья сражаются с Волан-де-Мортом и его слугой.	Таня и ее друзья сражаются с Чумой-дель-Торт и ее слугой.
Они побеждают, но камень уничтожен.	Они побеждают, но талисман уничтожен.

Как мы можем заметить, сюжетные линии похожи, но это мы может наблюдать только в первых книгах, дальше развитие историй не имеет никаких соприкосновений. «Гарри Поттер» живет своей жизнью, а «Таня Гроттер» – своей. Следует заметить, что эпопея Джоан Кетлин Роулинг завершилась седьмой книгой «Гарри Поттер и Дары Смерти» в 2007 году. Серия Дмитрия Емца продолжается, и в апреле 2012 года ожидается выход очередной, четырнадцатой части эпопеи. «Поттериана» получила мировое признание. «Гроттериана» не получила общемировой популярности, но в странах бывшего СНГ приобрела не меньшую известность, чем её предшественница. Среди читателей выделяются те, кому больше по нраву «Гарри Поттер», те, кому

больше нравится «Таня Гроттер», и те, кого оба произведения не оставили равнодушными. Следует заметить, что последних большинство.

Таким образом, можно сделать вывод, что «поттериана» оказала некоторое влияние на «Таню Гроттер». Русскоязычная версия «Гарри Поттера», которая начинала своё существование как пародия на «поттериану» в итоге становится самостоятельным произведением. Паралелли, которые можно обнаружить в первых книгах, размываются, а со временем и вовсе пропадают. Из юмористической пародии «Таня Гроттер» превращается в довольно захватывающее, интересное и, главное, вполне независимое произведение.

Литература

1. А.А.Стоянов – Миры. «Гарри Поттер». Пародии и конкуренты // Мир Фантастики. – Февраль, 2004. – №6.
2. Емец Д. А. Таня Гроттер и магический контрабас / Д. А. Емец. – М.: Эксмо, 2002. – 416 с.
3. Роулинг Дж.К. Гарри Поттер и философский камень: Роман / Пер. с англ. И.В.Оранского / Дж.К.Ролинг. М.: РОСМЭН-ПРЕСС, 2002. – 399 с.

Попович Світлана
студентка 4 курсу філологічного фак-ту
Наук. кер.: к. філол. н., доцент Кравченко В.О.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕМОНОЛОГІЧНОГО ОБРАЗУ РУСАЛКИ В БАЛАДАХ XIX СТОЛІТТЯ

У творах українських поетів із фантастичним образом русалок мистецьки переплітається реальне і казкове, завдяки чому зростає інтерес до зображуваних подій. Такі балади є у Х.Алчевської, І.Вагилевича, П.Гулака-Артемовського, М.Костомарова, М.Маркевича, В.Пачовського, Ю.Федьковича, І.Франка, Дніпрової Чайки, М.Чернявського, Т.Шевченка, Лесі Українки та інших.

Міфологічний магічний образ русалки був улюбленим у творах українських поетів, які, як правило, його розбудовували й взаємодоповнювали. І тому такі твори були особливим об’єктом уваги літературознавців О.Єременко, Ю.Івакіна, В.Кравченко, М.Коцюбинської, Л.Козар, М.Наєнка, Г.Нудьги, Ф.Пустової, В.Скуратівського, І.Франка, В.Шубравського та ін.

Отож, мета нашої статті – осмислити і схарактеризувати балади поетів-романтиків XIX століття, головним персонажем яких є образ русалки.

Реалізація мети передбачає вирішення таких завдань: проаналізувати балади українських поетів-романтиків, у яких головним персонажем є образ русалки; розглянути співвідношення романтичних і реалістичних тенденцій, ліричного та епічного начал у жанрі балади; дослідити основні риси авторського художнього моделювання міфологічного світу.

Витоки образу русалок – в українському фольклорі, народних віруваннях і повір’ях. На основі досліджень етнографи й фольклористи стверджували наявність водяних, польових, гірських і лісових русалок. Очевидно, це пояснюється тим, що за часів язичництва покійників опускали у водоймище, ховали у полі на роздоріжжі, високо в горах чи на пагорбах (найвищому місці),

у лісах. О.Єременко наголосила на таких різновидах русалок, „які побутують у воді (український варіант), у лісі (характерно для білорусів) або в полі (у російській літературі)” [2, с. 52].

Культурна спадщина українського народу зберегла народні вірування про Русалії – язичницькі ігрища. В одних регіонах їхнє святкування починалося на Семика, тобто на сьомий тиждень після Великодня, в інших на Русальний, або так званий Навський Великдень, що припадає на перший після Зелених свят четвер. Всі ці обрядодії тривали протягом двох тижнів аж до початку Петрівки. Пройшовши крізь тисячоліття, ці свята донесли до наших днів основні фрагменти, яких нині намагаються дотримуватися українці.

Про морську русалку П.Гулак-Артемовський розповів у баладі „Рибалка”. Його переробка балади В.Гете „DerFischer” віднесена до найкращих звуків романтизму [4, с. 534]. Сюжет твору письменник опрацював у дусі національної традиції, вплівши в художню тканину балади характерні для народної пісні зменшувально-пестливі звороти, щоб притушувати, замаскувати трагедію рибалки: „Рибалка молоденький”, „серденько”, „дівчинонька”, „гарненько” „місяць червоненький”, „блищать зіроньки”, „вп’ять все глибшенько” та інші.

У баладі реальний світ змішується з ірреальним, адже фольклорно-фантастичний матеріал надав творові особливостей романтичної невизначеності й таємничості.

Власний суб’єктивний погляд на русалку Л.Боровиковський показав у баладі „Заманка”. Цей твір перегукується із раніше написаною баладою П.Гулака-Артемовського „Рибалка”. Зачин балади у запитальній формі репрезентує актуальні питання твору: „Нащо нам срібло? – Хвилі біліші; / Нащо нам злото? – Піски жовтіші” [5, с. 68]. Отже, сестриці-русалки живуть у гармонії з природою, адже їм не потрібно ні срібла, ні злота. Не знаючи зради, вони живуть щасливо і весело.

В.Скуратівський свідчив про вшанування нашими пращурами свята Русалій, що відбувалися влітку як тризна на честь нехрещених, мертвонароджених і утопленицъ. Це забави й ігри, котрі проводилися в кожному регіоні на Україні. Очевидно, про них добре знав і Т.Шевченко – автор балад „Причинна”, „Утоплена” та „Русалка”, у яких по-новому зображено образ русалки.

У баладі „Причинна” в розумінні Т.Шевченка русалки – це „малії діти”. Видається слушним авторське уточнення – „голі скрізь”, у них „з осоки коси, бо дівчата”, вони граються, гуляють, співаючи:

Ух! Ух!
Соломяний дух, дух!
Мене мати породила,
Нехрещену положила [4, с. 118].

Образи русалок у „Причинній”, наділені реальними людськими рисами, відтворюють чарівну поетичність світу народних поетичних уявлень. „Реально-життєві та фантастичні елементи – причинність дівчини, дівчата-русалки, основою яких є краса й підступність, тісно переплетені” [3, с. 20].

Головною в перетворенні дівчини в русалку в баладі „Причинна” була соціальна причина (розлука з милим). У баладі „Утоплена” ця умова ще більш драматизована. До трагедії, що сталася з дівчиною, призвела не просто людська заздрість, а заздрість материнська. Унеможливлення такої ситуації поглибило трагізм. Нерозуміння отого „материнства”, через яке каралася Ганнуся,

І не знала, за що,
За, що мати знущається,
Лає, проклинає,
Своє дитя без сорома
Байстрям нарікає [4, с. 132], –

допомогло авторові показати невинність і чистоту дочки, що зберегло її красу.

Усі персонажі балади (мати, її донька, рибалка) перетворюються в русалок. Перетворення жінок у русалок природне, так само, як і „рибалоньки кучерявого”, який пішов „жити в воду”, адже з легенд знаємо, що існують і русали – особини чоловічої статі.

У баладі „Русалка” Т.Шевченко розкрив трагедію, породжену соціально, вибудовуючи сюжет на народному повір’ї про перетворення в русалок дітей матерів-покриток.

Народні уявлення про русалок втілились у баладах Ю.Федьковича „Черемська цариця” та „Сокільська княгиня”, у яких розгорнута тема зачаровування русалкою керманича. Перша балада є переспівом „Рибалки” Й.Гете, на другій відчутний вплив „Лореляй” Г.Гейне.

У 1876 році в збірці „Балади і розкази” І.Франко надрукував баладу „Лицар” під заголовком „Пролог із Гейного”. Перші рядки твору навіюють мінорний настрій:

Ой, був то раз лицар понурий, німий,
Лице мав бліде та запале!
Ходив і хитався й дрижав, мов старий,
Мов сни його вдень обіймали [6, с. 304].

Отож, хлопець уже з початку твору має усі ознаки дивної баладної людини.

Балада побудована на контрасті, якщо вдень хлопець – „холодний”, „блідий”, „несмілий”, то вночі, з приходом звабниці, він „сильно-любовно її обійма”, „огнем… палає”, „паленіє”, „відвагою сяє”. Все це його зачаровує, змінює, обійми коханої п’янять лицаря, „він забуває себе й світ увесь” [6, с. 305], бо в його обіймах знаходиться мила.

Буття людини безперервне, тому існування реального та ірреального світів постає в єдності, чим пояснюється хронотоп балади Дніпрової Чайки „Русалка”, окреслений як „житейськеє море”. Русалка не може збагнути, чому люди не хочуть жити в морі, адже там безтурботно живеться, багато їжі й „вільная воля – хоч смійся, хоч плач” [4, с. 244]. Отой омріяний світ приваблює людей, їх хвилюють життєві питання:

Чи знають там панство? Чи власність там є?
І як розібрать, де чуже, де моє?” [4, с. 245].

Образ русалки є символом, через який авторка проголосила ідею добра й волі. Вона не ображається на злість людей. Русалчина пісня передає самотність і біль, що накопичились у неї протягом життя на дні моря. Дівчата проклинають водяну істоту за те, що, повернувшись з її обіймів, хлоп'яче серце стає холодним, „як сніг".

Своєрідну інтерпретацію образу русалки подав М.Чернявський у баладі „Таємниця". Вже сама назва твору свідчить про основну ознаку баладності – таємничий тон викладу оповіді, обумовлений фантастичними обставинами та реальними життєвими подіями.

Романтичне тло зображуваних подій створює нічний пейзаж:

Висока, гілляста
Тополя сріблястa
Над ставом схилилась, –
І потай у воду
На місяця вроду
Вночі задивилась [4, с. 253].

Русалки зображуються надзвичайно проворними, щасливими, адже

Їх місяць цілує,
Їх місяць милує,
Мов сонце, палає…
Волосся їх пишне
І тіло їх грішне
Промінням вдягає… [4, с. 254].

Водяні красуні бавляться, сміються, співають і кожен, хто русалок бачить, „п'яніє з їх вроди" [4, с. 254].

П.Грабовський у баладі „Над морем" вміло використав міфологію для розкриття злиденного людського життя. Запозичивши сюжет у Т.Гуда, він доповнив оригінал українськими народними традиціями. Саме три рибалки (сакральне число) вночі пливуть у море, щоб „спробувати щастя", побороти злидні. Їх важкий і гнітючий настрій гармоніює з баладним пейзажем розбурханого моря: покинули домівку, попрощалися з дітками. Рибалкам стає моторошно, адже „скрізь темно, глухо". Градаційне нагнітання сили стихії – „Море застогнало, … заревло, / Вдарило грозою" і постійний повтор – „страшно серед моря" допомогли зрозуміти сутність людської трагедії: „Чоловік працює, жінка плаче з горя" [4, с. 277]. Отак баладні зображально-виражальні засоби змалювання розбурханої стихії допомогли П.Грабовському передати ідею.

Майстерний опис моря й німф подано в баладі М.Вороного у „Баладі моря". Шляхом використання численних дієслівних форм автор передав рух, експресію й діяльність хвиль: „надимаються / Зеленасті брили", підіймаючись вгору, виплескують на білогривих конях німф, що „сівши, грають, грають, / Линуть, / Ринуть, / Поспішають... "[4, с. 301]. Вони красуні: „груди в золоті купають", „розпещені", „пишаються наготою власного тіла" [4, с. 301].

Народні повір'я про русалок стали підґрунтям творчості представника раннього українського модернізму В.Пачовського, який є автором перекладу

ліричної мініатюри Г.Гейне „Лореляй” під назвою „Срібна царівна”. Пізніше з незначними змінами він надрукував її, назвавши „Срібна русалка”.

Часте вживання слів „срібна”, „царівна” свідчать, що це його улюблені вирази. В.Пачовський довершив образ русалки. Вона вражає красою:

„…гребінчик мов золотом грає”,
Грає злотий волос,
А сріберний голос
Дзвонить і лунає,
З сміхом сонця перли в струни
Срібні розсипає” [4, с. 304].

Демонологічні образи в Х.Алчевської втілились у баладах „Пісня німфи” та „Морські німфи”. Німфами називають морських русалок.

У „Пісні німфи” Х.Алчевська, мабуть, вперше в українській літературі подала образ морської русалки:

„Я з піни морської,
Дитина я хвиль,
Блакитного моря
Наївна княжна;
Сія в небі сонце,
Гуля вітерець,
І горнеться хвиля
До людських сердець,
А я все сміюся,
Співаю пісні
І в далі всіх кличу
Прозорі й ясні” [1, с. 72].

У баладі „Морські німфи” письменниця доповнила портрет „доньок підводного царя”, описуючи їхні „тіла гнучкі і білосніжні / Рожеві в сонці, як зоря” [1, с. 105]. Вони радісно сміються, граються й співають, називаючи одна одну сестрами.

Отже, міфологічний образ русалок П.Гулак-Артемовський, М.Костомаров, Т.Шевченко, Ю.Федькович, І.Франко, Дніпрова Чайка, М.Чернявський, П.Грабовський, М.Вороний, В.Пачовський та Х.Алчевська інтерпретували по-своєму, увиразнюючи й доповнюючи, надаючи баладам національного характеру, розбудовуючи образ на народних уявленнях. У їхніх творах виявилось якісно нове розуміння фольклору як кодифікації естетичної вартості народної поезії й джерело літературної творчості.

Література

1. Алчевська Х. Твори / Упоряд., передм. та приміт. Л.Грузинської. – К.: Дніпро, 1990. – 558 с.
2. Єременко О. Українська балада XIX століття (історія жанру). – Суми: Мрія - 1, 2004. – 216 с.
3. Кравченко В., Попович С. Образ русалки у баладах Т.Шевченка // Наукові праці Південного філіалу Національного університету біоресурсів і

природокористуванням України „Кримський агротехнічний університет”. Гуманітарні науки. Випуск 5. – Сімферополь, 2011. – С. 17-22.
4. Нудьга Г. Українська балада: Антологія. – К.: Радянський письменник, 1964. – 559 с.
5. Українські поети-романтики. Поет. твори / Упоряд. і прим. М.Гончарука; Вступ. ст. М.Яценка; Ред. тому М.Яценко. – К.: Наукова думка, 1987. – 592 с.
6. Франко І. Зібр. тв.: У 50-ти т.: – Т. 3: Поезія. – К.: Наукова думка, 1976. – 447 с.

Рамазанова Діана
студентка 3 курса філологічного фак-ту
Наук. кер.: д.філол.н., проф. Павленко І.Я.

«ОЙ, ПОЙМАЛИ ШАМИЛЯ, ОЙ, НА ГОРЕ ВЫСОКОЙ» (РУССКИЕ ИСТОРИЧЕСКИЕ ПЕСНИ О ПЛЕНЕНИЕ ИМАМА ШАМИЛЯ)

В современном научном дискурсе существуют споры о жанровом статусе исторической песни. В. Я. Пропп[7], Л. И. Емельянов[3] указывали, что жанра исторической песни не существует, ибо есть только лирические песни с исторической тематикой, баллады. С. А. Азбелев[4], Б. Н. Путилов[8] считали историческую песню самостоятельным жанром, имеющим все жанрообразующие признаки. Очевидно, более аргументирована вторая точка зрения, поскольку историческая песня имеет свои характерные признаки, отличающие ее от типологически родственных ей жанров, в частности, от былин: региональность распространения и бытования, локализация во времени, фактографизм в отражении времени и пространства.Для образов персонажей исторических песен нехарактерна гиперболизация и фантастичность.

Историческая песня – жанр синкретичный, что проявляется в слитности словесного и музыкального текста. Специфическое качество исторических песен – зависимость содержания и оценок от эпической дистанции (чем меньше дистанция, тем лучше сохранен фактографизм и ярче проявляется лирическое начало),поэтому и сложен вопрос о родовой принадлежности жанра: в песнях со значительной временной дистанцией преобладает эпическое начало, а для песен о событиях 18 -19 вв. характерен лиризм. Вопрос о доминирующем эпическом или лирическом начале в каждом конкретном произведении решается по-разному.Произведения этого жанра выполняют информативную, мнемоническую (сохранение исторической памяти), консолидирующую (объединение коллектива на основании сохранения общей исторической памяти и общего отношения к событиям прошлого), дидактическую функции.
Создается песня сразу после событий его участниками или свидетелями. Основу песен составляли повествования о достоверных фактах, упоминались точные историко-бытовые реалии. В качестве исторической песня осознаётся толькопредставителями последующих поколений.

Во времена войны на Кавказе (1817 – 1864гг.) боевые действия шли почти непрерывно и сложенные в то время песни живо рисуют картину тех

событий. Кульминацией военной кампаниями в них осознаются боевые события в Аргунском ущелье и штурм дагестанского селения Гуниб, где был пленен имам Дагестана и Чечни (имам, как сообщает, С. И. Ожегов, *глава мусульманской общины*)[6] Шамиль.«С капитуляцией имама связывались надежды на скорейшее установление долгожданного мира на Кавказе – в регионе, долго являвшимся кровоточащей раной на теле России…»[5]. Бои за Аргунское ущелье в 1858 г. предшествовали пленению Шамиля и оставили след в русских исторических песнях, бытовавших в солдатской среде. Имам Шамиль в этих песнях - предводитель и вдохновитель долгой войны.Русские воины, принесшие славу отечеству, стали объектом идеализации и почитания.

Некоторые песни о пленении имама напечатаны в сборниках под редакцией Вараввы И. Ф.[1] и Азбелева С. А.[4].

Одна из них называется ”Ой, вы кубанцы, братцы-молодцы». Песня передает непобедимый дух кубанских казаков.

”Ой, вы кубанцы, братцы-молодцы,
Вспомним, как недавно
За Аргуном, братцы, за большим
Мы дралися храбро.
За Аргуном, братцы, за рекой,
В стороне чеченской
Шамиль двинулся со своей ордой
В светлый день крещенский…” [1, с.66].

Песня сообщает подробности и детали события, указывает, что пленение Шамиля было произведено на «горе высокой»:

«Ой, поймали Шамиля,
Ой, на горе высокой,
Распрощайся ты, грозный Шамиль,
Ой, с крутыми горами.

Оставляй своих марушек с черными бровями» [1, с. 66].

Марушка, как сообщает В. И. Даль, – это русская женщина [2], но на Кавказе, как отмечает Матвеев О. В., так называли жен Шамиля [5]. Возможно, песня «помнит» о том, что в этой битве вместе с Шамилем были и его жены.

Исторические источники свидетельствуют, что после этого сражения Шамиль со своей ордой бежал в аул Ведень, в глубину лесов Большой Чечни. Песня «Победа над чеченцами в Аргунском ущелье» упоминает о побеге :

«…Течет речка Аргуна,
Она очень красна,
Представлялась им в глазах,
Им было ужасно.
Вот бросились они с кручи
Со большого страху,
Представлялось им в глазах,
Вот так дали маху!
Остальные басурманы
К аулу бежали, …» [4, с.354].

Песни о завершающей победе над Шамилем «Штурм Гуниба и пленение Шамиля», «Окончательная победа над Шамилем» прославляют подвиг русского солдата. Они рассказывают о кульминационных моментах военных кампаний, которые воссоздают всю картину войны. Слава в песнях приписывается командирам, без которых не удалось бы одержать победы. Казаки полностью доверяют им, следуют их примеру.

«…Наши чудо-командиры
Были всем примером нам,
И на битву и на штурму,
Мы идем по их следам…» [4, с.355].

Эта операция была одной из непростых, казаки оценивали своих соперников. «…Знаем, что их шашки остры,
Ружья целят хорошо…»[4,355].

Но, несмотря на то, что аул был расположен почти на отвесной скале, русские пошли на штурм. Войны ловко вскарабкались по отвесной круче скалы и после короткой схватки овладели аулом.

«…Вот залезли они в скалы
На высокий на Гуниб,
Но и там его достали
Русская пуля, русский штык.
Ничего не устояло
Против Бога, против нас.
Пал Гуниб, и с ним Шамиля
Потерял на век Кавказ…» [4,355 - 356].

Образ Шамиля, которого на Кавказе всегда считали героем, в русской исторической песне обретает однозначно негативные коннотации. Его имя сопровождается в песнях эпитетом «грозный», что характеризует его как сурового и строгого правителя. Интересен тот факт, что таким эпитетом исторические песни наделяют и царя Ивана Васильевича.

О. В. Матвеев отмечает, что народная память точно передает исторические реалии о пленении Шамиля, а «…устная история кубанских казаков вписывает Гуниб золотыми буквами в венок славы русского оружия и выражает истинное отношение народа к самоотверженному служению Отечеству его доблестных воинов»[5]. Но при этом не учитывается один факт: это видение событий потомками представителей одной стороны, принимавшей участие в войне на Кавказе.

Для русских исторических песен, как и для фольклора любого народа, характерна идеализация «своих», русских воинов и отрицательная характеристика имама и его сторонников. Описанные в них событиях рассматриваются как естественное проявление патриотизма, служения отечеству и царю. В то же время в фольклоре народов Кавказа оценка и действующих лиц, и событий совсем иная.

Литература

1. Варавва И. Ф. Песни казаков Кубани. – Краснодар, 1966. – 326 с.
2. Даль В. И. Толковый словарь. – Режим доступа

http://mirslovarei.com/content_dal/marii-zazhgi-snega-15629.html
3. Емельянов Л. И. Исторические песни. – Режим доступа http://polyanka-2.musicien.ru/publishing-news/item/150-historical-songs.html
4. Исторические песни / под ред. С. А. Азбелева. – М.: Русская книга,2001. – 526 с.
5. Матвеев О. В. Распрощайся, ты, Шамиль...(пленение имама в устной истории кубанских казаков). – Режим доступа: http://www.slavakubani.ru/ read.php?id=2817&page=1
6. Ожегов С. И. Толковый словарь. – Режим доступа http://slovarozhegova.ru /word.php?wordid=9800
7. Пропп В.Я. Фольклор и действительность.Избранные статьи.-М.,1976.– 329 с.
8. Путилов Б. Н. Фольклор и народная культура. – Санкт – Петербург: Наука, 1994г. – 239с.

Рашевська-Скрипник Валентина
студентка магістратури філологічного фак -ту
Наук. кер.: к.філол.н., доцент Журавльова Н.М.

СТАРОСЛОВ'ЯНІЗМИ ТА ЇХ СТИЛІСТИЧНА РОЛЬ У РОМАНАХ П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО

Все більшого поширення у наш час набувають дослідження мови та стилюписьменницьких творів не лише з художнього, а й із суто мовознавчого погляду. Ознайомлення з роботами визначних мовознавців ХХ ст. засвідчує, що науковці не раз зверталися до аналізу старослов'янізмів та осмислення їхніх функцій у творах красного письменства. Прикладом можуть слугувати розвідки про стилістичну роль старослов'янізмів у художніх творах, написані Л. Булаховським, І. Білодідом, В. Русанівським, П. Плющем, В. Ващенком, О. Білецьким, Б.Кобилянським, Ю. Шевельовим. На сьогоднішній день видано ряд праць про конфесійну лексику та церковнослов'янізми (С. Корнієнко, Г. Тимошик, П. Мацьків, Ю. Браїлко,
С. Бібла та інші). Мову і стиль творів П. Загребельного розглядали В.Русанівський, С. Караванський, Н. Пічахчі, Т. Юрченко та Л. Донець. Проте окремого дослідження, присвяченого запозиченням зі старослов'янської мови в творчості письменника, на сьогодні немає, що й зумовлює **актуальність теми.**

Вплив старослов'янської мови на поетику сучасних східнослов'янських літературних мов, зокрема української, є беззаперечним і досить значним. Майстри слова часто вводять у свої твори застарілі слова з певною стилістичною метою. Вивчення творчої лабораторії митця дозволяє визначити принципи стилізації в романі на історичну тематику, дає можливість дослідити процес лексичного збагачення української мови архаїчними елементами.

Мета роботи - аналіз елементів старослов'янської мови у лексичному складі романів П. Загребельного на історичну тематику та визначення їх стилістичної ролі.

Об'єктом дослідження стали історичні романи П. Загребельного «Диво», «Євпраксія» та «Смерть у Києві».

Предмет аналізу складають старослов'янізми різних сематичних груп, наявні у цих творах.

Лексичнізапозичення є одним із факторів розвитку кожної мови, що претендуєна високий культурний рівень. Слова, що прийшли до лексичного складу східнослов'янських мов від першої писемно зафіксованої слов'янської літературної мови, створеної Кирилом і Мефодієм на базі одного з праслов'янських діалектів – солунського – для репрезентації слов'янською мовою богослужбових і канонічних книг, в українській мові є одним із джерел її лексичного збагачення і стилістичного урізноманітнення. Старослов'янізми активно використовувалися письменниками, починаючи ще від І. Котляревського. Тенденція до вживання їх у художніх творах не зникла й у ХХ ст. Особливе місце в українській історичній романістиці цього періоду займає творчість П. Загребельного, а саме його романи про Київську Русь. Змальовуючи події слов'янської давнини, письменник у першу чергу звертається до архаїчної лексики, вагомим прошарком якої є старослов'янізми різних семантичних груп.

Терміном «старослов'янізм» позначають будь-яке лексичне, фонетичне або фразеологічне запозичення зі старослов'янської мови - найдавнішої літературної мови слов'ян, якою написані пам'ятки IX-XI ст. та перекладалися богослужбові книги з грецької мови у II пол. XI ст. Старослов'янізми, успадковані всіма східнослов'янськими мовами, належать до найдавніших запозичень. Деякі з лексем, запозичених зі старослов'янської мови, були засвоєні українською мовою, проте більшість із них має специфічні фонетично-структурні особливості (наприклад, неповноголосні словосполучення *ра-, ла-, ре-, ле-;* звукосполучення *је*на початку слова на місці сучасного українського *о;* звукосполучення *жд* замість східнослов'янського *ж;* іменникові та дієприкметникові суфікси
-тель, -ин-, -ство, -тв(а); -ащ-, -ущ-; префікси *во-, вос- (воз-), пре-, пред-;* структурні компоненти складних слів *благо-, добро-, зло-, чоловіко-, перво-, бого-* [6, с. 14]). До старослов'янізмів науковці зараховують також грецькі лексеми на позначення понять церковної сфери, що ввійшли в українську мову через посередництво старослов'янської з перших перекладів Святого письма.

В історичних романах письменника спостерігається художньо вмотивована закономірність вживання старослов'янізмів, як фонетичних, так і лексичних. До фонетичних старослов'янізмів зараховуємо ті, які мають:

- звукосполучення неповноголосих форм: *брань, власяниця, врата, глава, глаголити, драгий, древо, здравиця, злото, младенець, прах, срамота, страна, хранити;*
- звукосполучення *жд* замість *ж: вождь, зиждити, нужда, ізмождити, рождати*;
- звук *щ* замість *ч, ж, дж: дщерь, наущення, нощно, плащ, пуща*;
- *є, ю* замість *о, у* на початку слова: *єдин, єдиний, єдинство, юний, юродивий;*
- звукосполучення *ра-* на початку слова перед приголосними, якому відповідає українське *ро-: раб, рабиня.*

Лексичні старослов'янізми в мові творів П. Загребельного численні й різноманітні. За формальними ознаками їх можна розподілити на такі групи:

- слова зі специфічними суфіксами: *будущий, блудниця, гординя, жидовин, капище, множество, небеса, обитель, повелитель, старець;*
- слова зі специфічними префіксами: *воістину, возлюбити, восторжествувати, відомщення, ізполчитися, предтеча, согрішити, сотворіння;*
- слова із наростками -*ієс: веселіє, житіє, питіє, подобіє, убієніє;*
- слова з характерними структурними компонентами: *благодатний, богочтимий, богохульство, злодіяння, добродітельний, всевишній, архієпископ, первородство, чоловіколюбець.*

Як бачимо, більшість із названих лексем має не одну, а кілька формальних ознак (як фонетичних, так і словотвірних), які дозволяють зараховувати їх до старослов'янізмів. Інший розряд слів, запозичених зі старослов'янської мови, - це слова, які не мають характерних фонетико-структурних особливостей. Їх походження можна з'ясувати лише за етимологічним словником. До таких лексем зараховуємо:

- старослов'янізми, які повністю асимілювались в українській мові та втратили свої формальні ознаки: *палата, совість, уста, жезл, диявол, достойний, істина, трапезувати;*
- старослов'янізми грецького походження, що прийшли в українську мову через посередництво старослов'янської та переважно позначають поняття церковно-релігійної сфери або абстрактні назви: *апостол,ікона, лампада, осанна, алілуя, канон, історія, єресь.*

Варто зазначити, що більшість із названих старослов'янізмів в історичних романах П. Загребельного є стилістично нейтральними. В багатьох випадках вони виконують у номінативну функцію, називаючи певні реалії життя Київської Русі («Диво», «Смерть у Києві») або Європи («Євпраксія») епохи раннього Середньовіччя, наприклад: *Германські* ***архієпископи*** *Адальберт Бременський і Ганно Кельнський були проголошені правителями, які мали опікуватися малолітнім королем* [2, с.65]; *Остання велика мозаїка -* ***Благовіщення*** *на стовпах тріумфальної арки, що веде до вівтаря* [3, с. 511].Проте автор вдається до використання старослов'янізмів і з певною стилістичною метою. Найчастіше такі лексеми виступають важливим засобом стилізації мовлення персонажів у дусі зображуваної епохи: *Ізяслав попалив городи Унеж, Білавету, Бохмач, Глібль, намірявся був на Чернігів та відклав надалі, повернувся до Києва, поклонився багатими дарами церквам і був у* ***веселії,*** *як записав у пергаментах, що мали дійти до нащадків, наближений до князя високовчений Петро, син київського боярина Бориславa* [4, с. 330]; *Над…новим князем новгородським гриміли урочисті слова одягненого в золоті ризи Ларивона: «…Хай буде мир твоєму* ***владичеству,*** *і сонце спокою хай осяває підвладні тобі землі, і хай будуть понищені всі твої вороги»* [3, с. 427]. Надзвичайно насиченим і стилістично виразним з цього поглядувиступає монолог католицького абата Бодо, героя роману «Євпраксія», який у дискусії з православним священиком отцем Северіаном перелічує гріхи грецької церкви:

*«Ви продаєте **дари** божі, як симоніани…робите євнухами пришельців, як валезіани, і поставляєте їх не тільки в клірики, а й в **єпископи.** Подібно до нечестивих аріан, ви перехрещуєте християн, хрещених в ім'я святої **тройці.** Подібно до ніколаїтів, дозволяєте шлюб **служителям** вівтаря. Мов севериани, **порицаєте** закон Мойсея. Як духобори й **богоборці,** виключили з символу, що дух святий **ісходить** і від сина. Подібно до назореїв, … раніше восьми днів не дозволяєте хрестити **младенців,** хоч би вони й умирали нехрещеними, не даєте **причастя** родільницям…»* [2, с. 61-62].

Створення урочистого колориту, піднесеності зображуваного є головною функцією старослов'янізмів у художньому тексті. Художник слова використовує лексеми старослов'янського походження для передання емоції урочистості, надання розповіді піднесеного звучання: *У державного **мужа** кожен вчинок, кожен крок розрахований на майбутнє* [2, с. 87]; ***Возлюби** мовчання, живи в **печерах,** як святі отці-печерники, або в дуплах дерев, як іноки-дендрити* [3, с. 302]. У романах письменника знаходимо випадки, коли старослов'янізм вступає в антонімічні відношення з іншим поняттям: *Мовою **благословляєм** Бога й Отця нашого і нею **проклинаєм** чоловіців, створених по подобію Божому* [4, 371];*Господу буває потрібно спершу **принизити** того, кого він поклав **возвисити*** [2, с. 120].

Таким чином, лексеми, запозичені зі старослов'янської мови, є потужним джерелом збагачення української мови та засобом створення стилістичної виразності в художніх творах. Змальовуючи історичні події із життя Київської Русі та Європи у романах «Диво», «Смерть у Києві» та «Євпраксія», автор часто вдається до використання фонетичних та лексичних старослов'янізмів. Ці слова у творах можуть бути як стилістично нейтральними й виконувати суто номінативну функцію, так і стилістично забарвленими, тобто сприяти створенню урочисто-піднесеного настрою або бути засобом стилізації мови персонажів у дусі зображуваної історичної епохи. Так старослов'янізми стають невід'ємною складовою системи художньої мови творів П. Загребельного.

Література

1. Донець Л. Особливості мови художніх творів про Київську Русь. Електронний доступ: http://www.kulturamovy.org.ua/KM/pdfs/Magazine32-11.pdf
2. Загребельний П. Євпраксія. – К.: Радянський письменник, 1975. – 312 с.
3. Загребельний П. Диво / Загребельний П. Твори в 6 т. – Т.2. – К.: Дніпро, 1979. – 575 с.
4. Загребельний П. Смерть у Києві. – Харків: Фоліо, 2003. – 605 с.
5. Кобилянський Б. Роль церковнослов'янізмів у «Кобзарі» Т. Шевченка // Українська мова в школі. – 1961. - №5. – С. 23-30.
6. Корнієнко С. Лексичні старослов'янізми в українській літературній мові XIX ст. (семантичний і стилістичний аспекти): Донецьк: Юго-восток, 2010. – 165 с.
7. Сучасна українська літературна мова. Стилістика / за ред. І.К.Білодіда. – К.: Наукова думка, 1973. – 588 с.
8. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В., Зяблюк М., Тараненко О. та ін. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. Бажана, 2004. – 822 с.

Рибак Катерина
студентка 2 курсу філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.філол.н., доцент Костецька Л.О.

СПЕЦИФІКА ЖАНРУ ТВОРУ ЛІНИ КОСТЕНКО «ЗАПИСКИ УКРАЇНСЬКОГО САМАШЕДШОГО»

Сучасний літературний процес багатий на різні жанрові форми творчості, що пов'язано з їх місцем у загальній ієрархії жанрів, з культурно-історичною ситуацією, зі специфікою літературного розвитку. Зміна читацьких смаків під впливом нових можливостей літературної творчості та її сприйняття у сучасних умовах істотно розширюють теоретичні погляди на сутність літератури, на реальні й потенціальні шляхи її розвитку, на жанрову специфіку та її осмислення. Все частіше навколо нових творів, що з'являються у світі літератури й не мають виразних аналогів, спостерігаємо критичні непорозуміння, котрі пов'язані з нерозробленістю теорії питання.

Визначення жанру першого прозового твору Л.Костенкоставало об'єктом уваги літературознавців, але наразі потребує поглибленого вивчення. При дослідженні специфіки жанру твору Л.Костенко використано концептуально вагомі праці Гінзбург Л. [1], Карандіна В. [4], Костюка Г. [6], Кочетова А. [7], Татарковського А. [9].

Твір Л. Костенко не лишився осторонь уваги літературознавців. Бурхливе обговорення торкнулось і жанрової системи твору. У періодичних виданнях неодноразово зустрічаємо різні думки з цього приводу. Д.Дроздовський називає твір молодого прозаїка «літописом самашедшого самовидця» [3], Л.Яновська – «хронікою душі» [10], подібну думку висловлює і І.Дзюба: «Записки українського самашедшого» – вражаюча хроніка душі інтелігента в світі абсурдів» [2]. О.Барліг зазначив, що «коли читаєш роман «Записки…», здається, ніби спершу письменниця написала щоденник, до якого старанно занотовувала всі думки та враження, що приходили до її голови. Аж у якийсь момент почала завзято встромляти в ці нотатки персонажів, деталі їхнього життя й діалоги між ними… Ці нотатки складені з численних газетних цитат» [12]. Ю.Володарский стверджує, що Л.Костенко написала плач і говорить, що «це такий літературний жанр — всім нам відомий «Плач Єремії» і плач Ярославни... Жанр доволі архаїчний, але біда не в архаїці… Від початку до кінця книги, чотири роки романного часу, її 35-річний меланхолік і квазіпрограміст, жаліється, страждає, ридає»[12].

К. Родик запевняє, що не можна «Записки…» назвати романом, це те, що не має сталої літературознавчої дефініції: проза поета»[8].

На сторінках всеукраїнської газети «День» вміщена стаття, в якій твір аналізується з погляду теорії «некласичного» роману: «Записки українського самашедшого» – «дивний» роман із точки зору української літературної традиції. Дивний, бо написаний у формі щоденника, записок, а отже, фрагментарність, «синкопічність» – його сутнісна риса» [11].

Очевидно, що потрібно почати вивчення цієї проблеми зі звернення до самої авторки, яка зазначає, що за жанровою стилістикою «Записки…» –

«насичений мікс художньої літератури, внутрішніх щоденників, сучасного літописання і публіцистики» [5]. І з цим важко не погодитись. Адже герой занотовує до свого записника не просто внутрішні переживання з приводу кохання чи буденних явищ свого життя, а події, що хвилюють суспільство напередодні Міленіуму та після його приходу.

Ми вважаємо, що твір Л. Костенко за жанром – щоденник, який за визначенням Г. Костюка належить до тих, що їх «автори обдумано пишуть з розрахунком на публікацію. У таких записах вони оминають свідомо різні особисті, побутові, часто прикрі й негативні деталі, а навіть і суспільні дрібниці, та акцентують увагу, з їх погляду, на головних питаннях часу, визначаючи своє місце в ньому. Позитивне чи негативне ставлення до подій свого часу автори таких щоденників виявляють відповідними публіцистичними чи філософськими коментарями та відступами» [6].

Важливу роль у щоденнику відіграють засади сповіді. Поет не просто передає спостережувані факти, а, вдивляючись у себе, вибудовує модель свого життєвідчування. Л.Костенко описує складний політичний період. На межі століть світ роздирався пристрастями і передчуттями.

Початок ведення щоденника пов’язаний з моментами внутрішнього життя 35-річного героя: із сильним натиском думок і образів, які потребували виходу, він болісно шукав сенс існування, своє місце у світі, в любові і все це відбувається на початку нового тисячоліття: «Якось треба зібратися з духом, налаштуватись морально — все ж таки це Міленіум, дуже високий поріг. Інші покоління жили й не переходили такий Рубікон. А нам випало перейти. Нам судилося жити ще в одному столітті, Господи, в тисячолітті! Яке воно буде? Які ми будемо? Як зустрінемо таку грандіозну дату — новий 2001 рік?» [5, с.11].

Герой розмірковує над тим, що вдалось, а що лишилось словами, що ще вдасться або ж є знов таки пустими балачками скаліченого суспільства.

Період, що описує автор, охоплює 2000 – 2004 роки. За цей час відбулось багато подій в країні та її межами. Через призму життя героя проходять важливі етапи буття сучасного суспільства, серед яких передвиборча кампанія, розслідування у справі Гонгадзе, екологічні проблеми Чорнобилю та ряд інших болючих питань.

Одним з принципів подання фактів є «протокольність», що притаманне жанру щоденника. Схвильовані, рубані фрази запису про події, котрі щодня відбуваються у світі. Наче певна констатація фактів: «Там катастрофа, там теракт, там вибух метану. Там спалахнула невідома інфекція. Там захопили в заручники автобус з дітьми…В Червонограді школярі перетоптали самі себе на сходах після фільму «Армаґедон», — у голові не вкладається, це вже не хроніка подій, це документальний фільм жахів» [5, с.13]. Так об’єктивний, історичний план події і суб’єктивне, ліричне осмислення фактів природно поєдналися в одне ціле і зберегли строгу документальність.

У той же час автор не прагне до сухого перерахування фактів. Л. Костенко як художник-поет переплітає об’єктивне із суб’єктивним. Так вона показує реальні картини життя світовідчуттям думок та почуттів внутрішнього світу персонажа: «Але я звик читати газети…Це як у дитинстві калейдоскоп.

Струснеш — і нова картинка. Струснеш — і нова. Тільки тепер картинки щораз страшніші» [5, с.13].

Молодий прозаїк описує в щоденникових записах багато руху, шукань власних помилок і гріхів, стосунків у родині та причини такого духовного падіння принципів моралі та естетики у суспільстві.

Спостерігаємо, що у «Записках…» провідним компонентом є час, і він співвідноситься з фактами свідомості. Оповідь структурується за роками відповідно до східної традиції (рік Дракона, Змії, Коня, Вівці, Мавпи). Людина у творі є частиною космічного зодіакального циклу, історія України розгортається на тлі світових політичних процесів. Записи ведуться періодично. Час написання кожної записки відзначається певним часовим співвіднесенням: «До нового століття 26 днів», «Рік змії, зміїні сюжети», «Якраз була неділя», «1 березня», «1 грудня, дев'ята річниця референдуму, коли на руїнах імперії постала наша Незалежність» та ін. Як бачимо Л.Костенко вказує на конкретну дату чи намагається представити її перифразом, причому підкресливши ціль викладу матеріалу у відповідній записці.

Автору щоденника доводиться розплутувати клубок власних спогадів і вражень, що відклалися в пам'яті за багато років. Цей процес надає щоденнику нарисового характеру, адже персонажу важливо розташувати і висвітлити предмети опису так, щоб читач став живим співучасником. Тому особливістю твору Л.Костенко є вільне об'єднання фрагментів буття. Автор постійно використовує репортажну, «документальну» форму викладу. Такий метод оповіді близький до фрагментарної прози.

Герой зізнається: «Я ніколи раніше не писав щоденників, не чоловіче це діло. Але світ глобальний, душа не справляється. Розвантажую психіку» [5, с.16] й додає, що «взагалі-то щоденник — жанр особистих записів. А яке моє особисте життя, і чи буває воно в одружених? Записувати, як тебе жінка пиляє, як засмоктують будні? Це вже був би не щоденник, а буденник. А так принаймні знаєш, що в світі робиться» [5, с.17]. Тому він занотовує події життя країни, оточуючих, світу. Такі невеличкі нотатки та замальовки теж є однією з найстаріших форм художньо-публіцистичної літератури. Вони створюються на підставі спостережень автора за фактами реальної дійсності, але містять не тільки відтворення побаченого, але й думки і почуття автора у зв'язку з побаченим. Важливе значення «Записок українського самасшедшого» полягає в тому, що в них правдиво й образно відображається життя.

Головну роль в організації матеріалу відіграє емоційна авторська думка. Її коментувальна, порівняльна, й оцінна функції надають щоденнику виразного публіцистичного звучання.

Ще однією особливістю «Записок…» є записи-афоризми. Ці думки є значимими й постійними не тільки для нього, але й для кожної особистості: «Коли починається смерть культури, настає культура смерті», «нашого цвіту по всіх борделях світу» [5, с.120]. «Пристрасть – це натхнення тіла, а кохання – це натхнення душі» [5, с.317], «Схоже, що трагедії стають буднями людства» [5, с.324].

У щоденнику фіксуються події здебільшого у монологічній формі, хоча інколи автор вводить внутрішні діалоги, полеміку героя із самим собою. Дуже часто він цитує інших людей: батька, дружину, тещу, газети, письменників. При чому надає цим висловам суб'єктивності у зображенні. Так, цитуючи газету, додає думку тещі й робить свій висновок: «Америка хоче «встановити демократію в арабському світі», — пишуть газети. А моя теща сказала б: «Не лізьте в чужий город». Втім, в епоху глобалізації кому потрібна локальна мудрість моєї тещі?» [5, с.264].

Отже, щоденникова проза письменниці має як характерні, так і специфічні риси. Стиль нотаток головного героя вражає вдалим поєднанням фактографічності, реальності та емоційності, почуттів, викликаних тими чи іншими факторами.

Характерною особливістю щоденника Л. Костенко є відкритість композиції. Більшість записів у ньому залишає враження незадоволення від ситуації в суспільстві. Проте така композиція забезпечує єдність і цілісність щоденника, оскільки відображає постійний пошук гармонії внутрішнього світу особистості з навколишньою дійсністю. Цьому сприяє постійна змінюваність об'єктивного і суб'єктивного планів оповіді, яка створює в щоденнику своєрідну єдність реалій та почуттів. Одним із принципів зображення внутрішнього світу особистості є протокольний характер щоденникових записів. Герой зі строгою документальністю не тільки фіксує важливі історичні та політичні події, світові катаклізми, але й називає людей, з якими зустрічався, передає репліки, розповіді співбесідників. Відтворюючи образи сучасників і реконструюючи їхній психологічний світ, автор йшов шляхом передавання антипатії до них. Специфіку жанру щоденника визначає авторська концепція зображуваної творчої особистості. Щоденникові записи, літературні портрети дали великий інтелектуальний простір для саморозкриття автора, для вираження його ставлення до подій, до оточення і, більше того, допомогли систематизувати його погляди на літературу, історію та соціальні процеси свого часу.

Література

1.Гинзбург Л. О документальной литературе и принципах построения характера // Вопросы литературы. – 1970. – №2. – С. 24-49.

2. ДзюбаІ. «Самашедчість» як спротив абсурду // День. – 2010. – №241.– С. 13.

3.ДроздовськийД. «Записки українського самашедшого» як рятівний електрошок // Дзеркало тижня. – 2010. – №48 (828). – С.12.

4.Карандин В. Сегодня о вчерашнем: Мемуары и современность. – М.: Просвещение, 1961. – 192 с.

5.Костенко Л. Записки українського самашедшого. – К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. – 416 с.

6.Костюк Г. Записники Володимира Винниченка /Г. О. Костюк //Винниченко Володимир. Щоденник. – Т. 1. – Едмонтон –Нью-Йорк, 1980. – С. 11 – 28.

7.Кочетов А. Щоденник О.В.Дружиніна: типологія жанру, поетика, історико-літературний контекст.: Автореф. дис. к. філол. н. – Херсон, 2006. – 20 с.

8.РодикК. Кафка назавжди. Ліна Костенко як дзеркало українського дискурсу // Україна молода. – 2011. – №46. – С. 13.
9. Татарковский А. 1812 год и русская мемуаристика. – М.: Наука, 1980. – 312 с.
10. ЯновськаЛ. Настав час не нидіти//Урядовий кур'єр. –2010. –№239. – С.13.
11.Теорія «некласичного» роману: інформаційна гібридизація. – Режим доступу: http://www.day.kiev.ua/213573/
12. Великий український роман. – Режим доступу: http://artvertep.com /print?cont=14507

Сіра Анастасія
студентка магістратури філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.філол.н., доц. Бойко Л.П.

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЗАПЕРЕЧЕННЯ НА ГРАМАТИЧНОМУ РІВНІ У ТВОРАХ М. ВІНГРАНОВСЬКОГО

Заперечення – одна з властивих усім мовам світу семантично неподільних понятійних категорій, що не піддаються визначенню через простіші семантичні елементи. Категорія заперечення в українській мові має певну систему засобів вираження. На рівні слова семантика заперечення передається афіксами, а в реченні засоби вираження заперечення – конструктивні елементи заперечних речень [2, с. 358].

Протягом багатьох століть заперечення є актуальним об’єктом дослідження багатьох наук, таких як логіка, філософія, соціологія, психологія тощо. У лінгвістиці заперечення також є однією з основних когнітивно-комунікативних категорій вивчення. Попри значну кількість наукових розвідок, присвячених проблемі заперечення, вона стоїть у центрі мовознавчого пошуку всіх шкіл та напрямів [4, с. 80].

Феномен заперечення полягає в тому, що це не лише одна з мовних категорій, наявних у всіх природних мовах на всіх етапах їхнього розвитку, не лише логіко-філософська категорія, але й водночас літературознавча, теологічна та естетична. Перебуваючи на стику суміжних і несуміжних дисциплін, проблеми заперечення не лише не вичерпують свого теоретичного та практичного потенціалу, а навпаки, спонукають до постійного пошуку нового ракурсу дослідження.

Проблема вивчення заперечення на сучасному етапі розвитку підтверджується науковими працями, присвяченими цій універсальній категорії на матеріалі різних мов: української (Л.І. Кардаш, О.П. Кущ), російської (Н.Г. Озерова), англійської (Ю.М. Люткіна), німецької (О.О. Константінова), французької (О.М. Мокра, І.В. Музейник), іспанської (Ю.Г. Підіпригора) та ін.

Заперечення – лексико-граматична категорія, яка означає відсутність зв'язку між певними об'єктами реальної дійсності. Як мовна універсалія заперечення виявляється на різних рівнях: лексичному, словотвірному, синтаксичному, фонетичному [3, с. 177].

У традиційних працях із проблематики заперечення ця категорія найчастіше характеризується як морфо-синтаксична на підставі того, що

кожна з відомих мов має у своєму арсеналі формальні (передусім морфологічні) засоби для передачі інформації про те, що зміст речення є хибним.

Мета нашої розвідки – дослідити засоби заперечення на граматичному рівні у творах М. Вінграновського.

Одним із найпродуктивніших типів граматичної реалізації заперечення, як в українській мові, так і у творах М. Вінграновського є частки *не* та *ні*. Частка *не* не виконує комунікативної функції: вона не називає предмети, явища, дії, стан, ознаку, не може виступати членом речення, хоча може вживатися при будь-якому члені речення. Як і інші модальні частки, частка *не* додає той чи інший змістовий відтінок цілому реченню.

Частка *не*, використана перед присудком або головним членом односкладного речення, служить для вираження заперечення зв'язку між суб'єктом і предикатом: *Я не давав печалей і скорбот* [1, с. 31]; *А світ стояв – не нявкав і не грався* [1, с. 67]; *Любов – солома, і сірник не згас* [1, с. 70]; *Не маю зла до жодного народу* [1, с. 42]; *Не диха над водою очерет* [1, с. 74].

Частка *не* може вживатися у конструкціях з протиставним сполучником *а*. Поєднання частки *не* з протиставним сполучником зумовлене наявністю протиставлення і заперечно-стверджувальним характером речення: *Джміль знав, що ця нора була не лисова, а борсукова* [1, с. 423]; *Не зрадою, а тихою порадою він любить нас* [1, с. 37]; *Не вітер тишею, а тиша вітром дме* [1, с. 112]; *Тут не ганьба, не жах, а норма* [1, с. 140]; *Не кіно, а справжня війна, подумав я* [1, с. 260]. У цих реченнях підкреслюється заперечення, якому протиставляється ствердження, а в конструкціях типу: *І мені потрібні люди, а не хлюпики* [1, с. 342] посилене ствердження, якому протиставлене заперечення.

Заперечний зміст речення посилюється, коли підмет виражений заперечним займенником, а присудок заперечується за допомогою частки *не*: *І ніхто не пече йому і не варить* [1, с. 300]; *Ми з ним удвох…ніхто нас не побаче, ніхто не захвилює нашу кров* [1, с. 33]; *Чомусь ніхто не побіг, навпаки, всі підсунулись ближче до кузні* [1, с. 311]. Заперечні займенники не можуть у цих випадках опускатися, оскільки порушується смисл речення.

Заперечення присудка або головного члена односкладного речення може підсилюватися заперечним прислівником, що виконує функцію обставини або заперечним займенником у функції додатка: *І ти як мак, про щастя бачиш сни, на них ніяк не можеш надивиться* [1, с. 159]; *У лісі вже нічого не цвіте* [1, с. 108]; *Я знав, що моє військо ніколи не воювало* [1, с. 257]; *І зберігай, і не прощай нічого* [1, с. 32].

У таких випадках частка *не* служить для вираження повного заперечення.

Значення неповного, часткового заперечення частка *не* набуває тоді, коли відноситься не до присудка чи головного члена односкладного речення, а до підмета або другорядного члена. У таких реченнях частка *не* заперечує не зміст речення загалом, а тільки окремі його частини: *Не в кам'яній, не в дерев'яній ері – зустрілися ми в атомній добі* [1, с. 31].

Значення обмеженого заперечення, невизначеності, неможливості завершити дію частка *не* має тоді, коли з'єднує форми одного слова, що виражають "невпевнене заперечення" або "невизначеність ознаки": *Зуби не*

зуби, а метрові кілки затесані, язичище горить, як черінь, і пахне від нього кров'ю [1, с. 298]; *Дядько Чепіжний плаче – не плаче, а реве!* [1, с. 312]; *Ви не мої, і я для вас – не я!* [1, с. 215]; *Але ж куди вже його йти – вечір не вечір, а так щось, як на горищі в полові* [1, с. 425]; *Нестомленим, гордим, гарячим, рвійним гордись – не гордися, клич – не клич* [1, с. 207].

У творах М. Вінграновського трапляються конструкції типу "*не* + іменник *раз*, що має кількісне значення", де формальний показник заперечення набуває значення "багато": *Минули дні, і не раз можна було бачити Сіроманця в ярах за виселком: він сидів і терпляче чекав, поки Андрійко Лях покатається на лижах зі своїми однокласниками* [1, с. 321]; *Я ще вулкан розверженій любові, що прагнув смерті вашої не раз* [1, с. 154].

В українській мові заперечення може бути виражене і часткою *ні*. Ця частка є основним засобом вираження заперечення в безособових реченнях з родовим відмінком іменників, що передають обов'язкове доповнення: *Спитав так, неначе для нього не було ні війни, ні обгорілого снігу, ні напівзруйнованої хати* [1, с. 288]; *Ні з очей, ні з губ мені не починайся* [1, с. 48]; *Ні жінки, ні хати тієї нема* [1, с. 73].

Частка *ні* виступає еквівалентом речення при заперечній відповіді на питання. Вона безпосередньо не пов'язана із семантикою заперечення. У творах М. Вінграновського її функція полягає в ініціюванні комунікативних актів заперечування – відхилення, спростування, відмови: *Ні! Не мої ви рани!* [1, с. 135]; *Ні, не журба. Ти не вона* [1, с. 123]; *Ні. Не запишу* [1, с. 30]; *Ні, я не той, хто власні греблі рве* [1, с. 58]; *Ні, Батьківщино! Не лише стражданням чи радістю я звернений до тебе!* [1, с. 41].

Синонімом частки *ні* виступає підсилювально-заперечна частка *ані*, що утворилася в результаті злиття часток *а* і *ні*. Про синонімічність часток *ні* та *ані* говорить і той факт, що вони можуть вживатися в одній заперечній конструкції. Такі речення характерні й для творівМ. Вінграновського: *Не дивляться ні каро, ані синьо* [1, с. 47]; *Ні щему ран, ані душі болiння* [1, с. 58]; *І ні політика, ні генія вогонь Вам ні сердець не палять, ані скронь!* [1, с. 196].

Для творів М. Вінграновського характерне часте використання прийменника *без*. Прийменник *без* вживається з родовим відмінком і позначає відсутність, видалення, позбавлення, зіставлення, заперечення кого-, чого-небудь. Прийменник *без*, який має заперечне значення, вживається в реченні, як правило, при іменниках: *Ще під інеєм човен лежав без весла* [1, с. 45]; *Ходять ночі без словечка* [1, с. 49]; *Сумні без батька двоє діток цих* [1, с. 67]; *Будь проклят світ без неба і без хліба* [1, с. 77].

Неузгоджене означення, виражене іменником у родовому відмінку з прийменником *без*, характеризує предмет за ознакою відсутності чого-небудь, заперечує якість, рису: *Малі, без голосу у ніч летіли птиці* [1, с. 130]; *Маленька донечка без імені іще* [1, с. 189].

Значення заперечення можуть реалізувати заперечні займенники і прислівники з префіксом *ні*. У заперечних конструкціях, в яких заперечна семантика передається за допомогою заперечного прислівника місця *ніде*, говориться про відсутність місця, де могла здійснитися дія, позначена головним

членом: *Я оглянувсь – ніде нікого: ні губ, ні кроку, ні руки* [1, с. 82]; *На бабу кібчик сів, бо ніде* [1, с. 72].

У подібних синтаксичних конструкціях за допомогою заперечного прислівника *ніколи* може заперечуватися наявність часу для здійснення якої-небудь дії: *Я знав, що моє військо ніколи не воювало* [1, с. 257].

Для творів М. Вінграновського характерне використання заперечного прислівника *ніяк*: *І ти, як мак, про щастя бачиш сни, на них ніяк не можеш надивиться* [1, с. 159].

У безособових заперечних реченнях української мови головним членом виступає безособово-предикативне слово *немає* зі значенням відсутності кого-, чого-небудь. М. Вінграновський надає перевагу усіченому варіанту цієї лексеми: *Нема цвітіння – більшого нема!* [1, с. 82]; *України сьогодні нема* [1, с. 362]; *Нема і їм де сну подіти* [1, с. 157].

Таким чином, у творах М. Вінграновського основними засобами вираження заперечення на рівні речення виступають частки (не, ні), прислівники (ніде, ніколи), займенники (ніхто, нічого) і предикативне слово (нема).

Література

1. Вінграновський М.С. Вибрані твори / Передм. І. Дзюби. – К.: Дніпро, 1986. – 463 с.
2. Кардащук О., Гульпе О. Засоби вираження заперечення у творах Ю.Федьковича // Науковий вісник Чернівецького університету. – Чернівці: Рута, 2005. – Вип. 274-275. – С. 358-364.
3. Озерова Н.Г. Заперечення // Українська мова. Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), М.П.Зяблюк та ін. – К.: Українська енциклопедія, 2000. – С. 177-178.
4. Станіслав О.В. Прагматичні особливості конструкцій із запереченням заперечення у французькій мові // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Розділ І (Прагмалінгвістичні та психолінгвістичні студії). – Волинь, 2010. – № 9. – С. 80-82.

Гончаренко Інна
студентка 3 курсу філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.філол.н., доц. Кушнерюк Ю.Р.

ПОВІСТЬ "КОЛЕКЦІЯ ПРИСТРАСТЕЙ, АБО ПРИГОДИ МОЛОДОЇ УКРАЇНКИ" Н.СНЯДАНКО: ПРОБЛЕМА ЖАНРОВОЇ ДЕФІНІЦІЇ

Наприкінці XX століття в українській літературі сформувався прошарок молодих авторів-початківців, які досить впевнено ввійшли в літературний процес і привернули увагу насамперед читача підліткового віку. Цей факт спонукав літературознавців до пошуку нових жанрових дефініцій у межах нового напрямку "молодіжної прози" [8, 234]. До висвітлення молодіжної або "підлітково-дитячої" тематики часто долучаються жінки-авторки: "Переважно у літературі пробують себе жінки, долучаючись до молодіжної або "підлітково-дитячої альтернативи": С. Андрухович, С.Пиркало, Н. Сняданко, М. Соколян та

ін." [8, 234]. У літературному обігу твори такого типу отримали жанрове визначення "молодіжна проза" (наприклад, у працях Н.Герасименко [2], Я.Голобородька [3], Р.Харчук [8] та ін.). Основною рисою молодіжної прози є автобіографізм, ліризм, іронічність, переосмислення стереотипів, проблеми молоді та її інтереси. На думку Р.Харчук, молодіжній прозі притаманні такі головні ознаки, як: "а) головним ворогом "альтернативи", зрозуміло, є "нормальний" світ, який уособлюють не тільки традиційні "сірі" громадяни й громадянки, тобто міщанство, нові українці, псевдоінтелектуали, усі без винятку політики; б) молодіжна альтернатива протестує проти масової і провінційної культури, зокрема гламурних журналів, низькопробного телебачення й попси; в) до її ворогів також відноситься українське геронтократичне суспільство, яке традиційно продовжує ігнорувати молодь, тримаючи час у муміфікованих руках" [8, 234]. Н.Герасименко вважає, що автори-двотисячники у своїх творах часто використовують експерименти з наркотиками, перші сексуальні стосунки, підліткову агресію, взаємну нетерпимість субкультур. На думку дослідниці це відбувається через те, щоб показати глобальні проблеми нашого суспільства і уникнути власної думки щодо них. Найчастіше такі експерименти у творах слугують вражаючим засобом піару автора [2, 44].

Органічно виглядає в жанровому вимірі молодіжної прози творчість львівської письменниці Н. Сняданко. Окремі публікації, присвячені вивченню творчості письменниці, належать таким літературознавцям: Я. Голобородько [3], Ю. Кушнерюк [5], К. Хижняк [9] та ін. В рецензіях на цю книгу звучать різні думки щодо сприйняття твору. Так, А. Курков у передмові до повісті зазначає: "...свободу кожного треба поважати, як я із задоволенням поважаю свободу авторки - Наталки Сняданко, яка розкуто розповідає в книзі про почуття, роздуми, емоції молодої львів'янки, про її взросління і статеве дозрівання, про перший сексуальний досвід, про Україну, про Німеччину, про те, що "чорнобриві" можуть кохатися і з москалями, і з німцями. І що з цього виходить" [6, 3]. В інтернет-рецензіях "Колекцію пристрастей, або Пригоди молодої українки" Н.Сняданко порівнюють із "Сьомгою" С.Андрухович, адже авторка відкриває перед читачем певні автобіографічні моменти.

Деякі дослідники сумніваються в естетичних потенціях подібного типу літературної продукції. Наприклад, О.Соловей трактує повість Н.Сняданко "Колекція пристрастей, або Пригоди молодої українки" як не варту жодної уваги, адже справді серйозних проблем у ній не порушується. Гак звана "колекція" чоловіків не відображає задуму письменниці: "А тут лише колекція непотрібних речей, що уперто смердять нафталіном, над яким не менш завзято кружляють нетлі" [7, 177]. Але чому ж твір, написаний в іронічному контексті, не може бути серйозним та справді якісним? Н.Сняданко відтворила психологію людини постсоціалістичної доби, яка прагне до змін в особистісному та соціальному плані, її не влаштовують задавнені стереотипи, тому вона їх намагається подолати їх. Цінність ідеології повісті в тому, що зміст її відбиває процес формування свідомості людини нової формації - постіндустріального суспільства.

Повість "Колекція пристрастей, або Пригоди молодої українки" відтворює період 80-90-х років, перед читачем зринають картини життя тогочасної молоді. На розвиток сюжету твору впливає кореляція "етнічність - тілесна насолода", що реалізується в таких аспектах: 1) стосунки героїні з іноземцями; 2) гра стереотипів. Приїхавши до Європи, головна героїня опиняється в нових соціально-психологічних умовах, намагається зрозуміти європейців та спосіб їхнього життя. Основна конфліктна схема повісті - суперечності різних ментальностей. Авторка намагається переосмислити стереотип «порядної галицької панни» через прийом деконструкції. Значимими в цьому відношенні є деталі зовнішності, психологічної реакції, проблеми сексуальності.

В основу повісті "Колекція пристрастей, або Пригоди молодої українки" покладена особиста біографія авторки, що робить текст твору гранично відвертим і провокаційним.

Твір відзначається глибоким психологізмом, про що свідчать вікові етапи розвитку героїні. Слід виділити три основні вікові цикли: підлітковий, юність та дорослішання. Підлітковий вік головної героїні пов'язаний із трьома формами псевдокохання: "велике кохання, або поклоніння комусь", "сентиментальне кохання" та "любов до "нещасних" ". Псевдокохання як основна ознака підліткового віку характеризується подоланням самотності через особисте життя. "Псевдокохання - це порятунок від самотності за рахунок створення відносин за моделлю підпорядкування себе конкретним якостям іншої людини" [1, 539]. У сюжетній канві повісті Н.Сняданко "Колекція пристрастей, або Пригоди молодої українки" ця тенденція чітко виражена. Підлітковий період стає для героїні часом подолання найскладніших переживань, які безпосередньо формують її емоційний світ. В Олесі змінюється фізична та духовна основа, яка є фундаментом для її подальшого розвитку. В юності героїня починає задумуватись над своїм майбутнім. Під час дорослішання дівчини перед читачем розкриваються чотири найяскравіші різновиди пристрастей: марокканські пристрасті, пристрасті по-італійськи, пристрасті по-німецьки або аристократичні пристрасті. Героїня намагається зібрати "колекцію" чоловіків. Під поняттям "колекції" ми не повинні буквально розуміти гурт чоловіків, адже це поняття звучить іронічно та грайливо. Н.Сняданко намагається зацікавити читача, ввівши його в інтригу, яку він повинен зрозуміти сам. Ось для чого письменниці просто необхідна "колекція" іноземців, яка, проникаючи в сюжетне плетиво, робить виклад твору простим, прийнятним для розуміння та цікавим.

Героїня не лише руйнує життєві стереотипи, а й на своєму прикладі докорінно змінює образ українки. Вона відходить від прийнятної системи бачення і створює нову модель жінки. Спираючись на класифікацію О.Кісь щодо ментальних стереотипів жіночності, можна виділити чотири основні моделі: "Берегиня", "Барбі", "Феміністка" та "Ділова жінка". Головна героїня постає перед нами в образі "Феміністки". Вона вольова, незалежна натура, жінка-лідер та самостійна особистість. Дівчина відображає перехід частини жіноцтва пострадянської доби на якісно нове соціально-рольове підґрунтя.

Отже, через кореляцію "етнічність - тілесна насолода" розкриваються життєві колізії особистості, які зображаються на тлі тогочасних суспільних проблем. Іронічне поняття "колекції" пристрастей символізує необхідність набуття особистого життєвого досвіду. Як стверджує Ю. Кушнерюк, "...мотиви мандрів символізують безпритульність і невизначеність світоглядної перспективи" [5, 139]. А це свідчить про те, що через стосунки з різними чоловіками та подорожування європейськими країнами, героїня формує свою оцінку щодо побаченого, змінює погляди на жінку в українському суспільстві, її роль. Тож, ми не можемо говорити, що повість "Колекція пристрастей, або Пригоди молодої українки" належить до низькоякісної та нецікавої молодіжної літератури.

Література

1. Абрамова Г. Возрастная психология. – М.: Академический Проект, 2003. – 698 с.
2. Герасименко Н. Наші підлітки – жертви Стівена Кінга // Слово і час. – 2008. - № 4. – С.43-48.
3. Голобородько Я. Дескрипція натур-нескінченності // Слово і час. — 2011.— № 1. – С. 63-72.
4. Кісь О. Моделі конструювання Тендерної ідентичности жінки в сучасній Україні. – Режим доступу: http://www.ji.lviv.ua/n27texts/kis.htm.
5. Кушнерюк Ю. Концепція радянської ментальності в українській молодіжній прозі початку XXI століття // Вісник Запорізького національного університету: 36. наук. ст. – Серія: Філологічні науки. – Запоріжжя: ЗНУ, 2008.-№ 2.-С. 138-142.
6. Сняданко Н. Колекція пристрастей, або Пригоди молодої українки / Передмова А. Куркова. – Харків: Фоліо, 2006. – 287 с.
7. Соловей О. Щоразу ті самі граблі // Березіль. – 2002. - № 5-6. – С. 176-178.
8. Харчук Р. Сучасна українська проза: Постмодерний період: Навчальний посібник. - К.: ВЦ Академія, 2008. – 248 с.
9. Хижняк К. Радянський дискурс у творчості Наталки Сняданко // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка: 36. наук. ст. – Серія: Філологічні науки. – Луганськ: ЛНУ, 2010. - №4 (191). – С. 165-169.

Малкіна Надія
студентка 3 курсу філологічного фак -ту
Наук. кер.: к. філ. н., доц. Денисенко Л.П.

МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІВДЕННО-СХІДНИХ ГОВОРІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Південно-східний говір – найбільший і структурно найоднорідніший діалектний масив української мови, до складу якого належать давні за походженням середньо-наддніпрянські говори, а також слобожанський говір і степовий говір, які виникли переважно внаслідок переселень у XVI – XVIIIст. На базі південно-східних говорів сформувалася сучасна українська літературна мова. Тому основні їхні фонетичні, граматичні й лексичні риси збігаються з літературною нормою.

Специфіку середньо-наддніпрянського говору у морфології становлять такі риси:

1) у давальному відмінку однини іменників чоловічого роду в більшості говірок переважають закінчення –ові, –еві *(батґ'кові, конеґві)*, тоді як у північних говорах – у *(дуґбу, гатйу)*;

2) здебільшого зберігається протиставлення твердої і м'якої груп іменників, проте у ряді говірок відбувається уніфікація за твердим різновидом *(товаґришові, кон'оґві, гатйом, топоґл'ойу)*;

3) у родовому відмінку однини іменників жіночого роду виступає закінчення – и *(соґли, раґдости)*;

4) у східно-полтавських говірках у давальному і місцевому відмінках множини іменників з наголосом на основі зберігаються закінчення –ім, –іх, *(коґнім, на коґніх)*, а іменники колишніх t-основ у давальному відмінку однини мають паралельні закінчення –ові і –атові *(тел'оґві і тел'аґтові)*;

5) у родовому відмінку множини іменники жіночого роду мають різні закінчення: нульове та –ій, –ий, –ой*(баб і бабіґj, сестеґр і сестриґj, стріх і стріґхой)*;

6) паралельні форми мають вказівні займенники *та, ц'а* у родовому і орудному відмінках однини *(тоґйі, теґйі, тіґйі і тійеґйі, тіґйу, тоґйу, теґйу і тійеґйу)*, у непрямих відмінках з паралельним уживанішими є форми *йім, найоґму, на йій*, ніж з приставним [н] *(ним, на ній)*;

7) у північних говірках поширена стягнена форма прикметника *(красиґва, молодиґ)*; у східній частині лівобережних говірок твердий різновид відмінювання заступається м'яким *(чоґрн'ій – чорний,б'іґл'ій – білий, на гаґрн'іх – на гарних)*; паралельні форми присвійного прикметника з флексією –и та –і *(маґте^{и}рини і мате^{и}риін'і)*;

8) інфінітив має форми на –ти і –т'*(ходиґти і ходиґт')*, у полтавських говірках – і на т *(ходиґт)*;

9) у більшості говірок у 1-й особі однини регулярне чергування д – ж/дж, т – ч, с – ш, з – ж, зд – ждж, ст – шч *(водиґт' - воґджу)*, яке не властиве частині південних і східних говірок *(воґд'э, крут'э*; так само і при творенні дієприкметників – *воґд'аний, проґс'аний*);

10) у частині говірок 3-я особа однини теперішнього і майбутнього часів має паралельні форми з кінцевим – т’ і без нього *(хоґде і хоґдит’)*;

11) форми 3-ї особи однини дієслів І дієвідміни з основою на –јбувають усічені *(слуґха, зна)* і повні *(слуґхайе, знаґйе)*;

12) те саме дієслово може виступати із закінченням І і ІІ дієвідмін *(воґз’ат’ і воґз’ут’, тоґч’ат’ і тоґч’ут’)*;

13) майбутній час виражається двома формами *(буґду робиґти і робиґтиму)*[1, 24].

Слобожанським говорам притаманні такі риси:

1) протиставлення твердого і м’якого різновидів відмінювання іменників, проте спостерігається уніфікація за твердим різновидом *(конʼоґм, долоґнʼойу)*;

2) наявність паралельних закінчень у родовому відмінку однини іменників середнього роду колишніх n- it-основ *(виґмйа і виґмеᵘнʼі, меᵘлʼаґ і меᵘлʼаґти, меᵘлʼаґтʼі)*;

3) паралельні закінчення у родовому в множинних іменників *(гроґшей і гроґшʼій)*; в давальному відмінку множини *(коґнʼам і коґнʼім)*; в орудному відмінку однини іменників середнього роду колишніх t-основ *(телʼаґм, телʼоґм, телʼаґтом)*, жіночого роду *(рукоґйу і рукоґй)*; в орудному відмінку множини іменників чоловічого роду *(дубаґми і дубаґм)*; у місцевому відмінку множини *(на коґнʼах і на коґнʼіх)*;

4) у північних говірках називний відмінок множини прикметників – стягнена форма (чужиґ, доґбри);

5) у цих же говірках у непрямих відмінках займенників – форми без приставного [н] *(за йоґго, йеґйу)*;

6)паралельні форми родового відмінку займенника та *(тійеґйі і тийеґйі, тʼійі, тоґйі, той, тей)*;

7) форма інфінітива на –ти, –т’, зрідка – -т *(ходиґти, ходиґтʼ, ходиґт)*;

8) поширення форми 1-ї особи однини дієслів теперішнього часу без чергування кінцевого приголосного основи *(воґзʼу, ноґсʼу, хоґдʼу)*; кінцевий приголосний [д] може зберігатися або ж змінюватися на [дж], [ж] *(воґдʼу, воґджу, воґжу)*;

9) результати взаємодії І і ІІ дієвідмін (3-ї особи однини *хоґдитʼ і хоґде*; 3-ї особи множини *ноґсʼатʼ і ноґсʼутʼ)*[2, 21].

Особливості словозміни степових говорів:

1) при збереженні протиставлення твердого й м’якого різновидів відмінювання іменників виразний вплив твердого різновиду на м’який і мішаний (давальний відмінок – *зʼаґтʼові, товаґришові*, орудний відмінок *ковалʼоґм, паґлʼцʼом*);

2)у частині говірок спостерігається розподіл уживання паралельних закінчень родового відмінку однини іменників І відміни: під наголосом –и *(гориґ, нориґ)*, не під наголосом –і *(хаґтʼі, хмаґрʼі)*;

3) зрідка в говірках зберігаються давні закінчення родового відмінка однини іменників ІІІ відміни –и *(раґдости, соґли)*;

4) в орудному відмінку однини іменники І відміни можуть мати паралельні закінчення –ойу, –ейу, –ой, –ей *(землʼоґйу, душоґй)*;

5) помітний вплив закінчень іменників чоловічого роду на іменники жіночого і середнього роду в однині *(хат'иґ, ноч'иґ, озеґр'ій, тел'ат'ій)*;

6) паралельні закінчення широко відомі в іменниках колишніх t-основ: у родовому відмінку –ати, –ат'і, –а *(тел'аґти, тел'аґт'і, тел'а)*, давальний відмінок –у, –ату, –атов'і, орудний відмінок –ам, –ом, –атом;

7) паралельні закінчення властиві орудному відмінку множинних іменників *(саґн'ми – саґнами, гоґн'ми – гоґнами)*;

8) у ряді говірок збереглися форми двоїни іменників жіночого роду при числівниках два, три, чотири *(три йам'і, ч'отиґр'і корзйн'і)*;

9) відсутність у формах непрямих відмінків особових займенників приставного [н] *(коґло йеґйі, на йоґму)*;

10) у наддніпрянських говірках поширені нестягнені форми займенників – *мойоґго, свойоґго*;

11) при дієвідмінюванні виразна тенденція збереження структури основи – кінцеві приголосні д, т, з, с у 1-й особі однини теперішнього часу переважно не чергуються *(крут'уґ, воґз'у)*;

12) можливе паралельне закінчення 3-ї особи однини теперішнього часу – зрідка з кінцевим [т'] *(роґбит', хоґдит')*, але переважно без кінцевого [т'] *(роґбе, ноґсе)*[2, 43].

Отже, більшість особливостей південно-східного наріччя є одночасно рисами загальноукраїнської літературної мови. Хоч південно-східне наріччя й членується на три говори, однак це членування загалом невиразне й до певної міри умовне. Наріччя радше становить суцільний говір.

Література

1.Бичко З.М. Лексика наддніпрянського говору: структурна організація та ареалогія: Автореф. дис. … канд. філолог. наук: Спец. 10.02.01. – Харків, 2009. – 39 с.

2. Поповський А.М. Значення південноукраїнських степових говорів у формуванні літературної мови: Навчальний посібник. – Дніпропетровськ, 1988. – 92 с.

Резніченко Дарія
студентка магістратури філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.філол.н., доцент Бойко Л. П.

ОКАЗІОНАЛІЗМИ В ПОЕЗІЇ ЄВГЕНА МАЛАНЮКА

Мова поезії ґрунтується на естетично спрямованому слововживанні, що передбачає максимальне використання здатності слова до семантичного ускладнення й відповідно наповнення його віртуальним смислом. Водночас поетична мова зумовлює появу нових слів, які служать здебільшого засобом посилення художньої виразності та образності. Неологізми, до яких звичайно відносять і нові значення, і нові слова, і нові семантично цілісні словосполуки, у поетичному тексті досить часто мають оказіональний характер [2, с.172]. Відтак цілком природним видається посилення інтересудо вивчення індивідуального словотворення письменників. Мовознавці вважають, що

перспективними щодо розвитку української неології є дослідження насамперед таких питань: взаємодія узуальних та неузуальних лексичних новотворів у складі національної мови; вплив неологічної лексики на розвиток лексичної і словотвірної системи мови; виявлення характерних словотвірних тенденцій у національній мові певного хронологічного періоду, безпосереднім проявом яких є конструювання оказіональних лексичних одиниць; дослідження чинників, що впливають на появу індивідуально-авторських новотворів; функціонування авторських неологізмів у художніх текстах різних жанрів і в поетичній системі окремих майстрів слова; оказіональні лексичні новотвори як номінативні одиниці, що відображають специфіку національно-мовної картини світу; еволюційні процеси у сфері оказіональної номінації [1, с.18].

Вивченню авторських новотворів у художній мові присвячено наукові розвідки Г.Вокальчук, Н.Гаврилюк, В.Герман, С.Єрмоленко, В.Калашника, В.Ковальової, Ж.Колоїз, Л.Лисиченко, В.Олексенка, В.Русанівського, Г. Семеренко, Н. Сологуб, В. Чабаненка, Т.Юрченко та ін. Значний інтерес для вивчення у цьому плані становить мовне експериментаторство Євгена Маланюка.

Мета нашої розвідки – словотвірний аналіз оказіоналізмів у поезії Євгена Маланюка.

Важливою рисою поетичного ідіостилю Євгена Маланюка є передовсім творення нових слів, що має на меті як суто стилістичні завдання експресивно-емоційного плану, так і пристосування відповідного слова до умов віршованого тексту.

Оказіоналізми в поезії митця представлені різними частинами мови (іменниками, прикметниками, дієсловами, прислівниками).

Новотвори-іменники в поезії Є.Маланюка творяться, як правило, за властивими українській мові словотвірними моделями і притаманними їй словотворчими засобами, наприклад:*двірець* [4, с. 101], *хмаровиння*[4, с. 98], *льотник* [4, с. 121];*безвлад*[4, с. 118], *безрух*[4, с.101]*підлюдина*[4, с. 232], *піврусини*[4, с.162], *напівпеченіги*[4, с.162];*динамомайстер* [4, с. 24], *хмародряпи* [4, с. 28], *розстаньдорога* [4,с. 35], *паротяг* [4, с. 161], *бронпотяг*[4, с. 45], *печера-ніч*[4, с. 101],*усмішка-докір*[4, с.90], *хмари-велетні*[4, с.132],*доля-відьма*[4, с. 61],*перекупка-пам'ять*[4, с.43], *вогники-серця*[4, с. 114], *вої-невмираки*[4, с.108], *вітер-дудар*[4, с.48] тощо.

Іменникові новотвори вживаються на позначення назв осіб, споруд, просторових, абстрактних понять тощо.

У словотворчості Є.Маланюка прикметникові оказіональні утворення формують вагомий щодо кількості клас із різноаспектними значеннєвими характеристиками. Вони мають здебільшого складну будову і різний ступінь експресивності. У них переважає основоскладання звичайних слів у незвичному поєднанні, як-от: *сонячно-ярий* (оркестр) [4, с .21], *укохано-тонкий* профіль [4, с.25], *сонцеокий* день [4, с. 45], *смаглявотучне* сало [4, с. 46], *многозначимо-таємна* стать [4, с.94], *лицарсько-поблажливий* сміх [4, с. 92], *байдуже-біле*сонце[4, с. 78], *безборонно-голий* простір [4, с.144], *епохально-гулка* музика [4, с.255], *єдино-неділимий* біль [4, с.290], *жалісно-убогий*

примітив [4, с.83], *згубно-безборонна* тривога [4, с.196], *лицарсько-поблажливий* усміх [4, с.90], *нудно-солодкава* тривога [4, с.196], *сапфірово-безмежний* шлях [4, с.104] та ін.

Індивідуальний характер композитів-новотворів безпосередньо залежить від семантичної наповненості об'єднуваних компонентів, коли в межах однієї номінативної одиниці об'єднуються два значеннєво різнопланові і з логічного погляду не поєднувані компоненти, напр.: *сонцегримучий,*[4, с.63] *робленодівочий* [4, с.57].

Поодинокими випадками в поезії Євгена Маланюка представлені прикметники-оказіоналізми, утворені афіксально: *безпламенна*[4, с. 58], *зеленкавий*[4, с.105], *молодисте*[4, с. 228], *німовна*[4, с. 69], *пожадливий*[4, с. 157], *слизьгава*[4, с. 232], *сльозаві*[4, с.14].

У поезіях Євгена Маланюка досить широко представлені дієслова-окзіоналізми, а саме: *глибиніти* [4, с. 75], *закущавіти* [4, с. 46], *пригвоздить* [3, с. 114], *напівсніти* [3, с.70], *крилити* [4, с. 24], *розропитися* [4, с. 58],*пролебедіти* [4, с. 289], *заструмити* [4, с. 171], *землитися* [4, с.85]. Продуктивним способом творення дієслів є афіксальний.

Найменш представлена в поезії Євгена Маланюка група прислівникових неолексем. Серед них виділяємо такі утворення:*богоданно* [4, с. 37],*пружно-яро*[4, с. 37], *повільно-невблаганно* [4, с. 78], *розважно-мудро*[3, с. 162], *сонценосно*[4, с.21], *спрагненно-радо*[4, с. 55], *сяйвно*[4, с .75] тощо.

Виникнення нових слів у поезіїпов'язане насамперед з необхідністю створення образу, причому цей образ має бути незвичним, яскравим. Образотворчість неологізмів залежить не тільки від позамовних чинників (тематична і контекстуальна зумовленість, ідейна спрямованість, естетичний рівень), але й від чинників суто мовних, зокрема від функціонального компонента лексичного значення (співвіднесеність слова з іншими елементами мовної системи, його сполучуваність). Стилістичні функції оказіональних слів зумовлюються їхньою частиномовною приналежністю, способами словотворення, контекстуальним оточенням тощо. Природна експресивність оказіоналізмів поєднується з емоційно-експресивним забарвленням словотворчих ресурсів. Максимальною образною насиченістю відзначаються індивідуально-авторські складні слова, які семантично й експресивно змістовніші за афіксальні. Композити та юкстапозити – цінний матеріал для авторської, портретної, психологічної характеристики особи, описів предметів, картин і явищ природи, для позначення своєрідної міри ознаки.

Широке використання Євгеном Маланюком можливостей оказіональної деривації, органічне введення новотворів у контекст творів є свідченням високої мовної майстерності автора, сприяє збагаченню палітри художнього слова новими барвами та відтінками.

Література

1. Вокальчук Г.М. До питання про історію дослідження оказіональних лексичних новотворів в українському мовознавстві // Наукові записки Вінницького держ. педагог. ун-ту ім. М.Коцюбинського: зб. наук. праць. Серія: Філологія. Вип. 5 [відп. ред.. Н.Л.Іваницькка]. – Вінниця: ВДПУ, 2003.–С.14-18.

2. Калашник В.С. Поетичний словотвір Яра Славутича (на матеріалі поеми «Моя доба») // Людина та образ у світі мови: вибрані статті. – Х.: ХНУ ім. В.Н.Каразіна, 2011. – 171-175.
3. Колоїз Ж. Українська оказіональна деривація: Монографія. –К.: Акцент, 2007. – 311 с.
4. Маланюк Є. Повернення. Поезії. Літературознавство. Публіцистика. Щоденники. Листи. – Львів: Світ, 2005. – 496 с.

Тимошенко Анна
студентка 4 курса филологического фак-та
Научн. рук.: к.филол.н., доцент Хейлик Т.А.

О ЛИНГВИСТИЧЕСКОМ СТАТУСЕ ТЕРМИНА «УСТНО-ПИСЬМЕННАЯ РЕЧЬ»

Традиционно в языке лингвисты выделяли две формы бытования речи: устную и письменную. Основными чертами устной речи считаются ситуативность, спонтанность, неподготовленность, обилие упрощенных синтаксических конструкций,неполных предложений, частое употребление вопросительных и побудительных предложений, экспрессивных слов ивыражений, разговорных и просторечных элементов, форм 1—2-го лица глаголов и др. Среди признаков письменной формы речи отмечают: письменную форму бытования, ясность и четкость, полноту предложений и правильность их построения (что объясняется особыми условиями реализации письменной речи, наличием достаточного времени на ее обдумывание, исправление,дополнение), частое использование сложных предложенийразных типов, обилие причастных и деепричастных оборотов, преобладание форм 3-го лица глаголов, более тщательный отбор лексических и фразеологических средств, наличие собственно книжных слов и фразеологизмов.

Развитие современного общества, технический прогресс, несомненно, оказывают влияние на все сферы жизни человека. Появление компьютеров и мобильных телефонов, и как следствие интернет- и смс-коммуникации влияет на состояние русского языка.

Зародилось новое явление, имеющее место в интернет- и смс-коммуникации, и нуждающееся в определенном термине для его обозначения. Под термином часто понимают слово или словосочетание, называющее специальное научное или техническое понятие, требующее построения дефиниции. Эта проблема привлекла внимание лингвистов, и в языкознании появилось несколько вариантов нового термина.

Е.И. Литневская пишет о появлении «новыхформ письменной разговорной речи»: «Эти формы знаменательны тем, что позволяют письменнообщаться on-line, то есть в режиме реального времени, или в приближенных к этому режиму условиях» [2, с. 197]. Они проявляют себя в чатах, форумах, коммьюнити, он-лайн конференциях,гостевых книгах, переписке по электронной почте и, естественно, в смс-сообщениях.

В статье Н. Б. Лебедевой находим другой термин для определения данного явления: «естественная письменная русская речь», под которой понимается письменный вариант устной речи. Эта письменная форма речи характеризуется спонтанностью, неофициальностью, непринужденностью общения, как и устная речь [1, с. 5].

Л. С. Филиппова говорит о том, что в условиях электронной коммуникации возникает новая форма речевого взаимодействия—письменная разговорная речь, котораяреализует в письменном виде устную разговорную речь. [6, с.17]. К этой разновидности она относит язык чатов и говорит о том, что чаты не контролируются с точки зрения соблюдения в них языковых норм, общение ведется в режиме реального времени, письменная форма передачи речи сочетается с особенностями устной разговорной речи. Исследовательница указывает, что эта новая, формирующаяся, специфическая разновидность общения еще недостаточно изучена.

Т. А. Хейлик в статье «СМС как новая форма речевой коммуникации» указывает на то, что В. М. Лейчик называетновую форму речи «устно-письменной»: «…в языке Интернета (в лексике,синтаксисе и морфологии sms'ок) развивается новая форма речи – устно-письменная» [8].

К. В. Пунько также пишет о новой форме речи, появившейся под влиянием технического прогресса, и называет ее «устно-письменной» [5]. Данный термин автор аргументирует тем, что интернет-коммуникация имеет черты как письменнойречи (физическое воплощение, что влечет за собой использование более сложных синтаксическихконструкций, большую логичность, последовательность, связность изложения, диалогичность речи), так и устной (неподготовленность, линейность, необратимость, связь сфизическим временем осуществления речи). На наш взгляд, большинством этих характеристик обладает и смс-коммуникация.

О. В. Лутовинова также называет данную форму речи «устно-письменной» [3] и указывает на то, что говорить о письменной фиксации устной речи было бы неправомерным, так как определенные структурные особенности письменной формы речи показывают, что данная форма речи не может считаться полностью устной.

Анализируя признаки письменной формы речи в смс-коммуникации, мы называем, прежде всего, графическую форму бытования смс-сообщений. Отдельно рассматриваем некоторые орфографические особенности смс-переписки, характеризующие ее как письменную форму речи: сокращение глаголов и других слов до одного слога (*«МНЕ **НРА**» «если **хо** выходи»*); использование ставших общепонятными в смс-коммуникации сокращений (*«Возьми **пжл** тетрадь по ИЗЛ»*); многократное повторение букв (*«**ПОКА-А-А!)** :-*»*); многократное дублирование знаков препинания (*«Ты уже дома**??????**»*); употребление строчной буквы вместо прописной, и наоборот (*«Встретимся в 8.00.**я** проспала»*).

Также не стоит забывать о специфике употребления эмограмм, использующихся как для выражения эмоций (*«Я тоже **:'(**»*), так и для замены знаков препинания (*«Перезвоните мне пжл;)»*).

Анализируя признаки устной формы речи в смс-коммуникации, мы называем сиюминутность, спонтанность, диалогичность смс-переписки. Отмечаем также, что неподготовленность акта коммуникации и специфика произношения отражаются на орфографических особенностях текстов смс (фонетическое написание глаголов (*«Ненадо буду* ***стараца*** *приехать»*), фонетическое написание союзов и союзных слов (*«****шо*** *можно одной»*), стяжение удвоенных гласных и согласных (*«Че на завтра по* ***рускому****?»*), неправильное написание безударных гласных (*«****Паздравляю*** *с днем варенья!»*), ненормативное написание глухих и звонких согласных (*«Пары нет. Нас* ***разпустили****»*) и др.).

По нашему мнению, в русскоязычной смс-коммуникации прослеживается тенденция к упразднению знаков препинания почти по всем правилам пунктуации современного русского языка, а также к замене знаков препинания эмограммами. Данные процессы обусловлены желанием коммуникантов «сэкономить» на количестве знаков и их нежелании «экономить» на эмоциях.

Таким образом, можно сделать вывод, что недавно появившийся в лингвистике термин «устно-письменная речь» является наиболее подходящим и обозначает новую форму речи, характеризующуюсяфизическим воплощением на письме, использованием аббревиатур и сокращений, особой функцией строчной и прописной букв, а также отличающуюся неподготовленностью и связью сфизическим временем осуществления речи, и функционирующую в интернет- и смс-коммуникации. Лингвистический статус данного термина соответствует требованиям, предъявляемым термину, то есть наиболее объективно отражает сущность профессионального понятия и выраженосубстантивным словосочетанием с подчинительной связью компонентов.

Литература

1. Лебедева Н.Б. Естественная письменная русская речь как объект лингвистического исследования/ Н. Б. Лебедева // Вестник Барнаульского государственного педагогического университета, 2001.—№ 1.— С. 4–10.
2. Литневская Е. И. О некоторых особенностях письменной разговорной речи / Е. И. Литневская // Русский язык и литература: Проблемы изучения и преподавания : сб. научн. тр. – К. : 2009, – С. 197-201.
3. Лутовинова О. В. Интернет как новая «устно-письменная» система коммуникации / О. В. Лутовинова.— ftp://194.226.213.129 /text/loutovinova_11_71_58_65.pdf
4. Немченко В. Н. Введение в языкознание / В. Н. Немченко— М.: Дрофа, 2008. — 704 с.
5. Пунько К.В. Общение в Интернете как новая форма речи / К. В. Пунько. − http://econf.rae.ru/fpdf/article296.pdf
6. Русский язык и культура речи: учебное пособие / Л.С. Филиппова, В.А. Филиппов.—Москва: Флинта, Наука, 2009.—272с.
7. Хейлик Т. А. СМС как новая форма речевой коммуникации/Т.А. Хейлик.−http://www.nbuv.gov.ua/portal/Natural/Vdpu/Movozn/2009_15_2/25.pdf

Ткаченко Ольга
студентка магістратури філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.філол.н., доцент Січкар О.М.

НЕЧИСТА СИЛА У КАЗКАХ В.КОРОЛІВА-СТАРОГО ТА О.ПРОЙСЛЕРА

Образ нечистої сили – один з улюблених у дитячій літературі XX століття. Саме у цей час відбувається активізація казкової рози. Літературна казка не лише слугує віддзеркаленням авторського вимислу, а й втілює знакові риси сучасної епохи.

Метою статті є осмислення самобутності образів нечистої сили у казках Василя Короліва-Старого та Отфріда Пройслера, типові та оригінальні риси їх інтерпретації, що виявляються при зіставленні творчого доробку письменників.

Близькість творчих концепцій, своєрідність національного ґрунту, на якому карбувався мистецький хист, призвели до опрацювання подібних тем і сюжетів.

Порівняльно-типологічний аналіз казок В.Короліва-Старого (збірка «Нечиста сила») і О. Пройслера («Мала Баба-Яга», «Водяничок», «Привиденя») засвідчує паралелі не лише творчого характеру, а й гармонійну інтеграцію у європейський літературний процес.

Образна парадигма казок В.Короліва-Старого набагато розлогіша, ніж система діючих осіб у прозі О.Пройслера. Однак персонажі у творах обох письменників витворюються не через портретні характеристики, а з допомогою специфічних схем поведінки.

Події у вступі до збірки В.Короліва-Старого розпочинаються описом приготувань до з'їзду нечистої сили на Лисій горі. Найповажнішим її представником є Вій: «Два стрункіх молодих Чорти, вбрані в блискучі козацькі шати, повільною ходою вивели під руки найстарішого і найповажнішого на Вкраїні Чортового діда – Вія. Він був у темно-синій, довгій киреї, обшитій золотим галуном… В руці тримав золоту, сяючу вогнями булаву. Довгі-довгі вії затуляли йому очі» [1, с. 16].

Ще з ранньої весни у квітниках порядкують мавки, розстилають барвінок, підв'язують кручені паничі і троянди. Русалки з такої нагоди допомагають носити воду з Дніпра й доглядають розкішного водограя. Дивовижний пейзаж освітлюють квітки папороті, а доріжки блищать, немов викладені склом.

Героями казок В.Короліва-Старого також стають страхітливі потерчата, вовкулака, дідько, мара, домовик, хухи і дюдя.

У авторській інтерпретації потерчата виступають представниками добрих сил та намагаються врятувати п'яного дяка Оверка: «То Потерчата розсвічували свої каганці й бігли вперед понад дорогою, щоб вказати дякові Оверкові шлях додому. Потерчата були малесенькі, зовсім голі, з великим, блискучими очима й сторчуватими синенькими чубиками на голівках. Бігли вони жваво, тільки ж їхні маленькі криві ніжки не могли широко ступати, а через те вони посувалися вперед повільно. Тим-то дякові видавалося, що ті вогники тихо повзуть над болотом… » [1, с. 52]. Та й Домовик ладен на все, аби врятувати свого

нерадивого хазяїна: «Мов цап, пострибав він чим дужче по купинах. Потім підскочив до загрузлого в болоті дяка, перевернувся на стару вербу й простягнув йому просто в руки дебелого сука… Потихеньку підштовхуючи свого господаря з багна, Домовик вивів дяка на суходіл» [1, с. 56].

Хуха – це дуже маленька лісова істота. «Була вона й сама така пухка, як мох. Мала довгу вовничку, що, мов шовком, вкривала все її тільце. Сама тільки мордочка була голенька й нагадувала садову жовто-фіалову квіточку – «братки». Та були ще в неї голенькі зісподу, рожеві лапки» [1, с. 32].

У В.Короліва-Старого мавка є справжньою красунею, в якої «темні очі, що були, як фіалки або фіалова тінь» та «довге темно-синє волосся, що відблискувало, як гайвороняче крило» [1, с. 102]. Такий живописний портрет дійової особи створює прямий асоціативний зв'язок зі світом природи.

Мара допомагає людям, пильнує і застерігає від лихих вчинків. Та якщо вже зло сталося, вона переслідує винуватця, щоб той завжди пам'ятав про свій гріх.

Перелесник теж є позитивним персонажем. Але його нерозсудливість та баламутство призводять до розлуки коханих та смерті несправедливо обвинуваченої дівчини. Традиційний сюжет про розставання козака Залізняка й наймички Олени обігрується В.Королівом-Старим у романтично-містичному дусі з подальшими дидактичними настановами. Перелесника карають вищі містичні сили – Вій та Водяник, які перетворюють його на людину: «І вмить Перелесник став манісіньким хлопцем. Руде його волосся, як старий віхоть, стирчало на всі боки з-під круглої, високої шапчини з довгим рівним дашком. Під самими пахвами у нього був чорний ремінний пас з бляхою. Короткі штаненята, заляпані атраментом, навіть не затуляли чобітків з рудими халявками, що незграбно сиділи на його ратицях. Його червоне, веснянкувате обличчя з розчепіреними козинячими вухами було напрочуд дурне… » [1, с. 143].

У однойменній казці дідько – це невиправний пустун, який любить розводити побреханьки серед нечистої сили: «Дідько Гепатий, який кожної п'ятниці прибігав з сусіднього великого болота, щоб трохи побавитися в гурті іншої Невидимої Сили, любив пожартувати, посміятися, злякати людину чи поглузувати з неї. Коли ж починав оповідати, то всі тільки головами крутили. Був він великий хвалько, за що його батько Біс розгнівався на нього й послав у болото» [1, с. 122].

В.Королів-Старий зображує свого Вовкулаку Хреба, добрим та щирим: «Кожної ночі виходив він зі своєї хатинки, що була під хрестом найстарішої могили козака-запорожця Заграйдуди. Тихим кроком обходив усі могилки; де-не-де спинявся, щоб розправити якусь квітку, що її нахилив чи зім'яв вітер; де-не-де здмухував порох з старого хреста; деінде підрівнював доріжку поміж могилками. А потім виходив на узгір'я, клав біля себе на землю свою блискучу лопату, сідав на улюбленому пеньку й дивився через цвинтар на річку, сиві горби та блакитну імлу, що обхоплювала собою далеку далину…» [1, с. 60].

Злидні у однойменній казці – збірний та дещо комічний персонаж. Роботящий і добрий Домовик, щоб наставити на путь істинний недоладних

хазяїв, кличе на допомогу Злиднів. Вони мали працювати і допомагати ледачим господарям, але замість того лише нишпорили по мисниках та відлежувались на комині, звівши на нівець рештки хазяйського добра. Домовик у розпачі їх відправляє до Чортової Матері.

Дюдя у В.Короліва-Старого персонаж практично повністю олітературений. Це стара бабуся, була немов уся обсипана зірками, «її біле волосся розвивалося на всі боки, а прозорі, мов крига, очі блищали білим світлом. Вона була в білому одязі, що складався з сили різних тканин – то чисто-білих, то рожевих, то блакитних, які лежали одна на одній, мов листя на капусті» [1, с. 158].

Цікавим персонажем збірки є Потороча Хрипка: «Вона була дуже суха та кощава, з довжелезним носом, що аж затуляв їй верхню губу й майже сходився з її гострим підборіддям. Під носом росли темні, досить довгі, як на жінку, вуса. На підборідді ж з шести бородавок випиналися тверді, як у кота, білі кущики волосин. Сиві великі брови нависали над блискучими, меткими, чорними очима» [1, с. 164]. На додачу Потороча завжди одягалася у темне рам'я та ходила з клюкою, ніби жебрачка.

Казка «Рибалчина русалонька» своїм корінням сягає у народні перекази про козацькі часи, повні звитяги і доблесті. Головним її персонажем є славний козаченько Іваненко, який покинув Запорізьку Січ та оселився на Полтавщині.

Він побудував хатину біля Псла, розбив навколо неї квітучий садок. Одного разу вправний рибалка впіймав у свій невід чарівну істоту – русалку. Коли він звільнив її та допоміг дістатися до берега, Русалонька пообіцяла йому сповнити будь-яке бажання. Отак він непомітно для себе і закохався. З того часу зажили вони собі удвох, рибалка-козаченько Іваненко і його Русалонька. Та не могла вона довго без води прожити, довелося повернутися до річки. Щоб не розлучати закоханих, русалчин батько Водяник перетворив їх обох на чайок.

Головні герої О.Пройслера – нетипові представники серед типової когорти нечистої сили. Вони живуть справжнісіньким людським життям, мають друзів і буденні турботи, борються зі злом та намагаються творити добрі справи попри все.

У О.Пройслера мала Баба-Яга має «усього сто двадцять сім років, а для Баби-Яги, звісно, це ще зовсім молодий вік» [2, с. 5], кумедне Привиденя грається з кажанами, приятелює зі старим Угу Шугу: «…вони збавляли час, розповідаючи один одному різні історії: довгі й невеличкі, давні й нові, такі, від яких хотілося сміятись, плакати чи поринути в роздуми, - власне все те, що спадало друзям на думку» [2, с. 66], Водяник і Водяничка святкують народження синочка: «Водяник запросив двадцятьох сімох гостей, і двадцять шість з них завітали» [2, с. 122].

Однаково цікавими дорослим і малим будуть історії пригод маленького Привида. Цикл казок про цей незвичайний персонаж О.Пройслер починає оповіддю про будні звичайнісінького привида: «З давніх-давен у замку Ойленштайн жив маленький Привид. Чи просто Привиденя, однез тих, які, коли їх не розсердити, нікому не зроблять шкоди. Удень воно спало у важкій, окутій

залізом дубовій скрині, добре схованій за товстим димарем, і ніхто й гадки не мав, що там поселився привид» [2, с. 63].Сюжет казки «Привиденя»заснований на прикрій пригоді: ритм годинника на ратуші в Ойленберзі збився, тому нічний привид почав прокидатися опівдні.

Для української літературної казки теж притаманні жіночі образи, запозичені з демонологічної прози. Більш органічний для наших культурологічних теренів архетип відьми перетворюється на образ баби-яги.

Аксіоматичною нормою для В.Короліва-Старого і О.Пройслера є моделювання портретних й характерологічних рис традиційно лихих персонажів у позитивному ключі.

На початку казки О.Пройслера «Мала Баба-Яга» з вороном Абраксасом: «Він був мудрий ворон, розумівся геть-чисто на всьому й завжди давав господині поради» [2,с. 6].

Архітектоніка макроструктури казки наперед визначається автором. Обсяг розгортання історії становить один рік – невеликий проміжок життя чаклунки, що композиційно ділиться на відрізки-розділи. Майже весь період – це процес ініціації малої Баби-Яги у справжню чаклунку. Початок оповіді починається покаранням героїні на горі Блоксберг, а кінець репрезентує шабаш, що теж відбувається там, але рівно через дванадцять місяців у Вальпургієву ніч.

Герой однойменної казки Водяничок – син млинового Водяника та його дружини. Одного дня, коли повернувся Водяник додому, Водяничка повідомила, що у них знайшовся маленький хлопчик. Тоді Водяник скинув свої жовті чоботи й навшпиньки пішов у хату. Хата у нього теж була не звичайна, а з очерету: «Стіни були вимощені не білою глиною, а мулом – адже це водяникова хата. Взагалі вона нічим не різнилася від сільських, хіба що була куди менша. У хаті була кухня, комора, світлиця, спальня й сіни. Долівка чепурненько посипана білим піском, на вікнах веселі зелені завіски, зіткані з водоростей і куширу. І, звичайно ж, в усіх кімнатах стояла аж під стелю вода» [2, с. 119]. Малий синочок Водяника був схожий на звичайного маленького хлопчика: «Очі в нього були заплющені, він спав, поклавши кулачки обабіч пухкенького червоного личка на подушечку, – так, неначе затулив ними собі вушка»[2, с. 120].

Таким чином, В.Королів-Старий та О.Пройслер роблять головними персонажами своїх казок найяскравіших представників нечистої сили європейського міфологічного простору. Усі образи літературно довершені, але не втратили зв’язку із первинними фольклорними витоками.

Література

1. Королів-Старий В. Казки: Для мол. та середн. шк. віку. – К.: Веселка, 1990. – 208 с.
2. Пройслер О. Водяничок: Казки для мол. шкіл. в. – К.: Веселка, 1981. – 176 с.

Приймак Оксана
студентка 3 курсу філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.філол.н., доц. Кушнерюк Ю.Р.

ПРОБЛЕМА ЖІНОЧОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПОВІСТІ-КАПРИЧО «ВІЗАНТІЙСЬКА ІСТОРІЯ» М.КРИВЕНКО

Феномен жіночої прози є доволі цікавим об'єктомлітературознавчого аналізу. Чільне місце у літературному просторі посідають жінки-письменниці. Їхня творчість дуже різноманітна, багатогранна та надзвичайно актуальна, оскільки відображає сучасні реалії життя українця. Як зазначає В. Агеєва: «Жінки-письменниці, здається, часто гостріше відчували застійність літературного процесу й усієї духовної атмосфери (і це можна пояснити, крім всього іншого ще й могутнішим впливом зужитої традиції на них, більшою залежністю, тіснішими рамками, в які завжди заганяє жінку патріархальне суспільство) – так само, як і необхідність ціннісної переорієнтації. Вони були незрідка сміливіші й радикальніші за метрів-чоловіків, хоча на жінок сильніше тисли патріархальні обмеження й табу» [1, 30]. Дійсно, жіноче письмо відзначається граничною відвертістю, часто радикальними світоглядними настановами, які спричинені спрагою артикуляції альтернативних цінностей.

Серед українських письменниць є певна кількість імен, що стали літературними брендами, мають своє коло читачів, а їхні твори створюють резонанс у літературному просторі та книговидавничому ринкові: Люко Дашвар («Село не люди», «Молоко з кров'ю», «Рай. Центр» та «Мати все»); Н.Сняданко («Колекція пристрастей, або подорож молодої українки»); І.Карпа («Фройд би плакав»), С.Пиркало («Не думай про червоне») тощо. Поряд із ними є менш знані постаті письменниць: Х.Лукащук («Рожевий і ще раз рожевий», «Фреска», «Експортерка»); Г.Вдовиченко («Пів'яблука»); М.Іванцова («Вітражі», «Родовий відмінок»). До цієї категорії можна віднести й М.Кривенко – львівську письменницю. Більш відомим для загальної аудиторії є О.Кривенко, її чоловік – відомий журналіст, редактор львівської газети «Пост-Поступ», публіцист, політичний і громадський діяч, який загинув у 2003 році в автокатастрофі. Поетеса, письменниця, публіцист – лише декілька граней її творчої особистості. У літературному доробку цієї авторки на сьогодні наявні книги «Дивні дні» (2005) та «Ностальгія» (2006).

Однією з перших на її творчість звертає увагу Л.Таран. Вона зазначила, що М.Кривенко одна з тих авторок, які порушили проблему жіночої екзистенції в сучасній літературі. У її повісті-капричо (авторське визначення різновиду жанру) «Візантійська історія» дослідниця відзначає такі риси: 1) можливість інтертекстуальних зв'язків повісті з романом-таро «Остання любов у Константинополі» М.Павича, що й визначає специфіку заголовка повісті; 2) концепт «візантійщина» (фальш, показне, облуда) на ідеологічному рівні повісті; 3) проблематика жіночої екзистенції та виявлення проблеми репресій у контексті історичних реалій [3]. Окремі аспекти повісті потребують розширеної та поглибленої інтерпретації. Отже, завданнями цієї статті є: 1) аналіз

авторської жанрової дефініції повісті у контексті проблеми жіночої ідентичності (специфіка наратії); 2) психоаналітична проблематика твору як ідеологічна концепція жіночої ідентичності.

Розглядаючи перше питання, варто зазначити, що капричо (з італ. каприз) – музичний твір, у якому автор не підкоряється усталеним поглядам і створює його за своїм власним баченням, більшою мірою йому також притаманні контрасти та несподіванки, що просто приголомшують, однією з провідних ознак його є зміна настроїв. Основні змістовні аспекти терміна розширює обрії жанрової інтерпретації повісті, адже пояснює вільну й невимушену композицію твору: сюжет складають епізоди буденного життя пересічного подружжя. У них реалізується схема життя класичної добропорядної патріархальної родини: чоловік – годувальник, дружина – домогосподарка. Рушійним елементом у розвитку конфлікту стає несподівана поява третьої особи в розміреному і спокійному житті родини, що провокує класичну ситуацію любовного трикутника. Жанрова форма музичного твору актуалізує простір музичного мистецтва, який стає для героїні твору, що здолала традиційну модель існування, альтернативним простором існування. Окремі жіночі долі створюють контрастні комбінації моделей жіночої ідентичності, на перехресті яких народжується нова сутність автобіографічної героїні твору, стратегії психологічної мотивації самототожності якої також непередбачувані та мінливі (від спраги жити повним життям до страху втратити батька своїх дітей в кульмінаційному епізоді повісті). Неоднозначною є також і розв’язка конфлікту, що демонструє невизначеність ціннісної перспективи подальшого існування героїні: свою самотність вона переживає водночас і як благо, і як нещасливу долю. За сприяння інтермедіальних параметрів повісті, асоціативно окреслених подібним авторським визначенням, здійснюється сугестивний вплив на сприйняття читача, адже в окремих моментах дії твору розвиваються в контексті музичної експресії.

Надзвичайно цікавою є психоаналітична проблематика повісті, адже архетип – прообраз, первісна форма для наступних утворень, тісно пов'язаний із родовим поняттям, архетип батька в патріархальному суспільному світогляді відігравав провідну роль. Саме цей суспільний світогляд визначав ніші, які займав кожен представник роду в соціальній схемі існування. Жінка, звичайно, мала другорядну роль, у той час, як чоловік мав всі можливості для самореалізації. Порушуючи тему патріархального суспільства, звернімося до цієї проблеми через призму психології.

Подібне явище програмування дослідив З.Фрейд, надавши йому визначення «Едипів комплекс», розуміючи його як основний рушійний елемент у формуванні особистості. Тут вирішальної ролі набуває минуле та його вплив на індивідума протягом усього його розвитку. Цей комплекс незримо присутній у повісті, адже сюжет має регресивний характер: він побудований на основі спогадів героїв. Ці «проблиски минулого» дають нам відповіді на питання сьогодення, ми дізнаємося про причини того, що існує тепер. На основі прикладу з життя Аліси можна говорити про вплив цього комплексу на формування архетипного підґрунтя героя: на її вибір у житті – залишитися

самотньою – певний вплив мав той факт, що її батьки були розлучені, адже вона, не здогадуючись про це, повторює долю матері – «виконує» закладену в підсвідоме програму. Фантазії Аліси про батька, мрії про його приїзд, який би дав можливість відчути себе не обділеною чоловічою увагою – є відображенням цього комплексу: «Ось батько із білим пишним жабо, зі шпагою і на коні … Аліса сидить попереду нього на білому коні і їдуть вони шкільним коридором» [2, 13]. Відсутність батька, який став би прототипом чоловіка, якого несвідомо шукає жінка, перетворюється на відсутність партнера в дорослому житті. Цей процес можна простежити на контрастному прикладі існування жінки в умовах подружнього життя та незалежної жінки. Адже за визначених умов однією із перших постає проблема самореалізації героїнь: у першому випадку жінка стає для чоловіка «тілесною територією» (інтимна сцена, коли Станіслав намагається заволодіти власною дружиною силоміць аби підтвердити собі свою чоловічу силу); у другому – вільна жінка стає об'єктом зацікавлення для інших чоловіків.

Отже, уповісті «Візантійська історія» авторка намагається переосмислити визначену суспільством модель родини за принципами примирення, підпорядкованості, залежності за допомогою її власної усвідомленості самоцінності та долі. М.Кривенко акцентує ті причини, які зумовлюють подібне «програмування» жіночої долі, що базується на основі психологічних процесів, комплексів. Перспективним аспектом подальшого дослідження повісті є порівняльний аналіз психоаналітичної проблематики твору письменниці зі специфікою психоаналітичних проекцій роману «Остання любов у Константинополі» М.Павича.

Література

1. Агеєва В. Жіночий простір. Феміністичний дискурс українського модернізму: Монографія. – К: Факт, 2003. – 320 с.
2. Кривенко М. Візантійська історія. Повість-капричо // Сучасність. – 2002. – № 4. – С. 9-40.
3. Таран Л. Жіноча роль: Монографія. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2007. – 128 с.

Теодорова Вікторія
студентка 2 курсу філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.філол.н., доц. Кушнерюк Ю.Р.

РОМАНИ О. ГОНЧАРА «ЛЮДИНА І ЗБРОЯ» ТА «ЦИКЛОН» ЯК МЕТАЖАНР: ПРОБЛЕМА ЖАНРОВОЇ ДЕФІНІЦІЇ

Одним із найважливіших питань літературознавства є проблема циклізації літературних творів та їхнє відповідне оформлення. Сучасне літературознавство характеризується підвищеною цікавістю до понять метатексту, метажанру, які наразі наново актуалізувалися. Ці категорії досліджували такі науковці, як Ю.Тинянов, Н.Лейдерман, Р.Співак, Є.Бурліна, В.Кісєльов, О.Кудрявцева, О.Стужук, Ю.Підлубнова, В.Вахрушев,

Д.Лазаренко, К.Штайн, В.Єрофеєв, Е.Кирилова, Т.Бовсунівська, О.Галич, Н.Мажара, І.Савенко та ін. Не зважаючи на велику кількість праць, термінологічний апарат цих категорій до сьогодні не є остаточно сформованим.

Постаті О.Гончара присвячені розвідки багатьох літературознавців. Його творчість досліджували О.Килимник, П. Кононенко, А.Погрібний, І.Семенчук, М.Гуменний, М.Зобенко, В.Коваль, М.Наєнко, В.Пащенко, Т.Хом`як та багато інших. Критики називають «Людину і зброю» «романом пам'яті, романом-пам'ятником» [10, 61], а «Циклон» – «одним з найвигадливіших творів у літературному доробку Гончара» [10, 89], лірико-філософським романом [8, 599], твором, який «дав…поштовх активізації художніх пошуків»[10, 94]. Питання жанрової дефініції його творів на сьогодні залишається відкритим. Отже, завданням цієї статті є аналіз принципів жанрової єдності романів О.Гончара «Людина і зброя» та «Циклон».

«Літературознавча енциклопедія» за диптих вважає будь-який твір, «що має дві частини, об'єднані спільним задумом» [6, 281], а за дилогію – «два самостійні твори, поєднані спільним задумом, героєм, зображенням певних явищ» [6, 280]. Словник літературознавчих термінів Л.Тимофєєва і С.Тураєва серед спільних елементів частин дилогії називає ідейний задум, відтворення спільної історичної епохи, центральних персонажів.А. Погрібний пропонував виокремлювати в романах «Людина і зброя» та «Циклон» елементи дилогії. Спробуємо визначити характеристики романів у контексті поняття метажанру та метатексту.

«Літературознавча енциклопедія» визначає метатекст як онтологічну «єдність всіх художніх виявів письменства та культури» [7, 30]. Д. Лазаренко, дослідивши етапи становлення поняття, вказує на три семантичні підходи тлумачення метатексту:

1) префікс «мета» розуміється як «про», отже, метатекст виступає поясненням, коментарем, інтерпретацією (цей напрямок підтримується більшістю дослідників);

2) префікс «мета» розуміють як «поза», «після», підкреслюючи таким чином те, що аналізований текст не включає в себе метатекст, який виступає самостійним, але залежним утворенням (О. Бердник, С. Кінзер, М. Кокорєв, Є. Мілюгіна);

3) префікс «мета» розуміють як «над», трактуючи метатекст як всеохоплювальну, узагальнювальну, поєднувальну структуру, що займає вище положення, ніж основний текст (О. Бердяєва, В. Кісєльов)

Немало дефініцій і у терміна метажанр. Його потрактовують як «стійкий інваріант…історично конкретних засобів художнього моделювання світу»[11, 53], стислу модель літературності [4,14], структурний принцип побудови світообразу, що виникає в межах одного літературного напрямку і стає серцевиною наявної жанрової системи [5,331], загальні теоретичні принципи, що присутні в ряді споріднених жанрів і з`являються при їхньому зіставленні в діахронічному аспекті[3], «твори одного автора, об`єднуючим принципом яких, є якась певна риса» [1, 27], своєрідну систему жанрів з характерними ознаками, об'єднаними не лише загальним предметом зображення, а й способом

художнього вираження [9, 184]. Отже, під метажанром ми розуміємо наджанрове утворення, циклічну єдність творів, що характеризується спільністю образно-художньої системи, хронотопу, ідейного спрямування, проблематики тощо. Романи О.Гончара «Людина і зброя» та «Циклон» можна розглядати в контексті загальної філософської настанови на пізнання онтологічних закономірностей, що є основою метажанрового утворення відносно названих творів із огляду на такі об`єднуючі принципи, як персонажі, хронотоп, ідея.

У романі «Людина і зброя» автор відтворює боротьбу людини з людиною, а в «Циклоні» – протиборство людини зі стихією. Отже, уже спільний об`єкт зображення боротьби зближує романи. Ще одним чинником є наявність спільних персонажів. У «Циклоні» автор наділяє Богдана Колосовського функцію оповідача, через його спогади ми дізнаємося і про долі інших студбатівців. Значну роль в цьому плані відіграє саме перший розділ – «Холодна гора». У ньому органічно продовжується оповідь про дійових осіб «Людині і зброї». Двоплановість розповіді єднає мирний час із воєнним періодом, дозволяє показати минулі події з точки зору сучасників.Завдяки кіносценарній стилістиці «Циклону» читач дізнається про воєнні події через призму сучасності. А.Погрібний зазначав: «весь твір написаний за законами асоціативного мислення, що в ньому структурним фактором, який обумовлює композицію, виступає категорія часу»[10, с. 90-91]. Саме глобальність проблематики створює історіософський контекст творів, що стає основою метажанру.

Мотиви саможертовності та свідомого ставлення до своїх обов`язків наявні в обох романах. У першому Колосовський, Духнович, Степура, Лагутін та іншінітрохи не вагаючись ідуть захищати Вітчизну від фашистських загарбників. Натомість Гладун, Лимар, Штепа дбають лише про власну безпеку чи славу (як Дев’ятий). Відданістю обов’язку в «Циклоні», зокрема в другому розділі («Золотий тік»), відзначилися Бронек, капітан Решетняк разом з десятками інших ліквідаторів катаклізму, Ярослава, коли здолала страх води і пішла відвойовувати у стихії дітей, Сергій Танченко, який у шаленому натхненні хотів бачити все, усе зняти для кадрів, «що їх відбирає людство, в бетон замуровує на віки» [2, 572]. «Невпокійливець», «вічний ловець невловного» мріяв про фільм, присвячений Світлу, але загинув, знімаючи, може, найкращі свої кадри. Саме за такими натхненними, самовідданими людьми майбутнє людства. Микола Ювеналійович наголосив Богданові: «в жорстокий наш вік, серед крові й дикунства, ота велика гуманістична традиція не мусить загинути! Вона мусить бути збережена, і збережете її – ви!»[2, 47].

У романах наявна проблема спадкоємності людинолюбства, саможертовності: один з пілотів, що рятували людей від природного циклону, виявився сином Івана Решетняка, який допомагав товаришам протриматись, вистояти в безнадійний окупаційний час; дев’ятикласник Бронек виносить малят з потопу і отримує грамоту і славу; жінка-геолог розповідає історію своєї неволі біля піонерського вогнища.

Досить символічною є виписка з довідника на початку другої частини «Циклону». За нею спостерігаємо подібність війни і природної катастрофи: «охоплюють величезні райони планети», «спричиняють до наслідків катастрофічних», «причини виникнення цих явищ остаточно ще не з'ясовані». Циклон, як і війна, виявляє справжню суть людини, спонукає її до боротьби, вимагає від неї максимум зусиль і віри. Колосовський пройшов всі випробування, бо «може, потрібен ще буде Батьківщині»[2, 365], саме відчуття потрібності змусило Ярославу, переборовши страх води, рятувати від повені табірних дітей.

Отже, бачимо, що романи «Людина і зброя» та «Циклон» пов'язані образною та ідейно-проблемною системами спільним предметом зображення, а тому, можуть вважатися елементами однієї над жанрової єдності – метажанру.

Література

1. Галич О. А**.** Метажанр у системі вчення про роди та жанри // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2009. – № 18 (181). – С. 25 – 28.
2. Гончар О. Т. Твори: в 7-и т. Т. 4: Людина і зброя: Роман; Циклон: Роман/ Приміт. В. Коваля. – К.: Дніпро, 1987. – 589 с.
3. Кириллова Е. Л. Мемуаристика как метажанр и ее жанровые модификации: На материале мемуарной прозы русского зарубежья первой волны: Автореф. дис. к. філол. н.: 10.01.01. – Владивосток, 2004. – 221 с.
4. Киселев В. С. Комуникативная природа метатекстовых образований (на материале русской прозы конца XVIII – первой трети XIX века)//Известия российской академии наук. Серия литературы и языка. – 2005. – Т. 64. №3, май – июнь. – С. 14
5. Лейдерман Н. Л., Володина Е. Н. Соцреалистический метажанр и его потенциал // Русская литература XX века: закономерности исторического развития. Книга 1. Новые художественные стратегии. Екатеринбург, 2005.
6. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т. 1 / Авт.-уклад. Ю. І Ковалів. – К. : ВЦ "Академія", 2007. – 608 с.
7. Літературознавча енциклопедія: у двох томах. Т. 2/ Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – К.: ВЦ "Академія", 2007. – 624 с.
8. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К.: ВЦ "Академія", 2006. – 752 с.
9. Мажара Н. С. Інтерпретація мемуарів: жанр чи метажанр// Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка №4 (191), 2010. – С. 184-188.
10.Погрібний А. Г. Олесь Гончар [Текст]: нарис творчості/ А. Г. Погрібний . – К.: Дніпро, 1987. – 247 с
11.Спивак Р. С. Русская философская лирика: Проблемы типологии жанров. Красноярск: Изд-во Краснояр. ун-та, 1985. – 140 с.

Ульяненко Ілона
студентка 4 курсу філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.філол.н., доцент Зубець Н.О.

ЗВУКОВІ ПОВТОРИ В ПОЕЗІЯХ Н. БІЛОЦЕРКІВЕЦЬ

Важливим елементом звукової організації художньої мови є фонетичний повтор – "фігура мови, що полягає в повторенні певної послідовності звуків, слів або їх частин, висловів для досягнення відповідного виражального чи виражально-зображуваного ефекту" [4, 496].Завдяки повтору майстри слова створюють нові стилістичні засоби та фігури. Повторення звука важливе як уритмомелодійному, так і в смисловому плані,оскільки за його допомогою актуалізуютьсязначення римованих слів.

В українському мовознавстві до наукового аналізу прийому повтору на матеріалі художніх текстів вдавалися М.Ф.Алефіренко, Ж.О.Гетьман, А.К.Мойсієнко, ОБ.Огоновська, О.Є. Пивоваров, М.Я.Плющ, С.Я.Скляр, О.Г.Фоменко та ін.

Матеріал проведеного дослідження засвідчує, що українська поезія кінця ХХ-поч. ХХІ ст., представником якої є Н.Білоцерківець, насичена повторами різних видів, що виявляються на усіх мовних рівнях, зокрема на фонетичному (повтор однакових звуків, складів).

Нерідко спостерігаємо повторенняоднаковихголосних (переважно наголошених) звуків усуміжних чи близько розташованих словах художнього тексту; співзвучність голосних у римі. Асонанс є видом звукопису. Для мови поезії молодої авторки характерне поєднання стилістичної та віршувальної функції асонансів:

*Нам кн**и**г**и** зал**и**шаються. За н**и**м**и***
*М**и** пл**и**вемо галерам**и** тісн**и**м**и**,*
*Чуж**и**х думок раб**и**;*
*І стеж**и**м крізь віків скр**и**вавлені мас**и**в**и***
*Шедевр**и**, що несуть печать крас**и** і с**и**л**и**,*
*Знання і боротьб**и***[1, 40].

Асонанс на "и" надає поезії піднесеного тону.

Особливий звукопис забезпечується також побічниминаголосами й відповідною повнозвучноювимовою голосних незалежно від їх позиції, щой визначає природу асонансів в українській мові. Поетичний текст у Н.Білоцерківець часто будується на звуковому й смисловому навантаженні кількох голосних, наприклад:

*Його с**і**кл**и** к**і**лк**ии** батог**и**.*
*А св**і**дкам**и** – самотн**і**сть **і** дорог**и**,*
*Дощ**і**, к**і**стк**и**, дощ**і** **і** четверг**и***[1, 49].

Наголошені голосні "і" та "и" провідні в поліфонічній картині людськогопочуття, що створюється, зокрема, й відповіднимзвукописом.

Алітерація, як особливий вид звукового повтору, також є стилістичним явищем, якестворює в уяві звукові образи, символи.

Навіть речі дуже далекі від звучання за своєю природою, авторка зображує звуками. Наприклад, звуком "ч":

Червоні й чорні… О, ця гра чудна
Волинок! Аж солодка - істерична,
Середньовічним цвяхом інквізицій
Впивається вона у нашу плоть![1, 25].

Особливо визначні, прекрасні тексти знаходимо в художній мові, алітерованій одним"л", який виявляє велику силу. Цей звук-образ, надто важливий із стилістичного погляду; він відрізняється від інших звуків яскравою виразністю, перекриваючи й затуляючи інші плавні звуки. Вірш «Тридцятилітні поети» повністю інструментується сонорним "л":

в провінційній постелі я плакала доки стомилась
і бридливо рум'яний бузок заглядав до вікна
поїзд рівно ішов і закохані мляво дивились
як під тілом твоїм задихалась поліція брудна
затихала стихала банальна вокзальна весна…[1, 30].

Поет-символіст Ю.Бальмонт вважав звук «л» м'яким і тихим. У поезії «Перед грозою» авторка оригінально поєднує «л» із нестримним «р», що віддзеркалює сутність самого життя, у якому часто поєднуються протилежності [цит. за 5, 8]:

Шипшини кущ і дикий виноград,
Малинник, де здрібнілих ягід ряд
Кривавився безболісно і сухо, -
Усе завмерло в позах вартових
І, мов на декораціях старих,
Людській виставі озивалось глухо[1,58].

Найчастіше Н.Білоцерківець у своїх віршах послуговується алітераціями на "с", завдяки чому створюється тонкий, ліричний настрій під час прочитання поезії:

Співай, співай, мій сірий соловей,
До серця притуливши ніжні крила[1, 16].

Співайте, світло-сірі солов'ї
Сталевими тонкими голосами –
Невже це губ скривавлені краї
Поволі прилилися небесами?[1, 17].

Ти стояла, співала і коси чесала над Рейном[1, 18].
У зрілість, так, спокій, у достаток,
У спогади прославлених майстрів[1, 26].

Існування великої кількості неономатопеїчних алітерацій свідчить про їх власну виражальну силу – сам факт повтору підвищує асоціативний потенціал звуку, що повторюється [3, 17].

Як засоби фоностилістики асонанси можуть взаємодіяти не тільки між собою, а й залітерацією:

*Лежать широк**і** запахи ос**інні** –*

***Ні**ж**ні**ші, **ні**ж ран**і**ш, тем**ні**ші, **ні**ж колись.*

*Переплелись у п**ізні**м безгом**інні***

*Кущ**і**, **і** на вод**і** понурий блиск…*[1, 28].

Поєднання голосного "і" з приголосним сонорним "н" надає поезії ніжного, трепетного звучання.

У поетичному мовленні Н.Білоцерківець часто застосовується рефрен – слово або група слів, які вживаються в тексті по кілька разів:

Кожного вечора, кожної ночі

Стукіт у груди. Відкриєш – вокзал

Кожного вечора, кожної ночі.

……

Кожного вечора, кожної ночі

Серце висмоктує з плоті життя

Образи, запахи, згустки пророчі –

Серце поета із плоті життя[1,13].

Може повторюватись (рефренуватись) окремий звук у функції окремого неповнозначного слова. Цим також створюється певне стилістичне забарвлення художньо-поетичних рядків:

***І** світло рожеве над чолами ллється пітними,*

***І** люди ворушаться, всміхнені і молоді,*

***І** хліб їхній чесний висить і втрачена врода*

На щічках дитячих пашніє рум'янцем ясним[1,6].

Рефреном "і" посилюється зміст і художньо-мовленнєва виразність поетичного висловлювання, емоційна глибинність і оригінальність.

Рефрен на початку двох або декількох суміжних рядків утворює такий стилістичний прийом як анафора. Анафоричність інструментовки поезії є одним з найулюбленіших прийомів Н.Білоцерківець. Кожний її вірш не обійшовся без анафори. Наприклад, поезія «Дощ…Дощ у Львові, Тернополі…»:

***С**пи, уявляй, що ця злива змиває покірні*

***С**льози і піт, одяг, зморшки, гримаси і грим;*

***С**кладки чужої ваги і облиплої шкіри,*

Наче наклеєні кимось над серцем твоїм[1, 34].

Або у вірші «Перший сніг»:

***Так** рівно сидячи і руки на коліна,*

***Такпада** перший сніг, як дівчина мовчить*

***Так** блідість опада, закохана й нерівна,*

***Такпада** серця стиск на серця темний щит*[1, 81].

В аналізованих поезіях натрапляємо на повторення однакових виразів, слів, або звукових сполучень у кінці віршових рядків чи строф з метою посилення виразності поетичної мови, підкреслення чогось:

*Вкрива любисток цвинтарі блід**і** –*

*Його кущі тілесні, аж молочн**і**,*

*Неначе звірі сильні, молод**і**,*

*Розкошують листків зелені оч**і***[1, 14].

Або:

Пошерхло листя столітні ***обличчя,***
Пергаментна шкіра осінніх ***лісів****…*
Елегії світлої плоть ***таємнича***
Тремтить від забутих давно ***голосів*** *–*
Неначе поетів пташині ***обличчя***
Летять над пергаментом жовтих ***лісів,***
Збирається в зграї жага ***таємнича,***
І нижчає небо зірких ***голосів***[1, 37].

Отже, у поезіях Н.Білоцерківець звуковий повтор є улюбленим прийомом, який надає їм музикальної краси. Мовна мелодика накладається на своєрідну вимову звуків. Художня мова прагне видобути додатковий експресивний ефект із самого звучанняслів. Засоби фонетичної стилістики існують у художньому творі не лише як зовнішня йогоокраса, а як прийоми оформлення певного змісту. Тому ні асонанс, ні алітерація, ні будь-який інший елемент фонетичного рівня мови не маютьпостійного значення незалежно від умов їх реалізації в конкретному контексті. Символічність вживання певних повторів та їх важливе функціонування простежуємо у майстра повторів – Н.Білоцерківець. Поетеса послуговується всім арсеналом звукових повторів.

Література

1. Білоцерківець Н. Листопад: поезії. – К.: Рад. письм., 1989. – 93 с.
2. Дудик П. С. Стилістика української мови: навч. посібник. – К., 2005. – 368 с.
3. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту: підруч. для студ. старш. курсів філол. спец. – Вінниця, 2004. – 272 с.
4. Українська мова: Енциклопедія – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Українська енциклопедія ім. М.П.Бажана, 2004. – 824 с.
5. Фаріон І.Д. Символіка українських звуків // Український смисл. –2008.–№1-2. – С.4-11.

Ципунова Ксения
студентка 5 курсу філологічного фак-ту
Наук. кер.: д.филол.н., доц. Павленко І.Я.

СООТНОШЕНИЕ САКРАЛЬНОГО И ПРОФАННОГО ПРОСТРАНСТВА В ФАНТАСТИЧЕСКИХ ПОВЕСТЯХ О.М. СОМОВА

О.М. Сомов – русский писатель – романтик, критик и публицист I половины XIX века развивалось в русле романтизма. В связи с романтической эстетикой, для художественного мира его повестей характерно двоемирие, которое реализуется через соотношение сакрального и профанного. Такое соотношение формирует хронотоп произведений – «существенную взаимосвязь временных и пространственных отношений, художественно освоенных в литературе» [1; 237]. Мы опираемся на концепцию Ю. Лотмана [2; 176], который выделяет фантастический и реальный хронотоп. Корреляция времени

и пространства является ключевой жанрообразующей категорией исходя из специфики фантастических повестей (сочетания правдоподобности и вымысла),

Сюжет фантастических повестей Сомова («Купалов вечер», «Русалка», «Киевские ведьмы») основан на славянском фольклоре, следовательно, время и пространство осознаются через присущую народному творчеству совокупность оппозиций: свое/чужое, живое/мертвое, добро/зло, языческое/православное (в контексте синкретизма религий), сакральное/профанное.

Профанный топос, как правило, определяется узкими понятиями – дом, селение, деревня, они связаны с бытийной стороной жизни человека. Одним из основных способов моделирования хронотопа являются лексические единицы. В повестях появляется связи с этим появляется бытовая лексика: «дукаты», «злотые», «ларец», «горшок», «базар». События соотносятся с реальностью с помощью разговорной лексики: «околоток» (окрестность), «шинкарка», «перекупки», нередко с экспрессивной окраской: «старая карга», «пустомели», «горланить», «чертова челядь». В связи с описанием украинской действительности в текст проникают украинизмы: «кишеня», «парубки», «дрибушки», «скиндячки», «кишеня», «дукаты», «перекупки», «крамари», «приспа» (земляная насыпь вокруг хаты), «горлица», «метелица» (народные танцы), «намитка» (головной убор), а также фразеологизмы с оттенком разговорной речи: «денег хоть лопатой греби», «зуб на зуб не попадал». Структурообразующую роль в художественном пространстве повестей играют топонимы как форма номинации пространственных локусов и их разновидности (гидронимы, урбанонимы, антропонимы, оронимы): Днепр, Малороссия, Печерск, Подол (районы Киева), Лысая гора, Китаева пустынь, Польша, Киев, они выполняют функцию маркеров духовной культуры (в Китаевой пустыни находится монастырь) и верований народа (Лысая гора всегда считалась местом собрания ведьм). Реальные топонимы противопоставляются отсутствию таковых в сакральном пространстве (лес, поляна, чаща, долина).

Нечистая сила в соответствии с народными представлениями находится вне этого пространства. В рассказе «Кикимора» демонического персонажа никто не видит, однако девочка Варя иногда видела кикимору в облике кошки: «Кошка эта…бессменно сидела за печкой,…умильно поглядывала, скалила зубы, помахивала хвостом около шеи и протягивала к девочке длинную, мохнатую свою лапу со страшными железными когтями…» [4, 221]. Она находится на своеобразном пограничье – за печью, но в доме. Печь, по древним поверьям, «один из сакральных центров дома; наиболее мифологизированный и символически значимый предмет обихода» [3, 79]. Печная труба является границей и «порталом» между двумя пространствами в повести «Киевские ведьмы». Именно через печную трубу, совершив необходимые обряды, ведьма Катруся улетает на шабаш, повторяет путешествие и ее муж Федор. На определенном этапе повествования привычная реальность расширяется и трансформируется в иное, сакральное время и пространство. На шабаше казак видит множество знакомых: «Невдалеке от себя увидел он и тещу свою, Ланцюжиху…и Одарку Швойду, торговавшую

бубликами…с девяностолетним крамарем Артюхом Холозием, которого все почитали чуть не за святого…» [4, 105].Потусторонний мир – это перевернутый «земной», все привычные понятия искажены, маски сняты, святое предстает нечистым, а «нечистое» (ведьма) проявляет жалость. Сакральный хронотоп и входящий в него чужой мир – это не только пространство, но и соответствующее народным представлениям о темных силах время действия – ночь, ненастье, буря: «…над ним и буря злилась, и дождь шумел, и гром гремел – но он уже ничего не боялся» [4, 103]. Однако проникновение на шабаш, в иной топос, нежелательно для человека, Федор нарушает запрет на пересечение границы между «своим» и «чужим»: Лысая гора относится к «иному» миру, где происходят гуляния нечистой силы, оттуда Федору удается попасть обратно в дом, однако перемещения между мирами и пересечения границы не проходят бесследно. Единственным выходом для казака становится смерть, причем запретное проникновение мужа в «иной» мир губит и Катрусю: «Носилась молва, будто бы ведьмы сожгли на этомкостре молодую свою сестру, Катрусю, за то, что она отступилась от кагала»[4, 109]. Хронотоп трансфомируется, можно выделить два вида изменений в повестях О.М. Сомова. Первый состоит в том, что система пространственно-временных координат заменяется на другую под влиянием определенных сакральных действий (в данном случае колдовские манипуляции, связанные с посещением шабаша). Из непривычного хронотопа (шабаш) происходит возврат к привычному, герой сохраняет воспоминания о соприкосновении с потусторонним.

Второй тип изменения состоит в кардинальном изменении хронотопа. Герои попадают туда, где нет ни времени, ни пространства, принадлежат уже к «иному» миру и не могут вернуться обратно (или возвращаются в ином качестве). Такое преобразование наблюдается в повести «Русалка». Горпинка полюбила поляка (по определению, «чужого»), она пересекает границу между своим и чужим пространствами, чтобы обратиться к колдуну, который живет «за Днепром, в бору, в глухом месте» [4, 117], он – существо враждебное людям и христианской вере, визит к нему разрушает человеческие жизни. Также нужно упомянуть о том, что в мифопоэтических представлениях все способы переправы (Горпинке нужно переправиться на другой берег Днепра) связаны со странствием умершего в загробный мир, здесь границей между мирами является водная стихия (Днепр). После посещения колдуна она превращается в русалку, и теперь принадлежит к инфернальному миру. Метаморфоза – окончательный переход в инобытие. Матери удается вернуться ее в мир людей с помощью колдуна, однако место русалки теперь в ином пространстве, куда она возвращается на русальной неделе, вопреки колдовским манипуляциям. Оба пространства находятся в постоянном взаимодействии и взаимопроникновении, вмешательство ирреального мира в реальный проявляется в таких характеристиках:

1) состояние тягостное, болезненное для человека: «тоска», «отвращение», «тяжкая тайна», «душевное волнение», «скрытая тревога», «исступление», «страх», «видения», «смертная бледность», «огонь пробежал по

всем жилам», «кровь пронзительным пламенем прихлынула к сердцу», «лихорадочная дрожь», «волосы стали дыбом», «исступленное дыхание», «пламенное, неистовое лицо», «сверкающие глаза». Наблюдается яркое отличие потустороннего мира от реального, при соприкосновении с ним человек чувствует себя иначе, резко меняются эмоциональные состояния;

2) характеристики природы, выраженные в подчеркнуто мрачных метафорах: «осенний ветер взрывал волны», «глухо ревел по бору», «вечер хмурился на дождливом небе»;

3) появление животных, которые в народных представлениях и мифологии связаны с нечистой силой: филин, совы, жаба, девятисмерты, змеи, нетопыри;

4) звуки, которые сопровождают появление нечисти: рев, визг, вытье, шипение, крик, гам;

5) представители демонического мира: колдуны, упыри, лешие, оборотни, водяные, домовые, ведьма, русалка.

Таким образом, в фантастических повестях О.М. Сомова условно реальный хронотоп ассоциируется с конкретной местностью (названными ранее топонимами) и временем, которое определяется через систему маркеров, среди которых название событий, исторических имен и реалий. Сакральный хронотоп коррелирует с профанным, вступая в тесное взаимодействие, нарушая привычные пространственно-временные отношения, такое взаимодействие чаще всего связано с негативными коннотациями и заканчивается гибелью героев или метаморфозой (которая в определенном смысле тоже является смертью человеческой сущности персонажа).

Литература

1. Бахтин М.М. Формы времени и хронотопа в романе//Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики. – М.: Худож. лит., 1975. – С. 234-407.
2. Лотман Ю.М. Художественное пространство в прозе Гоголя // Лотман Ю.М. В школе поэтического слова: Пушкин. Лермонтов. Гоголь. – М.: Просвещение, 1988. – 352 с.
3. Померанцева Э.В. Мифологические персонажи в русском фольклоре. – М.: Наука, 1975. – 192 с.
4. Сомов О.М. Купалов вечер: Избранные произведения/Сост., предисловие и примеч. З.В. Кирилюк. – К.: Дніпро, 1991. – 558 с.

Швец Илона
студентка 5 курса филологического фак-та
Науч. рук.: к. пед. н., доц. Дитькова С.Ю.

СПЕЦИФИКА ВОСПРИЯТИЯ ЧЕХОВСКОЙ ПРОЗЫ В ЯПОНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Проблема рецепции чеховского творчества иностранными читателями и писателями давно интересует литературоведов. Нас заинтересовали особенности японской рецепции.

Антон Павлович Чехов, как известно, никогда не считал, что его произведения, созданные на чисто русском материале, будут интересны для иностранцев,но его предположения не оправдались. Не только в Европе, но и в Японии, казалось бы, очень далекой от русских культурных традиций, Чехов стал одним из наиболее часто переводимых писателей. «Вишневый сад», например, выходил на японском языке 11 раз в восьми разных переводах только за 1949–1955 годы.

Еще при жизни писателя в Японии были изданы четыре его произведения в переводе Сэнума Каё: «Дачники» и «Альбом» в 1903 году, «Тсс!» и «Бабы» в 1904 году. К началу 20-х годов были переведены почти все основные произведения великого писателя, и японские читатели получили возможность наслаждаться ними и судить о них. Переводчиком «всего» Чехова с русского оригинала был Накамура Хакуё. Собрание сочинений Чехова в 18 томах в его переводе вышло в 1933–1935 годах. Переводы Накамуры Хакуё неоднократно переиздавались и в послевоенные годы.

Не будет преувеличением сказать, что сегодня Япония занимает одно из первых мест в мире по количеству, и по художественному уровню переводов произведений Чехова. Только в 1913 году в Японии одновременно вышли три издания «Вишневого сада»: в переводах Сэнума Каё, Накатани Токутаро и Ито Рокуро.

Восприятие творчества Чехова в японской литературе 20 века также имеет свою специфику. Эта рецепция коренным образом отличается от восприятия текстов других русских классиков. Новеллистическое искусство русского писателя вполне согласовалось с японской художественной традицией. Писатель Дзиндзай Киёси, говоря о характере влияния Чехова на японскую литературу, сравнивает его с «каплей дождя, незаметно впитывающейся в землю». Химический состав этой «капли» был органичен для воспринимающей его почвы.

Лаконизм чеховского рассказа, его мягкие тона, тончайшие нюансы, склонность писателя оставлять произведения недосказанными, а также внимание к художественной детали, повествовательная манера для японских авторов была органичной. Чехов возводил краткость в своеобразный эстетический принцип, что «импонировало» японским писателям 20-го века.

Япония — родина самого короткого в мире стихотворного жанра — хокку, в прозе также утвердилась малая форма «рассказ с ладонь величиной». «Малая краткость», которая сохранилась у Чехова на всю жизнь, искони присуща также и японской литературе. Писатель Ито Сэй воспроизвел глубинный анализ новелл Чехова, в том числе его новеллы «Шуточка». В эссе «Очарование Чехова» (1960) он пишет о том, почему эта лирическая миниатюра стала одним из его самых любимых произведений: «В предельно естественной и простой, как будто даже и не реалистической манере писатель изображает человеческие радости и печали, причем дает только их наиболее существенный штрих. В этом очарование Чехова. Такие простота и ясность доступны лишь гению» [3, с. 46].

Близок японскому мироощущению и чеховский психологизм, его «пропуски» в описании внутреннего мира персонажей. В своей изобразительной манере Чехов всегда оставался верен принципу опоры на отдельные детали, на «частности». Из этих «частностей» у читателя складывалось представление о внутреннем состоянии чеховских героев, их переживаниях.Нечто подобное случилось и с японским писателем Танидзаки Дзюнъитиро. Анализируя знаменитый роман Танидзаки «Мелкий снег» (1948), американский исследователь японской литературы Дональд Кин заметил зияющий пропуск в повествовании — отсутствие психологической характеристики жизни героев. «Читая этот роман, — писал Д. Кин, — мы призадумываемся, обнаружив, что в мире чувств японцев есть незаполненное место. Писатель ничего не скрывает от нас и сообщает даже о том, какими зубными щетками пользовались героини. Однако в романе ничего не говорится о том, что испытывала Таэко, когда умер ее любимый.»[1, с. 178]. Отмеченные американским исследователем особенности изобразительного искусства Танидзаки, не привычные для европейцев, в сущности, очень напоминают особенности чеховского психологизма, которые в свое время встретили непонимание его современников.

Чтобы изобразить внутреннее состояние героини, потерявшей любимого человека, Танидзаки, как и Чехов, лишь вскользь говорит о том, что лицо ее осунулось («яцурэ»), но она была спокойна. Слово «яцурэ» в данном контексте можно перевести и как «от нее осталась одна тень». По этим скупым внешним признакам автор и предлагает читателю судить о душевных страданиях героини.

В этой связи следует упомянуть чеховский рассказ «Приданое». В окончательном варианте рассказа Чехов даже исключает слово «смерть», достаточно, что на старухе было черное траурное платье.

Своеобразие художественного мышления Чехова можно заметить и в оригинальной концовке его рассказов. Отсутствие такого композиционного приема как перестановка эпизодов, эффектной, непредвиденной развязки событий. К примеру, в рассказе «Невеста», по законам традиционной новеллистической композиции развязка должна была быть драматической — бегство из дома героини, отказавшейся выйти замуж за своего жениха, и скандал. Однако в рассказе скандала не происходит. Фабула интересна для автора не движением событий, а движением внутренней жизни героини.

Чехов по-своему понимает роль фабулы в повествовании. Можно назвать рассказы, в которых событийность, по существу, отсутствует («Счастье», «На пути» и др.). Отсутствие действия, по мнению исследователей, как раз и обуславливает философское и поэтическое настроение этих новелл. Вместо «ударной» концовки Чехов как бы приостанавливает движение событий, предоставляя читателю возможность самому поразмыслить о жизни.

Такое понимание Чеховым функции финала в рассказе не могло не привлечь внимания японских писателей, воспитанных на традициях национальной классической поэтики, которая пренебрегала внешним эффектом неожиданной развязки («оти»), предпочитая ей суггестивную форму выражения

«ёдзё» — послечувствование, невыраженные эмоции — ассоциативный подтекст, призванный активизировать воображение читателя. По мнению японских авторов реалистической школы, новелла, рассчитанная на внешний эффект, теряет «чистоту», «естественность», а потому и доверие читателя.

Финал в рассказе Чехова, как мы уже заметили, строится не по традиционным законам новеллистической композиции. Но этот не традиционный для западной новеллистки чеховский изобразительный прием естественно «вписывается» в традиции японского искусства. И это, как нам кажется, еще одна причина особой притягательности чеховского творчества для японцев. Не случайно в эссе и статьях японских литераторов довольно часто встречается признание, что японцы лучше, чем европейцы, понимают тончайшие нюансы чеховских рассказов, повестей и драм.

Тяга японских писателей к творчеству Чехова органична. Она связана с их художнической натурой, их эстетическими представлениями о прекрасном.

Литература

1. Кин Д. Японская литература 17-19 столетий. – М.: Наука, 1978. – 432 с.
2. Чехов А.П. Записные книжки. Записи на отдельных листах. Дневники. – М.: Наука, 1987.– 535 с.
2. Nelson T. Literary machines. Sausalito, CA: Mindful Press, 1993.
3. Ito Sei. My life. My work. – New York, 1999.

Шевякова Ксенія
магістр філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.філол.н., доцент Січкар О.М.

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ ДЛЯ ДІТЕЙ

В сучасному літературознавстві розробляється надзвичайно широке коло проблем, необхідність звернення до яких обумовлює динаміка літератури порубіжжя тисячоліть. Це ж стосується і сучасного дитячого дискурсу. Існує багато точок зору щодо виділення домінантних ознак та формулювання жанрових дефініцій сучасної прози для дітей, для якої тією чи іншою мірою властиві специфічні ознаки постмодерністської літератури. Цього питання торкалися у своїх працях такі дослідники, як І.Бойцун, Н.Большакова, О.Гарачковська, О.Гронська, Н.Зборовська, М.Масловська, О.Папуша, Н.Резніченко, Т.Семьян, О.Тараненко та інші.

Дитяча література характеризується особливою емоційністю, експресивністю, естетичною вмотивованістю мовних засобів, образністю.
Специфіка художнього мовлення дитячої літератури полягає в тому, що в мові дитячої книжки використовуються елементи всіх стилів. Усі засоби взаємодіють для естетичного змісту твору через систему художніх вираження образів.

На лексичному рівні стиль дитячої літератури широко послуговується словами з переносним значенням, що стають основою тропів, емоційно

забарвленими словами, фразеологічними одиницями, фольклорними джерелами, прислів'ями і приказками.

Естетичні функції здатні виконувати в художньому тексті фонетичні, словотвірні, морфологічні й синтаксичні засоби мови. Звукопис, новотвори і суфікси емоційної оцінки, проекція граматичних категорій на семантику тексту, введення звертань, обірваних речень, слів-речень – усе це створює не лише естетичний зміст, але й становить специфіку дитячої літератури.

На нашу думку, однією з основних рис дитячого дискурсу є асиметрія, тобто порушення симетричних зв’язків між автором та читачем.

Симетрія тексту ґрунтується на однаковій платформі знань відправника повідомлення, цільової аудиторії та посередницьких інстанцій. Порушення симетрії пов’язане з певним спрощенням поданого матеріалу. Способи, якими це спрощення досягається, тобто, основними складовими асиметрії є акомодація та адаптація.

Особливістю літератури для дітей є специфічна комунікативна ситуація. Майже без виключень діє наступна схема: на всіх площинах системи дитячої літератури дорослі виробляють продукт, який конзумує читач-дитина. Такими посередниками можуть бути батьки, видавці, автори, рецензенти, вчителі. Марія Люпп називає таку особливу комунікативну ситуацію «асиметрія комунікації» [1]. Ця асиметрія найбільш чітко проявляється в комунікативній площині «автор-читач». «Комунікація між дорослим автором та читачем-дитиною відбувається на різних щабелях. Причина цього – нерівність на мовному рівні, рівні загальних знань про світ та здобутого досвіду, у різниці в соціальних статусах» .

З одного боку, література має підлаштовуватись під рівень знань читача-дитини, з іншого - однією з її власних задач є поширити знання дитини про світ, що, вочевидь, зменшує ментальну відстань дорослого та дитини. А цей факт, знову ж таки, ставить завдання нового підходу до читача відповідно до нової дистанції між ним та автором тексту.

Це завдання вирішується шляхом вибору певних засобів комунікації на мовно-стилістичному, змістовному, формальному та тематичному рівні.

Ознаками дитячої літератури можно вважати результати процесів, які сприяють більшому порозумінню між автором та читачем в рамках специфічної комунікативної ситції. Це підлаштування дорослого автора до читачів носить різні назви у різних літературознавчих школах, але акценти при різному дифеніціюванні зміщуються. Наприклад, «пристосування», «адаптація», «акомодація». Гьоте Клінгберг, датський перекладознавець, дослідник литячої літератури, визначає поняття адаптації наступним чином: «Адаптація» є врахуванням інтересів, знань, потреб, переживань очікуваного читача». Він виділяє також різні супені та форми адаптації, а саме: «адаптація матеріалу», «адаптація форми», «адаптація стилю», «адаптація каналу передачі». [1] На думку Клінгберга, чим менший читач, тим більше адаптацій потрібно застосувати.

Еверс вбачає у цьому феномені зв'язок з літературною нормою, а саме з нормою відповідності знанням дитини. Він пропонує для цієї відповідності

інший термін – «акомодація». Таке розгалуження Еверс вводить наголошуючи на тому, що не завжди відбувається спрошення стилістичного та змістового контексту і часто ця процедура є лише моментом вибору відповідників. Отже, акомодація за Еверсом – це «пристосування літературної пропозиції до потреб та знань читача-дитини. Акомодація потрібна лише в тому випадку, якщо між літературною пропозицією та читацьким попитом виникає певна нерівність, тобто, неможливим видається обійтись без «нормальної літературної репрезентації»» [1]

Акомодація може відбуватися на різних рівнях, Клінгберг та Евес розрізняють певні види акомодації. Наприклад, в області паратекстуальних звязків постає вибір стосовно назви твору, перед- та післямови, ілюстрацій, типографії тощо. Ці елементи можуть різнитися у відповідности до віку читацької аудиторії. Наступні щабелі, на яких відбувається акомодація тексту для дітей повязані з вибором стилю. Характерими ознаками такої акомодації можуть стати синтаксичні особливості, як то короткі чіткі речення тощо. Або лексичні ознаки: вживання простих однозначних слів.

Сучасні дослідники неодноразово підкреслювали також ігровий принцип літератури постмодернізму (Р.Барт, Ж.Деррида, І.Ільїн, Ю.Кристева, В.Куріцин, Ж.-Ф.Ліотар, М.Липовецький, У.Еко та ін.). У роботах цих вчених зазначається, що гра у творах постмодерну лежить як в основі його створення, так і сприйняття / інтерпретації. Обігруванню підлягають як форма текста, так і всі рівні його організації. Беручи до уваги слова Ю.Райнеке, Л.Брауде зазначає, що «автор грає з текстом, грає з читачем. Ігрове ставлення до слова дозволяє знаходити нові його смисли, заховані в ньому» [2, с.56].

Ігровий потенціал обумовлює такі домінантні ознаки літератури постмодернізму, як:

− розщепленість автора, що виявляється у відсутності єдиного «образу автора», який організує оповідь. Автор постійно «приміряє» різні «маски» і стає героєм оповіді;

− плюралізм смислів, що є результатом активної ролі читачів у процесі інтерпретації тексту твору;

− інтертекстуальність, що передбачає часто несвідоме звернення письменника до текстів, які створюють культурну традицію.

Ігрова атмосфера як одна з домінантних ознак сучасної української прози для дітей «оновлюється» під впливом ігрового потенціалу постмодерну, посилюючись і набуваючи нових рис.

Сучасній дитячій прозі притаманні тією чи іншою мірою перераховані домінантні ознаки постмодерністської літератури. Так, інтертекстуальність знаходить своє вираження в міфопоетиці, що є результатом взаємодії сучасних творів з творами ранніх етапів розвитку літератури: стародавніми міфами та народними казками. Плюралізм смислів і багаторівневість текстів виявляються в орієнтації сучасної літератури на елітарного і масового читача одночасно. Цю ознаку в епоху постмодерну найлегше сприйняв жанр літературної казки, оскільки простота і образність мови, невигадливий, але в той же час захоплюючий сюжет найбільш відповідає вимогам масової літератури. Окрім

того, властивий постмодерністським творам синтез літератури, філософії, мистецтва і науки знайшов відображення і в різних жанрах сучасної прози для дітей у формі багатьох закодованих смислів. Гра, отже, в сучасній дитячій прозі лежить в основі не лише породження тексту, але і його інтерпретації, коли адресат намагається розшифрувати заховані в ньому мовні і смислові загадки.

Отже, відповідно до нової дистанції між автором тексту і читачем сучасна література вимагає і нового підходу до останнього, що досягається завдяки таким явищам, як акомодація та адаптація. В сучасній дитячій прозі виявляються постмодерністські тенденції в межах уявлення про постмодернізм не як про деструктивні художні утворення, а як про явище перехідне, що припускає спроби заново моделювати світобудову з опорою на символи, архетипи й духовні цінності попередніх поколінь та минулих епох.

Література

1. Вольштейн С. Асиметрія – основна лінгвістична характеристика сучасної дитячої літератури. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/ 15_APSN_2010/Philologsa/67381.doc.htm
2. Брауде Л. Скандинавская литературная сказка. – М.: Наука, 1979. – 208 с.
3. Папуша О. Дитяча література як маргінес літературознавчої теорії: до проблеми конституювання об'єктів наукового дискурсу / Ольга Папуша // Слово і час. – 2004. – № 12. – С. 20-26.
4. Папуша О. М. Наратив дитячої літератури: специфіка художнього дискурсу. Автор. дис... канд. філол. наук: 10.01.06. / О. М. Папуша; Тернопільський держ. педагогічний ун-т ім. Володимира Гнатюка– Тернопіль, 2003. – 20 с.

Чернявєва Марія
студентка магістратури філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.філол.н., доцент Бойко Л.П.

ДІАЛЕКТНА ЛЕКСИКА В РОМАНІ ДОКІЇ ГУМЕННОЇ «ДІТИ ЧУМАЦЬКОГО ШЛЯХУ»

Система мовно-виражальних засобів художнього твору знаходиться у безпосередній залежності від мови народної, а «народна мова в своїй цілості – неоціненний скарб для збагачення літературної. Треба тільки вміти доцільно використати цей скарб…» [4, с.79]

Вивчення живого народного мовлення – актуальна проблема сучасного українського мовознавства, оскільки воно – це не тільки основа літературної мови, але й свідок її історії, джерело для подальшого її розвитку та збагачення. Саме живорозмовна мова зберігає чимало елементів із найдавніших часів, які відсутні вже в літературній мові, а часто навіть не зафіксовані в пам’ятках писемності. Ці чинники зумовлюють потребу вивчення не лише діалектних особливостей мови, а й вираження в них матеріальної та духовної культури.

В українському мовознавстві найвагоміший внесок у цьому напрямі зробили С.Бевзенко, П.Гриценко, Й.Дзендзелівський, Ф.Жилко, Я.Закревська, Б.Кобилянський, П.Лисенко, І.Матвіяс, Т.Шевченко та ін. Питання про

стилістичні можливості діалектизмів у художньому тексті порушуються у працях А.Коваль, О.Пономарева, В.Чабаненка та інших лінгвістів.

С.Бевзенко зазначає, що діалекти є «однією з форм вияву національної мови, разом із літературною мовою в її писемній і усній формі вони складають те єдине ціле, що звичайно звуть загальнонародною національною мовою» [1, с.3].

Художнє мовлення – двобічний процес: з одного боку, жива народна мова є основою творчості письменника, а з другого – талановитий майстер збагачує літературну мову новими значеннями, відтінками значень слів.

Найчастіше діалектна лексика функціонує в народно-побутовому мовленні та мові художньої літератури з певною стилістичною метою. Діалектизми в мові творів письменників, – закономірне явище, оскільки митці слова, зростаючи в певній місцевості, у своїх творах відображають мовний колорит.

Діалектна лексика виділяє найдрібніші деталі явищ, предметів, реалій навколишньої дійсності. Це дає широкі можливості в художньому стилі для максимального наближення до дійсності, опису життя з усіма його подробицями, для відтворення місцевого колориту, типізації характерів представників різних соціальних прошарків [5, с.108].

Як і кращі майстри художнього слова, Д.Гуменна досконало володіла усіма виражальними засобами мови, вміло вплітаючи у текст багатство народнорозмовного мовлення, передовсім подільського діалекту – живої мовної стихії.

У нашій статті робиться спроба розглянути семантику й особливості функціонування діалектної лексики в романі «Діти Чумацького Шляху».

Мовностилістичну основу роману «Діти Чумацького Шляху» становить уснорозмовна мова, що є неповторною поезією життя, неосяжною в різноманітності відтінків.

У романі «Діти Чумацького Шляху» зафіксовано подільські лексичні діалектизми, які частіше вживаються в мовленні персонажів, рідше в авторському. Введення письменницею діалектизмів певної семантичної групи в роман визначається не лише особливостями етнічної території, з якої походить автор, а й бажанням відтворити часовий і локальний колорит, показати соціальний тип зображуваного середовища. Однак говіркова лексика в прозі Д.Гуменної не завжди є художнім або стилістичним засобом, а може вживатися підсвідомо, оскільки є звичною для автора.

Діалектна лексика в романі «Діти Чумацького Шляху» представлена такими семантичними групами:

1) **назви предметів побуту та господарювання:** **фолюш** «сукновальна машина»: – *Тільки треба виявнити, що це за* ***«хволющі»****, а то… – Та* ***фолюші*** *ж, сукновальна машина, - здивувався Тарас, що Фіма не знає* [2, II, с.160]; **драбиняк** «віз із драбинами» [3, I, с.840]: *Із торф'яних розробок його привезено сюди на якомусь* ***драбиняку*** [2, II, с.99]; **ґирлиґа** «палиця, посох»: *У тім степу бачиш діда, опертого на* ***ґирлиґу,*** *чуєш пахощі тирси, татарського зілля й материнки* [2, III, с.157]; **фантина** «крам, матеріал»: *Вже*

певно не бачать тут ні цукру, ні мила, ні фантини [2, I, с.87]; **фіранка** «штора на вікні»: *... підійду я під вікно. А там трохи* ***фіранка*** *відхилена і геть усе чути, що в хаті говорять* [2, III, с.160] та ін.

2) **Назви осіб**. На особливу увагу заслуговують найменування осіб за внутрішніми якостями – **ґандура** «людина, яка постійно чимсь незадоволена, постійно набридає своїми докорами»: *Та й кажуть на діда* ***«Ґандура»,*** *як самі вони - добрі* ***ґандура*** [2, I, с.20], ***ґдира*** – причепа, бурчун: ***ґдирою-батьком*** [2, I, с.33]; **легейда** – неповоротка; **лаверента** – спритна, яка вміє знайти вигоду для себе [3, I, с.96]; **обіясник, обіясниця** – лінивий: *Оксанка, ота* ***обіясниця,*** *уперто не хоче йти* [2, I, с.120]; *Ледащо, бовдур,* ***обіясник,*** *оббийбока! Знов скрипочка? Все книжечку йому дай* [2, I, с.111] та ін.

3) **Діалектизми на позначення дій, процесів, станів:** **гарикати** «сварити, кричати»**:** *Але тато! Як почнуть* ***гарикати*** *та докоряти, то хоч би й була охота послухати їх, так відпаде* [2, I, с.120]; **балювати** «бенкетувати, гуляти»: *Не хочу! Мені й тут добре, - обзивається із скриньки тітка Христя. –* ***Балюйте*** *собі!* [2, I, с.112]; **курдибакати** «наспівувати»: *Отакі собі мужицькі пісні, що їх кожна баба* ***курдибакає*** [2, I, с.22]; *Ця пісня вже на смітнику валяється, кожна баба її* ***курдибакає***... [2, II, с.108]; ***обрік грає*** «хтось занадто бадьорий, життєрадісний» [3, III, с.44]: ***«Обрік*** *вам* ***грає*** *...» – подивився на них докірливо батько* [2, I, с.15] тощо.

4) **Назви абстрактних понять, ознак:** **галалей** «галас, безлад»: *Ой, як не любив Тарасик цей несподіваний* ***галалей*** *у хаті, коли ні з того, ні з цього найде повна хата людей і вся хата оживає від голосних розмов, сміхів, співів, музики* [2, I, с.115]; ***вилитий*** «подібний, схожий»: ***Він,*** *Тарас,* ***вилитий*** *на лиці тітка Христя* [2, II, с.157]; **лахва** «слушний час, сприятлива ситуація»: *От це вже* ***лахва*** *тепер Тарасикові! Читає день і ніч!* [2, I, с.138]; **заведенція** «заведений звичай»: *То нима* ***такої заведенції,*** *– жибоніла Наталка, – щоб дівчат учити* [2, II, с.155] та ін.

У мовленні персонажів роману засвідчені такі подільські фонетичні риси, як-от:

а) повне нерозрізнення ненаголошених голосних **е, и:** *Наталчина ж мова все* ***жибоніла й жибоніла,*** *як вічний* ***ручай*** [2, II, с.154]; *Піду додому,* ***нима*** *таких, як я старих* [2, II, с.154];

б) наявність протетичного приголосного **г** перед голосними: *Прийшов Данило і забрав. «Як не даси, то коня й корову* ***гарештую****!»* [2, III, с.14]; *А чого ж* ***Гантошці*** *дали аж п'ятнадцять десятин?* [2, I, с.95]; *Та цілуйтеся ж,* ***гуманські*** *дурні ...* [2, II, с.19]; ***Гоно*** *вона, та піп, та дяк правлять…* [2, II, с.89];

в) тенденція до різнотипних скорочень окремих звуків і цілих складів: *Е, то* ***тра*** *вчити! – переконано каже дід* [2, I, с.94]; *Не* ***тра*** *пір'я!* [2, II, с.127]; *Йому в Дрижиполе, –* ***нитра*** *мені! Йду в поле, –* ***нитра*** *мені!.. Отак, нічого* ***нитра!..*** [2, II, с.159];

г) заміна окремих звуків і цілих складів: *Дівчата не дуже радо йшли до Золотоверхого* ***монастиря*** [2, II, с.11]; *Батько – богобоязливий і з твердими*

життьовими *правилами* [2, I, с.45]; ***Видко,*** *він уже не одну дискусію провадив* [2, II, с.126]; *Чи в тебе часом не* ***буркульоз?*** [2, II, с.123];

ґ) вживання м'якого [л′] замість твердого: *Чи ж йому [Фімі] було смішно, що фігурувала увесь час одна й та ж* ***лямпа****?* [2, II, с.158]; *Найсмішніше ж те, що Меркурій завів у своїй книгарні окремий куток із ковбасою і* ***голяндським*** *сиром* [2, I, с.135]; *... а десь тепер все розглядали в* ***люпу****, проти сонця й всілякими можливими способами* [2, III, с.117].

Замість часток **хай, нехай** вживаються **най, них**: *А,* ***них*** *йому****!*** *І то видумають таке!* - задоволено сказала Наталка» [2, II, с.159].

Отже, діалектна лексика у романі Д.Гуменної «Діти Чумацького Шляху» репрезентує елементи подільського говору. І хоча письменниця здебільшого використовує у творі мовні одиниці говорів для змалювання реалій побуту, природи та умов життя рідної місцевості, вона також вводить у тексти елементи діалектної мови на позначення видів занять, ремесел, предметів господарювання, характерних лише для описуваного регіону.

Здебільшого діалектизми в романі виконують номінативну функцію, проте вони вживаються і для характеристики мови персонажів, відтворення колориту місцевості, де відбуваються зображувані події, ставлення до них автора. В окремих випадках використання діалектної лексики залежить від ситуації мовлення та мовленнєвої культури персонажів.

Уміння творчо, оригінально використати у романі діалектну лексику – показник високої стилістичної вправності такої художниці слова, як Д.Гуменна.

Література

1. Бевзенко С. Українська діалектологія. – К.: Вища школа, 1980. – 246 с.
2. Гуменна Д. Діти Чумацького Шляху: Роман: У 4 кн. / Д.Гуменна. – Т. 1-4. – Мюнхен: В-во «Українська трибуна», 1948. − Т. 1.− 139 с; Т. 2. – 196 с.; Т. 3. – 165 с.
3. Новий тлумачний словник української мови: У 4 т. / [Укладачі: В.В.Яременко, О.М.Сліпушко]. – Т. 1-4. – К.: Вид-во "Аконіт", 1999. – Т. 1. – 910 с.; − Т. 2. – 911 с.; Т. 3. – 927 с.; Т 4. – 941 с.
4. Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови. – К.: Либідь, 1995. – 294 с.
5. Пономарів О. Стилістика сучасної української мови: Підручник. – 3-тє вид., перероб. і доповн. / Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2000. – 248 с.

Шерстякова Ксения
студентка 3 курса филологического фак-та
Науч. рук.: к.пед.н., доц. Дитькова С.Ю.

БИБЛЕЙСКИЙ ИНТЕРТЕКСТ В ПОЭМЕ В. ЕРОФЕЕВА «МОСКВА-ПЕТУШКИ»

Поэма Венедикта Ерофеева «Москва-Петушки» привлекает внимание многих исследователей. Произведение изобилует различного рода цитатами, аллюзиями, реминисценциями, мистификациями и т.д. и является отличным материалом для интертекстуального анализа и всевозможных интерпретаций.

Понятие интертекстуальности и интертекста тесно связано с теориями текста и различными учеными, соответственно, понимается по-разному. Так, например, Р.Барт сравнивает интертекстуальность с «эхокамерой», М.Риффатер называет «ансамблем пресупозиций других тестов», Ю.Кристева - «мозаикой цитат», Ж.Женнет - «палимпсестом», Ю.М.Лотман - «вмонтированными осколками других текстов». Во всяком случае, неопровержимым является тот факт, что термин «интертекстуальность» в научный дискурс ввела Юлия Кристева в 1967 году. Кристева предложила следующее определение для нового понятия: «Мы назовем интертекстуальностью эту текстуальную интеракцию, которая происходит внутри отдельного текста. Для познающего субъекта интертекстуальность – это признак того способа, каким текст прочитывает историю и вписывается в нее»[5]. Основополагающую роль в возникновении данной теории сыграли работы М.М.Бахтина: «Проблемы поэтики Достоевского», «Проблема содержания, материала и формы в словесном художественном творчестве».Кристева ухватилась за идею ученого о диалогичной природе высказывания. По Бахтину любое высказывание, любой текст не существуют автономно, сами по себе, а также не могут являться чем-либо абсолютно новым и неповторимым, поскольку неразрывно связаны с предшествующими и будущими высказываниями.

Если Кристева понимает интертекст очень широко, как первооснову литературы, то для Жерара Женетта это всего лишь один из типов взаимозависимостей, которых ученый насчитывает целых пять. Кроме того, для названия подобного явления литературовед использует свой собственный термин «транстекстуальность» - то есть «то, что ставит текст в манифестируемуюили тайную связь с другими текстами»[5]. Так Женнет выделяет следующие классы взаимосвязи:

- интертекстуальность - «эффективное присутствие одного текста в другом тексте», которое не предполагает имплицитных, скрытых форм;
- паратекстуальность – связь между компонентами в пределах одного текста (эпиграфы, заголовки, предисловия, предуведомления, комментарии, примечания, а также элементы других семиотических систем: иллюстрации, обложки, закладки и т.д.);
- метатекстуальность – отношение комментирования между двумя текстами, может быть как эксплицитным так и имплицитным;
- гипертекстуальность - любое отношение (не комментирующее), связывающее текст В (гипертекст) с текстом А (гипотекстом). Женнет различает гипертекстуальность по характеру связи (имитация или трансформация гипотекста) и модальности (игровая, сатирическая, серьезная);
- архитекстуальность – отношение текста к роду литературы[5].

Среди основных форм интертекстуальности Женетт называет: цитату, ссылку-референцию, плагиат, аллюзию, пародию и бурлескную травестию, стилизацию.

В дальнейшем этой теорией занимались: Р. Барт, Ж. Деррида, М. Риффатер, Цв. Тодоров, Ю. Лотман, Н. Фатеева и многие другие.

Термин интертекстуальность очень многопланов и часто его употребляют в качестве синонима постмодернизма. Для постмодернистской эстетики характерна игра с различными культурными кодами, множественность интерпретаций и, конечно, активное использование цитат, отсылок. Если интертекст по Р.Барту – это «ткань, сотканная из побывавших в употреблении цитат»[5], то «Москва-Петушки» - сплошь из нитей других текстов, но сплетены они так искусно, что практически не ощущается их чужеродность. В качестве основных источников поэмы исследователи называют: Библию, античную мифологию, фольклор, радио- и газетную публицистику и, конечно же, русскую и мировую классику. В поэме встречается более 100 имен русских и зарубежных писателей, философов, композиторов, политиков, литературных персонажей. В своём эссе, которое некоторые ученые называют авторским комментарием к поэме «Москва-Петушки», «Василий Розанов глазами эксцентрика» Ерофеев писал: «…все, влитое в меня с отроческих лет, плескалось внутри меня, как помои, переполняло чрево и душу и просилось вон — оставалось прибечь к самому проверенному из средств: изблевать все это посредством двух пальцев. Одним из этих пальцев стал Новый Завет, другим — российская поэзия...»[1].

По всему тексту рассыпаны библейские парафразы (около 70 по подсчетам Г.С. Прохорова) из таких частей Святого Писания: Песнь Песней, Бытие, Исход, Царства, Экклезиаст, Псалмы, Исайа, Евангелие от Матфея, от Марка, от Иоанна, Апокалипсис. В поэме отчетливо прослеживается соотнесение Венички с Христом – это, например, мотивы Распятия и Воскресения в главах о разговоре в общежитии и работе бригадиром. В большом количестве концентрируются в конце поэмы отсылки к евангельскому тексту, описывающему последние дни жизни Христоса: эпизоды с отречением камердинера Петра, рана в левый бок, нанесенная Веничке царем Митридатом. Прохоров Г.С. противопоставляет религиозный пласт лексики лексике алкогольной иустанавливает между ними взаимозависимость. Также исследователь связывает библейский текст исключительно с функцией проповеди и, хотя отмечает явное снижение стиля, поясняет это желанием автора снять закодифицированность текста, такой себе попыткой приблизить и объяснить Библию простому непросвещенному народу (как, например, персонаж Семёныч)[2]. Такая точка зрения отвергает теории, связанные с мотивом юродства и обоснованием снижения стиля карнавальной эстетикой (Комароми, Тюпа, Ляхова). Карнавальное видение предполагает мир наизнанку, в котором всё перепутано и перевернуто. Моделью такого мира может выступать электричка «Москва-Петушки». Исследователи В.И.Тюпа, Е.И.Ляхова называют высшим проявлением карнавального мироощущения эпизод, в котором герой видит название станции «Покров» сквозь матерную надпись на стекле[4]. При подобной интерпретации молчание ангелов в конце поэмы, а потом их злобный смех можно объяснить переходом небесных созданий на сторону убийц. В этом плане интересна точка зрения Смирновой

О.А., которая говорит об органическом сосуществовании в поэме трех различных культурных кодов, изначально противопоставленных: христианского, карнавального и постмодернистского. При этом различные модели мировидения пересекаются и создают одну общую, целостную, трагическую картину мира[3].

Исследование современного состояния проблемы привело нас к выводу, что поэма «Москва-Петушки» сталкивает различные культурные коды, исторические эпохи, литературные традиции и ввиду своей повышенной интертекстуальности являет собой необъятное поле для анализов и исследований. Библейские текст можно назвать основополагающим для произведения, он занимает значительное место в поэме и выступает как мотивообразующий.

Литература

1. Ерофеев В.В. Василий Розанов глазами эксцентрика [электронный ресурс] – режим доступа: http://lib.guru.ua/EROFEEW/rozanow.txt
2. Прохоров Г. С. Функция библейского парафраза в организации внутреннего интертекста поэмы Венедикта Ерофеева "Москва-Петушки" [электронный ресурс] – режим доступа: http://lib.guru.ua/EROFEEW/rozanow.txthttp://www.moskva-petushki.ru/articles /3mkttgu/funktsija_biblejskogo_parafraza_v_organizatsii_vnutrennego_interteksta_poemy_venedikta_erofeeva_moskva-petushki/
3. Смирнова О.А. Христианские реминисценции в постмодернистическом контексте("Москва-Петушки" Вен. Ерофеева) [электронный ресурс] – режим доступа:http://lib.guru.ua/EROFEEW/rozanow.txthttp://www.moskva-petushki.ru/ articles/3mkttgu/xristianskie_reministsentsii_v_postmodernisticheskom_kontekste_moskva-petushki_ven_erofeeva/
4. Тюпа В.И., Ляхова Е.И. Эстетическая модальность прозаической поэмы Вен. Ерофеева [электронный ресурс] – режим доступа: http://lib.guru.ua/EROFEEW/rozanow.txt http://lib.rus.ec/b/161685/read
5. Цит. по Пьеге-Гро Н. Введение в теорию интертекстуальности [электронный ресурс] – режим доступа: http://lib.guru.ua/EROFEEW/rozanow.txthttp: //abuss.narod.ru/Biblio/piegegro.htm

Юдіна Марія
студентка магістратури філологічного фак-ту
Наук. кер.: к.філол.н., доцент Бойко Л.П.

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ВУКРАЇНСЬКИХ ТА РОСІЙСЬКИХ ПАРЕМІЯХ ҐЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВНУТРІШНІХ ЯКОСТЕЙ ЛЮДИНИ

На сучасному етапі розвитку багатьох країн актуальні проблеми ґендерних ролей і ґендерних стереотипів. Сучасний рівень розвитку ґендерних досліджень у світовій практиці дозволяє говорити про ґендерний підхід як особливий теоретичний і практичний напрямок. О. Вороніна вказує на чотири основні поширені теорії ґендера: 1) ґендер як соціальна конструкція –

організована модель соціальних відносин між чоловіками та жінками, яка конструюється основними інститутами суспільства; 2) ґендер як стратифікаційна категорія, яка завдяки своїй комплексній технології регламентує та демонструє форми і шляхи становлення ґендера і статі як ідеологічного продукту; 3) ґендер як культурна метафора – виокремлення культурних рядів статевих символів; 4) ґендер як соціально-демографічна категорія (на думку дослідниці, ця думка хибна) [2, с.14]. Важливу роль у розвитку ґендерної системи відіграє свідомість людей. Конструювання ґендерної свідомості відбувається за допомогою розповсюдження і підтримки соціальних і культурних стереотипів, норм, стандартів. Людина стає об'єктом дії ґендерної системи від народження.

Отже, термін «ґендер» позначає не природну, а соціокультурну причину міжстатевих відмінностей. Одним з найоптимальніших нині є визначення Н. Пушкарьової, за яким «ґендер – це стійка і водночас мінлива система (точніше комплексне переплетіння) відносин і взаємодій, що утворюють фундаментальний складник соціальних зв'язків, які є основою стратифікації суспільства за ознакою статі й ієрархізації її представників. Ця система відносин, закріплюючись у культурі, дозволяє створювати, підтверджувати і відтворювати уявлення про «чоловіче» і «жіноче» як про категорії соціального порядку, наділяти владою одних і субординувати інших» [цит. за 2, с. 12].

Паремії актуалізують весь асоціативний потенціал, що відбиває історично сформований соціокультурний зміст когнітивних категорій маскулінності та фемінності, тобто уявлення про сукупність типових і/чи бажаних анатомо-біологічних, емоційних, психічних, соціокультурних і поведінково-психологічних характеристик, асоційованих з належністю індивіда до чоловічої чи жіночої статі у певній лінгвокультурі [5, с. 74]. Як вважає А. Кириліна, дослідники повинні аналізувати ґендерні стереотипи завжди з двох позицій: по-перше, у чоловічій і жіночій самосвідомості; по-друге, у колективній суспільній свідомості [цит. за 2, с. 24]. Обговорюючи питання формування і функціонування ґендерних стереотипів, завжди варто пам'ятати, по-перше, про історичні, соціальні, культурні, релігійні, вікові чинники, а особливо про фактор ґендерної ідеології суспільства. По-друге, не треба ігнорувати можливість зміни стереотипів. О. Мітіна і В. Петренко звертають увагу на такий термін як «ґендерні автостереотипи» – це сприйняття ґендерних ролей певної культури її представниками,недооцінювати або нехтувати якими не можна [2, с. 28]. Сучасні українська і російська ментальності зберігають патріархатний характер, тому жінки і чоловіки сприймаються за виробленими століттями й усталеними стереотипними моделями. Ґендерні стереотипи – це соціальні стереотипи поведінки, обумовлені належністю до чоловічої / жіночої статі. Це розуміння того, що означає бути чоловіком або бути жінкою в суспільстві. Набір цих характеристик варіюється залежно від специфіки суспільства. Стереотипи існують не тільки на рівні сприйняття, мислення, вони реалізуються в житті людини, нав'язуючи їй виконання тих або інших функцій – ролей. Щодо питання про ґендерні ролі, дослідники підкреслюють специфіку формування внутрішньосімейних стосунків між чоловіком і жінкою з позицій

влади / підпорядкування. Так, О. Здравомислова, К. Герасимова, Н. Троян структурними компонентами ґендерного стереотипу називають: 1) фізичні, психологічні та особистісні риси, які приписуються чоловікам і жінкам – атрибути; 2)ролі, сформульовані як знання, уміння, характерні для чоловіків і жінок, і проявляються в суспільстві, – навички; 3)особливості виховання хлопчиків і дівчаток – гендерні відносини; 4) соціальна позиція чоловіків і жінок стосовно влади і управління – соціалізація [цит. за 4, с. 431].

Як показують спостереження за усім масивом українських та російських паремій, що відображають гендерні стереотипи, при негативній характеристиці дівчини та заміжньої жінки саме на позначення внутрішніх рис і якостей останньої припадає значно більша кількість паремій. При цьому паралельно функціонують прислів'я і приказки, що висвітлюють чесноти заміжньої жінки, матері, господині. Інша закономірність спостерігається при визначенні ступеня важливості зовнішньої краси та внутрішніх якостей і вмінь. У російських і українських пареміях послідовно надається перевага останнім: *красоти на тарілці не краяти, аби з неї господиня була* [6, с. 379], *жінка хоч корова, аби здорова* [6, с. 400]. Отже, протягом віків саме риси характеру та практичні вміння, а не зовнішність були визначальними для дівчини і жінки. І якщо для першої важливим було мати ще й гарну зовнішність і, відповідно, більше шансів на вдалий шлюб, то для другої зовнішність не мала принципового значення. Пов'язано це, імовірно, зі зміною статусу жінки та її обов'язків перед суспільством, родиною. Зокрема, якщо дівчина мала бути окрасою і втіхою для своїх батьків, то головне призначення молодиці – бути вправною господинею і дотримуватись порядку у веденні господарства, а також бути здатною народити і виховати дітей – головна місія жінки в уявленні чи не всіх народів. Саме тому основними її якостями є здоров'я, витривалість, доброта, хазяйновитість *не шукай красоти, а шукай доброти* [7, с. 146], *не будь красна и румяна, а чтобы по двору прошла да кур сочла* [3, Т.3, с. 107]. Зауважимо, що для чоловіка у подібній ситуації на зміну домінанті зовнішності приходить розум: *на красивого глядеть хорошо, а с умным жить легко* [3, Т.3, с. 107], *поганий на вроду та гарний на вдачу* [7, с. 146]. Переважну більшість українських і російських паремій складають ті, головним об'єктом яких постає жінка. Найбільше уваги у паремійній традиції приділяється розумовим якостям жінки, а також таким рисам, як впертість/поступливість, брехливість, сварливість, злість, чутливість тощо. Часто прислів'я цієї групи побудовані за схемою «краще А, ніж Б»: *лучше жить со змеею, чем со злою женою* [3, Т.2, с. 120]. Серед українських прислів'їв і приказок широко поширені такі, що зображають впертість, непоступливість жінки (*діжки не перемісити, а жінки не перебити)* [6, с. 403]. Водночас активно функціонують паремії, що характеризують українок як м'яких, поступливих жінок, здатних на компроміс: *жінка лозинка: куди схоч, похилиш* [6, с. 400], *жінка, як торба: що положиш, те й несе* [6, с. 400]. Таким чином, значення прислі'їв антонімізуються.Натомість серед російських паремій виділяється частинатих, у яких характеризується жінка як надто чутлива, сентиментальна істота (причому значна кількість таких прислів'їв і приказок мають негативне емоційно-експресивне забарвлення): *без*

плачу у бабы дело не спорится [3, Т.2, с. 66], *у баб да у пьяных слезы дешевы* [3, Т.2, с. 66]. Зауважимо, що українські прислів'я хоч і відображають почасти подібну рису жіночого характеру, однак такі випадки поодинокі. Відмінність у стереотипній жіночій поведінці українок і росіянок, за даними паремій, можна, на нашу думку, пояснити різним соціальним статусом жінки в російському та українському суспільстві (при цьому не маємо на увазі суспільство початку XXI століття, а лише те, у якому творилися та активно функціонували відповідні паремії). Загальновідомо, що в українській традиції, на відміну від російської, жінка користувалася більшою свободою дій, правом голосу при вирішенні важливих питань. Як в російських, так і в українських прислів'ях широко відображена така риса жіноцтва, як балакучість. У перших інколи також міститься й своєрідна «інструкція» для спілкування з надто балакучими жінками. Наприклад: *бабу не переговоришь* [3, Т.2, с. 64], *за бабой покидай последнеесловцо* [3, Т.2, с. 64];*як дві баби та гуска, то ввесь базар* [6, с. 402].

Серед негативних рис, що відображаються в пареміях, помітне місце посідає непостійність: *девичьи /женские думы изменчивы* [3, Т.2, с. 66], *пока баба с печи летит, 77 дум передумает* [3, Т.2, с. 66]. Рідше трапляються паремії, у яких репрезентовані як стереотипні такі якості: хвальковитість (*погана та дівка, що сама себе хвалить*[6, с. 146]), смиренність (*смиренье девичье/молодцу ожерелье* [3, Т.3, с. 167]), забудькуватість (*коротка, что девичьяпамять* [3, Т.3, с. 201],заздрісність (*хороша жена, да завистлива* [3, Т.3, с. 57]), ласка (*у дівчини стільки ласки, як на тихім ставку ряски* [6, с. 141].Серед чоловічих негативних рис виокремлюються самозакоханість та норовливість, складний характер як найбільш небажані якості (*добр молодец, да есть норовец* [3, Т.2, с. 309], *самолюб никому не люб* [3, Т.2, с. 627]).

Значно вужче представлені в пареміях внутрішні якості чоловіка. Найчастіше з чоловіком у пареміях асоціюються розумові якості, ступінь їх вираження, сила. Наприклад: *голова кобиляча, а розум курячий* [1, с. 113],*сила воляча, а розум курячий* [1, с. 135], *молодец, что орел, а ума,что у тетерева* [3, Т.3, с. 62]. У переважній більшості випадків протиставляється фізична сила і розум, адже поширеною була думка, що ці якості не можуть поєднуватися в одній людині (порівняймо із загальновідомою паремією *сила есть, ума не надо*). Для позначення низьких розумових якостей найчастіше вживається порівняння з куркою (саме цей образ-символ в українській традиції мав одне зі значень «низькі розумові якості»). Характеристика чоловіка за розумовими якостями може відбуватися на основі порівняння з дитиною, як у прислів'ї *сильний, як вода; дурний, як дитя* [1, с. 135]. У цьому випадку лексема *дурний* набуває відтінку значення «недосвідчений; той, який мало жив і мало бачив у своєму житті». А оскільки життєвий досвід набувається з віком, то цілком вмотивованим видається асоціювання з дитиною. Досить часто згадується у пареміях така риса людини як хитрість, що асоціюється як з жінкою, так і з чоловіком: *мужик глуп как свинья, а хитер, как черт* [3, Т.3, с. 145],*хитрий, як гадюка, а дурний, як ворона* [6, с. 165]. Необхідно зазначити, що хитрість далеко не завжди сприймалася як негативна риса, інколи вона навіть допомагала, зокрема у випадках, якщо людина хотіла вижити і нормально

існувати у ворожому для неї (або несприятливому) середовищі. Крім того, хитрість однаковою мірою була притаманна і чоловікам, і жінкам, тому її можна вважати інтерперсональною характеристикою. Відмінність між «жіночою» і «чоловічою» хитрістю – у мотивах і сферах застосування, які зумовлювались іншими якостями і низкою пріоритетних інтересів, особливостей діяльності (для жінки – родинні, особистісні стосунки, прагнення здобути інформацію тощо; для чоловіка – становище у громаді, стосунки з розумнішими чи впливовішими людьми, поліпшення добробуту родини тощо).
Отже, українські і російські паремії, що відображають ґендерні особливості поведінки через призму внутрішніх якостей людини, широко і досить об'єктивно ілюструють відмінності між українським і російським традиційним уявленням про жінку і чоловіка як суб'єктів ґендерних стосунків.

Література

1. Багмет А. Збірка українських прислів'їв та приказок.–К.:Техніка,2002.–211 с.
2. Ґендер і засоби масової комунікації: Навчально-методичний посібник з курсу «Теорія масових комунікацій», вибіркової навч. дисципліни «Ґендер і засоби масової комунікації» / Укл: Пода О.Ю. – Запоріжжя: ЗДУ, 2003.–С.6 –29.
3. Даль В. Пословицы русского народа: Сборник в 3-х томах.–М.,1994.–Т.1.– 3.
4. Качак Т.Б. Сучасна українська дитяча література: аспекти ґендерної інтерпретації // // Актуальні проблеми слов'янської філології. Зб. наук. пр. – Випуск 20. – Бердянськ: БДПУ, 2009. – С.425 – 437.
5. Куликовська Н.І. До постановки проблеми ґендерної диференціації лексичних одиниць в сучасній лінгвістиці // Наукові записки НДУ ім. М.Гоголя. Філологічні науки. – 2005. – № С. – 72 – 76.
6. Українські прислів'я, приказки і таке інше / Зб. О. Марковича та ін. Укл. М. Номис. – К.: Либідь, 1993. – 768 с.
7. Українські прислів'я і приказки. Народна творчість / Упор. С. Мишанича, М. Пазяка. – К.: Дніпро, 1984. – 390 с.

Янчук Аліна
магістрант філологічного фак-ту
Наук. кер.: к. філол. н., доц. Зубець Н.О.

ҐЕНДЕРНА ТЕМАТИКА УКРАЇНСЬКИХ ПРИСЛІВ'ЇВ

Прислів'я є одним із найпоширеніших і найдавніших жанрів словесного фольклору, який відіграє важливу роль у художньому осмисленні дійсності.

Українськінародніприслів'янеодноразовоставалиоб'єктом досліджень науковців. Останнім часом з'являється новий погляд на прислів'я як об'єкт інтересу науковців. Пов'язаний він із появою нового підходу в дослідженнях – ґендерного.

Ґендерний розподіл, який був характерний для традиційного українського суспільства, згідно з вимогами суспільства почав різко трансформуватися в нові знакові системи, які вимагають нового переосмислення та тлумачення впливу того, що залишено на сторінках історії. Задаючись питанням, яким чином

можливо цевідтворення, ми спробували звернутися до такогожанру усної творчості, як прислів'я.

Сучасний рівень розвитку ґендерних досліджень у світовій практиці дозволяє говорити про ґендерний підхід як особливий теоретичний і практичний напрямок [1, с.37].

Наукові дослідження, присвячені питанню ґендерного підходу у літературознавстві, нараховують досить значну кількість розвідок. У лінгвістиці питанням ґендерної нерівності присвячено значно менше досліджень. Це, зокрема, праці А.Кирилиної [2], В.Пугач [4], І.Бежан-Волк[1].

Ґендерні дослідженняв мовознавстві стосуються переважно творів сучасних письменників, а розробки цього аспекту у зв'язку з фольклорними жанрами менш поширені. Саме цим зумовлена актуальність нашого дослідження, об'єктом якого стали прислів'я зі збірки М.М. Пазяка.

У прислівному наративі ґендерна взаємодія відображена в широкому спектрі. Опрацьовуючи прислів'я, можна дійти висновків, що певна кількість подібна між собою в семантичній завантаженості та кінцевих висновках, але незважаючи на це, їх можна розподілити на предметні блоки, які включають певні одиниці аналізу.

З товщі народної мудрості ми намагалися залучити такі категорії для аналізу, які найбільш повно відображають суть та значення ґендерних систем взаємодії. У результаті ми виокремили такі блоки: **одруження:** позитивні та негативні сторони; **роль жінки/чоловіка у веденні домашнього господарства; характерні риси жінок/чоловіків:** доброта/злість, працьовитість/бездіяльність, відображення поганих звичок; **рівність/нерівність чоловіків і жінок** у шлюбі, суспільстві загалом.

В українському суспільстві завжди панували думка про те, що створення родини – основне завдання людини, тому недарма саме ця група прислів'їв є найчисленнішою.Але необхідність створити сім'ю не завжди приносить свої плоди – *З нужди козак жениться, по неволі дівка заміж йде*[3, с.68]. Негативним явищем є розчарування від шлюбу, яке здебільшого властиве жінкам: *Віддалася – не тужи, що-с дістала, то держи* [3, с.72], *В дівках сиділа – плакала, заміж пішла – вити стала* [3, с.72]. Чоловіки ставляться до одруження більш лояльно та стримано: *Не квапся женитися, бо ще тобі жінка стане кісткою в горлі*[3, с.70].

Етап дівування-парубкування, що передує одруженню, не має різких протиставлень, типу парубки гуляють, а дівчата вдома сидять. Тут зрівнюється роль з метою створити сім'ю як чоловіка (*Біда з такими парубками: ще не підріс свині під хвіст, а вже біжить за дівками* [3, с.30],*До дівок, то я не змерз і не змок* [3, с.33]), так і жінки(*Як до роботи – дитина, а заміж – дівка* [3, с.75],*Ще книжки в сумці, а вже хлопці на думці* [3, с.30]).

У прислів'ях констатується і факт обрання парубка/дівчини. У чоловіків існує три прототипи: **гарна**, що підтверджується такими прикладами, як-от: *Дарма, що дурна, аби чорнобрива*[3, с.39], *З гарною одружиться – єсть на кого подивиться*[3, с.77], **багата:***У багатої молодої горба не видно*[3, с.41], *Хоч і*

корова, аби багата та здорова[3, с.79], *Багату дівку сватають і в Петрівку*[3, с.32], **щоб була з іншого села**: *Хоч дівка, як сова, аби з другого села*[3, с.79].

Дівчина має трохи гірше становище: сама вона піти до парубка не може, тому доводиться чекати, поки він сам про себе заявить: *Хлопець жениться, як хліб є, а дівка виходить заміж, як свати прийдуть*[3, с.71]. Проте й дівчина має певні козирі, вона має право обирати: *Багато сватається, та одному дістанеться*[3, с.75], *Сватає сім, а дівка буде не всім*[3, с.77].

Більшість дівчат не зважають на багатство та красу, а керуються розумом, що доводять такі прислів'я: *Чи сліпий, чи горбатий, аби держався біля хати*[3, с.80], *Не йди за багатого, а йди за щасливого*[3, с.74]. Але наступає і такий час, коли вже ні розум, ні серце не допомагає у виборі пари, час, який у народі називають «у дівках засиділась». Тоді вже не до перебирання, і дівчина йде за першого ліпшого: *Хоч за вола, аби дома не була*[3, с.79], *Вийти хоч за лапоть, аби не плакать*[3, с.79].

Роль жінки/чоловіка у веденні домашнього господарства трактується через стереотипні уявлення про жінку як хранительку домашнього вогнища. На українському ґрунті це уявлення підсилене порівнянням із чоловіками (на користь жінок): *Дім держиться не на землі, а на жінці* [3, с.90], *Жіноча робота ніколи спати не лягає* [3, 93]. Але прислів'я *Де жінки тільки горшки пильнують, там в хаті нелад і непорядки панують*[3, с.89] доводить, що роль жінки не зводиться до «прибирання-готування», від неї залежить і атмосфера в будинку, і настрій усіх членів родини.

Чоловік з давніх-давен уявлявся сильним, мужнім, войовничим – захисником. Народна мудрість каже:*Не чоловік, а золото, за що не візьметься, те й зробить*[3, с.202], *Чоловік – не горіх, не розкусиш*[3, с.203]. Та не треба забувати, що *Доти чоловік не має жінки, доти не є чоловіком*[3, с.91].

У прислів'ях, типу*Жінка більше викине ложкою, як чоловік принесе лопатою* [3, с.91], *Один жіночий палець потягне більше, як ярем волів* [3, с.96] наштовхуємося на думку, що все ж таки саме жінка займає провідне місце у родинних та господарських стосунках. Та що б не говорили про ґендерну нерівність, про феміністичні погляди, хочеться вірити у ніжність та м'якість дівчини, і хоч *Жінки – найкращі дипломати* [3, с.93], але *Жінка без мужа, то дім без фундаментів* [3,с.91].

При дослідженні характерних рис жінок та чоловіків, нами було виокремлено кілька домінуючих підгруп.

Доброта/злість. Прислів'я цієї підгрупи в один голос повторюють, що запорукою гарної родини є наявність доброзичливості та душевності. Для жінки доброта (як риса характеру) надає їй мудрості та всемогутності: *Добра жінка з пучки муки пригорщу зробить*[3, с.90], *Добра жінка і лихого чоловіка направить*[3, с.90]. Для чоловіка ж доброта – це прикриття його поганої вдачі: *Добрий чоловік, лиш у нього з-за пазухи гадина сичить*[3, с.355], *Доти чоловік добрий, доки його десятником не наставлять*[3, с.356]. Злість, як риса характеру жінки, трактується з боку чоловіка як спостерігача: *З доброю жінкою поздоровієш і збагатієш, а з лихою – згорбатієш* [3, с.94], *Добра жінка дім збереже, а погана своїми руками рознесе* [3, с.90]. Чоловіча ж злість виходить

за рамки подружнього життя і має своє вираження на суспільному ґрунті: *Лихий чоловік у громаді, що вовк у отарі* [3, с.364], *Бережись кози спереду, коня ззаду, а лихого чоловіка з усіх боків* [3, с.363].

Працьовитість/бездіяльність. Ця підгрупа є менш численною за попередню. Роль працьовитості у житті чоловіка та жінки велика, але ми простежуємо її замовчування, бо український народ відомий своєю працьовитістю і говорити про це кожного разу необов'язково. А ось лінь характеризує здебільшого чоловіків: *Лінь їсть чоловіка, як залізо* [3, с.450].

Відображення поганих звичок.Тут ми виділили погані звички, які характеризують окремо чоловіка та жінку або разом. До суто жіночих ми віднесли стереотипне твердження, яке усталилося в нашому суспільстві і наділяє жінку такими непривабливими якостями, як балакучість, брехливість, пліткарство, що й відбивається в народних прислів'ях: *Жіноча сила в язиці* [3, с.93], *У баби язик, як у чорта хвіст довгий* [3, с.148]. Крім цього, жінці притаманне почуття помсти: *Жіноча помста не має границь* [3, с.93], непідвладності: *Жінка нікому не уступить, хіба що її миша налякає* [3, с.92].Чоловіка народ наділив ревнивістю*: Ревнивий чоловік – що полохливий злодій* [3, с.101], гордістю: *У гордого діда ніколи нема хліба* [3, с.393], тяжінням до горілки: *Паленка робить чоловіка глупим* [3, с.440], *Та він би маму свою пропив* [3, с.431]. У цих прислів'ях засуджується чоловіча пиятика, але у порівнянні з жіночою вона є менш ганебним явищем: *Чоловік п'є – дах горить, жінка запила – уся хата горить* [3, с.432], *Чоловік проп'є вола, то це його слава, а жінці й помело не вільно* [3, с.432].

Таким чином, ми поступово підходимо до питання про рівність/нерівність чоловіка й жінки. Хоча в цьому випадку доцільно говорити про нерівність чоловіків/жінок у певних конкретних ситуаціях, а не переважання одних над іншими загалом.

Коли йде мова про поважний вік чоловіка або жінки, то відчувається різке стереотипне твердження, що жінка з віком в'яне, стає негарною, в деяких випадках навіть стає нерозумною, а чоловік, навпаки, стає гарнішим тамудрішим. На це твердження є прислів'я:*Як сорок літ стане, жінка в'яне* [3, с.155], *Сорок літ – бабський вік* [3, с.148], *Чим чоловік більше старіє, то тим більше жаліє* [3, с.169], *Як голова сивіє, то чоловік мудріє* [3, с.170]. Однак знаходимо й протилежне твердження *З літами чоловік гіркне*[3, с.154].

Дуже гостро у прислів'ях постає питання про ставлення до батьків. Батько-мати – то найрідніші люди, яким немає рівних, але мати відіграє важливішу роль як у вихованні дітей, так і в їх подальшому житті, ніж батько. Цю думку ми простежуємо у таких прикладах: *Батько вмре – то півсиротина, а мати – то вже ціла сиротина* [3, с.104], *Батько – не мати, не поцілує, не приголубить*[3, с.104], *Що мати навчить, то й батько не перевчить*[3, с.112].

Але все ж таки переважна більшість українських народних прислів'їв відображають стійку рівність між чоловіком і жінкою, мислять їх як єдине нерозривне ціле: *Муж та жона – одна сатана* [3, с.141], *Найкраща спілка – чоловік і жінка* [3, с.141] та інші.

Порівняльний аналіз цих груп дозволяє стверджувати, що переважна більшість прислів'їв присвячена характеристиці жінки. Зазначимо, що загалом перед нами постає образ сильної, владної жінки, такої собі амазонки або «чоловіка у спідниці», але з іншого боку, вона – любляча та ніжна дружина й мати. Чоловіки теж не обділені увагою, вони сильні, працьовиті, хоча такими вони є тільки під мудрим керівництвом жіноцтва.

Отже, прислів'я можна визначити як характерні для традиційного суспільства принципи світосприйняття, які набувають ґендерної актуалізації. Практично в кожній групі спостерігаємо висловлювання з протилежною семантикою. Безперечно, це підтверджує різноманітність людських доль, характерів. Але в певних випадках це зумовлено сильним, стійким взаємовпливом чоловіків та жінок як суб'єктів суспільних відносин.

Отже, ми розглянули та проаналізували основні предметні блоки, які з нашої точки зору мають і досі відчутний вплив на ґендерну чутливість та стратифікацію соціальної системи суспільства.

Література

1. Бежан-Волк І. Ґендерні дослідження: актуальні проблеми і перспективи розвитку // Народна творчість та етнографія. – 2005. – №2. – С.37-39.
2. Кирилина А. Исследование гендера в лингвистических научных дисциплинах // Гендерные образование в системе высшей и средней школы: состояние и перспективы: Материалы международной научной конференции, Иваново, 24-25 июня 2003 г. – Иваново: Иван. гос. ун-т, 2003. – С.132-138.
3. Прислів'я та приказки: Людина. Родинне життя. Риси характеру / Упор. Пазяк М. М. – К.: Наукова думка, 1990. – 528с.
4. Пугач В. Ґендерні стереотипи східних слов'ян: народні прислів'я та приказки / В. Пугач // Вивчаємо українську мову та літературу: Науково-методичний журнал. – 2007. – № 11. – С.36-39.

Яценко Олена
здобувач кафедри українознавства
Наук. кер.: к.філол.н., доц. Стадніченко О.О.

ТИПОЛОГІЯ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Нині суспільство декларує своє наполегливе бажання перетрансформуватися в нову соціальну якість, робить на цьому шляху певні кроки, але усілякі рудименти втримують його у минулому. Є складні світоглядні позиції, які міцно вросли в уклад нашого життя. Наприклад, ілюзія і влада минулого, стереотип мислення попередніх десятиліть, усталені погляди на події, роль і місце певних особистостей в історії. Це ж стосується і літератури, зокрема характеристика жіночих образів Козацької доби в українському літературному просторі потребує докорінного перегляду, значно глибшого вивчення і аналізу.

Історичні твори займають почесне місце на ниві вітчизняної літератури, багатьма науковцями досліджено цей масив художньої прози, однак

розглядаючи відповідність форми і змісту, аналізуючи співвідношення історичної правди і художнього вимислу, характеризуючи історичних і вигаданих персонажів, дослідникам не вдалось приділити належної уваги жіночим долям у роки козацької боротьби за незалежність Української держави.

Для того, щоб зрозуміти принципи і недоліки характеротворення жіночих образів Козацької доби, варто детальніше зупинитись на історичних реаліях.

Історики визначають рамки козацького періоду від середини XV до кінця XVIII ст. Протягом XV ст. про козацтво згадок майже не маємо. Натомість у літописних джерелах часто говориться про нову верству населення наших степів, воїнів-хліборобів, так званих «уходників». Уходницькі жінки – це ті новітні амазонки, що не гірше чоловіків могли постояти за себе, за свої землі і оселі. Уходницький рух міг постати лише в наших степах, на межі двох відмінних культур, світоглядів – європейського й азійського. Саме цей рух, на думку О. Лугового, витворив наш третій, питомо український світогляд – любов до волі [5, 103].

Довгий час побутувала думка, що в роки козаччини чоловіки воювали, а жінки сиділи вдома, займаючись господарством і виховуючи дітей. Однак, це не відповідає істині. За словами О. Лугового, не можна ігнорувати активної присутності української жінки в українській історії [5, 7]. Особливості нестабільного життя в українських воєводствах біля татарських кордонів зумовлювали необхідність озброєння, войовничу вдачу та своєрідність світосприйняття. За таких умов жінки переймалися тими ж інтересами, що і їхні чоловіки чи брати. У місцевості, повній небезпек, жінці часто доводилося ставати на захист родинного вогнища, на оборону домашнього майна. Життя на прикордонні привчало українських жінок до витривалості, самостійності, сміливості, вміння постояти за себе і свою родину зі зброєю в руках. М.Логвин, який у 1550 р. побував в Україні писав: «Хоча влада жінки – це сором навіть усередині приватного дому, проте вона начальствує в нас у фортецях, навіть прикордонних із землями московськими, турецькими, татарськими і молдавськими, які необхідно було б доручити лише чоловікам великої сміливості» [за 7, 34].

У сучасній історіографії помітний значний інтерес до історії національно-визвольних змагань українців. Проте роль жіноцтва в таких працях практично ніколи не розглядається, хоча заслуговує на увагу. Як зазначала дослідниця з діаспори Д. Рихтицька: «Про героїчність жінки, а зокрема української, можна говорити у двох аспектах: героїзм одноразового вияву в обличчі смерті на полі бою… а є також геройство буднів, у яких наші жінки відзначаються небувалою силою витримки та посвяти…» [6, 518]. В цілому, що стосується участі жінок у національно-визвольній боротьбі українського народу 1648-1654 рр. проти польських магнатів і шляхти, то вона залишається практично недослідженою. Історики, якщо й згадують про жіноцтво о тій порі, то підкреслюють роль Берегині, яка сама поралася по господарству і давала раду дітям, таким чином готуючи нових борців, вихованих у національних традиціях.

На довгий час в українській літературі закріпився образ саме таких жінок-козачок, з огляду на їх буденні клопоти не було потреби розвивати ці образи глибше, уся увага приділялася діяльності чоловіків, а жінка просто була вдома, чекала, кохала, молилась. Однак останні десятиліття, коли зросло зацікавлення до історії національно-визвольних змагань, коли козацтво розглядається як один із чинників сьогоднішньої незалежності, вивчають малодосліджені факти, особистості, а з огляду на поширеність руху емансипації, зростання цікавості до фемінізму, актуальності гендерного аспекту в дослідженнях, зросло зацікавлення до жіночих постатей козацького періоду. Тепер літературні образи розглядаються крізь призму їхніх прототипів, а в зображенні персонажів неабияка увага приділяється психологічній складовій, а також національній свідомості жінок. Можливо, це виглядає як віяння нового часу, та насправді – це є відновленням втраченої правди, пам'яті. Щоб переконатись у цьому достатньо прислухатися до рядків народних пісень і дум, легенд і переказів Козацької доби. Багатьом відомі легенди і думи про Марусю Богуславку, Ведмедівську попівну, Марусю Чурай тощо. В переказі «Як дівка Христя була кошовим», записаному 1894 року в місті Нікополі на Катеринославщині дослідником Я. Новицьким, розповідається, як жінка була козацьким ватажком [за 2, 35]. А переказ «Настина Могила» повідомляє про долю жінки-воїна, яка носила шаровари, козацьку шапку і воювала не гірше козака [за 2, 35].

Таким чином, постала необхідність нового аналізу жіночих образів Козацької доби в українській літературі. Характеризуючи літературних героїнь цього періоду вважаємо доречним зважати на такі чинники, в залежності від яких моделюються групи художніх образи:

1. **Соціальний статус жінки.**

Аналізуючи літературні образи з цієї позиції, виділяємо категорії: *мати; сестра; кохана* (коханка, наречена); *дружина* (гетьманша, бранка, чужинка, дружина зрадника). Статус жінки визначає ставлення чоловіка до представниці конкретної категорії, характеризує їхні взаємини, а також вказує на ступінь впливу жінки на чоловіка.

Серед категорії образів *дружин* доречно виокремлювати типи *гетьманш, бранок, чужинок* і *дружин зрадників.* Ці типи об'єднані можливістю впливу на державні справи чоловіка.

Аналізуючи категорію *дружин*, варто зробити детальнішу типізацію, яка особливо чітко вимальовується на прикладі жінок Богдана Хмельницького. **Типи дружин**: 1) *мати дітей* – почуття поваги, вдячності, любові (Ганна Сомківна); 2) *коханка* – почуття пристрасті, гріховність (Гелена Чаплинська); 3) *гетьманша, друг, порадниця* – почуття довіри, любові, приязні (Ганна Золотаренко).

Розглядаючи образи *дружин-бранок, чужинок* важливим є простежити ставлення жінки до чоловіка та його діяльності, віросповідання та традиції, в яких виховуються їхні діти. Аналізуючи почуття героїнь до рідного краю, виокремлюємо такі *стратегії поведінки*: 1) туга, молитви; 2) вплив на діяльність чоловіка; 3) здатність пожертвувати особистим щастям для захисту Батьківщини.

Представницями образів *гетьманш* в українській літературі є Ганна Сомківна, Гелена (Мотрона) Чаплинська, Ганна Золотаренко – дружини Богдана Хмельницького; Олена Стеткевич – дружина Івана Виговського; Єфросинія Дорошенко, Любов Яненко-Хмельницька, Агафія Єропкіна – дружини Петра Дорошенка тощо. Серед *бранок, чужинок* виокремлюємо образ Марусі Богуславки з однойменної п'єси М. Старицького і народної думи, Роксолани з однойменних романів П. Загребельного, О. Назарука, Мальви з однойменного роману Р. Іваничука, Оксани з «Боярині» Лесі Українки тощо, а прикладом *дружини зрадника* є образ Олени Зависної з «Оборони Буші» М. Старицького.

2. Позиція жінки в національно-визвольній боротьбі.

У цій категорії виокремлюємо три групи художніх образів. До *першої* зараховуємо героїнь, які чекаючи близьких і рідних з війни, вимолювали їм життя перед образами, ридали з туги. Потрапляючи в складні ситуації, вони бездіють, очікуючи, коли їх врятують. Сльози і молитви – типові жіночі засоби протидії злу і насиллю. Ця група жіночих образів є найчисленнішою, оскільки образи цих героїнь відповідають класичним фемінним стереотипам, що базуються на уявленнях авторів про діяльність жінок у роки воєн і національно-визвольної боротьби. До цієї групи належать образи Гелени Чаплинської з історичного роману у віршах «Берестечко» Л. Костенко, Ганни Сомківни, Мотрони Чаплинської з історичного роману «Я, Богдан» П. Загребельного, дружина Андрія Бульбенка з повісті «Тарас Бульба» М. Гоголя тощо.

До *другої групи* належать героїні, які жили буденними турботами, вони чекали на когось з війни, але це чекання відсувається на задній план клопотами сьогодення. Це жінки для яких боротьба як явище – неважлива, головне – це їхнє особисте щастя, добробут; вони недалекі, несвідомі, зазвичай або вродливі, або багаті. У першому випадку врода, а в другому – гроші допомагають їм влаштувати сімейне життя. Це образи Уляни з історичного ромну «Чорна рада» П.Куліша, Галі Вишняківни з історичного роману у віршах «Маруся Чурай» Л. Костенко тощо.

До *третьої групи* зараховуємо героїнь, які вболівали за долю України, робили свій внесок у боротьбу. Легендарна поетеса Маруся Чурай складала патріотичні пісні, що надихали воїнів: «Її пісні – як перло многоцінне, як дивен скарб серед земних марнот» [4, 148], – так оцінює пісенний дар героїні Богдан Хмельниький у романі «Маруся Чурай» Л. Костенко. Він говорить, що в піснях Марусі «огонь війни пашить» і «помагає не вгашати духа» [4, 148]. Не дарма на стінах Києво-Могилянської академії колись красувався напис: «Равнополєзно в бою і мєч, і пєро». Слово Марусі, народжене піснею, стало справжньою зброєю, про яку з часом писатиме Леся Українка.

Інші жінки стали опорою і підтримкою, соратницями і порадницями чоловіків, які воювали чи займалися державними справами (образи Ганни Золотаренко, Мотрі Кочубей тощо). Усвідомлюючи вплив жінки, а особливо коханої, на діяльність чоловіка, Р. Іваничук вклав у вуста помираючого гетьмана Івана Мазепи слова: «Благословила вона мене на велике діло» [1, 414].

Автор змалював Мотрю Кочубей не якимось закоханим дівчиськом, а дівчиною, що вболівала за народ, за державу, усвідомлювала велич гетьмана і його діяльності, і тому бачила в ньому не старого чоловіка, а борця за волю, свого однодумця. Л. Костенко також вважала, що жінка впливає на діяльність чоловіка, дає йому сили і наснагу. Герой її роману «Берестечко» Богдан Хмельницький говорить про свою третю дружину Ганну, що вона «КОЗАЦЬКА ЖІНКА З ГОРДИМИ ОЧИМА — вона мов крила в мене за плечима! Вона для мене у ці дні —як моє серце у мені!» [2, 229].

Були і ті жінки, які брали активну участь у боротьбі, часто нехтуючи власними почуттями і особистим щастям, а подеколи і своїм життям заради Вітчизни (образи Марусі Богуславки з однойменної п'єси М. Старицького і народної думи, Мальви з однойменного роману Р. Іваничука, Оксани з драматичної поеми «Бояриня» Лесі Українки, Олени Зависної з творів «Оборона Буші», «Облога Буші» М. Старицького).

Історія подає численні факти про участь жінок у боях з ворогами своєї Батьківщини нарівні з чоловіками, та, на жаль, мало їхніх імен збереглося до сьогодні. Напевно тому в історичній прозі так мало таких героїнь. Письменників часто цікавить реальна постать, прототип, який приверне увагу читача. М.Старицький у романі і драмі розповів про Олену Зависну – героїню оборони від поляків міста-фортеці Буші. Коли її чоловік вирішив скласти зброю, оскільки більшість захисників загинула, а польське військо увірвалося на укріплення, жінка, палко кохаючи свого чоловіка, не вибачила йому зради. Власноруч убивши його, підпалила пороховий погреб. Від вибуху загинула сама, а з нею – багато ворогів. У творах М. Старицького трагізм ситуації і складність прийнятого рішення підсилюється ще й тим, що в героїні є маленька дитина, прощатись з якою невимовно тяжко. У подібному становищі опиняється героїня роману «Мальви» Р. Іваничука. Вона не в змозі пробачити зради коханого чоловіка Іслам-Гірея козацькому війську під Берестечком. Мальву не зупиняють ні щасливо прожиті спільні роки, ні їхні діти, ні усвідомлення того, що її неминуче вб'ють за цей вчинок. Вона впевнено подає чоловікові келих отрути, подумки промовляючи: «…і за кров, яку ти розлив дарма по світу, і за зраду чужих і своїх, і за те, що свій розум, який дав тобі Бог для добрих діл, продав дияволові підступності…» [1, 228].

Жінки на історичному поприщі вже довели свою силу і мужність, завданням сучасних дослідників є повернути пам'ять про ці вчинки, а письменників – утвердити в українській літературі образ героїні, що є не лише Берегинею і матір'ю, а також національно свідомою захисницею своєї держави. Роль жіноцтва у формуванні національної свідомості є важливою темою. Саме жінка є відповідальною за збереження національної свідомості, в цьому її високе призначення і велика відповідальність, бо вона – мати і має виховувати свідомих українців.

Література

1. Іваничук Р. Мальви; Орда: Романи / Роман Іваничук. – Харків: Фоліо, 2008. – 415 с.

2. Костенко Л. Берестечко: історичний роман / Ліна Костенко. – К.: Либідь, 2010. – 232 с.
3. Кривоший О. Жінка в суспільному житті України за часів козаччини / Олександр Кривоший. – Запоріжжя: Поліграф, 1998. – 68 с.
4. Ліна Костенко: Навчальний посібник-хрестоматія / Упор. Григорій Клочек. – Кіровоград: Степова Еллада, 1999. – 320 с.
5. Луговий О. Визначне жіноцтво України: Історичні життєписи / Ол. Луговий. – 2-ге вид. – К.: Ярославів Вал, 2007. – 282 с.
6. Рихтицька Д. Українська жінка в дзеркалі життя і боротьби / Дарія Рихтицька // Визвольний шлях. – 1996. – Кн. 5. – С. 518.
7. Українки в історії / За заг. ред. В. Борисенко. – К.: Либідь, 2006. – 328 с.

СЕКЦІЯ №13 БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Бережна Олена
студентка 5 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.б.н., доц. Федотов Є.Р.

БІОХІМІЧНІ ТА ІМУНОЛОГІЧНІ ПОКАЗНИКИ ПРИ АНЕМІЯХ. ГОСТРА ТА ХРОНІЧНА ПІСЛЯГЕМОРАГІЧНА АНЕМІЯ

Післягеморагічні анемії розвиваються в результаті втрати значної кількості крові у зовнішнє середовище або в порожнину тіла. Провідною патогенетичною ланкою даних анемій є зменшення загального об'єму крові, особливо її циркулюючої фракції, що веде до гіпоксії, зрушенням кислотно-лужного стану, дисбалансу іонів в клітинах і поза ними. Залежно від швидкості крововтрати виділяють гостру і хронічну післягеморагічні анемії. Гостра шлунково-кишкова кровотеча — часте ускладнення виразкової хвороби, що відрізняється важкістю діагностики і незадовільними результатами консервативного і оперативного лікування.

Виразкові ураження шлунку і дванадцятипалої кишки займають провідне місце в патології органів травлення. Вони часто виникають у людей працездатного віку, незрідка супроводжуються загрозливими життю ускладненнями, які є причиною інвалідизації і смертності населення. Останніми роками намітилося зростання захворюваності виразковою хворобою шлунку і 12-палої кишки. Первинна інвалідність хворих виразковою хворобою складає 14-44% від всіх гастроентерологічних захворювань.

Об’єктом дослідження була венозна кров 35 хворих віком 40-55 років з діагнозом післягеморагічна анемія. Хворі були поділені на дві групи: 1 група – хворі з гострою післягеморагічною анемією, 2 – з хронічною. В крові визначали вміст еритроцитів, гемоглобін, гематокрит, протромбіновий індекс, ШОЕ, проводили підрахунок лейкоцитів та лейкоформули.

Червона кров і гематокрит бралися у п`ять етапів: 1) при надходженні хворих до лікарні; 2) на другий день після госпіталізації; 3) на четвертий день лікування; 4) на сьомий день лікування; 5) перед випискою з лікарні. Решта показників бралася у три етапи: 1) при надходженні хворих до лікарні; 3) на третій день лікування; 4) на сьомий день лікування;

У всіх хворих з гострою та хронічною післягеморагічною анемією спостерігаються знижені показники червоної крові при первинному обстеженні. Вивчені показники були нижчими протягом всього періоду дослідження у хворих на хронічну післягеморагічну анемію у порівнянні із хворими на гостру післягеморагічну анемію.

Після початку кровотечі відзначається поступове вірогідне зменшення в динаміці лікування рівня гемоглобіну, числа еритроцитів в одиниці об'єму крові, а також гематокриту у хворих на гостру післягеморагічну анемію. У хворих на хронічну післягеморагічну анемію спостерігається не вірогідне

зниження, а потім незначне підвищення еритроцитів, гемоглобіну і гематокриту.

ШОЕ у хворих з гострою післягеморагічною анемією знаходиться в межах верхньої границі норми, а у хворих з хронічною післягеморагічною анемією ШОЕ значно вище за норму.

Рівень лейкоцитів був значно вищим за норму у хворих з гострою післягеморагічною анемією. Це підвищення відбувалося за рахунок паличкоядерних нейтрофілів, кількість яких в крові підвищувалася внаслідок гострої крововтрати.

Рівень ПТІ в обох групах знаходиться в межах нижньої границі норми.

Бєгунова Марія
студентка 5 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.х.н., доц. Луганська О.В.

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІОННИХ АСОЦІАТІВ БАРВНИКІВ З ПОВЕРХНЕВО-АКТИВНИМИ РЕЧОВИНАМИ ЯК ЕЛЕКТРОДНОАКТИВНИХ КОМПОНЕНТІВ МЕМБРАН ІОНОСЕЛЕКТИВНИХ ЕЛЕКТРОДІВ

Органічні речовини, такі як поверхнево-активні речовини (ПАР), відносяться до особливої групи органічних забруднювачів, що відрізняються небезпечними біологічними властивостями: високою токсичністю та стійкістю до біорозкладання в оточуючому середовищі. ПАР відносяться до реагентів масового використання і є розповсюдженими забруднювачами навколишнього середовища. Актуальним залишається завдання поліпшення метрологічних характеристик іонометричного визначення ПАР в реальних об'єктах, зокрема, підвищення селективності при аналізі багатокомпонентних сумішей ПАР [1, С. 54].

Практично всі запропоновані до теперішнього часу іоноселективні електроди (ІСЕ) для визначення органічних аніонів засновані на використанні іоннообмінних систем. Серед останніх найпоширеніші солі четвертинних амонієвих основ (ЧАО), цетилпіридинія, барвників. Для систем цього типу характерна чітка кореляція між гідрофобністю аніона (ряд Гофмейстера) і селективністю мембрани.[2, С.385]

Систематичні дослідження десятків хромофорних органічних реагентів (ОР) кислотного та основного типів у предміцелярних розчинах катіонних, аніонних та неіоногених ПАР дозволили встановити, що іоні форми ОР при різних pH утворюють з противоіонами ПАР іонні асоціати, як правило стехіометричного складу, більш стійкі у водному середовищі, ніж дімери самих ПАР. Молярні співвідношення ОР:ПАР варіюють від 1:1 до 2:2. Можливо прогнозування утворення таких асоціатів у водних розчинах при наявності хоча б одної дисоційованої групи в молекулі ОР та іонів ПАР протилежного заряду з довжиною вуглеводневого радикалу більше C_{10}.

Властивості іонних асоціатів ОР(ПАР) відрізняються від властивостей вихідних органічних реагентів: зменшується розчинність у воді, зміюються оптичні характеристики, протолітичні властивості кислотних груп, таутомерні рівноваги [3, С. 35-36].

У роботі [4] вивчається механізм функціонування рідкої мембрани іоноселективного електрода на прикладі іонного асоціату лаурилсульфату-кристалічного фіолетового (ЛС – КФ).

Іонний асоціат ЛС-КФ має обмежену розчинність у воді та може бути виділений у вигляді твердої фази. При функціонуванні мембрани ІСЕ іонний асоціат переходить з мембрани в аналізований розчин. Якщо як аналізований розчин використовують воду, то потенціал ІСЕ визначають іони водної фази, які присутні в ній за рахунок розчинення іонного асоціату мембрани [4, С. 497].Іонні асоціати відомі як активні форми іоноселективних електродів. Незважаючи на ефективність катіонних барвників як складових ІА, використовуються вони в таких системах рідко.

Література

1. Перевощикова Н.Б., Азиатцев Ю.А. Количественное определение поверхностно-активных веществ различной природы в водных растворах / Н.Б. Перевощикова // Вестник Удмуртского университета. Физика.Химия. – 2010. – Вып.2 – С. 54 – 65.

2. Н.В. Шведене, Н.Н. Бельченко, Н.В. Старушко, В.Е. Баулин, И.В. Плетнев Жидкостные мембранные электроды на основе азасоединений для определения органических анионов//Вестник московского университета.- 1998.- Т39, № 6.-С. 383-389.

3. Чернова Р.К. Аналитические реакции в растворах ПАВ / Р.К. Чернова // Известия Саратовского университета. Сер.: «Химия. Биология. Экология.»– 2005. – Т. 5, № 1. – С.33 – 40.

4. Фишер А.В. Изучение механизма функционирования жидкой мембрани ионоселективного электрода на примере ионного ассоциата лаурилсульфата – кристаллического фиолетового / А.В. Фишер // Журнал аналитической химии. – 1985. – Т. XL, № 3. – С. 493 – 499.

Білецька Олена
студентка 6 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.п.н., доц. Перетятько В.В.

ХІМІЧНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ СТУДЕНТІВ

Вища школа, на всіх етапах її розвитку, основною своєю метою вважала підготовку фахівця, здатного вдосконалювати свої професійні якості, відтворювати і розширювати соціальний досвід, перетворювати матеріальні умови життя суспільства, його культуру, накопичувати і створювати нові цінності та знання.

Система навчання у вищому навчальному закладі розглядається як активна, комунікативна, продуктивна, пізнавальна взаємодія викладача і

студентів, а також студентів між собою. Формування пізнавального інтересу в особистості студента обумовлює необхідність органічної єдності навчання, виховання, інтеграції навчальної, науково-дослідної та виховної роботи в рамках цілісного педагогічного процесу ВНЗ.

Питання активізації пізнавальної діяльності студентів належать до числа найбільш актуальних проблем сучасної педагогічної науки і практики. Адже від якості навчання як діяльності залежить результат навчання, розвитку та виховання студентів.

У педагогічній практиці використовуються різні шляхи активізації пізнавальної діяльності, основні серед них – різноманітність форм, методів, засобів навчання, вибір таких їх поєднань, які в певних ситуаціях стимулюють активність і самостійність студентів.

Істина, здобута шляхом власного напруження зусиль, має величезну пізнавальну цінність. Отже, успіх навчання визначається прагненням студентів до пізнання, усвідомленим і самостійним придбанням знань, умінь і навичок, їх активністю.

Розвиток пізнавального інтересу – складне завдання, від вирішення якого залежить ефективність навчальної діяльності студентів. У педагогіці і психології розроблені загальні підходи до формування пізнавального інтересу студентів. Відомо, що інтерес проявляється як до змісту навчального матеріалу, так і до організації пізнавальної діяльності. Інтерес значно підвищує ефективність занять, активізує навчально-пізнавальну діяльність студентів. Адже студенти займаються в силу свого внутрішнього потягу, за власним бажанням, тому навчальний матеріал вони засвоюють досить легко і ґрунтовно, через це мають міцні знання з предмету, зокрема з хімії. Чим вищий інтерес студента до хімії, тим активніше йде навчання і тим краще його результати. Відсутність інтересу призводить до низької якості навчання, швидкому забуванню і навіть до повної втрати набутих знань, умінь і навичок.

Більшість студентів, які навчаються в ЗНУ на біологічному факультеті напрямі підготовки «Екологія, охорона навколишнього середовища та раціональне природокористування» мають низьку навчальну мотивацію до вивчення хімічних дисциплін. Деякі з них не розуміють, навіщо вони взагалі вивчають цей предмет, посилаючись на те, що отримані знання їм ніколи ні в житті, ні в їх майбутній професії не знадобляться. Тому педагог на початковому етапі має спростувати сформовану думку, зацікавити студентів, розвинути у них потребу до пізнавальної діяльності [1].

Захоплення хімією практично завжди починається з дослідів, і не випадково чи не всі знамениті хіміки з дитинства любили експериментувати з речовинами, завдяки чому в хімії було зроблено багато відкриттів.

Хімія є наукою теоретично-експериментальною, тому в процесі її вивчення найважливішим методом є експеримент. Експеримент – найважливіший шлях здійснення зв'язку теорії з практикою в навчанні хімії, перетворення знань у переконання, засіб отримання конкретних уявлень і

міцних знань. Розкриття пізнавального значення кожного досліду – основна вимога до хімічного експерименту.

Експерименти прищеплюють любов до хімії, формують інтерес до предмету, сприяють більш успішному засвоєнню хімії, поглибленню і розширенню знань, формуванню навичок самостійної творчої роботи, прищепленню практичного досвіду роботи з хімічними реактивами та обладнанням.

Особливість хімічного експерименту як засобу пізнання полягає в тому, що в процесі спостережень і при самостійному виконанні дослідів студенти не тільки швидше засвоюють знання про властивості речовин, але і вчаться підтверджувати знання хімічними дослідами, а також набувають вміння працювати самостійно [2].

Метою даної роботи є виявлення, наукове обґрунтування та експериментальне підтвердження ефективності хімічного експерименту в формуванні пізнавального інтересу в студентів.

Об'єкт дослідження: процес навчання, орієнтований на розвиток пізнавального інтересу студентів.

Предмет дослідження: розвиток пізнавального інтересу студентів за допомогою хімічного експерименту.

З метою виявлення ролі хімічного експерименту в формуванні пізнавального інтересу студентів до вивчення хімії, нами було проведено дослідження серед студентів-екологів І курсу біологічного факультету ЗНУ. Для цього дві підгрупи були поділені на експериментальну і контрольну групи. Важливою умовою поділу стало те, щоб обидві групи були рівноцінними за якістю знань студентів.

Протягом навчального року, на лабораторних заняттях, студенти в складі експериментальної групи власноруч проводили хімічні експерименти, працювали з лабораторним посудом, вели спостереження за зміною речовин під час перебігу хімічних реакцій, висували припущення щодо подальших змін. Студенти контрольної групи в цей час не виконували жодних експериментів. При цьому проводилося спостереження за рівнем знань студентів обох груп за об’єктивними та суб’єктивними показниками.

Обробка отриманих експериментальних даних здійснювалася за допомогою якісних і кількісних методів математичної статистики.

В результаті досліджень виявилось, що в студентів, які працювали в експериментальній групі, з'явилось прагнення до пізнання, до нових, більш повних та глибоких знань. Вони зрозуміли необхідність хімічних знань в подальшій професійній діяльності.

Саме тому в процесі навчання необхідно систематично збуджувати, розвивати і зміцнювати пізнавальний інтерес учнів і як важливий мотив навчання, і як стійку рису особистості. Виконання експериментальних досліджень власноруч є ефективним засобом формування пізнавального інтересу студентів, що є основою позитивного відношення до навчання.

Література
1. Щукина Г. И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе. М., 1989. – 185 с.
2. Гааг Н.А. Как привить интерес к уроку химии. – Химия в школе, 1991. – 219 с.

Боднарчук Анастасія
студентка 5 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.б.н., доц. Дубова О.В.

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА БІОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ГІРЧИЦІ СИЗОЇ ТА ГІРЧИЦІ БІЛОЇ

Гірчиця - одна з цінних олійних культур. Рід Гірчиця (*Sinapis*) – однорічна рослина, що належить до родини хрестоцвітих (C*ruciferae*). Метою роботи є дослідження морфологічних особливостей та посухостійкості двох видів гірчиці: гірчиці білої (*Sinбpis бlba*) сорт «Запоріжанка», та гірчиці сарептської (*Brбssica jъncea*) сортів «Деметра», «Діжонка», «Ретро». Рослини були вирощені з насіння на станції юннатів влітку 2011 року.

Сорт «Деметра» це трав'яниста однорічна рослина висотою до 47,0 см, листки ліровидно розсічені, черешкові, верхні - коротко черешкові лінійні. Довжина листової пластинки досягає 3,5см, ширина 2,6см. Рослина має жовте забарвлення квіток діаметром до 2 см. Кількість квіток на одному суцвітті по 14-16 штук. Рослини сорту «Діжонка» - досягали 35,1 см висоти ; листки ліровидно розсічені, черешкові довжиною до 5 см, ширина до 4 см. Квітка має блідувато-жовтий колір, її діаметр до 2 см, в одному суцвітті в до 17 квіток. Сорт «Ретро» - рослина висотою до 46,8см, листки ліровидно розсічені, черешкові, їх довжина в середньому 3,5 см, ширина – 2,6 см, верхні - коротко черешкові. Квітки мають жовтий колір, їх діаметр більше 2 см, на одному суцвітті їх 17-22 штук. Сорт «Запоріжанка» - рослина висотою до 52 см, листки ліровидно розсічені, черешкові. Розміри листової пластинки : довжина 5 – 7 см, ширина – 3,9см. Суцвіття – розгалужена складна китиця, 5-7 бічних суцвіть на головному пагоні, верхівкове суцвіття складається з 18 квіток, бічне – 10 квіток.

Для вирощування різних сортів гірчиці білої та гірчиці сарептської необхідно враховувати їх стійкість до різних факторів навколишнього середовища. Таким важливим фактором на півдні України є високі температури в літні місяці та нестача води. Нами у модельному експерименті визначалась посухостійкість різних сортів гірчиці білої та гірчиці сарептської. Різні умови посухи моделювались розчином сахарози з тиском 10, 14 та 18 атмосфер.

За результатами модельного експерименту сорти гірчиці за посухостійкістю можна розташувати таким чином: «Запоріжанка»> «Ретро»> «Деметра»> «Діжонка.

Бойко Анастасія
студентка 6 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.б.н., доц. Новосад Н.В.

БІОХІМІЧНІ ПОКАЗНИКИ КРОВІ У ХВОРИХ ІЗ НЕГОСПІТАЛЬНОЮ ПНЕВМОНІЄЮ

Негоспітальна пневмонія (НП) в XXI столітті залишається важливою медико-соціальною проблемою [1]. Спостереження за хворими на негоспітальну пневмонію на тлі різних факторів ризику, до яких належать різні хронічні захворювання на сьогодні є особливо актуальними у зв`язку з тим, що у світі спостерігається значне зростання хронічних захворювань. До останніх належать: патологія печінки та серцево-судинні захворювання.

Об'єктом дослідження була сироватка крові 50 хворих на НП, яких було поділено на 3 групи: 1 – хворі на НП, 2 – хворі на НП на тлі ССЗ, 3 – на тлі захворювання печінки. Контрольну групу склали 20 умовно здорових людей. В крові досліджували загальний вміст холестерину, β-ліпопротеїдів, сечовини і креатиніну. Статистичний аналіз даних здійснювали з використанням пакету прикладних програм SPSS, версія 13 в операційній системі Windows XP.

Як показали результати досліджень, у хворих на НП рівні холестерину і β-ліпопротеїдів, хоча і знаходилися у межах норми, але на початку захворювання були достовірно нижчими за контроль на 15,9 % і 16,7 % відповідно. Далі ці показники поступово підвищувались до значень контрольної групи. Вміст сечовини і креатиніну навпаки на початку захворювання перевищував показники контролю на 27 % та 8 % відповідно. Але ці показники впродовж лікування достовірно знижувалися, хоча і не досягли рівня контролю.

У хворих на НП на тлі ССЗ холестерин і β-ліпопротеїди на початку захворювання ще більше знижувалися – на 36 та 38 % відповідно, і були нижчими за фізіологічну норму. Впродовж лікування ці показники підвищувались, досягнувши рівня фізіологічної норми, але залишалися достовірно нижчими за показники контрольної групи на 16 та 19 % відповідно. Щодо сечовини і креатиніну, то вони навпаки на початку захворювання перевищували контрольну групу на 34 і 24 % відповідно, а наприкінці були нижчими за контроль на 6,8 і 15,8 % відповідно.

Показники холестерину і β-ліпопротеїдів на першому етапі дослідження у хворих третьої групи також були високо достовірно зниженими порівняно з контрольною групою – на 29,5 і 31 %, і були менші за нижню межу фізіологічної норми. На протязі лікування ці показники поступово підвищувались, досягнувши рівня фізіологічної норми. Проте, на останньому етапі лікування вони не досягли рівня контролю (холестерин був нижчий за контроль на 11,4 %, а β-ліпопротеїди – на 11,9 %). Рівень сечовини на початку лікування був вищим за контроль на 57 %, у подальшому її кількість знижувалася, проте перевищувала контроль на 25 %. Вміст креатиніну достовірно був вищим за показник контрольної групи на перших трьох етапах

лікування. У подальшому він знижувався та при виписці досягав рівня контрольної групи.

Таким чином, найбільші зміни у досліджуваних показниках крові спостерігаються у хворих на НП на тлі різних захворювань.

Література

1. Фещенко Ю.І. Негоспітальна пневмонія у дорослих (етіологія, патогенез, класифікація, діагностика, антибактеріальна терапія) (проект погодження) / Фещенко Ю.І., Дзюблик О.Я., Мухін О.О. // Український пульмонологічний журнал. – 2003. - № 1. – С. 16-29.

Верещак Ольга
студентка 5 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: д.м.н., проф. Сіліна Т.М.

ДИНАМІКА ЛАБОРАТОРНИХ ПОКАЗНИКІВ КРОВІ ХВОРИХ НА ХРОНІЧНИЙ ГЕПАТИТ С

Хронічний гепатит С є актуальною медико-соціальною проблемою останніх 2-х десятиліть. За даними ВООЗ у світі на цей момент налічується близько 500 мільйонів інфікованих вірусом гепатиту С (HCV). Україна відноситься до регіонів з високою інфікованістю населення HCV. Це дозволяє вважати HCV одним із найбільш актуальних проблем вітчизняної медицини. Значне перевищення рівня АлАТ та АсАТ свідчить про процес цитолізу гепатоцитів з вивільненням клітинних ферментів (Малєєв В.В, Єршов Ф.І.). Вміст загального білірубіну у хворих на хронічний вірусний гепатит С молодше 40 років практично не відрізняється від контрольної групи клінічно здорових осіб, свідчить про високі компенсаторні можливості печінки молодих хворих на відміну від хворих старше 40 років, де спостерігається збільшення рівня загального білірубіну, що говорить про явище декомпенсації як у жінок так і в чоловіків.

Об’єкт дослідження - кров хворих на хронічний вірусний гепатит С у кількості 100 осіб, які було поділено на 2 групи за віковим аспектом та статтю: чоловіки та жінки від 25 до 40 склали І групу та від 40 до 55 років - ІІ групу. Визначався стан їх печінки за біохімічними маркерами гепатиту: прямого та загального білірубіну, тимолової проби, АлАТ, АсАТ. Статистичний аналіз даних здійснювали з використанням пакету прикладних програм SPSS, версія 13 в операційній системі Windows XP.

Як показали результати, показники загального та прямого білірубіну, тимолової проби не виходять за межі нормальних лабораторних показників у хворих до 40 років. Проте середнє значення тимолової проби жінок та чоловіків у 2 та 1,7 разів вище, ніж в контрольній групі. Лабораторні показники АлАТ та АсАТ виявились значно вищими ніж у контрольній групі, що вказує на цитоліз гепатоцитів. Кількість загального та прямого білірубіну, АсАТ була достовірно вищою у чоловіків ($p<0,05$). У жінок, навпаки, були вищими активність АлАТ та показник тимолової проби.

Для показників крові хворих старших за 40 років характерне суттєве підвищення рівня загального білірубіну як у жінок так і у чоловіків, що може бути пов'язано із прогресуючою хронічною печінковою недостатністю. Рівень цього лабораторного показника становив у жінок 24,95±21,92 ммоль/л, а у чоловіків 27,37±8,17 ммоль/л, перевищуючи показник контрольної групи майже у 2 рази. Кількість прямого білірубіну не виходила за межі норми, проте була вищою ніж у хворих першої групи. До того ж у цій віковій групі кількість прямого білірубіну була вищою у жінок, ніж у попередній. Рівні трансаміназ також значно перевищували верхні межі фізіологічної норми, як у чоловіків так і у жінок. Так рівень АлАТ у жінок у середньому склав 1,89±1,35 ммоль/л, а у чоловіків 1,86±1,30 ммоль/л, відповідно АсАТ – 1,0±1,34 та 0,90±0,73 ммоль/л. Слід зазначити, що у цій віковій категорії рівні АсАТ та АлАТ вирівнюються та не відрізняються у чоловіків та жінок. Показник тимолової проби у чоловіків залишається без змін порівняно із 1 групою, а у жінок – зростає і перевищує контроль у 2,3 ($p>0,001$) рази, що може свідчити про наявність запального процесу в печінці.

Полімеразна ланцюгова реакція - широко вживаний метод детекції РНК ВГС. У її основі лежить багатоцикловий процес, що нагадує природну реплікацію нуклеїнової кислоти, причому кожен цикл складається з послідовних етапів. З досліджуваного матеріалу хворих обох досліджуваних вікових груп на хронічний вірусний гепатит С (сироватка або плазма крові, печінковий біоптат) виділялася РНК ВГС. ПЛР в досліджуваних групах хворих дозволило виявити хронічний процес.

Винник Тетяна
студентка 5 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.б.н., доц. Приступа І.В.

АНАЛІЗ СТАНУ ДЕЯКИХ СОРТІВ ТРОЯНД, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ В ОЗЕЛЕНЕННІ М. ЗАПОРІЖЖЯ

Останнім часом асортимент троянд в озелененні м. Запоріжжя значно розширюється, особливо за рахунок сортів закордонної селекції. Вони застосовуються в озелененні при створенні різних видів ландшафтних композицій. Основною складністю при вирощуванні і культивуванні роз є їх нестійкість до різних інфекційних хвороб, які завдають суттєвих втрат декоративним якостям сортів, що необхідно враховувати при інтродукції. А при виведенні стійких видів втрачається їх декоративність, що зумовлено генетичною модифікацією, і не має фенотипічного прояву [1, С. 56; 2, С. 104]. Саме тому, одним з найважливіших завдань є вивчення характерних для різних сортів хвороб, виявлення найбільш перспективних та високо декоративних. Однак, систематичних спостережень у місті Запоріжжі за рівнем захворюваності сортів троянд не проводилось та їх загальна декоративність не реєструвалася.

Спостереження проводили у період з 2009 – 2011 рр. Досліджували етапи зараження і прогресування різних хвороб і шкідників та їх вплив на декоративні

якості трояндового куща. З початком вегетації весною через кожні 10 – 20 днів проводилась візуальна оцінка ушкодження і загального декоративного стану за 5–ти бальною шкалою, яку розробила З.К. Клименко [1, С. 81-88]. Для узагальнення результатів розраховувався ступінь пошкодження за формулою

$$Сп = \frac{Nп \times Бп}{nдр}$$

де Nn – кількість пошкоджених рослин; Бn – бал пошкодження; $n_{др}$ – загальна кількість дослідних рослин.

Загалом спостереження проводилось на 88 сортах з 10 садових груп: чайно-гібридних (24 сорти), напівплітистих (9), плітистих (3), плітистих великоквіткових (13), мініатюрних (11), ґрунтопокривних (3), грандифлора (2), флорибунда (17), поліантових (5), Кордеса (1). Виявлено, що майже 85 % від усієї колекції ураженні різними видами хвороб, яких можна було б уникнути за умов дотримання всіх профілактичних заходів та ефективних засобів лікування. Згідно нашим візуальним спостереженням найпоширенішими хворобами колекції роз ЗМДБС були: 1) іржа – збудник гриби роду *Phragmidium* – було заражено приблизно 6% від усіє колекції; 2) плямистість – збудник гриб *Marssonina rosae* – 25% від усіє колекції; 3) мучниста роса – збудник гриб *Sphaerotheca pannosa* – 15% від усіє колекції.

Ступень зараженості рослин іржею можна оцінити в 3 бала, тобто пораженою є біля 45% листкової маси куща. Ступінь зараження плямистістю роз за шкалою дорівнює 4 балам (56%), мучнистою росою - 3 балам (35 – 40 %). Також, наявні пошкодження бутонів хрущами та трипсами, що призводить до зів'янення і не розкриття бутонів.

Річний приріст троянд груп флорибунда, чайно–гібридні та Кордеса, які уражені вищенаведеними хворобами, пригнічується в значній мірі. Серед найстійкіших груп - ґрунтопокривні та мініатюрні троянди, що майже не страждають від хвороб й мають значний річний приріст.

Таким чином, згідно нашим спостереженням, найбільш перспективними сортами для вирощування на південному сході України, зокрема в Запоріжжі, є «*Angelique*», «*Black Baccara*», «*Dame de Coeur*», «*Flamingo*», «*Pascali*», «*Sophia Loren*», «*Ruby*», «*Peace (Gloria Dei*)», «*Bonica*», «*Snow Ballet*», «*Ferdy*», «*Fresh Pink*», «*Baby Carnaval*», «*Coralin*», «*Sweet Dream*», «*Bigoudi*».

Література

1. Клименко В.Н. Методика первинного сортоизучения садових роз / В.Н. Клименко, З.К. Клименко. – Ялта, 1971. – 156 с.

2. Трейвас Л.Ю. Болезни и вредители декоративных садовых растений: атлас-определитель. – М.: ЗАО «Фитон+», 2007. – 192 с.

Височина Аліна
студентка 4 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.б.н., доц. Завгородній М.П.

СИНТЕЗ ПОХІДНИХ 1,2,4-ТРИАЗОЛО[4,3-А]ХІНОЛІНУ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ЇХ ФІЗИКО-ХІМІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ

Хінолін та його похідні, у тому числі й 1,2,4-триазоло[4,3-а]хінолін, знайшли широке застосування як аналітичні реагенти, як цінна сировина для хімічної промисловості, як комплексони, як реагенти для тонкого хімічного синтезу, а також як лікарські препарати. Пошук доступних та ефективних методик синтезу 1,2,4-триазоло[4,3-а]хіноліну та його похідних є важливим завданням сучасної хімії.

Із літературних джерел відомо, гетероциклічна система 1,2,4-триазолу вступає в реакції конденсації із різними кільцевими системами [1, 199]. Необхідні 1,2,4-триазолохіноліни були отримані за допомогою відомих методик, які були розроблені для інших циклічних систем, заміщені 2-хінолілгідразини легко вступають у реакцію циклізації з належною аліфатичною кислотою або орто-естерами, утворюючи 1,2,4-триазоло[4,3-*a*]хінолін похідні [2, 83; 3, 776-778]. Було отримано такі сполуки як (5-метил-1,2,4-триазоло[4,3-а]хінолін)-пропанова кислота, 1-(5-метил-1,2,4-триазоло[4,3-а]хінолін)-2-іміноетанол, (5-метил-1,2,4-триазоло[4,3-а]хінолін)-етиловий естер пропіонової кислоти, (5-метил-1,2,4-триазоло[4,3-а]хінолін)-метиловий естер пропіонової кислоти та (5-метил-1,2,4-триазоло[4,3-а]хінолін)-бутиловий естер пропонової кислоти.

Отримані дані показують широкий діапазон та силу похідних 1,2,4-триазоло[4,3-а]хінолінів, отже представляється доцільним синтезувати нові сполуки з різними замісниками у ядрах триазолу та хіноліну.

Література

1. A.R. Prasad, T. Ramalingam, A.B. Rao, P.V. Diwan, P.B. Sattur, Synthesis and biological evaluation of 3-aryloxyalkyl-6-aryl-7*H*-*s*-triazolo(3,4-*b*][1,3,4]thiadiazines, Eur. J. Med. Chem.24 (1989) 199–201.

2. M. Kanji, K. Yutaka, (Takeda Chemical Industries Ltd.), *s*-Triazolo[4,3-*a*][1,4]benzodiazepines or their 5-*N*-oxides useful as sedatives analgesics, muscle relaxants, hypnotics and tranquilizers, Jpn. Pat. 74 27,880 (1974); Chem. Abstr. 83 (1975)

3. A.R. Prasad, A.N. Rao, T. Ramalingam, P.B. Sattur, Fused triazoles: synthesis and antifungal activity of 2-arylidene-thiazolo[3r,2r:1,2]imidazo[5,4-*b*]pyridin-3(2*H*)-ones, 2-arylidene-thiazolo[3,2-*a*]benzimidazol-3(2*H*)-ones and 6-arylidene-thiazolo-[3,2-*b*]-*s*-triazol-5(6*H*)-ones, Ind. J. Chem. Sect. B 25 (1986) 776–778.

Гергіль Дар'я
студентка 4 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.х.н., ст. викл. Лашко Н.П.

ВПЛИВ АНТИОКСИДАНТНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ХАРЧОВИХ ДОБАВОК НА ПОДОВЖЕННЯ ТЕРМІНУ ЗБЕРІГАННЯ РОСЛИННИХ ТА ТВАРИННИХ ЖИРІВ

Для попередження процесів окиснення та зберігання біологічної цінності харчових жирів, до їх складу вводять антиоксиданти. Антиоксиданти дезактивують каталізатори окиснення або нейтралізують активні вільні радикали, що призводить до обриву ланцюгів окиснення та утворення неактивних продуктів. [1, 125]

Найбільш поширеними харчовими добавками – антиоксидантами – є лимонна та аскорбінова кислоти та їх солі. [2, 382]

В зв'язку з цим, цікаво було дослідити вплив саме цих речовин на подовження терміну зберігання олії та вершкового масла домашнього та промислового виробництва.

Мета роботи – вивчити вплив антиоксидантів на органолептичні та фізико-хімічні показники якості рослинних та тваринних жирів.

Завдання роботи:

- дати органолептичну оцінку олії та вершковому маслу домашнього та промислового виробництва, використовуючи дескриптивний (описовий) аналіз зі створенням профілю продукту;
- визначити кислотне, йодне та пероксидне числа в досліджуваних жирах;
- вивчити кореляцію між органолептичними та фізико-хімічними показниками якості олії та вершкового масла.

Для органолептичної оцінки показників якості досліджуваних жирів (описання аромату, смаку, кольору, консистенції) біло запропоновано 8 термінів (дескрипторів), що дозволило побудувати органолептичні профілі продуктів.

Експериментально встановлено, що найбільш ефективною концентрацією для гальмування процесів самоокиснення вершкового масла є 0,6 г лимонної та 0,4 г аскорбінової кислоти на 1 кг продукту. Для рослинних жирів (олії) цей показник значно нижчий і складає для лимонної кислоти – 0,2 г, для аскорбінової – 0,1 г на 1 кг продукту. Така тенденція зниження ефективної концентрації кислот може бути пояснена достатньо високим вмістом в рослинних жирах природних антиоксидантів – токоферолів, які підсилюють дію доданих до олії лимонної та аскорбінової кислоти.

Експериментально підтверджено, що одночасне використання лимонної і аскорбінової кислоти в досліджених жирах підсилює гальмування процесів самоокиснення та значно знижує концентрацію доданих до жиру кислот (ефект синергізму).

Встановлено наявність кореляції між органолептичними та фізико-хімічними показниками якості олії та вершкового масла, що дозволяє підвищити об'єктивність органолептичної оцінки.

Література
1. Люх Е. Консерванты в пищевой промышленности. – 3-е изд.: Пер. с нем. – СПб: ГИОРД, 1998. – 256 с.
2. Сарафанова Л. А. Пищевые добавки: Енциклопедия. – 2-е изд., испр. и доп. - СПб: ГИОРД, 2004. – 808 с.

Горохівець Надія
студентка 5 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.б.н., доц. Новосад Н.В.

МЕТАБОЛІЧНА АКТИВНІСТЬ НЕЙТРОФІЛІВ КРОВІ ПРИ ЗАГОСТРЕННІ РЕВМАТОЇДНОГО АРТРИТУ

Ревматоїдний артрит (РА) – системне запальне захворювання сполучної тканини з переважним ураженням суглобів по типу хронічного прогресуючого ерозивно-деструктивного поліартриту. Запалення лежить в основі головних клінічних проявів РА. Нейтрофільні гранулоцити належать до числа центральних учасників запалення [1, с. 4].

Мієлопероксидаза (МПО) – фермент азурофільних гранул нейтрофілів. При міграції у зону запалення нейтрофіли активуються та звільняють вміст азурофільних гранул, перш за все МПО. Будучи катіонним білком, МПО може зв'язуватися з негативно-зарядженою клітинною мембраною, зокрема ендотеліальною, і при наявності H_2O_2 викликати окисне пошкодження тканин організму в зонах запалення [2, с. 11-12].

Катіонні білки (КБ) є важливим фактором неспецифічної резистентності організму через значний їх антибактеріальний потенціал, саме вони у разі запальних інфекційних процесів першими пошкоджують структури клітин патогенних мікроорганізмів і підготовлюють їх до подальшого розщеплення [3, с. 5].

Метою роботи було дослідження стану кисеньзалежної та кисеньнезалежної метаболічних систем нейтрофілів крові у хворих при загостренні РА.

Впродовж жовтня-березня 2010-2012 року на базі поліклініки №10 м. Запоріжжя та кафедри імунології та біохімії ЗНУ проводилося дослідження крові 38 хворих на РА.

Кров брали при надходженні хворих до лікарні та при виписці. Із взятої крові виготовляли мазки, які були зафіксовані, пофарбовані та досліджені на визначення активності МПО та рівень КБ.

Статистичний аналіз даних здійснювали з використанням пакету прикладних програм SPSS, версія 13 в операційній системі Windows XP.

Як показали дослідження, активність МПО при надходженні хворих до лікарні була вищою за контроль і складала 211,11±10,0 у.о. Довірчий інтервал - 190,81-231,41 у.о., а різниця 40,6 у.о. Розмах коливань великий - від 96 до 277 у.о. (різниця 181 у.о.). У контрольній групі активність МПО склала 181,68 у.о. Проте довірчий інтервал був значно вужчим (різниця між нижньою та

верхньою межами 4,43 у.о.) Таким чином, активність МПО на початку захворювання перевищувала показник контрольної групи на 16 % .

При виписці активність МПО знижувалася і складала 170,76 ± 1,93 у.о. При цьому її кількість ставала нижчою за показники контрольній групі на 6 %, а розмах коливань при виписці ставав значно вужчим – від 138 до 185 у.о (різниця 47 у.о.). Довірчий інтервал також звужується від 166,86 до 174,67 у.о (різниця 7,81 у.о.).

Множинні порівняння показали, що при надходженні до лікарні та при виписці активність МПО достовірно відрізнялася ($P < 0,001$). Між показниками контрольної групи та при надходженні хворих до лікарні достовірність також була високою ($P < 0,001$). Проте відмінності між показниками, які було отримано при виписці та контрольною групою були не достовірними ($P > 0,05$).

Рівень катіонних білків у хворих при надходженні до лікарні складав 190,82 ± 1,86 у.о. і був достовірно вище на 14 % ніж у здорових людей ($p<0,001$). Довірчий інтервал - 187,05-194,58 у.о. (різниця 7,53 у.о.) Розмах коливань - від 164 до 209 у.о. (різниця 45 у.о.). У контрольній групі рівень КБ був 163,21 ± 1,171 у.о. Довірчий інтервал - 160,84-165,85 у.о. (різниця 4,74 у.о).

При лікування відбулося зниження рівня КБ до 175,68 ± 1,231 у.о. Проте значень контрольної групи досягнуто не було. Різниця між нижньою та верхньою межами довірчого інтервалу була значно меншою і складала 4,99 у.о.

Множинні порівняння показали високу ступінь достовірності між усіма дослідженнями та контрольною групою.

Підвищення активності МПО при надходженні хворих до лікарні свідчить про наявність запального процесу. Нейтрофіли знаходяться у стані праймінгу і характеризуються підвищеним відгуком на подальший активуючий стимул. Оскільки довірчий інтервал на початку лікування був значно широкий і у деяких хворих спостерігалося різке зниження активності МПО при надходженні до лікарні, представляло інтерес проаналізувати зміни МПО у різних групах хворих.

Таким чином було виділено 2 групи хворих, які різнилися між собою за вивченими показниками.

Як показали результати досліджень активність МПО при надходженні хворих до лікарні була різною у двох групах. В першій групі активність МПО становила 246,68 ± 2,697 у.о, що перевищувало показники контрольної групи на 35%. Довірчий інтервал був від 241,15 до 252,21 у.о. (різниця 11,06 у.о). У другій групі активність МПО була нижча за контрольну групу на 39 %. Довірчий інтервал - 104,02-118,98 у.о. (різниця 14,96 у.о.)

Суттєве підвищення МПО на початку лікування у першій групі говорить про те, що у хворих нейтрофіли знаходились у стані праймінгу. Клітини характеризуються підвищеним відгуком на подальший активуючий стимул. У другій групі спостерігалося зниження активності МПО щодо показників контрольної групи. Це є свідченням того, що нейтрофіли перебували в активованому стані. Активація ефекторних функцій нейтрофілів реалізується в

потужній відповіді фагоцитів на стимуляцію, в збільшенні продукції АФК і інших прооксидантів. Активовані нейтрофіли піддаються необоротним змінам, які не залишають жодної можливості повернутися клітині у спокійний стан.

При виписці активність МПО в першій групі знижувалась до 176,11 ± 1,044 у.о. і була на 3% нижчою за показники контрольної групи. Можна припустити, що нейтрофіли не перейшли у стадію активації, а повернулися у стан спокою під впливом проведеної лікувальної терапії. На відміну від першої групи у другій групі хворих активність МПО зростала, проте була нижчою на 14% від контрольної групи.

Рівень КБ у групах при обох дослідженнях майже не відрізнявся і був вищим за контрольну групу, як при надходженні до лікарні та і при виписці.

Це свідчить про те, що при запаленні при РА у метаболізмі нейтрофілів більшу роль відіграє кисеньзалежна система.

В даний час при лікуванні РА застосовують різні антиревматичні препарати. В аптеках України є лікарські препарати різного виробництва. У наших дослідах хворі при лікуванні отримували вітчизняний препарат ревмоксикам та препарат виробництва Німеччини - моваліс. Представляло інтерес порівняти лікарську дію даних препаратів при лікуванні хворих, дослідивши активність МПО та рівень КБ нейтрофілів периферичної крові.

В залежності від проведеної терапії, хворих було поділено на 2 групи: пацієнти першої групи (n=16) отримували препарат ревмоксикам, другої групи (n=22) - моваліс. Обидва препарати належать до нестероїдних протизапальних препаратів.

Активність МПО у першій і другій групах при їх надходженні до лікарні суттєво не відрізнялася і складала відповідно 217,88 і 206,18 у.о. Відмінності між показниками в обох групах хворих при надходженні до лікарні були недостовірними (P > 0,05). Довірчий інтервал у першій групі був 188,12-247,63 у.о. (різниця 59,21 у.о.), розмах коливань – 96-267 у.о. (різниця 171 у.о.). У другій групі довірчий інтервал 176,66-235,70 у.о (різниця 59,04 у.о.), розмах коливань – від 101 до 277 у.о. (різниця 176 у.о.). Проте в обох групах активність МПО була достовірно вищою за контроль ($p<0,01$) на 20 % і 13% відповідно.

При виписці активність МПО в обох групах знижувалась і ставала недостовірно нижчою за контроль на 5 % і 7 % відповідно ($p>0,05$). Зниження активності МПО у групі хворих, які лікувалися ревмоксикамом було на 21 %, а мовалісом – на 18 %.

Рівень КБ у хворих першої та другої груп при надходженні до лікарні був достовірно вищим за контрольну групу на 15 % і 18 % відповідно ($p<0,001$). У першій групі він складав 189,06 ± 2,337 у.о., довірчий інтервал був 184,08-194,04 у.о. (різниця 9,96 у.о.), розмах коливань - від 167 до 201 у.о. (різниця 34 у.о.). У другій групі рівень КБ становив 192,09 ± 2,736 у.о., довірчий інтервал - 187,40-197,78 у.о. (різниця 10,38 у.о.), розмах коливань - від 164 до 209 у.о. (різниця 45 у.о.).

При лікуванні відбулося не суттєве зниження рівня КБ у першій і другій групах до 175,25 ± 1,89 у.о. і 176 ± 1,656 у.о відповідно. Проте значень контрольної групи досягнуто не було ($p<0,001$).

Таким чином, нейтрофіли в обох групах хворих при загостренні ревматоїдного артриту знаходилися у стані праймінгу. Після отриманого лікування нейтрофіли повернулися до стану спокою, оскільки активність МПО та рівень КБ знижувалися, наближаючись до показників здорових людей. Достовірних різниць в активності МПО та рівні КБ при лікуванні ревмоксикамом та мовалісом не спостерігалося.

Література

1. Басиева О.О. Ревматоидный артрит: учеб. пособие / Басиева О.О. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2007. – 192 с.
2. Рулева Н.Ю. Миелопероксидаза: биологические функции и клиническое значение / Н.Ю. Рулева, М.А. Звягинцева, С.Ф. Дугин // Современные наукоемкие технологии. – 2007. – № 8. – С. 11-14
3. Прийма О.Б. Неферментные катионные белки лейкоцитов периферической крови – фактор неспецифической реакции организма на повреждения / Прийма О.Б. // Клиническая медицина. – 1997. – №2. – С. 4-7.

Грінберг Євген
студент 4 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.б.н., доц. Завгородній М.П.

ЛІПОФІЛЬНІСТЬ НОВИХ S-ПОХІДНИХ АЗОТОВМІСНИХ ГЕТЕРОЦИКЛІВ

Важливою характеристикою нерозчинних у воді речовин є ліпофільність(logP) — один з чинників, що визначають розподіл в організмі молекул БАР. Показано, що зростання ліпофільності корелює з підвищенням біологічної активності, зниженням водорозчинності, прискоренням метаболізму і виведенням, підвищенням швидкості проникнення через шкіру, збільшенням міри пов'язання з білками плазми, прискоренням настання піку активності і, в деяких випадках, укороченням тривалості дії [Орлов В.Д, Липсон В.В., 2005].

Ліпофільність - прояв спорідненості органічних речовин до жирів, масел, є по суті синонімом гідрофобності. Величина, що визначається експериментально, а також може бути розрахована за допомогою табличних даних. Експериментальне значення коефіцієнта ліпофільності визначається за допомогою стандартної системи 1-октанол – в ода.

Співвідношення розчинності речовини в органічному і водному шарах носить назву парціального коефіцієнта Р. Цей коефіцієнт характеризує спорідненість молекули до ліпідної фази в порівнянні з водною і служить кількісною характеристикою ліофільності [Суйков С.Ю., Бондаренко Л.В]:

$$[DRUG]_{вода} \Leftrightarrow [DRUG]_{октанол}, P = \frac{[DRUG]_{октанол}}{[DRUG]_{вода}}$$

Після того, як C. Hansch виявив кореляцію між біологічною активністю речовини і константою його розподілу в системі вода-1-октанол ($P_{o/w}$), значення $\log P_{o/w}$ стали використовувати як параметр ліпофільності. Вибір 1-

октанолу як фаза порівняння заснований на тому, що баланс полярних і неполярних фрагментів в молекулі 1-октанолу щонайкраще імітує діфільні властивості ліпідів і протеїнів в клітках і тканинах тварин і рослин.

Бінарна система н-октанол — вода є зручною моделлю для оцінки ліпофільності багатьох сполук. Так, C. Hansch вибрав н-октанол як стандартний розчинник для виміру logP завдяки його формальній схожості з ліпідами: довгий алкільний ланцюг і функціональна група, що проявляє як протонодонорні, так і акцепторні властивості.

Значення ліпофільності розраховується як логарифм парціального коефіцієнту:

$$LogPoct/wat = \log(\frac{[solute]oc\tan ol}{[solute]water})$$

Як відомо, існує тісний взаємозв'язок між ліпофільністю і поєднанням лікарських речовин з білками плазми крові. При цьому, зв'язування речовин з білками плазми, як і захват їх тканинами, зростає із зростанням їх ліпофільності. Зі зростанням ліпофільності біологічно активних речовин відбувається їх накопичення в жирових тканинах організму, зменшується розчинність у воді, збільшується швидкість проникнення речовини через шкіру і збільшується міра зв'язування їх з білками плазми крові [Орлов В.Д, Липсон В.В., 2005].

Параметри ліофільності характеризують перенос речовини через границю розділу фаз і використовуються для опису розподілення речовини в ліпідні шари біомембран, опису зв'язування розчинених речовин з біомакромолекулами та оцінки біодуступності .

До теперішнього часу накопичено багато відомостей про залежність дії лікарських речовин від їх хімічної структури. Знаючи цю залежність, можна синтезувати лікарські речовини з певними фармакологічними властивостями. Фармакокінетика і фармакодинаміка лікарських речовин залежить також від їх фізико-хімічних властивостей: ліпофільності, гідрофільності, полярності, ступеню іонізації

Все викладене вище представляє фізико-хімічні основи поняття ліпофільності. Практична ж цінність величини парціального коефіцієнта в тому, що він допомагає оцінити «транспортні» характеристики речовини, а, отже, і шляхи, по яких БАВ досягає місця дії. Так, якщо речовина іонізована, то вона не зможе здолати ліпідний шар і створити значну концентрацію в багатих ліпідами тканинах і органах (мозок, нервові клітини). В той же час, високо ліпофільні речовини затримуватимуться в ліпідних шарах клітинних мембран, утворюватимуть «депо» в жировій тканині, і також не зможуть швидко досягати мети. Величина lgP між -1 і +5 є оптимальною для речовин, призначених для перорального вживання: якщо величина менша -1, та речовина погано всмоктуватиметься з кишечника; якщо ж lgP >5, то сполука володіє

значною ліпофільністю і здатне надовго затримуватися в ліпідних шарах, що також утрудняє абсорбцію.

Література

1. Орлов В. Д., Липсон В. В., Иванов В. В. Медицинская химия. – Харків: Фолио. – 2005. – С. 18-31; 403-431.

2.Суйков С.Ю., Бондаренко Л.В., Луцик О.І. Коефіцієнти розподілу октанол-вода малорозчинних у воді сполук // Вісник інституту фізико-органічної хімії і вуглехімії їм. Л. М.Литвиненка. Серія:природничі науки:зб. наукових пр. – Донецьк: ІНФОВ НАНУ, 2008. – вид. 5. – С. 125-130.

Гуліна Юлія
студентка 5 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.х.н., доц. Луганська О.В.

ЕЛЕКТРОХІМІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЕЛЕКТРОДА З ПОЛІВІНІЛХЛОРИДНОЮ МЕМБРАНОЮ, ПЛАСТИФІКОВАНОЮ ДИБУТИЛФТАЛАТОМ ТА ОБЕРНЕНОЮ ДО АНІОНУ НАТРІЄВОЇ СОЛІ 4–МЕТИЛХІНОЛІН–2–ІЛ–ГІДРАЗОН ГЛІОКСИЛОВОЇ КИСЛОТИ

Розробка іоноселективних електродів (ІСЕ) продовжує залишатись одним із найважливіших напрямків у хімії, фармацевтичній промисловості, медико – біологічній практиці. Якщо початковий етап розвитку іонної теорії був пов'язаний з інтенсивним пошуком нових електродних матеріалів і нових конструкцій ІСЕ, то пізніше головна увага приділялась більш лінійності відуку, дрейф потенціалу та часу життя ІСЕ. На електродні характеристики впливають: природа електродноактивної речовини (ЕАР), що використовується, pH аналізованого розчину, вміст мембранного пластифікатору [1].

Актуальним є дослідження по вивченню впливу різних факторів на основні електродні властивості ІСЕ. До основних електрохімічних характеристик ІСЕ належать межа виявлення визначуваного іона, збереження Нерстівської залежності потенціалу від концентрації в певному діапазоні, урахування яких дозволить покращити характеристики електродів і прогнозувати електрохімічні властивості ІСЕ при їх розробці для нових речовин.

Електрохімічні характеристики електрода визначають методом іонометрії. Іонометрія, в наш час, – досить широка галузь науки і техніки. Основне завдання іонометрії – вивчення і розробка різного роду ІСЕ [2].

Привабливою особливістю іонометрії є відносна простота й дешевина необхідної апаратури, а також висока експресність аналізу, що, безумовно, сприяє поширенню методу. Крім того, цей метод відноситься до неруйнівних методів, тому він є унікальним для проведення медико – біологічних досліджень. Так само до переваг цього методу можна віднести малі габарити, простоту експлуатації, оборотність процесів, можливість безперервного виміру та автоматизованого використання [3].

Одним з недоліків іонометрії до недавнього часу вважалася порівняно низька чутливість методу: електродна функція зазвичай втрачається при концентрації порядку 10^{-6}–10^{-5} М [4].

Запропонований спосіб стосується аналітичної та фармацевтичної хімії і може бути використаний для кількісного визначення біологічно активних речовин – похідних хінолінового ряду. Пластифіковані полівінілхлоридні мембрани синтезували за стандартною методикою. При виготовленні мембран співвідношення полівінілхлорид : мембранний розчинник повинно складати 1 : 3 відповідно до маси, а концентрація ЕАР – $1{,}5 \cdot 10^{-3}$ моль/л у розрахунку на пластифікатор (дибутилфталат). Далі досліджують основні електрохімічні характеристики виготовленої полівінілхлоридної мембрани.

Розроблений ІСЕ і запропонований оптимальний склад мембранної композиції для визначення аніону натрієвої солі 4–метилхінолін–2–іл–гідразон гліоксилової кислоти. Досліджено оптимальні умови утворення запропонованого мембранного сенсора, зокрема, залежності від кількості доданого пластифікатора, кількості ЕАР, pH. Встановлено, що нахил електродної функції відповідає теоретичному нернстовскому.

Література

1. Нижникова Е. В., Подтероб А. П. Ионселективный электрод с пленочной мембраной на основе триоктилоксибензолсульфокислоты для определения метиленового синего // Журнал аналитической химии. – 2006. – Т.60, №1. – С. 69-73.

2. Никольский Б.П., Матерова Е.А. Ионоселективные электроды. – Л.: Химия, 1980. – 240 с.

3. Шведене Н.В. Селективные электроды на органические ионы / Н.В. Шведене // Соровский Образовательный Журнал. — 2004. —Т. 8, № 2. — С. 37–43.

4. Михельсон К. Н. Ионселективные электроды с чувствительностью в сильно разбавленных растворах // Журнал аналитической химии. – 2009. – Т. 65, №2. – С. 116-120.

Дем'янова Лідія
студентка 4 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.х.н., ст. викл. Синяєва Н.П.

ВИЗНАЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОГО І ВІЛЬНОГО ВУГЛЕЦЮ В МАТЕРІАЛАХ НА ОСНОВІ ТИТАНУ

У зв'язку з розвитком нанотехнологій з'явились новітні матеріали де істотну роль відводиться вуглецю. Такими матеріалами є композити на основі дрібнодисперсного титану, алюмінію та вуглецю. Їх використовують при виготовленні інструментальних сталей і при модифікації вуглецем і карбідами сплавів на основі алюмінію.[1]

Вміст загального та вільного вуглецю є визначальним у забезпеченні фізико-хімічних і механічних властивостей, а також термостійкості. Ці властивості взаємопов'язані з вмістом загального та вільного вуглецю.

Визначення загального та вільного вуглецю в новітніх матеріалах на сьогодні не достатньо глибоко вивчено, так як відсутня відповідність методики аналізу до матеріалів даного складу. Тому розробка методики аналізу композиційних сплавів, що містять карбіди титану задача актуальна. Крім цього заважаючим компонентом є вільний вуглець, який погіршує механічні властивості сплавів.[1, 2]

Об'єктами дослідження були використанні зразки типу TiC. В літературі відомі методи визначення загального вуглецю спалюванням зразка в печі опору з температурою 1350°С і застосуванням мідних плавнів з кулонометричною регестрацією кількості вуглецю, що виділився. Процес гарячої екстракції вуглецю здійснюється за реакцією окиснення проби вуглецю у надлишку і току кисню.Як правило застосовуються мідні плавні.

Вільний вуглець визначається після кисневого розчинення проби, фільтруванні через тигель Гуча або керамічний тигель з наступним спалюванням в тоці кисню.

Карбіди титану тугоплавкі і при спалюванні в такому режимі ми не спостерігаємо повноту виділення вуглецю із зразка. У процесі експеременту було встановлено, що матеріалом такого складу, як ці, потрібна була температура 1350°С, а мідний плавень не забезпечував повноту виділення вуглецю. Наша робота зводилася до вибору температури і плавнів, які забезпечують перевід зразка в рідкотекучий стан при якому гарантована повнота виділення вуглецю. Так максимально була встановлена температура 1350°С, але для повноти виділення ми використали потрійний плавень Cu, Sn, Mo у співвідношенні 1:1:0,5. В таких умовах нам вдалося отримати задовільні результати по збіжності та правильності, яка була встановлена за стандартним зразком інституту твердих сплавів типу ВК8, який складався з карбіду титану та кобальту.

Для визначення вільного вуглецю використовують розчинення проби в токсичних кислотах HF і HNO_3, фільтрації через тигель Гуча або через керамічний тигель після промивки водою осад проби спалюють при температурі 900°С. Такий метод був складний завдяки складної підготовки проби і використання токсичних кислот (HF, HNO_3). Тому ми з процесу аналізу вилучили розчинення в токсичних кислотах (HF, HNO_3) і визначали вільний вуглець при температурі яку ми вибрали після побудови кінетичних кривих. На підгрунті даних кінетичних кривих ми вибрали температуру селективного спалювання вільного вуглецю у вихідній пробі. Такою температуру було обрано 700°С.

При розробці методики нами було визначено відтворюванність, правильність, оптимальна кількість вимірювання з урахуванням неоднорідності проб композиційних матеріалів. Правильність визначень була доведена як для загального так і для вільного вуглецю за допомогою стандартного зразка типу ВК8. Крім того ми порівнювали наші результати зі стандартним методом визначення вільного вуглецю і отримали добрі результати по відтворюваності, що свідчило про можливість використання методу для визначення вільного вуглецю в композиційних матеріалах та вихідному карбіді титану.

Оптимальна кількість паралельних вимірів для корекної оцінки якості матеріалу при аналізі складала 3,4. Розробка методики проводилася на базі хіміко-аналітичної лабораторії інституту Титану на реальних зразках які були надані ОАО Мотор Січ, які вони використали при проведені дослідів по модифікації новітніх сплавів.

Література

1. Мирошниченко В.В., Лунев В.В., Грищенко С.Г., Мирошниченко О.Г. Технический анализ вспомагательних материалов, чугунов и сталей в металлургии и машиностроения. – Запорожье: Днепровский металлург, 2004. 450 с.
2. Композиционный материал для отливки поршней ДВС / А.В. Богуслаев, В.В. Ключихин, Г.А. Дубров, Д.А. Темкин, Т.Д. Соболевская, Т.А. Коваленко, Н.П. Синяева. - Вестник двигателестроения. №1, 2008.

Денисюк Карина
студентка 5 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.х.н., доц. Лашко Н.П.

ІНСТРУМЕНТАЛЬНИЙ ЕКСПРЕС-МЕТОД ТЕСТУВАННЯ ВМІСТУ СОЛІ В СИРАХ

Одним із важливих етапів виробництва сирів є їх посол. Сіль покращує органолептичні показники продукту, регулює мікробіологічні, біохімічні та фізичні процеси при дозріванні сирів, в тому числі сприяє формуванню консистенції, малюнку, корки і т.п. [1-8]. Вміст солі в сирах становить 1.5–8% в залежності від виду сиру. Надлишок солі, як і її недостатній вміст, впливає не тільки на споживацьку якість сиру, але й є потенційно небезпечним фактором для здоров'я людей, які змушені дотримуватись дієти з обмеженим вмістом солі (при порушенні водно-сольового обміну, гіпертонії, аліментарному ожирінні) [9].

В зв'язку з цим актуальною проблемою є розробка надійного та загальнодоступного експрес-методу тестування вмісту солі у сирах, що не потребує лабораторних умов аналізу, дорогих реактивів і обладнання.

Мета роботи: розробити доступний експрес-метод контролю вмісту солі в твердих сирах.

Завдання роботи:

1) дати органолептичну оцінку досліджуємих зразків твердих сирів, використовуючи дескриптивний (описовий) аналіз зі створенням профілю продукту;

2) визначити вміст солі в досліджуємих продуктах аргентометричним методом згідно ДСТУ 3627-57 [10];

3) визначити залежність величини сили струму гальванометричної ЕРС від вмісту солі в дослідних зразках.

Всі існуючі офіційні стандартні визначення вмісту солі в сирах потребують багато часу, дорогих реактивів, обладнання, спеціально

підготовлених працівників. Все це призводить до зростання собівартості кінцевого продукту.

Запропонований нами експрес-метод не має цих недоліків. Теоретичною передумовою для створення його є відомий факт, що сир, який має в середньому 45% вологості і містить 6-8% неорганічних солей - є добрим електролітичним середовищем. В зв'язку з цим, якщо підібрати 2 електроди з різними електродними потенціалами, з'єднати їх безпосередньо з реєструючим приладом (мікроамперметром), та занурити електродну систему в досліджуване середовище (сир), можна одержати електричний сигнал, який функціонально залежить від вмісту солі в зразках сиру. Характерно, що при цьому не потребується використання зовнішнього електричного джерела живлення.

При контакті електродів з електролітичним середовищем, на межі «електрод індикатора – сир» генерується струм електрохімічної ЕРС сила струму якої реєструється у зовнішньому електричному ланцюгу і функціонально відображає вміст солі в досліджених зразках сиру.

Про кількісний вміст солі в даному зразку сиру судимо шляхом порівняння величини ЕРС зі значенням ЕРС еталону, в якому попередньо концентрацію солі визначали стандартним аргентометричним методом.

За результатами досліджень були зроблені наступні висновки:

- теоретично обгрунтована та експериментально підтверджена можливість використання явища генерування ЕРС при контакті двох електродів з електролітичним середовищем для експрес-тестування вмісту солі у твердих сирах.

- порівняння результатів визначення вмісту солі в сирах, одержаних стандартним аргентометричним методом та розробленим нами методом, вказує на можливість використання останнього як індикаторного експрес-методу.

Позитивним аспектом розробки є загальнодоступність реалізації та низька вартість апаратурного оформлення, відсутність необхідності використання зовнішніх джерел живлення та експресність одержаних результатів контролю вмісту солі.

Література

1. Бегунов В. А. Книга о сыре / В. А. Бегунов. – М.: Пищевая промышленность, 1974. – 340 с.
2. Крусь Г. Н. Технология сыра и других молочных продуктов / Г. Н. Крусь, И. М. Кулешова, Н. И. Дунченко. – М.: Колос, 1992. – 320 с.
3. Гудков А. В. Сыроделие: технологические биологические и физико-химические аспекты / А. В. Гудков – М.: ДеЛи принт, 2004. – 804 с.
4. Бередихин С. А. Техника и технология производства сливочного масла и сыра / С. А. Бредихин, В. Н. Юрин. – М.: Колос, 2007. – 319 с.
5. Кольман Я. Наглядная биохимия : переводное издание / пер. с нем : Л. В. Козлов, Е. С. Левина, П. Д. Решетов. – М.: Мир, 2004. – 469 с.
6. Некоторые аспекты повышения качества и выхода сыра / [А. А. Савельев, М. Ю. Сорокин, Л. К. Шнейдер, А. Т Крышин] // Сыроделие и маслоделие. – 2002. – №1. – С. 14-18.

7. Оноприйко А. В. Технология молочных продуктов / А. В. Оноприйко, А. Г. Храмцов, В. А. Оноприйко. – Ростов-на-Дону: Март, 2004. – 640 с.
8. Товароведение и экспертиза потребительских товаров: учебник /[В.В. Шевченко, И. А. Ермилова, А. А. Вытовтов и др.] – М.: ИНФРА-М, 2003.–544 с.
9. Нилова С. А. Клинико-функциональные особенности артериальной гипертонии у больных постинфарктным кардиосклерозом, потребляющих повышеное количество поваренной соли : диссертация кандидата медицинских наук / С. А. Нилова. – Тверь, 2007. – 171 с.
10. ГОСТ 3627-57. Методы определения содержания хлористого натрия. – М.: Стандарт форм, 2004. – 25 с.

Дударєв Дмитро, Шевченко Станіслав
студенти 3 та 4 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.с.-г.н., доц. Дударєва Г.Ф.

ВМІСТ НІТРАТІВ У ПИТНІЙ ВОДІ СІЛЬСЬКИХ СЕЛІТЕБНИХ ТЕРИТОРІЙ

У більшості регіонів України збільшується кількість особистих підсобних господарств. Внаслідок реформ, проведених у 90-х роках минулого століття великотоварні сільгосппідприємства розпались, а натомість виникли нові, дрібні агроформування. Виробництво основної сільськогосподарської продукції, як рослинного так і тваринного походження перемістилось на невеликі за площею особисті господарства селян - присадибні земельні ділянки. Якщо врахувати, що понад 60% сільськогосподарської продукції виробляється особистими селянськими господарствами, які потерпають від високого антропогенного навантаження, то екологічний стан відкритих і закритих джерел водопостачання викликає занепокоєння у зв'язку з неконтрольованим застосуванням органічних і мінеральних добрив та засобів захисту рослин. Висока щільність сільських тварин і птиці у невеликих за площею особистих господарствах призводить до порушення технологій їх утримання та зберігання гною, а разом с порушенням санітарних вимог для господарських забудов великою мірою негативно впливає на питну воду, яка не відповідає стандартам якості. Також існує небезпека забруднення ґрунтів патогенними організмами і гельмінтами, що в комплексі з хімічними забруднювачами безумовно посилює негативний влив на стан здоров'я населення. Особливо гостро відчувається небезпека забруднення нітратами в селітебних агроекосистемах. Надкритичні рівні (більше 30 ГДК) нітратного забруднення питної води перетворюють селітебну територію на зону екологічного лиха.

Метою роботи є проведення екологічної оцінки природних вод селітебних територій Запорізької області.

Моніторинг за станом використання питної води сільських селітебних територій проводили у Запорізькому, Вільнянському, Оріхівському, Розівському районах Запорізької області. Проби питної води відбиралися з питних колодязів і свердловин, а також з водопроводу. Відбирали проби та визначали вміст нітратів у воді згідно з чинними в Україні державними

стандартами [1] в лабораторії біоіндикації та біоекології РННВЦ «Екологія» Запорізького національного університету.

За даними досліджень, вміст нітратів у проаналізованих пробах води коливається в середньому від 10 до 1130 мг/л залежно від пори року та різних антропогенних чинників. Надто забрудненою є вода з криниць с.Вишневате, с.Кузнецовка Розівського району та п.г.т. Вільнянськ. Одержані дані пов'язані насамперед із санітарними умовами в цьому селі: на багатьох криницях не проводяться їх очищення, не дотримуються вимог щодо відстаней між будовами на території присадибної ділянки. Концентрація вмісту нітратів у колодязній воді в деяких випадках сягає від 3,8-18 ГДК. Навіть у межах одного й того самого населеного пункту в різних криницях різний вміст нітратів. У воді артезіанських свердловин кількість нітратів складало 3.8-1130 мг/л. У воді ставків кількість нітратів в більшості випадків не перевищувало 27 мг/л.

Основна небезпека надходження нітратів в організм людини пов'язується з виникненням метагемоглобінемії, канцерогенних новоутворень імунодепресивної дії, а також зниження резистентності організму до впливу канцерогенних і мутагенних агентів. Токсична дія нітратів полягає у гіпоксії (кисневому голодуванні тканин), що розвивається внаслідок порушення транспортування кисню кров'ю, а також у пригніченні активності деяких ферментних систем, що беруть участь у процесах тканинного дихання.

Нітрати накопичуються в організмі,а наслідки важкого отруєння можуть тривати понад рік: порушення асоціативних здібностей,послаблення пам'яті і сили м'язів, загальна слабкість, головні болі, запаморочення, швидка втомлюваність. Перші ознаки отруєння нітратами спостерігаються вже при концентрації 100 мг нітрат-іона на 1л води.

Таким чином, отримані результати дослідження вмісту нітратів у воді селітебних територій свідчать про досить складну ситуацію в особистих селянських господарствах (від 36-58% проб води , відібраних у колодязях, забруднена нітратами, а їх концентрація в деяких випадках сягає 3,8-18 ГДК). Для покращення ситуації, що склалася на сільських селітебних територіях, необхідно проводити щорічний моніторинг особистих селянських господарств та розробити заходи щодо зниження вмісту нітратів у природних водах.

Література

1. ГОСТ 18826-73. Вода питьевая. Методи определения нитратов.
2. Перспективи використання, збереження та відтворення агробіорізноманіття в Україні // під. Ред. Патики та В.А.Соломахи. – К.: «Хімджест» –2003. – 255 с.
3. Методичні рекомендації з агроекологічного моніторингу селітебних територій / За ред. Н.А. Макаренко. – К. 2005. – 22с.

Єгорова Юлія
студентка 4 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.х.н., доц. Лашко Н.П.

СОРБЦІЯ АРОМАТОУТВОРЮЮЧИХ РЕЧОВИН БІОПОЛІМЕРАМИ

Харчові ароматизатори широко використовуються сучасною харчовою промисловістю для значного покращення органолептичних характеристик продуктів харчування.

Для виготовлення таких ароматизаторів використовують інертні високомолекулярні носії, які зв'язують леткі компоненти і при цьому зменшуються витрати одорантів за рахунок випаровування, окислення та спрощується контроль за дозуванням ароматизаторів.

Попередні дослідження показали, що на зв'язування летких органічних речовин впливає конформація макромолекули інертного носія.

У зв'язку з цим, метою нашої роботи було ефективності желатини та її сумішей з кукурудзяним крохмалем у зв'язуванні летких органічних речовин.

Завдання роботи:

- експериментально дослідити сорбцію тимолу аморфною желатиною, її гелями та сумішей желатини з кукурудзяним крохмалем;
- зробити порівняльний аналіз сорбційної активності та величини крайового кута змочування поверхні досліджуваних біополімерів;
- визначити найбільш технологічно перспективний стан макромолекул досліджуваних біополімерів для створення харчових ароматизаторів.

Сорбційну активність желатини та її сумішей з кукурудзяним крохмалем характеризували двома показниками: загальним зв'язуванням та поверхневим зв'язуванням. Розрахували ці показники за відношенням зв'язаного (сорбованого) тимолу до його концентрації у вихідному розчині помноженим на 100%.

- Експериментально встановлено, що найбільшу сорбційну активність мають 20%-ві гелі желатини. Це пов'язане зі значною гідрофобність поверхні гелю, для якої краєвий кут змочування складав більше 120°. Слабо поляризоване бензойне кільце тимолу має велику спорідненість до такої поверхні носія і максимально сорбується за рахунок гідрофобних взаємодій
- Встановлено, що зростання гідрофільності поверхні гелів утворених сумішшю желатини та кукурудзяного крохмалю (крайовий кут змочування менше 60°) призводить до різкого падіння сорбційної активності гелів.
- Експериментально підтверджено, що технологічно найбільш перспективним для створення харчових ароматизаторів на основі органічних речовин ароматичного ряду є 20%-ві гелі желатини з високою гідрофобністю поверхні, при формуванні яких макромолекула желатини зазнає переходу від аморфного стану (стану клубка) до стану спіралі жорстко фіксованого в трьохмірній сітці гелю.

Животченко Юлія
студентка 5 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.с.-г.н., доц. Дударєва Г.Ф.

СИСНІ ШКІДНИКИ В АГРОЦЕНОЗАХ З ОЗИМОЮ ПШЕНИЦЕЮ

Озима пшениця є провідною зерновою культурою в Україні, за рахунок якої забезпечується загальний рівень виробництва зерна. Встановлено, що чисельність популяцій основних шкідників озимої пшениці має помітний та сильний кореляційні зв`язки як із показниками потепління, так і з обсягами застосування засобів захисту рослин. За останні 10 років серед видів шкідливого ентомокомплексу культури суттєво збільшилась середня шкодочинністьопомізи, клопів черепашок, пшеничного трипсу. Але майже в два рази зменшилась шкодочинність злакових попелиць, хлібної жужелиці, помітно – шведських, гессенської та озимої мух. Шкідливий ентомокомплекс посівів поповнився таким видом як пшенична муха, чисельність якої більше ніж в 3 рази перевищує пороговий рівень. Стабільному збільшенню виробництва зерна, що є актуальною і важливою проблемою, сприяють всебічно обґрунтовані заходи захисту рослин від шкідливих організмів, від яких щорічно втрачається понад 30% урожаю, але їх негативний вплив на навколишнє середовище переріс у потужний постійно діючий фактор екологічного ризику.Завдяки своїй високій ефективності, хімічний метод захисту сільськогосподарських культур є основним.Тому дослідження в даній області і в цілому проблеми захисту від сисних шкідників озимої пшениці, а також інших колосових не втрачають своєї актуальності, особливо при вирощуванні їх в умовах реформованих господарств.

Відомо, що потепління клімату оптимізує для комах характеристики екологічних чинників довкілля, сприяє їх розмноженню та поширенню. Про це свідчить динамікафітосанітарної ситуації – ареал клопа шкідливої черепашки суттєво розширився на північ України, клоп проявив високу шкідливість. Якщо брати до уваги висновки міжнародних експертів щодо зміни клімату, то в Україні потепління триватиме ще як мінімум сто років. Негативними наслідками потепління можуть бути поширення шкідників і хвороб.

За результатами досліджень в ПП «Батьківщина» Гуляйпільського району Запорізької області до групи екологічно константних видів комах-шкідників озимої пшениці відносяться: злакові мухи – шведські гессенська, озима, опоміза, пшенична; злакові попелиці – звичайна злакова, велика злакова; шкідливі клопи – шкідлива черепашка, маврський клоп, австрійський клоп, гостроголовий клоп; хлібні жуки – жук – кузька, жук – красун, жук – хрестоносець; трипс пшеничний, совка озима, хлібна жужелиця, дротяники та несправжні дротяники. Найнебезпечнішим є клоп шкідлива черепашка.Цей шкідник пошкоджує озиму пшеницю, починаючи з моменту появи цього на посівах і до вильоту його на зимівлю. Спочатку при заселенні клоп пошкоджує листя рослин,пізніше стебло і колос. При уколі в стебло на початку виходу в трубку у рослини жовтіє і засихає верхній листок. За даними Інституту захисту рослин пошкодження стебла може призвести до зниження врожаю на рівні 50-

54%.Якщо пошкодження в стебло наноситься перед колосінням, то при колосінні такий колос відрізняється частковою або повною білоколосістю.

Облік шкідників проводили перед обприскуванням і на 3-ий,7-й та 14-день після нього згідно з методикою.

Чисельність клопа черепашки перед обробкою посіву становила 6.5 – 7.5 особин на 1 кв.м., тобто значно менша,ніж в попередні роки в регіоні, а злакова попелиця зовсім не мала розвитку(чисельність її була 1.1 – 1.2 екз/колос.). Результати досліджень свідчать, що найвищу ефективність дії проти дорослих клопів та проти личинок сисних шкідників отримали на ділянках, де використовували суміші інсектицидів з різних хімічних класів, а саме, БІ – 58 новий, 40 % к.е.0, 750 л/га та фастак,10 % к.е.0.05 л/га(проти личинок клопа – черепашки,83.1- 96.2 %,проти личинок пшеничного трипсу 67,5-74,8%,проти попелиць складає 88,9-90,8%).

Таким чином,в умовах Запорізької області при чисельності злакових попелиць 100-300, цикадок 40-50 і клопа черепашки 2 особин/м^2 доцільно проводити обприскування посівів сумішшю інсектицидів з різних хімічних класів для захисту озимої пшениці від сисних шкідників,що сприяє зниженню чисельності шкідників на 67,5 – 96.2 %.

Динаміка чисельності та шкодочинності основних комах-фітофагів на посівах озимої пшениці в в умовах зміни клімату переконливо свідчить щодо необхідності оптимізації існуючих систем хімічного захисту культури до нової фітосанітарної ситуації.

Іщенко Марія
студентка 5 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: д.мед.н., проф. Єщенко В.А.

ВПЛИВ БАГАТОРАЗОВОГО ВВЕДЕННЯ ХЛОРИДУ АЛЮМІНІЮ НА ВМІСТ ЦИНКУ ТА МАГНІЮ В ГРАНУЛОЦИТАХ КРОВІ МОЛОДИХ І ДОРОСЛИХ ТВАРИН

За останні 30 років у біології та хімії з’явились такі поняття, як "метали життя" та "біометали" [1-3]. Цинк і магній є дуже важливими металами в організмі людини та тварин. Вони є необхідними для активності значної кількості ферментів. Магній викликає зміцнення ліпопротеїнових мембран завдяки зв’язуванню негативно заряджених карбоксильних груп [3]. Цинк стабілізує клітинні мембрани не тільки шляхом утворення містків між лігандними групами мембран, а також внаслідок вираженої антиоксидантної активності [1,2]. Обидва метали відіграють важливу роль у метаболізмі нуклеїнових кислот, впливаючи на біосинтетичні процеси [1-3]. Тому представляють інтерес дослідження вмісту цих металів у клітинах тварин різного віку, що піддавалися дії стресогенного чинника.

Для визначення вмісту цинку в гранулоцитах були використані цитохімічна реакція дитизону та сульфарсазену, для визначення вмісту магнію – цитохімічна реакція магнезону. В якості факторів, що впливають на вміст

досліджуваних металів у гранулоцитах крові молодих та дорослих мишей та щурів, застосовували вік тварин та введення розчину хлориду алюмінію.

Матеріалом досліджень слугували мазки периферичної крові 45 мишей і такої самої кількості щурів. У дослідах були використані молоді (3 місяці) і дорослі (6 місяців) тварини. Контролем слугували дорослі інтактні миші та щури. Тваринам молодого і дорослого віку вводили 0,4 % розчин хлориду алюмінію в шлунок через зонд у дозі 100 мг/ кг. Цю процедуру повторювали щоденно протягом 10 діб. По закінченні терміну експериментів у тварин з хвоста брали кров для приготування мазків. Мазки периферичної крові використовували для постановки цитохімічних реакцій на цинк і магній.

Мазки крові перед їх фарбуванням дитизоном, сульфарсазеном та магнезоном спочатку фіксували протягом 5 хвилин в парах формаліну, а потім занурювали в різні суміші для забарвлення. При фарбуванні дитизоном мазок поміщали в розчин, який складався з 30 мл дистильованої води, 0,6 мл 25% розчину гідроксиду амонію та 400 мг дитизону. При фарбуванні сульфарсазеном мазки поміщали в суміш, яка містила 10 об'ємних частин 4 % водного розчину ацетату натрію, 0,04 об'ємних частин 25 % водного розчину гідроксиду амонію, дистильованої води та розчину сульфарсазену. При забарвленні магнезоном мазки занурювали в суміш, яка складалася з 1 об'ємної частини 1% розчину магнезону, 5 об’ємних частин 10 % розчину ацетату натрію, 1 об’ємної частини 0,25 % розчину гідроксиду амонію та 3 об’ємних частин дистильованої води. Після фарбування всі мазки промивали дистильованою водою протягом 5±1 хв.

У результаті досліджень було встановлено, що у контрольних мишей інтенсивність дитизонової, сульфарсазенової та магнезонової реакції складала в середньому відповідно 1,1±0,09 ум. од., 0,9±0,07 ум. од, 0,7±0,07 ум. од. У молодому віці в гранулоцитах крові мишей спостерігалось зменшення вмісту цинку на 22 – 27 %, а вмісту магнію – на 29 %. Багаторазове введення хлориду алюмінію призводило до зниження в зернистих лейкоцитах дорослих мишей вмісту цинку на 33 – 36 %, магнію – на 29 %. У молодих мишей, яким багаторазово вводили хлорид алюмінію, у гранулоцитах крові дефіцит металів становить відповідно 44 – 45 % - цинку, 43 % - магнію.

У контрольних щурів інтенсивність дитизонової, сульфарсазенової та магнезонової реакції складала в середньому відповідно 1,2±0,09 ум. од., 1,4±0,07 ум. од., 0,9±0,06 ум. од. У молодому віці спостерігалось зменшення вмісту цинку в гранулоцитах крові щурів на 25 - 29 % , а вмісту магнію – на 33 %. Багаторазове введення хлориду алюмінію призводило до зниження в зернистих лейкоцитах дорослих щурів вмісту цинку на 33 – 36 %, магнію – на 44 %. Більш виражений дефіцит металів у гранулоцитах крові встановлено щурів, яким багаторазово вводили хлорид алюмінію,: 43 – 50 % - цинку,44 % - магнію.

Отже, вміст цинку та магнію, що визначали за допомогою цитохімічних реакцій дитизону, сульфарсазену та магнезону в гранулоцитах крові молодих мишей відносно низький, що можна пов’язати з підвищеними витратами цих металів на процеси росту й розвитку організму, а також з послабленням

інкреторної функції надниркових залоз. Останнє припущення підтверджується проведеними раніше дослідженнями концентрації кортизолу в крові молодих тварин. У випадку багаторазового призначення хлориду алюмінію дорослим мишам та щурам так само спостерігається розвиток цинкової і магнієвої недостатності, що також можна пояснити виснаженням інкреторної функції наднирників під впливом хронічного стресу.

Література

1. Metall binding of metallothionein – 3 versus metallothionein – 2: lower affinity and higner plasticity/ P. Palumaa, I. Tammiste, K. Kruusel [et al.]// Biochem. Biophys. Acta. – 2005. – Vol. 1747,№ 2. – P. 205-211.
2. Zinc deficiency: what are the most appropriate interventions/ K. E. Sharquie, A. A. Al – Maimy, F. A. Al – Shimary [et al.] // B. M. J. – 2005. – Vol. 330, № 7487. – P. 347-379.
3. Maguire M. E. Magnesium chemistre and biochemistre/ M. E. Maguire, J. A. Cowan// Biometals. – 2002. – Vol. 15, № 3. – P. 203-210.

Калюжна Юлія
студентка 4 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.ф.н., доц. Панасенко Т.В.

ФІЗИКО – ХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ НІТРОГЕНОВМІСНИХ СПОЛУК

Хроматографією називають процес розділення речовин, оснований на їх різній здатності до міграції в пористому середовищі. Хроматографічний метод дозволяє розділяти і аналізувати складні суміші, очищати речовини від домішок, концентрувати і ідентифікувати.

Тонкошарова хроматографія (ТШХ) є одним з найбільш простих і ефективних експреса – методів розділення і аналізу речовин в харчових продуктах, біологічних рідинах і інших об'єктах, не вимагаючи складного устаткування.

В тонкошаровій хроматографії застосовують тонкий (200 – 300 мкм) шар дрібнозернистого сорбенту, який наносять на поверхню скляної пластинки, або алюмінієвої фольги. Для закріплення сорбенту (алюміній (III) оксиду, силікагелю і ін.) на пластинці його змішують зі зв'язуючим матеріалом (крохмаль, гіпс, колодій і ін.). Пластину висушують в сушильній шафі і потім використовують для тієї ж цілі, що і смужки хроматографічного паперу.

Вибір розчинника залежить від природи сорбенту і властивостей аналізуючих сполук. Наприклад, так, при хроматографуванні амінокислот використовують суміш n − бутанола з оцтовою кислотою і водою, при аналізі неорганічних іонів − водні буферні розчини, що створюють постійне значення pH [1, 21].

В ході проведених досліджень підтверджена індивідуальність ново синтезованих нітрогеновмісних біологічно активних сполук динатрієвої солі 4 – метил – хінолін – 2 – іл гідразон α – кетоглютарової (сполука1) і натрієвої солі S - (хінолін – 4 – іл) – N – ацетил – α – цистеїн, методом тонкошарової хроматографії на пластинках Silufol.

Сполука (1) кристалічна речовина жовто – коричневого кольору, добре розчинна в воді, температура плавлення більше 300^0C.

Сполука (2) кристалічна речовина лимонно – жовтого кольору, добре розчинна в воді, температура плавлення більше 300^0C.

Для проведення ТШХ підібрані оптимальні системи розчинників (Хлороформ: метанол (1:1) сполука 1,бутанол: етанол:NH_4OH (7:2:5) сполука 2)

Визначені Rf: сполука 1: $R_{f\,100} = 30$, сполука 2 $R_{f\,100} = 41$

Література

1. Ю. Кирхнер. Тонкослойная хроматография. В двух томах, т 2./ Пер. с англ. к.т.н. А. Ю. Новикова – М.: Мир, 1983

Карпенко Юрій
студент 4 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.т.н. Гаврилова Л.А.

ДОСЛІДЖЕННЯ СКЛАДУ ОСАДІВ, ОТРИМАНИХ ПРИ КАРБОНІЗАЦІЇ АЛЮМОСИЛІКАТНИХ РОЗЧИНІВ

Методами термографічного, рентгенофазового, кристаллооптичного та хімічного аналізів досліджено елементарний склад, структурно – фазовий стан поверхневого шару модифікованої двоокису титану. При карбонізації низкоконцентрірованних алюмосилікатних розчинів, утворюється дві дрібнокристалічні фази: γ-AlOOH і SiO_2 (низькотемпературна) [1-3].

Було досліджено, що при карбонізації низкоконцентрірованних алюмосилікатних розчинів:

1. Утворюється дві дрібнокристалічні фази: γ-AlOOH і SiO_2 (низькотемпературна).

2. Зменшення крем'яного модуля при високих швидкостях гідролізу солей в алюмосилікатних розчинах збільшує вміст аморфної фази в осаді. Присутність же карбонатних сполук, виявлених хімічним аналізом і за допомогою ІЧ-спектроскопії, пов'язано з адсорбцією карбонат і двокарбонатних іонів на поверхні осаду.

3. Був встановлений певний зв'язок між електрохімічними напівпровідниковими і хемосорбційними властивостями титан(IV)оксиду.

4. Різноманіття адсорбційних форм, які спостерігаються для кисню та води, пояснюється присутністю різних центрів адсорбції на поверхні двоокису титану.

5. Активність на поверхні двоокису титану пов'язана присутністю на ній специфічних центрів та участю останніх у каталітичних реакціях, зокрема – при адсорбції органічних речовин – компонентів сполучного – їх хімічних перетворень, які особливо проявляються при впливі температури ультрафіолетового опромінення.

Література

1. Физико-химические основы разложения алюмосиликатов гидрохимическим методом / В.С.Сажин, Н.Е.Панкеева – Наукова думка, Киев,1969.

2. Изучение условий карбонизации разбавленных алюминатных растворов / И.П.Сорокин, Н.Н.Стремилова, Л.А.Гаврилова. – Наукова думка, 1976, №3. – 3 с.
3. Журнал Прикладной Химии / В.С.Сажин, Н.Н Стремилова, А.С.Костенко и др. -Москва, 1977. – 248 с.

Кобзєва Дар'я
студентка 5 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.б.н., доц. Войтович О.М.

ЛЕКТИНОВА ТА ЛІПОЛІТИЧНА АКТИВНІСТЬ НАСІННЯ ДЕЯКИХ ГЕНОТИПІВ ЛЬОНУ ОЛІЙНОГО

Останнім часом все більше уваги приділяється таким біологічно активним речовинам як лектини. Це білки неімунної природи, здатні специфічно і зворотно зв'язувати вуглеводи глікоконьюгатів без зміни хімічної структури вуглеводних лігандів. Перший лектин – рицин – був очищений і охарактеризований в 1888 році Штільмарком [3, с.245]. Завдяки своїй здатності розпізнавати та вибірково зв'язувати вуглеводи клітинних поверхонь вони знаходять широке застосування у препаративній біології та медицині, зокрема в онкології [2, с.442 – 445; 5, с.104-106]. Роль лектинів не обмежується розпізнанням тільки вуглеводів; вони здатні розпізнавати інші речовин – білки, ліпіди, вітаміни, фітогормони тощо. Серед лектинів були знайдені так звані біфункціональні лектини, які володіють окрім вуглеводзв'язуючої ще й іншою активністю, наприклад, ферментативною. Такі лектини були знайдені серед представників різних таксонів рослин, тварин та мікроорганізмів. Однак, небагато із них має одночасно ферментативну та аглютинуючу здатність[4, с. 71-89]. Недостача наявних відомостей про лектини різних видів рослин полягає у відсутності інформації про вуглеводну специфічність доволі значної частини виявлених лектинів.

Метою роботи було з'ясування взаємозв'язку між ліполітичною і лектиновою активністю і визначення вуглеводної специфічності лектинів у насінні льону олійного трьох сортозразків: К-7354, К-7276 і Золотистий .

Кількість робіт по вивченню ліпаз насіння дуже невелика. Найбільше уваги автори приділяли ліпазам із насінин, що мають незвичайні якості, наприклад кислій ліпазі рицини звичайної [1, с. 102].

Ліпазу з подрібненого насіння льону олійного сортозразків К-7354, К-7276 і Золотистий екстрагували за стандартною методикою при 8 різних значеннях pH буферних розчинів у діапазоні 4,0 - 5,4 та визначали ліполітичну активність титрометричним методом. Лектинову активність визначали за допомогою реакції гемаглютинації з 2 % суспензією еритроцитів кролика з урахуванням концентрації білка. При аналізі лектинову активність виражали як обернену величину – коефіцієнт лектинової активності. Дослідження проводились у п'ятикратному повторенні, результати оброблялися до допомогою стандартних статистичних методів.

Одержані результати. Серед досліджених зразків найбільшою лектиновою активністю вирізнявся К-7354, а найменшою сорт Золотистий. При

цьому коливання останньої в залежності від кислотності середовища були дуже суттєвими, відрізнялися у сотні разів та були незалежними від генотипу. При співставленні отриманих результатів стосовно лектинової активності з рівнем олійності вивчаємих генотипів ми бачимо зворотну залежність: генотипам з високим вмістом олії притаманна низька лектинова активність. Зі зменшенням рівня олійності суттєво збільшується лектинова активність. Так, у високоолійного сорту Золотистий вона найменша і при оптимальній кислотності середовища складає $5,64Ч10^8$ мкг/мл, у середньоолійного генотипу К-7276 вона підвищується приблизно у 150 разів, а у низькоолійного К-7354 – у 10 000 разів.

Характер змін ліполітичної та лектинової активності в залежності від pH буферного середовища є однаковим для кожного генотипу. Це підтверджується доволі високими коефіцієнтами кореляції: для сорту Золотистий він складає +0,74, а для сортозразків К-7276 та К-7354 - +0,78 та +0,95 відповідно.

Можна припустити, що лектинова та ліполітична активність належать одному лектин-ферментному комплексу, в якому лектин розпізнає ліпіди, а ліпаза розщеплює.

Кисла ліпаза насіння льону олійного окрім ферментативної активності має ще й лектинову, тобто у льону олійного насіння містить біфункціональні лектини [3, с. 245 -273].

Отже основною функцією лектинів є кофунукціонування з літичними ферментами. Роль лектинів полягає в розпізнаванні вуглеводвмісних рецепторів, прикріпленні до них та індукції ефектів літичних активностей. При цьому можливі два варіанти: або єдина білкова молекула має сайти з різною функціональністю: один із них «лектиновий», інший відповідальний за каталітичні властивості білка, або ж лектини і ферменти представлені різними молекулами, але внаслідок їх просторової близькості на мембрані здійснюється їх сумісне функціонування[7, с. 3-10].

Одержані результати можна використовувати в медицині, онкології, клітинній біології тощо, а також у подальших дослідженнях.

Література

1. Брокерхоф Х., Дженсен Р. Липолитические ферменты. М.: изд-во «Мир», 1978. – 396 с.
2. Ковальчук Н.В. Фізіологічна роль фітолектинів // Український ботанічний журнал – 2000. – Т.57, №4. – С. 442-445.
3. Лахтин В.М. Молекулярная организация лектинов// Молекулярная биология – 1994. – Т.28, №2 – С. 245-273.
4. Линевич Л.И. Лектины и углевод-белковое узнавание на разных уровнях организации живого // Успехи биологической химии / Отв. ред. Степаненко Л.И.- М.:изд-во «Наука», 1979. – Т.20. – С. 71-89.
5. Луцик М.Д. Применение фитогемагглютининов в онкологии. Вопросы онкологии, 1975, Т.21, № 10, с.103 – 111.
6. Франц Х. Лектины: свойства, функции и возможности применения. – Журнал микробиологии, эпидемологии, иммунобиологии, 1980, №1, С. 3-10.

Корж Євген
студент 4 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: д.б.н., проф. Бражко О.А.

ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМПЛЕКСІВ ПОХІДНИХ L-ЦИСТЕЇНУ З ЙОНАМИ БІОГЕННИХ МЕТАЛІВ

Загальновідомо, що металопротеїни відіграють важливу роль в регуляції біохімічних процесів організму. Наприклад, такі металопротеїни, як церулоплазмін, трансферин, феритин, каталаза, пероксидаза, виконують транспортну, захисну, каталітичну та інші функції [1, 2].

Особливе місце серед сполук-біорегуляторів займають металоферменти, зокрема, супероксиддисмутази (СОД), які каталізують дисмутацію супероксид-аніон-радикалу $^{-}O–O\cdot$ [3]. Специфічність та селективність дії СОД обумовлює тенденцію до створення імітаторів металоферментів різної направленості. Високоактивними і малотоксичними імітаторами СОД є комплекси деяких нітроген-вмісних та тіол-вмісних органічних сполук з катіонами мангану, заліза, цинку, міді. Ці сполуки перспективні з точки зору їх фармакологічного застосування внаслідок наявності одразу декількох біологічно активних центрів у структурі даних сполук [4].

Крім того, комплекси, в яких лігандами виступають похідні амінокислот, а центральним атомом – катіон мікроелемента, можуть використовуватись як мікродобрива в сільському господарстві.

Було отримано комплекси похідних L-цистеїну з такими катіонами біогенних металів, як Cu^{2+}, Fe^{2+}, Fe^{3+}, Zn^{2+}, Mn^{2+}, де органічні ліганди отримані на основі сполук

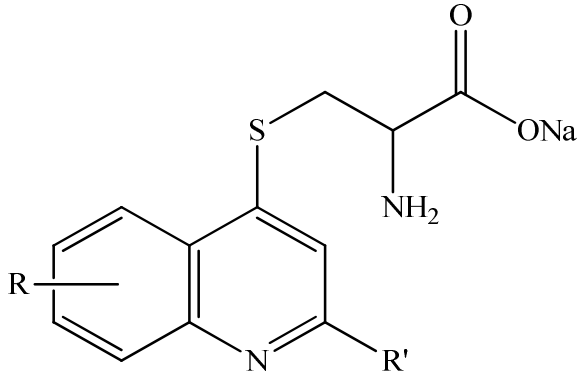

де R – алкокси-групи, R’ – Alk, Ar.

Для отриманих сполук було проведено тест на гостру токсичність, який вказує, що токсичність даних сполук залежить від природи катіону металу.

Література

1. Биологическая химия / Т.Т. Березов, В.Ф. Коровкин. – М., 1998. – 528 с.
2. Біологічна хімія / Ю.І. Губський. – Київ-Тернопіль., 2000. – 508 с.
3. Ферменты / М. Диксон, Э. Уэбб. – М., 1982. – том 2 – 515 с.
4. Модельные системы перекисного окисления липидов и их применение для оценки антиоксидантного действия лекарственных препаратов / В.Г. Зайцев. – Волгоград, 2001. – 23 с.

Корнієнко Дар'я
студентка 5 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.х.н., ст. викл. Синяєва Н.П.

ВИЗНАЧЕННЯ КУПРУМУ В ВИНОРОБНІЙ ПРОДУКЦІЇ

Вино є широко споживаним продуктом харчування. Але потрібно не забувати, що воно володіє ризиком наявності небезпечних важких металів, до яких відноситься Купрум, в результаті обробки виноградників фунгіцидами. Оскільки Купрум по різному впливає на організм людини то необхідно було розробити експресний та селективний метод оперативного контролю якості, як в технологічному процессі так і у споживача.

Враховуючи те що вино відноситься до продуктів багатотоннажного виробництва то забезпечення безпеки населення можливе тільки при наявність експресного, селективного і оперативного методу контролю, тому розробка такого методу питання актуальне [1].

Мета роботи: обґрунтувати методи підготовки проб до аналізу; вибрати метод аналізу, який має необхідні характеристики та просту підготовку проби.

Завдання роботи: вибрати аналітичні прилади для реалізації цього методу; визначити оптимальні умови по проведенню аналізу.

Об'єктом дослідження обрано вино від різних виробників :

№1 - "Золота амфора" (біле);

№2 - "Кабарне Совіньйон" (червоне);

№3 - "Магарач" (сухе червоне)),

а також домашнього приготування:

№ 4- сорт винограду «Кабарне»,

№5 - сорт винограду «Лідія»,

№ 6 - сорт винограду «Ізабелла».

На базі літературних джерел вибрано атомно-абсорбційний метод, який відповідає вимогам оперативного контролю якості.

Досліди проведено по калібруванню приладів на двох спектрофотометрах з різними джерелами випромінювання: спектрофотометрі "Hitachi 180-80" з джерелом випромінювання лампою з порожнистим катодом та спектрофотометрі Contr AA 300 (Carl Zeiss Jena) в якості джерела випромінювання якої виступає ксенонова лампа.

В процесі розробки методики проведена апробація двох методів підготовки проб. Перший спосіб безпосереднє введення проб (№1,№2,№3), після фільтрації через фільтр біла стрічка, з подальшим аналізуванням цих проб на спектрофотометрі Contr AA 300. Другий спосіб полягав в концентруванні проб шляхом багатократного випаровування проби (№4,№5,№6), з подальшим розчиненням сольових осадів у воді і аналізуванням цих проб на спектрофотометрі"Hitachi 180-80" [2].

Наступним етапом дослідження був вибір умов аналізу проби і визначення характеристичної чутливості для кожного приладу. Атомізацію проб на спектрофотометрах проводили в полум’ї ацетилен-повітря при співвідношенні c/o=0.6 Характеристична чутливість визначення Купруму при

довжині хвилі 342,8нм для спектрофотометра Hitachi становить 0.09 мг/л, а для довжини хвилі 324нм для Contr AA 300 становить 0.018мг/л. Різниця у величині характеристичної чутливості пояснюється використанням різних джерел випромінювання.

Висока характеристична чутливість для спектрофотометра Contr AA 300 пояснюється можливостями використання ксенонової лампи у якої інтенсивність випромінювання у 10 разів вище ніж у лампи з порожнистим катодом. Висока інтенсивність лампи сприяє зменшенню співвідношення сигнал-шум і таким чином сприяє можливостям визначення низьких концентрацій Купрума в пробах без концентрування [3]. Результати проведеного досліду приведені в таблиці 1:

Таблиця 1 - Результати визначення Купруму в пробах №1, №2, №3

Марка вина	Концентрація Купруму в мг/л	
	Лінійний графік (Rl=0.99050524)	Нелінійний графік (Rl = 0.999926507)
1	0.197	0.155
2	0.057	0.054
3	0.283	0.224

Кількісне визначення вмісту Купруму в зразках здійснюється методом градуїровочного графіка. Прилад автоматично обробляє данні градуїровки за двома графіками: з лінійною залежністю та нелінійною залежністю, розраховує коефіцієнт кореляції.

Було встановлено, що коефіцієнт кореляції при нелінійній залежності набагато вище, що свідчить про більш строге підпорядкування закону Бугера Ламберта Бера, тобто більш правильним результатам .

Очікувалось, що в пробах домашнього вина вміст Купрума буде значно вищій, тому для дослідження було використано інше джерело випромінювання – лампу з порожнистим катодом. Але низька характеристична чутливість у лампи з порожнистим катодом не дала можливості визначати пробу безпосередньо і тому було проведено концентрування. Результати проведеного досліду приведені в таблиці 2:

Таблиця 2. – Результати визначення Купруму в пробах №4, №5, №6

№	Концентрація (мг/л) проби	Абсорбція
1	2	3
4	0.224	0.003
5	0.083	0.002
6	0.05	0.001

При порівнянні вмісту Купруму в винах виявилось, що в винах домашнього приготування, де передбачалося безконтрольне введення фунгіцидів, вміст Купрума значно менше ніж в марочних винах. Але це можна стверджувати тільки саме для цього дослідження.

Правильність методу була перевірена за допомогою методу добавок [3].

Купрум одержаний різними методами калібровки та на різних приладах в більшості випадків статистичного аналізу не значний, однак треба звернути увагу на те, що при нелінійній калібровці, де коефіцієнт кореляції при градуїровці приладу вищий можна допустити, що в даному випадку ці результати найбільш правильні. Це допущення дуже важливе при оцінці якості вина, особливо в арбітражних дослідах.

Література

1. Токсичні речовини у харчових продуктах та методи їх визначення. Підручник. / Дубініна А.А., Малюк Л.П., Селютіна Г.А. та ін. – К.: ВД «Професіонал», 2007. – 384с.

2. Методы пробоотбора и пробоподготовки. Учебное пособие / Карпов Ю.А., Савостин А.П. – М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2006. – 243с.

3. Аналитическая атомно-абсорбционная спектроскопия. Учебное пособие / Алемасова А.С., Рокун А.Н., Шевчук И.А. – Донецк: Вебер, 2003. – 307 с.

Костенко Євгенія
студентка 4 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.б.н., доц. Яковлєва-Носарь С.О.

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВПЛИВУ ХРОМУ РІЗНОЇ ВАЛЕНТНОСТІ НА ПОЧАТКОВІ ЕТАПИ ОНТОГЕНЕЗУ ДЕРЕВНИХ ПОРІД

Відомо, що хром використовується в ряді важливих технологічних процесів і є сильним токсикантом [1], відтак необхідно виявити рослини, які здатні очищувати довкілля від його надлишку. Певний інтерес являє дослідження впливу даного елемента на реакцію *Quercus robur* L**. (**аборигенної породи) та *Robinia pseudoacacia* L. (інтродуцента) на різних етапах їх онтогенезу. У зв'язку з цим мета нашої роботи: вивчити вплив надлишкових концентрацій сполук хрому різної валентності Cr (III і VI) на початкові етапи онтогенезу *Q. robur* та *R. pseudoacacia* для оцінки перспективності їх використання як фіторемедіантів.

Для розв'язання поставлених завдань проби насіння і жолудів, відповідно, відбирали з гілок одного порядку галуження декількох модельних дерев з південно-східного боку середньої частини крон. Пророщування їх здійснювали у чашках Петрі за температури 25±2°С (контроль – дистильована вода; дослідні варіанти: №1 – дистильована вода + 200 мг/л Cr^{3+}; №2 – дистильована вода + 7 мг/л Cr^{6+}). В якості джерела Cr^{3+} використовували сіль $CrCl_3 \cdot 6H_2O$, а Cr^{6+} - $K_2Cr_2O_7$. У кожному з досліджених варіантів закладалося по 30 насінин *R.pseudoacacia* і по 9 жолудів *Q. robur* у триразовому повторенні.

Протягом експерименту проводили визначення динаміки та енергії проростання насіння і жолудів, аналізували ростові процеси кореня проростків у динаміці за різними варіантами. Морфометричні вимірювання здійснювали за загальноприйнятими методами [2]. Одержані дані опрацьовані статистичними методами [3].

Схожість насіння є одним з найважливіших показників оцінки його якості, тому що з різним ступенем схожості пов'язані норми висіву і низка біологічних особливостей посівного матеріалу. Нами проаналізована динаміка проростання насіння (жолудів) обох вивчаємих видів. Кількість пророслого насіння *R.pseudoacacia* на 15-ту добу експерименту склала 111,1% у варіанті з Cr^{6+} 7 мг/л відносно контролю. Подібне явище, ймовірно, пояснюється тим, що використана сполука містить у своєму складі іони K^{+}. Початок проростання насіння у варіанті з Cr^{6+} співпадає з першим максимумом, який становить 26,0%. Другий пік відмічається на 5-у добу досліду і складає 13,0% [4].

В результаті проведених нами дослідів встановлено, що хром (III) негативно впливає на проростання жолудів. Цей показник відносно контролю на 12-ту добу складав 87,5%.

Ці факти свідчать про те, що характеристики проростання насіння за умов впливу забруднюючих сполук не можуть бути інформативним джерелом оцінки стійкості рослин. Тобто необхідний комплексний аналіз морфометричних показників органів проростків.

Роботами низки авторів на сільськогосподарських рослинах встановлено, що ріст кореня досить чутливо реагує на присутність важких металів у середовищі вирощування [1, 5]. Що ж стосується деревних рослин, то це питання досліджено недостатньо.

Нами зафіксовано істотне інгібування ростових процесів коренів *R.pseudoacacia* ще на початку експерименту (з 3-ої доби). Наприкінці довжина кореня проростків цієї породи за дії Cr^{6+} складала 37,8%, тобто відхилялася від норми на 62,2%.

Надлишок металу (Cr^{3+}) викликає значне гальмування росту кореня і *Q. robur*, що яскраво спостерігається на 12-ту добу. Даний параметр у варіанті з Cr^{3+} 200 мг/л відхиляється від контрольних значень на 40,0%.

Тобто Cr^{6+} у концентрації 7 мг/л за пригнічуючим ефектом, який він чинить на ростові *R.pseudoacacia,* перевершує подібний ефект Cr^{3+} концентрацією 200 мг/л на *Q.robur*. На нашу думку, така картина пов'язана не тільки з більшою токсичністю Cr^{6+}, а й з розміром власне рослинного об'єкта (насіння).

Література

1. Бессонова В. П. Цитофизиологические эффекты воздействия тяжелых металлов на рост и развитие растений. – Запорожье: ЗГУ, 1999. – 208 с.
2. Клейн Р.М., Клейн Д.Т. Методы исследования растений. – М.: Колос, 1974. – 527 с.
3. Лакин Г.Ф. Биометрия. – М.: Высшая школа, 1990. – 325 с.
4. Яковлєва-Носарь С.О. Вплив важких металів і кислих газів на початкові стадії розвитку *Robinia pseudoacacia* L. у модельних експериментах // Питання

біоіндикації та екології – 2008. – Вип.13, №2. – С.87 – 104.
5. Wilkins D.A. The measurement of tolerance to edaphic factors by means of root growth // New Phytol – 1878. – Vol.80, №3. – P.623-633.

Костюк Сергій
студент 4 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.х.н., доц. Луганська О.В.

ІОНСЕЛНКТИВНІ ЕЛЕКТРОДИ З РІДКИМИ МЕМБРАНАМИ

Іонометрія в даний час являє собою досить широку область науки і техніки і грає не мало важливу роль в аналітичній хімії. Основне завдання іонометрії - вивчення і розробка різного роду іоноселективних електродів.

Історія розвитку мембранних електродів пов'язана з дослідженнями фізіологічних процесів. В середині XIX століття фізіологи виявили виникнення між окремими частинками організмів різниці електричних потенціалів. Для розуміння дії складних біологічних мембран хіміками в кінці XIX були створені прості моделі мембран. Рідкі мембрани, що містять розчинений іоніт, вперше вивчали Соллнер і Шин. Проте біля цих мембран була відсутня достатня селективність по відношенню до якого-небудь певного іона.

Рідкі мембрани - це розчини в органічних розчинниках іонообмінних речовин (рідкі катіоніти або аніоніти) або нейтральних хелатів, відокремлені від водних розчинів нейтральними пористими перегородками (полімерними, скляними або ін.) Іноді перегородки відсутні, а розчини просто нашаровуються один на інший. Пори нейтральної перегородки заповнюють органічним або водним розчином, що забезпечує електролітичний контакт фаз.

Дуже важко визначити активність іонів без порушення цілісності досліджуваного об’єкта, іонселективні електроди з рідкими мембранами надають таку можливість. Чим більша селективність електрода до даного йону ,тим ширша область використання його в різних середовищах.

В даний час для рідких мембран практично відсутні дані по електропровідності і дифузії, важливі для розуміння явищ переносу. Не з'ясовано повністю значення параметрів рідинної екстракції для електродних властивостей. Недостатньо зрозуміла роль природи розчинників в селективній проникності рідких мембран.

Для розвитку теорії рідинних мембранних електродів потрібні дослідження з кінетики електродних процесів і будови подвійного електричного шару на межі розділу мембрана – водний розчин. В цьому відношенні представляє інтерес дослідження зв'язку міжфазового натягу і стандартного міжфазного потенціалу, в рідких аніонообмінних системах , а також дослідження кордону розділу двох незмішуваних рідин і по потенціалам адсорбції й розподілення в системах вода – органічна рідка фаза.

Література

1. Стефанова О. К. Середина физики и химии / О. К.Стефанова, М. М. Шульц, Е. А. Матерова, Б. П. Николский // Вестник ЛГУ. – 1976. - №4. – С. 93.

2. Грекович А. Л. Электрохимия /А. Л. Грекович, Е. А. Матерова, Г. И. Щекина. – Москва, 2006. – Т. 10. – 342с.

Крупєй Кристина
студентка 5 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.б.н., доц. Домбровський К.О.

ВИДОВЕ РІЗНОМАНІТТЯ МАКРОЗООБЕНТОСУ ТА ІНТЕГРАЛЬНА ОЦІНКА ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ МАЛОЇ РІЧКИ

Використання тільки кількісних аналітичних методів дослідження водотоків дозволяє визначити якість води лише на момент відбору проб. Однак біоіндикатори не можуть миттєво реагувати на зміну екологічних умов, тому що їх індикаторними властивостями є популяційні процеси, які можуть відобразити усереднену якість води за останній рік чи декілька років та спрогнозувати її стан в майбутньому. Тому біоіндикаційні дослідження стану водних екосистем на сьогодні є актуальними і перспективними.

Для оцінки екологічного стану малих річок широко використовують різноманітні індекси якості води, тобто формалізовані показники забрудненості води, що узагальнюють більш широкі групи натуральних показників. Видом комплексної оцінки також являється інтегральний індекс, який забезпечує більш різносторонню і адекватну оцінку якості води та стан екосистеми. Запропонована комплексна оцінка річкової системи на основі інтегрального індексу екологічного стану екосистеми (ІЕС), дає можливість оцінити сумарний ефект дії забруднення на угруповання гідробіонтів або на екосистему в цілому. Цей індекс складається із двох блоків [1, с. 237-240]: гідрохімічного (модифікованого для річок Запорізького регіону) – біохімічне споживання кисню $БСК_5$, водневий показник pH, зважені речовини, азот амонійний N – NH_4 і азот нітритний N – NO_2 та біологічного (чисельність і біомаса макрозообентосу, число видів, видове різноманіття за індексом Шеннона, біотичний індекс Вудівісса).

Дослідження угруповань макрозообентосу малої річки Мокра Московка проводили у літній період впродовж 2010-2011 рр. Водоток умовно поділили на слідуючі станції: с. Наталіївка – станція № 1, район гранітного кар'єру – станція № 2, вище стоку м'ясокомбінату – станція № 3, стоки моторбудівельного заводу – станція № 4, нижче перекату біля гранітного кар'єру – станція № 5, затока річки, що потрапляє до парку Дубовий гай – станція № 6. При визначенні донних безхребетних були виявлені майже всі групи макрозообентосу: *Nematoda*, *Oligochaeta*, *Hirudinea*, *Isopoda* (представлена видом *Asellus aqaticus*), *Gammaridae*, *Simuliidae*, *Tabanidae*, *Chaoboridae*, *Chironomidae*, *Ephemeroptera*, *Odonatoptera*, *Coleoptera* (*Halipsus* sp.), *Heteroptera* (представлена видом *Notonecta glauca*), *Viviparus* sp., *Planorbis* sp., *Dreissena* sp., *Megaloptera* (представлена видом *Sialis morio*).

Використовуючи гідрохімічні та гідробіологічні показники нами були встановлені зони екологічного стану малої річки.

За даними гідрохімічного блоку якість води водотоку відповідає широкому діапазону значень. Так, станція № 1 мала категорію чистої води, станції № 2 та № 5 були помірно забруднені, а на ділянках річки № 3, 4, 6 якість води характеризувалась відповідно як слабко забруднена, гранично забруднена та задовільно чиста.

Розрахунки інтегрального індексу екологічного стану р. Мокра Московка у літній період демонструють нам зони екологічного стану певних створів річки. Вони показали, що 1, 2, 3, 5 та 6 станції знаходяться в стані екологічної кризи, а 4 станція має категорію екологічного лиха.

Таким чином, за результатами наших досліджень, р. Мокра Московка зазнає антропогенного впливу. Можна зробити висновок, що використання комбінованого індексу екологічного стану у гідроекологічних дослідженнях дозволяє одержувати більш інформативні данні щодо екологічної оцінки стану малих річок.

Література

1. Зинченко Т.Д., Выхристюк Л.А., Шитиков В.К. Методологический подход к оценке экологического состояния речных систем по гидрохимическим и гидробиологическим показателям / Тольятти: Ин-т экологии Волжского бассейна РАН. – 2000. – С. 237-240.

Кузнецова Ганна
студентка 5 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: д.б.н., проф. Бражко О.А.

ФІЗИКО-ХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ДЕЯКИХ ПОХІДНИХ А-(ХІНОЛІН-4-ІЛТІО) БУРШТИНОВИХ КИСЛОТ

Серед біологічно активних речовин найбільший інтерес представляють собою S-заміщені сполуки 4-меркаптохіноліну. Вони приваблюють до себе увагу значною активністю, проявляючи противопухлеву, фунгастичну, анальгитичну й інші види активності [Бражко, 2005]. Завжди буде актуальною тема пошуку ефективних біологічно активних речовин, як об’єкти можливого їх застосування в якості аналітичних реагентів, комплексонів, барвників.

При синтезі або виділенні нової, невідомої раніше органічної сполуки виникає необхідність у виявленні її будови. Для цієї мети нова сполука підлягає спектроскопічному аналізу.

Тонкошарова хроматографія дає змогу окрім константи (Rf), встановити наявність певних функційних груп (які дають характерне забарвлення в УФ – світлі) та домішок. Будову отриманих сполук можна підтвердити даними ІЧ-спетрів та ПМР-спектрів [Авраменко, 2010].

Протягом всієї роботи досліджується використання Інфрачервоної- , спектроскопії протонного магнітного резонансу та тонкошарової хроматографії для проведення аналізу S-заміщених 4-меркаптохінолінів.

Було вивчено деякі фізико-хімічні властивості 6 сполук – похідних α-(хінолін-4-ілтіо)бурштинових кислот. Встановлено, що на температуру плавлення, Rf, ліпофільність сполук впливають замісники в 6-му та другому

положенні хінолінового циклу та утворення солей по карбоксильній групі; проведено якісні реакції на присутність гетероциклічного азоту, а також на наявність S, CH_3-, CH_3O-групи;розшифровані ІЧ-спектри та підтверджено наявність основних функціональних груп. В ІЧ-спектрах сполук присутні інтенсивні смуги коливань, які характерні для валентних симетричних та асиметричних коливань карбонільної групи та виявлені також смуги коливань, які характерні гетероциклу і замісникам 6-го положення. Розраховано теоретичні ПМР-спектри і в порівнянні з практичними підтверджено структуру синтезованих сполук.

Література

1. Авраменко А. І. Дослідження фізико-хімічних властивостей сірковмісних хіназолінів та оцінка можливостей їх прогнозування /А. І. Авраменко, В.О. Нікітін, С. І. Коваленко // Медична хімія. – 2010. – Т. 12, № 1. – С. 52-56.

2. Бражко О. А. Біологічно активні похідні хіноліну та акридину з азото- та сірковмісними функціональними групами. Дис. … доктора біол. наук: 02.00.10 / Інститут біоорганічної та нафтохімії НАН України – К., 2005. – 456 с.

Кукса Анна
студентка 5 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: д.б.н., проф. Бражко О.А.

ЯДЕРНО – МАГНІТНОРЕЗНАНСНА СПЕКТРОСКОПІЯ В АНАЛІЗІ 4-ТІОПОХІДНИХ ХІНОЛІНУ

Для отримання 4-похідних хіноліну використовують різноманітні методи. Одні з них засновані на отриманні похідних хіноліну з негетероциклічних попередників, інші - з гетероциклічних систем.

Одним із найбільш поширених методів є метод синтезу Конрада - Лімпаха – Кнора (рис. 1).

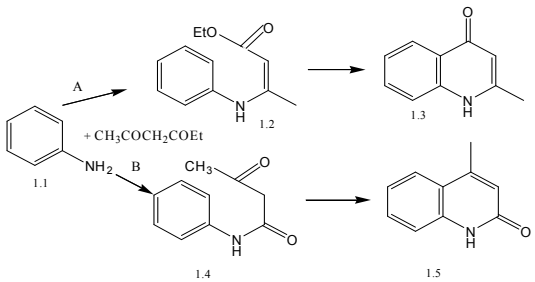

Рисунок 1 – Метод синтезу Конрада - Лімпаха –Кнора

2-Метилхінолон-4 під дією п'ятихлористого фосфору в середовищі трихлороксиду фосфору переводять у 4-хлорхінальдин (1.6, рис. 2), який і використовується для синтезу 4-похідних хіноліну[3].

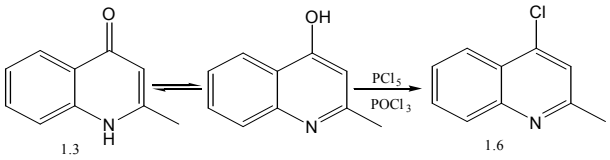

Рисунок 2 – Схема синтезу 4-похідних хіноліну

Синтез сполук проведено за схемою:

(6-R-2–метилхінолін-4-іл)-L-цистеїн отримано реакцією 6-R-4-хлор-2-метилхіноліну з L-цистеїном в середовищі діоксану (рис. 3).

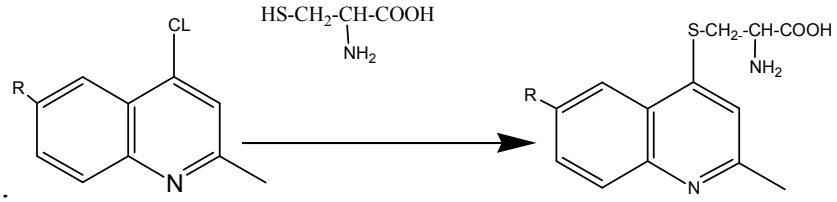

6-R-4-хлор-2-метилхінолін (6-R-2–метилхінолін-4-іл)-L-цистеїн

Рисунок 3 – Схема отримання (6-R-2–метилхінолін-4-іл)-L-цистеїну

Синтез метилових ефірів похідних L-цистеїну (6-R-2–метил хінолін 4 іл)-L-цистеїну був проведений взаємодією 4-хлорохінолінів з L-цистеїном у водно-діоксановій суміші в присутності еквіваленту соляної кислоти синтезовано відповідні гідрохлориди, які нейтралізували лужними агентами і одержували основи S-(2-метилхінолін-4-іл)-L-цистеїнів. Реакцію проводять протягом 2-6 годин (у залежності від природи замісників у хіноліновому циклі) [1, 209]. Реакцію наведено у схемі 4:

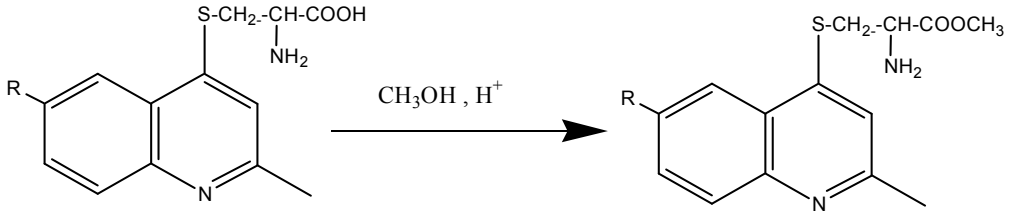

R-2–метил хінолін 4 іл)-L-цистеїн (6-метиловий ефір (6-R-2–метил хінолін 4 іл)-L-цистеїну

Схема 4 – Синтез метилових ефірів похідних L-цистеїну (6-R-2–метил хінолін-4-іл)-L-цистеїну

Практичний ПМР-спектр метилового ефіру (6-R-2–метил хінолін-4-іл)-L-цистеїну має такий вигляд:

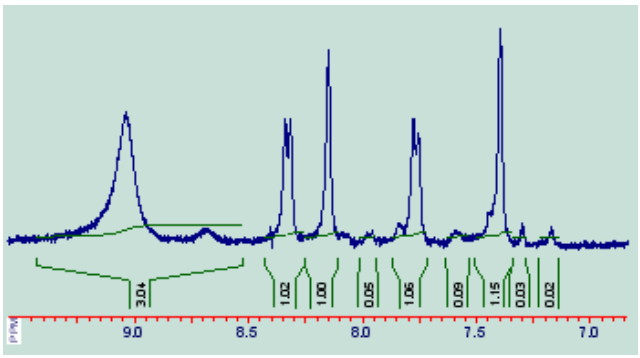

Проведено якісні реакції на присутність гетероциклічного азоту, а також на наявність S, CH_3-, CH_3O-групи. Спектральним аналізом підтверджено структуру синтезованих сполук [2, 167]

Література

1. Дероум Э. Современные методы ЯМР для химических исследований. М.: Мир, 1992. – 401 с

2. Ионин Б.И., Ершов Б.А., Кольцов А.И. ЯМР-спектроскопия в органической химии. Л.: Химия, 1983. – 269 с.

3.Методы синтеза хинолина. Обзор. 2002 //http://chem-waste.narod.ru/course/spiro.htm

Кучковський Олег Миколайович,
викладач
Мотіна Олена,
студентка 4 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: викл. Кучковський О.М.

ІНТЕНСИВНІСТЬ ЦИТОХІМІЧНОЇ РЕАКЦІЇ ДИТИЗОНУ В КЛІТИНАХ ЕПІТЕЛІЮ КІНЦЕВИХ ВІДДІЛІВ ПЕРЕДМІХУРОВОЇ ЗАЛОЗИ МОЛОДИХ І ДОРОСЛИХ ЩУРІВ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ БАГАТОРАЗОВОЇ ДІЇ ІММОБІЛІЗАЦІЇ

Вивчення методик дослідження стресового стану організму представляє собою актуальну задачу для сучасної біології. Цитохімічні реакції дитизону дозволяють виявити вміст цинку в передміхуровій залозі, патологічні зміни викликані різноманітними факторами.

Матеріалом досліду слугували зрізи передміхурової залози 36 мишей, серед яких контрольними (інтактними) були 12 тварин.

У дослідах використовувались молоді (3 місяці) і дорослі (6 місяців) тварини.

У дослідженні з багаторазовою іммобілізацією таку процедуру повторюють щоденно протягом 10 діб.

Тварин забивають декапітацією через 13 діб після останньої іммобілізації, вилучать шматочки передміхурової залози для цитохімічного визначення Zn.

Шматочки тканин фіксували в холодному (+ 4°С) ацетоні протягом 12 год., а потім через ксилоли доводили до парафіну. Готували зрізи товщиною 5 - 10 мкм. Для забарвлення зрізів дитизоном використовували його 0,2%-вий водно-аміачний розчин, в якому препарати витримувались протягом 3 год., потім промивались дистильованою водою та досліджувались в світловому мікроскопі. Цинк на забарвлених препаратах виявляли наявністю червоних гранул в цитоплазмі клітин передміхурової залози.

Інтенсивність реакції дитизону оцінювали за трибальною системою, запропонованою В.В. Соколовським , а також Ф. Хейхоу та Д. Квагліно.

При порівнянні інтенсивності дитизонової реакції дорослих і молодих контрольних щурів спостерігається зниження вмісту Zn в клітинах епітелію кінцевих відділів передміхурової залози на 32% ($p<0,01$).

У молодих щурів, які зазнали дії багаторазової іммобілізації, у порівнянні з дорослими, контрольними щурами спостерігається зниження вмісту Zn в клітинах епітелію кінцевих відділів передміхурової залозина 43% ($p<0,01$).

Інтенсивність дитизонової реакції в клітинах епітелію кінцевих відділів передміхурової залози щурів найбільш помітно зростала під впливом стресу у молодих щурів, що є наслідком однотипних змін хронаксії клітин під впливом молекулярного стресу.

Макаренко Любов
студентка 5 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.б.н., доц. Приступа І.В.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗМНОЖЕННЯ ЯЛІВЦІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ЖИВЦЮВАННЯ

Садові форми або культивари хвойних деревно-чагарникових рослин відкривають широкі можливості для озеленення об’єктів і можуть задовольнити будь-якого ландшафтного архітектора [1, С. 38]. Хвойні породи здатні створювати приємний спокійний фон, служити гарним обрамленням у всі пори року [2, С. 97]. Хвойні культури грають значну роль в парковому, ландшафтно-декоративному мистецтві, дуже цінні як джерела фітонцидів, які оздоровлюють обстановку в кризових районах, як рослини, що характеризуються фітомеліоративними властивостями, промисловою цінністю [3, С. 175].

Відносно швидкий ріст, доречність практично в будь-яких «садових сценаріях», пластичність зробили ялівці незамінними в садових композиціях [4, С. 62]. Їм можна надавати бажану форму, підстригаючи, або, навпаки, дозволяючи вільно розростатися, особливо коли є достатньо вільного простору. При поверхневому озеленені території можна використовувати сланкі ялівці [2, С. 42, 99]. Ними прикрашають сучасні верескові сади, скельні ділянки, опорні стінки. Чудово вони виглядають у контейнерах [5, С. 55]. Проте у Запорізькій області використання ялівців в озелененні доволі обмежено та асортимент невеликий. У Запорізькому міському дитячому ботанічному саду (ЗМДБС) представлена значна колекція ялівців, які перспективні до розмноження та поширення.

Застосування ефективних способів насіннєвого і вегетативного розмноження хвойних рослин сприяє вирішенню проблеми їх масовості [6, С. 3].

Дослідження проводились на базі ЗМДБС. Об'єктами дослідження було обрано 6 різних видів та сортів ялівців: ялівець козацький «Аркадія» – Juniperus sabina «Arcadia»; ялівець китайський «Блю Алпс» – Juniperus chinensis «Blue Alps»; ялівець звичайний «Хіберніка» – Juniperus communis «Hiberniса»; ялівець горизонтальний «Блю Чіп» – *Juniperus horizontalis «Blue Chip»*; ялівець віргінський «Буркі» – *Juniperus virginiana «Burki»*; ялівець лускатий «Мейєрі» – *Juniperus squamata «Meyeri»*.

Рід ялівець представлений вічнозеленими одно- або дводомними невеликими деревами або кущами (іноді сланкими). Усі ялівці світлолюбні, більшість з них вирізняється засухостійкістю і невибагливістю до ґрунтових умов. Краще ростуть на легких і поживних ґрунтах. Рід ялівець нараховує біля 70 видів [7, С. 25 – 26].

Ялівець козацький «Аркадія» дводомний, низькорослий чагарник до 1,0 – 1,5 м заввишки. Завдяки укріпленню лежачих на поверхні ґрунту пагонів швидко розростається в ширину, утворює щільні зарослі. Вимагає світлого місцерозташування. Переносить без ушкоджень різкі коливання температури і морози до –35°С. До ґрунту не вибагливий: добре росте на піщаних, вапняних, кам'янистих, злегка засолених [7, С. 29 – 30].

Ялівець китайський «Блю Алпс» – розкидистий чагарник висотою до 2,5 – 4 м з блакитною хвоєю і звисаючими кінчиками пагонів [4, С. 63]. Характеризується невисокими вимогами до ґрунтових умов та зволоження.

Ялівець звичайний «Хіберніка» – невеличке деревце, 3 – 5 м заввишки, з вузькоколоноподібною або вузькопірамідальною кроною, з щільно притиснутими і спрямованими вгору гілками. Росте повільно. Доволі морозостійкий, переносить затінення, страждає від весняних опіків [5, С. 91].

Ялівець горизонтальний «Блю Чіп» – притиснутий до землі сланкий дводомний чагарник, з подовженими гілками, густо вкритими синьо-зеленими пагонами. Росте на піщаних берегах озер і рік та на схилах пагорбів. Ялівець горизонтальний зимостійкий і засухостійкий. Декоративний забарвленням хвої й габітусом [7, С. 28 – 29].

Ялівець віргінський «Буркі» – дводомне, рідше однодомне дерево до 25 – 30 м заввишки. Крона у молодих дерев вузька, пірамідальна, у старих – овальна. Ялівець віргінський середньо-тіньовитривалий, зимостійкий, посухостійкий, невибагливий до ґрунту, в умовах міста добре росте, стійкий до сильної обрізки крони та стрижки [7, С. 33 – 34].

Ялівець лускатий «Мейєрі» – чагарник з густо галузистою кроною до 1,3 – 1,5 м у висоту з ланцетними, не щільно притиснутими голчастими хвоїнками. Пагони ростуть трохи похило, кінці звисають, пониклі. Росте повільно, до ґрунту мало вимогливий, зимо- та засухостійкий, світлолюбний [7, С. 32; 5, С. 45].

Під час дослідження заготовку живців проводили в період кінець лютого – початок березня. З маточних рослин було зрізано дво- та трьорічні гілки з

«п’яточкою» по 30 штук кожного виду довжиною 6 – 7 см в різних частинах крони. Поточний приріст не використовували. Отримані живці було висаджено у ящики з суміщу піску та торфу (1:1) у декілька рядків по 10 штук з міжрядковою відстанню в 4 см. Після вкорінення живці було висаджено у відкритий розплідник ЗМДБС.

Як свідчать літературні дані, досить ефективним є застосування вегетативного розмноження [6, С. 12]. Найбільша кількість вкорінених живців склала 19,7 шт. у ялівця козацького, а найменша – 12,7 шт. у ялівців горизонтального і віргінського. У ялівців звичайного і китайського цей показник склав 13,3 шт. та 17,3 шт. відповідно. Ялівець лускатий повністю загинув. В умовах ботанічного саду м. Києва у ялівців лускатого, козацького, горизонтального зелені живці укорінюються на 47 – 65%, а здерев’янілі – на 73 – 81%. Можна розмножувати відгілками (відведення) [6, С. 12].

Відсоток виживаності становить для ялівця козацького – 65,7%, ялівця китайського – 57,7%, ялівця звичайного – 44,3%, ялівця горизонтального та віргінського по 42,3%. Дані статистично достовірні. Найбільший коефіцієнт варіації за цією ознакою спостерігався у ялівця віргінського – 11,8%, а найменший – ялівця козацького – 3,0%. Для ялівця китайського коефіцієнт варіації склав 8,7%, для ялівця горизонтального – 4,7%, а для ялівця звичайного – 4,5%.

Довжина кореневої системи і приросту пагонів є важливим показником укорінення живців. За час проведення досліду у пагонів живців спостерігався приріст. Найбільший приріст 2,96 см був у ялівця звичайного, а найменший – 0,40 см у ялівця горизонтального. У ялівця віргінського приріст склав 0,52 см, у ялівця козацького – 1,46 см, а у ялівця китайського – 2,44 см. Найбільший коефіцієнт варіації цієї ознаки склав 17,5% у ялівця горизонтального, а найменший 3,4% у ялівця козацького. Приріст ялівця китайського показав коефіцієнт варіації 3,7%, ялівця звичайного – 4,4% та ялівця віргінського – 15,4%.

У ялівців утворення коренів випереджає появу пагонів [5, С. 136]. Найбільша довжина кореневої системи склала 14,8 см у ялівця віргінського, а найменша 7,2 см – у ялівця китайського. Довжина кореневої системи у ялівця горизонтального становить 7,5 см і 7,9 см у ялівця звичайного. Найбільший коефіцієнт варіації за цією ознакою спостерігався у ялівця китайського – 11,1%, а найменший – у ялівців звичайного і віргінського – 3,8% кожного. У ялівця козацького коефіцієнт варіації склав 9,4%, а у ялівця горизонтального – 7,9%.

Таким чином, високий показник розмноження за допомогою живцювання показав ялівець козацький «Аркадія», а найгірший – ялівець лускатий «Мейєрі». Це вказує на їхню різну здатність до вкорінення. Найбільша довжина кореневої системи формується у ялівця віргінського «Буркі» та ялівця козацького «Аркадія». Найбільший приріст пагонів спостерігався у ялівця звичайного «Хіберніка».

Література

1. Клименко А.В. Декоративні садові форми в озелененні / Клименко А.В. // Квіти України. – 2005. – № 138. – С. 38 – 41.

2. Озеленение и декоративное оформление жилой застройки / авт.-сост. Л.Г. Полозун, М.Л. Мысак. – М.: АСТ; Донецк: Сталкер, 2005. – 159 с.
3. Опанасенко В.Ф. Формирование коллекции голосеменных растений в условиях дендрария ботанического сада Днепропетровского национального университета / Опанасенко В.Ф., Кабар А.Н., Русецкая Л.Л. // Старовинні парки і ботанічні сади – наукові центри збереження біорізноманіття та охорона історико-культурної спадщини: Матеріали Міжнародної наукової конференції. – Київ: Академперіодика, 2006. – С. 175 – 178.
4. Дмитриева А. Можжевельник, колючий красавец / Дмитриева А. // Красивая усадьба. – 2003. – №3. – С. 62 – 65.
5. Александрова М.С. Хвойные растения в вашем саду / М.С. Александрова, П.В. Александров – Ростов н/Д.: Феникс, 2005. – 160 с.
6. Маринич І.С. Розмноження хвойних дерев та кущів: Методичні рекомендації / Маринич І.С., Балабушка В.К., Ібрагім Л.В. – К.: КП «Дім, сад, город», 2005. – 29 с.
7. Поляков А.К. Хвойные на юго-востоке Украины / А.К Поляков, Е.П. Суслова – Донецк: Норд-Пресс, 2004. – 197 с.

Макєєва Людмила
студентка 4 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: д.мед.н., проф. Фролов О.К.

ВИЗНАЧЕННЯ КОЕФІЦІЄНТУ ЗМІНИ ЩІЛЬНОСТІ CD-2 РЕЦЕПТОРА НА Т-ЛІМФОЦИТАХ НА 2-Й ДЕНЬ ХОЛОДОВОЇ ІНКУБАЦІЇ

Лімфоцити приймають основну участь в становленні, формуванні та функціонуванні імунної системи. Однією з їх мембранних структур являється глікопротеїн CD2, який зустрічається на всіх Т-лімфоцитах й більшій частині натуральних кіллерів. Вона з’являється на ранніх етапах імуногенезу й зберігається на диференційованих лімфоцитах. На клітинній мембрані Т-лімфоцитів міститься від 83000 до 98000 молекул CD2 в залежності від їх стану активації.

У організмі лігандом до CD2 є поширена на всіх ядровмісних клітинах організму CD58- структура. Гомологом CD58- структури клітин організму на еритроцитах барана (ЕБ) є gp 42 Кд. Враховуючи природно обумовлений зв'язок ліганди з CD2, рецепторно-лігандну взаємодію CD2/ CD58 (gp 42 Кд на ЕБ), даний метод обов'язково повинен застосовуватися в лабораторній імунології. Функціональним призначенням CD2- структури є адгезія на клітинах при виконанні імунологічних функцій Т-лімфоцитів і НК та проведення активуючого і мітогенного сигналу в цитоплазму цих клітин. Остання властивість сприяє підтримці проліферативного пулу Т- лімфоцитів та НК не тільки в лімфоїдних органах, але і на зовні їх.

Доведено, що щільність CD2- структури підвищується після активації лімфоцитів, тому кількість приєднаних ЕБ характеризує функціональний стан лімфоцитів. За такими ознаками виділяють 3 групи. Лімфоцити, що приєднують більше восьми ЕБ (КЛ≥8ЕБ) є активованими в організмі обстежених, так як

мітогенна стимуляція призводять до підвищення щільності CD2-структури на лімфоцитах. Лімфоцити які приєднали 5-7 ЕБ є середньоавідними. По функціональній характеристиці вони є перехідними: частина відноситься до активованих, частина до тривало циркулюючих. Лімфоцити, які приєднали 3-4 ЕБ вважаються низькоавідними, або тривало циркулюючими клітинами в організмі., оскільки зберігається фонова щільність CD2- структур. Враховуючи динамічність CD2- структури на різних стадіях імуногенезу, було вирішено вивчити щільність даної структури на лімфоцитах при холодовій інкубації, яка має місце в лабораторній імунології від забору крові до імунологічного аналізу.

Обстежено 24 жінок та чоловіків дітородного віку. Аналіз проводився авідним розетковим методом. Загальна кількість Е-РУК після добової холодової інкубації при Т=6°С була зменшена до 67,17±1,35. У перший день 36,83±4,12% лімфоцитів були високоавідними (КЛ≥8 ЕБ); 19,92±1,18% – середьоавідними; 10,25±2,27% - низькоавідними. Нульовий клас складав 34,17±2,97%. Паралельно йшло зменшення кількості лейкоцитів в суспензії з 2 млн./мл до 1,54 млн. /мл. на другий день. Кількість Е-РОК зменшилась до 61,58±3,60, нульовий клас складав 38,4±3,6%. Збільшення нульового класу відбувалось в основному за рахунок високоавідних лімфоцитів (29,42±4,67%). Показники середньо- та низькоавідних класів суттєво не змінилися (19,08±1,66% та 13,58±1,23% відповідно).

У перший день інкубації кореляція з Е-РУК була тісною і позитивною з високоавідними класами (КЛ≥8 ЕБ) і складала 0,83±0,03. Для середьоавідних класів вона була також позитивною, хоча значно зменшеною (0,49±0,06).В низькоавідних класах кореляція була негативною.(-0,36±0,07) На другий день достовірна позитивна кореляція збереглася тільки для високоавідних класів (0,85±0,02).

Виявлена негативна динаміка в кількості високоавідних лімфоцитів при холодовій інкубації пояснюється їх апоптотичною загибеллю, оскільки відсутні цитокінові стимули життєдіяльності, тоді як до апоптотичних зрушень в основному чутливі високоавідні лімфоцити та частково середноавідні, оскільки отримання першого активуючого сигналу без адекватної цитокінової підримки в ізольованих зразках крові призводить до апоптозу. Найбільш стійкими до апоптозу виявилися низькоавідні класи лімфоцитів.

Враховуючи схоронність CD2-структури в ході холодової інкубації, можливо застосовувати зразки крові для імунологічного аналізу, тому було розраховано регресійний коефіцієнт та константу для високоавідних та нульових лімфоцитів як найбільш інформативних показників динаміки щільності CD-2 структури на Т-лімфоцитах.

Підсумкове рівняння регресії для взаємозв’язку високоавідних класів можна представити в вигляді:

$$Y= 22,9 + 0,72X \text{ , де}$$

Y – кількість високоавідних класів на 1-й день інкубації

X – кількість високоавідних класів на 2-й день інкубації

22,9 – константа регресії

0,72 – коефіцієнт регресії

Стандартні похибки коефіцієнта та константи регресії для високоавідних класів складають ±0,1 та ±5 відповідно.

Так, наприклад, на 2-й день кількість високоавідних лімфоцитів складає 35, то за підрахунками їх кількість мала б складати 48, а на справді – 50.

Підсумкове рівняння регресії для взаємозв'язку нульових класів Т-лімфоцитів можна представити в вигляді:

$$Y = 1 + 0{,}65X \text{ , де}$$

Y – кількість високоавідних класів на 1-й день інкубації

X – кількість високоавідних класів на 2-й день інкубації

1– константа регресії

0,65 – коефіцієнт регресії

Стандартні похибки коефіцієнта та константи регресії складають ±0,09 та ±3 відповідно.

Так, наприклад, на 2-й день кількість нульових лімфоцитів складає 44, то за підрахунками їх кількість мала б складати 30, а на справді – 27.

Довірчий інтервал складає 95%. Такі похибки можна пояснити тим, що найбільш відхиленими від лінійної залежності є низькі показники нульових класів і відповідно високих показників високоавідних Т-лімфоцитів (рис. 1). Як було зазначено вище, високоавідні лімфоцити першими зазнають апоптозу внаслідок відсутності цитокінової підтримки, що може призводити до порушення лінійної залежності і збільшення похибки константи регресії.

Рис. 1 - Графік вірогідностей для регресії нульових класів.

Представлені графіки (рис. 2 та 3) являють собою гістограми залишків (в даному випадку стандартизованих) які мають форму наближену до дзвіноподібної, що свідчить про нормальне розподілення залишків, отже отримані дані є достовірними.

Рис.1 - Гістограма стандартизованого залишку нульових класів.

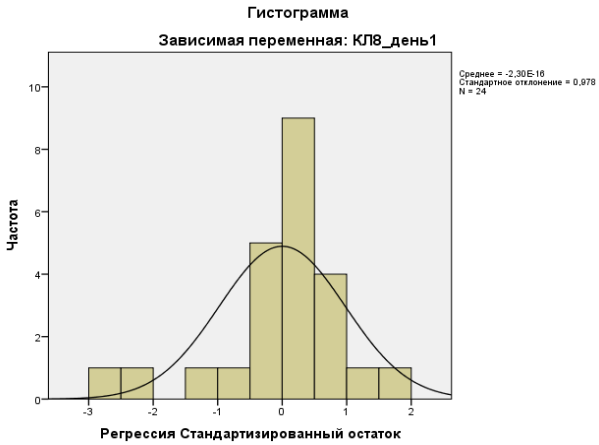

Рис. 2 - Гістограма стандартизованого залишку високоавідних класів.

Таким чином, нами була виявлена динаміка в кількості високоавідних та нульових лімфоцитів при холодовій інкубації протягом 2-х діб, яка носить лінійний характер. Запропоновані нами рівняння потребують вдосконалення, але можуть бути рекомендовані для застосування в лабораторній практиці.

Література

1. Новий напрямок патогенетичного аналізу імунної системи ссавців / Фролов О.К., Омельянчик Л.О., Новосад Н.В., Федотов Є.Р., Грицаєнко Ю.М., Лупиніс О.В., Копійка В.В.- Запоріжжя: ЗНУ, 2005
2. Diamond D. J. Exon-intron organization and sequence comparison of human and murine T11 (CD2) genes //Immunology, Proc. Natl. Acad. Sci. – 1988. – Vol. 85. – P.1615-1619.
3. В. Г. Артюхов, О. В. Путинцева, И. А. Колтаков, С. М. Дубова. Уровень экспрессии трансмембранных CD2 рецепторов нативными и УФ-облученными Т-лимфоцитами человека и их способность вступать в реакции розеткообразования с эритроцитами барана. // Вестник ВГУ, серия: химия, биология, фармация. – 2008. - №1. – С.74-79.
4. Simon J. Davis and Anton van der Merve. The structure and ligand interactions of CD2: implifications for T-cell function // Immunology today. – 1996.-Vol. 17, No 4.- P.177-187.

Мацуєв Дмитро
студент 4 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.х.н., ст. викл. Синяєва Н.П.

ВИЗНАЧЕННЯ ПЛЮМБУМУ І ВІСМУТУ В СТАЛЯХ І СПЛАВАХ НА ОСНОВІ НІКОЛУ

Жаростійкі сплави – металічні матеріали, що володіють високим опором пластичній деформації, руйнуванню при високих температурах та окислювальних середовищах. Жаростійкі сплави можуть бути на алюмінієвій, титановій, залізній, кобальтовій, нікелевій основах. Жаростійкі сталі і сплави використовують в газових турбінах двигунів літаків, кораблів, енергетичних

установок, при виготовленні деталей ракетно-космічної техніки, нафтохімічному обладнанні. Найбільш широке використання в авіаційній промисловості мають жароміцні сплави на основі Ніколу.

Жаростійкі сталі і сплави мають складний хімічний склад, який включає 12–13 елементів і є чітко збалансованим для отримання необхідних властивостей. Вміст таких домішок як Плюмбум (Pb) і Вісмут (Bi) повинно бути дуже малим і забезпечуватися підбором шихтових матеріалів з низьким вмістом цих елементів, так як позбутися від них в ході плавки неможливо. Тому необхідний оперативний контроль на вміст Pb і Bi як в сировині, так і в готовій продукції[1].

Для визначення Плюмбуму і Вісмуту в аналітичній практиці відомі наступні методи: фотометричний, полярографічний з ртутним крапельним електродом та інверсійно–вольтамперометричний методи. Всі ці методи стандартизовані, використовуються наш час, мають установлені норми точності. Проте вони мають ряд недоліків: пробопідготовка та аналіз є довготривалими (до трьох діб), використовуються великі кількості реагентів, небезпечність використання ртутних електродів та високі межі знаходження, методи є мало економічними. Тому .розробка експресної методики, яка по точності не поступається вже існуючим стандартизованим методикам є актуальним питанням.

Для проведення дослідів було використано дві марки сталі Р18, Р6М5 і сплав на нікелевій основі ЖС28ВІ [2].

На базі аналізу літературних джерел вибрано атомно–абсорбційний метод (прилад САТУРН – 4) з електротермічною атомізацією (в якості атомізатора використовувалася піч Масмана), який має високу чутливість щодо Pb і Bi.

При розробці методики особливу увагу приділяли хімічному методу підготовки проби, вибору розчинника, спектроскопічного буферу, довжини хвилі (для Плюмбуму $\lambda = 283{,}3$ нм, для Вісмуту – $\lambda = 223{,}1$нм) та оптимальних умов атомізації [3].

Діапазон визначення Pb і Bi: 0,0002 – 0,001 % мас.

Методика полягає в наступному:наважку сталі масою 1 г розчиняють в суміші кислот хлоридної і нітратної в співвідношенні 9:1. Після розчинення в пробу вводять спектроскопічний буфер – винну кислоту, яка усуває вплив основи сплаву на результати визначення Pb і Bi. Розчин переносять в мірну колбу на 50 $см^3$, фільтрують, відбирають аліквоту (5 мкл для Pb і 30 мкл Bi) і проводять виміри в автоматичному режимі по спеціальній програмі для спектрофотометра Сатурн – 4.

Режим проведення аналізу наступний:

- сушка: 105°C для Pb і Bi;
- озолення: 1000°C для Pb і 1100°C для Bi;
- атомізація: 1500°C для Pb і 1600°C для Bi;
- очистка кювети: 2500°C для Pb і Bi;

Кількісне визначення Pb і Bi проводиться методом градуювального графіка за допомогою стандарту BCS – CRM (Англія), який містить Pb 0,0091%

мас. і Bi 0,00104 % мас. При цьому також враховується вплив всіх елементів на величину абсорбції[4].

Методика дозволяє провести визначення Pb і Bi в серії з 10 зразків за 2 години враховуючи пробопідготовку. Стандартизовані методики дозволяють проводити аналіз такого об'єму зразків впродовж 3–4 діб за рахунок складної пробопідготовки.

Основними перевагами обраного нами методу є:

1. висока чутливість методу та низькі межі виявлення;
2. висока селективність і відтворюваність методу;
3. економічність;
4. висока експресність методу – приблизно 2 год. на проведення аналізу (враховуючи пробопідготовку).

Література

1. Приданцев М.В. Жаропрочные стареющие сплавы / М.В. Приданцев. – М.: Металлургия, 1973. – 183 с.
2. Гуляев А.П. Высокотемпературная пластичность жаропрочных сплавав / А.П. Гуляев, П.С. Булавина, Т.С. Черняк. – МиТОМ. – 1979. - №5. – С. 27–30
3. Заславский А.Я, О причине хрупкого разрушения сталей с добавками свинца / А. Я. Заславский // Изв. АН СССР «Металлы». – 1981. - № 2. – С. 195- 197.
4. ГОСТ 24018.5 – 80 Сплавы жаропрочные на никелевой основе. Метод определения свинца и висмута.

Мокану Тетяна
студентка 5 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: д.б.н., проф. Бражко О.А.

СИНТЕЗ ТА ФІЗИКО-ХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ДЕЯКИХ ПОХІДНИХ 4-МЕРКАПТОХІНОЛІНІВ

Серед біологічно активних речовин найбільший інтерес представляють собою S-заміщені сполуки 4-меркаптохіноліну. Вони приваблюють до себе увагу значною активністю, проявляючи противопухлеву, фунгастичну, анальгитичну й інші види активності [Бражко, 2005]. Завжди буде актуальною тема пошуку ефективних біологічно активних речовин, як об'єкти можливого їх застосування в якості аналітичних реагентів, комплексонів, барвників.

Найбільш реакційно здатними для ядра хіноліну є положення 2 і 4. Необхідно відзначити, що положення 2 та 4 нерівнозначні в хіноліну й галогенування легше відбувається в 4-му положенні ніж у 2-му.

4-галогенохіноліни, внаслідок зниженої електронної густини в положеннях 2 і 4 хінолінового циклу, легко реагують із нуклеофільними реагентами і є вихідними сполуками для синтезу різних 2- і 4-похідних хіноліну.

При синтезі або виділенні нової, невідомої раніше органічної сполуки виникає необхідність у виявленні її будови. Для цієї мети нова сполука підлягає спектроскопічному аналізу.

Тонкошарова хроматографія дає змогу окрім константи (Rf), встановити наявність певних функційних груп (які дають характерне забарвлення в УФ – світлі) та домішок. Будову отриманих сполук можна підтвердити даними ІЧ-спетрів та ПМР-спектрів [Авраменко, 2010].

Протягом всієї роботи досліджується використання Інфрачервоної- , спектроскопії протонного магнітного резонансу та тонкошарової хроматографії для проведення аналізу S-заміщених 4-меркаптохінолінів.

Було вивчено деякі фізико-хімічні властивості 6 сполук - похідних 4-меркаптохінолінів. Встановлено, що на температуру плавлення, Rf, ліпофільність сполук впливають замісники в 6-му та другому положенні хінолінового циклу; проведено якісні реакції на присутність гетероциклічного азоту, а також на наявність S, CH_3-, CH_3O-групи;розшифровані ІЧ-спектри та підтверджено наявність основних функціональних груп. В ІЧ-спектрах сполук присутні інтенсивні смуги коливань, які характерні для валентних симетричних та асиметричних коливань карбонільної групи та виявлені також смуги коливань, які характерні гетероциклу і замісникам 6-го положення. Розраховано теоретичні ПМР-спектри і в порівнянні з практичними підтверджено структуру синтезованих сполук.

Література

1. Авраменко А. І. Дослідження фізико-хімічних властивостей сірковмісних хіназолінів та оцінка можливостей їх прогнозування / А. І. Авраменко, В. О. Нікітін, С. І. Коваленко // Медична хімія. – 2010. – Т. 12, № 1. – С. 52-56.
2. Бражко О. А. Біологічно активні похідні хіноліну та акридину з азото- та сірковмісними функціональними групами. Дис. … доктора біол. наук: 02.00.10 / Інститут біоорганічної та нафтохімії НАН України – К., 2005. – 456 с.

Мороз Валентина, Фурманець Наталія
студентки 4 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: д.б.н., проф. Колісник Н.В.

НАПРЯМ ЗМІН ТА СТРУКТУРА ВЗАЄМОДІЙ ІМУНОКОМПЕТЕНТНИХ КЛІТИН КРОВІ У ХВОРИХ З ВПЕРШЕ ДІАГНОСТОВАНИМ ТУБЕРКУЛЬОЗОМ ЛЕГЕНЬ ТА ПРИ РЕЦИДИВУЮЧОМУ ТУБЕРКУЛЬОЗІ (ЗАПОРІЗЬКИЙ ПРОМИСЛОВИЙ РЕГІОН)

Збудник туберкульоза – Mycobacterium tuberculose (МБТ). Першими в контакт с МБТ вступають тканинні макрофаги (МФ) та дендритні клітини (ДК), хемокіни, яких мобілізують нейтрофіли і моноцити, активують натуральні кілери (НК) та ініціюють формування в лімфатичних вузлах антиген специфічних субпопуляцій Т лімфоцитів. МФ легень не здатні перетравлювати МБТ і виступають у ролі клітин зберігачів МБТ. Інфіковані МФ ініціюють гранулематозне запалення та активацію імунного захисту. В кінцевому підсумку в більш ніж 90% інфікованих осіб формується захисний імунітет. Проте захист забезпечується не кліренсом бактерій, а інкапсуляцією живих МБТ у складі гранульоми, що є причиною латентної інфекції.

В умовах напруги імунної системи, викликаної різними захворюваннями та важкими соціально-економічними умовами, латентна форма ТВ виходить з під контролю імунної системи і переходить в активну форму ТБ. Результат реактивації вже існуючого латентного ТБ – найбільш поширена форма захворювання у дорослих. Вона класифікується як вперше діагностований туберкульоз (ВДТБ). Цитокіновий спектр при ВДТБ містить як активатори імунного захисту – α-TNF (альфа-фактор некрозу пухлин), інтерлейкін-1 (ІЛ-1), ІЛ-12 та ІЛ-18, так і супресори – ІЛ-10 і β-TGF (β-трансформуючий фактор росту) [1,2].

Даних про цитокіновий спектр у хворих з рецидивуючим ТБ (РТБ) ми не зустріли.

Клітинами-мішенями спектру цитокінів та хемокінів в умовах захворювання є лейкоцити циркулюючої крові. Цитокіни визначають напрям як кількісних так і функціональних змін складових лейкограми.

Мета дослідження: порівняльний системний аналіз стану клітинної ланки імунної системи периферичної крові при ВВДТ та РТБ.

Дослідження лейкограми хворих на ТБ проведені на базі клініко-діагностичної лабораторії Комунарського протитуберкульозного диспансеру Хворі склали 2 групи – 1-а – 22 хворих віком з вперше діагностованим туберкульозом легень (ВДТБ); 2-а – 18 осіб, хворі з загостренням та рецидивом туберкульозу (РТБ); 3-я група – 20 осіб, клінічно здорові чоловіки та жінки (контроль). Статистичний та графічний аналіз даних здійснювали на ПК з використанням пакету прикладних програм SPSS v.13. Визначали показники описової статистики, достовірність відмінностей оцінювали шляхом множинних апостеріорних порівнянь з використанням тесту LSD, тест Фішера; кореляційний аналіз здійснювали за Пірсоном, достовірними вважали відмінності при $p<0,05$. Вагу кореляційного графа визначали за [3].

Встановлено, що в осіб з ВДТБ і РТБ вміст лейкоцитів відповідає такому в клінічно здорових осіб. Відносний вміст паличкоядерних нейтрофілів у досліджуваних групах хворих вище за контроль; відносний вміст сегментоядерних нейтрофілів у хворих на ТБ знижений порівняно з контролем, але абсолютний вміст цієї субпопуляції лейкоцитів при ТБ відповідає контролю. Відносний та абсолютний вміст еозинофілів, моноцитів і лімфоцитів у досліджуваних групах відповідає контролю.

При кореляційному аналізі, який дозволяє встановити наявність або відсутність взаємосодій між складовими системи, встановлено, що у хворих на ВДТБ між показниками відносного вмісту імуноцитів крові виявляється дві функціональні системи. Перша система сегментоядерних нейтрофілів, яка включає паличкоядерні нейтрофіли та лімфоцити, вага ребра корелограми (ВРК) системи 1,33. Друга система паличкоядерних нейтрофілів, до складу якої включаються еозинофіли та моноцити; ВРК складає 1,62. Загальна напруга в системі лейкоцитів при ВДТБ – 2,95.

Між показниками абсолютного вмісту імуноцитів крові у хворих цієї групи формується три системи. Перша – система сегментоядерних нейтрофілів, до складу якої включаються паличкоядерні нейтрофіли, еозинофіли, моноцити

та лімфоцити; ВРК системи 2,248. Друга – система паличкоядерних нейтрофілів, до складу якої входять лімфоцити та еозинофіли, ВРК 1,251; третя – система лімфоцити-еозинофіли з ВРК 0,529. Загальна напруга в системі абсолютного вмісту субпопуляції лейкоцитів при ПДТБ дорівнюється 4,028.

У хворих на РТБ між показниками відносного вмісту імуноцитів крові виявляється один зв'язок – сегментоядерні – паличкоядерні нейтрофіли з ВРК 0,695. Між показниками абсолютного вмісту має місто також один зв'язок між лімфоцитами та еозинофілами, ВРК 0,769.

У клінічно здорових осіб між показниками відносного вмісту імуноцитів периферичної крові є один зв'язок – сегментоядерні нейтрофіли – лімфоцити, ВРК – 0,850; між абсолютним вмістом імунокомпетентних клітин сегментоядерні нейтрофіли формують систему, яка включає моноцити та лімфоцити, ВРК – 0,95.

Отримані дані свідчать про те, що вміст імунокомпетентних клітин при РТБ не відрізняється від такого при ПДТБ, але при ПДТБ імунна система хворих здатна до мобілізації, імуноцити вступають у взаємосодій, утворюють функціональні системи. Загострення ТБ, рецидив ТБ перебігає в умовах, коли імунна система не здатна до утворення функціональних систем.

Література

1. Dheda K. The immunology of tuberculosis: from bench to bedside /K. Dheda, ST. K. Schwander, B. Zhu [et al.] // Respirology. – 2010. –Vol.15, №3. –P.433–450.
2. Martineau A.R. Neutrophil-mediated innate immune resistance to mycobacteria. / A.R. Martineau, S.M. Newton, K.A. Wilkinson [et al.] // J. Clin. Invest.– 2007. – Vol. 117. – P. 1988–1994.
3. Разжевайкин В.Н. Корреляционная адаптометрия. Модели и приложения к биомедицинским системам / В.Н.Разжевайкин, М.И Шпитонко // Матем. Моделирование. – 2008. – Т. 20, № 8. – С.13–27.

Муленко Микола
студент 4 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.т.н., ст. викл. Гаврилова Л.О.

ОТРИМАННЯ СИНТЕТИЧНОГО КАРНАЛІТУ

Магній на даний час є стратегічним металом і використовується у авто -, авіа -, ракето - і суднобудуванні; виробництві зброї; як легуючий компонент і відновник при магнійтермії. Карналіт є одним з основний джерелом сировини для отримання магнію електролізом в нашій країні. Це обумовлено великими природними запасами карналіту і порівняно нескладною технологією його зневоднення і підготовки для електролітичного отримання магнію.

Природно, що для кожного виду сировини існує власна технологія його переробки в кінцевий продукт. При отриманні магнію з карналіту утворюється велика кількість сольових відходів у вигляді відпрацьованого магнієвого електроліту (ВМЕ). Складування і зберігання цих відходів вимагає великих витрат, а також є причиною засолення ґрунту. Одним з напрямів утилізації відпрацьованого карналіту є переробка його на синтетичний карналіт, який є

добре освоєною сировиною для виробництва магнію. За наявності резервних потужностей по виробництву магнію і ринків його збуту такий варіант використання сольових відходів є одним з найефективніших, оскільки синтез карналіту не вимагає значних капітальних витрат.

Для здобуття синтетичного карналіту окрім відпрацьованого магнієвого електроліту потрібний хлормагнієвий розчин. Як останній застосовують розчини різного походження. Це можуть бути розчини газоочистки магнієвих заводів, хлормагнієві луги, що виходять при переробці природного карналіту на калійні добрива та ін. В рамках даного (конверсійного) способу існує ряд технологічних схем.

Обрана тема є актуальною для Запоріжжя тому, що в ньому розміщений титаномагнієвий комбінат на якому отримують магній саме електролізом розплаву карналіту.

Наливайко Карина
студентка 4 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.б.н., ст. викл. Генчева В.І.

КОНСЕРВАНТИ В ХАРЧОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ

Консерванти знаходять широке застосування в харчовій промисловості. Введення консервантів в сировину і готову продукцію забезпечує попередження їх псування, зниження втрат, збільшення термінів придатності та випуск високоякісних виробів, що зберігають протягом тривалого часу характерні особливості, властиві свіжим, повноцінним продуктам.

В якості хімічних консервантів застосовують тільки малотоксичні речовини, введення яких в харчові продукти в регламентованих кількостях не має на організм людини небажаного впливу. Це в основному, сорбінова, бензойна, дегідрацетова кислоти, а також ефіри галової кислоти. У той же час надлишкові кількості будь-яких хімічних консервантів можуть привести до токсичності їжі, алергічних реакцій, а також до дисбалансу активних хімічних речовин в організмі. Введення надлишку консервантів погіршує якість продуктів внаслідок зміни pH, консистенції смаку, запаху, кольору та інших показників. Недостатні концентрації консервантів не забезпечують збереження високої якості сировини і продукції. Консерванти надходять в організм людини з їжею практично протягом усього життя, тому особливо небажані негативні впливи їх надлишкових кількостей. Ці обставини викликають необхідність контролю вмісту консервантів у різних видах харчової сировини, готових продуктах і напоях.

В харчовій промисловості при розробці конкретної рецептури внесення консерванту в продукт необхідно враховувати наступне:

− кислотність середовища впливає на ефективність консервантів – чим більш кислу реакцію має продукт, тим менше в нього потрібно додавати консерванту;

− як правило, продукти зниженої калорійності мають високий вміст води і легко піддаються псуванню, тому кількість доданого до них консерванту має бути на 30-40% більше, ніж рекомендується для звичайних продуктів;

− добавка спирту, великої кількості цукру або іншої речовини, що проявляє консервуючі властивості, знижує необхідну кількість консерванту;

− консерванти, за винятком сірчистого ангідриду і вуглекислого газу − термостійкі;

− консерванти на основі сорбінової і бензойної кислот не схильні до дії високих температур, які звичайно використовуються в харчових технологіях;

− двоокис сульфуру, що використовується у виробництві ряду продуктів (вино, фруктові соки та пюре), не може бути повністю замінений іншими консервантами, так як двоокис сульфуру виконує функції не тільки консерванту, а й антиокислювача;

− нітрити та нітрати, що застосовуються у виробництві м'ясопродуктів, не можуть бути повністю замінені іншими консервантами, тому що виконують у м'ясопродуктах ще й функцію стабілізаторів кольору.

Для отримання потрібного ефекту при консервуванні слід використовувати той чи інший консервант у відповідному дозуванні, не забуваючи про необхідність поєднання різноманітних бар'єрів для досягнення оптимальної мікробіологічної стійкості продукту. Стадія внесення консерванту в продукт визначається технологією його виробництва. Оптимальним вважається момент внесення відразу після пастеризації чи стерилізації, коли в результаті термообробки знижується рівень обсіменіння мікроорганізмами, а добавка консерванту дозволяє зберігати його досить довго.

Наприклад, консервант Е-210 (бензойна кислота) використовують як консервант для маргаринів, майонезів, хлібобулочних і кондитерських виробів, сирів, а також при консервуванні фруктових соків, призначених для подальшої переробки, фруктових пульп, чистих фруктових соків і напоїв на їх основі, вин. Відомо, що бензойна кислота практично не накопичується в організмі людини. Вона входить до складу деяких плодів і ягід; до складу рослинних алкалоїдів і пігментів. У великих концентраціях можлива поява токсичних властивостей бензойної кислоти. Допустима добова доза становить 5 мг на 1 кг маси тіла людини.

Відомо, що вітамін С (аскорбінова кислота), додана до безалкогольних напоїв, реагує з бензоатом натрію, в результаті чого утворюється бензол, відомий канцероген і забруднювач повітря.

Ортофосфорна кислота (Е338) застосовується як регулятор кислотності у газованих напоях. Вона призводить до вимивання кальцію із організму людини уже за годину після споживання.

Однак, на сьогодні, відомий перелік найбільш небезпечних консервантів, а саме тих, що:

− викликають злоякісні пухлини: Е102, Е131, Е152, Е210, Е211, Е213, Е217, Е240, Е330;

− захворювання шлунково-кишкового тракту: Е221-226, Е328, Е339-341, Е405, Е407, Е461-466;

− захворювання печінки та нирок: Е171, Е172, Е179, Е320-322.

У розвинених країнах також заборонені: Е102-105, Е110, Е111, Е120-127, Е130, Е141, Е150, Е180, Е212, Е215, Е216. Е230-232, Е238, Е241, Е250, Е311-313, Е450, Е477. Нажаль близько 80% імпортних напоїв містять перелічені вище консерванти. У напоях містяться Е110, Е330 (канцероген), Е211 (порушує травлення), Е102, Е131 (канцероген), Е211, Е330.

Таким чином, визначення наявності, концентрації консервантів в продуктах, напоях з метою контролювання використання є дуже актуальним і перспективним питанням в харчовій промисловості.

Ніколайчук Тетяна
студентка 5 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.б.н., доц. Пересипкіна Т.М.

ВПЛИВ СВИНЦЮ НА ЖИТТЄЗДАТНІСТЬ НАСІННЯ ОЗИМОЇ ПШЕНИЦІ

В останні десятиліття неконтрольований обсяг викидів забруднюючих речовин антропогенного характеру являє реальну загрозу для екологічного стану навколишнього природного середовища [1].

В екологічних дослідженнях для біоіндикації техногенного навантаження часто використовується оцінка стану різних видів рослин [2-4].

Дослідження кількості свинцю в рослинах використовується для оцінки забруднення с/г продукції та індикації забруднення оточуючого середовища [5]. Високі концентрації свинцю у грунті суттєво пригнічують ріст рослин і викликають хлорози [6].

Метою нашого дослідження було вивчення впливу свинцю на життэздатність насіння озимої пшениці.

Життєздатність насіння характеризується вмістом у насінному матеріалі живих насінин, виражених у відсотках [7]. Життєздатність насіння підтримується відкладеними в них запасами поживних речовин. Це наглядно показано дослідами М.А. Солов'євої (1960).

Для визначення впливу свинцю на життєздатність насіння озимої пшениці використовували метод Іванова [8], суть якого полягає в наступному. Відбирають середню пробу насіння по 100 насінин і попередньо замочують у воді дистильованій (контроль) та в розчинах азотнокислого свинцю при концентраціях 0,001%; 0,01% і 0,1% до набубнявіння, потім розрізають уздовж на дві рівні половини. Половинки насінин заливають розчином 0,2% кислого фуксину і витримують 30 хв. Після витримки розчин зливають, половинки промивають водою, потім розкладають на фільтрувальний папір і встановлюють відсоток життєздатності.

До життєздатних відносять половинки насінин із незабарвленим зародком (або зовсім незабарвлені зародки — у нерозрізаних насінин), зі

слабозабарвленим кінчиком корінця зародка, зі слабозабарвленими плямами на корінцях і сім'ядолях.

До нежиттєздатних відносять половинки насінин із пофарбованим зародком (або повністю пофарбовані зародки — у нерозрізаних насінь), з інтенсивно пофарбованим корінцем зародка, з інтенсивно пофарбованими плямами на зародку (корінцях і сім'ядолях) [9].

Життєздатність насіння в контролі склала 89,6%, а при замочуванні в розчинах азотнокислого свинцю в концентрації 0,001% - 84,6%; в концентрації 0,01% - 77,3%; в концентрації 0,1% - 65%.

Отже, згідно з отриманими даними можна сказати, що навіть при найменшій концентраціїї солі свинцю (0,001%) життєздатність насіння озимої пшениці на 4,9%, порівнюючи з контролем, зменшується, при концентрації 0,01% − на 12,3%, а при 0,1% − на 24,6%.

Таким чином, азотнокислий свинець негативно впливає на життєздатність насіння озимої пшениці.

Література

1. Фитоиндикация как перспективный метод в экологических исследованиях / Э.Э. Ибрагимова. – Симферополь, 2008. – С. 46.
2. Массовое усыхание тополя бальзамического в зеленых насаждениях Урала / С.И. Федоренко. – Екатеринбург, 1997. – С. 116.
3. Влияние техногенного загрязнения на древесную растительность / А.И. Попов, В.И. Шейкин // Тез. докл. 4 Откр. регион. конф. «Экол. и генет. аспекты флоры и фауны Центр. России», Белгород, 9-11 сент., 1996. – Белгород, 1996. – С. 16–17.
4. Влияние аэротехногенного загрязнения на состояние лесных экосистем Среднего Урала / Л.Г. Бабушкина // Влияние атмосферного загрязнения и других антропогенных и природных факторов на дестабилиз. состояния лесов Центр. и Восточ. Европы: междунар. науч. конф., [Москва, 1996]: тез. докл. Т. 1. – М., 1996. – С. 32–33.
5. Методи фітоіндикації в оцінці екологічного стану довкілля / В. П. Бессонова // Навч. посіб. для студентів біологічних спеціальностей університетів. – Запоріжжя. - 2001. – 196 с.
6. Вплив свиню на ріст, вміст фотосинтетичних пігментів та активність карбоангідрази у проростків кукурудзи / О. М. Головач, О. Т. Демків // Физиология и биохимя культурных растений. − 2006. − № 4. − С. 353-359.
7. Наука сельского хозяйства / Аронова Н .И. – М.: Колос, 1979. – С. 216.
8. Практикум з фізіології рослин / Бессонова В. П. – Дніпропетровськ: РВВ ДДАУ, 2006. – 316 с.
9. ГОСТ 5055–56. Семена. Правила отбора образцов и методы определения посевных качеств. – М., 1985. – С. 43-45.

Неживих Катерина
студентка 5 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.б.н., ст. викл. Генчева В.І.

ВПЛИВ РОЗЧИНІВ СОЛЕЙ КАЛЬЦІЮ РІЗНИХ КОНЦЕНТРАЦІЙ НА ФІЗИКО-ХІМІЧНІ ПОКАЗНИКИ КИСЛО-МОЛОЧНОГО ПРОДУКТУ

Молоко − повноцінний і корисний продукт харчування. Воно містить всі необхідні для життя живильні речовини [1-3]. Тому дослідження впливу харчових домішок на молоко є дуже важливим питанням. Зокрема, вивчення впливу солей кальцію [4]. Кальцій найпоширеніший макроелемент в організмі людини. Згідно рекомендаціям ВООЗ добова потреба кальцію не має бути нижче 1000-1200 мг в день.

Метою нашої роботи було вивчення впливу розчинів солей кальцію різних концентрацій на фізико-хімічні показники кисло-молочного продукту: титруєму кислотність, активну кислотність, умовну в'язкість, вихід казеїну.

Об’єктом дослідження було обезжирене коров’яче молоко.

В результаті досліджень, нами вивчено вплив 0,3%-го розчину кальцію хлориду ($CaCl_2$) (зразок 1), 3%-го розчину кальцію хлориду ($CaCl_2$) (зразок 2), контрольна проба без вмісту солей кальцію, на фізико-хімічні показники молока: титруєму кислотність (^{0}Т), активну кислотність (од. pH), умовну в'язкість (с), вихід казеїну (%).

Титруєму кислотність визначали методом кислотного титрування. Активну кислотність контролювали за допомогою індикаторного паперу. В’язкість визначали в умовних одиницях за допомогою мірної піпетки на 10 мл та секундоміру, засікали час стікання досліджуваних зразків. Вміст казеїну визначали методом формального титрування.

Титруєма кислотність в обезжиреному молоці в 1-у добу у всіх трьох зразках майже однакова. В контролі вона складає 15,5 °Т, в 1-му та 2-му зразку трохи нижча: 15,0 °Т. На 2-у добу спостерігається підвищення градусу Тернера: в контролі − 65,0 ^{0}Т; у зразку 1 − 60,0 ^{0}Т; у зразку 2 − 33,5 ^{0}Т. Тобто в контролі і в 1-му зразку відбулося скисання молока. На 3-у добу титруєма кислотність в контролі складає 77,5 ^{0}Т; у зразку 1 − 73,5 ^{0}Т; у зразку 2 − 54,5 ^{0}Т. Порівнюючи результати у трьох зразках бачимо, що в 2-му зразку титруєма кислотність менша, тобто додавання солей кальцію сприяє уповільненню процесу скисання.

В результаті досліджень виявлено, що спостерігається повільне зниження активної кислотності в усіх трьох зразках впродовж 3-х діб дослідження. Різниця в активній кислотності між трьома зразками на протязі всіх 3-х діб дослідження незначна, що пояснюється дією буферної системи молока.

При значеннях pH близьких до нейтральних, діє фосфатний буфер, потім підключається гідрокарбонатний і білковий буфери. В сквашених продуктах при наростанні показників кислотності проявляють свою дію цитратний і лактатний буфери, що попереджає швидке переквашування продукту.

Відомо, що видима коагуляція білків відбувається в ізоелектричній точці (для казеїну: pH = 4,7). На 3-у добу спостерігаємо зниження активної кислотності і наближення цього показника до ізоелектричної точки, в контролі

pH складає 5,0; в пробі з 0,3%-им розчином $CaCl_2$ − 4,7; в пробі з 3%-им розчином $CaCl_2$ − 4,6.

Під час дослідження умовної в'язкості спостерігалось її підвищення впродовж 3-х діб. Це пояснюється процесом скисання молока. В контролі, цей показник був вищим, ніж в дослідних зразках. На 3-ю добу він складав: 16,95, 14,39, 10,73, в контролі, 1-му і 2-му зразках відповідно. Нижчий рівень в'язкості у зразках 1 і 2 в порівнянні з контролем впродовж 3-х днів пов'язано з тим, що ми використовували водні розчини солей кальцію хлориду.

Нами був визначений процентний вміст казеїну. На 1-у добу досліджень рівень казеїну у контролі був трохи вищий, ніж в 1-му і 2-му зразках: 2,85%; 2,19%; 2,28%. На 2-у добу досліджень спостерігали підвищення рівню казеїну: 3,01%; 3,52%; 5,15% відповідно. В контролі вміст казеїну поступово підвищувався внаслідок природного скисання, тобто наближення казеїну до його ізоелектричної точки і випад в осад.

В зразку 1 та 2 на 2-у добу досліджень спостерігаємо різке підвищення вмісту казеїну. Тобто додавання кальцію спричинило прискорення і підвищення утворення згустків казеїну. При підвищенні вмісту електроліту подвійний електричний шар навколо міцели казеїну посилюється, отже, падіння потенціалу збільшується, що призводить до ослаблення енергії електростатичного відштовхування. Цим можна пояснити коагуляцію казеїну в результаті додавання хлористого кальцію; також це пов’язано з тим, що казеїнові комплекси утворюють міцели за допомогою іонів кальцію.

На 3-у добу в контролі вміст казеїну підвищився 3,26%, а в 1-у і 2-му зразку вміст казеїну трохи зменшився і складав 3,48 і 2,38%. Скоріш за все, це пов’язано з іонами електроліту, які конкурують з білковими частками і унаслідок підвищеної щільності заряду, віднімають у них гідратну воду. Позбавлені гідратної оболонки білки утворюють агломерати і випадають в осад.

Література

1. Тепл А. Химия и физика молока. − М.: Пищевая промышленность, 1989. – 628 с.

2. Рогов И.А. Химия пищи / И.А. Рогов, Л.В. Антипова, Н.И. Дунченко. − М.: Колос, 2007. − 853 с.

3. Дымар О.В., Чаевский С.И. Производство казеина: основы теории и практики: монография / О.В. Дымар, С.И. Чаевский Монография. – Минск: РУП «Институт мясо-молочной промышленности», 2007. − 70 с.

4. Шуляк Т.Л. Исследование реологических свойств кисломолочных продуктов функционального назначения / Т.Л. Шуляк, В.А. Шуляк, Н.Ф. Коротченко // Молочна промисловість. – 2009. − №2 (51) – С. 49-52.

Павловська Юлія
студентка 5 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: д.б.н., проф. Лях В.О.

МІНЛИВІСТЬ ВИСОТИ РОСЛИН ЛЬОНУ ОЛІЙНОГО ПІД ВПЛИВОМ СЕЧОВИНИ

Льон олійний – важлива олійна технічна культура. Він має високий рівень рентабельності виробництва, є гарним попередником для багатьох сільськогосподарських культур. А такі біологічні особливості, як короткий вегетаційний період та посухостійкість, роблять його культурою, придатною для вирощування в степовій зоні України [6, 1]. Льон досить вибагливий щодо елементів живлення і вологості ґрунту [1, 128]. Для отримання високого врожаю насіння льон повинен бути забезпечений всіма необхідними поживними речовинами [7, 38]. Будучі біологічно пластичним, він легко пристосовується до різних ґрунтово-кліматичних умов і дуже чутливий щодо добрив. Саме азотні добрива впливають на здовження стебла завдяки міжвузлям [1, 128]. Максимальну кількість елементів мінерального живлення він потребує від початку сходів до цвітіння [6, 3]. Нестача азоту в ґрунті найбільш сильно відображається на рослині в період від сходів до бутонізації. Однак збиток його приводить до подовження вегетаційного періоду рослин [7, 38].

Будь-яке масове, множинне явище, наприклад група рослин на полі, являє собою сукупність деяких умовних одиниць, кожна з яких окремо строго індивідуальна і відрізняється від інших рядом ознак – висотою, масою, кількістю продукції і т.д. Кожна з ознак може мати у різних особин різну ступінь вираженості, тому говорять, що ознака варіює. Властивість умовних одиниць – рослин, врожаїв на паралельних ділянках польового досліду – відрізнятися один від одного навіть в однорідних сукупностях називається мінливістю, або варіюванням. При будь-якому дослідженні дані дослідів будуть завжди варіювати в тих чи інших межах [3, 155]. Мінливість різниці між варіантами, яка виражається кількістю, наприклад масою, висотою, називають кількісною мінливістю [3, 156].

Метою даної статті є дослідження мінливості висоти рослин льону олійного під впливом сечовини.

Об’єктом дослідження у роботі слугували 12 селекційно-цінних зразків льону олійного. Погодні умови весни-літа, за період проведення експерименту, були в середній мірі сприятливими для зростання льону олійного. Половина з висаджених зразків була оброблена сечовиною. Сечовина $CO(NH_2)_2$ – найбільш концентроване тверде органічне азотне добриво з вмістом азоту 46 %. Це гранульована речовина білого кольору, мало гігроскопічна і майже не злежується під час зберігання, добре розсівається [2, 444]. Після засвоєння рослинами всього азоту сечовини в ґрунті не залишається ні кислих, ні лужних залишків і реакція ґрунтового розчину не змінюється. Тому сечовину називають безбаластним добривом. Останнім часом встановлено, що сечовину, яка містить азот в органічній формі, рослини можуть частково засвоювати без

попереднього перетворення азоту на інші форми [2, 445-446]. Сечовину можна застосовувати як основне добриво, виходячи з потреби рослин, забезпеченості ґрунту рухомими формами азоту і процентного вмісту азоту в ньому, а також у вигляді підживлення, не тільки прикореневого, але навіть некореневого у вигляді розчинів (у концентраціях до 1%) [4, 132]. Однак реакція окремих видів рослин на сечовину і здатність використання азоту з неї різні [5, 91].

Внесення сечовини проводилось двічі в період вегетації (початок бутонізації та в період цвітіння) в рівних пропорціях у нормі 30 кг на 1 га. Головна вимога до використання добрива в досліді – рівномірне його розподілення за площею ділянки [3, 92]. Льон олійний був висіяний з розрахунку 500 штук насінин на 1 $м^2$ на чотирьохрядкових ділянках, в кожній з яких досліджувалось по 30 рослин.

Польовий дослід дає об’єктивну оцінку досліджуваним варіантам лише в тому випадку, якщо дослід проведений з дотриманням усіх вимог методики. Тому дотримання всіх технічних правил проведення експерименту в полі – головна умова отримання точних даних, які придатні для оцінки дії досліджуваних агротехнічних прийомів [3, 88].

У лабораторії за допомогою лінійки була виміряна висота рослин в сантиметрах. Математичну обробку результатів виконувала за методикою Б.А. Доспєхова [3], а також з використанням персонального комп’ютера.

Висота є важливим показником, з яким пов'язані основні морфологічні ознаки рослин. Вона знаходиться в прямій кореляційній залежності з довжиною вегетаційного періоду, з кількістю продуктивних вузлів, з кількістю насінин та з масою насіння з рослини.

За даними вимірювань були обчислені середнє значення досліджуваної ознаки, похибка середнього та коефіцієнт варіації.

Аналіз отриманих даних показав, що показники висоти у зразків контролю варіюють від 35,4 (118/09) до 50,0 (136/09) сантиметрів з похибкою від 0,9 до 1,3. У зразків досліду показники видозмінюються від 41,3 (118/09) до 53,7 (214/09) сантиметрів з похибкою від 0,9 до 1,7.

Найбільш позитивно на внесення добрива реагували зразки льону олійного 6/09 та 125/09. Різниця між контролем та дослідом у зразка 6/09 склала 9,5 сантиметрів, у зразка 125/09 - 11,7 сантиметрів. Значення досліджуваного показника у зразка 136/09 майже не змінилося (різниця склала лише 1,6 сантиметрів). У зразка 208/09 показники рослин досліду на внесення добрива за ознакою «висота рослин» не змінилися, їх значення дорівнювало відповідно 46,7 і 46,5 сантиметри з похибкою ±1,3.

Наглядно побачити різницю показників можна за допомогою точкової діаграми, яка дозволяє порівняти пари значень (рис. 1).

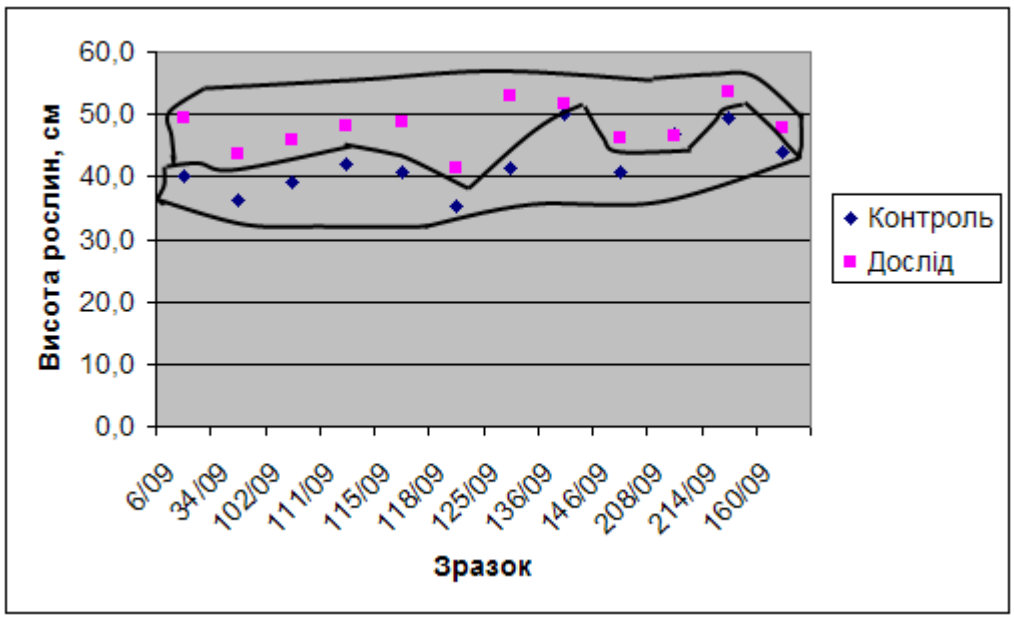

Рисунок 1 - Вплив сечовини на показники мінливості висоти зразків льону олійного

Виходячи з даних діаграми бачимо, що реакція зразків льону олійного на внесення сечовини за ознакою «висота рослин» була різною.

Коефіцієнт варіації у зразків коливався в межах від 10 до 17 %, що свідчить про середню ступінь мінливості ознаки.

Проведене дослідження дозволило виявити генотипи, що мінімально та максимально реагують на дію сечовини. А саме - це зразки 136/09, 208/09, і відповідно – 6/09, 125/09. У селекційній роботі вони можуть стати донорами відповідної ознаки.

Отже, проведений польовий скринінг зразків льону олійного дозволяє добирати селекційний матеріал, найкраще пристосований до вирощування як на високому агрофоні, а саме – при внесенні сечовини, так і без її внесення.

Література

1. Альошин Є.П., Пономарьов О.О. Фізіологія рослин. – К.: Вища школа, 1988. – 222 с.
2. Городній М.М. Агрохімія. – К.: Арістей, 2008. – 936 с.
3. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта. – М.: Агропромиздат, 1985. – 365 с.
4. Дудина Н.Х. Агрохимия и система удобрения. – М.: Агропромиздат, 1991. – 400 с.
5. Кореньков Д.А. Агрохимия азотных удобрений. – М.: Наука, 1976. – 209 с.
6. Чехов А.В., Аксьонов І.В. Рекомендації по вирощуванню льону олійного у Запорізькій області. – Запоріжжя: Диво, 2009. – 12 с.
7. Шанский Ю.А. Агротехника високих урожаев масличных культур. – М.: Россельхозиздат, 1966. – 136 с.

Палюк Андрій
студент 4 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.х.н., доц. Луганська О.В.

ІОНОСЕЛЕКТИВНІ ЕЛЕКТРОДИ З РІДИННИМИ МЕМБРАНАМИ

В останнє десятиліття бурхливо розвивається нова галузь фізико-хімічного дослідження – іонометрія. Основне завдання останньої - вивчення і розробка різного роду іоноселективних електродів, оборотних по відношенню до великого числа катіонів і аніонів. Крім того, іонометрія - це також і практика використання електродів в хімії, біології, ґрунтознавстві, медицині, геології, геохімії, океанології і в технології, зокрема для автоматичного контролю виробничих процесів. Для створення нових типів подібних електродів застосовують широкий набір таких електрохімічних активних речовин, як рідкі та тверді іоніти, моно – і полікристали, синтетичні мембрано-активні комплексони, елементоорганічні та інші сполуки, що проявляють селективну дію відносно тих чи інших іонів.

Рідкі мембрани – це розчини в органічних розчинниках іонообмінних речовин (рідкі катіоніти або аніоніти) або нейтральних хелатів, відокремлені від водних розчинів нейтральними пористими перегородками (полімерними, скляними або ін.) Іноді перегородки відсутні, а розчини просто нашаровуються один на інший. Пори нейтральної перегородки заповнюють органічним або водним розчином, що забезпечує електролітичний контакт фаз.

Час встановлення рівноважних потенціалів електродів коливається від часток секунди до декількох хвилин, що дозволяє застосовувати іоноселективні електроди для вивчення термодинаміки розчинів електролітів (визначення коефіцієнтів активності), а також для дослідження кінетики хімічних реакцій, дифузії та інших процесів масопереносу в іонних середовищах. Особливо важливе значення отримують іоноселективні електроди в медицині та біології. З їх допомогою стало можливим стежити за зміною іонного складу біологічних рідин в динаміці процесів, а також отримувати інформацію про внутрішньоклітинну зміну концентрації (активності) іонів.

Рідкі мембрани, містять розчинений іоніт, вперше вивчали Соллнер і Шин. Однак у цих мембран була відсутня достатня селективність стосовно якогось певного іону. Істотний успіх у розвитку іонометрії був досягнутий в середині 60-х рр., коли в 1966р. з'явився перший високо селективний монокристалічний фторидний електрод, а в 1967 р. розроблений селективний по відношенню до іонів Ca^{2+} електрод з рідкою мембраною на основі дидецилфосфорної кислоти. В кінці 60-х рр.. почався випуск іоноселективних електродів з рідкими кристалічними мембранами. В останні роки розроблені електроди плівок іншого типу, в яких активну речовину впроваджено в полімерну матрицю, наприклад полівінілхлориду.

Електрохімію рідких мембран стали вивчати досить давно, але рідинні іоноселективні електроди, що мають практичне значення, почали досліджувати зовсім недавно. Узагальнивши і систематизувавши великий експериментальний матеріал по рідким та іншим електродним іонообмінним системам. Різного

типу рідкі мембрани та явища переносу в них докладно описані в залежності від типу електродно-активної речовини розрізняють аніонні, катіонні і нейтральні (хелатні) рідкі мембрани; особливо висока селективність останніх, і серед них особливе місце займають мембрани на основі валіноміцина. Селективність рідких мембран визначається в першу чергу вибірковістю комплексоутворення або обміну іонів між мембраною і розчином.

Іоноселективні електроди знайшли застосування в хімічному аналізі, принаймні, двох десятків іонів, а також деяких органічних сполук недисоційованних (за допомогою ферментних електродів). Перевага роботи з розглянутими електродами – можливість без порушення цілісності об'єкта визначати активність відповідних іонів. Чим більше селективний електрод до даного іону, тим ширше область його застосування в різних середовищах. Здатність іоноселективних електродів вимірювати не концентрацію, а активність іонів є в більшості випадків їх важливою перевагою в порівнянні з іншими методами фізико-хімічного аналізу. Саме це зумовило використання електродів для вивчення процесів асоціації іонів, комплексоутворення та ін.

Природно, що іоноселективні електроди використовують не тільки в зазначених областях: застосування їх навіть у звичайному хімічному аналізі настільки численне й різноманітне, що з цього питання можна написати окрему монографію.

Параєва Катерина
аспірантка фак-ту фізичного виховання
Наук. кер.: к.б.н., доц. Дьомін О.М.

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЯЦІЇ КРОВОТОКУ ШКІРИ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД СТАТІ І ХАРАКТЕРУ СТАТИКИ

Електрошкірна провідність (ЕП), є еквівалентом кровотока шкіри, чітко й рельєфно відбиває по суті діла стан ключової ланки теплорегуляційної функції, яка сполучена з енергетичним рівнем, що відповідно змінюється, функціонування окремих систем і організму в цілому. Причому, зміна ЕП по окремим шкірним зонам кінцівок, які складають загальний профіль електрошкірної провідності (ПЕП), крім локального загального стану організму відображає й функціональний стан більш-менш топографічно обкресленого комплексу внутрішніх органів, що проекційно зв'язаний з тією або іншою шкірною зоною або з комплексом шкірних зон.

Показано, що співвідношення ЕП зон по ПЕП виявляє характерні для того або іншого стану функціональні співвідношення між внутрішніми органами та системами організму. По цих співвідношеннях виявляються чіткі й характерні статеві розходження ПЕП у чоловіків і жінок [1].

У чоловіків у кліностатиці відзначається більш рівномірний характер розподілу ЕП окремих акупунктурних шкірних зон (АШЗ) щодо середньої електрошкірної провідності. На відміну від чоловіків, у жінок ПЕП по відношенню до середньої, представлен чіткою вісьмикінцевою формою епіури. Остання формується за рахунок симетричних (праворуч і ліворуч) позитивних

відхилень по зонах H_1,H_5,F_1,F_4 і негативних по зонах H_2-H_4, F_5. Такий різко відмінний від чоловіків характер ПЕП свідчить про досить своєрідні взаємини окремих органів і їх систем у жіночому організмі (Рис.1).

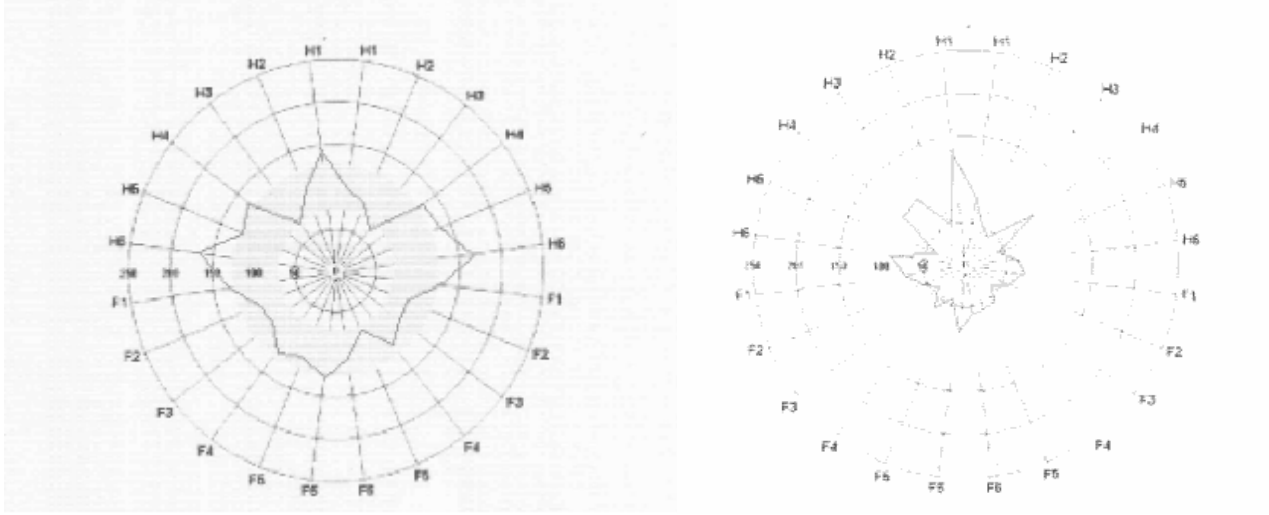

а) б)

Рисунок1 - Профіль ЕП лежачі у чоловіків (а) і жінок (б)

Ще більш виразно ПЕП у жінок відрізняється від чоловіків в ортостатиці, незважаючи на практично однозначну величину приросту ЕП. У жінок загальна форма ПЕП в ортостатиці принципово не змінюється, тоді як у чоловіків різко порушується характерна для кліностатики рівномірність розподілу ЕП по АШЗ. При цьому за ПЕП проявляється чітко виражена поперечна асиметрія між шкірними зонами верхніх (H_1-H_6) і нижніх (F_1-F_6) кінцівок. Це виражається в збільшенні ЕП зон верхніх кінцівок і в зменшенні по зонах нижніх кінцівок. Явні статеві розходження по характеристикам шкірних зон нижніх кінцівок (F_1-F_6) у кліностатиці й, особливо, в ортостатиці цілком певно асоціюються з анатомічними й функціональними проявами статевого диморфізму [2,3] (Рис.2).

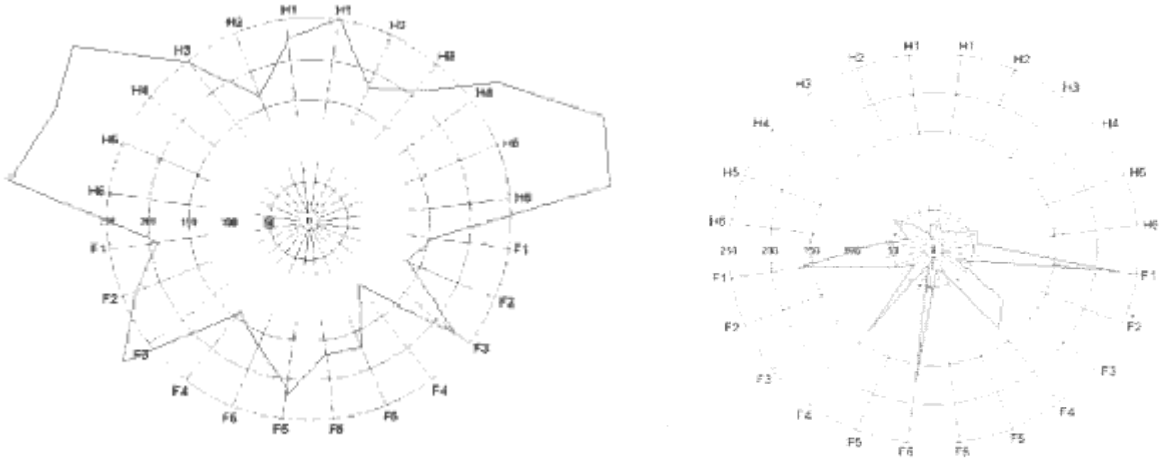

а) б)

Рисунок 2 - Профіль ЕП стоячі у чоловіків (а) і жінок (б)

Якщо виходити із цілком обґрунтованого уявлення про те, що саме характеристики АШЗ нижніх кінцівок відображають стан внутрішніх органів і, особливо, малого таза, то можна допустити, що відсутність змін ПЕП по зонам F_1-F_6 у жінок в ортостатиці є корелятом «вислизання» судин внутрішніх органів і відображення судин шкіри по проекціонно зв'язаним АКЗ з-під системної вазоконстрикції в ортостатиці. З такою інтерпретацією узгоджуються й дані по типологічній характеристиці кровообігу органів черевної порожнини і його особливостей протягом овариально-менструального циклу.

Збереження в ортостатиці стабільних співвідношень між системами органів черевної порожнини й малого тазу, що чітко проявляється по зонах F_1-F_6 ПЕП, є безсумнівно біологічно доцільним, враховуючи на особливо важливе значення цих органів у реалізації репродуктивної функції жіночого організму. Особливості ж ПЕП у чоловіків в ортостатиці відображають, очевидно, активну участь судинної системи органів і частин тіла, розташованих нижче рівня серця, у системних реакціях ССС, у тому числі й у компенсації гідростатичного фактора кровообігу в ортостатиці.

У порівнянні з вищевикладеним мають інтерес дані, отримані у жінок-спортсменок, з порушеннями овариально-менструального циклу. Слід зазначити, що подібні порушення досить широко представлені у жінок, які професійно займаються спортом, а в деяких видах спорту (гімнастика, художня гімнастика) є скоріше правилом. У зв'язку із цим були проведені дослідження з оцінки ПЕП у таких спортсменок. Отримані дані представлені на рис.3.

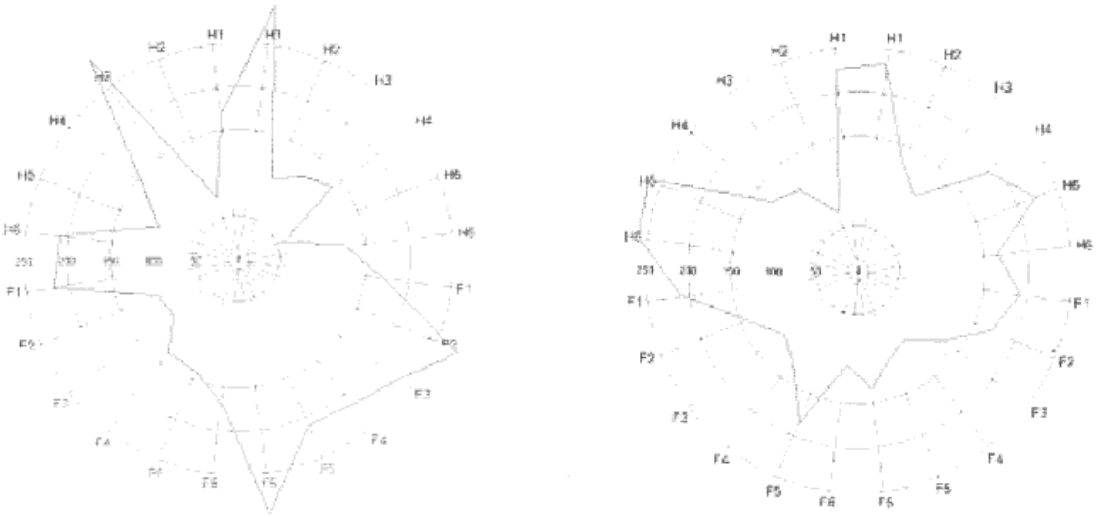

а) б)

Рисунок 3 - Профіль ЕП у жінок з порушеннями овариально-менструального цикла (а) та жінок-спортсменок з порушеннями овариально-менструального цикла (б)

Звертає на себе увагу той факт, що ПЕП втрачає особливості, характерні для жіночого організму з нормальним овариально-менструальним циклом. Розподіл електрошкірної провідності по представленим акупунктурним зонам, стає рівномірним і за своїми характеристиками наближаються до чоловічого. Таким чином, можна побічно оцінити ступінь мускулізованості жіночого

організму під впливом систематичних фізичних навантажень і глибину цих змін.

Таким чином можна зробити наступні висновки:

1. Зміна ПЕП дозволяє оцінити особливості кровотоку шкіри в чоловіків і жінок у нормі.

2. Виявлена краніо-каудальна асиметрія розподілу електрошкірного опору, яка у чоловіків виражена різкіше, ніж у жінок.

3. При порушеннях оваріально-менструального циклу ПЕП у жінок і чоловіків приймає односпрямований характер у положенні лежачи й стоячи, та практично ідентичні один одному.

4. Застосування методу дозволяє оцінити характер змін у жіночому організмі під впливом фізичного навантаження й намітити методи корекції й відновлення нормального фізичного статусу.

Література

1. Диленян Левон Робертович. Антропофизиологические, половые и возрастные особенности центральной и периферической гемодинамики в норме и при артериальной гипертензии : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. мед. наук : спец. 14.00.16 „Патологическая физиология” / Левон Робертович Диленян. – Нижний Новгород, 2001. – 26 с.

2. Меерсон Ф.З. Адаптация к стрессовым ситуациям и физическим нагрузкам / Ф.З. Меерсон. – М.: Медицина, 1991. – 264 с.

3. Ferretti G., Veicsteinas A., Rennie D.W. Regional heat flows of resting and exercising men immersed in cool water / G. Ferretti, A. Veicsteinas, D.W. Rennie // Journal of Applied Physiology. – 1988. – №64. – P. 1239-1248.

Піддубня Яна
студентка 5 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.х.н., доц. Луганська О.В.

ЕКСТРАКЦІЙНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНІОНУ ДИНАТРІЄВОЇ СОЛІ 2 – МЕТИЛХІНОЛІН – 4 – ІЛ – ГІДРАЗОН α – КЕТОГЛУТАРОВОЇ КИСЛОТИ НА МЕЖІ РОЗПОДІЛУ ФАЗ ВОДА – ДИОКТИЛФТАЛАТ

Іоноселективні електроди завдяки своїй вибірковості дуже широко використовуються та вивчаються. Іонометрія – дуже легкий та дешевий вид аналізу.

Для синтезу мембрани іоноселективного електрода як пластифікатор використовується органічна сполука – диоктилфталат. Він виконує функцію мембранного розчинника в іоноселективному електроді[1].

Для оцінки внеску в потенціометричну селективність мембрани екстракційного розподілу органічних аніонів між водною фазою та фазою диоктилфталату вивчають вплив визначуваного та заважаючог ойонів і порівнюють цей вплив з їх екстракційними характеристиками[2].

Оскільки при екстракції органічна фаза – диоктилфталат, то значення екстракційної здатності препарату зумовлена тільки його природою: наявністю гідрофобних і гідрофільних замісників, розмірами частинок, певним зарядом.

Якщо знехтувати можливістю утворення водневих зв'язків органічної молекули з молекулами води, а також дисперсійною взаємодією між малополярними органічними молекулами та молекулами органічного розчинника[3], то коефіцієнт розподілу катіона можна розрахувати, використовуючи рівняння Борна:

$$-\Delta G^0_{S,i} = N_A \frac{e_0^2 z_i^2}{(8\pi\varepsilon_0 r_i)\left(1 - \frac{1}{\varepsilon}\right)} \qquad (1)$$

де: N_A – число Авогадро (6,0221 * 10^{23} моль$^{-1}$);

e_0 – заряд електрона (1,60218 * 10^{-19} Кл);

z_i – заряд іона;

ε_0 – діелектрична проникність вакууму (8,85419 * 10^{-12} Ф/м);

r_i – радіус іона.

Істотну роль у цих процесах відіграє енергія сольватації визначуваного іона відповідним розчинником, яка входить до рівняння Борна[4].

Використовуючи уявлення про питомий заряд, запропонований В.І.Кузнєцовим, можна судити про екстракційну здатність. Чим менший питомий заряд, тим менший ступінь гідратації, тим більшу екстракційну здатність має іон[5].

Для експериментального визначення коефіцієнта розподілу проводять екстракцію аніону динатрієвої солі 2-метилхінолін-4-іл-гідразон α-кетоглутарової кислоти.

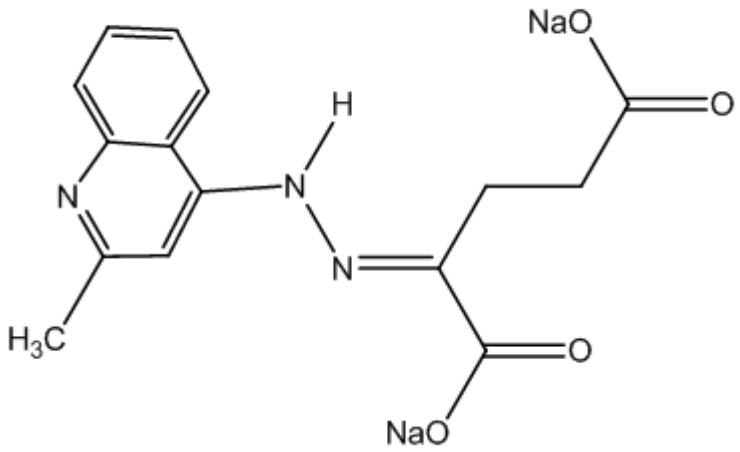

Вміст препарату у водній фазі до і після екстракції визначають потенціометричним титруванням[2].

В якості титранта використовують 0,01 н розчин HCl, приготовлений з фіксаналу. Титрант додають порціями по 0,1 см^3. Закінчують титрування після

різкої зміни pH. Концентрацію органічного аніону визначають за допомогою інтегральної (рис. 1) та диференціальної (рис. 2) кривих потенціометричного титрування в точці еквівалентності.

Кількісний вміст препарату в органічній фазі диоктилфталату визначають за різницею концентрацій у водній фазі до і після розділення.

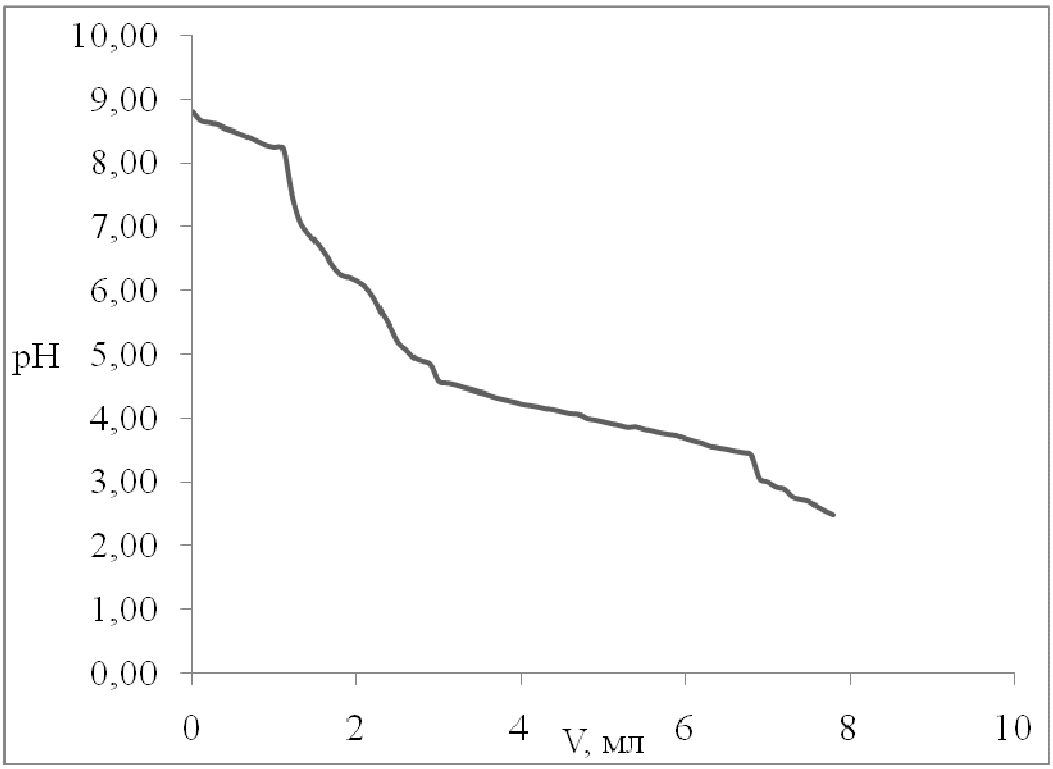

Рисунок 1 – Інтегральна крива титрування речовини динатрієвої солі 2-метилхінолін-4-іл-гідразону α-кетоглутарової кислоти розчином 0,01 н HCl

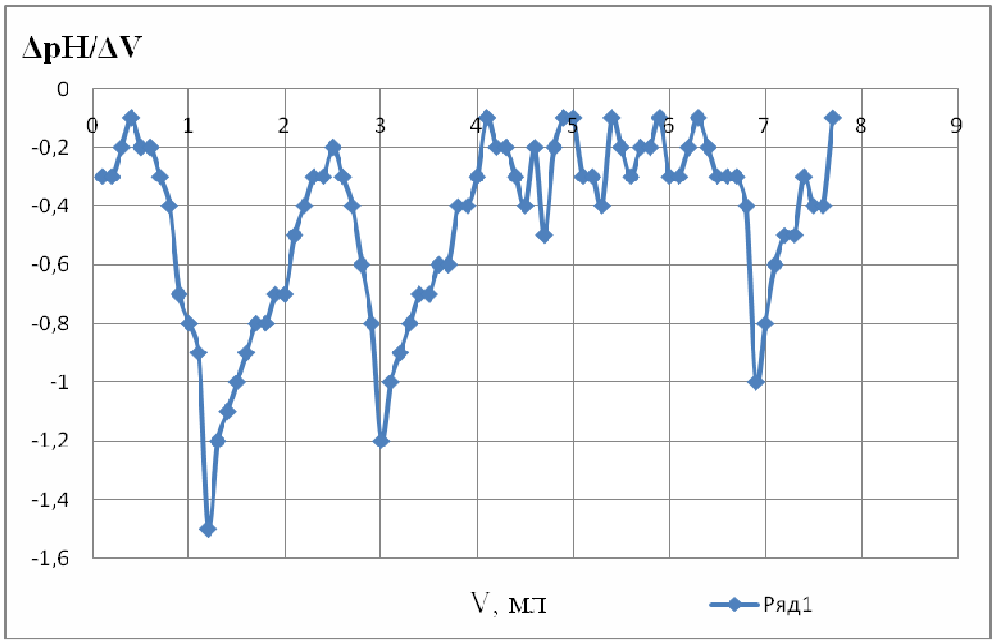

Рисунок 2 – Диференційна крива титрування речовини динатрієвої солі 2-метилхінолін-4-іл-гідразону α-кетоглутарової кислоти розчином 0,01 н HCl

$$k^{ext} = \frac{0{,}08 \cdot 10^{-3}}{0{,}92 \cdot 10^{-3}} = 0{,}087$$

Висновки

1.Проведено літературний огляд щодо теми дослідження та проаналізовані методи визначення біологічно активних речовин.

2.Методом потенціометричного титрування визначено коефіцієнти екстракції на межі розподілу фаз вода –диоктилфталат (0,087 ± 0,005).

3.Статистична обробка даних показала високу відтворюваність та правильність результатів (S = 0,006, $S^2 = 4{,}2 \cdot 10^{-5}$).

Література

1. Харитонов С.В. Ионоселективные электроды для определения лекарственных веществ // Успехи химии. – 2007. – Т. 76, №4. – С. 398–432.

2. Маркин В.С., Волков А.Г. Межфазные потенциалы на границе раздела двух несмешивающихся растворов электролитов. // Электрохимия. – 1987. – Т. 23, №10. – С. 1405-1413.

3. Использование ионселективных электродов для определения содержания ионных жидкостей в воде методом прямой потенциометрии / Свиридов В.В., Сызганцева О.А., Раева А.А., Зайцев Н.К., Шведене Н.В., Плетнев И.В. – М., 2007. – 67 с.

4. Егоров В. В.Ионоселективные жидкостные электроды: проблемы описания и экспериментального определения селективности // Российский химический журнал. – 2008. – №2. – С. 37–51.

5. Михельсон К.Н.Ионселективные электроды с чувствительностью в сильно разбавленных растворах // Журнал аналитической химии. – 2009. – Т. 65, №2. – С. 116–120.

Пінжакова Галина
студентка 6 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.х н., доц. Лашко Н.П.

ВПЛИВ СОРБЕНТІВ НА ВМІСТ НІТРАТІВ В ОВОЧЕВИХ СОКАХ

Щорічне використання великої кількості азотних добрив сумісно з іншими негативними факторами (водно-вітрова ерозія, руйнування структури ґрунтів важкою сільськогосподарською технікою і т. п.) призводять до накопичення нітратного азоту в рослинній продукції, особливо в овочах, бахчевих культурах, картоплі та в продуктах їх переробки (овочевих соках).

Останнім часом відмічені факти підвищеного вмісту нітратів в рослинній продукції. В зв’язку з цим навантаження нітратів на організм людини зростає, що негативно впливає на стан її здоров’я. Самі нітрати не викликають отруєнь, але в організмі людини вони перетворюються в токсичні нітрити. Відновлення нітратів до нітритів відбувається також під час зберігання рослинної сировини та продуктів її переробки. Токсичність нітритів пов’язують з утворенням N-нітрозамінів при взаємодії нітритів з амінами, як ендогенно – в організмі людини, так і екзогенно – при переробці і зберігання продуктів харчування. Крім того, відомо, що при одночасній дії на організм нітратів та іонів важких

металів, які активізують ферментні системи в організмі людини, негативний вплів цих сполук багаторазово збільшується.

На сьогоднішній день проблема видалення нітратів з рослинної сировини та продуктів її переробки, а саме овочевих та фруктових соків остаточно не вирішена.

В зв'язку з цим актуальною проблемою є вивчення можливості використання сорбентів різної природи для зниження вмісту нітратів в харчових продуктах.

Мета нашої роботи - вивчити дію сорбентів різної природи (бентоніт, желатин, поліоксиетилен) на зниження вмісту нітратів в овочевих соках.

Згідно результатам наших досліджень, вихідні морквяний та томатний соки мали підвищений вміст нітратів. Так в морквяному соку концентрація нітратів складала 310 мг/дм^3 , при нормі 250 мг/дм^3, в томатному – 215 мг/дм^3 , при нормі 150 мг/дм^3. Використання сорбентів призводило до помітного зменшення вмісту нітратів у досліджених соках в середньому в 1,2 рази.

Збільшення часу сорбції від 3 до 24 годин позитивно впливає зниження нітратів в соках. Так у томатному соку при подовжені терміну сорбції, наприклад, сорбенту бентоніту вміст нітратів зменшився від 187 мг/дм^3 до 109 мг/дм^3, в морквяному соку – від 260 мг/дм^3 до 162 мг/дм^3 .

Експериментально підтверджено, що максимальну сорбційну активність має бентоніт, у якого загальне зв'язування нітратів складає 16,1% при 3 годинному контакті з соком. Мінімальну активність проявляє синтетичний сорбент поліоксиетилен, загальне зв'язування якого складає при 3 годинному контакті з соком всього 5,5%. При подовжені часу сорбції тенденція зберігається. Так при 24 годинному контакті сорбція на бентоніті значно зростає і складає 47,7% , в той час, як на поліоксиетилені вона збільшується всього до 19,4%.

Желатин по активності наближається до бентоніту, у випадку з морквяним соком, і близький, до поліоксителену, у випадку з томатним соком.

Таким чином, що більш висока сорбція нітратів на дисперсному мінералі бентоніті пояснюється наявністю на його поверхні значно більшої кількості позитивно заряджених центрів, ніж на поверхні желатину та поліоксителену. Меншу активність желатину відносно нітратів у томатному соку порівняно у морквяним можна пояснити впливом pH, так як pH томатного соку близький до ІЕТ желатину.

Висновки

1. Експериментально підтверджено доцільність використання сорбентів для зниження вмісту нітратів в овочевих соках.
2. Порівняльний аналіз сорбційної активності досліджених сорбентів показав, що найбільш ефективними сорбентами є бентоніт та желатин.
3. Результати дослідження створюють передумови для одержання овочевих соків зі зниженим вмістом "нітратів", що має важливе санітарно-гігієнічне значення.

Притков Владислав
студент 5 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.б.н., доц. Рильський О.Ф.

ВПЛИВ ЛИМОННОЇ КИСЛОТИ НА СИНТЕЗ ПІГМЕНТІВ ПРОКАРІОТІВ В ПРИСУТНОСТІ AG^{+}, CD^{2+}, HG^{2+}, CR^{6+}.

У наш час дуже поширеним є використання біологічних методів аналізу довкілля за допомогою організмів-біоіндикаторів. Часто в якості зручних біоіндикаторів використовують мікроорганізми: вони існують скрізь у природі, володіють високою чутливістю до дії біологічно активних речовин, прості в культивуванні і зберіганні. Одним із методів біоіндикації за допомогою мікроорганізмів є біоіндикація з використанням їх пігментів. Може реєструватися зміна інтенсивності пігментоутворення, або властивості самих пігментів такі як спектр поглинання [1].

Метою роботи є дослідження впливу лимонної кислоти на пігментоутворення прокаріотів в присутності іонів важких металів (Ag^{+}, Cd^{2+}, Hg^{2+}, Cr^{6+}).

Встановлена здатність штамів металостійких бактерій до росту в присутності іонів Cd^{2+}, Cr^{6+}, Ni^{2+}, Zn^{2+}, Hg^{2+}. Данні культури належать до родів Alcaligenes, Flavobacterium, Micrococcus, Pseudomonas, Rhodococcus та деяких інших [2]. Більшість іонів важких металів необхідні для нормального функціонування мікроорганізмів, однак у підвищених концентраціях є токсичними. Токсичність іонів металів може бути пов’язана з генерацією в клітині низки радикальних сполук (Cu), формуванням міцних зв’язків між іонами металів і сульфгідрильними групами білків (Cu, Cd, Pb), стехіометричним конкуруванням (VO_4^{3-}/PO_4^{3-}) та іншими механізмами [3].

Лимонна кислота – важливий продукт обміну речовин у живих організмах. Вона є проміжним продуктом в циклі трикарбонових кислот [4].

Вплив лимонної кислоти на мікроорганізми розрізняється залежно від її концентрації і pH середовища. Так, у дріжджів Saccharomyces cerevisiae лимонна кислота в цілому пригнічує ріст, викликає зміщення енергетичного обміну в бік більш низької продукції етанолу і більш високої продукції гліцерину і, таким чином, до більш низької продукції АТФ. При цьому чим вище pH тим більше пригнічення росту. У Zygosaccharomyces bailii лимонна кислота за тих же концентрацій не викликає пригнічення росту [5]. У концентрації 10-50 ммоль/л та при pH 5,2 лимонна кислота знижує кількість вегетативних клітин Clostridium botulinum з 10^8 до 10^6 клітин в 1мл тобто пригнічує ріст, а при pH 6 за тих же концентрацій – не пригнічує росту [6].

Лимонна кислота при досягненні певної концентрації в середовищі може блокувати активність ферменту фосфофруктокінази, розриваючи ланцюг реакцій гліколізу від глюкози до пірувату, з якого починається цикл Кребса. З моменту втрати активності фосфофруктокінази лимонна кислота безпосередньо включається в цикл Кребса. Таке включення призводить до швидкої активації всіх реакцій циклу Кребса, а значить всіх метаболічних процесів в клітині, в тому числі процесу синтезу пігментів у прокаріот. Лимонна кислота, таким

чином, справляє позитивний вплив на синтез пігментів в присутності іонів металів. При цьому лимонна кислота може здійснювати функцію детоксиканта лише за певної концентрації. Так, при концентрації 0,001 М лимонна кислота не викликає активації синтезу пігменту у S. marcescens в присутності 250 мг/л Zn^{2+}, а в концентрації 0,01 М – дозволяє синтезувати пігмент [7].

Література

1. Блажевич О.В. Металлсвязывающая способность флуоресцирующих пигментов бактерий рода Pseudomonas : материалы международной конф. [“Микробиология и биотехнология на рубеже XXI столетия”]. – Минск, 2000. – С.25-30.
2. Самойлова З.Ю. Клетки металлоустойчивых бактерий как индикаторы загрязнения водных объектов тяжёлыми металлами : материалы XIII международной конф. [“Ломоносов-2006”], (Московский государственный университет). – М., 2006. – С.196-197.
3. Янева О.Д. Механизмы устойчивости бактерий к ионам тяжёлых металлов // Мікробіологічний журнал. – 2009. – № 6. – С. 54-65.
4. Елинов Н.П. Химическая микробиология / Н.П. Елинов. – М.: Высшая школа, 1989. – 448 с.
5. Nielsen M. The effect of citric acid and pH on growth and metabolism of anaerobic Saccharomyces cerevisiae and Zygosaccharomyces bailii cultures / M. K. Nielsen, N. Arneborg // Food Microbiology. – 2007. – № 1. – p. 101-105.
6. Graham A.F. The errect of citric acid on growth of proteolytic strains of Clostridium botulinum / A.F. Graham, B.M. Lund // Applied Bacteriol Journal. – 1986. – № 1. – p. 39-49.
7. Рильський О.Ф. Вплив лимонної кислоти на пігментсинтезуючу здатність бактерій в присутності важких металів / О.Ф Рильський, С.Ф. Підкопайло // Biomedical and Biosocial Antropology. – 2010. – № 15. – С. 20-23.

Сароз Юрій
студент 4 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: д.мед.н., проф. Фролов О.К.

TOLL-РЕЦЕПТОРИ: НОВІТНЯ ПАРАДИГМА ІМУНОЛОГІЇ

За останнє десятиліття імунологія вийшла на принципово новий рівень: відкрито загальну регуляторну систему Toll–подібних рецепторів (TLR), яка координує всю систему імунітету. Коли в організмі з'являється антиген, реагує спочатку еволюційно стара система вродженого імунітету. Надалі TLR підключають і регулюють еволюційне надбання – адаптивний імунітет [1, с.30].

Зрушення в складі TLR і порушення їх регуляторної функції можуть стати причиною найрізноманітніших патологій. Так, зниження активності TLR позначається на організмах-симбіонтах, і тоді умовно-патогенна мікрофлора призводить до атипових форм запальних процесів. Підвищена активність TLR, навпаки, пов'язана з розвитком алергічних та аутоімунних захворювань [2, с.183].

Метою даної роботи є аналіз новітніх інформаційних джерел стосовно

Toll – подібних рецепторів. Завдання: проаналізувати структуру, функції та принципи і механізми функціонування TLR.

Актуальність. Реалізація функцій імунної системи у хребетних залежить як від вродженого, так і від набутого імунітету. Хоча більша частина досліджень в області імунології за останні тридцять років була зосереджена на дослідження адаптивного імунітету.

Доведено, що більшість багатоклітинних організмів (98,6%) не можуть проявляти адаптивну імунну відповідь і повністю залежать від вроджених імунних факторів. Історично склалася парадигма, що система вродженого імунітету реагує лише в антиген-неспецифічній формі. Однак нещодавнє відкриття родини Toll-рецепторів і їх лігандів скасувало стару парадигму неспецифічної вродженої реакції [1, с.202]. Слід зазначити, що в Україні дослідження толл-рецепторів відсутні; в Росії цій темі присвячено не більше 10 наукових робіт; загалом у світі випущено не більше 100 наукових робіт по TLR. Ця актуальна тема є однією з найменш досліджених [3, с.4519].

І. Природа Toll – рецепторів

Toll – подібні рецептори (англ. Toll-like receptor, TLR; від нім. toll - чудовий, дивний) – це родина клітинних рецепторів з одним трансмембранним фрагментом, які розпізнають консервативні структури мікроорганізмів і активують клітинну імунну відповідь. Ферментативної активності не мають [4, с.300].

Відомо 13 Toll – подібних рецепторів ссавців (від TLR1 до TLR13). У людини є 10 класів Toll – подібних рецепторів (від TLR1 до TLR10). Ген TLR11 у людини містить кілька стоп-кодонів і білок не синтезується. Вважається, що цей ген у людини репресований через мімікрію природного ліганда і профілліну людини [5, с.556].

TLR характеризуються повторами, збагаченими лейцином. Подібні структури просторово утворюють форму підкови, що формується з урахуванням молекулярних форм, асоційованих з патогеном. Це забезпечує специфічне з'єднання кожного виду TLR з певним типом молекул, присутніх у великої групи мікроорганізмів, але відсутніх в організмі хазяїна. Специфічність приєднання визначається третинною структурою TLR [6, с.194].

Більшість TLR розташовуються на поверхні клітин, рідше – в цитоплазмі, в області апарату Гольджі. На мембрані клітин зазвичай знаходяться ті TLR, які зв'язуються з мікроорганізмами, що розвиваються поза клітинами (бактеріями, найпростішими, грибами). На віруси та інші внутрішньоклітинні патогени націлені TLR, що розташовані на внутрішніх структурах клітин [7, с.5010].

Якщо спочатку здавалося, що TLR впізнають лише молекулярні структури, характерні для різних мікроорганізмів, то останнім часом накопичуються дані про те, що вони можуть реагувати на різноманітні алергени [8, с.989].

TLR виявлені на багатьох клітинах організму і в першу чергу на тих, які відповідають за вроджений імунітет: макрофагах, дендритних клітинах, еозинофілах, тучних клітинах, нормальних кілерах. Знайдені вони також на Т- і В-лімфоцитах [9, с.38106].

Toll-подібні рецептори є еволюційно консервативними – як і їхні ліганди. 13 класів TLR ссавців пов'язують різні ліганди і продукуються в організмі різними типами клітин. Так, TLR 1-2 мають специфічність до ліпопептидів, гліколіпідів та ліпопротеїнів бактерій; TLR 3,7-8 – до вірусної РНК; TLR4 – до компонентів стінки грамнегативних бактерій; TLR5 специфічні до флагелліну бактерій; TLR6 – до компонентів мембрани мікоплазми; TLR9 – до ДНК-олігонуклеотидів бактерій; специфічність TLR10 все ще недосліджена [6, с.209; 9, с.38107; 10, с.355-357].

II. Найважливіші функції TLR

1. Обмежено-специфічне розпізнавання антигенних паттернів. Через сто років після відкриття в організмі факторів вродженого імунітету виявилося, що всі їхні реакції є високо специфічними. Але на відміну від адаптивного імунітету, де специфічність проявляється до кожного з мільйонів можливих антигенів, в арсеналі вродженого імунітету обмежена кількість рецепторів, специфічних для консервативних мікробних паттернів. Наприклад, ліпополісахарид, який зв'язується з TLR4, є у всіх грамнегативних бактерій [11, с.952].

Наявність 10 класів толл-рецепторів, кожен з яких має свій набір лігандів, дозволяє зробити висновок, що відповідь вродженої імунної системи є специфічною [1, с.404; 10, с.388].

2. Забезпечення зв’язку між системами вродженого та адаптивного імунітету. Довгий час вважалося, що адаптивна імунна реакція виникла незалежно від системи вродженого імунітету. Але тепер доведено, що TLR забезпечують необхідний зв'язок між системами вродженого та адаптивного імунітету, зокрема посередництвом дендритних клітин [4, с.311].

Незрілі дендритні клітини мають високий потенціал для ендоцитозу, що необхідно для поглинання антигену. Стимуляція толл-рецепторів дендритних клітин призводить до дозрівання останніх, які надалі секретують костимуляторні молекули CD80/86 і цитокіни. Зрілі дендритні клітини потім мігрують у лімфатичні вузли, де вони представляють антиген в контексті ГКГ класу II на наївних Т-клітин, забезпечуючи при цьому необхідні костимуляції для адаптивної відповіді [1, с.410; 12, с.473].

3. Найнесподіванішим було виявлення TLR на активно проліферуючих клітинах епітелію (в основному шкірного) і ендотелію. Адже раніше вважалося, що епітеліальні покриви тіла представляють собою не більш ніж механічний бар'єр на шляху інфекції [13, с.90].

Натепер доведено, що проникаючи через слизову оболонку або шкіру, інфекційний агент відразу ж стикається з потужною специфічною відповіддю вродженої імунної системи, яка, миттєво розпізнавши тип агресора за допомогою Toll-подібних рецепторів, швидко розгортає дії по його знищенню або самостійно, або залучаючи адаптивний імунітет. Виходить, що Toll-подібні рецептори диригують оркестром не тільки вродженого імунітету, але й адаптивного [14, с.661].

4. Важливою є ще одна властивість TLR епітеліальних клітин слизових оболонок і шкіри, а саме – специфічна спрямована регуляція мікрофлори через

механізм імунної толерантності; вважається, що вирішальну роль при цьому відіграють саме Toll-рецептори [15, с.156].

5. Крім того, Толл-рецептори забезпечують сенсибілізацію організму і вважаються ланкою алергічних реакцій. Зокрема, Шмідт та ін. показали, що TLR4 бере участь у розвитку контактної алергії на нікель в організмі людини. Зв'язуючись з двома неконсервативними гістидинами, H456 і H458, Ni^{2+} поєднує два мономери рецепторів, TLR4 і MD2, викликаючи утворення димеру, що структурно нагадує бактеріальний ліпополісахарид. Це, у свою чергу, активізує внутрішньоклітинні прозапальні каскади передачі сигналу [16, с.815].

Отже, нещодавнє відкриття родини Toll-рецепторів і їх лігандів скасувало стару парадигму неспецифічності імунних реакцій вродженого імунітету.

Система TLR забезпечує обмежено-специфічне розпізнавання антигенних паттернів, забезпечує зв’язок між системами вродженого та адаптивного імунітету посередництвом дендритних клітин, та бере участь у регуляції не тільки вродженого, але й адаптивного імунітету.

Сучасна імунологічна наука володіє лише мінімальними, дуже обмеженими даними щодо Toll-рецепторів, що пояснюється методологічними складностями, зокрема – низькою щільністю експресії на клітині. Необхідні подальші ґрунтовні дослідження цього питання.

Література

1. Parham P. The Immune System / Peter Parham. – 3rd ed. - New York: Garland Science Publishing, 2009. – 608 p.
2. Heine H. Toll-like receptors and their function in innate and adaptive immunity / H.Heine, E. Lien // Int Arch Allergy Immunol. – 2003. – Vol. 130(3). – P. 180-192.
3. Shi Z. A novel Toll-like receptor / Z. Shi, Z. Cai, A. Sanchez et al. // Immunology and Cell Biology. – 2011. – Vol. 286. – P. 4517–4524.
4. Immunology / [Goldsby R.A., Kindt T.J., Osborne B.A.; Kuby J.] – 6th ed. – New York: W. H. Freeman and Company, 2006. – 554 p.
5. Akira S. Toll-like receptors and their signaling mechanisms / S.Akira, S. Sato // Scand J Infect Dis. – 2003. – Vol. 35(9). – P. 555-562.
6. Abbas A.K. Cellular and Molecular Immunology / A.K. Abbas, A. Lichtman. - 5th ed. – Philadelphia: Saunders, 2005. – 876 p.
7. Huang B. Toll-like receptors on tumor cells facilitate evasion of immune surveillance / B.Huang et al. // Cancer Res. – 2005. – Vol. 65. – P. 5009–5014.
8. Iwasaki A. Toll-like receptor control of the adaptive immune responses / A.Iwasaki, R. Medzhitov // Nat Immunol. – 2004. – Vol. 5. – P. 987–995.
9. Akira S. Toll-like receptor signaling / S.Akira // J Biol Chem. – 2003. – Vol. 278(40). – P. 38105-38108.
10. Beutler B. Genetic analysis of host resistance: Toll-like receptor signaling and immunity at large / Beutler B. et al. // Annu. Rev. Immunol. – 2006. – Vol. 24. – P. 353–389.
11. Backhed F. Toll-like receptor 4-mediated signaling by epithelial surfaces: necessity or threat? / F.Backhed, M. Hornef // Microbes Infect. – 2003. – Vol. 5(11). – P. 951-959.

12. Gerondakis S. Regulating B-cell activation and survival in response to TLR signals / S. Gerondakis, R.J. Grumont, A. Banerjee // Immunology and Cell Biology. – 2007. – Vol. 85 (6). – P. 471–475.
13. Akira S. Recognition of pathogen-associated molecular patterns by TLR family // S.Akira, H. Hemmi // Immunol Lett. – 2003. – Vol. 85(2). – P. 85-95.
14. Yarovinsky F. Toll-like receptor recognition regulates immunodominance in an antimicrobial CD4+ T cell response / F. Yarovinsky, Kanzler H., Hieny S. et al. // Immunity. – 2006. – Vol. 25. – P. 655–664.
15. Hertz C. Role of toll-like receptors in response to bacterial infection / C.Hertz, R. L. Modlin // Contrib Microbiol. – 2003. – Vol. 10. – P. 149-163.
16. Schmidt M. Crucial role for human Toll-like receptor 4 in the development of contact allergy to nickel / M.Schmidt, B. Raghavan, V. Мьller, T. Vogl et al. // Nature Immunology. – 2010. – Vol. 11. – P. 814-819.

Сербіна Вікторія
студентка 5 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: д.мед.н., проф. Єщенко В.А.

ВИВЧЕННЯ ЗМІН ВМІСТУ ЦИНКУ В ГРАНУЛОЦИТАХ КІСТКОВОГО МОЗКУ У ЩУРІВ ПРИ ДІЇ БАГАТОРАЗОВИХ ФІЗИЧНОГО НАВАНТАЖЕННЯ ТА АЛКОГОЛІЗАЦІЇ

Розвиток організму людини і тварин в онтогенезі відбувається під впливом стресових факторів різної природи, які викликають чисельні зміни в організмі, серед яких і зміни метаболізму хелатоутворюючого цинку в гранулоцитах кісткового мозку. Об’єктом дослідження слугували нейтрофіли кісткового, вміст цинку в яких є показником його обміну в організмі [Єщенко Ю.В., 2010].

Метою даної роботи було вивчити зміни вмісту цинку і секреторного матеріалу в гранулоцитах кісткового мозку у щурів, що піддавалися дії багаторазових фізичного навантаження, алкоголізації та одночасній дії цих факторів.

У піддослідних тварин брали кров із грудини, та готували із неї мазки кісткового мозку. Мазки крові перед їх фарбуванням дитизоном, спочатку фіксували протягом 5 хвилин в парах формаліну. Для цього на дно чашки Петрі наливали 20 мл формаліну, клали 2 скляних валика (палички), на які поміщали мазками вниз два предметних скла. Чашку закривали кришкою. Впродовж зазначеного строку фіксації мазки обробляли висхідними парами формаліну.

По закінченню цього строку кришку знімали з чашки Петрі, предметні скельця переносили в іншу чашку Петрі та встановлювали їх мазками догори. Поверх мазка наливали за допомогою піпетки декілька крапель робочого розчину дитизону.

Фарбування фіксованих мазків робочим розчином дитизону проводили впродовж 3 годин. По закінченню строку фарбування кришку знімали з чашки. З мазків зливали фарбник та їх промивали в двох порціях дистильованої води по 5 хвилин в кожній. Потім на мазки наносили каплю підігрітого гліцерин-

желатину або желатину, мазки покривали покривним склом та мікроскопіювали з використанням масляної імерсії. Мікроскопічні дослідження проводили з об'єктивом 90Х та окуляром 10Х світлового мікроскопу.

У цитоплазмі зернистих лейкоцитів виявлялись червоні гранули. Ядра не забарвлювались та мали вигляд світлих утворів. Інтенсивність цитохімічних реакцій оцінювали напівкількісним методом, запропонованим В.В. Соколовським (1971), Ф. Хейхоу та Д. Квагліно (1983). Кількість гранул дитизону проводили у 100 клітинах і виводили середнє значення.

За результатами досліджень ми отримали наступні дані. Вміст цинку в нейтрофільних гранулоцитах кісткового мозку змінюється під впливом стресових чинників. Стресування тварин фізичним навантаженням викликало незначне зменшення вмісту цинку в досліджуваних клітинах на 22% ($p>0,05$). Вплив же такого стресора, як алкоголізація призводить до більш суттєвих змін вмісту цього металу: зниження в порівнянні з контролем відбулось на 33% ($p<0,01$). Одночасний вплив двох зазначених вище факторів, а саме фізичне навантаження і алкоголізація, призводить до зниження вмісту цинку в нейтрофілах кісткового мозку на 44% ($p<0,001$).

Кількість секреторних гранул під впливом фізичного навантаження зменшувалась і складала 82% ($p<0,001$) від контрольних показників, алкоголізація і сумісна дія двох зазначених вище факторів складають відповідно 75% ($p<0,001$) і 64% ($p<0,001$).

Аналіз наведених даних свідчить про те, що вміст гранул під впливом стресорів зменшується, тобто секрет виходить із клітин. Однотипність змін вмісту цинку і гранул свідчить про зв'язок цинку і секреторного матеріалу в гранулоцитах кісткового мозку.

Сербіна Вікторія
студентка 5 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: д.мед.н., проф. Єщенко В.А.

ВИВЧЕННЯ ЗМІН ВМІСТУ ЦИНКУ В ГРАНУЛОЦИТАХ КРОВІ У ЩУРІВ ПРИ ДІЇ БАГАТОРАЗОВИХ ФІЗИЧНОГО НАВАНТАЖЕННЯ ТА АЛКОГОЛІЗАЦІЇ

Протягом життя організм зазнає впливу стрес-факторів, тому представляє інтерес дослідження їх дії на організм тварин. Об'єктом дослідження слугували нейтрофіли крові, вміст цинку в яких є показником його обміну у всьому організмі [Єщенко Ю. В., 2010].

Метою даної роботи було вивчити зміни вмісту цинку і секреторного матеріалу в гранулоцитах крові у щурів, що піддавалися дії багаторазових фізичного навантаження, алкоголізації та одночасній дії цих факторів.

Матеріалом досліджень слугували мазки крові 48 тварин, серед яких 12 були контрольними (інтактними), інші піддавалися багаторазовій дії фізичного навантаження, алкоголізації та одночасній дії цих двох факторів протягом 10 діб. Після закінчення вказаного терміну у тварин за життя брали кров з хвоста для приготування мазків периферичної крові.

У піддослідних тварин брали кров із хвоста, готували із неї мазки крові та фіксували в парах формаліну. Фарбування фіксованих мазків робочим розчином дитизону проводили впродовж 3 годин. Протягом цього строку чашка була накрита кришкою. По закінченню строку фарбування кришку знімали з чашки. З мазків зливали фарбник та їх промивати в двох порціях дистильованої води по 5 хвилин в кожній. Потім на мазки наносили краплю підігрітого гліцерин-желатину або желатину, мазки накривали покривним склом та мікроскопіювали з використанням масляної імерсії. Мікроскопічні дослідження проводили з об'єктивом 90х та окуляром 10х світлового мікроскопу. На препаратах у червоний колір були забарвлені гранулоцити. Лімфоцити, моноцити, еритроцити не давали такого забарвлення.

Специфічність цитохімічної реакції дитизону перевіряли наступним чином. Обробка мазків периферичної крові 0,1М, що була проведена заздалегідь розчином етилендіамінтетраоцтовою кислотою (ЕДТОК), попереджувала отримання кольорової дитизонової реакції у клітинах крові. Пояснюється це явище тим, що ЕДТОК утворює з цинком безкольоровий комплекс. Цей реагент має більш високі константи стабільності комплексів із цинком, аніж дитизон. У результаті цього, останній не здатний відокремити цинк від комплексу із ЕДТОК і не здібний внаслідок цього забарвити клітини.

Інтенсивність цитохімічних реакцій оцінювали напівкількісним методом, запропонованим В. В. Соколовським (1971), *Ф.* Хейхоу та Д. Квагліно (1983). Кількість гранул дитизону проводили у 100 клітинах і виводили середнє значення.

В результаті проведених досліджень, ми отримали дані, відповідно до яких вміст цинку в нейтрофільних гранулоцитах змінюється під впливом указаних стресових чинників. Так, при стресуванні тварин фізичним навантаженням, ми спостерігали зменшення вмісту цинку в досліджуваних клітинах на 40% ($p<0,01$) у порівнянні з контрольними величинами. Вплив же такого стресора, як алкоголізація призводить до протилежних змін вмісту цього металу - зниження в порівнянні з інтактними тваринами на 42% ($p<0,01$). Ще сильніший вплив на метаболізм цинку завдає одночасний вплив обох описаних факторів, при цьому ми спостерігали зниження вмісту цинку в нейтрофілах на 50% ($p<0,001$). Подібні дані ми отримали при підрахунку кількості гранул дитизону в клітинах: фізичне навантаження викликає зменшення вмісту гранул в клітинах на 26% ($p<0,001$), алкоголізація – на 35% ($p<0,001$) і сполучена дія цих двох факторів – на 42% ($p<0,001$).

Аналіз наведених даних свідчить про те, що вміст цинку і гранул під впливом стресорів зменшується, тобто секрет виходить із клітин. Однотипність змін вмісту цинку і гранул свідчить про зв’язок цинку і секреторного матеріалу в досліджених клітинах.

Симоненко Олександра
студентка 4 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.б.н., ст. викл. Генчева В.І.

ХАРЧОВІ ДОБАВКИ, БАРВНИКИ ЯК ОБ'ЄКТ МОНІТОРІНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Харчування є однією з найголовніших потреб людини. Якісна їжа є постачальником енергії для розвитку та життєдіяльності організму, сприяє підтриманню здоров'я в належному стані, підвищує працездатність людини та її самопочуття. Однак наявність у харчових продуктах сторонніх та токсичних речовин, які не мають основних фізіологічних властивостей, є однією з найбільш істотних причин, які загрожують здоров'ю й життю людини: призводять до харчової інтоксикації, спричиняють канцерогенні, мутагенні, тератогенні й ембріотоксичні явища.

Найбільш велику групу небезпечних чинників складають саме харчові добавки, ідентичні натуральним, а також синтетичні, які отримують шляхом хімічного синтезу. Значна кількість останніх є сторонніми (чужорідними), а віддалені наслідки їхнього впливу на організм людини невідомі.

Харчова добавка – природна чи синтетична речовина, яка спеціально вводиться у харчовий продукт для надання йому бажаних властивостей (Закон України «Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини»).

Харчові добавки раціонально вживати у мінімальній кількості, але не вище установленого максимально допустимого рівня (МДР). Фізико-хімічні властивості харчових добавок, ступінь їх чистоти та інші властивості визначаються ГОСТом і відповідними нормативно-технічними документами. Контроль за правильністю застосування та вмістом харчових добавок у харчових продуктах здійснюють виробничі лабораторії підприємств харчової промисловості й органи державного санітарного нагляду. Контроль за додержанням установлених допустимих рівнів у сфері виробництва продуктів покладено на органи Держстандарту України.

Останнім часом різко збільшився асортимент харчових добавок, зараз відомі більш 2800 найменувань. Це пов'язано із загальними тенденціями розвитку індустрії здорового харчування: зростає виробництво низькокалорійних продуктів, із зниженим вмістом цукру і жиру, дієтичного та лікувального призначення, швидкого приготування. Тому гострішим стає питання безпечності цих добавок для організму людини.

На сьогодні, фахівці виділяють наступні групи харчових добавок: поживні добавки (природні компоненти їжі); добавки, що зберігають свіжість; добавки, що полегшують переробку або виготовлення; консерванти; приправи; барвники; ущільнювачі (текстуранти); підсолоджувачі; наповнювачі; добавки, що дозволяють знизити калорійність їжі та інші.

Особливу увагу приділяють вивченню барвників, серед яких відомі: природні барвники, аліфатичні та аліциклічні барвники, ароматичні барвники, гетероциклічні барвники, нітрогеновмісні гетероцикли, синтетичні барвники.

В якості харчових барвників можуть використовуватися натуральні, ідентичні натуральним та синтетичні. До натуральних відносять барвники, отримані з природних джерел (рослини, мінерали, тварини, комахи, Молюски та інші). В даний час розроблено кілька способів отримання натуральних харчових барвників з природної сировини за допомогою таких фізичних методів як пресування, екстракція з наступним концентруванням або повним видаленням екстрагента з екстракту. Матеріалом для отримання натуральних барвників найчастіше є рослинна сировина − пелюстки квітів, ягоди, плоди, овочі, коренеплоди, листя рослин (використовуються і відходи сировини, що переробляється).

Основними пігментами природних харчових барвників є: жовті − флавони, флавоноли, халкони, полієни (у тому числі і каротиноїди), червоні − антоціани (можуть мати і синій чи фіолетовий колір в залежності від умов середовища), антрахінони, бетаціану, зелені − хлорофіл і інші.

Особливо актуальна проблема забарвлення харчових продуктів, де колір разом зі смаковими властивостями є одним з показників якості харчових виробів, до того ж неприродне забарвлення негативно впливає на апетит і травлення.

Для відновлення втраченої в процесі переробки природного забарвлення продуктів або для фарбування безбарвних продуктів застосовують харчові барвники. В даний час діючими технологічними регламентами передбачено фарбувати кондитерські, фруктово-ягідні та інші напої, харчові концентрати, киселі, такі молочні продукти як йогурти, морозиво, плавлений сир, маргаринові та інші вироби.

Відомо, що до безалкогольних напоїв входять аспартам (Е951) (який використовується як підсолоджуюча речовина, що сама по собі не викликає побічних дій, однак, у зв’язку з вмістом фенілаланіну, він протипоказаний хворим на фенілкетонурію); цикламат (Е952) (сприяє утворенню пухлин або може стати канцерогенними в присутності інших сполук); сахарин (Е954) (сприяє розвитку раку сечового міхура). Отже, саме споживання напоїв, які містять ці харчові добавки повинні застосовуватися в мінімальних кількостях, щоб не призводити виникнення хвороб.

Таким чином, необхідна система контролю за використанням харчових добавок, барвників і вмістом їх у харчових продуктах, а саме, розробка експрес-методик ідентифікації та їхнього кількісного визначення, організація системи державного контролю, нагляду за виробництвом і використання харчових продуктів з харчовими добавками.

Собакарь Олена
студентка 5 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.б.н., доц. Фендюр Л.М.

ОЦІНКА ДЕКОРАТИВНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ КВІТКОВИХ РОСЛИН В УМОВАХ ТЕХНОГЕННОГО ЗАБРУДНЕННЯ

Одним з найважливіших питань промислової ботаніки є розробка наукових основ використання рослин для оптимізації промислового середовища.

У зв'язку з необхідністю глобального моніторингу серед біологічних методів оцінки стану навколишнього середовища особливу значущість набуває використання індикаційних можливостей декоративних трав'янистих рослин. Тому пошуки інформативних тест-об'єктів і чутливих фізіолого-біохімічних параметрів для фонового біологічного моніторингу – це одна з важливіших задач промислової ботаніки.

Декоративні однорічні трав'янисті рослини є найважливішим компонентом культур фітоценозів, що формуються на територіях промислових підприємств.

Біоморфологічні дослідження з трав'янистими декоративними рослинами в умовах аерогенного забруднення навколишнього середовища викидами металургійних підприємств свідчать про інгібуючу дію промислових емісій на ростові процеси. Встановлена видова специфіка декоративних трав'янистих рослин на ступінь пригнічення росту пагонів. Найбільш стійкими за данною ознакою виявились: рудбекія волосиста, хризантема посівна, петунія гібридна, космос двопірчастий, волошка синя, та айстра китайська. В умовах аерогенного забруднення навколишнього середовища, промисловими викидами зменшується закладка бічних пагонів у порівнянні з контролем, що суттево знижує декоративність рослин. Порівняння ступеня пригнічення росту у висоту та галуження рослин свідчить про більшу зміну другого показника. Забруднення навколишнього середовища викидами металургійних підприємств інгібують розвиток асиміляційного апарату, що виражається в різкому зниженні числа листків на рослині. Виходячи з бальної оцінки стійкості декоративних трав'янистих рослин, можна сказати, що найбільш стійкими з вивчених рослин є: хризантема посівна, рудбекія волосиста та космос двопірчастий.

Тарахович Ольга
студентка 5 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.б.н., доц. Федотов Є.Р.

ЗАСТОСУВАННЯ ІМУНОЛОГІЧНИХ ТА БІОХІМІЧНИХ МЕТОДІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

У розкритті особливо тяжких видів злочинів важлива роль завжди відводилася роботі з біологічними слідами. Оскільки будь-який об'єкт зі слідами біологічного походження містить великий об'єм доказової і пошукової

інформації, результати виявлення і дослідження слідів людини відігравали і відіграють важливу роль у розкритті злочинів різної категорії.

Судова імунологія володіє потенційними можливостями визначення в об'єктах біологічного походження значної кількості групоспецифічних факторів численних еритроцитарних, сироваточних, ферментних і лейкоцитарних систем. У той же час на практиці переважна більшість експертиз, зокрема стосовно диференціювання об'єктів дослідження, зводиться до ізосерологічної системи АВО(Н). Найбільші потреби слідства традиційно стосуються власне встановлення групи за ізосерологічною системою АВО(Н). Нерідко необхідні для доказу і розкриття злочинів сліди біологічного походження представлені мікрослідами та часто містять змішаний біологічний матеріал: плями виділень від різних осіб (наприклад, піхвового вмісту, змішаного зі спермою, слини зі спермою, крові з потом тощо), дослідження яких може бути ускладнено, особливо за наявності у матеріалі гнилісних змін, коли серологічними реагентами нерідко виявляються і антигени, властиві мікроорганізмам. Надзвичайно важливо опанувати надійні методи, що дозволяють встановлювати на об'єктах дослідження наявність, видову і групову належність біологічних слідів людини як у чистому вигляді, так і *r* суміші, а також диференціювати одні виділення від інших. Перед дослідженням будь-якого об'єкта експертом має бути зроблено оцінку біологічного матеріалу з точки зору придатності його для проведення біологічних досліджень. При визначенні послідовності дослідження та застосування методик необхідно враховувати кількісну характеристику біологічного об'єкта та його якісний стан. Оскільки бактеріальні забруднення об'єктів впливають на результати імунологічної експертизи, необхідно пам'ятати про можливий вплив антигенної активності мікрофлори на імунологічні реакції і притримуватися відповідної тактики дослідження. Від того, наскільки кваліфіковано буде виконаний даний етап експертизи, залежатиме успішне вирішення завдань певного дослідження. Загальним правилом для усіх методів дослідження є попередня перевірка реагентів на специфічність і активність, перевірка якості реагентів на завідомих зразках, а у разі отримання непереконливих результатів – обов'язкове дублювання дослідження в інших модифікаціях. Висновок про групову належність слідів крові (виділень тощо) на об'єктах дослідження за результатами традиційних методів проведення імунологічних досліджень має ґрунтуватися на співставленні об'єктивно отриманих результатів дослідження плям і безпосередньо ділянок предметів-носіїв з урахування груп крові осіб.

Доказові методи дослідження походження плями крові ґрунтується на виявленні в ній гемоглобіну чи його похідних. Із цією метою застосовують метод тонкошарової хроматографії чи мікроспектральний метод.

Результати хроматографічного методу направлені на виявлення гемоглобіну. Різні речовини, які можуть імітувати кров, зокрема соки ягід та овочі, вино, чорнило, а також секрети, екскременти людини та гній не утворюють на хроматограмах зон, характерних для гемоглобіну. У той же час у витяжці з мікросліду, одна порція якої послужила матеріалом для встановлення наявності крові, за допомогою хроматографічного аналізу можуть бути

виявлені (у тому числі на брудному одязі) деякі домішки до крові, зокрема сечі та поту. Крім того, при застосуванні методу тонкошарової хроматографії досягається справжнє контролювання предметів-носіїв. Це важливо для запобігання помилок при визначенні групової належності крові, оскільки виділенням людського організму також властиві групові антигени. Мікроспетральний метод направлений на виявлення похідних гемоглобіну – гемохромогену і гематопорфіну, які поглинають хвилі світла певної довжини і утворюють відповідні спектри поглинання.

Завдяки перехованим вище перевагам, а також з урахуванням відсутності у багатьох лабораторіях мікроспектроскопічних насадок (АУ-16, СПО-1) і мікроскопів типу ЛЮМАМ метод тонкошарової хроматографії застосовується практично у всіх випадках.

Тесленко Олена
студентка 5 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.фарм.н., доц. Панасенко Т.В.

ВИЗНАЧЕННЯ АСКОРБІНОВОЇ КИСЛОТИ ПОТЕНЦІОМЕТРИЧНИМ МЕТОДОМ

Аскорбінова кислота — окиснене похідне шестиатомного спирту сорбіту — характерна наявністю діенольної групи, яка обумовлює здатність вітаміну С легко піддаватися окисненню з одночасним відновленням інших сполук [1]. Вітамін С являє собою γ-лактон 2,3-дегідро-L-гулонової кислоти.

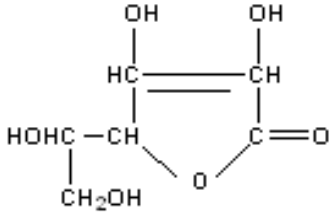

Актуальність роботи полягає в тому, що наш організм не здатний самостійно синтезувати вітамін С і він надходить лише з продуктами харчування. Тому експресні, чутливі методи дослідження вмісту аскорбінової кислоти в овочах та фруктах є досить актуальними.

L-аскорбінова кислота є необхідним вітаміном для людини, мавп і деяких інших представників теплокровних: морської свинки, індійського червоного горобця; тому ми цілком залежимо від надходження вітаміну С з їжею. Єдиним тваринним продуктом, що містить значні кількості вітаміну С, є молоко. Серед свіжих овочів та фруктів найбільшими джерелами аскорбінової кислоти є цитрусові, червоний та зелений перець, гуава, ківі, чорна смородина, шипшина [2].

Добова потреба вітаміну С 70-100 мг на добу.

Отже, вітамін С – органічна сполука, яка вкрай необхідна людському організму, так як вона виконує важливі біохімічні функції.

Визначення вмісту аскорбінової кислоти в продуктах харчування проводили потенціометричним методом на pH-метрі серії 150 М, з використанням скляного електроду [3].

Скляний електрод, є найбільш поширеним індикаторним електродом, який належить до іоноселективних (або мембранним) електродів. В основі роботи таких електродів лежать іонообмінні реакції, котрі відбуваються на межах мембран з розчинами електролітів; іоноселективні електроди можуть бути оборотними як за катіоном, так і за аніоном. Принцип дії мембранного електрода полягає в наступному: мембрана, селективна по відношенню до деякого іону (тобто здатна обмінюватися цим іоном з розчином), розділяє два розчини з різною активністю цього іона. Різниця потенціалів, яка встановлюється між двома сторонами мембрани, вимірюється за допомогою двох електродів. При відповідному складі та будові мембрани його потенціал залежить лише від активності іона, до якого мембрана селективна, по обидві сторони мембрани. Найбільш поширеними є скляні електроди з водневою функцією (чутливі до концентрації іонів водню) [4].

Схема скляного електрода з водневою функцією має вигляд:

H+ | скляна мембрана |HCl | AgCl, Ag

В основі кислотно-основного потенціометричного методу лежить реакція з натрій гідроксидом:

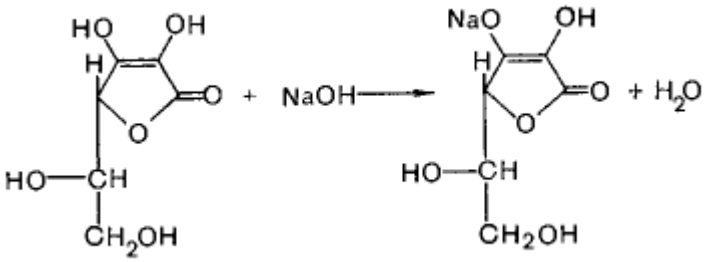

Після проведення потенціометричного титрування були побудовані інтегральні та диференціальні криві, за якими розрахували вміст аскорбінової кислоти, який становить 0,74 г/л.

Отже, був розроблений потенціометричний метод визначення вмісту вітаміну С зі скляним електродом, з використанням титранту 0,1 н натрій гідроксиду та встановлено, що у досліджуваній витяжці апельсину вміст аскорбінової кислоти складає 0,74 г/л.

Література

1. Павлоцька Л.Ф. Біологічна хімія. – С.: Університетська книга, 2009. – 379с.
2. Миронович Л.М. Біоорганічна хімія. – К.: Каравела, 2008. – 214 с.
3. Девис М., Остин Дж. Витамин С: Химия и биохимия. – М.: Мир, 1999. – 176с.
4.Аналитическая химия ч.2.Физико-химические методы анализа. Методические указания к выполнению лабораторних работ. – СПб., СЗТУ, 2002. – 100с.

Тігова Анна
студентка 4 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: асистент Бойка О.А.

ОСОБЛИВОСТІ АНАТОМІЧНОЇ БУДОВИ ЛИСТКІВ РОСЛИН РОДУ *LUNARIA* L.

Лунарія – це рослина, яку широко використовують у різних галузях промисловості. Ця культура є цінним медоносом [1]. Продукти її переробки використовуються при виготовленні фарб, лаків, в медицині та фармакології. Лунарію цінують за її декоративні якості. У плодах лунарії є прозора лусковидна перегородка, яка після розкривання стручечків і опадання їх стулок залишається на рослині, надаючи їй надзвичайної декоративності. Тому цю рослину використовують при створенні клумб та рабаток, її часто збирають на зимові букети [2].

Були досліджені листки *Lunaria annua* L. и *Lunaria rediviva* L. Для дослідження використовували 1-шу та 2-гу пару справжніх листків. В ході дослідження загальноприйнятими методами анатомічних досліджень було визначена товщину верхнього епідермісу, яка складає у *Lunaria annua* L. 24,9 ± 1,89 мкм та товщину нижнього епідермісу 17,8 ± 1,56 мкм. У *Lunaria rediviva* L. товщина верхнього епідермісу становить 25,3 ± 0,45 мкм, а товщина нижнього епідермісу 29,6 ± 0,67 мкм.

Листя та стебло густо опушені дрібними білими волосками. Було визначено довжину волосків, яка складає в середньому 34,4 ± 0,56 мкм та визначено кількість волосків на 1 $см^2$. Кількість волосків на 1 $см^2$ на верхньому епідермісі становить у *Lunaria annua* L. 73,7 ± 0,45 шт, тоді як на нижньому - 114,6 ± 0,23 шт; у *Lunaria rediviva* L. кількість волосків на 1 $см^2$ на верхньому епідермісі становить 116,3 ± 0, 34 шт та на нижньому 123,8 ± 0,23 шт. У обох видів на нижньому епідермісі виявлено більш сильне опушення, у порівнянні з верхнім.

Література

1. Определитель высших растений Украины / Д.Н. Доброчаева, М.И. Котов, Ю.Н. Прокудин и др. – Киев: Наук.думка, 1987, - 548с.
2. Бойка О.А., Лях В.А. Сравнение лунарии оживающей и однолетней по некоторым морфологическим и физиологическим показателям// Физиология и биохимия культурных растений. – 2010. - №2 – С. 169- 173.
3. Лакин Ф.Ф. Биометрия: учебное пособие для биологических специальностей вузов.- Москва: Высшая школа, 1990. – 352 с.

Трубавіна Ольга, Бондарчук Юлія
студентки 5 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.б.н., доц. Завгородній М.П.

ФІЗИКО-ХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ТА АНТИОКСИДАНТНА АКТИВНІСТЬ НОВОСИНТЕЗОВАНИХ ПОХІДНИХ АЗОТОВМІСНИХ ГЕТЕРОЦИКЛІВ

Лікарські засоби та харчові домішки (вітаміни, рослинні комплекси), що є інгібіторами процесів вільнорадикального окислення біомолекул (насамперед, ліпідів) — т.з. *антиоксиданти* — посіли в наш час важливе місце в експериментальній та клінічній медицині [Беленичев, 2002].

В останні роки у зв'язку з небезпекою радіоекологічної кризи особлива увага приділяється пошуку шляхів захисту від дії та наслідків хронічного опромінення у природних умовах. Крім класичних антиоксидантів - α-токоферолу та іонолу (дибунолу), антирадикальні та антиоксидантні властивості (тобто здатність інгібувати реакції утворення вільних радикалів або кисеньвмісних продуктів ВРО) виявлені у багатьох лікарських засобів інших класів та у численних фізіологічне активних сполук (ФАС) природного і синтетичного походження. Враховуючи різноманітність позитивних біологічних ефектів антиоксидантів, їх пошук та вивчення залишаються вкрай актуальними завданнями [Бражко, Омельянчик та ін., 2003].

Метою даної роботи було вивчення деяких фізико-хімічних властивостей та антиоксидантної активності нових похідних азотовмісних гетероциклів. Об'єктом досліджень є нові хімічні сполуки N-ацильні похідні азотовмісних гетероциклів, які були синтезовані на кафедрі хімії ЗНУ. Вивчено температуру плавлення, Rf, ліпофільність та антрадикальну активність сполук. На моделі окислення адреналіну було досліджено антирадикальні властивості сполук. За препарат порівняння було взято ацетилцистеїн. Встановлено, що N-ацильні похідні азотовмісних гетероциклів є перспективним класом сполук з антирадикальною активністю. Показано, що найбільшою активністю володіють S-(піридин-4-іл)-пропанова кислота та S-(піридин-4-іл)-L-цистеїну, її антирадикальна активність знаходиться на рівні препарату порівння АЦЦ при дослідженій концентрації 125 мкм.

Література

1. Антиоксидантна система захистуорганізму // И. Ф. Беленичев, Е. Л. Левицкий, Ю. И. Губский // Современные проблемы токсикологии. – 2002. – № 3.– С. 24–31.
2. Бражко О.А., Омельянчик Л.О., Федоряк Д.М., Бєленічев І.Ф., Завгородній М.П. Пошук антиоксидантів серед S-(хінальдиніл-4)–L-цистеїну // Біополімери і клітина.-2003.-Т. 19.- №4.- С. 374-377.

Чубата Євгенія
студентка 5 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.б.н., ст. викл. Генчева В.І.

АНАЛІЗ КОМП'ЮТЕРНОГО ПРОГНОЗУ БІОЛОГІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ НОВОСИНТЕЗОВАНИХ ПОХІДНИХ ХІНОЛІНУ

Дослідження останніх років свідчать про стрімке зростання антиоксидантної фармакопрофілактики та фармакотерапії. Отже, пошук ефективних антиоксидантів є важливим і актуальним.

З метою вивчення напрямку фармакологічної активності проведено прогнозування видів біологічної активності вперше синтезованих S-заміщених похідних 2-метил-4-меркапто-8-метоксихіноліну (табл. 1) за допомогою сучасної Інтернет-версії програми PASS (Prediction of Activity Spectra for Substances) [1, 2].

Прогнозування біологічної активності за допомогою комп'ютерної програми PASS попередніх досліджень показало, що ці похідні хіноліну є перспективним класом сполук з антиоксидантною, нейропротекторною, гепатопротекторною та іншими видами дії [3, 4]. Алгоритм роботи програми PASS базується на аналізі структурних дескрипторів багаторівневих атомних орбіталей. Цей набір дескрипторів генерується на основі структурної формули, що становить собою список атомів, які утворюють молекулу, і список зв'язків між ними для кожної хімічної сполуки.

Таблиця 1 – Структура S-заміщених похідних 2-метил-4-меркапто-8-метоксихіноліну

R: 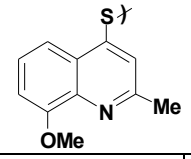

№	Сполука	№	Сполука
1	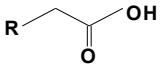	6	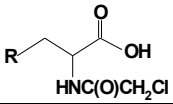
2	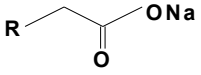	7	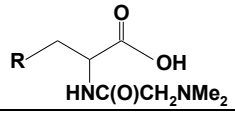
3	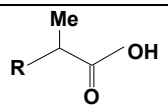	8	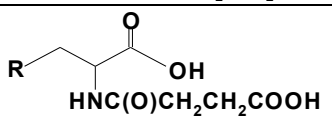
4	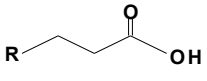	9	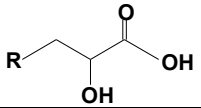
5	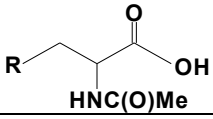	10	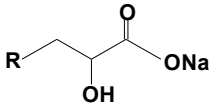

Аналіз результатів комп'ютерного прогнозу за видами активності показав, що найбільш імовірна антирадикальна активність характерна для

(8-метокси-2-метилхінолін-4-ілтіо)оцтової кислоти (сполука 1) (Pa=0,737), 2-(8-метокси-2-метилхінолін-4-ілтіо)пропанової кислоти (сполука 3) (Pa=0,664), 3-(8-метокси-2-метилхінолін-4-ілтіо)пропанової кислоти (сполука 4) (Pa=0,668), 2-гідрокси-3-(8-метокси-2-метилхінолін-4-ілтіо)пропанової кислоти (сполука 9) (Pa=0,642), натрієвої солі 2-гідрокси-3-(8-метокси-2-метилхінолін-4-ілтіо)пропанової кислоти (сполука 10) (Pa=0,659).

Найбільш вірогідна наявність антирадикальної активності прогнозується для (8-метокси-2-метилхінолін-4-ілтіо)оцтової кислоти (сполука 1) (Pa=0,737). Подовження карбонового ланцюга на CH_2-групу призводить до зменшення прогнозованого виду активності – антирадикальної активності (сполука 4 − 3-(8-метокси-2-метилхінолін-4-ілтіо)пропанова кислота) (Pa=0,668).

Найбільш імовірна біологічна активність – лікування психосексуальних захворювань – прогнозується для (8-метокси-2-метилхінолін-4-ілтіо)оцтової кислоти (сполука 1) (Pa=0,706), 3-(8-метокси-2-метилхінолін-4-ілтіо)пропанової кислоти (сполука 4) (Pa=0,694), тобто подовження карбонового ланцюга на CH_2-групу призводить до зменшення прогнозованого виду активності в порівнянні зі сполукою 1.

Найбільш виражена гепатопротекторна активність прогнозується для 2-(8-метокси-2-метилхінолін-4-ілтіо)пропанової кислоти (сполука 3) (Pa=0,367), натрієвої солі (8-метокси-2-метилхінолін-4-ілтіо)оцтової кислоти (сполука 2) (Pa=0,394), 2-ацетиламіно-3-(8-метокси-2-метилхінолін-4-ілтіо)пропанової кислоти (сполука 5) (Pa=0,394), хоча цей показник не досить великий.

Найбільш імовірна мембраностабілізуюча активність прогнозується для (8-метокси-2-метилхінолін-4-ілтіо)оцтової кислоти (сполука 1) (Pa=0,551), 2-(8-метокси-2-метилхінолін-4-ілтіо)пропанової кислоти (сполука 3) (Pa=0,517), 3-(8-метокси-2-метилхінолін-4-ілтіо)пропанової кислоти (сполука 4) (Pa=0,641), 2-ацетиламіно-3-(8-метокси-2-метилхінолін-4-ілтіо)пропанової кислоти (сполука 5) (Pa=0,616), 2-гідрокси-3-(8-метокси-2-метилхінолін-4-ілтіо)пропанової кислоти (сполука 9) (Pa=0,667). Як бачимо, вірогідність прояву активності залежить від наявності гідрокси- групи, ацетильного залишку, а також від довжини карбонового ланцюга в 4-му положенні хінолінового циклу.

Найбільша вірогідність прояву нейропротекторної активності прогнозується для натрієвої солі (8-метокси-2-метилхінолін-4-ілтіо)оцтової кислоти (сполука 2) (Pa=0,669), 2-ацетиламіно-3-(8-метокси-2-метилхінолін-4-ілтіо)пропанової кислоти (сполука 5) (Pa=0,614). Для сполуки 1 – (8-метокси-2-метилхінолін-4-ілтіо)оцтової кислоти – прогнозується зменшення прояву нейропротекторної активності (Pa=0,547).

Важливим моментом прогнозування досліджуваних речовин є відсутність для них в більшості випадків високої токсичності, терато- та канцерогенності, ембріотоксичності.

Таким чином, комп’ютерний прогноз показав, що похідні хіноліну, можуть проявляти великий спектр активностей, прояв яких залежить від будови синтезованих речовин, а, саме від довжини карбонового ланцюга, наявності

ацетильного залишку, гідрокси- групи. В подальшому цілеспямованою роботою є дослідження цих видів активностей на моделях *in vitro* та *in vivo*.

Література

1.Поройков В.В. Компьютерный прогноз биологической активности химических соединений как основа для поиска и оптимизации базовых структур новых лекарств / В.В. Поройков, Д.А. Филимонов // Азотистые гетероциклы и алкалоиды. − М.: Иридиум-пресс, 2001.− Т.1.− С. 123 − 129.

2. Садим А.В. Интернет-система прогноза спектра биологической активности химических соединений / А.В. Садим, А.А. Лагунин, Д.А. Филимонов, В.В. Поройков // Химико-фармац. журн.– 2001.– Т. 36, № 10.– С. 21 − 26.

3. Корнет М.М. Комп'ютерний прогноз біологічної активності деяких S-(хінолін-4-іл)заміщених цистеаміну як основа для пошуку та оптимізації базових структур біологічно активних сполук / М.М. Корнет, О.А. Бражко, Л.О. Омельянчик // Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових статей. Біологічні науки. − Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2007. − № 1. − С. 106 − 111.

4. Лабенська І.Б. Віртуальний скринінг N-ацетильних похідних S-гетерил-L-цистеїну / І.Б. Лабенська, Л.О. Омельянчик, О.А. Бражко // Збірка матеріалів Міжнародної конференції "Сучасні проблеми біології, екології та хімії", присвяченої 20-річчю біологічного факультету ЗНУ 29 березня − 1 квітня 2007 р. − Запоріжжя. − 2007. − С. 556 − 558.

Шайдурова Наталія
студентка 4 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.х.н., ст. викл. Синяєва Н. П.

ВИЗНАЧЕННЯ ВМІСТУ ХРОМУ В СТАЛЯХ ТА СПЛАВАХ АТОМНО-АБСОРБЦІЙНИМ МЕТОДОМ

При легуванні сталі та сплавів широко використовують один із елементів, який придає жаростійкість і корозійну стійкість є хром. Хром використовується для виробництва сплавів, гальванічного покриття, і в авіакосмічній промисловості.

Визначення хрому в аналітичній практиці проводять різноманітними методами: титриметричним, фотометричним, потенціометричним методами. Ці методи стандартизовані, арбітражні, мають установлені норми точності. Але вони мають свої недоліки: затрата тривалого часу, затрата реагентів при проведенні аналізу та суб'єктивність. Тому для аналізу був обраний атомно-абсорбційний метод аналізу [1].

Актуальність роботи полягає в тому, що за допомогою атомно-абсорбційного методу хром можна визначити точно і правильно. Атомно-абсорбційний метод достатньо надійний. Аналіз проби проходить із розчину проби, має велику експресність і простоту. Дозволяє проводити аналіз від домішок до процентів, є простим при градуюванні приладу [2].

Мета дослідження – розробка експресної та інструментальної методики визначення хрому.

В процесі розробки обрано тип полум'я – ацетилен-повітря, в якості джерела випромінювання – ксенонова лампа, яка має широкий спектральний діапазон довжин хвиль. Вона універсальна та має тривалу дію.

Вміст хрому варіюється в діапазоні від 18 до 22% мас. Резонансна довжина хвилі для хрому складає 357,9 нм; довжини 425,4 нм та 427,5 нм мають знижену чутливість. Нами досліджувалися спектроскопічні буфери: розчин хлориду амонію, сульфат натрію, калію хлориду. Але найкращим був спектроскопічний буфер – розчин хлориду амонію. Хлорид амонію має літучість та дає можливість забезпечити повну атомізацію проби. Досліди проведені на сучасному приладі Contr AA 300, який має високу чутливість.

Методика полягає в наступному: пробу розчиняють в суміші кислот, випарюють досуха, переносять в мірну колбу на 200 см3, доводять водою до мітки. Вимірюють атомну абсорбцію хрому в подум'ї ацетилен-повітря при довжині хвилі 357,9 нм в розчині проби, контрольній пробі і розчинах для будування градуювального графіку. Концентрацію хрому знаходять за градуювальним графіком. Градуювальний графік будується за державними зразками [3].

В результаті дослідження нами запропонована методика визначення хрому в сталях та сплавах атомно-абсорбційним методом. Оцінена правильність і точність методу та простота його виконання.

Література

1. Степин В. В. Анализ сталей. – М., 1990. – 362 с.
2. Хавезов И., Цалев Д. Атомно-абсорбционній анализ. – Л.: Химия, 1983. – 144 с.
3. ДСТУ 150027.18-86 Методи визначення хрому.

Шевчук Олексій
студент 4 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.б.н., доц. Дубова О.В.

ВМІСТ ВІЛЬНОЇ ВОДИ В ЛИСТЯХ ДИКИХ ВИДІВ СОНЯШНИКА БАГАТОРІЧНОГО

Останній час в ландшафтному озелененні використовуються нетрадиційні для нашого регіону рослини, а саме, види багаторічного соняшника. Родиною соняшника вважають південно – західну частину Північної Америки. На це вказує широке різноманіття розповсюджених тут диких видів родини *Helianthus*, що практично не зустрічаються в інших місцях. На батьківщині – Північній Америці багатий видовий склад багаторічних диких видів соняшників, відрізняються морфологічними особливостями як вегетативних органів так і генеративних органів. Соняшник є основною олійною культурою України. Про культивування соняшника і його використання на своїй батьківщині відомо небагато. Є данні про випічку хліба із борошна соняшника корінними жителями Північної Америки, а також використання ними олії із насіння. В Європі соняшник з'явився на початку 16-го століття, де його

спочатку вирощували як декоративну рослину і лиш століттям пізніше почали використовувати в їжу [2].

Соняшник - рослина посухостійка, короткого дня. Соняшник може переносити тривалу ґрунтову посуху від початку вегетації до утворення кошиків. Посухостійкість його зумовлена глибокою кореневою системою, яка використовує багато води для формування врожаю. Для оцінки посухостійкості використовують комплекс фізіологічних характеристик рослини, перш за все показників водного режиму. Нами визначався вміст вільної води в листях *Helianthus ridigus* та *Helianthus tuberosus* колекції кафедри садово-паркового господарства та генетики рослин ЗНУ у вегетаційний період 2011 року.

Helianthus ridigus. Рослина прямостояча, висотою від 2,2 до 2,5 м. Стебло вкрите довгими жорсткими волосками, має зелений відтінок з рідкими більш темними прожилками. В нижній частині стебла його діаметр сягає 1,2 – 1,5 см, в верхній – 0,5 – 0,6 см. Верхня частина стебла має меншу кількість волосків і більш світла. Стебло сильно розгалужується в верхній частині. У місті появи нових пагонів – антоціанове забарвлення. Листя супротивне до середини стебла, вище стають почерговими. Основа листа відтягнута і загострена, верхівка загострена і відхилена в сторону. Край листа зубчастий. Форма листової пластинки: овальноянцевидна. Листя черешкові, черешок з виїмкою на верхній стороні, довжиною 0,5 – 2,5 см. Листя темно – зеленого кольору, з нижньої сторони інколи світліші. Листя з обох сторін вкриті жорсткими короткими волосками. Кошиків на рослині багато, диск їх сягає в діаметрі 1,2 – 1,7 см; має 22 пелюстки язичкових квіток із заокругленою верхівкою жовто – оранжевого кольору. Тичинки темно – коричневі, довгі. Маточки більш темні, ніж пелюстки язичкових квіток. Цвітіння спостерігається з серпня по жовтень [1].

Helianthus tuberosus . Це багаторічна рослина частіше з нерозгалуженими, за виключенням поблизу верхівки, стеблами. Центральне стебло має неяскраве червоний або ясно-зелений колір, вкрите жорсткими білими волосками довжиною в середньому 2,7мм. Листя від ланцетних до яйцевидних. *Helianthus tuberosus* віддає перевагу повному або частковому сонці, і вологим умовам. Листя в'яне помітно під час засухи, але ця рослина легко відновлюється після істотних опадів. Зростання краще всього, коли ґрунт родючий та суглинистий. Місцепроживання відносяться до вологих грунтів біля річок, в лісі, районах, розташованих вздовж доріг і залізниць, схилах канав. Цвітіння відбувається з кінця літа до осені, і триває близько 1 місяця.

Helianthus salicifolius. Рослина прямостояча, висотою від 2,5 до 2,7 метрів. Стебло тонке, в нижній частині сягає 1,0 – 1,2 см в діаметрі, верхній 3 – 4 мм. На стеблі відсутні волоски, зафарбоване в зелений колір з подовженими світлими бороздами, має слабкий світло – зелений восковий наліт. Стебло майже не розгалужується. Листя майже завжди супротивні, на окремих рослинах дуже рідко чергуються, сидячі, по краях майже гладенькі. Листя ланцетовидно з загостреною верхівкою і округленою основою. Колір листя – зелений або сіро – зелений. По мірі розвитку рослини його нижнє листя відмирає. Кошиків на рослині багато, вони розташовані групами в верхній

частині стебла. Тичинки сіро – коричневого кольору, маточки – світло–-жовті. Цвітіння спостерігається з вересня до середини жовтня [1].

Нами визначався вміст вільної води в листях середньої формації у травні, червні, липні та серпні 2011. У травні вміст вільної води у листях *H. rigidus* становить 74,5%, у листях *H. tuberosus* - 74,1%, в червні вміст води майже не змінювався. Достовірне збільшення вмісту води спостерігався в липні: у *H. rigidus* до 79,1%, а у *H. tuberosus* до 82,3%. У серпні вміст води зменшується у обох досліджуваних видів соняшника: *H. rigidus* до 70,6%, а у *H. Tuberosus* до 69,3%. При визначенні вмісту вільної води в різних листових формаціях: верхніх, середніх, нижніх. Встановлено, що вміст води в листях верхньої формації *H. rigidus* найменший – 68,4%, а у нижній формації більш старих листках найбільший – 71,3% У *H. tuberosus* достовірної різниці між вмістом води в листях верхньої і середньої формацій не спостерігається – 71,5%, але у нижніх листках незначна різниця – 70,8%. При порівнянні вмісту води яка випарувалась у листях соняшників ми спостерігаємо, що найбільше втрачено води у м`ясистих листках *H. tuberosus* – 36,5%, найменше у *Helianthus salicifolius* – 6,4%, а у листках *H. rigidus* – 23,2%. Таким чином в`янення листків *H. tuberosus* під час посухи обумовлено інтенсивним випаровування води.

Література

1. Лебедь З.И. Описание диких видов подсолнечника – HELIANTHUS / Лебедь З.И. – Запорожье: Институт масличных культур, 2005. – 22 с.

2.Гаврилюк М.М. Олійні культури в Україні / М.М.Гаврилюк, В.Н.Салатенко,А.В.Чехов; За ред. А.В. Чехова, - К.: Основа, 2007. – 416 с.

Шелудько Тетяна
студентка 5 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.х.н., ст. викл. Синяєва Н. П.

ВИЗНАЧЕННЯ КОФЕЇНУ, ФОСФАТІВ ТА ФЕРУМУ В ШОКОЛАДІ

Важливим напрямом використання нанотехнологій в живленні є нанонутрієнти – ті харчові речовини, які представлені у формі часток нанометрового розміру. Найголовнішою проблемою на сьогоднішній день є біодоступність Феруму – наночасток середнього фосфату феруму (III) ($FePO_4$). Тому визначення вмісту фосфату Феруму (III) питання актуальне.

Одним з корисних продуктів в збалансованому харчуванні є шоколад. Найцікавіше в шоколаді – це його хімічний склад. Перш за все, завдяки тому, що в шоколаді містяться природні антиоксиданти – катехіни, які захищають клітини від вільних радикалів, попереджають розвиток злоякісних пухлин і захворювань серцево-судинної системи. До складу шоколаду вводять нанонутрієнт середнього фосфату феруму (III) ($FePO_4$) тому, що він легко розчиняється в кислому pH шлунку, а також він не токсичний на відміну від свого аналога. Також до складу входять феноли, Кальцій, Магній, кофеїн, Ферум, Фосфор, Купрум.

Недостатність Феруму – одним з найпоширеніших порушень харчування в усьому світі і може призвести до залізодефіцитної анемії.

Фосфати – солі фосфорних кислот, які входять до складу фосфорних добрив і використовуються для виробництва ліків.

Порушення вмісту фосфатів характерні для різних захворювань кісток, серця і нирок, проте роль токсичності цих сполук у процесі старіння ссавців неясна. Але у людини фосфати можуть викликати алергію. Для організму жінки фосфати також дуже шкідливі, можуть викликати різні порушення у роботі та функціонуванні яєчників.

Кофеїн (також званий теїн, матеін, гуаранин) - алкалоїд пуринового ряду, безбарвні гіркі на смак кристали.

Кофеїн підсилює і регулює процеси збудження в корі головного мозку; у відповідних дозах він підсилює позитивні умовні рефлекси і підвищує рухову активність. Стимулююча дія призводить до підвищення розумової та фізичної працездатності, зменшення втоми і сонливості.

Враховуючи що і Ферум, і фосфати, і кофеїн можуть бути як корисними так і шкідливими, то їх потрібно суворо контролювати. Тому, метою наших дослідів є визначення з методами контролю Феруму, фосфатів та кофеїну в шоколаді у різних виробників. Актуальність роботи полягає в розробці уніфікованої методики визначення Феруму та фосфатів, яка є надійною та точною [1,170].

На першому етапі якісно визначено вміст кофеїну освітою сполук темно-коричневого забарвлення під дією концентрованої соляної кислоти на аміачний розчин аналізованого зразка. З літературних джерел відомо, що вміст кофеїну в шоколаді складає 4мг на 125г продукта. Тому визначення в різних марках шоколаду проведено якісно по наступним реакціям. Візуально встановлено, що найбільше кофеїну міститься в чорному шоколаді.

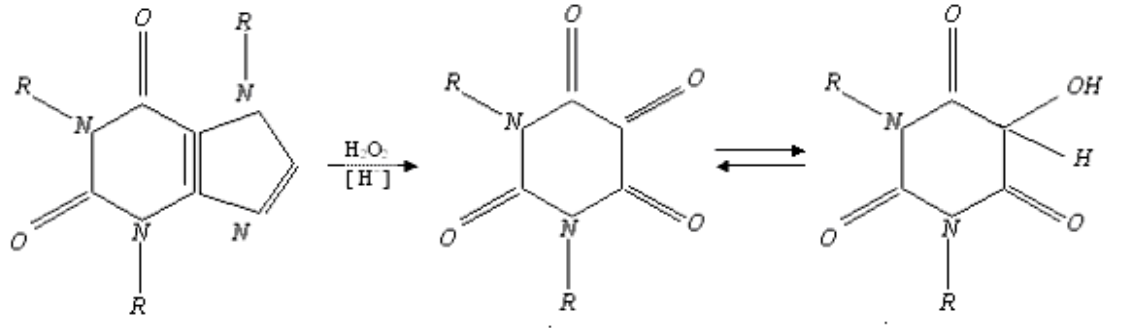

діалкіламоксан діалкілдіалурова кислота

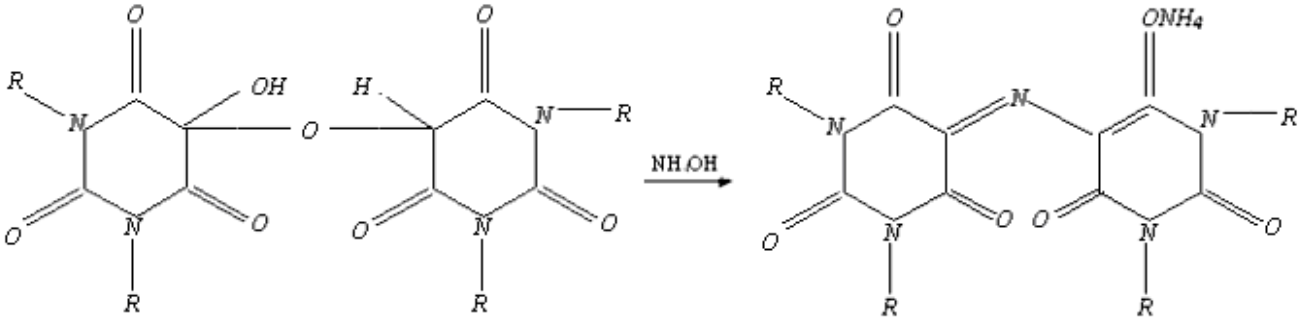

амонійна сіль пурпурової кислоти (мурексид)
яскраво-малинове забарвлення

На другому етапі особливу увагу приділили пробопідготовці для визначення Феруму та фосфатів. На базі наших експериментів ми зупинились на способі мокрої мінералізації. Тому що він займає менший обсяг часу по проведенню, порівняно із способом сухої мінералізації.

Метод визначення вмісту фосфатів на основі синього фосфорно-молібденового комплексу. Метод заснований на реакції утворення жовтої фосфорномолібденової гетерополікислоти $H_7[P(Mo_2O_7)_4]$ і наступному поновленню її на солянокислому середовищі іонами двовалентного заліза в присутності солянокислого гідроксиламіну до комплексної сполуки, пофарбованого в синій колір. Вміст фосфору знаходять за градуювальним графіком. Графіки будувались по стандартним розчинам. Абсорбція забарвленого розчину вимірювали на спектрофотометрі КФК-2 з довжиною хвилі λ_{max}= 810 нм у кюветі з відстанню між робочими гранями 20мм [2,85].

В аналітичній практиці відомо визначення Феруму за трьома методами: у формі роданідного комплексу:

$Fe^{3+} + 3SCN^- = Fe(SCN)_3$ – криваво-червоний колір

але після швидкого утворення комплексу відбувається його послаблення, що може привести до некоректних результатів.

Найбільш коректні результати по визначенню Fe^{3+} можна одержати при використанні реакції сульфасаліцилової кислоти, яка утворює у аміачному середовищі сульфосаліциловий комплекс $[HO_3S(HO)C_6H_3COO]_3Fe$ жовтого кольору, який має коефіцієнт поглинання $\varepsilon = 5{,}8 \cdot 10^3$ та довжину поглинання λ_{max} = 420-430 нм. Але його не досить зручно використовувати, бо він при різних значеннях pH утворює 3 комплексні аніони. Вміст Феруму знаходять за градуювальним графіком.

Нами було обрано визначення феруму в шоколаді спектрофотометричний метод з реагентом о-фенантролін з утворенням стійкого комплексу о-фенантроліну з Ферумом та атомно-абсорбційний метод. Він є більш кращим реагентом, тому що має ширший діапазон pH(2-9).

Коефіцієнт поглинання $\varepsilon = 11{,}1 \cdot 10^3$ та довжину поглинання $\lambda_{max} = 512$ нм. Вміст Феруму знаходять за градуювальним графіком. Вміст Феруму проводять на таких приладах, як КФК-3 та Helios Omega [3].

Правильність результатів було підтверджено методом добавок.

Результати приведені в таблиці.

Вид шоколаду	Концентрація феруму		Концентрація фосфатів, г	Кількість утвореного кофеїну
	КФК - 3, мкг/кг	Helios Omega, мкг/кг		
Білий	18,7	12,7	0,67	3
Молочний	26	19,5	0,44	4
Чорний	89,45	82,5	0,76	5

Як бачимо, вміст компонентів знаходиться в межах не шкідливих для людини, тому шоколад залишається одним з самих корисних продуктів,що входять до раціону харчування.

Таким чином наші досліди направлені на визначення загального Феруму, фосфатів та кофеїну, співвідношення Fe(II) та Fe(III), їхній взаємний вплив на організм людини.

Література

1. Кельнер Р. Аналитическая химия. Проблемы и подходы / пер. с англ.: Ю.А.Золотова – М.: Мир, 2004. – 728 с.

2. Алемасова А.С. Аналитическая атомно-абсорбционная спектро- скоппия. Учебное пособие / А.С. Алемасова, А.Н. Рокун, И.А. Шевчук. – Донецк, 2003. - 327 с.

3. Сировина і продукти харчові. Підготовка проб. Мінералізації для визначення вмісту токсичних елементів : ГОСТ 26929-94 – ГОСТ 26929-94. - [Чинний від 2005-04-01]. — К. : Держспоживстандарт України, 2006. — 18 с. — (Національні стандарти України).

Щебетун Олександра
студентка 4 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.пед.н., доц. Перетятько В.В.

ЗАСТОСУВАННЯ НАВЧАННЯ УКРУПНЕНИМИ ДИДАКТИЧНИМИ ОДИНИЦЯМИ НА УРОКАХ ХІМІЇ

Сучасна шкільна програма з хімії включає величезну кількість понять, законів, теорій, фактів, великий обсяг пізнавальної інформації. При цьому кількість годин, що відводяться на вивчення хімії, постійно скорочується. У зв'язку з цим школярі не можуть не відчувати величезних перевантажень. Цю проблему в значній мірі вирішує технологія укрупнення дидактичних одиниць (УДО), яку ще в 1968 р. розробив П.М.Ерднієв**.** Ця технологія виділяє змістовну сторону навчання.

Під технологією укрупнення дидактичних одиниць розуміють технологію навчання, що забезпечує формування знань учнів за допомогою активізації в них підсвідомих механізмів переробки інформації за допомогою наближення в часі і просторі взаємодіючих компонентів знання. Укрупнена дидактична одиниця – це локальна система понять, об'єднаних на основі їх смислових логічних зв'язків, які утворюють цілісно засвоювану одиницю інформації [1]. Теоретичні аспекти даного наукового напрямку викладені в ряді робіт П.М.Ерднієва [2-5].

Основна ідея цієї технології в тому, що знання надаються учню великим блоком, у всій системі внутрішніх і зовнішніх зв'язків, з подальшою деталізацією. При цьому укрупнена дидактична одиниця визначається саме наявністю зв'язків, взаємно зворотних розумових операцій, аналогічних, деформованих, трансформованих завдань. Таким чином, учні засвоюють знання міцно і швидко. Адже, система знань, що сформувалася – найважливіший засіб запобігання їх забуванню; забуті знання легко відновлюються в системі, без неї – з великими труднощами.

Разом з тим у межах технології використовується спільне вивчення протилежних і подібних понять, дій, операцій, взаємопов'язаних тем і розділів навчальної програми. Такі методичні прийоми спрямовані на розвиток у учнів навичок абстрагування та здатність до узагальнення отриманих знань.

Навчання з використанням технології П. М. Ерднієва будується за наступною схемою:

1) стадія засвоєння недиференційованого цілого в його першому наближенні;

2) виділення в цілому елементів та їх взаємовідносин;

– формування на базі засвоєних елементів та їх взаємовідносин більш досконалого і точного цілісного образу.

Лейтмотив уроку, побудованого за технологією УДО, полягає в наступному: важливо не повторення, відкладене на наступні уроки, а перетворення виконаного завдання, здійснюване негайно на цьому уроці, через кілька секунд або хвилин після вихідного, щоб пізнавати об'єкт у його розвитку, протиставляти вихідну форму знання видозміненою. Вивчати не все

потроху, а багато чого про одне, про головне, осягаючи різноманіття в цілому [6].

Наведемо розроблений нами приклад застосування даної технології для засвоєння учнями знань з теми «Основні класи неорганічних сполук. Кислоти» з курсу хімії 8 класу.

ОСНОВНІ КЛАСИ НЕОРГАНІЧНИХ СПОЛУК

Кислота **–** сполука, молекула якої містить один чи кілька атомів Гідрогену, здатних під час хімічних реакцій заміщуватися на атоми металічного елемента.

Таблиця 1

Найважливіші кислоти

Формула	*Номенклатура*	
	Хімічна	*Тривіальна*
HF	Фторидна	Плавикова
HCl	Хлоридна	Соляна
H_2S	Сульфідна	Сірководнева
HNO_3	Нітратна	Азотна
H_2CO_3	Карбонатна	Вугільна

Класифікації кислот

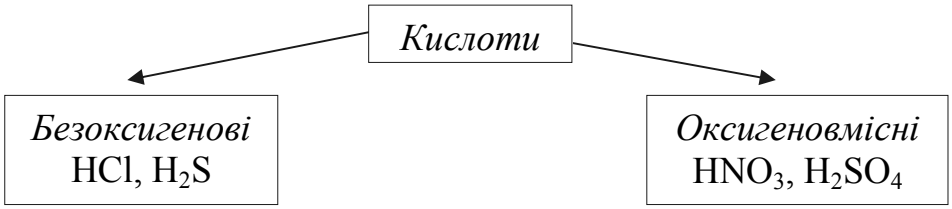

Схема 1. Класифікація кислот за вмістом Оксигену

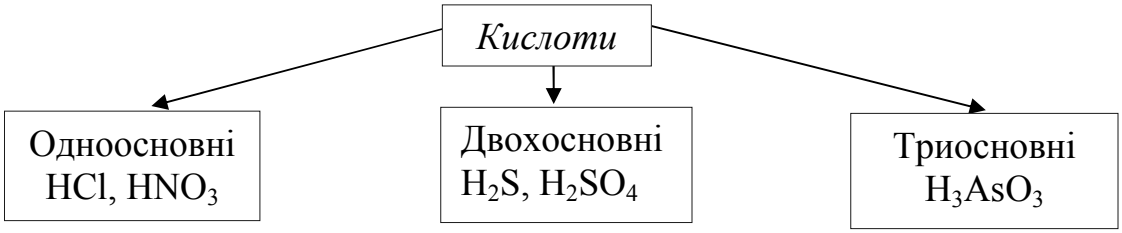

Схема 2. Класифікація кислот за кількістю атомів Гідрогену в молекулі сполуки

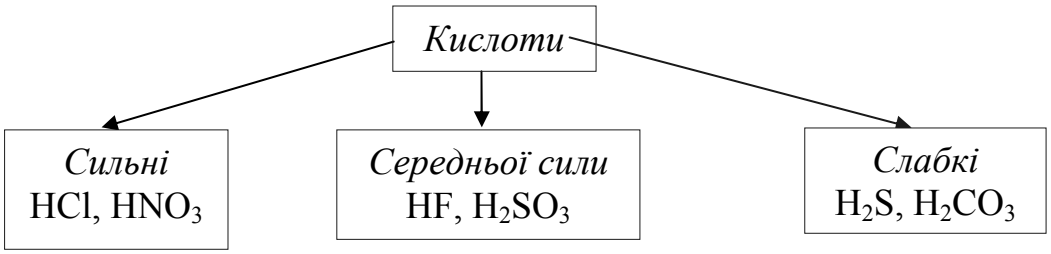

Схема 3. Класифікація кислот за їх силою

Властивості та використання кислот

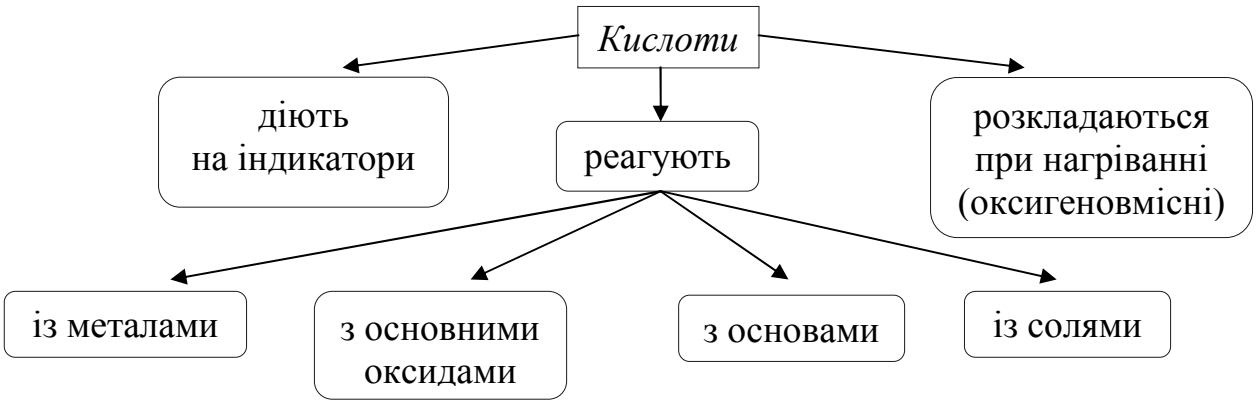

Схема 4. Хімічні властивості кислот

Ряд активності металів

Li K Ba Ca Na Mg Al Mn Cr Zn Fe Cd Ni Sn Pb (H_2) Cu Ag Pt Au

хімічна активність металів зростає

$Zn + H_2SO_{4\ (розб.)} = ZnSO_4 + H_2\uparrow$ $\qquad$ $Ag + HCl \neq$

Реакції, під час яких сполуки обмінюються своїми складовими, називають ***реакціями обміну***.

$$CaO + H_2SO_4 = CaSO_4 + H_2O$$

Кальцій сульфат

Реакцію між простою і складною речовинами, в результаті якої утворюються нові проста і складна речовини, називають ***реакцією заміщення.***

$$2Al + 6HCl = 2AlCl_3 + 3H_2\uparrow$$

Таблиця 2

Використання кислот

Кислота	*Галузь використання*
H_2SO_4	Виробництво інших кислот, солей, добрив, барвників, ліків, очищення нафтопродуктів
HCl	Виробництво солей, фарб, ліків
HNO_3	Виробництво добрив, вибухових речовин, барвників
H_3PO_4	Виробництво добрив, мийних засобів

Аналізуючи роботу за технологією укрупнення дидактичних одиниць, можна зробити висновок, що формування знань на основі їх цілісності є головною умовою розвитку інтелекту школярів, сприяє вихованню особистості не з енциклопедично розвинутою пам'яттю, а з гнучким розумом, творчими здібностями, тобто такої особистості, яку школа повинна створювати сьогодні.

Література

1. Эрдниев П. М. О структуре дидактической единицы усвоения знаний // Вестник высшей школы. –1968. – № 10. – 54 с.
2. Эрдниев П. М. Обучение математике в начальных классах: Опыт обучения методом укрупнения дидактических единиц. – М.: Педагогика, 1979. – 124 с.
3. Эрдниев П. М., Эрдниев Б. П. Укрупнение дидактических единиц в обучении математике. – М.: Просвещение, 1986. – 212 с.
4. Эрдниев П. М., Эрдниев Б. П. Теория и методика обучения математике в начальной школе. – М.: Педагогика, 1988. – 98 с.
5. Эрдниев П. М. Укрупнённые дидактические единицы на уроках математики в 1 – 2-м классах. – М.: Просвещение, 1992. – 114 с.
6. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии. – М.: Народное образование, 1998. – 315 с.

Юрченко Оксана
студентка 6 курсу біологічного фак-ту
Наук. кер.: к.фарм.н., доц. Панасенко Т.В.

ВМІСТ ПЕСТИЦИДІВ У ГРУНТІ , ВОДІ ТА РОСЛИННІЙ СИРОВИНІ

Актуальність теми полягає в тому, що зараз люди дуже широко застосовують пестициди та агрохімікати при вирощуванні сільськогосподарських культур з метою підвищення врожайності рослин та захисту їх від шкідників, знищення бур’янів. Але мало хто задумується над тим, яку шкоду це приносить довкіллю та здоров’ю людини і як правильно ними користуватися.

Тому визначення залишкової кількості пестицидів в харчових продуктах, ґрунтах, річковій і озерній воді, в рівній мірі як і в тканинах організмів людини і тварин, є досить актуальним і вельми важливим завданням для збереження здоров'я людей.

Метою роботи є дослідження методів визначення хлорорганічних пестицидів в рослинній продукції та визначення вмісту пестицидів в воді , ґрунті та досліджуваній сировині: картоплі, томатах, огірках.

Серед даних методів найбільшого поширення набув метод газо-рідинної хроматографії.

Складність визначення пестицидів полягає в тому, що необхідно визначати дуже низькі концентрації пестицидів у присутності величезної кількості компонентів матриці. Це визначає необхідність добиватися не тільки максимальної чутливості устаткування, що використовується для цих аналізів, але і високої селективності.

Для визначення концентрацій хлорорганічних пестицидів у фруктах і овочах (морква, буряк, яблука, картопля, томати) використовується метод газорідинної хроматографії заснований на розділенні пестицидів на хроматографічній колонці.Нижня межа вимірювання складає 0,0001 мкг ліндану в аналізованому об'ємі проби (1 мкл).

Дослідження проводились в лабораторії Запорізького обласного державно проектно-технічного центру охорони родючості ґрунтів і якості продукції на приладі Газохром-1109. Відомо , що хлорорганічні пестициди в теперішній час не використовуються, але також встановлено , що в грунті вони зберігаються сотні років. Значить джерелом даних пестицидів є грунт, тому ми його також досліджували.

В результаті проведених досліджень встановлено вміст хлорорганічних пестицидів в рослинній сировині : томати, огірки, соняшник, озима пшениця, ячмінь, борошно, що вирощуються на території Запорізької області. Вміст цих пестицидів не перевищує ГДК.

Запропонований варіант газохроматографічного визначення залишкових кількостей хлорорганічних пестицидів – гамма-гексахлорциклогексан, дихлордифенілдихлоретан, дихлордифенілетилен та гептахлору – з урахуванням ступеня вилучення.

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО «МОЛОДИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Гуржиєнко Анастасія
учениця 10-А класу
навчально-виховного комплексу
естетичного профілю №103 м.Запоріжжя
Наук. кер.: вчитель біології Білик К.С.
Наук. консультант: к.б.н., доц. Копійка В.В.

ВПЛИВ БІОЛОГІЧНО АКТИВНИХ РЕЧОВИН МЕДИЧНОЇ П'ЯВКИ НА КІЛЬКІСТЬ ЛЕЙКОЦИТІВ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН ОСНОВНИХ ПОПУЛЯЦІЙ ЛІМФОЦИТІВ У ІЗОЛЬОВАНИХ ЗРАЗКАХ КРОВІ

У секреті слинних залоз медичної п'явки знайдено більше 100 біологічно активних речовин (БАР), однак лише невелика їх частина вивчена за будовою та функціями [1]. Ще в меншій мірі вивчена їх імунотропна дія, а саме, на

функціональний стан основних популяцій лімфоцитів, що і стало метою наших досліджень. Стан лейкоцитів крові людини під впливом БАР медичної п'явки вивчали в дослідженнях in vitro (зразки ізольованої крові у флаконі).

Завданнями дослідження було:

1) провести аналіз загального вмісту лейкоцитів у периферичній венозній крові під дією БАР медичної п’явки (in vitro);

2) визначити функціональний стан основних популяцій лімфоцитів у ізольованих зразках крові;

3) порівняти зразки інтактної венозної крові (до і після ГТ) зі зразками флаконної венозної крові (до і після ГТ).

Дослідження проведено на базі навчально-науково-дослідної лабораторії клітинної та організм енної біотехнології Запорізького національного університету.

Об'єктами дослідження були 20 людей, хворих на гіпертонічну хворобу II - III стадії (6 чоловіків і 14 жінок, середній вік 52,3±6,9). Усім хворим проводився схожий за об'ємом і тривалістю курс гірудотерапії (ГТ). Матеріалом дослідження була венозна гепаринізована кров людини, яку в подальшому розподілили на 2 зразка: інтактна кров (до і після ГТ) та кров з флакону (до і після ГТ), на яку діяли БАР слини медичної п'явки протягом 3-5 хвилин.

Методи дослідження: 1) визначення кількості лейкоцитів; 2) визначення кількісних і функціональних показників лімфоцитів за допомогою спонтанного (Е-РУК-сп) и МКАТ-CD-залежного розеткоутворення протии CD2, CD3, CD4, CD8, CD14, CD22, CD25 [2]. Функціональний стан лімфоцитов оцінювали за авідним тестом – за кількістю приєднаних еритроцитів барана (ЕБ) [3].

Виходячи з основної мети дослідження, аналізувалися імунологічні показники інтактних і флаконних зразків венозної крові до і після ГТ. Так, до проведеного курсу гірудотерапії, у флаконній крові (після її обробки БАР слини МП) порівняно з інтактними зразками відбувалося статистично достовірне зниження кількості лейкоцитів (на 33,6 %) і лімфоцитів (на 44,7 %). Причому серед лімфоцитів знижувалася загальна кількість CD3 популяції (Т-лімфоцити) та їх високоавідної фракції (тих, що приєднали 8 і більше ЕБ). В той же час спостерігалася тенденція до збільшення популяції В-лімфоцитів (CD22). Виявлений також істотний вплив БАР слини МП на показники регуляторних і ефекторних субпопуляцій лімфоцитів - у зразках флаконної венозної крові, узятої до ГТ, зменшувалася частота і авідність до ЕБ $CD4^+$ субпопуляції і $CD25^+$ субпопуляції ($p<0,05$). Зміни CD8 субпопуляції в зразках флаконної крові мало зворотну динаміку: достовірно підвищувалася їх загальна кількість і їх активована фракція (КЛ>8ЕБ). Кількість $CD16^+$ клітин (натуральні кілери) залишалася статистично незмінною.

Після ГТ відбувалися істотні зміни показників лейкоцитів в усіх зразках крові. Так, у венозній інтактній крові пацієнтів відзначалося зменшення кількості лейкоцитів і лімфоцитів (на 21,3 % і 7,8 % відповідно), зокрема, Т-лімфоцитів ($CD3^+$). Знижувалася не лише їх загальна чисельність, але і доля активної фракції (КЛ>8ЕБ). Популяція В-лімфоцитів ($CD22^+$) не мала істотних змін. Відбувалася перебудова і серед регуляторних і ефекторних субпопуляцій.

Так, в інтактних зразках венозної крові зменшилася кількість і авідність до ЕБ серед Т-хелперів ($CD4^+$) і доля активованої субпопуляції лімфоцитів ($CD25^+$). Одночасно підвищувалася кількість Т-кілерної/супресорної субпопуляції лімфоцитів ($CD8^+$), і доля натуральних кілерів ($CD16^+$).

Таким чином, істотне зниження лейкоцитів і лімфоцитів в периферичній крові після ГТ було обумовлено їх перерозподілом в організмі і тимчасовим депонуванням в областях приставок МП. У цій зоні імунокомпетентні клітини, депонуючись, беруть участь у фізіологічній і репаративної регенерації.

У зразках флаконної венозної крові під впливом БАВ слини МП також відбувалося зниження кількості лейкоцитів і лімфоцитів. Механізм цього зниження in vitro, можливо, був іншим, ніж в організмі хворих після ГТ. Це зниження обумовлене реакцією апоптозу клітин, як результат непродуктивного імуногенезу, як прояв місцевого протизапального ефекту МП при ГТ.

На рівні клітинних популяцій відбувається також модуляція активності ефекторних і регуляторних субпопуляцій лімфоцитів: знижується активність Т-хелперів ($CD4^+$) і підвищується активність Т-кілерів/супресорів ($CD8^+$).

Після ГТ більша стійкість лейкоцитів і лімфоцитів до апоптозу в зразках флаконної крові є проявом реакції лімфоцитів за типом вторинної імунної відповіді, так як відомо, що клітини пам'яті стійкіші до апоптозу, ніж наївні лімфоцити при першій зустрічі з антигеном.

Новизна роботи полягає в тому, що проведене дослідження розкриває особливості короткочасного впливу біологічно активних речовин медичної п’явки на обмежений за об’ємом зразок крові, що дозволяє більш чітко виявити їх ефект.

Література

1. Баскова И.П., Саханян Г.С. Гирудотерапия. Наука и практика. Тула: ИПП «Гриф и К», 2004. – 506 с.
2. Патогенетичний аналіз імунної системи: основні принципи / О. К. Фролов, Є. Р. Федотов, В. В. Копійка [та ін.] // Експериментальна та клінічна фізіологія і біохімія. – 2004. – №3 (27). – С. 14-21.
3. Количественная и функциональная характеристика состояния иммунной системы методами спонтанного и антителозависимого к CD-структурам розеткообразования с эритроцитами барана / Л. А. Фролова, В. В. Копейка, Е. Р. Федотов [и др.] // Лабораторная диагностика. – 2009. – №3(49). – С. 6-12.

Колібаба Луїза
учениця 10-В класу Запорозької гімназії № 28
Наук. кер.: к.б.н., доц. Полякова І.О.

ЗМІНА БУДОВИ ПЛАСТИДНОГО АПАРАТУ ЯК ФАКТОР АДАПТАЦІЇ ХЛОРОФІЛЬНИХ МУТАНТІВ ЛЬОНУ ОЛІЙНОГО

Адаптація являє собою здатність живих організмів пристосовуватись до мінливих умов оточуючого середовища з одночасним підвищенням їх виживання та самовідновлення. Особливу актуальність в зв’язку з вивченням адаптації і стійкості рослин до несприятливих умов середовища являють

дослідження процесу фотосинтезу як одного з унікальніших явищ еволюції. Становлення та функціонування фотосинтетичного апарату є одним з важливих показників стартових механізмів, які визначають стійкість рослин до впливу стресів, тому і параметрів їх адаптації до мінливих умов навколишнього середовища [1].

Стійкість рослин до екстремальних факторів зовнішнього середовища багато в чому визначається органелами, які здійснюють ключові процеси метаболізму. Тому протягом багатьох років для вивчення складного процесу фотосинтезу в цілому та його окремих етапів використовуються рослини зі зміненим забарвленням. Дуже цікавим об'єктом для вивчення фізіолого-біохімічних аспектів фотосинтезу є мутанти льону, отримані в ході досліджень з експериментального мутагенезу.

Льон – важлива у світі технічна та олійна культура. Лляна олія використовується у харчуванні, медицині, виробництві олійних фарб, оліфи, лінолеумі тощо. Різноманіття зон вирощування та напрямків використання культури зумовлює необхідність створення різноманітних сортів льону з високими показниками фотосинтетичної активності для створення великого урожаю [3]. У зв'язку з цим, актуальним є встановлення можливих механізмів морфологічної адаптації рослин льону з хлорофільною недостатністю, які не зважаючи на неї, можуть існувати та давати нащадків [2].

Тому метою роботи було вивчити морфологічні та біохімічні особливості будови фотосинтетичного апарату хлорофільних мутантів льону олійного у порівнянні з вихідним сортом. Виходячи з мети досліджень були поставлені наступні завдання: вивчити анатомо-морфологічні особливості будови пластидного апарату хлорофільних мутантів у порівнянні з вихідною лінією; встановити вміст фотосинтетичних пігментів у досліджуваних ліній; визначити продуктивність хлорофільних мутантів та вихідного сорту Циан за основними морфометричними показниками; дослідити взаємозв'язок між будовою пластидного апарату та показниками продуктивності у різних хлорофільних мутантів.

В результаті роботи встановлено, що хлорофілдефіцитні мутанти М-80 та М-81 мають змінений пластидний апарат мезофілу листка у порівнянні з вихідною формою сортом Циан. Рівень змін залежить від типу хлорофільної недостатності, а саме: у обох типів мутантів зменшуються розміри хлоропластів, у рослин типу *xantha* (М-81) зменшення є більш суттєвим. Виявлено, що досліджувані мутанти мають змінений вміст фотосинтетичних пігментів. Обидві лінії характеризуються підвищеним вмістом захисних фотосинтетичних пігментів – каротиноїдів, а лінія М-81 відрізняється суттєвим зниженням обох хлорофілів. Ймовірно, це є один із шляхів адаптації хлорофілдефіцитних рослин до умов навколишнього середовища. Встановлено суттєве відставання в рості і розвитку мутантних ліній в порівнянні з контрольними рослинами. З двох досліджених мутантів менше зниження показників продуктивності виявлено у М-80, а більш суттєве - у М-81. Виявлено зв'язок між морфологічними показниками хлоропластів в хлорофільній частини рослин і ступенем їх пригніченості. Цей зв'язок добре

простежується при аналізі площі перетину та обсягу хлоропластів в клітинах мезофілу листя хлорофільній частини мутантів.

В подальшому планується дослідити динаміку досліджуваних показників протягом онтогенезу та встановити можливості впливу на процеси фотосинтезу з метою підвищення ефективності роботи фотосинтетичного апарату і збільшення продуктивності рослин льону.

Література

1.Алехина Н.Д., Балнокин Ю.В., Гавриленко В.Ф. и др. Физиология растений/под ред. Ермакова И.П. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 640 с.

2. Гостимский С.А. Цитогенетический анализ хлорофильных мутантов гороха // Теория химического мутагенеза. – М.: Наука, 1971. – С.64-69.

3. Лях В.А., Мищенко Л.Ю, Полякова И.А. Генетическая коллекция вида *Linum usitatissimum L.* (каталог). – Запорожье, 2003. – 60 с.

Ремізова Анастасія
учениця 10-А класу
навчально-виховного комплексу
естетичного профілю №103 м. Запоріжжя
Наук. кер.: вчитель біології Білик К.С.
Наук. консультант: к.б.н., доц. Копійка В.В.

ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТРОФІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ПІДВИДІВ МЕДИЧНОЇ П'ЯВКИ

У даний час медична п'явка (МП) стала об'єктом пильної уваги екологів, біологів (як активний учасник у ланцюгах живлення водних і наземних зооценозов, як біоіндикатор техногенного забруднення середовища) та лікарів (використовуються в лікувальній і відновній медицині). За останні роки медична п'явка (МП) в природних водоймищах України почала реєструватися постійно з тенденцією до збільшення чисельності популяцій окремих її екоформ.

Висловлено припущення щодо цього збільшення. До основних причин можна віднести зниження негативного техногенного навантаження у зв'язку з економічним спадом виробництва, а також з підвищенням гірудотерапії і біотехнології МП. У останньому випадку відбувається неконтрольована інтродукція біотехнологічної МП через міську і сільську каналізаційну мережу.

Завдання дослідження:

1) визначити приналежність всіх виловлених медичних п’явок до певного екотипу та масу тіла кожної особини;

2) порівняти кількість та вагу особин аптекарської форми (Hirudo medicinalis officinalis) і особин східної форми (Hirudo medicinalis orientalis).

Методи дослідження: 1) визначення екотипу медичної п’явки за зовнішніми ознаками, основними з яких є особливості забарвлення тіла із спинного і черевного боків [1]; 2) визначення маси тіла медичної п’явки.

Предметом фауністичного дослідження були медичні п'явки, виловлені у 2009-2011 роках у 8 біотопах акваторії Дніпра в межах м. Запоріжжя і о. Хортиця.

Вилов МП проводили в ранні години впродовж 30 - 40 хвилин кожного експедиційного дня згідно рекомендацій.

Було виловлено 228 МП, з яких 78 шт. відносилися до аптекарської форми (Hirudo medicinalis officinalis), а 150 - до її східної форми (Hirudo medicinalis orientalis).

Маса МП аптекарської форми складала 2,52 ± 0,23 г, а східної - 1,96 ± 0,17 г. Виходячи із маси і зовнішньої характеристики [2] більшість екземплярів МП знаходилися в середньому статевозрілому віці.

У результаті аналізу даних було відзначено майже двократне переважання східної форми серед виловлених МП. У зв'язку з цим можна припустити, що аптекарська форма чутливіша, ніж східна до глобального потепління і негативних техногенних чинників середовища.

Також, не зважаючи на значні коливання маси у обох форм МП, середні її значення були достовірно вищими у аптекарської. Тенденція до переваги маси тіла у аптекарської форми МП є важливою біологічною ознакою, що визначає кращі її адаптивні можливості в природному середовищі. Так, її ареал розташовується значно північніше, ніж у східної. Тому зустріч із земноводними, а тим більше теплокровними годувальниками значно рідкісніша, внаслідок чого еволюційно виникла генетична здатність до набору маси через краще відшукання жертви та швидкості насичення кров'ю.

Новизна роботи полягає в тому, що у зв’язку з вивченням трофічних зв'язків медичної п'явки в природних водоймищах можна визначити особливості її харчової поведінки в природі і в умовах біотехнології.

Література

1. Утевский С. Ю. Медицинская пиявка в водоемах Харьковской области Украины / С. Ю. Утевский, А. Ю. Утевский // Клиническая и экспериментальная гирудология: Материалы 6-й научно-практической конференции Ассоциации гирудологов России и стран СНГ / Под ред. И. П. Басковой. – Пятигорск, 1999. – С. 123-125.

2. Анатомия беспозвоночных: пиявка, прудовик, дрозофила, таракан, рак (лабораторные животные) / [Ноздрачева А. Ф., Поляков Е. Л., Ларецкий В. П. и др.]; Серия: Учебники для вузов. Специальная литература. – СПб: Лань, 1999. – 320 с.

Скіданова Аліна
учениця 10-А класу
навчально-виховного комплексу
естетичного профілю №103 м. Запоріжжя
Наук. кер.: вчитель біології Білик К.С.
Наук. консультант: к.б.н., доц. Копійка В.В.

АНАЛІЗ ВМІСТУ КИШЕЧНИКУ МЕДИЧНИХ П'ЯВОК, ВИЛОВЛЕНИХ З ПРИРОДНИХ ВОДОЙМИЩ

Інтереси екологів і гігієністів охоплюють проблеми, пов'язані з життєдіяльністю МП. Оскільки спосіб живлення МП інвазивний, тому має значення її останній хазяїн-годувальник, який визначається через аналіз вмісту кишечника медичних п'явок, виловлених в природних водоймищах.

Завдання дослідження:

1) провести цитологічні дослідження вмісту переднього відділу кишечника (шлунку) медичних п’явок;

2) проаналізувати харчовий раціон медичних п’явок, мешкаючих в природних водоймищах.

Методи дослідження: 1) пункційне взяття матеріалу з кишечника медичної п’явки і приготування цитологічних мазків; 2) цитологічні дослідження і аналіз вмісту кишечника медичної п’явки.

Фауністичні дослідження проводили у 8 біотопах акваторії Дніпра в межах м. Запоріжжя і о. Хортиця. Вилов МП проводили згідно рекомендацій. Приготування та аналіз мікропрепаратів проводили на базі навчально-науково-дослідної лабораторії клітинної та організменної біотехнології Запорізького національного університету.

У 34 медичних п'явок, що відловили, масою 3-5 г пунктирували кишечник, відбирали зразки вмісту, готували цитологічні мазки. Перед пункцією кишечника тварин знедвижували наркотизацією в 10 % розчині етилового спирту. Всі тварини після вказаних дій залишалися живими протягом часу спостереження (6 тижнів).

Аналіз вмісту кишечника відловлених МП показує, що в переважній більшості випадків у цитологічних препаратах були відсутні будь які клітинні форми. Дані особини не харчувалися в цьому сезоні, а законсервований залишок крові зберігся з минулого сезону. Відомо, що у голодних МП завжди зберігаються залишки крові [1]. У решти особин виявлені окремі клітинні елементи внаслідок того, що вони вже харчувалися цього року. Але залишки клітин, що рідко зустрічаються серед гомогенної маси вмісту кишечника, свідчать, що акт живлення мав місце 3-4 тижні тому. Окремі еритроцити і лімфоцити зберігаються до цього терміну. Далі всі клітинні елементи крові в шлунку МП руйнуються.

Серед тих МП, що харчувалися, близько 20 % нападали на жаб (наявні вкраплення ядерних еритроцитів у цитологічних препаратах); у менше 10 % - можна припустити, що було змішане живлення на земноводних і людині (ссавців у досліджуваних біотопах не спостерігалося). Лише у одиничних

випадках, як остання жертва МП, була людина. Відмінностей гематологічних показників шлунку обох форм МП не виявлено.

Література

1. Функциональная резистентность форменных элементов крови человека в кишечнике медицинской пиявки / [Фролов А. К., Федотов Е. Р., Копейка В. В. и др.] // Гирудо-2003. Материалы VIII конференции Ассоциации гирудологов России и стран СНГ / Под ред. М. П. Басковой. – М., 2003. – С. 58-60.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ №12 «ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ»

Алиева Шахсанам
ВЫСКАЗЫВАНИЕ-ПРЕДЛОЖЕНИЕ И МЕЖФРАЗОВОЕ ЕДИНСТВО КАК ЕДИНИЦЫ ТЕКСТА 3
Бабич Дар'я
МАЛЕНЬКИЙ ЕТЮД ІЗ СВІТЛА, КВІТІВ І ПОЧУТТІВ (НОВЕЛА «ЦВІТ ЯБЛУНІ» М.КОЦЮБИНСЬКОГО НА УРОКАХ ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ У 10 КЛАСІ) 5
Бабич Дар'я
АГІОФОРМУЛИ ІМЕН СВЯТИХ В «КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКОМУ ПАТЕРИКУ» 9
Бабич Дар'я
ОБРАЗ-АРТЕФАКТ ЯК КОМПОЗИЦІЙНИЙ ЦЕНТР РОМАНУ Н.ГУМЕНЮК «БІЛИЙ ВОВК НА ЧОРНОМУ ШЛЯХУ» 12
Бєлєва Ольга
КОНЦЕПТ КОХАННЯ В ЛЮБОВНІЙ ЛІРИЦІ С.О. ЄСЕНІНА 16
Богуславська Лілія
Р.ГОРАК «У ПОШУКУ НОВИХ ІСТИН…» (ЗА ПОВІСТЮ «ТРИЧІ МЕНІ ЯВЛЯЛАСЯ ЛЮБОВ») 20
Волнухина Надежда
СПОСОБЫ СЛОВООБРАЗОВАНИЯ ЖАРГОННЫХ ГЛАГОЛОВ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ К XX СТ. . 22
Гриценко Ольга
ФОНЕТИКО-ПРАВОПИСНА СИСТЕМА «ДУМОК ТА ПІСЕНЬ» А.МОГИЛИ 25
Гроссу Наталія
ФУНКЦИИ АНТРОПОНИМОВ В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ПРОЗЕ А.Н. ТОЛСТОГО 29
Гринь Юлія
РОЛЬ ДУХОВНОГО СТИХА В СТРУКТУРЕ РОМАНА Д.Л. МОРДОВЦЕВА «ТЕНЬ ИРОДА. ИДЕАЛИСТЫ И РЕАЛИСТЫ» 33
Дмитренко Анна
ХРОНОТОПІЧНА ОПОЗИЦІЯ МІСТО-СЕЛО В ПОВІСТІ Б.АНТОНЕНКА-ДАВИДОВИЧА «СМЕРТЬ» 37
Доброскок Світлана
АВТОР-ГЕРОЙ: МОДЕЛІ ВЗАЄМОДІЇ В ПРОЗІ РОМАНА ФЕДОРІВА 40
Дорофєєва Вікторія
АНТРОПОЕТОНІМИ-ОКАЗІОНАЛІЗМИ: ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ 43
Калюкін Костянтин
СЕКСУАЛЬНІСТЬ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРОЗИ ЛЮБКА ДЕРЕША 46
Кліпіліна Дар'я
СИМВОЛІКА В РОМАНІ ПАНАСА МИРНОГО «ПОВІЯ» 49
Козлова Олеся
ПОЕТИКА ВІЗУАЛІЗАЦІЇ У ДРАМАТУРГІЇ 53
Кокіна Ірина
ГОСПОДАРСЬКА ЛЕКСИКА У КОЗАЦЬКИХ ЛІТОПИСАХ 56
Куянцева Оксана
ТИП ІНСТИТУТКИ В ОПОВІДАННІ Є.Я. ПАНАЄВОЇ «ПІВЕНЬ» 60
Литвин Наталя Володимирівна, Пальонна Ганна Леонідівна
ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У СТАРШОКЛАСНИКІВ ПРИ ВИВЧЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 62
Литвин Наталя Володимирівна
ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ 66
Матрос Анастасія
НАЦИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ИЗОБРАЖЕНИЯ ДВОЕМИРИЯ В ПОВЕСТИ АНТОНИЯ ПОГОРЕЛЬСКОГО «ЧЁРНАЯ КУРИЦА, ИЛИ ПОДЗЕМНЫЕ ЖИТЕЛИ» 70

Неізвєстна Вікторія
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ЧИТАЦЬКОЇ САМОСТІЙНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ 73
Омельченко Вікторія
РЕЦЕПЦІЯ ТРАДИЦІЙ ШКІЛЬНОЇ ДРАМИ В П'ЄСІ ЛЮДМИЛИ СТАРИЦЬКОЇ-ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ „МИЛІСТЬ БОЖА" 77
Оришкевич Тетяна
СТИЛІСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ПОРІВНЯЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ТВОРАХ ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО 81
Орлова Людмила
ФЕМІНАТИВИ З ФОРМАНТОМ -ИН-Я В КОНТЕКСТІ ҐЕНДЕРНОЇ СИМЕТРИЧНОСТІ ОСОБОВИХ НАЗВ 83
Осипенко Ніна
ТРАНСОНІМИ В СТИЛІСТИЧНІЙ ПАРАДИГМІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ 86
Письменна Юлія
ВЕРТЕПНА КОНСТРУКЦІЯ П'ЄСИ МИКОЛИ КУЛІША «ПАТЕТИЧНА СОНАТА» 89
Процик Ірина
ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИЙ ТЕРМІН „АРХЕТИП": ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ 92
Рагріна Жанна
АНТРОПОНИМИКА ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ПРОЗЫ Е.В.АЛАДЬИНА 96
Сєчіна Карина
ХУДОЖНЄ ОСМИСЛЕННЯ ІСТОРІЇ В ПОЕМІ Г.БЕВЗА «ЕНЕЇДА» 98
Скрипник Валерія
УКРАЇНСЬКА МОВА НА ТЕЛЕБАЧЕННІ:СЬОГОЧАСНА СИТУАЦІЯ 101
Стрюк Тетяна
СИНОНІМІЧНАЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЦИЗМІВ У СУЧАСНИХ ТЛУМАЧНИХ СЛОВНИКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 104
Стрюк Тетяна
АВТОБІОГРАФІЧНА ПОВІСТЬ "ГУСИ-ЛЕБЕДІ ЛЕТЯТЬ" ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ЖИТТЄПИСУ МИХАЙЛА СТЕЛЬМАХА 108
Турчан Інеса
ВИКОРИСТАННЯ ПРОЕКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ 112
Шапаренко Анастасія
МОТИВ ПРЕВРАЩЕНИЯ НА ОСНОВЕ АНАЛИЗА ПОВЕСТЕЙ Н. ГОГОЛЯ «НОС» И М. БУЛГАКОВА «СОБАЧЬЕ СЕРДЦЕ» 114
Шаруда Ольга
ПОТЕНЦИАЛЬНЫЕ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫЕ И ПРИЛАГАТЕЛЬНЫЕ В ПОЭЗИИ Е. ЕВТУШЕНКО 117
Алєксандрова Ксенія
СИМВОЛІКА ЧОРНОГО КОЛЬОРУ В РОМАНІ ПАНАСА МИРНОГО ТА ІВАНА БІЛИКА «ХІБА РЕВУТЬ ВОЛИ, ЯК ЯСЛА ПОВНІ?» 123
Андрушко Оксана
ІЗ СПОСТЕРЕЖЕНЬ ЗА СЛОВОТВІРНОЮ СТРУКТУРОЮ ЗАПОЗИЧЕНИХ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ 125
Бабанина Анна
СИНОНИМИЯ СИНТАКСИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ В СОВРЕМЕННОМ РУССКОМ ЯЗЫКЕ 128
Безсмертна Ольга
ПРОТЕТИЧНІ ПРИГОЛОСНІ В ГОВОРАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 131
Бережной Валентин
ФУНКЦИИ ПЕРСОНАЖЕЙ СОВРЕМЕННОГО УКРАИНСКОГО ПОЛИТИЧЕСКОГО АНЕКДОТА 134
Біла Надія
АВТОРСЬКА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПСИХОЛОГІЇ ЗЛОЧИНУ В ДЕТЕКТИВНИХ РОМАНАХ І.РОЗДОБУДЬКО ТА А.КОКОТЮХИ 136
Величко Дар'я
КОНФІКСИ З ПРЕПОЗИТИВНИМ КОМПОНЕНТОМ НА-В СТРУКТУРІ УКРАЇНСЬКОГО ПРИСЛІВНИКА ПОЧ. ХХ СТ. 139

Гаркуша Анна
ПОВІСТЬ «МАРУСЯ» КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА – ЕНЦИКЛОПЕДІЯ НАРОДНОГО ПОБУТУ ТА ЖИТТЯ....142
Головачёв Артём
Т. ДЕ КУИНСИ И Ф.М. ДОСТОЕВСКИЙ: ВОПРОС ВЛИЯНИЯ 144
Дворна Ганна
ПСИХОЛОГІЗМ У РОМАНІ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО "ҐУДЗИК"....146
Євтушенко Тетяна
РОМАН УЛАСА САМЧУКА «МАРІЯ» – ЕНЦИКЛОПЕДІЯ НАРОДОЗНАВСТВА....150
Зуб Олена
БІАСПЕКТИВИ В КОНТЕКСТІ ЗАГАЛЬНОДІЄСЛІВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ ВИДУ 152
Канюка Н.І.
УКРАЇНСЬКА ЗАВОЙОВНИЦЯ МУСУЛЬМАНСЬКОГО СЕРЦЯ (РОМАН П.ЗАГРЕБЕЛЬНОГО «РОКСОЛАНА» НА УРОЦІ ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ У 8 КЛАСІ) 155
Карташова Юлія
ОППОЗИЦИЯ СОЛНЦЕ/ЛУНА, СВЕТ/ТЬМА В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ СТРУКТУРЕ РОМАНА М.А. БУЛГАКОВА «МАСТЕР И МАРГАРИТА»....159
Мирошниченко Марина
КОНЦЕПТ "КРАСА" В ОБРАЗНОМУ АСПЕКСТІ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКИХ ПАРЕМІЙ)...161
Мосаева Инна
СОСТОЯНИЕ РУССКОГО ЛИТЕРАТУРНОГО ПРОИЗНОШЕНИЯ НА ФИЛОЛОГИЧЕСКОМ ФАКУЛЬТЕТЕ ЗНУ. 165
Новікова Анастасія
ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО В РОМАНІ Л. ДЕНИСЕНКО «САРАБАНДА БАНДИ САРИ»168
Павловська Ірина
ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ ВІРШОВАНИХ КАЗОК Б. ГРІНЧЕНКА....172
Піддубна Ірина
ОСОБЛИВОСТІ СУФІКСАЛЬНОГО ТВОРЕННЯ ІМЕННИКА В ГОВОРАХ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ 174
Полякова Алина
КНИГИ Д. ЕМЦА О ТАНЕ ГРОТТЕР В КОНТЕКСТЕ МИРОВОЙ «ПОТТЕРОМАНИИ» 176
Попович Світлана
ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕМОНОЛОГІЧНОГО ОБРАЗУ РУСАЛКИ В БАЛАДАХ ХІХ СТОЛІТТЯ 178
Рамазанова Діана
«ОЙ, ПОЙМАЛИ ШАМИЛЯ, ОЙ, НА ГОРЕ ВЫСОКОЙ» (РУССКИЕ ИСТОРИЧЕСКИЕ ПЕСНИ О ПЛЕНЕНИЕ ИМАМА ШАМИЛЯ) 183
Рашевська-Скрипник Валентина
СТАРОСЛОВ'ЯНІЗМИ ТА ЇХ СТИЛІСТИЧНА РОЛЬ У РОМАНАХ П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО 186
Рибак Катерина
СПЕЦИФІКА ЖАНРУ ТВОРУ ЛІНИ КОСТЕНКО «ЗАПИСКИ УКРАЇНСЬКОГО САМАШЕДШОГО»....190
Сіра Анастасія
ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЗАПЕРЕЧЕННЯ НА ГРАМАТИЧНОМУ РІВНІ У ТВОРАХ М. ВІНГРАНОВСЬКОГО....194
Гончаренко Інна
ПОВІСТЬ "КОЛЕКЦІЯ ПРИСТРАСТЕЙ, АБО ПРИГОДИ МОЛОДОЇ УКРАЇНКИ" Н.СНЯДАНКО: ПРОБЛЕМА ЖАНРОВОЇ ДЕФІНІЦІЇ 197
Малкіна Надія
МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІВДЕННО-СХІДНИХ ГОВОРІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ....201
Резніченко Дарія
ОКАЗІОНАЛІЗМИ В ПОЕЗІЇ ЄВГЕНА МАЛАНЮКА 203
Тимошенко Анна
О ЛИНГВИСТИЧЕСКОМ СТАТУСЕ ТЕРМИНА «УСТНО-ПИСЬМЕННАЯ РЕЧЬ» 206
Ткаченко Ольга
НЕЧИСТА СИЛА У КАЗКАХ В.КОРОЛІВА-СТАРОГО ТА О.ПРОЙСЛЕРА 209

Приймак Оксана
ПРОБЛЕМА ЖІНОЧОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПОВІСТІ-КАПРИЧО «ВІЗАНТІЙСЬКА ІСТОРІЯ» М.КРИВЕНКО 213
Теодорова Вікторія
РОМАНИ О. ГОНЧАРА «ЛЮДИНА І ЗБРОЯ» ТА «ЦИКЛОН» ЯК МЕТАЖАНР: ПРОБЛЕМА ЖАНРОВОЇ ДЕФІНІЦІЇ 215
Ульяненко Ілона
ЗВУКОВІ ПОВТОРИ В ПОЕЗІЯХ Н. БІЛОЦЕРКІВЕЦЬ 219
Ципунова Ксения
СООТНОШЕНИЕ САКРАЛЬНОГО И ПРОФАННОГО ПРОСТРАНСТВА В ФАНТАСТИЧЕСКИХ ПОВЕСТЯХ О.М. СОМОВА 222
Швец Илона
СПЕЦИФИКА ВОСПРИЯТИЯ ЧЕХОВСКОЙ ПРОЗЫ В ЯПОНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ 225
Шевякова Ксенія
ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ ДЛЯ ДІТЕЙ 228
Черняєва Марія
ДІАЛЕКТНА ЛЕКСИКА В РОМАНІ ДОКІЇ ГУМЕННОЇ «ДІТИ ЧУМАЦЬКОГО ШЛЯХУ» 231
Шерстякова Ксения
БИБЛЕЙСКИЙ ИНТЕРТЕКСТ В ПОЭМЕ В. ЕРОФЕЕВА «МОСКВА-ПЕТУШКИ» 234
Юдіна Марія
РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ВУКРАЇНСЬКИХ ТА РОСІЙСЬКИХ ПАРЕМІЯХ ҐЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВНУТРІШНІХ ЯКОСТЕЙ ЛЮДИНИ 237
Янчук Аліна
ҐЕНДЕРНА ТЕМАТИКА УКРАЇНСЬКИХ ПРИСЛІВ'ЇВ 241
Яценко Олена
ТИПОЛОГІЯ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ 245

СЕКЦІЯ №13 «БІОЛОГІЧНІ НАУКИ»

Бережна Олена
БІОХІМІЧНІ ТА ІМУНОЛОГІЧНІ ПОКАЗНИКИ ПРИ АНЕМІЯХ. ГОСТРА ТА ХРОНІЧНА ПІСЛЯГЕМОРАГІЧНА АНЕМІЯ 251
Бєгунова Марія
ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІОННИХ АСОЦІАТІВ БАРВНИКІВ З ПОВЕРХНЕВО-АКТИВНИМИ РЕЧОВИНАМИ ЯК ЕЛЕКТРОДНО-АКТИВНИХ КОМПОНЕНТІВ МЕМБРАН ІОНОСЕЛЕКТИВНИХ ЕЛЕКТРОДІВ 252
Білецька Олена
ХІМІЧНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ СТУДЕНТІВ 253
Боднарчук Анастасія
ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА БІОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ГІРЧИЦІ СИЗОЇ ТА ГІРЧИЦІ БІЛОЇ 256
Бойко Анастасія
БІОХІМІЧНІ ПОКАЗНИКИ КРОВІ У ХВОРИХ ІЗ НЕГОСПІТАЛЬНОЮ ПНЕВМОНІЄЮ 257
Верещак Ольга
ДИНАМІКА ЛАБОРАТОРНИХ ПОКАЗНИКІВ КРОВІ ХВОРИХ НА ХРОНІЧНИЙ ГЕПАТИТ С 258
Винник Тетяна
АНАЛІЗ СТАНУ ДЕЯКИХ СОРТІВ ТРОЯНД, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ В ОЗЕЛЕНЕННІ М. ЗАПОРІЖЖЯ 259
Височина Аліна
СИНТЕЗ ПОХІДНИХ 1,2,4-ТРИАЗОЛО[4,3-а]ХІНОЛІНУ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ЇХ ФІЗИКО-ХІМІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ 261
Гергіль Дар'я
ВПЛИВ АНТИОКСИДАНТНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ХАРЧОВИХ ДОБАВОК НА ПОДОВЖЕННЯ ТЕРМІНУ ЗБЕРІГАННЯ РОСЛИННИХ ТА ТВАРИННИХ ЖИРІВ 262
Горохівець Надія
МЕТАБОЛІЧНА АКТИВНІСТЬ НЕЙТРОФІЛІВ КРОВІ ПРИ ЗАГОСТРЕННІ РЕВМАТОЇДНОГО АРТРИТУ 263

Грінберг Євген
ЛІПОФІЛЬНІСТЬ НОВИХ S-ПОХІДНИХ АЗОТОВМІСНИХ ГЕТЕРОЦИКЛІВ 266
Гуліна Юлія
ЕЛЕКТРОХІМІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЕЛЕКТРОДА З ПОЛІВІНІЛХЛОРИДНОЮ МЕМБРАНОЮ, ПЛАСТИФІКОВАНОЮ ДИБУТИЛФТАЛАТОМ ТА ОБЕРНЕНОЮ ДО АНІОНУ НАТРІЄВОЇ СОЛІ 4–МЕТИЛХІНОЛІН–2–ІЛ–ГІДРАЗОН ГЛІОКСИЛОВОЇ КИСЛОТИ 268
Дем'янова Лідія
ВИЗНАЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОГО І ВІЛЬНОГО ВУГЛЕЦЮ В МАТЕРІАЛАХ НА ОСНОВІ ТИТАНУ 269
Денисюк Карина
ІНСТРУМЕНТАЛЬНИЙ ЕКСПРЕС-МЕТОД ТЕСТУВАННЯ ВМІСТУ СОЛІ В СИРАХ 271
Дударєв Дмитро, Шевченко Станіслав
ВМІСТ НІТРАТІВ У ПИТНІЙ ВОДІ СІЛЬСЬКИХ СЕЛІТЕБНИХ ТЕРИТОРІЙ 273
Єгорова Юлія
СОРБЦІЯ АРОМАТОУТВОРЮЮЧИХ РЕЧОВИН БІОПОЛІМЕРАМИ 275
Животченко Юлія
СИСНІ ШКІДНИКИ В АГРОЦЕНОЗАХ З ОЗИМОЮ ПШЕНИЦЕЮ 276
Іщенко Марія
ВПЛИВ БАГАТОРАЗОВОГО ВВЕДЕННЯ ХЛОРИДУ АЛЮМІНІЮ НА ВМІСТ ЦИНКУ ТА МАГНІЮ В ГРАНУЛОЦИТАХ КРОВІ МОЛОДИХ І ДОРОСЛИХ ТВАРИН 277
Калюжна Юлія
ФІЗИКО – ХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ НІТРОГЕНОВМІСНИХ СПОЛУК 279
Карпенко Юрій
ДОСЛІДЖЕННЯ СКЛАДУ ОСАДІВ, ОТРИМАНИХ ПРИ КАРБОНІЗАЦІЇ АЛЮМОСИЛІКАТНИХ РОЗЧИНІВ 280
Кобзєва Дар'я
ЛЕКТИНОВА ТА ЛІПОЛІТИЧНА АКТИВНІСТЬ НАСІННЯ ДЕЯКИХ ГЕНОТИПІВ ЛЬОНУ ОЛІЙНОГО 281
Корж Євген
ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМПЛЕКСІВ ПОХІДНИХ L-ЦИСТЕЇНУ З ЙОНАМИ БІОГЕННИХ МЕТАЛІВ 283
Корнієнко Дар'я
ВИЗНАЧЕННЯ КУПРУМУ В ВИНОРОБНІЙ ПРОДУКЦІЇ 284
Костенко Євгенія
ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВПЛИВУ ХРОМУ РІЗНОЇ ВАЛЕНТНОСТІ НА ПОЧАТКОВІ ЕТАПИ ОНТОГЕНЕЗУ ДЕРЕВНИХ ПОРІД 286
Костюк Сергій
ІОНСЕЛІНКТИВНІ ЕЛЕКТРОДИ З РІДКИМИ МЕМБРАНАМИ 288
Крупєй Кристина
ВИДОВЕ РІЗНОМАНІТТЯ МАКРОЗООБЕНТОСУ ТА ІНТЕГРАЛЬНА ОЦІНКА ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ МАЛОЇ РІЧКИ 289
Кузнецова Ганна
ФІЗИКО-ХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ДЕЯКИХ ПОХІДНИХ α-(ХІНОЛІН-4-ІЛТІО) БУРШТИНОВИХ КИСЛОТ 290
Кукса Анна
ЯДЕРНО – МАГНІТНОРЕЗНАНСНА СПЕКТРОСКОПІЯ В АНАЛІЗІ 4-ТІОПОХІДНИХ ХІНОЛІНУ 291
Кучковський Олег Миколайович Мотіна Олена
ІНТЕНСИВНІСТЬ ЦИТОХІМІЧНОЇ РЕАКЦІЇ ДИТИЗОНУ В КЛІТИНАХ ЕПІТЕЛІЮ КІНЦЕВИХ ВІДДІЛІВ ПЕРЕДМІХУРОВОЇ ЗАЛОЗИ МОЛОДИХ І ДОРОСЛИХ ЩУРІВ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ БАГАТОРАЗОВОЇ ДІЇ ІММОБІЛІЗАЦІЇ 293
Макаренко Любов
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗМНОЖЕННЯ ЯЛІВЦІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ЖИВЦЮВАННЯ 294
Макєєва Людмила
ВИЗНАЧЕННЯ КОЕФІЦІЄНТУ ЗМІНИ ЩІЛЬНОСТІ CD-2 РЕЦЕПТОРА НА Т-ЛІМФОЦИТАХ НА 2-Й ДЕНЬ ХОЛОДОВОЇ ІНКУБАЦІЇ 297

Мацуєв Дмитро
ВИЗНАЧЕННЯ ПЛЮМБУМУ І ВІСМУТУ В СТАЛЯХ І СПЛАВАХ НА ОСНОВІ НІКОЛУ.....300
Мокану Тетяна
СИНТЕЗ ТА ФІЗИКО-ХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ДЕЯКИХ ПОХІДНИХ 4-МЕРКАПТОХІНОЛІНІВ.....302
Мороз Валентина, Фурманець Наталія
НАПРЯМ ЗМІН ТА СТРУКТУРА ВЗАЄМОДІЙ ІМУНОКОМПЕТЕНТНИХ КЛІТИН КРОВІ У ХВОРИХ З ВПЕРШЕ ДІАГНОСТОВАНИМ ТУБЕРКУЛЬОЗОМ ЛЕГЕНЬ ТА ПРИ РЕЦИДИВУЮЧОМУ ТУБЕРКУЛЬОЗІ (ЗАПОРІЗЬКИЙ ПРОМИСЛОВИЙ РЕГІОН) 303
Муленко Микола
ОТРИМАННЯ СИНТЕТИЧНОГО КАРНАЛІТУ 305
Наливайко Карина
КОНСЕРВАНТИ В ХАРЧОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ.....306
Ніколайчук Тетяна
ВПЛИВ СВИНЦЮ НА ЖИТТЄЗДАТНІСТЬ НАСІННЯ ОЗИМОЇ ПШЕНИЦІ.....308
Неживих Катерина
ВПЛИВ РОЗЧИНІВ СОЛЕЙ КАЛЬЦІЮ РІЗНИХ КОНЦЕНТРАЦІЙ НА ФІЗИКО-ХІМІЧНІ ПОКАЗНИКИ КИСЛО-МОЛОЧНОГО ПРОДУКТУ 310
Павловська Юлія
МІНЛИВІСТЬ ВИСОТИ РОСЛИН ЛЬОНУ ОЛІЙНОГО ПІД ВПЛИВОМ СЕЧОВИНИ.....312
Палюк Андрій
ІОНОСЕЛЕКТИВНІ ЕЛЕКТРОДИ З РІДИННИМИ МЕМБРАНАМИ 315
Параєва Катерина
ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЯЦІЇ КРОВОТОКУ ШКІРИ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД СТАТІ І ХАРАКТЕРУ СТАТИКИ 316
Піддубня Яна
ЕКСТРАКЦІЙНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНІОНУ ДИНАТРІЄВОЇ СОЛІ 2–МЕТИЛХІНОЛІН – 4 – ІЛ – ГІДРАЗОН α – КЕТОГЛУТАРОВОЇ КИСЛОТИ НА МЕЖІ РОЗПОДІЛУ ФАЗ ВОДА – ДИОКТИЛФТАЛАТ.....319
Пінжакова Галина
ВПЛИВ СОРБЕНТІВ НА ВМІСТ НІТРАТІВ В ОВОЧЕВИХ СОКАХ.....322
Притков Владислав
ВПЛИВ ЛИМОННОЇ КИСЛОТИ НА СИНТЕЗ ПІГМЕНТІВ ПРОКАРІОТІВ В ПРИСУТНОСТІ Ag^{+}, Cd^{2+}, Hg^{2+}, Cr^{6+}. 324
Сароз Юрій
TOLL-РЕЦЕПТОРИ: НОВІТНЯ ПАРАДИГМА ІМУНОЛОГІЇ 325
Сербіна Вікторія
ВИВЧЕННЯ ЗМІН ВМІСТУ ЦИНКУ В ГРАНУЛОЦИТАХ КІСТКОВОГО МОЗКУ У ЩУРІВ ПРИ ДІЇ БАГАТОРАЗОВИХ ФІЗИЧНОГО НАВАНТАЖЕННЯ ТА АЛКОГОЛІЗАЦІЇ.....329
Сербіна Вікторія
ВИВЧЕННЯ ЗМІН ВМІСТУ ЦИНКУ В ГРАНУЛОЦИТАХ КРОВІ У ЩУРІВ ПРИ ДІЇ БАГАТОРАЗОВИХ ФІЗИЧНОГО НАВАНТАЖЕННЯ ТА АЛКОГОЛІЗАЦІЇ 330
Симоненко Олександра
ХАРЧОВІ ДОБАВКИ, БАРВНИКИ ЯК ОБ'ЄКТ МОНІТОРІНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ 332
Собакарь Олена
ОЦІНКА ДЕКОРАТИВНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ КВІТКОВИХ РОСЛИН В УМОВАХ ТЕХНОГЕННОГО ЗАБРУДНЕННЯ.....334
Тарахович Ольга
ЗАСТОСУВАННЯ ІМУНОЛОГІЧНИХ ТА БІОХІМІЧНИХ МЕТОДІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.....334
Тесленко Олена
ВИЗНАЧЕННЯ АСКОРБІНОВОЇ КИСЛОТИ ПОТЕНЦІОМЕТРИЧНИМ МЕТОДОМ 336
Тігова Анна
ОСОБЛИВОСТІ АНАТОМІЧНОЇ БУДОВИ ЛИСТКІВ РОСЛИН РОДУ *LUNARIA* L.....338

Трубавіна Ольга, Бондарчук Юлія
ФІЗИКО-ХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ТА АНТИОКСИДАНТНА АКТИВНІСТЬ НОВОСИНТЕЗОВАНИХ ПОХІДНИХ АЗОТОВМІСНИХ ГЕТЕРОЦИКЛІВ....339
Чубата Євгенія
АНАЛІЗ КОМП'ЮТЕРНОГО ПРОГНОЗУ БІОЛОГІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ НОВОСИНТЕЗОВАНИХ ПОХІДНИХ ХІНОЛІНУ....340
Шайдурова Наталія
ВИЗНАЧЕННЯ ВМІСТУ ХРОМУ В СТАЛЯХ ТА СПЛАВАХ АТОМНО-АБСОРБЦІЙНИМ МЕТОДОМ....342
Шевчук Олексій
ВМІСТ ВІЛЬНОЇ ВОДИ В ЛИСТЯХ ДИКИХ ВИДІВ СОНЯШНИКА БАГАТОРІЧНОГО....343
Шелудько Тетяна
ВИЗНАЧЕННЯ КОФЕЇНУ, ФОСФАТІВ ТА ФЕРУМУ В ШОКОЛАДІ....345
Щебетун Олександра
ЗАСТОСУВАННЯ НАВЧАННЯ УКРУПНЕНИМИ ДИДАКТИЧНИМИ ОДИНИЦЯМИ НА УРОКАХ ХІМІЇ....349
Юрченко Оксана
ВМІСТ ПЕСТИЦИДІВ У ГРУНТІ, ВОДІ ТА РОСЛИННІЙ СИРОВИНІ....353
Гуржиєнко Анастасія
ВПЛИВ БІОЛОГІЧНО АКТИВНИХ РЕЧОВИН МЕДИЧНОЇ П'ЯВКИ НА КІЛЬКІСТЬ ЛЕЙКОЦИТІВ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН ОСНОВНИХ ПОПУЛЯЦІЙ ЛІМФОЦИТІВ У ІЗОЛЬОВАНИХ ЗРАЗКАХ КРОВІ....354
Колібаба Луїза
ЗМІНА БУДОВИ ПЛАСТИДНОГО АПАРАТУ ЯК ФАКТОР АДАПТАЦІЇ ХЛОРОФІЛЬНИХ МУТАНТІВ ЛЬОНУ ОЛІЙНОГО....356
Ремізова Анастасія
ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТРОФІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ПІДВИДІВ МЕДИЧНОЇ П'ЯВКИ....357
Скіданова Аліна
АНАЛІЗ ВМІСТУ КИШЕЧНИКУ МЕДИЧНИХ П'ЯВОК, ВИЛОВЛЕНИХ З ПРИРОДНИХ ВОДОЙМИЩ....359

Наукове видання

Збірник наукових праць
студентів, аспірантів і молодих вчених
«МОЛОДА НАУКА-2012»

Відповідальна за випуск:
фахівець НДЧ *О.В. Борисенко*

Адреса редакційної колегії:
Запорізький національний університет
69600, м.Запоріжжя, вул.Леппіка, 33, каб. 314
тел. (061) 289-41-07
E-mail: sveta.sirica@rambler.ru

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО СТУДЕНТІВ ТА АСПІРАНТІВ ЗАПОРІЗЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Підписано до друку 18.04.2012 р. Формат 60x84/16
Віддруковано з готового оригінал-макета. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний. Друк лазерний. Наклад 160 прим.

Поліграфічний центр «***Copy Art***»
м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 57
тел.: (095) 908-28-56
тел.: (061) 289-22-00
http://copyart.uaprom.net
E-mail: copyshopzp08@rambler.ru

CopyArt